

Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
Національний центр судових експертиз при Міністерстві юстиції Республіки Молдова (Республіка Молдова)
Державна некомерційна організація «Національне бюро експертиз» Національної академії наук Республіки Вірменія (Республіка Вірменія)
Національний інститут криміналістичних експертиз Міністерства юстиції Румунії (Румунія)
Вища школа професійного навчання у Вроцлаві (Республіка Польща)
Академія прикладних наук імені професора Едварда Ліпінського в Кельце (Республіка Польща)
Академія прикладних наук «Collegium Balticum» (Республіка Польща)
Поморська вища школа у Старогарді Гданському (Республіка Польща)
Суспільна академія наук – філія в Кельце (Республіка Польща)
Юридичний факультет НАТ «Карагандинський університет імені академіка Є.А. Букетова» (Республіка Казахстан)
Приватна установа «Академія «Bolashaq»» (Республіка Казахстан)
Вища школа бізнесу та підприємництва при Міністерстві економічного розвитку та скорочення бідності Республіки Узбекистан (Республіка Узбекистан)
Академія ГУСПОЛ (Чеська Республіка)
Батумський навчальний університет навігації (Грузія)
Центральноукраїнський національний технічний університет
Запорізький національний університет
Донецький національний медичний університет
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
Донецький державний університет внутрішніх справ
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
Полтавський державний аграрний університет
Державний університет «Житомирська політехніка»
Льотна академія Національного авіаційного університету
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України
Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України
Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки
Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ
Кафедра права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «ХАІ»
Кафедра економіки та фінансів економічного факультету Херсонського державного аграрно-економічного університету
Університет імені Альфреда Нобеля
Центральноукраїнський інститут розвитку людини Університету «Україна»
Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
Центральноукраїнський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжнародна академія управління персоналом»
Київське міське клінічне бюро судово-медичної експертизи
Всеукраїнська громадська організація «Союз експертів України»
Громадська організація «Всеукраїнська Незалежна науково-дослідна експертна спілка»
Громадська організація «Всеукраїнська асоціація вибухотехніків»
Науково-дослідний інформаційно-аналітичний центр «Інновації, інвестиції, інтелект»

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

**Збірник матеріалів
засідання № 7 постійно діючої Міжнародної
науково-практичної конференції**

**29 березня 2024 року
Кропивницький, 2024**

УДК 343.98+351.74](082+083.97)

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Центральноукраїнського національного технічного
університету (протокол № 8 від 29.04.2024 р.)*

Упорядник: **Олександр Коломоєць** – кандидат юридичних наук, доцент, провідний фахівець з організації наукової роботи Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету №2 Донецького державного університету внутрішніх справ

Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 7 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 29 березня 2024 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2024. 502 с.

Збірник містить матеріали засідання № 7 однойменної науково-практичної конференції, у якій взяли участь практики, науковці, викладачі та здобувачі вищої освіти вищих навчальних закладів, наукових установ, інших державних органів України та зарубіжжя.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та в освітньому процесі спеціалізованих ЗВО.

Матеріали друкуються у авторській редакції, за точність викладеного матеріалу, достовірність наведених у публікації даних, географічних назв, власних імен, цитат та іншої інформації відповідальність несуть автори.

УДК 343.98+351.74](082+083.97)

© Кіровоградський НДЕКЦ МВС, 2024

© Автори, 2024

© ТОВ «Центрально-Українське видавництво» (верстка), 2024

State Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine
 National Center of Forensic Examinations under the Ministry of Justice of the Republic of Moldova (Moldova)
 State non-profit organization "National Bureau of Expertise" of the National Academy
 of Sciences of the Republic of Armenia (Armenia)
 National Institute of Forensic Examinations of the Ministry of Justice of Romania (Romania)
 Higher School of Vocational Training in Wroclaw (Poland)
 Academy of Applied Sciences named after Professor Edward Lipinski in Kielce (Poland)
 Academy of Applied Sciences "Collegium Balticum" (Poland)
 Pomeranian Higher School in Starogard Gdańsk (Poland)
 Public Academy of Sciences - branch in Kielce (Poland)
 Faculty of Law of National Academy of Sciences "Karaganda University named after Academician
 E.A. Buketov" (Republic of Kazakhstan)
 Private institution "Bolashaq Academy" (Republic of Kazakhstan)
 Higher School of Business and Entrepreneurship under the Ministry of Economic Development and Poverty
 Reduction of the Republic of Uzbekistan (Republic of Uzbekistan)
 HUSPOL Academy (Czech Republic)
 Batumi Navigation Teaching University (Georgia)
 Central Ukrainian National Technical University
 Zaporizhzhia National University
 Donetsk National Medical University
 Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda
 Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vynnychenko
 Donetsk State University of Internal Affairs
 Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
 Poltava State Agrarian University
 Zhytomyr Polytechnic State University
 Flight Academy of the National Aviation University
 National Scientific Center "Institute of Forensic Expertise named after Ex. Prof. M.S. Bocarius"
 Ukrainian Research Institute of Special Equipment and Forensic Examinations of the Security Service of
 Ukraine
 Odesa Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine
 State Scientific Research Institute of Armament and Military Equipment Testing and Certification
 Kherson Faculty of Odessa State University of Internal Affairs
 Department of Law of the Humanitarian and Legal Faculty of the National Aerospace University
 named after M.E. Zhukovsky "HAI"
 Department of Economics and Finance, Faculty of Economics, Kherson State Agrarian and Economic University
 Alfred Nobel University
 Central Ukrainian Institute of Human Development of the University "Ukraine"
 Kirovohrad Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education named after Vasyl Sukhomlynskyi
 Economic and Technological Institute named after Robert Elworthy
 Central Ukrainian Institute PJSC "University "International Academy of Personnel Management"
 Cherkasy State Business College
 Kyiv Clinical Bureau of Forensic Medical Examination
 All-Ukrainian public organization "Union of Experts of Ukraine"
 Public organization "All-Ukrainian Independent Scientific Research Expert Union"
 Public organization "All-Ukrainian Association of Explosive Technicians"
 Scientific research information and analytical center "Innovations, Investments, Intelligence"

«TOPICAL ISSUES OF IMPROVING FORENSIC AND LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES»

**Collection of materials
 of the meeting No. 7 of the ongoing International
 Scientific and Practical Conference
 March 29, 2024**

Kropyvnytskyi, 2024

UCC 343.98+351.74](082+083.97)

*Recommended for printing
by the Academic Council of the Central Ukrainian National Technical University
(protocol No. 8 dated April 29, 2024)*

Editor: **Oleksandr Kolomoiets**, PhD in Law, Associate professor, Associate professor of the Department of tactical and special training of faculty №2 of Donetsk State University of Internal Affairs, leading expert in organizing scientific work at the Kirovohrad Scientific and Research Expert-Criminalistic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Topical Issues of Improving Forensic and Law Enforcement Activities: a collection of materials of meeting No. 7 of the ongoing International Scientific and Practical Conference (Kropyvnytskyi, March, 29, 2024). Kropyvnytskyi: «Central Ukrainian Publishing House», 2024. 502 p.

The collection contains the materials of meeting No. 7 of the scientific and practical conference, which was attended by practitioners, scientists, teachers and students of higher educational institutions, scientific institutions, other state bodies in Ukraine and abroad.

The conference materials can be used in research work and in the educational process of specialized higher education institutions.

The materials are represented in the author's edition, the authors are responsible for the accuracy of the material presented, the reliability of the data, geographical names, proper names, quotations and other information provided in the publication.

UCC 343.98+351.74](082+083.97)

© Kirovohrad scientific research forensic expert center of
the Ministry of internal affairs of Ukraine, 2024

© Authors, 2024

© «Central Ukrainian Publishing House» LLC
(typesetting), 2024

Зміст

Вітальне слово голови Оргкомітету Максима Бабія	15
Список установ, здобувачі вищої освіти та працівники яких взяли участь у конференції	16
Наукова Президія конференції	18
Організаційний комітет конференції	20
Конкурсна (експертна) комісія конференції	23
Напрямок № 1 Теоретико-правове забезпечення правоохоронної діяльності	
Błaszczak Bartosz Pietrzykowska Marta Kańkowski Rafał	Security of the Individual - human Organ trafficking in Poland 26
Buchholz Marcin	Przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu i jego sprawca w świetle danych statystycznych policji za rok 2021 31
Haftkovych Ruslana	Information Technologies as an Integral component of Scientific Progress 35
Michalski Mariusz	Analiza orzecznictwa i doktryny w kontekście użyciu broni palnej 38
Petkov Sergey	Delict: the issue of Dividing Offenses into Crimes and Misconduct 41
Szczepański Wojciech	Ukryte powiązania, realne decyzje, sieciowy charakter 45
Troyansky Alexander Bondarenko Alexander	Legal regulation of Information security in Ukraine: current state and Development Prospects . 51
Volodko Irina Amanzholova Botagoz	Cyberspace science: problems of crime and society in the Practical work of law Enforcement officers .. 56
Білик Анастасія	Правові наслідки кримінального проступку 60
Гуренко Євген Губарьков Сергій	Проблематика уточнення та визначення статусу понятого у кримінальному процесі. Унормування залучення понять при проведенні певних слідчих дій 63
Гуренко Марина	Питання розширення переліку доказів при проведенні досудового розслідування 66
Колесніков Андрій	Аспекти визначеності категорійного апарату інформаційного забезпечення діяльності прокуратури 69
Кріцак Іван	Аналіз злочинності в питаннях та відповідях через метод інтерв'ювання: сучасні тенденції та шляхи протидії у кримінологічному руслі ... 73

Лук'янчиков Євген Лук'янчиков Борис Микитенко Ольга	Попередні дослідження під час проведення слідчих (розшукових) дій	79
Мар'єнко Лариса	Кримінологічна політика запобігання погрозам та насильству щодо суддів, народних засідателів, присяжних (ст. 377 КК України)	83
Рашевський Віталій	Зворотній бік сучасних критеріїв оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів України	85
Состек Мацей	Центральне бюро переслідування кіберзлочинності (ЦБПК) поліції у боротьбі з сексуальною злочинністю в Польщі	90
Тур Ірина	Кримінологічна характеристика суб'єкту умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (ст. 270-1 КК України)	97
Цяпкало Станіслав	Правовий режим та правове регулювання: співвідношення понять	101

**Напрям № 2 Актуальні питання здійснення правоохоронної діяльності,
забезпечення публічного порядку та безпеки в умовах дії
воєнного стану**

Malinowska Irena Łabuz Paweł	Security of the Individual - aspects of the Protection of the Rights of National and Ethnic Minorities	104
Michalski Mariusz	Bezpieczeństwo osobiste policjantów w kontekście stosowania środków przymusu bezpośredniego	109
Opanasenko Veronika	The fight Against drug crimes in Ukraine during the War	112
Балабанова Катерина	До питання правового забезпечення обігу зброї в умовах правового режиму воєнного стану	114
Болотін Владислав	До питання напрями вдосконалення оперативного реагування патрульної поліції на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події	117
Іваненко Софія	Особливості несення служби ГРПП в умовах, що ускладнюють оперативну обстановку	119
Карпенко Вікторія	Використанні безпілотних літальних апаратів в різних галузях під час повномасштабного вторгнення в Україну	122
Попова Анжеліка	Напрями превентивної діяльності поліцейського офіцера громади	126

Степанюк Руслан	Особливості організації розслідування кримінальних правопорушень в умовах надзвичайної ситуації	129
Чеберяк Анастасія	Діяльність правоохоронних органів України щодо розслідування військових злочинів	131
Шевцов Олег	Поняття та сутність організації реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події	136
Напрямок № 3 Захист конституційних прав та свобод людини і громадянина у судовій практиці та правоохоронній діяльності		
Pietrzykowski Marta	Trafficking in Human organs in Poland as one Form of Organised Crime	158
Балабанова Катерина	До питання правового регулювання примусової евакуації дітей з зони ведення активних бойових дій під час дії правового режиму воєнного стану	142
Більчук Олександр	Особливості захисту керівника банкрута при покладенні на нього солідарної відповідальності	144
Вітко Артур Довгополий Єгор Маслов Микола	Забезпечення функціонування судочинства в умовах воєнного стану	148
Попович Єлизавета	Проблеми та перспективи запровадження системи “Custody Records” в поліцейську діяльність	152
Напрямок № 4. Проблеми здійснення проваджень у справах про адміністративні правопорушення		
Григор’єва Наталія	Особливості оформлення патрульною поліцією адміністративних правопорушень за статтею 130 КУпАП	154
Кашатіна Тетяна	Правове регулювання нагляду ДОП за особами, звільненими з місць позбавлення волі	157
Ткаченко Аліна	Особливості оформлення адміністративних правопорушень дільничними офіцерами поліції за статтею 173-2 КУпАП	160
Шамкий Назар	Особливості судового розгляду справ про адміністративні правопорушення	163
Напрямок № 5 Науково-педагогічний підхід у профілактиці правопорушень серед учнів та студентської молоді		
Gorobets Anna Kolomoiets Olexander	Domestic violence against Children	166

Holovkov Oleksandr Orlyk Oksana	Methods of Detection and Prevention of Bullying in Children's Collectives	169
Kolomoiets Olexander Kolomoiets Sergiy	The main signs of bullying	172
Рябовол Лілія	Проблематика військової освіти у працях вітчизняних вчених.	178
Світлана Єфіменко	Правопорушення, що вчиняються учнями та студентською молоддю за допомогою інтернет-мережі	182

Напрямок № 6 Проблеми формування й удосконалення окремих криміналістичних методик та використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві

Bila Alona	Forensic linguistics function in Evidentiary	186
Plam Olga Dolynskiy Sergiy	Resolving identification tasks When there are Changes in a Person's appearance	188
Serbin Mykola Vanina Olga	Criminal investigation of Human teeth Prints	191
Будзієвський Максим	Основні риси властивостей елементів почерку ...	193
Герасімов Віктор	Дослідження барвників чорнил кулькових ручок методом тонкошарової хроматографії (ТШХ) ...	197
Данильченко Анастасія	Формування криміналістичної методики розслідування екологічних злочинів з урахуванням новітніх досягнень науки та техніки	200
Дідовець Ярина	Використання дактилоскопічних сканерів для ідентифікації невпізнаних трупів	203
Зозуля Ігор Єпик Максим Мудрицький Ігор	Проблематика підвищення ефективності та обізнаності в методології розслідування кіберзлочинності	207
Катеринчук Катерина	Психічна хвороба: проблематика визначення в кримінальному законодавстві	213
Кривопис Олександр	Підготовка як елемент способу вчинення крадіжки з рухомого складу залізничного транспорту	214
Кулик Віталій	Глобалізація злочинності: адаптація криміналістичних методик до транскордонних викликів	217
Лозова Світлана Качалова Тетяна	Деякі тенденції у сфері дослідження психотропних речовин	220
Лозовий Олексій	Історія становлення криміналістичних ДНК-обліків у світі та в Україні	223

Мороз Анна	Роль трасологічних досліджень у розслідуванні військових злочинів і злочинів пов'язаних зі зброєю	226
Слободинська Тамара	Окремі аспекти семантико-текстуальних досліджень мовленнєвого спілкування	232
Чемерис Анастасія	Використання вибухових пристроїв диверсантами РФ під час військової агресії проти України	235
Юсупов Володимир	Окремі питання використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	240
Ярещенко Софія	Роль технологій у сучасних криміналістичних методиках: виклики та перспективи	245
Напрямок № 7 Удосконалення організації судово-експертної діяльності: проблеми теорії та практики		
Bednarchuk Mykola Antonenko Volodymyr	Features of the study of negative traces of papillary samples	248
Воліков Тарас	Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти власності	251
Гавриш Галина Хомутенко Денис Анурова Оксана	Проблемні питання дослідження об'єктів у електронній формі при здійсненні експертної діяльності	255
Грабовська Вікторія	Роль судової експертизи відео-, звукозапису у боротьбі зі злочинністю	262
Дивнич Анатолій Олексієнко Тетяна	Можливості актуалізації показників часових витрат при прийнятті рішень у судово-експертній діяльності	266
Зайчик Кристина	Актуальні питання призначення та проведення лінгвістичних семантико-текстуальних експертиз у кримінальних провадженнях за ст. 109, ст. 110 КК України	271
Зубрик Дмитро	Сучасні підходи експертного напрямку молекулярно-генетичних досліджень з ідентифікації невпізнаних тіл та кісткових решток	273
Кононенко Дар'я	Деякі аспекти надання порівняльних зразків при призначенні судових почеркознавчих експертиз	280
Крекотень Сергій	Проблеми та можливості удосконалення оцінки транспортних засобів в умовах російської агресії	284

Міняйло Анатолій Дмитренко Людмила Москаленко Ганна	Судова інженерно-екологічна експертиза як засіб визначання шкоди завданої довкіллю	288
	Актуальні проблеми та перспективи розвитку судової товарознавчої експертизи в умовах сучасного ринку	294
Павлюк Алла Бикова Ольга	Дактилоскопія та генетика: особливості взаємозв'язку	297
Старенький Іван Донченко Олександра	Дослідження програмного забезпечення qBittorrent для операційної системи Linux	300
Чаплинський Костянтин	Участь спеціаліста під час проведення процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості	306

Напрямок № 8 Сучасні проблеми нормативно-правового регулювання сфери техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення правосуддя

Антонюк Поліна Кахнич Катерина Улещенко Ольга	Щодо належного оформлення додатків до протоколу процесуальної дії під час досудового розслідування кримінальних правопорушень	310

Напрямок № 9 Проблемні аспекти методології та методики судової експертизи

Bobrova Mariia	Peculiarities of Determining the Sources of generation of Reactive oxygen species by Different Compartments of the Cell	315
Lozovyi Andriy Yaroviy Oleksandr	Basic methods for Detecting signs of Digital image Editing	317
Баранов Петро Сливна Олена	До питання створення прайс-листів на кулі та намиста-кулі з бурштину	320
Беднарчук Микола Долинський Сергій Яровий Олександр	Встановлення числових значень коефіцієнтів коригування на торг при визначенні ринкової вартості взуття зимовго для жінок	325
Гуржій Ольга Щербак Катерина	Криміналістичне дослідження наркотичних засобів та психотропних речовин, що випускаються фармацевтичною промисловістю	331
Донцова Ольга Мануленко Олександра	Особливості проведення товарознавчої експертизи з оцінки товарів гуманітарної допомоги	335
Киричек Євген	Проблемні питання щодо віднесення уніфікованих запалів ручних гранат модернізованих УЗРГМ (УЗРГМ-2) до категорії вибухових пристроїв при виконання вибухотехнічних експертиз	338

Крупка Ярослав	Первинні слідчі дії при розслідуванні надзвичайних подій у гірничій промисловості. Огляд і вилучення документів	341
Соловчук Клавдія	Проблемні питання назви досліджуваного програмного забезпечення в комп'ютерно-технічній експертизі	346
Фролов Андрій Варлахов Віталій Федорченко Владислав	Особливості проведення автотехнічних та транспортно-трасологічних досліджень із застосуванням методу 3D-сканування	348
Хамула Дмитро	До проблеми скасування поняття «порнографія» у законодавстві і мистецтвознавчих методиках ..	351
Холодова Ольга	Роль ідентифікації при визначенні характеристики товару відповідно до української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності	356
Чабанюк Одарка	Напрями досліджень судово-економічної експертизи з питань розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість	360
Напрям № 10 Міжнародний досвід і перспективи розвитку судово-експертної діяльності		
Odarchenko Andriy Oleksienko Serhiy	Regarding the Issue of Implementing the Experience of Organizing technical inspection of Vehicles	363
Sakwa Michał	Concepts of criminal analysis in polish legislation ...	368
Беляєв Григорій Приходько Юрій	Експертні технології: сучасні методи отримання фактичних даних про параметри руху автомобілів перед подією дорожньо-транспортної пригоди	372
Колеснік Наталія	Міжнародний досвід і перспективи розвитку судово-експертної діяльності.	376
Недашківська Ольга Гулько Олександр	Вектори розвитку сучасної судової експертизи в рамках посилення контролю якості її проведення	379
Рубленко Альона Ясенюк Альона	Важливість використання новітніх техніко-криміналістичних засобів в умовах війни	382
Ярмусь Марія Іляш Галина	Перспективи розвитку судово експертної діяльності	384

Напрям № 11 Питання вдосконалення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації фахівців експертних установ та працівників поліції

Hmyria Viktoriia Kostyuk Oleksandr Nikitchenko Anna	Training of Higher education students in the system of the ministry of Defence of Ukraine	388
Kibalnyk Volodymyr Fesenko Kostantyn Homa Vasul	Legal framework for Ukraine-NATO cooperation	391
Kostashchuk Mykola Rahulin Vadim Dzhumaniazov Yurii	Defence industry and its role in Ensuring National Security	395
Kuvshinova Oksana Shabanov Danylo Porynos Yevhen	Blockchain in the Defence Sector	398
Kyrylchuk Anna	The use of Artificial intelligence in Scientific Activities: all the pros and cons	402
Larin Volodymyr Yachna Irina Romanovska Liudmyla	Methodological Aspects Of Training Doctors Of Philosophy In The System Of The Ministry Of Defence Of Ukraine	405
Volodymyr Shendryk Serhii Bogdan Viacheslav Matiushchenko	NATO standards and their implementation in the Activities of the Armed Forces of Ukraine	408
Zgoda Hennadii Sapon Viktor Slobodenyuk Yuryi	Military Security as an Integral Part of National Security	410
Гельбак Анжела	Вплив війни на аспекти вдосконалення психологічної професійної підготовки майбутніх поліцейських	413
Чемерис Анастасія	Роль закладів вищої освіти в забезпеченні національної безпеки України	416

Напрям № 12 Економічна безпека та державне регулювання економіки

Гайдак Віктор Іванова Вікторія Шабанов Данило	Складові національної безпеки як основоположні чинники розвитку країни	418
Горлачук Олексій	Судова економічна експертиза в контексті забезпечення економічної безпеки та державного регулювання економіки	421
Джуманязов Юрій Гайдак Ірина Шендрик Володимир	Національна безпека в контексті формування інформаційного суспільства	425

Жук Наталя	Фінансово-економічна безпека підприємств: управлінський генштаб в умовах сталого розвитку	428
Замуренко Сергій	Сталий розвиток економіки держави як складова економічної безпеки	433
Тарасюк Алла Приємець Катерина	Особливості застосування соціального підприємництва в Херсонському регіоні	435
Тимкович Петро	Дослідження судово-економічною експертизою документів бухгалтерського обліку підприємств щодо операцій з об'єктами інвестиційної нерухомості	438

Напрямок № 13 Сучасні проблеми та перспективи обліку, оподаткування, аналізу, аудиту, фінансів, менеджменту, інформаційної економіки

Жукевич Світлана	Організаційні аспекти фінансового аналізу	441
Портоварас Тетяна	Звітність як інформаційне джерело аналізу: сучасні трансформації та специфіка	445
Радіонова Наталія	Управління функцією внутрішнього аудиту на рівні страхової компанії	448
Яковенко Роман Іванченко Максим	Корпоративна культура як чинник конкурентоспроможності підприємства	451

Напрямок № 14 Медична допомога і медична послуга: проблеми і перспективи правового регулювання

Бабкіна Олена Бабенко Микола	Сучасні аспекти ДНК-ідентифікації безвісти зниклих осіб в Україні	456
Бабкіна Олена Холоділова Інесса	Цитологічні дослідження в експертній практиці	459
Вайда Тарас	Порядок застосування правоохоронцями (рятувальниками) мішка дихального ручного типу Амбу при проведенні реанімації потерпілих на місці події	462
Гайдук Богдан	Класифікація та аналіз медичного обладнання як основа підвищення ефективності його використання	471

Напрямок № 15 Проблемні питання діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану

Балабанова Катерина	Актуальні напрями діяльності поліції в умовах правового режиму воєнного стану	474
Гришин Всеволод	Аналіз діяльності митних органів в Україні	478

Король Михайло Кравцова Вікторія	Особливості правового положення військовослужбовців-жінок в Україні	483
Нестеренко Катерина	Євроінтеграція України в умовах війни: проблемні аспекти	487
Олейніченко Денис Бартось Олександр	Підходи до розуміння терміну «публічне управління»	489
Попова Лілія Хромов Анатолій	Організація обліку та зберігання документів національного архівного фонду	492
Приходько Юрій Лапка Володимир- Андрій	Інформаційна безпека в умовах воєнного стану	496
Смірнова Надія Смірнова Ірина	Розмежування понять «публічне адміністрування» та «публічне управління»	500

Шановні колеги, учасники та гості конференції!

Дозвольте мені від імені організаційного комітету нашого наукового заходу привітати вас з початком роботи сьомого засідання постійно діючої науково-практичної конференції «Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності» та висловити щирі сподівання на плідну наукову роботу в межах визначених напрямів.

Слід зазначити, що наша конференція є унікальною можливістю не лише висловити свої думки та дослідження у важливій правозахисній та правозастосовній сферах, але й взяти участь у конструктивних діалогах, що сприятимуть розвитку та удосконаленню правових практик, адже традиційно вона об'єднує високопрофесійних експертів та практиків з різних країн світу, що зібралися для обговорення та обміну

ідеями щодо ключових аспектів сучасного розвитку правоохоронної та експертно-судової діяльності – свої матеріали до Оргкомітету надіслали більш ніж 150 науковців, практиків та здобувачів вищої освіти з майже 60 установ з Польщі, України та Казахстану.

Засідання нашого наукового заходу вже в котре проходить в тяжких умовах відкритого протистояння українського народу повномасштабній агресії московії на нашу державу, тому значна кількість наукових досліджень тою чи іншою мірою торкається цього актуального питання, розкриє важливі теми документування та розслідування військових злочинів, злочинів проти людяності та низки актуальних викликів, з якими стикаються правоохоронці та судові експерти у своїй діяльності. Тому ми традиційно висловлюємо сподівання, що всі дискусії, обговорення та напрацювання приведуть до конкретних рішень та рекомендацій, які в подальшому сприятимуть поліпшенню діяльності правоохоронних органів наших держав вцілому.

Також традиційно, як голова Організаційного комітету, хочу подякувати усім, хто доклав зусиль до його організації та проведення – це, зокрема, члени наукової Президії, Оргкомітету та Експертної комісії.

Окрему подяку хочу висловити керівництву всіх установ, які виступили співорганізаторами та науковими партнерами нашої конференції – ми цінимо ту допомогу, яку ви та ваші колективи надали нам!

Тож дякую всім за плідну роботу, налагодження зв'язків, співпрацю, бажаю плідних дискусій, нових наукових здобутків на благо процвітання наших країн, зміцнення дружби між нашими народами та встановлення миру на нашій землі!

Все буде Україна, Перемога буде за нами!
Слава Україні! Героям – слава!

Максим БАБІЙ,
директор Кіровоградського НДЕКЦ МВС

**Список установ
здобувачі вищої освіти та працівники яких взяли участь у
науковому заході**

1. Академія поліції у Щитно (Республіка Польща)
2. Академія прикладних наук «Collegium Balticum» (Республіка Польща)
3. Академія прикладних наук у Варшаві (Республіка Польща)
4. Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині (Республіка Польща)
5. Вища школа економіки, права та медичних наук у м. Кельце імені проф. Едварда Ліпінського (Республіка Польща)
6. Вища школа професійного навчання у Вроцлаві (Республіка Польща)
7. Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка
8. Вінницький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
9. ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
10. Воєнна академія імені Євгенія Березняка
11. Державна архівна служба України
12. Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
13. Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки
14. Державний університет «Житомирська політехніка»
15. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
16. Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
17. Донецький державний університет внутрішніх справ
18. Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
19. Житомирський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
20. Запорізьке відділення Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
21. Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
22. Західноукраїнський національний університет
23. Карагандинська академія МВС Республіки Казахстан ім. Б. Бейсенова
24. Карагандинський університет ім. Букетова
25. Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
26. Київський національний університет технологій та дизайну

27. Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
28. Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»
29. Луганський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
30. Львівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
31. Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України
32. Львівський торговельно-економічний університет
33. Навчально-науковий випробувальний полігон високотехнологічного озброєння та військової техніки
34. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
35. Національна академія внутрішніх справ
36. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
37. Національна академія Служби безпеки України
38. Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»
39. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
40. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
41. Одеська спеціалізована прокуратура у сфері оборони Південного регіону
42. Одеський державний університет внутрішніх справ
43. Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України
44. Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
45. Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
46. Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
47. Товариство з обмеженою відповідальністю «Науково-виробниче підприємство УкрСпецБудЕкспертиза»
48. Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз СБУ
49. Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
50. Харківський національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
51. Харківський національний економічний університет імені Семена

- Кузнеця
52. Харківський національний університет внутрішніх справ
 53. Харківський національний університет міського господарства ім. О.М.Бекетова
 54. Харківський окружний адміністративний суд
 55. Херсонський національний технічний університет
 56. Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ
 57. Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
 58. Центральноукраїнський національний технічний університет
 59. Чернігівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

Наукова Президія конференції:

Голова Президії:

Сергій Кримчук – доктор філософії, директор Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Заступник голови Президії:

Ігор Малиш – перший заступник директора Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Члени Президії:

1. **Ігор Копотун** – доктор юридичних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків Академії ГУСПОЛ (Чеська Республіка);
2. **Гульнара Рисмагамбетова** – кандидатка юридичних наук, асоційована професорка, ректор Приватної установи «Академія «Bolashaq»» (Республіка Казахстан);
3. **Ольга Катарага** – докторка юридичних наук, директор Національного центру судових експертиз при Міністерстві юстиції Республіки Молдова (Республіка Молдова);
4. **Ботагоз Аманжолова** – кандидатка юридичних наук, асоційована професорка, професорка кафедри кримінального права, процесу та криміналістики юридичного факультету НАТ «Карагандинський університет імені академіка Є.А. Букетова» (Республіка Казахстан);
5. **Олександр Ключев** – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»;
6. **Пармен Хведелідзе** - доктор наук з транспорту, професор, ректор Батумського навчального університету навігації (Грузія);
7. **Наталія Шалімова** – докторка економічних наук, професорка, декан економічного факультету Центральноукраїнського національного технічного університету;

8. **Євген Собо́ль** – доктор юридичних наук, професор, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

9. **Рената Володарчик** – докторка юридичних наук, професорка, професорка юридичного факультету Академії прикладних наук «Collegium Balticum» (Республіка Польща);

10. **Сергій Вітвіцький** - доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, ректор Донецького державного університету внутрішніх справ, полковник поліції;

11. **Тетяна Коломоєць** – докторка юридичних наук, професорка, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужена юристка України, декан юридичного факультету Запорізького національного університету;

12. **Роман Заяць** – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік УАН, директор Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

13. **Юрій Бойчук** – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди;

14. **Сергій Холод** – доктор економічних наук, доцент, ректор Університету імені Альфреда Нобеля;

15. **Олександр Галич** - кандидат економічних наук, професор, перший проректор Полтавського державного аграрного університету, професор кафедри публічного управління та адміністрування;

16. **Генрик Федевич** – доктор соціологічних наук, професор, ректор Вищої школи професійної освіти у Вроцлаві (Республіка Польща);

17. **Ігор Стародубов** – кандидат юридичних наук, доктор філософії, атестований судовий експерт, оцінювач, патентний повірений, Президент ВГО «Союз експертів України», директор відокремленого структурного підрозділу державного підприємства «Інформаційні судові системи» «Центр судових експертиз та експертних досліджень» державної судової адміністрації, провідний науковий співробітник відділення-бюро національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»;

18. **Димитрій Грицишен** – доктор економічних наук, доктор наук з державного управління, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та інноваційного розвитку Державного університету «Житомирська політехніка»

19. **Валентина Пупишева** – директорка Центральноукраїнського інституту розвитку людини Університету «Україна»;

20. **Наталія Танклевська** – докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри економіки та фінансів економічного факультету Херсонського державного аграрно-економічного університету;

21. **Марія Письменна** – докторка економічних наук, професорка, декан факультету авіаційного менеджменту Льотної академії Національного авіаційного університету;

22. **Пшемислав Рухлевський** – доктор соціологічних наук, професор, ректор Поморської вищої школи у Старогарді Гданському (Республіка Польща);
23. **Андрій Тристан** – доктор технічних наук, професор, заступник начальника з наукової роботи Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки;
24. **Наталія Філіпенко** – докторка юридичних наук, професорка, в.о. завідувачки кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»;
25. **Віталій Дмитрук** – кандидат філологічних наук, доцент, директор комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;
26. **Міхал Буковськи** – кандидат технічних наук, директор Інституту кримінальної служби Академії поліції в Щитно (Республіка Польща);
27. **Юрій Чечіль** – доктор філософії в галузі права, директор Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ;
28. **Роман Колісніченко** – доктор політичних наук, доцент, директор Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»;
29. **Олімхон Алікорієв** – кандидат економічних наук, доцент, начальник відділу підготовки науково-педагогічних кадрів Вищої школи бізнесу та підприємництва при Міністерстві економічного розвитку та скорочення бідності Республіки Узбекистан (Республіка Узбекистан);
30. **Володимир Іванков** – кандидат економічних наук, судовий експерт, арбітражний керуючий, аудитор, директор Науково-дослідної судово-експертної установи;
31. **Олександр Михайленко** – кандидат медичних наук, лікар судово-медичний експерт-криміналіст вищої кваліфікаційної категорії, в.о. начальника Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи;
32. **Маргарита Журавльова** – кандидатка психологічних наук, заступниця директора Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України з експертної роботи;
33. **Валерій Фатєєв** – президент громадської організації «Всеукраїнська асоціація вибухотехніків».

Організаційний комітет:

Голова Оргкомітету:

Максим Бабій – директор Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Заступники голови Оргкомітету:

Андрій Одарченко – заступник директора Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Члени Оргкомітету:

1. **Елла Сімакова-Єфремян** – докторка юридичних наук, професорка, заслужена діячка науки і техніки України заступниця директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» з наукової роботи;
2. **Костянтин Ковальов** – кандидат юридичних наук, завідувач лабораторії навчальної та наукової роботи Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
3. **Єгор Назимко** – доктор юридичних наук, професор, перший проректор Донецького державного університету внутрішніх справ, майор поліції;
4. **Патвакан Восканян** – кандидат хімічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора по науковій роботі Державної некомерційної організації «Національне бюро експертиз» Національної академії наук Республіки Вірменія (Республіка Вірменія);
5. **Артем Голубов** – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник директора філії «Центр професійного розвитку персоналу» АТ «Укрзалізниця»;
6. **Вікторія Гмиря** – кандидатка економічних наук, доцентка, провідний науковий співробітник науково-організаційного відділу Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки;
7. **Богдан Стецюк** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін, професор кафедри загальноправових дисциплін факультету №3 Донецького державного університету внутрішніх справ;
8. **Акилбек Кабжанов** – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри юридичних дисциплін Приватної установи «Академія «Bolashaq»» (Республіка Казахстан);
9. **Тетяна Меліхова** – докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету;
10. **Іон Лопатенко** – завідувач лабораторії аналізу та планування Національного Центру Судових Експертиз при Міністерстві Юстиції Республіки Молдова (Республіка Молдова);
11. **Надія Армаш** – доктор юридичних наук, доцент, віце-президент з нормативно-правового напрямку та експертних досліджень ВГО «Союз експертів України»;
12. **Світлана Бережна** - докторка філософських наук, професорка, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;
13. **Олена Кравченко** – кандидатка філологічних наук, начальниця відділу наукової та виховної роботи Центральноту українського інституту розвитку людини Університету «Україна»;

14. **Ірена Маліновська** – доктор соціальних наук, декан факультету соціальних та економічних наук Поморського університету в Старогарді Гданському (Республіка Польща);

15. **Вікторія Біла** – докторка юридичних наук, доцентка, головна наукова співробітниця (наукової установи) Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ;

16. **Тарас Вайда** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної фізичної та вогневої підготовки Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ;

17. **Вероніка Шкабаро** – кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри права, політології та міжнародних відносин Університету імені Альфреда Нобеля;

18. **Маріуш Міхальський** – доктор соціологічних наук, професор, професор Вищої школи економіки, права та медичних наук у м. Кельце імені проф. Едварда Ліпінського (Республіка Польща);

19. **Володимир Панченко** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

20. **Павел Лабуз** – доктор філософії, проректор з наукового розвитку Вищої школи професійної освіти у Вроцлаві (Республіка Польща);

21. **Олена Бабкіна** – докторка медичних наук, професорка, лікар судово-медичний експерт вищої кваліфікаційної категорії, завідувачка організаційно-методичним відділом Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи, професорка кафедри патофізіології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця;

22. **Катерина Катеринчук** – докторка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри права та правоохоронної діяльності факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин Державного університету «Житомирська політехніка»;

23. **Валерія Бондар** – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ;

24. **Віра Савченко** – кандидатка економічних наук, професорка, професорка кафедри економіки та фінансів економічного факультету Херсонського державного аграрно-економічного університету;

25. **Мацей Состек** – старший викладач кафедри криміналістики Інституту кримінальної служби Вищої школи поліції в Щитно (Республіка Польща);

26. **Олена Магопець** - кандидатка економічних наук, доцентка, завідувачка кафедри аудиту, обліку та оподаткування Центральноукраїнського національного технічного університету;

27. **Наталія Шевчук** – кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри бізнес-економіки та підприємництва Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

28. **Ельжбета Живуцька-Козловська** – кандидатка юридичних наук, асоційована професорка, незалежний науковий співробітник Поморської вищої школи у Старогарді Гданському (Республіка Польща);

29. **Людмила Суховірська** – кандидатка педагогічних наук, доцентка, декан медичного факультету № 2 Донецького національного медичного університету;

30. **Юрій Ярослав** – кандидат юридичних наук, доцент, судовий експерт, доцент кафедри транспортного права і логістики Національного транспортного університету;

31. **Антоніна Черемнова** – кандидатка юридичних наук, доцентка, вчена секретарка Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України;

32. **Олена Калашник** – кандидатка технічних наук, доцентка, доцентка кафедри підприємництва і права Полтавського державного аграрного університету;

33. **Юрій Приходько** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ, віце-президент громадської організації «Всеукраїнська асоціація вибухотехніків»;

34. **Світлана Єфіменко** – кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та безпечного освітнього середовища комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Секретар Оргкомітету:

Олександр Коломоець – кандидат юридичних наук, доцент, провідний фахівець з організації наукової роботи Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, т.в.о. завідувача кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету №2 Донецького державного університету внутрішніх справ.

Конкурсна (експертна) комісія:

Голова:

Сергій Петков – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи у військах (силах) Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Заступник голови:

Руслан Степанюк – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності центру Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Члени комісії:

1. **Олександр Герасименко** – доктор медичних наук, професор, судово-

медичний експерт вищої кваліфікації, професор кафедри судової медицини Донецького національного медичного університету;

2. **Ардак Шакенов** – кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики юридичного факультету НАТ «Карагандинський університет імені академіка Є.А. Букетова» (Республіка Казахстан);

3. **Галина Гавриш** – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри фінансів та бухгалтерського обліку Економіко-технологічного інституту імені Роберта Ельворті, податкова консультантка, судова експертка з правом проведення судово-економічної експертизи за спеціальностями 11.1, 11.2 та 11.3;

4. **Петро Петкович** – віце-директор з наукової роботи Національного Центру Судових Експертиз при Міністерстві Юстиції Республіки Молдова (Республіка Молдова);

5. **Бартош Блащак** – PhD, керуючий директор Вищої школи професійної освіти у Вроцлаві (Республіка Польща);

6. **Катерина Трошкіна** – кандидатка юридичних наук, доцентка, старша викладачка кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

7. **Інна Зеленко** – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

8. **Олена Купфершмідтова** – PhD., асоційована професорка, доцентка кафедри іноземних мов в Академії поліції в Братиславі (Словацька Республіка);

9. **Клавдія Соловчук** – кандидатка технічних наук, судова експертка відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

10. **Сергій Назарук** – доктор філософії, начальник відділу забезпечення діяльності у сфері запобігання та протидії корупції Кіровоградської обласної прокуратури;

11. **Блажей Євартовський** – PhD, керівник відділу криміналістики та криміналістичної інформатики Інституту кримінальної служби Академії поліції в Щитно (Республіка Польща);

12. **Олександр Нікітенко** – кандидат юридичних наук, директор департаменту надання адміністративних послуг Кропивницької міської ради;

13. **Ольга Пугаченко** - кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри аудиту, обліку та оподаткування Центральноукраїнського національного технічного університету;

14. **Марія Боброва** – кандидатка біологічних наук, доцентка, доцентка кафедри фізики, біології та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

15. **Леся Кононенко** – кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економіки та фінансів економічного факультету Херсонського державного аграрно-економічного університету;

16. **Ганна Скрипка** – кандидатка педагогічних наук, завідувачка кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та безпечного освітнього середовища комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної

педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»;

17. **Олег Назаров** – кандидат психологічних наук, доцент, директор Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі, заступник голови громадської організації «Всеукраїнська незалежна науково-дослідна експертна спілка»;

18. **Роксолана Стецюк** – кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка редакційно-видавничого відділення відділу організації наукової роботи Донецького державного університету внутрішніх справ;

19. **Анна Рибіцька** – кандидатка технічних наук, асоційована професорка, викладачка факультету безпеки Університету імені Павла Влодковича в Плоцьку (Республіка Польща);

20. **Наталія Максименко** – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

21. **Ольга Мердова** – кандидатка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ

22. **Світлана Чернік** – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

23. **Якуб Куфель** – доктор філософії, ад'юнкт кафедри соціальної та культурної безпеки Інституту наук про безпеку Університету Миколи Коперника в Торуні (Республіка Польща);

24. **Микола Беднарчук** – кандидат технічних наук, професор, завідувач сектора моніторингу та інформаційного забезпечення відділу забезпечення діяльності Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

25. **Олена Кравченко** – кандидатка філологічних наук, начальниця відділу наукової та виховної роботи Центральноукраїнського інституту розвитку людини Університету «Україна»;

26. **Анатолій Міняйло** – кандидат сільськогосподарських наук (екологія), доцент, судовий експерт Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України.

Секретар:

Альона Абдель Салам – завідувачка відділу забезпечення діяльності Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Напрям № 1

Теоретико-правове забезпечення правоохоронної діяльності

Bartosz Błaszczak

*Phd, Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu,
Rzeczpospolita Polska*

Marta Pietrzykowska

*Mgr, Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu,
Rzeczpospolita Polska*

Rafał Kańkowski

Akademia Nauk Stosowanych w Warszawie, Rzeczpospolita Polska

SECURITY OF THE INDIVIDUAL - HUMAN ORGAN TRAFFICKING IN POLAND

W Polsce istnieje całkowity zakaz handlu ludzkimi transplantami. W świetle art. 43 ustawy o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu tkanek, komórek i narządów (tzw. ustawa transplantacyjna), który stanowi: „Kto rozpowszechnia ogłoszenia o odpłatnym zbyciu, nabyciu lub o pośredniczeniu w odpłatnym zbyciu lub nabyciu komórki, tkanki lub narządu w celu ich przeszczepiania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności lub karze pozbawienia wolności do roku. Handel organami ludzkimi stanowi jedną z najbrutalniejszych form handlu ludźmi, rażąco naruszając podstawowe prawa człowieka oraz zasadę godności i poszanowania osobistej integralności jednostki. W Polsce, podobnie jak w innych krajach, działania zmierzające do zwalczania tego procederu są uregulowane surowymi przepisami prawa karnego oraz międzynarodowymi konwencjami i dyrektywami. Regulacje prawne przedstawione w niniejszej pracy stanowią podstawę prawną definiującą handel ludźmi oraz nakładają sankcje na sprawców tego okropnego przestępstwa”.

Jednakże w polskim systemie prawnym kwestia handlu organami ludzkimi jest traktowana nieco inaczej niż inne formy handlu ludźmi, a przepisy dotyczące handlu komórkami, tkankami i narządami zostały uregulowane przede wszystkim w ustawie przedstawionej w niniejszej pracy. Przytoczone przepisy nakładają surowe sankcje na osoby uczestniczące w nielegalnym handlu organami, włączając w to pobieranie, przeszczepianie oraz wszelkie inne czynności związane z nielegalnym obrotem organami ludzkimi.

W przedmiotowej pracy przedstawiona zostanie analiza przepisów prawa karnego dotyczących handlu ludźmi w Polsce, w szczególności w kontekście handlu organami, oraz omówienie przepisów prawa międzynarodowego, które mają na celu zwalczanie tego procederu i ochronę jego ofiar. Dodatkowo, przedstawione zostaną środki karne nakładane na sprawców oraz środki ochrony ofiar, zgodnie z przepisami krajowymi oraz między narodowymi.

Na podstawie art. 115 § 22 pkt 1-6 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

przemocy lub groźby bezprawnej;

uprowadzenia;

podstępu;

wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania;

nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności;

udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą.

W celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt 1-6. Zgodnie z art. 189a § 1 k.k. Kto dopuszcza się handlu ludźmi, podlega karze pozbawienia wolności od lat 3 do 20. Natomiast w związku z § 2 wspomnianego przepisu kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Zgodnie z art. 4 pkt a-c Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r., handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły, bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytucji innych osób, lub inne formy wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów. Zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie określone niniejszym przepisem nie ma znaczenia, jeśli posłużono się którąkolwiek ze wskazanych wyżej metod. Natomiast werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania jest uznawane za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z tych metod.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW wskazuje w pkt 1, że handel ludźmi jest poważnym przestępstwem, popełnianym często w ramach przestępczości zorganizowanej, i rażącym naruszeniem praw podstawowych, wyraźnie zakazanych przez Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej. W kontekście sankcji za popełnienie przestępstwa handlu ludźmi dyrektywa w pkt 12 dyrektywy stanowi, że

jeżeli przestępstwo zostało popełnione w określonych okolicznościach, na przykład wobec szczególnie bezbronnej ofiary, sankcja powinna być surowsza. W kontekście dyrektywy kategoria osób szczególnie bezbronych powinna obejmować przynajmniej wszystkie dzieci. Przy ocenie bezbronności ofiary mogą być brane pod uwagę inne czynniki, takie jak płeć, ewentualna ciąża, stan zdrowia lub ewentualna niepełnosprawność. Jeżeli okoliczności przestępstwa są szczególnie ciężkie, np. gdy prowadziło do zagrożenia życia ofiary lub wiązało się z użyciem poważnej przemocy, takiej jak tortury, wymuszone zażycie narkotyków lub leków, gwałt lub inne poważne formy przemocy psychicznej, fizycznej lub seksualnej, albo wyrządziło szczególnie poważne szkody ofierze, powinno to znaleźć odzwierciedlenie w surowszej sankcji.

Tabela nr 1. Statystyka za lata 2004-2020 r.

Handel ludźmi - artykuł 189a par. 1-2 Kodeksu Karnego, a w latach 2004 – 2009 artykuły 253 par. 1 oraz 204 par. 4

Rok	Postępowania wszczęte	Postępowania zakończone	Przestępstwa stwierdzone	Przestępstwa wykryte
2020	14	22	11	11
2019	16	32	25	23
2018	33	42	67	64
2017	27	36	85	82
2016	31	38	9	7
2015	30	31	105	105
2014	28	36	64	61
2013	27	31	100	99
2012	26	31	61	60
2011	12	22	427	424
2010	16	18	39	39
2009	25	32	52	50
2008	24	26	63	61
2007	21	20	23	24
2006	19	20	21	18
2005	15	26	22	19
2004	14	13	50	48

Dodatkowo, w kontekście ofiar handlu ludźmi, które ucierpiały już wskutek nadużyć i upokarzającego traktowania zwykle związanych z handlem ludźmi, takich jak wykorzystywanie seksualne, niegodziwe traktowanie w celach seksualnych, gwałt, praktyki podobne do niewolnictwa lub usunięcie organów, należy chronić przed powtórnią wiktymizacją i dalszymi traumatycznymi przeżyciami podczas postępowania karnego. Należy unikać zbędnego powtarzania przesłuchań w trakcie postępowania przygotowawczego i postępowania sądowego, na przykład, w stosownych przypadkach, poprzez sporządzenie, jak tylko będzie to możliwe w toku postępowania, zapisu wideo tych rozmów. W tym celu ofiarom handlu podczas postępowania przygotowawczego i sądowego należy zapewnić traktowanie odpowiadające ich indywidualnym potrzebom. Oceniając ich indywidualne potrzeby, należy uwzględnić takie okoliczności jak wiek, ewentualna ciąża, stan zdrowia, ewentualna niepełnosprawność i inne okoliczności osobiste, jak również fizyczne i psychiczne konsekwencje działalności przestępczej, której poddana została ofiara.

Decyzja o leczeniu i jego trybie powinna być podejmowana na podstawie przesłanek określonych w prawie krajowym, reguł dotyczących swobody uznania sędziego, praktyki i wytycznych, stosownie do okoliczności danego przypadku (pkt 20 dyrektywy).

Różnica między popytem a podażą materiału niezbędnego do pobrania (w postaci organów, tkanek i komórek) powoduje powstanie nielegalnego rynku związanego z handlem organami pochodzącymi zarówno od dawców żywych, jak i martwych. Istotny czynnik sprawczy stanowią różnice ekonomiczne powodujące, że dawcy godzą się na oddanie swych narządów w zamian za potencjalne, niemałe, zyski finansowe.

Kwestia zakazu handlu organami ludzkimi jest dość wąsko przedstawiona w polskim systemie prawnym. Za punkt wyjściowy do tego proceduru należy przyjąć ustawę z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów.

Art. 3 ust. 1 ustawy stanowi, że za pobrane od dawcy komórki, tkanki lub narządy nie można żądać ani przyjmować zapłaty, innej korzyści majątkowej lub korzyści osobistej. Ponadto w ustawie, znajdują się regulacje przewidujące sankcje karne, takie jak np.:

art. 43 - kto rozpowszechnia ogłoszenie o odpłatnym zbyciu, nabyciu lub o pośredniczeniu w odpłatnym zbyciu lub nabyciu komórki, tkanki lub narządu, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku;

art. 44 ust. 1 - kto, w celu uzyskania korzyści majątkowej lub osobistej, nabywa, zbywa, pośredniczy w nabyciu lub zbyciu komórki, tkanki lub narządu bądź bierze udział w pobieraniu, przeszczepianiu komórek, tkanek lub narządów, zastosowaniu u ludzi komórek lub tkanek lub udostępnianiu pobranych wbrew przepisom niniejszej ustawy komórek, tkanek lub narządów pochodzących od żywego dawcy lub ze zwłok ludzkich, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 5 lat;

art. 45 - kto, bez wymaganego pozwolenia, prowadzi działalność przewidzianą przepisami ustawy dla banku tkanek i komórek, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku;

art. 46 ust. 1 - kto bez wymaganego pozwolenia lub wbrew przepisom niniejszej ustawy pobiera komórkę, tkankę lub narząd albo przeszczepia komórkę, tkankę lub narząd lub stosuje u ludzi komórkę lub tkankę, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3;

art. 46 ust. 2 - kierownik podmiotu leczniczego, który wbrew szczególnemu obowiązkowi nadzoru nad tym podmiotem dopuszcza do pobierania komórki, tkanki lub narządu, przeszczepiania komórki, tkanki lub narządu lub stosowania u ludzi komórki lub tkanki bez wymaganego pozwolenia, jak również powziąwszy wiadomość o pobieraniu komórki, tkanki lub narządu, ich przeszczepianiu lub stosowaniu u ludzi bez wymaganego pozwolenia, nie podejmie prawem przewidzianego postępowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3;

art. 46a - kto, bez wymaganej zgody wywozi z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub wwozi na to terytorium komórkę, tkankę lub narząd, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3;

art. 46b - kto, wbrew przepisom ustawy, nie zgłasza potencjalnych biorców narządów lub szpiku lub komórek krwiotwórczych krwi obwodowej lub krwi pępowinowej na listę albo dokonanych przeszczepień komórek, tkanek i narządów do rejestru przeszczepień albo pozyskanych potencjalnych dawców szpiku i komórek krwiotwórczych krwi obwodowej do rejestru szpiku i krwi pępowinowej, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

Handel organami ludzkimi jest haniebnym procederem, który rani podstawowe wartości humanitarne oraz godność jednostki. Pomimo surowych przepisów prawa karnego i międzynarodowych instrumentów prawnych, które mają na celu zwalczanie tego przestępstwa, nadal pozostaje on wyzwaniem dla społeczeństwa, organów ścigania oraz instytucji międzynarodowych. W Polsce istnieją przepisy sankcjonujące oraz regulacje prawne dotyczące handlu organami, które mają na celu zapobieganie i eliminowanie tego procederu. Niemniej jednak, skuteczne zwalczanie handlu organami ludzkimi wymaga nie tylko surowych kar dla sprawców, lecz także skutecznych działań prewencyjnych, edukacyjnych oraz współpracy międzynarodowej. Dążenie do eliminacji handlu organami ludzkimi wymaga konsekwentnego działania na wielu frontach jednocześnie oraz silnej determinacji społecznej i politycznej. Tylko poprzez zintegrowane podejście i wspólną mobilizację możemy osiągnąć nasz wspólny cel – zlikwidowanie tej obrzydliwej formy handlu ludźmi oraz ochronę godności i praw człowieka we wszystkich jej aspektach.

BIBLIOGRAFIA:

1. Koźbiał K., *Handel organami ludzkimi jako przykład naruszenia praw człowieka podczas konfliktu w Kosowie w 1999 r.*, [w:] *Handel organami ludzkimi jako przykład naruszenia praw człowieka*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/72201/kozbial_handel_organami_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y, [dostęp: 28.03.2024].
2. Sieradzka A., *Handel organami ludzkimi w Polsce, czy istnieje?*, blog, *Prawo w transplantacji*, <https://prawowtransplantacji.pl/handel-organami-ludzkimi-w-polsce-czy-istnieje/>, [dostęp: 28.03.2024].
3. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 17).
4. Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 20, poz. 107).
5. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW (Dz. U. UE. L. z 2011 r. Nr 101, str. 1).
6. Ustawa z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1185).

Marcin Buchholz

*wykładowca Zakładu Studiów nad Przestępczością Instytutu Służby Kryminalnej
Akademii Policji w Szczytnie, Rzeczpospolita Polska*

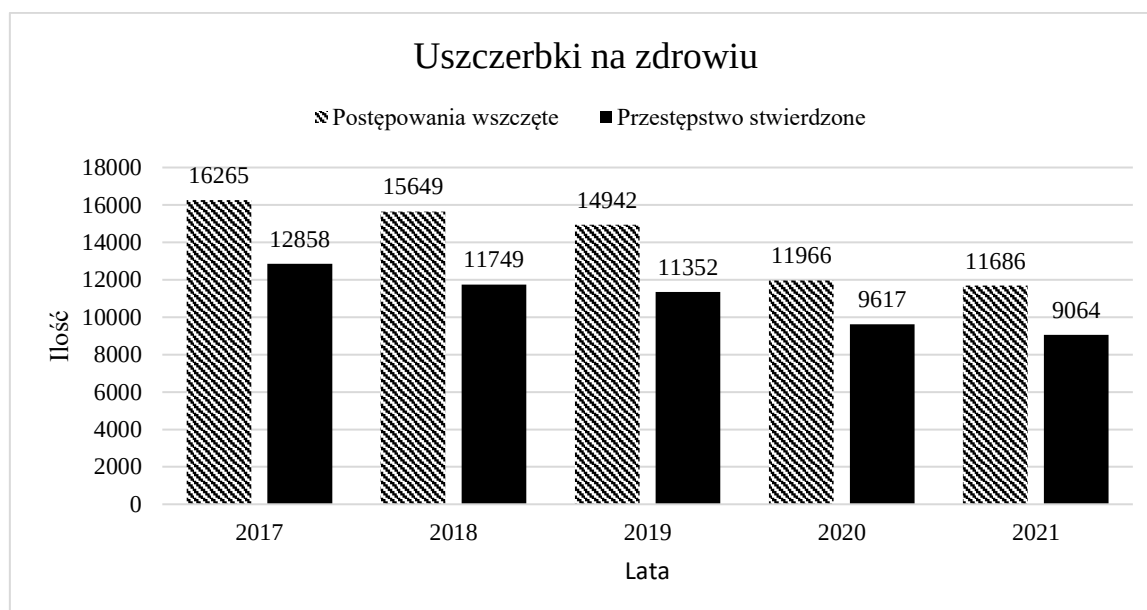
PRZESTĘPSTWO CIĘŻKIEGO USZCZERBEKU NA ZDROWIU I JEGO SPRAWCA W ŚWIELE DANYCH STATYSTYCZNYCH POLICJI ZA ROK 2021

Artykuł porusza problematykę przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Jest to jeden z poważniejszych czynów zarówno z uwagi na skutki jakie niesie dla pokrzywdzonego i w tym dla społeczeństwa oraz z uwagi na zagrożenie karą. Przedstawione w pracy dane liczbowe dotyczą przestępstw stwierdzonych i pochodzą z systemów informatycznych polskiej Policji przetwarzanych w związku z realizacją jej zadań ustawowych. W opracowaniu opisano rok 2021 z uwagi na to, że stanowić on będzie punkt wyjścia do dalszych rozważań i badań. Poprzedza on wydarzenia które mogą mieć wpływ na obraz przestępczości pospolitej w tym ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, a mianowicie zniesienie stanu zagrożenia epidemicznego w Polsce oraz wybuch konfliktu zbrojnego w Ukrainie i napływ uchodźców wojennych.

Potrzeba bezpieczeństwa to jedna z istotnych potrzeb ludzkich. Jej wysoki poziom pozwala na prawidłowe funkcjonowanie nie tylko jednostki, ale i całych struktur społecznych oraz państwa. Duży wpływ na poczucie bezpieczeństwa obywateli mają zdarzenia, sytuacje, które ich bezpośrednio dotyczą i są przez nich obserwowane. Przykładem takich zdarzeń jest przestępczość, a w szczególności kryminalna określana również jako „przestępczość pospolita”. Tego rodzaju zachowaniami są kradzieże mienia, włamania do domów, mieszkań, bójki, pobicia, uszczerbki na zdrowiu, rozboje. Skutki takich działań przestępczych są widoczne dla obywateli i przez pryzmat tego typu zdarzeń oceniają oni swoje poczucie bezpieczeństwa. Przez skalę przestępczości pospolitej są również oceniane organy zajmujące się jej zwalczaniem. Dlatego też w priorytetach Komendanta Głównego Policji na lata 2021 – 2023 wyszczególniono optymalizację działań Policji w zakresie zwalczania kluczowych rodzajów przestępczości i jednym z zadań jest intensyfikacja działań w zakresie zwalczania tzw. 7 kategorii przestępstw pospolitych w tym uszczerbków na zdrowiu. Są one zaliczane do liczniejszych rodzajów czynów zabronionych. Skalę tego przestępstwa przedstawia wykres nr 1, gdzie wskazano ilości wszczętych postępowań i stwierdzonych przestępstw w latach 2017 – 2021. Co ważne wykrywalność tych przestępstw utrzymuje się na wysokim poziomie. W roku 2021 wynosiła ona 90,6 %.

Przestępstwa polegające na spowodowaniu uszczerbku na zdrowiu zbliżone są rodzajowo do przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, od których różnią się jedynie rozmiarem skutku. Dlatego też czyny przeciwko życiu i zdrowiu ujmowane są w tym samym rozdziale Kodeksu Karnego. Uszczerbki na zdrowiu zawierają w sobie przestępstwa o różnym ciężarze gatunkowym. Pojęcie to obejmuje naruszenia czynności narządów ciała i rozstrój zdrowia różnego rodzaju. Ustawodawca przyjął trzy rodzaje następstw wywołanych przez sprawcę, ze względu na rodzaj

spowodowanego uszczerbku na zdrowiu: ciężki (art.156 KK), inny niż określony w art. 156 KK (art. 157 § 1 KK) tzw. „średni” , oraz powodujący naruszenie narządu ciała lub rozstrój zdrowia na czas nie przekraczający 7 dni (art. 157 § 2 KK) tzw. „lekki”.

Wykres 1. Uszczerbki na zdrowiu - postępowania wszczęte i przestępstwa stwierdzone w latach 2017 2021 [opracowanie własne]

Podział ten oddaje różny stopień społecznej szkodliwości spowodowania poszczególnych skutków i pozwala na różnicowanie groźących za nie sankcji karnych. Dobrem chronionym w powołanych przepisach jest zdrowie człowieka od rozpoczęcia porodu a w typie określonym w art. 156 § 3 KK życie człowieka. Ustawodawca posłużył się czterema rodzajami kryteriów przy określaniu skutków spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu – anatomicznym (istnienie normalnej struktury organizmu), fizjologicznym (zakłócenie normalnego funkcjonowania organizmu, jego rozstrój), społecznym (całkowita lub znaczna, trwała niezdolność do pracy w zawodzie) i estetycznym (trwałe zeszpecenie lub zniekształcenie ciała).

Zgodnie z art. 156 § 1 Kodeksu karnego, ciężki uszczerbek może polegać na:

- 1) pozbawieniu człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia;
- 2) innym ciężkim kalectwie;
- 3) ciężkiej chorobie nieuleczalnej lub długotrwałej, chorobie realnie zagrażającej życiu, trwałej chorobie psychicznej;
- 4) całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie;
- 5) trwałym, istotnym zeszpeceniem lub zniekształceniem ciała;
- 6) wycięciu, infibulacji lub innego trwałego i istotnego okaleczenia żeńskiego narządu płciowego;

Spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu może być popełnione zarówno umyślnie (art.156§1KK), jak i nieumyślnie (art.156 §2KK). Surowsza odpowiedzialność ze względu na wystąpienie śmierci człowieka jako następstwa

spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art.156§3KK) wymaga wykazania, że sprawca taki dalszy skutek swojego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć.

Dane statystyczne gromadzone przez Policję na podstawie prowadzony postępowań przygotowawczych dotyczących ciężkich uszczerbków na zdrowiu są przetwarzane w dwóch kategoriach: „zwykłe” oraz „wypadek przy pracy”. W roku 2021 stwierdzono 376 ciężkich uszczerbków na zdrowiu. Przy czym 347 stanowiły te opisane jako „zwykłe” natomiast 19 przypadków dotyczyło „wypadku przy pracy”. Ciężki uszczerbek na zdrowiu nie jest przestępstwem jednolitym. Zawiera on w sobie zachowania które prowadzą do różnych skutków. Z analizy danych z roku 2021 wynika, że najliczniejszą stwierdzoną kategorią było inne ciężkie kalectwo (art. 156§ 1 pkt. 2 KK), które stanowiło 66% wszystkich zarejestrowanych tego typu przestępstw. Śmierć człowieka w następstwie ciężkiego uszczerbku (art.156§3 KK) stanowiła 12 % przypadków.

Dalsza część opracowania skupia się na danych statystycznych dotyczących „zwykłych” ciężkich uszczerbków na zdrowiu. Wypadki przy pracy nie będą przedmiotem analizy.

Sprawca ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

Kluczowym elementem związanym z każdym rodzajem przestępczości jest odpowiedź na pytanie: „kto jest jego sprawcą i co możemy o nim powiedzieć?” Jest to zagadnienie zawierające się w funkcji wykrywczej kryminalistyki. Dane statystyczne pozwalają udzielić pewnych wskazań na tak postawione pytanie co do sprawcy ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Z ich analizy dotyczącej przestępstwa opisanego w art. 156 KK wynika, że w roku 2021 zarejestrowano 310 podejrzanych na 347 stwierdzonych przestępstw. Przestępstwo to jest domeną mężczyzn. To oni w 81 % przypadków zostali wskazani jako sprawcy. Kobiety stanowiły 19 % wszystkich podejrzanych. Kolejna informacja o sprawcy dotyczy jego wieku, co przedstawia tabela 1. Najliczniejszą grupę 44 % stanowiły osoby w wieku od 31 do 40 lat. Kolejna 20,53 % to sprawcy w wieku od 41 do 50 roku życia. Łącznie te dwie kategorie stanowią zdecydowaną większość.

Lata	do13	do 15	od 13 do 15	od 15 do 17	od 15 do 20	od 18 do 20	od 21 do 30	od 31 do 40	od 41 do 50	od 41 do 65	powyżej 65
%	0	0	1,5	0,53	0	3,68	18,42	44,21	20,53	8,95	2,63

Tabela 1. Wiek sprawcy ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, dane za rok 2021 (opracowanie własne)

Dane statystyczne gromadzone przez Policję pozwalają również stwierdzić, że w 87% przypadkach sprawcami były osoby narodowości polskiej. Narodowość ukraińską deklarowało 9 % podejrzanych. Gromadzone dane statystyczne dotyczą

również zachowania się sprawcy. Ich analiza pozwala wskazać te występujące najczęściej. Należą do nich:

- uderzanie – (w 21 % wszystkich rejestracji);
- przemoc, siła fizyczna – (w 17% wszystkich rejestracji);
- uderzanie w głowę – (w 14% wszystkich rejestracji);
- zadawanie ran kłutych – (w 11% wszystkich rejestracji);
- bicie, kopanie, znęcanie się – (w 10% wszystkich rejestracji);
- działanie pod wpływem alkoholu – (w 5% wszystkich rejestracji);
- zadawanie ran ciętych – (w 5 % wszystkich rejestracji).

Dane dotyczące zadawania ran kłutych i ciętych rodzą pytanie o to jakim narzędziem może posługiwać się sprawca? Najczęściej rejestrowanym w statystyce policyjnej jest:

- nóż – (w 63 % wszystkich rejestracji);
- dłoń, pięść noga, - (w 10% wszystkich rejestracji);
- narzędzie przestępstwa nie zostało ustalone – (w 10 % wszystkich rejestracji);
- inne ostre narzędzia – (w 3 % wszystkich rejestracji).

Przedstawione dane obrazują przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, jego sprawcę oraz sposób działania na podstawie danych statystycznych gromadzonych i przetwarzanych przez Policję. Będą one w przyszłości punktem wyjścia do dalszych badań dotyczących dynamiki tego czynu zabronionego, szczególnie w kontekście zachodzących zmian we współczesnym świecie i stojących przed nim wyzwań.

BIBLIOGRAFIA:

1. Grześkowiak A., Wiak K., Kodeks karny. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2021.
2. Marek A. Konarska-Wrzošek V., Prawo karne, CH Beck, Warszawa 2019.
3. Moździoch M. , Kodeks karny. Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
4. Priorytety Komendanta Głównego Policji na lata 2021-2023, URL: <http://bip.zory.kmp.policja.gov.pl/031/priorytety-kgp/33750,Priorytety-Komendanta-Glownego-Policji-na-lata-2021-23.html> , [dostęp 18.03.2024].
5. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny, tekst jednolity LEX [dostęp 18.03.2024]

Ruslana Haftkovych

Cadet of the 107th Training Platoon, Faculty №2 of Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine

*Academic advisor: **Oleksandr Golovkov** - candidate of legal sciences, teacher of the department of tactical and special training of faculty №2 of the Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine*

INFORMATION TECHNOLOGIES AS AN INTEGRAL COMPONENT OF SCIENTIFIC PROGRESS

Information technologies determine the modern world and significantly influence its development. The range of use of information technologies in education is very wide. Some technologies can support the educational process (lectures and practical classes), other technologies can effectively support the development of new textbooks and training aids, form an information and reference database, enable remote access to educational resources, improve administrative document flow (removing bureaucratic obstacles in a certain way).

Information technology is an essential part of scientific progress. They allow faster processing of large volumes of data, simplify communication and contribute to faster development of science as a whole.

The word "technology" translated from Greek means science, a set of methods and techniques for processing materials or raw materials, processing them into consumer goods [1, p. 65]. According to O.A. Kravchuk, "the modern understanding of this word includes not only the set of processes of material production and the sphere of services, but also the transformation and use of matter (materials), energy, information, scientific and engineering knowledge to solve practical problems in the interests of man and society" [1, p. 65]

According to the reference literature, the term information (lat. informatio) means "informing, explaining, explaining, information" [2]. However, in a broad sense, information is "... information about anything, regardless of the form of its presentation" [2]

According to J. Wellington, information technologies are "... systems created for the production, transmission, selection, transformation (processing) and use of information in the form of sound, text, graphic images and digital information" [3, p. 131].

At the same time, a number of scientists suggest that information in the vital aspect should be understood as "... information about the surrounding world, and about the processes that take place in it and are perceived by a person or special devices" [4, p. 25].

The formation of the information society requires ensuring the adequacy of education to the dynamic changes taking place in the technological sphere and society, in general, in the entire environment surrounding a person, the rapidly growing volume of information, the development of new information technologies, etc.

One of the most important components of the state program for building an information society is the informatization of education based on the introduction of the latest modern information technologies in Ukraine. They make it possible to rise to a new level of setting up the implementation of the educational sphere, open up previously unavailable opportunities for both the teacher and the student of education.

Rapid progress in this educational field changes the basis of information transfer and communication, facilitates the work of the teacher, helps in learning and acquiring knowledge. Therefore, it can be argued that information technologies are an integral prospect of the development of society.

At the same time, information technologies are also changing the economic landscape: they allow enterprises to optimize processes, reducing costs and increasing productivity. This provides an incentive for economic growth and competitiveness of the country, and also influences educational processes in a revolutionary and progressive way. They provide access to educational materials and the possibility of distance learning, expanding opportunities for independent learning and development. This is especially important in the conditions of fast dynamics of the global world.

We can also emphasize that technologies contribute to globalization and cultural exchange. Thanks to them, people from all over the world can easily communicate, exchange ideas and experiences, which promotes understanding and tolerance between cultures. The development of artificial intelligence and quantum computing opens wide prospects for scientific research, medicine, energy and other fields.

Therefore, information technologies are a key factor in the modern world and will be an integral prospect for the further development of society. It is important to use their potential for the benefit of humanity, ensuring sustainable and harmonious growth. It is information technologies that open many new opportunities and challenges for the future.

A.A. Lyubovych and O.H. Share a similar opinion. Yesin, who believe that "the use of modern information technology makes it possible to reveal the humanitarian potential of natural sciences, connected with the formation of a scientific outlook, the development of analytical and creative thinking, social consciousness and a conscious attitude to the surrounding world" [5, p. 119].

Therefore, it is necessary to draw separate conclusions regarding the advantages of the implementation and active use of information technologies:

- improved efficiency: information technology can be used to automate tasks and improve productivity;

- improved communication: information technology allows people to communicate with each other faster and more effectively;

- improved access to information: information technology allows people to access information from around the world;

- reduced costs: information technology can be used to reduce the costs of doing business;

- improved decision-making capabilities: information technology can be used to analyze data and make informed decisions.

However, it is important to note that information technology is only a tool. In order for them to be effective, their implementation and application should take place in a comprehensive manner, with the scientific support of specialists who have a deep understanding of their research areas.

So we can conclude that information technologies have become an integral part of scientific progress, providing scientists with powerful tools for research, data collection, collaboration and communication. Their influence is felt in all fields of science and plays a key role in the development of new knowledge and discoveries. Note that this topic is promising and requires further scientific research.

REFERENCES:

1. Kravchuk O. A. Advantages and disadvantages of using information and communication technologies in the educational process. Modern achievements in science and education: coll. Ave. XV International of science Conf., September 16-23. 2020, Netanya (Israel). Khmelnytskyi: KhNU, 2020. C. 64-67.
2. Information. Wikipedia: the free encyclopedia. URL: <http://surl.li/twalo> (access date: 02.05.2024).
3. Gotko O., Chaikovska O. Information and communication technologies - as a modern means of learning in education. Youth and market. 2015. No. 4. P. 130-134.
4. Information systems and technologies: education. Manual Pavlenko P.M., Filonenko S.F., Babich K.S. and others. Kyiv: NAU, 2013. 324 p.
5. Lyubovych A.A., Yesina O.H. Modern information technologies in education. Informatics and information technologies: materials of the scientific conference (Odesa, April 20, 2015). Odesa, ONEU. P. 118-121.

Mariusz Michalski

PhD, Academy of Applied Sciences prof. Edward Lipiński in Kielce, Poland

ANALIZA ORZECZNICTWA I DOKTRYNY W KONTEKŚCIE UŻYCIU BRONI PALNEJ

Podjmując próbę analizy stosowania broni palnej przez funkcjonariuszy warto zwrócić uwagę oraz zaznajomić się z postanowieniem Sądu Najwyższego (Izba Karna) z dnia 27 października 1994 r. III KRN 144/94 (OSNKW 1995, nr 1-2, poz. 3). Możemy w nim przeczytać, że jeżeli osoba uprawniona do stosowania broni palnej wykonując czynności służbowe podejmuje działania mające na celu ochronę, bądź przywrócenie spokoju i porządku publicznego to nie są to działania w obronie koniecznej, ponieważ działa ona na podstawie aktów prawnych, które stanowią szereg obowiązków, ale i uprawnień służbowych funkcjonariusza. Co skutkuje tym, iż zasadność działania funkcjonariusza podlega rozpatrzeniu pod kątem przepisów, które określają podstawę prawną oraz sposób, w jaki należy dane czynności wykonywać. Jeżeli zamach nie jest bezpośrednio skierowany przeciwko funkcjonariuszowi publicznemu w czasie wykonywania czynności służbowych to działań funkcjonariusza przeciwko napastnikowi nie można kwalifikować, jako obrony koniecznej. W takich sytuacjach o uprawnieniach osoby uprawnionej oraz jakie działanie zostaną przez nią podjęte decydują przepisy prawa dotyczące sposobu pełnienia służby przez funkcjonariuszy. Dlatego też policjant może użyć służbowej broni palnej podczas wykonywania obowiązków służbowych takich jak ochrona i przywrócenie porządku publicznego jedynie w przypadkach uwzględnionych w art. 17 ust. 2 ustawy o Policji.

Zastosowanie przez funkcjonariuszy policji służbowej broni palnej, jako ostatecznego środka przymusu bezpośredniego może nastąpić jedynie w ściśle uzasadnionych sytuacjach oraz na określonych zasadach zawartych w przepisach, w innym przypadku funkcjonariusz może zostać pociągnięty do odpowiedzialności za umyślne, bądź nieumyślne skutki, jakie wynikły z jego postępowania. Sytuacją, w której możemy stwierdzić, iż zgodne z zasadami jest oddanie strzału ostrzegawczego w górę przez funkcjonariusza policji znajdującego się w tłumie, który stanowi dla niego bezpośrednie zagrożenie, a w momencie wystrzału broni jeden z napastników uderza funkcjonariusza w rękę w celu usiłowania odebrania mu broni powoduje zmianę trajektorii lotu pocisku, który trafia w osobę postronną. W takiej sytuacji pomimo postrzelenia ze skutkiem śmiertelnym policjant nie odpowiada za śmierć tej osoby, ponieważ nie było jego zamiarem celowanie i strzelanie w kierunku innej osoby, aby czyn taki mógł nosić znamiona przestępstwa potrzebny jest zamiar sprawcy, nawet nieumyślny w zaistniałym przypadku zamiaru takiego nie było. W myśl art. 17 ust. 1 pkt. 1 Ustawy o Policji., funkcjonariusz może użyć służbowej broni palnej między innymi, aby odeprzeć bezpośredni i bezprawny zamach na życie lub zdrowie samej osoby uprawnionej, bądź innych osób postronnych.

W tej części poddamy analizie orzecznictwa sądów polskich oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w których funkcjonariusze po użyciu broni palnej zostali pociągnięci do odpowiedzialności cywilnoprawnej. Artykuł 77 ust. 1 Konstytucji RP

posiada zapis, który daje podmiotom prawo do roszczenia odszkodowania za szkody wyrządzone przez działania funkcjonariuszy publicznych, które było niezgodne z prawem. Sąd Najwyższy w orzecznictwach ustanawia pogląd wyłączający możliwość samodzielnych roszczeń odszkodowań na podstawie art. 77 Konstytucji RP. Dlatego w przypadkach, w których doszło do użycia broni palnej, bądź środków przymusu bezpośredniego odpowiedniej podstawy prawnej należy doszukiwać się w kodeksie cywilnym, a dokładnie w art. 417 oraz art. 417 pkt. 2. Pierwszy akt prawny mówi o odpowiedzialności wyrządzone w związku z nieprawidłowym wykonywaniem czynności służbowych, wskutek których osoba doznała uszczerbku na zdrowiu lub innej szkody majątkowej, bądź niemajątkowej. Drugi przepis stwarza możliwość ubiegania się o odszkodowanie w sytuacji, gdy podczas wykonywania czynności służbowych zgodnych z prawem doszło do wyrządzenia szkody osobie postronnej na przykład, gdy podczas interwencji policji, podczas której doszło do strzelaniny, a jeden z pocisków poprzez rykoszet trafił osobę postronną. Przepisy te mają swoje zastosowanie w przypadku szkód wyrządzonych przez organy państwowe, do których bez wątpienia należy policja. W roku 2004 została zmieniona przez ustawodawcę odpowiedzialność Skarbu Państwa i innych podmiotów władzy publicznej. Pod wpływem rozważań zawartych w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 Grudnia 2001 roku. zmieniono przesłankę winy na rzecz przesłanki bezprawności czynu. W poprzednich sprawach osoba poszkodowana musiała udowodnić winę funkcjonariuszowi nawet, jeżeli nie został on do końca zidentyfikowany przez poszkodowanego (np.: z imienia i nazwiska), który był sprawcą. Aktualnie nie ma potrzeby konkretnej identyfikacji funkcjonariusza, który by sprawcą czynu, nie ma, więc większego znaczenia status czy też pozycja sprawcy szkody, bowiem przedmiotem podlegającym ocenie jest cała instytucja, w której funkcje pełnił funkcjonariusz z tego powodu w art. 417 kodeksu cywilnego nie występuje już określenie „funkcjonariusz”. Przechodząc teraz do analizy orzecznictwa wydanego na podstawie zdarzeń z użyciem broni palnej lub środków przymusu bezpośredniego przez funkcjonariuszy policji należy zwrócić uwagę na orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu na sądownictwo krajowe, Trybunał dokonuje w nim przytoczenia przepisów Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz określa zasady działania podmiotów władzy publicznej.

Sądy coraz częściej sięgają do ustaleń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Co więcej ustalenia Trybunału, co do naruszenia konwencji w danej sprawie stanowią prejudykat dla polskich sądów stwierdzając przesłanki bezprawności czynu, co w następstwie może stanowić odpowiedzialność odszkodowawczą. Ponadto Trybunał ciągle podnosi wymagania wobec organów władzy publicznej, które wynikają z przepisów Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku., co można zauważyć w opisanych powyżej przykładach z jego orzecznictwa.

BIBLIOGRAFIA:

1. Wyrok Sądu Najwyższego (Izba Karna) z dnia 27 października 1994 r, III KRN, 144/94 (OSNKW 1995, nr 1-2, poz. 3).

2. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2024 r. poz. 145.)
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, Dz.U. z 1997, Nr 78, poz. 483
4. Wyrok Sądu Najwyższego: z dnia 23 marca 2004 roku, sygn. V CK 376/2003; z dnia 23 kwietnia
5. Uchwała Sądu Najwyższego 2004 roku i z dnia 19 listopada 2004 roku, sygn. V CK 250/2004, opubl. OSP 2005, z. 7–8, poz. 98
6. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2005 roku, sygn. III CZP 82/2005, opubl. OSNC 2006, z. 9 poz. 148
7. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny, Dz.U. z 1964, Nr 16, poz. 93 z późn. zm
8. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 roku, sygn. SK 18/2000, opubl. OTK ZU 2001, z. 8, poz. 2.
9. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2008 roku, sygn. V CSK 271/2008, opubl. LEX 488965.
10. Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Dz.U. z 1993, Nr 61,

Sergey Petkov

Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Social Work in Military (Forces), Military Institute of Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine

DELICT: THE ISSUE OF DIVIDING OFFENSES INTO CRIMES AND MISCONDUCT

Delict (from the Latin *delictum* - offense, fault, misdemeanor) - illegal behavior, offense, i.e. an illegal act, misdemeanor or crime, in other words, committing an act that is contrary to the law and causes damage to society, the state or a person. Such an offense is the basis for bringing the offender to legal responsibility - the responsibility provided for by law.

Delictology (responsibility theory, delictology) is the science of wrongdoing (delict), a constituent part of the general theory of law (practical properties enshrined in axioms). In contrast to criminal law, administrative law and disciplinary law, which examine types of offenses from their own point of view, delictology studies the phenomenon of "offence" as a whole. The study of a crime as a socio-legal phenomenon and related legal relations is the subject of delictology.

In Roman law, delict (criminal offense) meant harming another person, his family or property, violating a legal prescription or prohibition. The consequence of the commission of a tort was liability, which arose in the presence of the following conditions: capacity of the offender, guilt, commission of the offense.

Tort obligations are also known as non-contractual obligations. That is, illegal actions that lead to legal consequences and that are not related to the violation of the agreement (contract). A person who bears (is able to bear) acts that have legal consequences (deeds) is a person with legal capacity. A person who is responsible for his illegal actions (criminal offense) is a person capable of delict. The one who causes harm is called a delinquent. The one to whom harm was caused is the victim. A person capable of delict is a person who can bear responsibility for illegal behavior, which is expressed in the commission of misdemeanors or crimes.

A comprehensive study of problematic issues of delictology is the basis for creating effective and fair legislation.

Legal liability arising from violation of legal norms is a type of social responsibility arising from violation of various social norms (law, morality, customs, corporate norms). In order to deal with such a complex phenomenon as legal responsibility for committing crimes and misdemeanors, one should first of all turn to the theory of law, as the quintessence of knowledge about law - the regulator of socio-economic relations. It is common knowledge that the main postulates of law were laid down in ancient times, perhaps the greatest contribution to the formation of legal axioms, presumptions and principles was made by Roman lawyers.

In Roman law, "offenses related to the sphere of public interests were also called "crimen" (crime) [1], which emphasized the social danger of such torts. Criminology is an independent theoretical and applied social science about crime, more broadly about the nature, essence, patterns of occurrence, social manifestation and prevention of crime. Its main task is the scientific development of issues of crime prevention and

counteraction, reduction of its negative and destructive impact. Criminology is essentially a component of delictology, which, in turn, is a component of sociology (a science that studies social phenomena).

In Roman law, lawyers distinguished a special group of torts - quasi-delicts. This is an unintentional non-contractual offense, causing harm to someone without intention (or even the possibility of causing such harm), as a result of negligence or carelessness, which is characterized by the lack of certainty of the guilty party [1]. For example, when a pot placed on a windowsill fell (or could fall) and caused damage to a person or property.

The generally accepted paradigm is the scientifically based and practically confirmed approach that public torts are offenses, or as they are often called torts, divided into crimes and misdemeanors according to the social significance of the committed illegal act. This horizontal division is the main one with regard to illegal acts in the public sphere of law. The most successful distinction between a crime and a misdemeanor was made in the Criminal Code of France in 1795. In particular, it identified: a) crimes - actions for which corporal punishment was prescribed; b) misdemeanors – acts for which correctional punishment was prescribed [2].

In different countries, the complex of issues related to legal responsibility for committing a misdemeanor is resolved differently. The same act can be the subject of consideration in different countries by different bodies in different procedural order. Even jurisdiction will fall under different branches of government: executive or judicial. Completion of documents, execution of procedures, etc. also differ among themselves. Thus, in a number of US states and in different countries of the world, in accordance with traditions and established norms of behavior, there are different approaches to liability for misdemeanors. Therefore, the mechanical transfer of certain elements or novels or entire mechanisms, algorithms, etc., without a comprehensive study and analysis of national law and the legal understanding of citizens on the national soil is impractical, and sometimes, due to the fact that it can lead to negative consequences, even inadmissible .

The concept of "delict" is not officially used in the legislation of Ukraine, but it is widely used in scientific and legal literature and practice. In the legal encyclopedia edited by academician Yu.S. Shemchushenka states that an offense is a socially dangerous or harmful act (action or inaction) that violates the law [3]. Its characteristic feature is the illegality of actions or inaction of the subject of social relations. We are talking about violation of the established order, non-fulfillment of the duties assigned to individuals and legal entities. Professor V.P. Pastukhov notes that a crime is a socially harmful, illegal act, the implementation of which involves legal responsibility [4]. Socially beneficial actions are consistent with legal norms, and socially harmful ones, as a rule, are a violation of legal norms.

As aptly noted by A.M. Kolody in his work «Principles of Ukrainian Law», the sphere of public law should be considered as vertical relations (management), relations of subordination, authority - subordination. Their regulation should be carried out according to the principle of imperativeness, and the rights and obligations of the subjects should be directly and comprehensively formulated in the law. The scientist

defines the sphere of private law as a set of horizontal relations, which provide for an equal position relative to independent subjects. They are regulated according to the principle of discretion, and the subjects themselves, within the limits of the law, establish their rights and obligations [5].

The state, realizing the role of regulator of social relations, always strives to cover the maximum number of them, even where purely private interests are realized. However, maintaining a balance of "regulation" and "non-interference" on the part of the state is an indicator of a democratic legal state with a market economy. Therefore, any business relations are "regulated". And their social activity in the economic sphere, the sphere of profit-making, etc. belonged to the state monopoly - private enterprises, institutions, organizations did not exist as a class.

The Parliament and the Government took certain steps to improve anti-tort legislation during the entire period of development of independent Ukraine. In particular, the new progressive Criminal Code (2001) [6], the Customs Code of Ukraine (2002) [7] and a number of other normative acts were adopted. Even the Criminal Procedure Code of Ukraine (2013) [8], in general, can be considered as meeting European standards. But the inertia of the Soviet and even imperial period gave and continues to give signs. So, for example, in 10 years, customs rules underwent such changes that in 2012, a new Customs Code of Ukraine was adopted [7].

At the same time, it should be noted that according to clause 22 of Art. 92 of the Constitution of Ukraine, actions that are crimes, administrative or disciplinary offenses, and responsibility for them are determined exclusively by the laws of Ukraine. Therefore, it is necessary to carefully and consistently analyze and bring to a single constant the regulatory legal acts regulating responsibility for crimes, responsibility for administrative offenses, responsibility for disciplinary offenses and accordingly replace all unconstitutional terms: «criminal offense», «misdemeanor», «disciplinary offense», «criminal responsibility», «administrative responsibility», etc. for terms that correspond to the norms of the Basic Law, which will contribute to the reduction of conflicts and contradictions in Ukrainian legislation.

In the context of studying torts as a social phenomenon, it should be emphasized that "legal vinaigrette" in the field of legal responsibility is unacceptable. Moreover, it is a threatening factor for national security. In such a situation, for the national legislation of Ukraine, as well as for other countries in which Soviet law operated, it is urgently necessary to carry out a comprehensive reform in the field of legal responsibility for the commission of torts in accordance with the Constitution of Ukraine.

REFERENCES:

1. Петков С.В. Римське право як основа для побудови сучасної ефективної публічно-правової моделі відносин між владою та громадянином: питання юридичної деліктології. Форум права. 2011. №1. С. 756-770.
2. Кримінальний кодекс Франції 1795 року. [Електронний ресурс]. URL: pidruchniki.com.pravo.karniy_kodeks_f.

3. Юридична енциклопедія /за ред. Ю.С. Шемшученка. К., 1998. Т. 4. 672 с.
4. Пастухов В.П. Основи правознавства: навчальний посібник. Київ: Алерта. 2005. 378 с.
5. Колодій А.М. Принципи права України: монографія. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с
6. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. Ст. 131.
7. Митний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 38-39. Ст. 288.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-13. № 13. Ст. 88.

Wojciech Szczepański

starszy wykładowca w Instytucie Służby Kryminalnej, Wydziału Bezpieczeństwa i Nauk Prawnych, Akademii Policji w Szczytnie, Rzeczpospolita Polska

UKRYTE POWIĄZANIA, REALNE DECYZJE, SIECIOWY CHARAKTER

Obserwując przemiany społeczno – polityczne, rosnące potrzeby ludzkości, także w sferze informacyjnej, można powiedzieć, że XXI wiek jest czasem ciągłego przyspieszenia i jest niewspółmiernie inny niż poprzedzające go stulecia. I tak jak można odnaleźć charakterystykę skoków technologicznych, tak obecne lata, a w szczególności bieżące duże zainteresowanie tematyką sztucznej inteligencji, czatu GPT, robotyką czy sposobami automatyzacji powodują, że możliwa jest ocena zaistnienia kolejnej rewolucji technologicznej. Ciąg dalszy rewolucji informacji jest oczywiście związany z poszerzeniem i przyspieszeniem procesów pozyskiwania, przetwarzania, analizowania i dystrybucji informacji. Szybkość tych elementów powoduje nieodzowne skojarzenie z globalizacją, nie tylko nowoczesnych technologii służących przemieszczaniu się ludzi czy automatyzacji procesów wytwórczych, lecz również w wymiarze informacji jako wiedzy, poznania i jej wykorzystania.

Nawiązując do globalizacji informacji i różnych nauk, m.in. politologii, socjologii, nauk społecznych, nauk o bezpieczeństwie, w których funkcjonuje człowiek i jego decyzje, T. Aleksandrowicz określa istotę występowania informacji w pewnym otoczeniu mianem infosfery. Systemowe ujęcie jest z jednej strony pewnym zawężeniem, np. do obszaru cybernetycznego, z drugiej natomiast jest pojęciem szerokim przez poszukiwanie relacyjności i przenikania się, nie tylko pojęciowego, ale rzeczywistych aspektów życia ludzkiego. Takie elementy jak jakość informacji, kanały komunikowania, szybkość komunikacji, dezinformacja, nabierają w tym świetle nowego wymiaru. Kiedy do tego dołożymy brak lub nadmiar informacji połączony z wielowątkowością, otrzymujemy zbiór, z którym na co dzień ma do czynienia analityk kryminalny, czy w szerszym znaczeniu także decydent polityczny. Poszukiwanie i zrozumienie relacji, które mogą być jawne, ale również ukryte, jest kluczowym determinantem dla podejmowania decyzji. Struktura artykułu została celowo dobrana w taki sposób, aby odbiorca rozważał sieciowy charakter informacji, jako elementu wiążącego ludzi, zdarzenia, a może całe jego otoczenie?

1. JAWNE I UKRYTE POWIĄZANIA

Informacje to pewne szczegóły definiujące otaczający świat i nadające mu charakter obiektywności. Tak potraktowane składowe otaczającego nas świata nawiązują nie tylko do empirycznego poznania, ale przede wszystkim umożliwiają powiązać je między sobą. Ten uniwersalizm pojęciowy jest szczególnie widoczny chociażby podczas przesyłania danych między ludźmi (użytkującymi urządzenia rozpoznawalne przez adres MAC, IP czy e-mail) na duże odległości w krótkim czasie. Komunikowanie się, tak jak transport fizyczny, nabrało w chwili obecnej wymiaru czasowego, a nie objętościowego. Przesyłać można praktycznie dowolne ilości danych, ograniczeniem może być szybkość transferu internetowego czy wiedza innego człowieka (użytkownika urządzeń) o takiej możliwości. Dane są mniej lub bardziej

świadomie zapisywane (jako tzw. meta-dane) i przetwarzane, a tym samym można z nich skorzystać w innej szerokości geograficznej i w dowolnym czasie. Opis zdarzeń, lokalizacja czy inne atrybuty są często kluczowym szczegółem, który daje wiele informacji analitykowi danych lub dowolnemu odbiorcy, który aktywnie poszukuje informacji. Zdobywanie wiedzy o powiązaniach, które mogą być bezpośrednie lub pośrednie jest cennym źródłem informacji i początkiem nadania kierunku poszukiwaniom (wymiar społeczny), taktyce (działania służb), bieżącym decyzjom lub strategii państwa czy regionu (decydent polityczny), jak również wielowymiarowym czynnościom ludzkim (think-tanki, analitycy, eksperci dziedzinowi).

Obecnie życie ludzkie ma szczególnie bliski związek z danymi. Można powiedzieć, że zawsze miało i zawsze informacje dawały władzę, przewagę w znaczeniu militarnym, wiedzę o charakterze poznawczym, lecz ujmując zarówno życie ludzkie (wymiar mikro), jak i strategiczne decyzje przywódców (wymiar makro), prawie wszystko co robi lub z czego korzysta jednostka ludzka, jest oznaczone danymi. Wspomniane wymiary można rozszerzyć do biologicznego istnienia człowieka jako jednostki, dla której niezbędne jest poznanie dla jej rozwoju i normalnego funkcjonowania. Rozwój (agrarne, technologiczny, informacyjny) tylko tą „falę” napędza. Im bardziej człowiek jest świadomy funkcjonując w systemie informacyjnym, tym bardziej rozumie panujące zależności, ale także stan swojej niewiedzy. Ten aspekt może być wykorzystany do celów politycznych lub wojskowych, dla różnego rodzaju manipulowania i sterowania nawet całymi zbiorowościami ludzkimi, np. przez dezinformację i wywołanie określonych nastrojów społecznych. Genetyczne uwarunkowania to także sieciowy charakter synaps mózgowych, za pomocą których zapamiętujemy lub kojarzymy fakty i nawet gdy nie mamy dostępu do informacji, możliwe jest jej domniemywanie, przewidywanie na podstawie szeregu przesłanek. Szeregi interakcji pomiędzy cząsteczkami w naszych komórkach są porównywalne do ludzi w skali makro czyli oddziaływań międzyludzkich. Interakcje międzyludzkie to nic innego jak sieć, którą można analizować podobnie jak diagram powiązań. Część z nich jest znana ale części (może nawet dużej) należy się domyślać, gdyż jest nieznana. Wyjątkowo wrażliwym przykładem mogą być powiązania przestępcze, które oddziałują jak układ synaps i w sposób zorganizowany mają na siebie wpływ. Jednocześnie mają one charakter utajony. Problemem może się stać odpowiedź na pytania: Czy jesteśmy w stanie dostrzec i zrozumieć panujące relacje? Jak tą wiedzę wykorzystać? Czy istnieją luki informacyjne? Czy proces decyzyjny może być zaburzony? Okazuje się, że bardzo skutecznym sposobem na poszukiwanie i zrozumienie powiązań jest ich graficzna wizualizacja. Rozrysowanie relacji z uwzględnieniem jakości informacji jest prostą, a zarazem bardzo przydatną metodą służącą jednocześnie do analizowania, zrozumienia, jak i do wykorzystania na dalszych etapach wykorzystania informacji.

2. REALNE DECYZJE. UKRYTY GENIUSZ.

Świadomość wszechobecnych informacji, możliwości ich wykorzystania, ale przede wszystkim mnogości i wielowymiarowości występujących między nimi powiązań, powoduje relacyjność i interakcje, które towarzyszą wypełnieniu realizacji celów i konieczności podejmowania realnych decyzji. Odpowiedzialny i świadomy

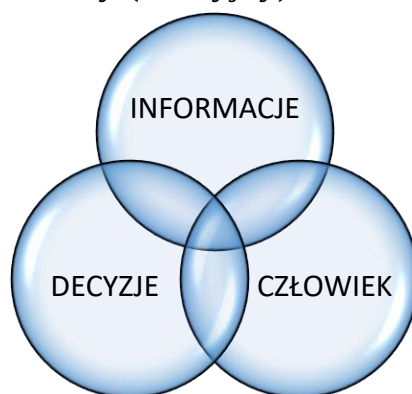
decydent w dzisiejszym świecie często musi zrozumieć wiele złożonych systemów, np. w postaci sytuacji problemowych, w których występuje mnogość osób czy zdarzeń, czyli występuje wiele przesłanek. Uwzględnienie wielu przesłanek wieńczy decyzja i jej wdrożenie. Chcąc zrozumieć złożone systemy, między którymi zachodzą interakcje, wymagane jest nie tylko zrozumienie tych komponentów, ale przede wszystkim otwartość na ludzi, ich potrzeby, światopoglądy, oczekiwania, problemy, pomysły, rozwiązania, na wsparciu innych osób czy technologii kończąc.

Realne decyzje są swego rodzaju kompromisem. Kompromisem pomiędzy oczekiwaniami, a możliwościami. Można się w dalszym etapie zastanawiać czy trafna nielosowa decyzja jest dziełem genialnego decydenta czy zwykłej aktywnej osoby, która współpracuje z grupą analityczną lub wykorzystuje zaawansowane technologie? Jedna i druga odpowiedź może być twierdząca, a niejednokrotnie będzie to także symbioza i kompromis obu. Zatem geniuszem można nazwać idealizm bądź perfekcjonizm decyzyjny, który może być prozaiczną wypadkową wytężonej pracy wielu osób. Najważniejszym wynikiem i sukcesem wykonanej drogi jest decyzja, przemyślana, świadoma, nieprzypadkowa. Każda decyzja pociąga za sobą konsekwencje, bo z założenia ma powodować zmianę otaczającej rzeczywistości.

3. SIECIOWY CHARAKTER

Podejmowanie decyzji często jest poszukiwaniem nieoczywistych rzeczy, stawianiem hipotez, ich weryfikacji, nawet kiedy większość z nich nie ujrzy światła dziennego. Takie działanie jest niezbędnym dla wypracowania nowych teorii powodujących rozwój. Podejmowanie decyzji, tak samo jak relacje, ma również sieciowy charakter. Mamy do czynienia z punktem styczności zbiorów informacje – decyzje – człowiek (por. Rys. 1).

Rys. 1 Sieciowy (relacyjny) charakter decyzji

Źródło: Opracowanie własne

Sieciowość jest współdziałaniem wielu osób mających wpływ na końcową decyzję (zwykle jednego z nich), ale w ujęciu szerokim to wielowymiarowe powiązanie ludzi, którzy analizują wiele informacji, podejmując poddecyzje (przetwarzanie) i ustalają końcową wersję wdrażając ją (decyzja). Oczywiście jest, że elementem, który jednocześnie jest w interakcji i otacza pozostałe, jest społeczeństwo. Decyzje nigdy nie występują w próżni (te realne, wdrażane, nie jako teoretyczne teorie). Sami decydenci wywodzą się ze społeczeństwa. Informacje tworzą i konsumują społeczności. Te cztery wymienione elementy są jednocześnie motorem napędowym i użytkownikiem, definiują cykl decyzyjny w jego idealnej postaci.

Sieciowy charakter decyzji determinuje istnienie ludzkości jako ogółu, jaką znamy od tysięcy lat. Ta sieciowość jest widoczna zarówno w ujęciu naukowym, jak i codziennego życia ludzkiego (por. Rys. 2). Identycznie jak nieskończenie rozwijający się fraktal, rozwija się mapa Internetu przez tworzenie nowych stron czy chociażby przez „klikanie” i przekierowanie na inne. Jest to przykład niemal identyczny jak schemat kontaktów i interakcji międzyludzkich.

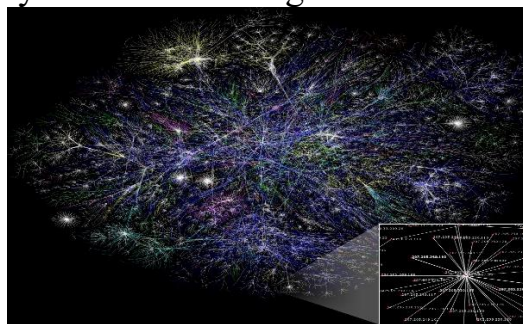
Powiązania dzisiejszego świata mogą przyjmować różnoraki charakter, mogą być zbiorem jawnych, bądź niejawnych relacji, a także można mówić o szeregu działań dla ich ukrycia. Zrozumienie relacyjności determinuje zrozumienie w zależności od skali, relacji osoba – osoba, osoba – grupa społeczna, a w szerokim znaczeniu całych społeczeństw. Jest również elementem niezbędnym dla poszukiwania zależności w kryteriach społecznych, moralnych, etycznych, ekonomicznych, ale także dla potrzeb bezpieczeństwa. Wymienione grupy przenikają się nawzajem, chociażby dlatego, że ludzie nie żyją w próżni, a w jakimś otoczeniu, tj. innych ludzi, sytuacji, potrzeb, problemów, które warunkują ich decyzje. Nigdy nie mamy do czynienia z sytuacją wydzielenia lub zupełnego oczyszczenia umysłu dla potrzeb podjęcia decyzji. To chyba dobitnie obrazuje sieciowość. Sieć, w której żyje człowiek, jest nie tylko „zarzucona” przez niego dla potrzeb pozyskiwania informacji, lecz jest także „tkana” przez niego samego i innych ludzi, to sieć, w której wszyscy tkwią. Obrazuje to otoczenie, a tym samym wpływ na życie i decyzje ludzkie.

Porównanie do matematycznego fraktala lub mapy Internetu ukazuje istnienie wielu połączonych ze sobą sieci interakcji ludzkich, łączących się w jedną wielką sieciowość. Decyzje jednostkowe mogą mieć charakter wieloskładnikowy i globalny. Obserwowane ze zbyt małej perspektywy nie spowodują zauważenia ich większej roli i znaczenia.

Dostępność informacji jaką posiadamy dzięki sieci Internet jest jednocześnie zaletą, jak i zagrożeniem. Plusem jest szybkość dostępu do informacji i możliwość ich łatwego wyszukiwania, przesyłania, zagrożeniem natomiast jest jakość informacji i brak dbałości o ich weryfikację dokonaną przez wyszukującego. Niebezpiecznym jest także szereg działań, który ma na celu zamierzone wprowadzenie w błąd (m.in. dezinformacja), może spowodować zniekształcenie obrazu informacyjnego, co w konsekwencji powoduje błędy decyzji.

Kiedy poszukujemy i porównujemy definicje świadomej decyzji, natrafiamy na ich opis jako działania nielosowego, nieprzypadkowego, opartego na szeregu przesłanek mających na nią wpływ. Wystarczającym działaniem, które spowoduje, że realna decyzja jest realną pomyłką, jest ukryty atak na którykolwiek ze składowych sieciowego charakteru decyzji (por. Rys. 1). Jediną możliwością uchronienia się (obrony) lub minimalizacji błędu decyzyjnego (możliwość modyfikacji) jest ciągłe, systemowe dążenie do bieżącej, aktualnej, wiarygodnej informacji. Problemem może być funkcjonowanie w obrębie tzw. bańki informacyjnej, która wymaga mocniejszego poszukiwania informacji i ich weryfikacji w różnych źródłach, aby z niej wyjść. Elementem łączącym, który wydaje się nie tylko spoiwem dobrych decyzji ale też powodującym krytycyzm, jest perspektywa.

Rys. 2 Porównanie graficzne i definicyjne pojęć: fraktal i mapa Internetu

Źródło:

https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Plik:Internet_map_1024.jpg dostęp z dnia 07.03.2024 r.

Internet jest globalnym systemem połączonych ze sobą sieci komputerowych, które korzystają z własnego protokołu (protocolosInternet Protocol Suite lub TCP/IP) w celu obsługi postępowych użytkowników na całym świecie. Jest to sieć kilku innych sieci, składająca się z milionów prywatnych, publicznych, akademickich i rządowych firm, z lokalnym i globalnym zasięgiem, które są połączone szeroką gamą technologii sieci elektronicznej, bezprzewodowej i optycznej. (...) Termin Internet, jako specyficzny globalny system sieci połączonych. Internet jest często określany jako sieć.

Źródło:

<https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C88150%2Cprof-katunin-znajomosc-fraktali-pozwolila-rozwinac-wazne-technologie-i> dostęp z dnia 07.03.2024 r.

fraktal [łac. fractus ‘złamany’, ‘cząstkowy’],

mat. rodzaj figury geometrycznej, płaskiej lub przestrzennej, zazwyczaj charakteryzującej się własnością samopodobieństwa — małe fragmenty fraktala, oglądane w odpowiednim powiększeniu, wyglądają tak samo jak obiekt pierwotny.

Charakteryzuje ją swoista regularność w nieregularności — stopień tej regularności jest określony liczbą niecałkowitą (wymiar fraktalny).

Źródło: Opracowanie własne

Możliwość odniesienia się do zdania innych osób, innych światopoglądów, innych ocen, powoduje zrozumienie relacji, nawet jeśli są ukryte. Powoduje to przewidywalność, po obserwacji pojawiających się przesłanek. Porównanie z wieloma przypadkami, które zakończyły się określoną decyzją oraz późniejszą oceną jej skuteczności, pozwala trafniej podejmować decyzje, a uogólniając, pozwala długoterminowo na rozwój metodyk działania.

Czy zawsze będziemy mieli do czynienia z ukrytymi relacjami, bądź z ich ukrywaniem? Z pewnością tak. Szybkość, trafność i rzetelność decyzji pozwala ocenić, że realna decyzja była trafna, odpowiednia i świadomie odpowiedzialna. Czy z sieciowym charakterem decyzji ma do czynienia tylko analityk? Z pewnością nie.

Decyzja jest zawsze dziełem człowieka, niezależnie od jej wagi i miejsca na świecie, w którym żyje.

BIBLIOGRAFIA:

1. Kundera E., Koncepcja gospodarki nadsymbolicznej Alvina Tofflera, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Nr 259/2016, s. 60-69.
2. Aleksandrowicz T.R. Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa w ujęciu systemowym. Budowanie zdolności defensywnych i ofensywnych w infosferze, Difin, Warszawa, 2021.
3. Sienkiewicz P. Społeczeństwo informacyjne jako system cybernetyczny, [w:] *Społeczeństwo informatyczne. Wizja czy rzeczywistość?*, T. 1, L. H. Haber (red.), Kraków, 2004.
4. Golka M. Czym jest społeczeństwo informacyjne?, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, Rok LXVII – zeszyt 4, 2005, s. 253-265.

Olexander Troyansky

Ph.D. in Law, Associate Professor Associate Professor at the Department of Law and Legal Regulation of Aviation Activities, Flight Academy of the National Aviation University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Olexander Bondarenko

Chief Judicial Expert of the Computer-Technical Research Sector Kirovohrad Scientific and Research Expert-Criminalistic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine

**LEGAL REGULATION OF INFORMATION SECURITY IN UKRAINE:
CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

In the context of ongoing global conflicts between states and the ongoing Ukrainian-Russian confrontation, the protection of the national information space from external and internal information threats, operations, and wars, as well as ensuring information security and information sovereignty, acquire special significance. These factors become crucial for preserving Ukraine's national identity and functioning as a sovereign and independent state.

The current state of ensuring national and information security in Ukraine requires the development of a scientifically grounded state policy and strategy in this field. This includes defining a system of national values, vital interests of individuals, society, and the state, identifying external and internal threats to these interests, finding effective measures to ensure security in all areas of life, and necessary legislative reinforcement.

The importance of developing legislation in the field of information and information security, as well as the establishment of an information society, is determined by the fact that the laws in this area significantly influence the legislative regulation of relationships between subjects in all spheres of state life. [1]

According to Article 3 of the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" dated June 21, 2018 [2], state policy in the areas of national security and defense is aimed at ensuring military, foreign policy, state, economic, informational, environmental security, and cybersecurity of Ukraine, among others. Threats to Ukraine's national security and the corresponding priorities of state policy in the areas of national security and defense are defined in the National Security Strategy of Ukraine, the Military Security Strategy of Ukraine, the Cybersecurity Strategy of Ukraine, and other documents on national security and defense issues, which are approved by the National Security and Defense Council of Ukraine and confirmed by decrees of the President of Ukraine.

It is important to note that this legislative act does not define state policy regarding information security and does not provide for an Information Security Strategy.

Prior to the adoption of the aforementioned law, on February 25, 2017, the President of Ukraine approved the Doctrine of Information Security of Ukraine by

decree. [3]. Its aim is to clarify the principles of forming and implementing state information policy, primarily concerning countering the destructive information influence of the Russian Federation in the context of its hybrid war.

The priorities of state policy in the information sphere, as defined in this document, include the following areas: ensuring information security; protecting and developing Ukraine's information space, as well as the constitutional right of citizens to information; promoting openness and transparency of the state before its citizens; and forming a positive international image of Ukraine.

In addition to the aforementioned documents, the main directions of state policy on national security issues in the information sphere are defined in the Law of Ukraine "On the Basic Principles of the Development of the Information Society in Ukraine for 2007–2015. [4], Strategies of National Security of Ukraine [5] and other regulatory legal documents.

Information security primarily involves protecting the information sphere from external and internal information threats. Achieving an adequate level of national security in a modern state is impossible without implementing effective information policies. [6].

According to point 13 of the Basic Principles of Development of the Information Society in Ukraine for 2007-2015 [4], addressing the issue of information security should be carried out through:

- establishing a fully functional information infrastructure of the state and ensuring the protection of its critical components;

- enhancing the level of coordination among state agencies to detect, assess, and forecast threats to information security, prevent such threats, ensure the elimination of their consequences, and engage in international cooperation on these matters;

- improving the regulatory framework to ensure information security, particularly in protecting information resources, combating cybercrime, safeguarding personal data, and enhancing law enforcement activities in the information sphere;

- deployment and development of the National Confidential Communication System as a modern secure transport infrastructure capable of integrating geographically dispersed information systems handling confidential information.

It should be noted that the issue of ensuring cybersecurity in Ukraine is more regulated in Ukrainian legislative acts. For instance, on March 15, 2016, by Presidential Decree No. 96, the Cybersecurity Strategy of Ukraine was approved [7], and on October 5, 2017, the Law of Ukraine "On the Basic Principles of Cybersecurity of Ukraine" was adopted [8].

On August 26, 2021, by Presidential Decree, the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 14, 2021, "On the Cybersecurity Strategy of Ukraine" [9], was put into effect. The new Cybersecurity Strategy acknowledges that the activities of entities within the national cybersecurity system remain insufficiently coordinated and focused primarily on fulfilling current tasks. According to expert assessments, the implementation status of the Cybersecurity Strategy of Ukraine, approved by Presidential Decree No. 96 on March 15, 2016, does not exceed 40% according to defined indicators. Unresolved issues include timely

exchange of information about cyber threats, effective workforce training systems, and a viable model of public-private partnerships. There are also deficiencies in organizing and conducting scientific research in the field of cybersecurity.

On September 15, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted the draft Information Security Strategy until 2025 [10]. However, this draft still requires approval from the National Security and Defense Council of Ukraine and implementation by Presidential Decree.

This Strategy defines the principles of ensuring information security in Ukraine, combating threats to national security in the information sphere, protecting individuals' rights to information, and safeguarding personal data.

Information security is the state of protection of vital interests, and thus, the informational readiness of the state, society, and individuals, where no informational influences can induce destructive thoughts and actions leading to negative deviations on the path of sustainable progressive development of these entities. [11].

The legislative definition of information security is fixed in the Law of Ukraine "On the Basic Principles of Development of the Information Society in Ukraine for 2007–2015." It states that information security is the state of protection of vital interests of individuals, society, and the state, where harm is prevented through: incompleteness, untimeliness, and unreliability of information used; negative informational influence; negative consequences of information technology applications; unauthorized dissemination, use, and violation of the integrity, confidentiality, and availability of information. [4].

In the draft Information Security Strategy, the concept of information security is articulated as the state of protection of vital interests of individuals and citizens, society, and the state, where harm is prevented through incompleteness, untimeliness, and unreliability of disseminated information, violation of the integrity and availability of information, unauthorized circulation of restricted information, as well as through negative informational-psychological influence and intentional infliction of negative consequences of information technology applications.

However, in our opinion, the definition provided contains a number of evaluative formulations that require clarification and further interpretation.

In particular, it requires further study and clear definition of the term "negative informational-psychological influence" used in this concept. Additionally, clarification is needed regarding what could be understood as "negative consequences of information technology applications."

It would be entirely logical to provide definitions of these terms in the basic Law of Ukraine "On Information" or the Law of Ukraine "On the Basic Principles of Cybersecurity in Ukraine." The lack of clear understanding of these formulations may lead to arbitrary interpretations and thus create conditions for potential abuses during the implementation of the Strategy in practice, leading to censorship, restrictions on the activities of media, the Internet, social networks, and other infringements on freedom of speech, which is already a concern for the public.

The legal nature of the Strategy, as well as the current Doctrine, does not entail provisions of direct effect – referring to the Strategy cannot lead to criminal liability,

the expansion of state authority, and so forth. Real legal consequences require specific legislative acts to be adopted: new laws, Cabinet resolutions, decisions by other government bodies. Both the Strategy and the Doctrine establish the fundamental principles and guidelines upon which these laws and other regulatory acts should be based.

The Institute of Mass Information, by documenting the state of freedom of speech in Ukraine through the Freedom of Speech Barometer, highlights that the main problem in protecting society from harmful information influence lies not so much in the absence of a legislative framework, but in the non-compliance with current legislation by government officials, the inaction of authorized bodies, improper responses, or responses in an unlawful manner. Another issue is the lack of coordination among different government bodies, the prioritization of personal ambitions over the common good, and the unprofessionalism and irresponsibility of officials in carrying out their duties [1].

Given the above, it is necessary to note that certain aspects of information security require further legislative regulation. Additionally, governmental leadership must take appropriate measures to ensure compliance with current legislation by officials of government bodies, eliminate instances of inaction by authorized bodies, ensure their proper response to contemporary challenges in a lawful manner, and improve coordination among various government entities.

REFERENCES:

1. Гаврильців М.Т. Інформаційна безпека держави в системі національної безпеки. DOI. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/52> (дата звернення: 12.02.2024).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 12.02.2024).
3. Доктрина інформаційної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (дата звернення: 12.02.2024).
4. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр. : Закон України від 09 січня 2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16#Text> (дата звернення: 11.02.2024).
5. Стратегії національної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n7> (дата звернення: 12.02.2024).
6. Печенюк А.В. Інформаційна безпека України як складова національної безпеки. НДІ фінансової політики : веб-сайт. URL: <https://www.ndifp.com/1561/> (дата звернення: 11.02.2024).
7. Стратегія кібербезпеки України : затверджено Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#n11> (дата звернення: 12.02.2024).).

8. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 11.02.2024).
9. Стратегія кібербезпеки України : затверджено Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n7> (дата звернення: 11.02.2024).
10. Стратегія інформаційної безпеки : проект Кабінет Міністрів України. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/45698712365.pdf> (дата звернення: 11.02.2024).
11. Сащук Г.М. Безпекові виміри телепростору: Монографія. К.: Грамота, 2007. С.16.
12. Алі Сафаров Аналіз Стратегії інформаційної безпеки в порівнянні з чинною Доктриною інформаційної безпеки. Інститут масової інформації : веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/analiz-strategiyi-informatsijnoyi-bezpeky-v-porivnyanni-z-chynnoyu-doktrynoyu-informatsijnoyi-i38852> (дата звернення: 11.02.2024).

Irina Volodko

master's student of the 2nd year of the scientific and pedagogical master's degree of the faculty after university education of the Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenova, Karaganda, Kazakhstan

Botagoz Amanzholova

professor of the department of criminal law, process and criminology of the Karaganda University Buketov, candidate of law, Karaganda, Kazakhstan

CYBERSPACE SCIENCE: PROBLEMS OF CRIME AND SOCIETY IN THE PRACTICAL WORK OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS

For many people, the 21st century is associated with nanotechnology, the development of Internet resources and cyberspace. If earlier, at the end of the 20th century, it was considered a fantasy that impressed and captivated human minds, nowadays society cannot be imagined without the Internet space, "smart" gadgets and social networks that allow communication while being in different countries and continents, any time of the day.

But, like all spheres of society, the so-called virtual reality, or Internet space, has not escaped such a negative phenomenon as crime. Moreover, if you believe statistical data, the majority of crimes are currently committed using Internet resources and cyberspace. This category of crimes is difficult to investigate, and mostly criminal cases registered for these crimes remain unsolved.

One of the reasons for the aforementioned problem is that society, as well as law enforcement officers, do not understand what the Internet space and cyberspace are, what is the difference between such seemingly similar concepts, and what principles should be followed when in virtual reality.

The term "Internet space" implies a wide area of virtual reality, which combines all the information available in the real and virtual world. However, first of all, the Internet space is understood as the space of new social communications.

The term cyberspace, on the other hand, is more specific and detailed. The term was first used in the book "Burning Chrome" by Canadian science fiction writer William Gibson in 1982. Cyberspace is a metaphorical abstraction that embodies virtual reality and has no contact with the real world. In other words, what happens in cyberspace affects only the objects located in it, and cannot affect physical reality.

It is worth noting that these concepts are really similar in meaning, due to which difficulties arise in the understanding and further qualification of criminal acts committed in these areas. Most often, law enforcement officers and citizens are faced with criminal acts carried out using the Internet space, since the damage caused by these illegal actions is reflected not only in the virtual world, but also in the real one. However, due to lack of information, there is a "substitution" of concepts, which entails incorrect qualifications and further complications in the investigation of a criminal case.

There are rare cases of crimes being committed simultaneously in two specified spaces, and all of them usually have a strict regularity and chronology of committing the specified acts. In most cases, the first chronologically should be a crime committed in cyberspace, the motive for which is most often the further commission of a crime in the Internet space, which entails already real consequences and real damages, which is also one of the factors affecting the credible understanding of what happened.

Despite the fact that crimes committed in the Internet space have an increased public danger, even more dangerous are actions committed in the space of the so-called "dark" Internet or darknet. This term appeared in the 70s of the XX century and was initially isolated from the main database of the Internet by a connection network with alternative protocols and ports, due to which it was impossible to track the distribution of certain data, which guaranteed complete anonymity to users of this network. Currently, this term has a negative connotation, as it is most often used for such purposes as the distribution of child pornography, cyber-terrorism, crimes in the field of information technology and cyber-espionage.

If we consider the dangers of the darknet from a real-life perspective, it is worth considering the situation that occurred in October 2023 on the social network TikTok.

A popular blogger from Italy, Vincent Plicci, known to TikTok users under the pseudonym Inquisitor Ghost, committed suicide live on October 9, 2023.

23-year-old Vincent Plicki was best known for his cosplay of one of the iconic characters of the Call of Duty video game series - Ghost (hence the Ghost on his neck). In the videos, he appeared in a mask with a skull - almost the same as its prototype. In the image of a Ghost and with lightsabers in his hands, Inquisitor Ghost filmed various videos, including classic dances for Tik Tok to trendy soundtracks. On this content, he managed to gain more than 100 thousand subscribers.

The reason for this was a situation that arose a little earlier. The blogger hired an 18-year-old girl, according to her own words, as a video editor. At the beginning of October, TikToker @aekeegs published a video in which he accused Inquisitor Ghost of grooming - establishing a long-term close relationship with a child for the purpose of further molestation.

The user also showed screenshots of the correspondence, which included messages from Plicki such as "I love you" and "I want to marry you." However, the context of these messages is not fully understood, and it is likely that they were a joke. @aekeegs later deleted the video, but the story was already actively discussed on the network, not shying away from negative comments.

Inquisitor Ghost himself denied the grooming allegations. He stated that the girl seemed to him to be of legal age, and there was nothing compromising in the correspondence.

As a result, Inquisitor Ghost was showered with waves of accusations and death wishes, harassment began, which shook his psychological state, leading to suicide. Later, already after Vincent's death, users found out that the same girl and her boyfriend under the nickname @titoisactingbadly, pursuing only a known goal, actively falsified correspondence with TikToker, and the girl herself deliberately hid her real age. This stirred a wave of indignation among the people, due to which they divided into two

camps: those who missed the past and those who wanted revenge for his suffering and persecution. The finale of this story was the leakage of absolutely all available data and information about the identity of the above-mentioned girl and her young man into the Darknet, and also, according to the screenshots leaked to the Internet, the beginning of the "hunt" for them with the establishment, as the users themselves express, "prices for their heads. Currently, the accounts of the girl and her young man in all social networks have been deleted, the location is classified.

Later, already after Vincent's death, users found out that the same girl and her boyfriend under the nickname @titoisactingbadly, pursuing only a known goal, actively falsified correspondence with Tiktok, and the girl herself deliberately hid her real age. This stirred up a wave of indignation among the people, due to which they divided into two camps: those who missed the past and those who wanted revenge for his suffering and persecution. The finale of this story was the leakage of absolutely all available data and information about the identity of the above-mentioned girl and her young man into the Darknet, and also, according to the screenshots leaked to the Internet, the beginning of the "hunt" for them with the establishment, as the users themselves express, "prices for their heads." Currently, the accounts of the girl and her young man in all social networks have been deleted, the location is classified.

The danger of the virtual space is explained not only by the guaranteed anonymity, as in the case of the Darknet, but also by the independence of the attacker's location. Delving deeper into the problems of solving such crimes, one can notice an alarming trend that has been spreading recently. Most of the common crimes committed through the use of the Internet, namely Internet fraud, are committed by an attacker located in another country, which makes it impossible to accurately track the movement of funds. As a result, the investigation cannot calculate the identity of the criminal, and the case remains unsolved, which is the second reason for the low detection of criminal acts of this kind.

We should not forget about the lack of information of most users about the rules of safe use of the Internet space. As a rule, this majority also includes those users who know about the rules, but ignore them out of self-confidence, believing that nothing will happen to them, but this is absolutely not the case.

Here are some tips on how to use the Internet safely (mostly for children, of course):

In order to protect yourself, your family, and your parents from the dangers of the Internet and possible harm, a child should take the following precautions when working on the Internet:

Never share your name, phone number, home or school address, passwords or credit card numbers, favorite vacation spots or hobbies.

Use a neutral screen name that does not contain sexual innuendos and does not reveal any personal information, including indirect information: about the school you attend, places you often visit or plan to visit, etc.

If you are frightened by the operation of the computer, turn it off immediately. Tell your parents or other adults about it.

Always report any online incidents that have caused embarrassment or anxiety to an adult.

Use email filters to block spam and unwanted messages.

Never agree to meet people you met online in person. Tell your parents about such offers immediately if you are a minor.

Stop all contact via email, instant messaging, or chat if someone starts asking you personal questions or sexual innuendos.

These rules are quite simple and clear, but not all users are familiar with them from early childhood. Because of this, many of them have psychologically traumatic experiences that are somehow related to the Internet. Therefore, one of the possible solutions to the problem of the lack of awareness of the public about the nature of the Internet and cyberspace in the near future may be the holding of preventive talks and familiarization classes, as well as, perhaps, the introduction of such a special subject as digital literacy, which will help to avoid traumatic events and protect against making irreparable mistakes.

Анастасія Білик

здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Гліб Барабаш - викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Кримінальний проступок може бути визначений як порушення закону, яке має кримінальний характер, але відноситься до менш важких правопорушень порівняно зі злочином.

Зазвичай кримінальний проступок включає в себе три основні елементи: діяння (або бездіяльність), вину та шкоду. Діяння або бездіяльність визначаються відповідно до закону, вина передбачає усвідомлення особою характеру своїх дій або бездіяльності, а шкода може бути матеріальною або моральною.

Наявність ознак, які вказують на кримінальний характер дії, таких як відсутність згоди законодавця, порушення прав та інтересів інших осіб, шкودливі наслідки для суспільства.

Різниця між кримінальним проступком та злочином полягає в серйозності порушення: кримінальний проступок зазвичай характеризується менш важкими наслідками і відноситься до менш серйозних порушень закону, ніж злочин. Однак визначення цих термінів може відрізнятися в різних юрисдикціях.

Загальні види кримінальних проступків - ці види проступків охоплюють широкий спектр правопорушень, такі як ті, що пов'язані з особистістю, майном, громадським порядком, державною безпекою.

Спеціальні види кримінальних проступків включають в себе категорії, які відображають сучасні соціально-економічні та технологічні реалії, такі як корупційні проступки, кіберпреступність, екологічні порушення тощо.

Цей підхід дозволяє розібратися в термінах та встановити основні риси кримінальних проступків, а також зробити розмежування між різними видами таких правопорушень [1].

Кримінальна відповідальність передбачає застосування покарань у випадках визнання особи винною у вчиненні кримінального проступку.

Покарання можуть бути застосовані з метою запобігання подібним правопорушенням у майбутньому та відновлення правопорядку.

Види покарань можуть різнитися залежно від характеру та серйозності кримінального проступку, а також законодавства конкретної країни. Ось деякі з найпоширеніших видів покарань:

- позбавлення волі: включає ув'язнення особи у в'язниці або ізоляційному закладі на певний термін.
- штраф: особа зобов'язується сплатити певну суму грошей у державний

бюджет як покарання за правопорушення.

- умовне покарання: особа може бути засуджена, але покарання може бути відкладене або замінене на умовну кару, якщо вона відповідає певним умовам.

- примусові заходи: включають у себе такі заходи, як обмеження волі, амбулаторне лікування, або спеціальні програми реабілітації.

- позбавлення прав: особа може бути позбавлена певних прав, таких як право на водіння автомобіля або право обіймати певні посади.

Майнове покарання передбачає відшкодування матеріальних збитків або шкоди, завданої внаслідок кримінального проступку.

Це може включати в себе компенсацію потерпілому або сплату штрафу в державний бюджет.

Конфіскація майна полягає у вилученні від особи, засудженої за кримінальний проступок, певного майна, яке було отримане або використане у зв'язку з правопорушенням.

Це може охоплювати гроші, рухоме майно, нерухоме майно або будь-яку іншу власність, яка була використана для вчинення злочину або отримана через незаконні дії.

Конфіскація майна може бути однією з ефективних заходів для позбавлення злочинців матеріальних засобів, отриманих незаконно, та компенсації потерпілим за завдану шкоду.[2] Однак, як правило, цей захід покарання підлягає ретельній правовій регламентації для запобігання можливим зловживанням владою.

У свою чергу поняття судового процесу можна визначити як процедуру, під час якої вирішується питання про винність чи невинність обвинуваченого у вчиненні кримінального проступку.

Він включає в себе такі етапи, як пред'явлення обвинувачення, доказову базу, відстоювання прав захисту та прийняття рішення судом щодо винності чи невинності обвинуваченого.

Потерпілий - це особа, яка зазнала шкоди або ушкодження в результаті кримінального проступку.

Судовий процес також включає вирішення питань, що стосуються прав та обов'язків потерпілого, таких як відшкодування матеріальної шкоди, компенсація моральної шкоди, запобігання подальшій шкоді та інші питання, які можуть виникнути у зв'язку з кримінальним проступком.

Ефективний судовий процес та вирішення питань щодо прав та обов'язків потерпілого є важливими аспектами забезпечення справедливості та відновлення правопорядку в суспільстві [3]. Вони забезпечують можливість встановлення вини та застосування відповідних правових наслідків для підтримання справедливості та відшкодування потерпілим.

Заходи впливу на виправлення та попередження кримінальної діяльності:

Реабілітаційні програми:

Програми перевиховання: Направлені на зміну поведінки злочинців через навчання соціальних навичок, емоційного контролю та взаємодії з іншими.

Професійна реабілітація: Надають можливість здобуття нових навичок та професійної підготовки для полегшення виходу злочинця на роботу та інтеграції в суспільство.

Психологічна підтримка: Забезпечують доступ до консультування та терапії для вирішення проблем з психічним здоров'ям, що можуть бути пов'язані з кримінальною діяльністю.

Превентивні заходи:

Освіта та інформаційна робота: Збільшення свідомості громадськості про наслідки кримінальної діяльності та способи її попередження.

Соціальна підтримка: Надання допомоги вразливим групам суспільства, які мають підвищений ризик впасти в кримінальну діяльність, з метою запобігання цьому.

Розвиток місцевих спільнот: Сприяння активному взаємодії та співробітництву між мешканцями для зміцнення соціальних зв'язків та відчуття приналежності до спільноти.

Кримінально-виконавча система:

Система нагляду: Забезпечення виконання покарань та умов засудженими, включаючи умовне звільнення та програми контролю.

Професійна реінтеграція: Надання підтримки засудженим під час їхнього повернення в суспільство, включаючи програми підтримки пошуку роботи та житла.

Спеціалізована та індивідуалізована підтримка: Надання допомоги вирішенню особистих проблем та потреб засуджених для забезпечення успішної реінтеграції в суспільство.

Ці заходи спрямовані на виправлення злочинної поведінки та запобігання подальшій кримінальній діяльності через реабілітацію, превентивність та ефективне управління кримінально-виконавчою системою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савченко А.В., Кузнєцов В.В. Теорія кваліфікації злочинів. Київ: Алерта, 2013, ст.11 (320 ст.).

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» //Відомості Верховної Ради України, 2017. № 17, С. 71.

3. Кримінальний кодекс України //Відомості Верховної Ради України, 2001. № 25-26, С. 131.

Євген Гуренко

старший судовий експерт сектору досліджень зброї відділу криміналістичних видів дослідження Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Харків, Україна

Сергій Губарьков

судовий експерт сектору досліджень зброї відділу криміналістичних видів дослідження Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА УТОЧНЕННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ПОНЯТОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. УНОРМУВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПЕВНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

Під час розбудови правового суспільства забезпечення прав та свобод громадян є фундаментом правильної та всеосяжної розбудови держави, оскільки якщо людина відчуває, що має права, то підсвідомо розуміє, що її права та законні інтереси ціняться державою та можуть бути обмежені у виняткових випадках. При таких обмеженнях окрім давно відомих нам форм контролю такі як процесуальне керівництво, судовий нагляд на етапі досудового розслідування (який здійснюється слідчими суддями при прийнятті певних процесуальних рішень) також у кримінальному процесі існує інститут понятих, які на нашу думку законодавцем введені в кримінальний процесуальний закон України для більшого контролю за діями сторони обвинувачення у кримінально-процесуальній діяльності.

В кримінальному процесі відомі вимоги, щодо понятих, що це мають бути незаінтересовані у результатах розслідування особи, тобто не близькі родичі, працівники правоохоронних органів інші учасники певного кримінального провадження [3], хоча маються й певні прогалини, а саме те що чинне кримінальне процесуальне законодавство не визначає віку понятого, так в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) у жодній із статей не зазначено, який має бути вік понятого, тому що якщо тлумачити норми КПК у комплексі із нормами Кримінального кодексу України (далі – КК), то понятий може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за ст. 387 КК України, у вказаній статті він становить 16 років, як загалом вік з якого може наступати кримінальна відповідальність [4]. Звісно ж виходячи із духу закону та сукупності нормативно-правових актів є зрозумілим, що повна юридична дієздатність у особи настає із моменту повноліття тобто із 18 років, на нашу думку, відносно понятих у КПК України як головного і єдиного процесуального документа у царині кримінальної юстиції, має бути більш повне визначення відносно понятого у цьому моменті.

При розгляді залучення понятих до проведення у слідчих діях, маємо вичерпний перелік участі понятих при їх реалізації, в незалежності від проведення безперервного відеозапису, при якому у ряді слідчих дій поняті можуть бути не запрошені [3], але є вичерпний перелік слідчих дій а саме: обшук чи огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи проводиться із обов'язковою участю двох понятих [3]. При аналізі вказаної норми доходимо до висновку, що понятій у кримінальному процесі є досить вагомою фігурою і без її участі такі вагомі слідчі дії, які наведені вище, будуть ставитись під сумнів під час судового розгляду.

Разом з цим, статус понятих у чинному кримінальному процесуальному законодавстві в повній мірі не визначено на теперішній час, їм не присвячено окремої статті в КПК України із визначенням переліку їх прав та обов'язків, можливо, звісно ж законодавець задумував, що поняті мають користуватись правами та обов'язками свідка, підштовхує до цієї думки саме ст. 223 КПК України в якій йдеться, що поняті можуть бути допитані у суді в якості свідків [3], проте при цьому у таких осіб виникає уже зовсім інший процесуальний статус.

Окрім вищевикладеного у кримінальному процесі існує дискусія щодо необхідності існування інституту понятого [5,6], що в певній мірі є зрозумілим, оскільки не завжди є можливість залучення понятого наприклад у нічний час при огляді житла після вчинення крадіжки поєднаної із проникненням у житло, хоча власник житла, який є й потерпілим від такого кримінального правопорушення звичайно ж дозволить проведення такої слідчої дії у своєму житлі, але без наявності понятих при такій слідчій дії певні сліди злочину, які в подальшому можуть мати доказове значення, але без присутності понятих та занесення їх у протокол огляду вказані докази не зможуть бути визнані належними судом [3]. Враховуючи викладене, було б логічним зробити певне розмежування участі понятих відносно їх присутності при первинному огляді житла, якщо потерпілий або ж власник помешкання надає дозвіл на його проведення, щоб змогло полегшити роботу слідчих підрозділів. Менш того, при затриманні особи та проведенні її особистого обшуку необхідна присутність понятих, оскільки таким чином дійсно може бути підтверджено наявність у затриманої особи знарядь вчиненого злочину або ж речей потерпілої особи тощо, звісно ж, у цьому випадку роль понятих є досить важливою, оскільки саме вони можуть підтвердити, за необхідності, саме факт законності проведення обшуку при затриманні. При цьому, вважаємо за потрібне зазначити, що звісно ж ми не пропонуємо при обшуках житла чи іншого володіння у фігурантів розслідування не залучати понятих, але при первинному огляді місця події, а саме житла або ж іншої власності потерпілого обов'язково залучати понятих, це на нашу думку не видається потрібним.

Отже підсумовуючи вищевикладене вважали б за необхідне введення окремої статті у чинний КПК України із зазначенням статусу понятого із чітко визначеними правами та обов'язками вказаних осіб, також, як вбачається, необхідно дещо унормувати задіяння понятих при проведенні такої слідчої дії, як огляд житла чи іншого володіння особи, а саме, що при наявності згоди потерпілого або ж власника такого житла на проведення огляду залучення понятих має бути не обов'язковим, поняті мають залучатись вже при проведенні наступних оглядів житла та, звичайно, при обшуках житла чи іншого володіння особи. Вказанні новели в кримінальному процесуальному законодавстві, на нашу думку, не мають негативно вплинути на процесуальну діяльність, а лише полегшити та прискорити роботу слідчих підрозділів. Відносно визначення, як ми вище й зазначали, окремої статті, щодо статусу понятих має також позитивно вплинути на розбудову кримінального процесуального закону, який постійно перебуває у своєму природньому розвитку, що є нормальним у демократичній та правовій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № [27-IX](#). Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> . (дата звернення 27.02.2023).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Дата оновлення 01.08.2021. ратифіковано Законом № [475/97-ВР від 17.07.97](#). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289 (дата звернення 27.02.2023).
3. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI*. Дата оновлення 16.03.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 27.03.2024).
4. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III*. Дата оновлення 01.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 27.02.2024).
5. Михайлова Н.В. Проблеми участі понятих у кримінальному процесі України. Право і суспільство. 2011. № 6. С. 231–233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_6_48 (дата звернення 27.02.2024).
6. Лук'янчиков Є.Д. Інститут понятих в системі кримінальних процесуальних гарантій Криміналістика і судова експертиза. 2018. Вип. 63 (1). С. 125–134. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2018_63(1)_16) (дата звернення 27.02.2024).

Марина Гуренко

судова експертка сектору дослідження звуко- та відеозапису відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України м. Харків, Україна

ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ДОКАЗІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У сучасній правовій науці є нормальним явище подальший розвиток норм, як матеріального так і процесуального права, кожна правова наука має свій розвиток, оскільки при створенні закону неможливо врахувати всі подальші нюанси, які можуть виникнути при їх застосуванні. Тематика даної роботи полягає у пропонуванні розширення переліку доказів передбачених в ст. 84 КПК України.

На теперішній час існує чітко визначений кримінальним процесуальним законом перелік джерел доказів, а саме: показання, висновки експерта, документи, речові докази. Законодавцем наводиться вичерпний перелік доказів, який може застосовуватись у кримінальному процесі. При внесенні спецрозділу дізнання у Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), де в перелік джерел доказів законодавець, згідно зі ст. 298-1 додає, що процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених ст. 84 КПК України, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [3]. Проте, якщо підходити до розгляду більш комплексного необхідно звернути увагу на ст. 7 КПК України, де йдеться, що кримінальне провадження має відповідати загальним засадам [3].

На підставі вищевикладеного доходимо до висновку, що при правозастосуванні, необхідно застосовувати норми ст. 84 КПК України із вищевизначеним переліком джерел доказів. Проте, на нашу думку ст. 84 потребує розширення переліку та введення туди пояснення осіб, які в подальшому можуть надати показання під час їх безпосереднього отримання судом [3]. Внесення вказаної норми буде мати серйозне значення для проведення досудового розслідування, оскільки, коли у слідчого, дізнавача немає впевненості у причетності особи до кримінального правопорушення можливо буде отримати пояснення особи та в сукупності із іншими фактичними даними прийняти правильне процесуальне рішення у вигляді повідомлення про підозру особі, або ж ні.

Вказана форма пояснення в перспективі може стати так би мовити спілкування із особою, яке буде оформлено документально та в разі

підтвердження у сукупності із іншими фактичним даними про вчинений злочин або кримінальний проступок, в перспективі стати доказом у суді.

Вищевказані зміни будуть впливати досить позитивно на проведення досудового розслідування та подальшого судового розгляду. Також, як варіант при допиті певних свідків у кримінальних провадженнях щодо дорожньо-транспортних пригод, а саме склад кримінального правопорушення передбаченого ст.ст. 286-286-1 КК України [4], що особи можуть бути допитані в якості свідків, а потім такій особі може бути повідомлено про підозру й в подальшому набуття статусу підозрюваного. Також при розслідуванні кримінальних правопорушень передбачених ст. 115 КК України [4], тобто умисного вбивства, є нормальною практикою опитування мешканців ближніх будинків вулиці, на якій скоєно злочин і реалізовується це на сьогоднішній день у якості допиту свідків, проте може виникнути ситуація, коли особа допитана в якості свідка, може виявитись злочинцем, звичайно ж такій особі необхідно повідомити про підозру, хоча формально це йде в розріз із КПК України, оскільки такій особі вже присвоювався статус свідка при його допиті.

Зважаючи на вищевикладене, на нашу думку, при скоєнні вищевказаної категорії кримінальних правопорушень, в умовах неочевидності, необхідно введення форми письмового пояснення, суть цього полягає в тому, що при такому опитуванні ці особи не набувають процесуального статусу, а є опитаними особами та в подальшому при визначенні їх процесуального статусу ґрунтуючись на фактичних даних кримінального провадження отримають вже певний процесуальний статус.

Разом з цим, для унеможливлення спекуляцій на відібранні пояснень у осіб, можливо внести вичерпний перелік кримінальних правопорушень у яких можлива такий спосіб отримання доказів, як пояснення, але на нашу думку такі пояснення мають надаватись лише в письмовій формі за необхідності із фіксуванням за допомогою аудіо- відеозапису за правилами проведення допиту.

Отже, підбиваючи підсумки дослідження вважали б за доцільне внести у перелік ст. 84 КПК України таке джерело доказів, як пояснення у письмовій формі за необхідності по окресленій категорії кримінальних правопорушень, також необхідно додати таку слідчу дію, як отримання пояснень від особи. При таких змін можливо буде вдосконалити та пришвидшити проведення досудових розслідувань кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № [27-IX](#). Дата оновлення 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 22.02.2023).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Дата оновлення 01.08.2021. ратифіковано Законом № [475/97-ВР](#) від [17.07.97](#). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289 (дата звернення 21.03.2023).

3. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI*. Дата оновлення 16.03.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.03.2024).

4. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III*. Дата оновлення 01.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 21.03.2024)

Андрій Колесніков

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності юридичного факультету Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль, Україна

АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕНОСТІ КАТЕГОРІЙНОГО АПАРАТУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

Щодо поняття інформаційного забезпечення, С. А. Подоляка зазначав під цією дефініцією він визначає сукупність даних, інформації в усіх її формах на будь-яких матеріальних носіях і водночас система принципів, методів роботи з цими даними, інформацію щодо їх збору, обробки, збереження, ефективного використання за цільовим (вузькоспеціалізованим) призначенням [1, с. 27]. С. В. Мазурик визначає інформаційне забезпечення діяльності органів прокуратури як комплексне явище, яке створює систему інформаційних ресурсів цих органів, формуючи базис для організаційних заходів, пов'язаних з досягненням їхніх цілей та реалізацією їхніх функцій. Воно спрямоване на організацію процесів збирання, реєстрації, передавання, зберігання, опрацювання та використання інформації, що є актуальною для прокурорської діяльності, а також забезпечення режиму безпеки такої інформації. Крім того, інформаційне забезпечення створює передумови для правильного сприйняття діяльності прокуратури суспільством шляхом надання громадськості повної, достовірної та своєчасної інформації про процеси в системі прокуратури, її досягнення, невдачі, а також своєчасного отримання зворотного зв'язку від інститутів громадянського суспільства щодо напрямків удосконалення роботи прокуратури [2, с. 31]. Інформаційне забезпечення органів прокуратури можна визначити як комплекс соціально-економічних, науково-технічних, управлінських заходів зі створення інформаційного середовища для виконання прокуратурою своїх функцій. Це інформаційне середовище формують джерела інформації, інформаційні ресурси, процедури обігу інформації та користувачі. При цьому розробка методології кількісної та якісної оцінки інформаційних ресурсів і прогнозування потреб в інформації є ключовими факторами в адміністративно-правовому забезпеченні діяльності прокуратури [3].

Деякі дослідники визначають інформаційне забезпечення прокурорської діяльності як комплекс організаційних, правових, матеріально-технічних та інших заходів, спрямованих на збирання, облік та опрацювання відомостей, необхідних для роботи структурних підрозділів і посадових осіб органів прокуратури, їх зберігання, документальне оформлення та використання [4, с. 56].

На думку автора інформаційно-правове забезпечення діяльності органів прокуратури України це комплекс нормативно-правових заходів, спрямованих на регулювання роботи із сукупністю даних, інформацією в усіх її формах на будь-яких матеріальних носіях, у процесі її збору, обробки, збереження, обміну та іншого ефективного використання за цільовим призначенням.

Інформаційні ресурси, що застосовуються в щоденній роботі органів прокуратури, відзначаються низкою специфічних характеристик. Це величезні обсяги даних, які необхідно опрацьовувати, інформація надходить з різноманітних джерел і стосується широкого кола питань, циклічне повторення процесів отримання, обробки та аналізу інформації в чіткій послідовності. Крім того, використовувана інформація має різний режим доступу - відкрити, службову, таємну тощо. До принципів інформаційного забезпечення прокуратури можна віднести: безперешкодність одержання прокуратурою необхідної для її роботи інформації; захищеність інформації, що перебуває у провадженні прокуратури; системність інформаційного забезпечення прокуратури; формалізованість інформаційного забезпечення тощо [5]. Зазначені особливості вимагають ретельної організації інформаційних потоків та ефективної системи управління інформаційними ресурсами в органах прокуратури.

Наявність повної та актуальної внутрішньої та зовнішньої інформації є запорукою ефективної роботи органів прокуратури. чинники, які підкреслюють необхідність інформаційно-аналітичного забезпечення прокуратури: «обробка, систематизація великої кількості інформаційних потоків у сфері кримінальної юстиції; адміністрування загальнодержавних інформаційних масивів (наприклад, Єдиного реєстру досудових розслідувань); ведення систематизованих баз даних інформації у сфері досудового і судового розслідування; швидкий та оперативний обмін інформацією між органами державної влади; здійснення окремих прокурорських завдань (дій) дистанційно і швидко; узагальнення прокурорської практики, ведення статистики, звітності, контролю тощо; розширення public relations прокуратури і суспільства [6]

Прокурор, який у своїй діяльності використовує передові інформаційні технології, демонструє високий рівень професійних компетенцій, здатність до самовдосконалення та засвоєння нових знань. Це суттєво вдосконалює виконання ним організаційних, контрольних та моніторингових функцій. Опанування новітніх інформаційних технологій дозволяє прокуророві працювати з великими масивами даних, аналізувати їх, виявляти приховані закономірності та тенденції. Це забезпечує більш ґрунтовне розуміння ситуації, якісніше планування роботи та прийняття виважених рішень на основі достовірної та повної інформації. Активне використання новітніх ІТ-технологій забезпечує органи прокуратури інструментами для відкритої та прозорої діяльності, оперативного інформування громадськості, ефективної аналітичної роботи з великими даними та налагодження якісних комунікацій із суспільством на засадах доступності, зручності та економічності. Можна стверджувати, що інформаційне забезпечення діяльності органів прокуратури покликане надавати інформаційну підтримку для ухвалення процесуальних рішень. Іншими словами, це пошук та отримання необхідної для роботи прокуратури інформації з відповідних джерел за встановленими процедурами та з визначеною періодичністю.

Однак крім нормативної невизначеності та недостатнього матеріального забезпечення, залишається ряд перешкод із застосування новітніх технологій. Низька обізнаність в комп'ютерних технологіях, застаріле обладнання та використання неліцензійного програмного забезпечення не дозволяє швидко розвиватися у цьому напрямі. Серед лідерів вітчизняного ринку в цьому напрямку слід відмітити інформаційно-правові комунікаційні платформи «ЛіГА Закон», «IPLEX. Законодавство України», ІАС «Облік та статистика органів прокуратури» тощо. Проте, крім того прокуратурою може використовуватися на цілком законних підставах ІТ-продукт компанії ІС країни-агресора. Крім того, факторами ризику впровадження та роботи новітніх технологій в прокурорській діяльності в період військового стану є: необхідність постійного забезпечення надійних електропостачальних та телекомунікаційних мереж; постійних розвиток нових інформаційних систем, що може створити фрагментацію системи без обміну чи обробки даних; безпека, цілісність та конфіденційність даних в системі; фізичні та віртуальні доступи [7, с. 137].

Тож інформаційне забезпечення прокурорської діяльності передбачає комплексний підхід до формування інформаційних ресурсів – від пошуку і збору необхідних даних до їх впорядкування, аналізу та практичного застосування в роботі для ухвалення обґрунтованих рішень і ефективного виконання органами прокуратури своїх функцій. Таким чином, наявність якісного інформаційного супроводу діяльності, застосування новітніх інформаційних технологій є критично важливими для належного виконання органами прокуратури своїх функцій та ухвалення ними обґрунтованих і своєчасних рішень. Працюючи з електронною інформацією, прокурор повинен не лише розуміти зміст інформації та проблематику, але й вміти застосовувати інтелектуальні та логічні компетенції, а також навички роботи з інформаційними технологіями. Це допомагає ефективніше використовувати широкий спектр можливостей обробки даних і уникнення небезпек, пов'язаних з роботою з інформацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Подоляка С.А. Напрями інформаційного забезпечення органів прокуратури України. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 26-30.
2. Мазурик С. Поняття інформаційного забезпечення та класифікація інформації в прокурорській діяльності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 3. С. 30-34.
3. Хомич А.С. Адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення діяльності органів прокуратури. *Форум права*. 2012. № 1. С. 1046-1049.
4. Безкровний Є.А. Особливості реалізації принципу транспарентності в діяльності органів прокуратури. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 5. С. 53-59.
5. Мельник О.В. Поняття та принципи інформаційного забезпечення діяльності прокуратури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. Випуск 27. Том 2. С. 133-136.

6. Костенко О.В. Інформаційне забезпечення регіональних прокуратур та інформація з обмеженим доступом. *Форум права*. 2016. № 1. С. 117-118.

7. Теремецький В.І., Дуліба Є.В. Особливості впровадження та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи як інструмента електронного правосуддя. *Форум Права*. 2023. № 75(2). С. 130-143.

Іван Кріцак

*старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування; доцент кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна*

АНАЛІЗ ЗЛОЧИННОСТІ В ПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ ЧЕРЕЗ МЕТОД ІНТЕРВ'ЮВАННЯ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ У КРИМІНОТЕОЛОГІЧНОМУ РУСЛІ

Які проблеми сьогодні спіткали українське суспільство та що слід зробити, щоб вийти з кризових станів? Суспільство турбує питання про рівень злочинності, яка її структура і динаміка, чи йде вона на спад. Однак тут доречно говорити не про кількість скоєних злочинів, а насамперед про латентність злочинності, її приховані рівні. Усі добре розуміють/усвідомлюють/відчувають це явище, однак не завжди є можливість висловитися чи вплинути на ситуацію. За таких умов, з духовно-ціннісних позицій, набуває нової сили молитва/молільні стани, коли можна зруйнувати лукаві підступи/мережі/сіті лукавого – того, що він замислив проти нас.

Ми пережили лихі 90-ті, так званого «правового безправ'я», коли ще законодавство не було сформоване належним чином, коли злочинність поступово переходила у бізнес-клани та створила сьогодні своєрідні/специфічні олігархічні структури криміногенних обставин. Це просовування депутатів на високі державні пости, розставлення представників органів різноманітних гілок влади, а головне – «кришування» бізнесу, торжество політикум-структур як регіонального, так і загальнодержавного рівнів.

З повномасштабним вторгненням російської федерації та територію нашої держави ситуація так і не виправилася, особливо в аспекті корупційної складової. Чиновницький апарат, люди не хочуть змінюватися. Треба, щоб на повну силу запрацювало громадянське суспільство, його інститути, масмедійний корпус, а також конкретні засоби протидії й реальної/дієвої боротьби зі злочинністю.

Зубожіння населення, скасування виплат ВПО, відсутність робочих місць та достойної заробітної плати, знецінення гривні, робота ТЦК з мобілізації чоловіків до війська та багато інших проблем і факторів створюють надпотужний «комок у горлі» суспільства/соціуму та окремої людини, загалом посилюють апатичний/апатійний стан.

На особливу увагу заслуговує поствоєнний синдром, коли наші військові повертаються з фронту і бачать загальну розслабленість/розкутість/розтління та жирування, колосальні заробітні плати чиновників. За таких умов люди починають замислюватись, що відбуваються дивні зміни і процеси на духовному/ментальному рівні й спонукають до цього, на жаль, зовнішні фактори війни, безробіття, багато інших негативів.

Правоохоронні органи неспроможні виконати місію, яка на них покладається, без підтримки народу, а головне – внутрішнього переосмислення

того, що відбувається зараз на усіх фронтах, пропагування/обрання шляху загальної безкорисливості, служіння ближньому у біді та горі. Це стан/ситуація, коли, здається, пізно щось говорити, і можливо загальна мобілізація молитовних стоянь Великого посту здатна щось змінити.

Економіка, культура ідеологія, відносини між людьми, міждержавна взаємодія зайшли в тупикові/кризові ситуації, коли лише Божа велика сила може втрутитись та щось змінити/розрушити/зруйнувати злі підступи лукавого як на внутрішньому, так і на зовнішньому фронті. Ми повинні змінитися/перелаштуватися на кращий лад. Важливим завданням на цьому шляху є усунення криміногенних факторів, ризиків та загроз, що продукують злочинність, породжують її основні причини/детермінанти. Йдеться про створення антикриміногенних умов, формування особистості іншої формації – з принциповою волею до негативу.

Для цього потрібен комплекс духовно-ціннісних, організаційно-управлінських, економічних, правових, технічних заходів/засобів. Йдеться також про вироблення інформаційних, нормативно-методологічних, методичних рівнів взірцевих соціальних взаємодій, покращення матеріального забезпечення; про формування особливої воєнної ідеології щодо виховання суспільства через тік-ток, ютуб, шляхом інтерв'ювання, живих розмов з видатними особистостями, лідерами колективів/нації. Звідси з'являтиметься ідеологія державних програм та спонукання до конкретних показників/ритмів/рівнів роботи, відбуватиметься моральне виховання соціуму.

В системі профілактичних заходів, які можна вжити на цьому шляху, важливе значення мають відповідні правові заборони й обмеження, ефективна діяльність суб'єктів профілактики/превенції, формування високості правової та духовно-ціннісної свідомості, дотримання правових і Божих заборон – Заповідей Господніх, виховання активної особистості, коли кожен на своєму рівні робить максимум, що у його силах, за принципом «золотого правила» моралі: «Не роби іншим того, чого не бажаєш собі».

Чи можна говорити про зовнішню, видиму, злочинність та якими є духовні стани суспільства в аспекті теологічного бачення? Зараз наростає загроза міжетнічних конфліктів, міжнаціональної неприязні, тероризму, екстремізму, розповсюдження зброї, наркотиків, стану загальної агресії, апатії/байдужості. Злочинність значною мірою залишається латентною. Структура спротиву злу/злочинності так і не змінилась на ментальному, духовному рівні, коли людина прагне до Храму Божого, намагається багато чого змінити внутрішньо в собі, через негативи що становлять стратегічну загрозу безпеці майбутнього суспільства/соціуму.

Злочинність – це соціально-правовий, історичний феномен. Вона постійно еволюціонує/змінюється/трансформується/вдосконалюється в результаті масових негативних явищ та станів на регіональному, загальнодержавному та глобальному рівні. Якщо людина не перестала грішити, а дані тенденції лише посилюються, тоді такі стани апатії безпосередньо відображаються на вибудовуванні соціальних відносин.

Зовнішній добробут держави у духовному плані заставляє замислитись: де більше зла – у злиднях чи комфорті? За словами одного зі святих: «Я б міг вимолити у Матері Божої, щоб ви жили краще, але вам це буде не на користь». Головне запитання: де найбільше процвітає/продукує/розвивається злочинність в очах Божих? Злі/злочинні стани поширення зла проявляються через комфорт мальдівів чи інших красивих місць планети, а не того, як людина у скорботі, у поті чола заробляє на хліб насущний і безперестанно молиться Богові. У цьому духовно-сутнісному контексті/аспекті слід також міркувати.

Кількісний стан, динаміка, якісна структура злочинності та інші її характеристики постійно змінюються. Тому створення громадських/громадянських інститутів, прийняття присяги/клятви про те, що не будеш красти, не будеш брати участь у корупційних справах/схемах, є одним із шляхів виходу із кризових станів/ситуацій за принципом присяги Президента України на Пересопницькому Євангелії.

Що необхідно зробити на загальнодержавному та регіональному рівні задля зменшення показників злочинності? Головним завданням на правоохоронному шляху/поприщі/фронті відповідної профілактики й боротьби зі злочинністю є зменшення скоєння злочинів і, що важливо, – усунення їхніх причин/детермінантів/факторів, тобто поставити собі філософське питання: чому людина вчиняє злочин? Слід постійно продумувати програми/стратегії/плани/концепції щодо профілактики злочинів – концерти, кіно, екскурсії, запрошення видатних діячів науки й культури задля виступів у колективах та якісної зміни соціальної атмосфери. Профілактика повинна мати комплексний характер. Також це аналіз та начитування шляхом наукометрії величезної кількості інформації й на основі її продукувати нові пріоритети, своєрідно актуалізувати її. У цьому аспекті метод інтерв'ювання відіграє особливу роль. Наука за нинішніх умов не здатна виконати такої практичної місії, як даний метод. Тому після кожної написаної статті чи, точніше, її передумовою повинно бути інтерв'ю-розмірковування, що виступає в якості своєрідної розвідки. Сучасні інформаційні технології сприяють цьому. Звідси й вироблення пріоритетів державної політики. Йдеться про застосування найрізноманітніших методів профілактики.

Соціально-психологічні явища сучасного суспільства іманентно призводять до розпачу, поширення зла/злочинності. Кожен управлінець повинен бути своєрідним аналітиком-кримінологом. Сьогодні так необхідні кримінологічні міждисциплінарні/міжгалузеві/наукометричні центри, що виконуватимуть важливу роботу кожен на своєму рівні.

При вивченні/дослідженні природи злочинності важливо враховувати економічні, політичні, ідеологічні, демографічні чинники. Найчастіше динаміка злочинності має виражений сезонний компонент – «операція мак», «зброя», що проводяться правоохоронцями. Тут важливо визначити рівень коливань злочинності, інших факторів, наприклад туристичний регіон, прикордонні зони. Тобто статистика/статистична модель не здатна відобразити реального статусу поширення зла/злочинності. Повинні проводитись круглі столи на

регіональному та загальнодержавному рівні за участі найрізноманітніших верств населення, щоб відповісти на запитання: як можна покращити рівень злочинності з урахуванням впливу історичних, ментальних, культурних факторів? Такі зустрічі повинні бути регулярними на рівні ОТГ з трансляванням у масмедіа із запрошенням представників влади, активістів, щоб сказати про те, що реально відбувається на місцях. За таких умов можна виявити загальні тенденції профілактики, адже тут найкраще знають, що коїться у тому чи іншому осередку, й може бути хорошим фактором для узагальнення оперативної інформації, реагування та прийняття рішучих вольових кроків у відповідному протистоянні. Точкове/інтервальне/періодичне втручання у ситуації й стани закоренілості й небажання змін до кращого дасть відповідні результати. Цим самим вдасться підвищити ефективність роботи аналітичних підрозділів. Звідси кримінологи можуть виїжджати з експертною оцінкою та наданням порад місцевим, регіональним громадам. Головне – це вплив громадської думки, громадський контроль, осуд тощо.

Які соціально-психологічні та духовно-ціннісні фактори вчинення/скоєння та запобігання/попередження злочинів можете назвати? Традиційні підходи впливу на зменшення тенденцій злої волі, злочинної поведінки перестають діяти й бути ефективними. Тому надважливий шлях теології як концепції знання/розуміння та, звичайно ж, практики, тобто справжньої духовності як чуттєвого – того, що дає наснагу, силу волі, спонукає до рішучих кроків, допомагає вмістити та сприйняти великі/високі матерії. Йдеться про пізнання віровчення шляхом багатьох пошуків/боріть/протистоянь, випробування його в житті та на основі такого світогляду формування ідей, ідеології, концепцій спільних/узгоджених дій. Тобто слід цілковито зануритись у феномен злочинності як соціального явища. Важливо визначити масштаби/характер/механізми прояву злочинності, виявити її соціально-психологічні властивості. Психологія злочинця повинна трансформуватись у те, щоб стати повноцінно здоровою людиною, щоб не вчиняти більше злочинів. Йдеться насамперед про лікування хвороб суспільства, його духовного оздоровлення.

Кримінологія дасть загальне розуміння природи злочинності через аналіз її ознак і характеристик, виявлення самого механізму загальнокримінальної та організованої злочинності. На психологічному рівні мають відбутися певні зміни, бажання йти шляхом праведності. Кримінологія може існувати не лише у виді теорії, навчальної дисципліни, але насамперед як практики і методології/методичних рекомендацій, тобто як слід поступати за тих чи інших обставин. Метод інтерв'ювання має своїм завданням наблизити її до народу. Наука значною мірою перетворилась у профанацію. Саме на майданчику інтерв'ю є можливість говорити основне і по суті. В результаті – виробляти нові ідеї, напрацювання.

Не можна забувати про засуджених, щоб вони не стали провокаторами/помножувачами зла у соціумі. Якісний, грамотний, культурний, ініціативний персонал правоохоронних органів здатен високопрофесійно

виконувати свої завдання і функції. При цьому треба знати кримінальну психологію поведінки злочинця, розрізняючи такі поняття, як людина, особа, індивід, громадянин, особистість, яка є мікроселенною/глибою/космополітом, адже здатна вмістити в собі увесь Всесвіт. У такий спосіб вибудовується безпека держави, стабільність економіки та суспільства, утверджуються кращі особистісні якості. Не знаючи природи злочинності, її кримінальних проявів та загроз, не можна вибудувати адекватних шляхів протидії. Сучасна злочинність докорінно відрізняється від традиційної для нас/класичної. Світ кардинально змінився і трансформується щодня. Злочинність постійно модернізується/легалізується/адаптується до нових викликів та умов. З'являються неznані досі конфлікти, війни, тотальна агресія заповнює усі простори, терор і експансія стають нормою життя. Глобалізація економіки та політики набрали нової сили. Ця трансформаційна/транснаціональна злочинність набуває таких видових форм, як-от, торгівля органами, контрафактна продукція, контрабанда, наркотики, зброя, масове розтління молоді, а також поширення таких негативних явищ, як евтаназія, аборти, клонування, трансгуманізм, що загалом призводить до транснаціональних проявів злочинності.

Змінилось таке поняття, як «крадіжки в законі», з'явилися «нові злодії в законі» через входження бандитських груп у сферу бізнесу, а згодом – у політикум, з бажанням безперестанного збагачення та контролю усіх сфер суспільної життєдіяльності. Той, у кого більше грошей, може купити собі посаду, яку забажає. Чим більше коштів, тим швидше можливості укласти договір про нечесиві справи. Злочинність з кожним разом набуває професійної спрямованості. Криміногенна ситуація не залишається такою, як була, – вона постійно вдосконалюється.

Досі говорилося про соціально-біологічні причини злочинності, а нами пропонуються духовно-сутнісні виміри злочинності в аспекті апокаліптичності та необхідності її попередження. Куди світ котиться, для чого людина живе у цьому світі? В аспекті чотирьох вершників апокаліпсиса: чума, війна, голод, смерть (за В. О. Туляковим, В. М. Дрьомінім, *The Economist* за 2019 рік), гріх перестає приймати аспекти прихованості, поняття норми знівечено. Злочинність в Україні набуває форм злочинних угруповань у сфері політикуму, органів влади, що переростає/перероджується у національно-злочинні угруповання з розповсюдження алкоголю, ігрового бізнесу, намагання контролювати усі сфери життєдіяльності, починаючи від похоронного бюро, дитячих садочків, будівельного бізнесу, узаконених модернізованих рекетів з відмивання грошей, що перешкоджає кращим з кращих обіймати достойні місця/посади на п'єдесталі державного служіння. Злочинець у такому разі лише «лялька» «манекен», що управляється «згори» іншими глобалізованими структурами. Деформується саме поняття «ціннісно-смилова сфера», її основоположні конструкти, правова свідомість громадян набуває викривлених форм, поширюється аморальність, норми права і моралі ігноруються/нівелюються. Шириться правовий нігілізм та правовий ідеалізм. Діє домінанта: можна все для реалізації своїх бажань/планів,

отримання нових насолод, вражень, потягів. Свобода розглядається як вседозволеність за умови панування злочинного закону чи нігілістичного/відношення ставлення до нього. Інстинкти диктують правила поведінки нинішнього суспільства. Здається, що злочинний закон – найкращий та єдиноможливий, який виконують усі тотально. І тут чинності набирає закон совісті, народного гніву, обурення, загальної мобілізації проти беззаконня, щоб не дати зеленого світла злочинному світові, щоб крутість/гордість/нахабність присікти, щоб закон був написаний для усіх однаково. Насамкінець, якщо кримінолог не буде говорити правди, максимально наближеної до Істини, тоді за євангелькими словами каміння кричатиме/голоситиме про покаєння до внутрішнього голосу/закону совісті в людині. «Кажу вам, що коли ці замовкнуть, то каміння кричатиме!». «И отвѣщавъ речѣ ѣмъ: глаголю вамъ, яко, аще сѣи умолчѣтъ, камене возопіетъ» (Лк.19:40).

Євген Лук'янчиков

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Борис Лук'янчиков

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Ольга Микитенко

магістр за спеціальністю 081 Право Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

ПОПЕРЕДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Розслідування кримінальних правопорушень являє складний інформаційно-пізнавальний процес. Його дієвість, особливо під час правового режиму воєнного стану, залежить не тільки від якості процесуальних норм, а й від оптимального їх застосування з метою своєчасного отримання інформації про обставини вчиненого правопорушення. Важливе місце серед приписів, що регламентують порядок кримінального провадження в умовах воєнного стану належить нормативним положенням, що унормовують процедуру та форми використання спеціальних знань у процесуальній діяльності слідчого.

Правопорушення для слідчого завжди є подією минулого. Встановлення її обставин і з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи є вимогою, що закріплена в ст. 31 Конституції України. Проте така пізнавальна діяльність, зазначає І. І. Котюк, не завжди приводить до отримання істинних знань і відзначається: специфічністю об'єкта пізнання, яким є обставини злочину; особливою соціальною значущістю його результатів; специфічністю його мети та завдань; специфічністю його суб'єктів, які, з одного боку, визначені законом, а з другого – являє собою колективну пізнавальну діяльність; ретроспективним і опосередкованим характером, тобто воно здійснюється за слідами, а тому й отримало назву розслідування; здійсненням його у визначених законом формах; конфліктним характером ситуації, у якій воно відбувається; визначеними законом часовими межами; особливостями оперування його результатами тощо[1, с. 35].

Зважаючи на умови воєнного стану, особливо на території активних бойових дій, що створює потенціальну небезпеку зміни слідової картини на місці вчинення злочину, пошук та попереднє дослідження його слідів має здійснюватися у найкоротший термін після їх утворення. Не слід забувати, що під впливом як природних процесів (дощ, сніг, буревій тощо), так і дій

противника (ракетні та артилерійські обстріли тощо) слідова картина правопорушення може зазнавати суттєвих змін, сліди злочину можуть бути пошкоджені або взагалі знищені. Слід також звернути увагу на те, що попередні дослідження можуть мати місце як на початковому, так і подальшому етапі розслідування під час проведення відповідних слідчих дій, в ході яких може бути отримана вербальна, нонвербальна та цифрова інформація про обставини правопорушення.

Дослідження слідової обстановки для збирання інформації про обставини злочину як основи для побудови слідчих версій, у багатьох випадках, починається з огляду місця події, проведення якого у невідкладних випадках допускається до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР) або винесення постанови про початок досудового розслідування у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР (п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК).

Суттєву допомогу слідчому у виявленні слідів злочину їх повній і правильній фіксації в протоколі, упакуванні (з метою запобігти пошкодженню) та вилученні може надати спеціаліст відповідного профілю. Під час огляду місця події пов'язаного з кримінальним вибухом, зазначає Ю. П. Литвиненко, можуть залучатися спеціалісти різних галузей (залежно від ситуації) але в обов'язковому порядку – спеціаліст-вибухотехнік. Він надає слідчому консультації та поради з питань, які потребують спеціальних знань та заходів безпеки під час огляду місця події, допомагає у пошуку, фіксації, вилученні та збереженні речових доказів, надає допомогу у вирішенні загальних завдань огляду[2, с. 125]. Проте, окрім цього, спеціаліст повинен надати допомогу в оцінці виявлених слідів, провести їх попереднє дослідження з метою одержання пошукової інформації, в тому числі відомостей про ознаки, які характеризують особу злочинця[3, с. 135].

Передбачена КПК можливість залучення спеціаліста до участі у слідчих діях та його добре володіння знаннями певної галузі не повинні створювати у слідчого враження про можливість перекладання на нього власних повноважень у процесі огляду місця події. Має бути оптимальне поєднання професійних знань слідчого, як керівника проведення слідчої дії з спеціальними знаннями спеціаліста, завдання якого полягає в наданні слідчому консультацій, рекомендацій, технічної допомоги з підготовки і проведення слідчої дії, а також у застосуванні науково-технічних засобів для фіксації їх результатів[4, с. 231].

Зважаючи на умови, в яких сьогодні відбувається розслідування важливого значення набуває своєчасне отримання інформації, яка дозволить з'ясувати слідову картину злочину і отримати вихідну інформацію для встановлення особи, яка його вчинила. Значною мірою цьому сприяє дослідження слідової обстановки на місці проведення огляду з використанням спеціальних знань неруйнівними методами. Це має важливе значення, оскільки виявлені під час огляду сліди та об'єкти мають бути збережені у незмінному стані та у необхідних випадках надані для експертного дослідження. Суб'єктами попереднього дослідження можуть бути слідчі, спеціалісти, співробітники оперативних підрозділів, які беруть участь в огляді або іншій слідчій дії, спрямованій на відшукання слідів кримінального правопорушення та з'ясування його обставин.

Про необхідність та доцільність таких досліджень зазначається в довіднику «Участь спеціаліста в огляді місця події» підготовленому МВС України 2017 року. Одним із завдань спеціаліста в процесі огляду місця події є «визначити, чи на місці огляду відбувся злочин», «визначити напрямок пострілу та місцеперебування особи, яка стріляла» тощо [5, с. 12, 63, 65]. Такі висновки, на відміну від висновку експерта не можуть розглядатися джерелом доказів у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 84 КПК), проте відіграють важливу роль у визначенні напрямів розслідування, плануванні і проведенні слідчих дій з метою формування судових доказів. Безпосереднє дослідження обстановки і слідів правопорушення дозволяє слідчому у невідкладному порядку отримати інформацію на підставі якої побудувати слідчі версії та визначити напрями розслідування. Основна мета попередніх досліджень, зазначає М. Г. Щербаковський, це оперативне отримання орієнтуючої інформації, що використовується для розшуку об'єктів та з'ясування обставин злочину [6, с. 24].

Значне поширення проведення таких досліджень на практиці призвело до широкого розмаїття їх назв. В наукових джерелах можна зустріти різні їх визначення: «польові», «початкові», «оперативні», «експрес», «непроцесуальні», «досудові», «доекспертні», «позаекспертні» тощо. На думку одних авторів у самій назві міститься вказівка на те, що вони мають передувати чомусь: досудові, доекспертні. Інші вважають, що у назві вказується на їх невідкладний характер: «початкові», «оперативні», «експрес»; умови, в яких вони проводяться – «польові», або відсутність згадки про них у чинному КПК України – «непроцесуальні».

Головною підставою для виділення попередніх досліджень, зазначає В. В. Арешонков, є їхнє значення, але не як орієнтиру в розслідуванні, а те, що їх висновки якраз і є попередніми, не остаточними, тобто такими, що не мають доказового значення, а стають доказами тільки після проведення експертного дослідження та оформлення висновку експерта якщо в цьому є необхідність [7, с. 80]. Зазначена думка потребує деякого уточнення. Дещо раніше сам автор зазначав, що в ряді випадків такі дослідження є остаточними і не вимагають будь яких додаткових дій з дослідженими об'єктами (виявлені під час огляду сліди рук належать господарю квартири тощо). Умовивід спеціаліста під час попереднього дослідження, дійсно, не є джерелом доказів і не можна казати, що стане таким після проведення експертизи. Джерелом доказів буде висновок того експерта, який проводив експертне дослідження навіть у тому випадку, якщо за змістом буде несуттєво відрізнятись від висновку спеціаліста.

Найбільшого поширення, з усіх визначень, що зустрічаються в наукових джерелах, набуло - «попередні дослідження», чим підкреслюється те, що вони мають чомусь передувати – «досудові», «доекспертні». Для пояснення такого визначення доцільно звернутися до тлумачного довідника, відповідно до якого «попередній» означає той, що має «міститись перед іншим або здійснюватися перед чимось, передувати чомусь основному, бути підготовчим» [8, с. 868]. Назву таких досліджень попередніми слід визнати умовною оскільки в ряді випадків після таких досліджень, необхідність проведення будь яких інших відпадає. Так, якщо під час огляду місця події будуть виявлені сліди пальців рук і присутній при цьому спеціаліст встановить, що вони належать господарю

приміщення, необхідність їх подальшої перевірки по базах даних дактилоскопічного обліку, а тим більше проведення експертизи відпаде.

На завершення слід зазначити, що висновок спеціаліста за результатами дослідження слідової обстановки на місці проведення слідчої дії (здебільшого на місці вчинення злочину), не відноситься до джерел доказів, як висновок експерта, проте має важливе значення для повного з'ясування обставин кримінального правопорушення, визначення напрямів розслідування та встановлення особи злочинця.

Широке розмаїття назв таких досліджень у кримінальній процесуальній діяльності обумовлюється відсутністю його закріплення у відповідному нормативному акті та намаганням авторів виділити і описати у визначенні найсуттєвіші їх ознаки, що не має принципового змістовного характеру. Незважаючи на допоміжний характер таких досліджень (вони не є процесуальними засобами формування судових доказів), застосування їх слідчим із залученням спеціаліста відповідної галузі знань, сприяє своєчасному отриманню вихідної інформації для побудови слідчих версій та визначення напрямів розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Котюк І. І. Теорія судового пізнання як методологічна основа забезпечення пізнавальних процесів у сфері судочинства. *Криміналістика XXI століття*: матеріали міжнар.наук.-практ. конф., 25-26 листоп. 2010 р. Х.: Право, 2010. С. 34-37.
2. Литвиненко Ю. П. Залучення спеціалістів до огляду місця кримінального вибуху. *Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів*: збірник матер. наук.-практ. конф. Київ: НАВСУ, 2011. С. 125-127.
3. Марків І. С. Питання отримання криміналістично значимої інформації на початковому етапі розслідування крадіжок вогнепальної зброї. *Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів*: збірник матер. наук.-практ. конф. Київ: НАВСУ, 2011. С. 134-136.
4. Олійник Ю. Я. Спеціаліст як учасник слідчих дій під час розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. Ірпінь: ІФА, 2012. С. 231-233.
5. Участь спеціаліста в огляді місця події: довідник. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 128 с.
6. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: учебно-практическое пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544 с.
7. Арешонков В. В. Техніко-криміналістичні дослідження у розслідуванні злочинів : монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 468 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред.: В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. С. 868.

Лариса Мар'єнко

докторка філософії у галузі права, суддя Харківського окружного адміністративного суду, м. Харків, Україна

КРИМІНОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЗАПОБІГАННЯ ПОГРОЗАМ ТА НАСИЛЬСТВУ ЩОДО СУДДІВ, НАРОДНИХ ЗАСІДАТЕЛІВ, ПРИСЯЖНИХ (СТ. 377 КК УКРАЇНИ)

Держава повинна жорстко реагувати на маніфести відвертого й цинічного ставлення до правосуддя, особливо з боку спільноти/об'єднання зодягненого державотворенням й публічними закликами утвердження соціальної справедливості. Йдеться про насильницький вплив на суддів, народних засідателів, присяжних у зв'язку зі здійсненням ними правосуддя. Характер і ступінь суспільної небезпечності, поширеності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 377 КК України, спонукає кримінологічну науку на ефективне запобігання як в контексті захисту життя і здоров'я людини, так і забезпечення національної безпеки в частині нормального функціонування апарату держави, його легітимності, забезпечення доступу до правосуддя, і гарантування реалізації права на справедливий суд [1, с. 13-14].

Серед основних напрямів кримінологічної політики в означеній/окресленій сфері можна виокремити необхідність:

- посилення наукометричних процесів здійснення подальших досліджень і пошуків важливих криміногенних погроз та насильства щодо суддів, народних засідателів, присяжних, адже тенденція негативних факторів в умовах нинішнього воєнного стану продовжує зберігати рівень несприятливої/невигідної динаміки щодо зростання та високої латентності. Переважно це усні погрози вбивством щодо суддів, які висловлюються у зв'язку з участю особи в кримінальному судочинстві, а також різного роду криміногенні ситуації у механізмі вчинення погроз або насильства щодо судді, народного засідателя, присяжного;

- оновлення типології осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 377 КК України у зв'язку з фактом нинішньої російсько-української війни, насамперед за критерієм особистісної природи злочинного прояву, багатьох смислових навантажень негативу, провідної мотивації злочинної діяльності, ступеня та глибини антисуспільної налаштованості проти суддів та інших осіб зацікавлених у справедливому здійсненні судового процесу;

- активізації щодо вироблення нових аспектів кримінологічної політики з подальшим розробленням концептуальних кримінологічних пріоритетів загальносоціального запобігання погрозам та насильству щодо суддів, народних засідателів, присяжних, а також вироблення нормативних конструктів задля відповідної/належної дієвої профілактики й боротьби що включає смислові компоненти запобігання подібної підривної діяльності у ЗМІ, ґрунтується на парадигмі ненасильства, виходить з установки гуманізму та загальнолюдських цінностей, утвердження високих ідей громадянського суспільства та групової ідентичності у сфері добра та справедливості в межах

державної політики з урахуванням проблем українського соціуму; зорієнтованість на утвердження ціннісно-смислової та соціокультурної сфери високих духовних начал з поглибленням процесів деолігархізації та декриміналізації політичної системи;

- поглиблення знань про особистість кримінального правопорушника, особливостей механізму індивідуальної злочинної поведінки, передбаченої ст. 377 КК України з акцентами на мотиви самоствердження і помсти за професійну діяльність судді з погрозами фізичного насильства. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує посткримінальна поведінка з її типами: активно-антикриміногенним; - послідовно-криміногенним; нейтрально-нігілістичним;

- сформулювати систему уявлень про культурно-психологічні фактори кримінальних правопорушень, передбачених ст. 377 КК України, у структурі яких спостерігається криміногенний вплив через кризу соціальної ідентичності, тенденцію маргіналізації, посилення процесів правового нігілізму та правового ідеалізму, девіантності форм поведінки;

- виявлення організаційно-правових та політичних факторів погроз і насильства щодо суддів, народних засідателів, присяжних, серед яких найбільшим криміногенним/детермінуючим впливом є неефективність законодавства, корупція серед суддівського корпусу, неправильна оцінка/розуміння/усвідомлення висловлених погроз на адресу суддів, нівелювання їх значення, недоліки практики призначення покарань, прогалини у правових засобах охорони суддів, вади організаційно-правового забезпечення функціонування Служби судової охорони, хиби у реформуванні судової системи, низька політична культура, олігархізм у політиці тощо;

- інституціоналізація кримінологічної експертизи нормативно-правових актів, їх проєктів та моніторингу ефективності правового регулювання, усунення прогалин у кримінально-правовій охороні суддів, народних засідателів, присяжних;

- націленість на індивідуальне/точкове запобігання погроз та насильства щодо суддів, народних засідателів, присяжних, через завчасну профілактику/відвернення/припинення, посткримінального реагування; нейтралізація негативних особистісних та ситуативних факторів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 377 КК України;

- виявлення причин латентності погроз та насильства щодо суддів, народних засідателів, присяжних, серед яких домінують завуальований характер вираження погроз, які з логіко-семантичних позицій допускають неоднозначне тлумачення, протидію як реєстрації, так і розслідуванню відповідних фактів з боку винних у резонансних випадках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мар'єнко Л. М. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного: кримінологічна характеристика та запобігання : дис. ... докт. філософії (081 Право) / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021. 232 с.

Віталій Рашевський

прокурор Одеської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Південного регіону, м. Одеса, Україна

ЗВОРОТНІЙ БІК СУЧАСНИХ КРИТЕРІЇВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Після Революції Гідності в Україні в 2014 році, країна постала перед низкою серйозних викликів та проблем, вирішення яких потребувало реформування різних сфер суспільного життя. Однією з головних причин початку реформ стало невдоволення громадян існуючою політичною системою, корупцією, несправедливістю та відчуттям неефективності в управлінні державою.

Корупція в політиці, владі, судовій та правоохоронній системах була широко поширеною та глибоко вкоріненою. Населення стикалось з високим рівнем безробіття, низькими зарплатами, а також економічною нестабільністю. Необхідність боротьби з економічними нерівностями та несправедливістю також була однією з причин початку реформ.

Ці фактори об'єднали українців у вимозі про зміни та реформи, які мали б покращити життя громадян та забезпечити демократичний та прозорий розвиток правової держави.

Владою були прийняті рішення про серйозні зміни в системі правоохоронних органів з метою більшої ефективності та прозорості діяльності по захисту правопорядку. Однією з ключових подій стало створення Національної поліції України в 2015 році як результат реформи Органів внутрішніх справ радянського зразка. Також перетворення зазнала й Служба безпеки України як орган внутрішньої безпеки. Тепер діяльність СБУ насамперед скеровано виключно на напрямки контррозвідки та боротьби з кримінальними правопорушеннями проти національної безпеки.

Реформа органів прокуратури в Україні також є однією з ключових складових в широкому контексті реформування правоохоронних органів після подій Майдану 2014 року. Основні етапи реформування органів прокуратури включали: законодавчі зміни (прийняття нового закону про прокуратуру, який визначив нові принципи організації та діяльності прокуратури); люстрацію та перебудову кадрового складу (в рамках реформи проводилися заходи з «відсіювання» некомпетентних чи корумпованих прокурорів, звільнення осіб, які не відповідали вимогам нових стандартів професійної діяльності); створення нових структурних підрозділів (були створені нові підрозділи в прокуратурі, спрямовані на боротьбу з корупцією, захист прав громадян, економічну безпеку тощо); підвищення професійного рівня прокурорів (вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації прокурорів); зміни системи контролю та нагляду (запровадження заходів з підвищення відповідальності прокурорів за свої дії та рішення).

Зазначені реформи були важливими кроками у напрямку покращення діяльності правоохоронних органів в Україні, проте процес реформування є перманентним та триває й далі.

За результатами проведених реформ також змін зазнала система оцінки діяльності правоохоронних органів.

Підходи до оцінки ефективності роботи правоохоронних органів стають ключовими у процесі їх реформування, спрямованого на перетворення на органи, які переважно виконують соціально-сервісну функцію. Мета відповідної реформи полягає в тому, щоб відмовитися від спадкоємного «палочного» підходу, що мав свій корінь у радянській міліції (тобто АПМР+1, де АПМР - показник за аналогічний період минулого року, +1 - додатковий рік). Класична форма системи АПМР+1, востаннє була закріплена в Системі оцінки діяльності органів внутрішніх справ України та форми звітності № 1-КРІТ, затвердженої наказом МВС України від 14.02.2012 № 138, [1] та складалася із трьох основних компонентів: критерії оцінки, виражені у кількісних показниках, трансформованих у кількісні індикатори; очікувана зміна показника; питома вага показника в оцінці діяльності правоохоронного підрозділу.

Перехід до нової системи оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів, зокрема і органів Національної поліції, спрямований на зміну мотивації працівників. Замість акценту на досягнення певних показників наголошується на сумлінному виконанні завдань, пов'язаних із наданням населенню поліцейських послуг щодо забезпечення громадської безпеки і порядку, захисту прав і свобод людини, боротьби з кримінальною протиправністю.

У відміну від показників, що використовувалися у системі АПМР +1, рівень довіри до правоохоронних органів, відповідно до нових критеріїв, представляє собою кінцевий результат (outcome). Він відображає позитивний вплив діяльності правоохоронних органів на суспільство в цілому, включаючи такі аспекти, як відчуття безпеки серед мешканців громади. З одного боку, кінцеві результати характеризують кінцеві цілі діяльності правоохоронних органів, що дозволяє їм самостійно обирати шляхи вирішення наявних проблем та більш ефективно реагувати на обставини, що змінюються. Разом з тим, не можна не враховувати, що довіра населення, як і решта кінцевих результатів, залежить від цілої низки факторів, частина з яких знаходиться поза контролем відповідних органів. Отже, обмежена можливість працівників правоохоронних органів безпосередньо впливати на показники значно знижує їх мотивацію до покращення. Окрім цього, використання виключно безпосередніх результатів діяльності для оцінки правоохоронців дозволяє останнім обґрунтовувати незадовільні результати факторами, які їм не підконтрольні [2, с. 255].

Одним з головних показників результатів роботи, на думку дослідників, є впевненість більшості населення в тому, що персонал правоохоронних органів, у тому числі й підрозділів поліції, виконує свої обов'язки професійно у сфері запобігання кримінальній протиправності, розслідування кримінальних правопорушень та забезпечення громадського порядку; дотримується законів у своїй діяльності; надає допомогу громадянам.

Відповідно до ч. 3 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» [3] рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності її органів і підрозділів. Проте, як зазначає Охріменко І., оцінка ефективності правоохоронної діяльності не має обмежуватися показником рівня довіри населення зокрема до поліції, що згідно з вимогами законодавства вираховується незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Адже до уваги має братися комплекс факторів (як об'єктивних, так і суб'єктивних), що загалом і визначає ефективність діяльності органів поліції в усіх її проявах [4, с. 140].

Слід зазначити, що останнім часом рівень довіри до правоохоронних органів значно знизився. Порівняно з груднем 2022 року зростає критика органів влади. Трохи знизилася довіра до СБУ, проте наразі більшість українців довіряють СБУ: 58% проти 16%, які не довіряють (у грудні 2022 року 63% довіряли СБУ, не довіряли – 9%). Водночас більш істотно знизилася довіра до поліції – з 58% у грудні 2022 року до 41% на теперішній час (недовіра зросла з 14% до 29%). Критично низькою із значним погіршенням порівняно з минулим роком є довіра судам і прокурорам. Лише 12% українців довіряють судам і лише 9% довіряють прокурорам. Не довіряють – відповідно, 61% і 64% населення. У грудні 2022 року судам довіряли 25%, прокурорам – 21%, але більш важливо, що було значно менше (удвічі) тих, хто не довіряв їм [5].

З метою підвищення рівня довіри населення до правоохоронних органів державою вживаються сучасні заходи щодо висвітлення їх роботи засобами масової інформації. Зокрема, публікації щодо резонансних затримань осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, скерованих до суду обвинувальних актів, ухвалення обвинувальних вироків та викриття кримінальної протиправної діяльності окремих осіб, висвітлюються на офіційних сторінках державних органів в соціальній мережі «Facebook». Як правило, перша публікація висвітлюється інспекторами прес-служби після затримання зловмисників в порядку ст. 208 КПК України, або повідомлення таким особам про підозру та вручення клопотання про обрання запобіжного заходу.

Дійсно, під час досудового розслідування кожний орган відіграє свою важливу роль щодо доказування обставин кримінального правопорушення. Слідчий проводить слідство, при цьому обов'язково залучає на підставі ст. 40 КПК України відповідні оперативні підрозділи. Прокурор, у свою чергу, здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування.

У теорії всі задіяні підрозділи правоохоронних органів мають за кінцеву мету притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинене. Поміж тим, на досягнення цієї мети впливає вищезгадана радянська система оцінювання роботи правоохоронних органів АПМР+1. Як правило, для оперативних підрозділів так званим «показником» роботи є: затримання особи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, повідомлення уповноваженим органом особі про підозру; для слідчих відділів - це скерування обвинувального акту до суду; для прокурорів – ухвалення обвинувального вироку. Отже, під час досудового розслідування кожний із органів вживає заходи

лише для досягнення поставлених керівництвом показників, тобто після повідомлення особі про підозру оперативний блок приділяє більше уваги іншим недоопрацьованим матеріалам, а забезпечення дієвості кримінального провадження покладається на слідчого і прокурора. У подальшому задля ефективного збирання доказів під час досудового розслідування прокурор реалізує функцію слідчого, а саме, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України особисто проводить слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України [6]. Враховуючи те, що після повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину строк досудового розслідування складає 2 місяці, а проведення досудового розслідування в розумні строки забезпечує прокурор, процесуальний керівник перебирає на себе функцію слідчого, з метою найшвидшого скерування обвинувального акту до суду, тим самим не забезпечує ефективного нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування. Така ситуація впливає на якість досудового розслідування і як наслідок призводить до пролонгованого судового розгляду.

З метою підвищення рівня довіри населення до правоохоронних органів у засобах масової інформації висвітлюється затримання особи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення та повідомлення особі про підозру. При цьому пріоритетними напрямками є корупційні правопорушення, кримінальні протиправні діяння в галузі економіки, бюджетної сфери, екології.

Як правило, новини з приводу відповідних затримань публікуються із фотографіями з місця події, на яких можна побачити представників декількох оперативних підрозділів, слідчого і обов'язково прокурора. При цьому публікацій щодо ухвалення обвинувальних вироків стосовно раніше затриманих осіб за підозрою у вчиненні кримінальних правопорушень зустрічаються вкрай рідко.

Також, з метою завищення «палочних» показників за пріоритетними напрямками, а також штучного підвищення рівня довіри суспільства першочергова кваліфікація кримінального правопорушення реально обтяжується. Найчастіше замість, наприклад, ч. 1 ст. 368, або ч. 1 ст. 190 (що взагалі є проступком, а не злочином) КК України дії зловмисника кваліфікуються за ч. 3 ст. 368 КК України, за кваліфікуючими ознаками за попередньою змовою групою осіб, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди [7]. При цьому правоохоронні органи з метою висвітлення своєї першочергової роботи в більш вигідному ракурсі використовують мотивування, викладені в постанові Верховного Суду від 13.09.2021 у справі № 750/2942/18, відповідно до якої кваліфікація дій особи за ч. 3 ст. 368 КПК України на початковому етапі досудового розслідування не є порушенням кримінального процесуального закону чи Закону України «Про кримінальну відповідальність» та не може вважатися неправильною через те, що здійснена на підставі лише тих фактичних даних, які були відомі органу досудового розслідування на той час [8].

Враховуючи те, що обтяження кваліфікації діянь особи на першочергових етапах розслідування за останні роки мала систематичний характер, в судовій практиці сформувалась інша позиція, яка викладена в постанові Верховного Суду від 28.09.2023 у справі № 208/1114/17. Суд зазначив, що в разі, якщо на

момент первинної кваліфікації та її зміни вже існували обставини, які вказували на відсутність кваліфікуючих ознак інкримінованого кримінального правопорушення у вигляді вимагання неправомірної вигоди, обґрунтованим є висновок про безпідставну попередню кваліфікацію неправомірних дій обвинуваченого за ч. 3 ст. 368 КК України як більш тяжкого злочину («обтяження» кваліфікації), яка дала можливість органу досудового розслідування отримати дозволи на проведення негласних слідчих (розшукових) дій [9].

Враховуючи викладене вище, у разі «обтяження» кваліфікації працівниками правоохоронних органів на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення з метою виконання «палочних» показників та введення в оману суспільства задля підвищення рівня довіри до них, докази, які отримані під час досудового розслідування, можуть бути визнані судом недопустимими, що безсумнівно приведе до ухвалення виправдувального вироку та уникнення винних осіб від кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ МВС України «Про затвердження Системи оцінки діяльності органів внутрішніх справ України та форми звітності №1-КРІТ від 14 лют. 2012 року № 138 (Втратив чинність). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS325> (дата звернення 26.03.2024).

2. Святокум І. (2017) Актуальні питання (Проблеми оцінки Національної поліції в контексті професійної мотивації її працівників). Наукові перспективи (*Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)*). С. 254-256. URL: <https://orcid.org/0000000343745494>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення 22.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 26.03.2024).

4. Охріменко І. (2016) Актуальні питання (Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: Погляд на проблему). Наукові перспективи (Підприємництво, господарство і право). С. 139-144.

5. Грушецький А. (2023) Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2023 роках. (Дата оновлення 18.12.2023) URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1>, (дата звернення 26.03.2024).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

8. Постанова Верховного Суду від 13.09.2021 у справі № 750/2942/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99648269>.

9. Постанова Верховного Суду від 28.09.2023 у справі № 208/1114/17, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114138131>.

Maцей Состек (Maciej Sostek)

старший викладач відділу досліджень злочинності Інституту кримінальної служби поліції Академії поліції у Щитно, м. Щитно, Республіка Польща

ЦЕНТРАЛЬНЕ БЮРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ (ЦБПК) ПОЛІЦІЇ У БОРОТБІ З СЕКСУАЛЬНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В ПОЛЬЩІ

Зі світанку цивілізації сексуальні дії людини піддавалися режиму заборон і наказів, які мали дві важливі риси: універсальність і змінність. Не існує спільноти, де сфера сексуальної активності була б вільною від будь-якої регламентації морально-правового характеру. Загально відомо, що сфера правової регламентації певних людських поведінок (зокрема сексуальних) не збігається і не може збігатися, особливо в умовах сучасного "зсекуляризованого" кримінального права, з сферою соціально-побутової або навіть загально-правової регламентації таких поведінок. Правову регламентацію в головному визначають загальні директиви кримінальної політики, а точніше, законодавчі політики, що в значній мірі вдосконалюються з чисто прагматичних міркувань. Предмет охорони злочинів у сфері статевих відносин традиційно розумівся в контексті так званої моральності як набору правил, що керували цими поведінками в актуальній соціокультурній формації. У зв'язку з процесом "секуляризації" кримінального права зрозуміло, що кримінальне право також у цій сфері діє в більш вузькому контексті, ніж моральність, і не претендує на охоплення всіх обов'язків, визначених сексуальною етикою, а лише на ті, які здаються необхідними для порядку сучасного суспільного життя. Отже, основою криміналізації може бути лише ефективне порушення певного добра, що призводить до певного і конкретного соціального збитку або принаймні до його небезпеки, порушення ж самої моральної норми не є достатнім.

При такому ставленні до справи виникали певні проблеми, що стосувалися злочинів, традиційно відносимих до категорії злочинів проти моралі, суть яких не полягала у прямому сексуальному нападі на жертву (наприклад, поширення порнографії, експлібіціонізм і т. д.). Тому час від часу намагалися розширити поняття свободи у сфері сексуального життя також на сферу так званого сексуального сорому, який може виникати внаслідок небажаного стикання з певним психосексуальним стимулом. Згідно з прихильниками цієї точки зору, сором це відчуття дискомфорту, яке відчуває особа у відношенні до особи, що намагається сексуально зловживати нею без її згоди, а також у відношенні до ситуації, коли вона зіштовхується з певним психосексуальним стимулом без своєї волі. На цій основі слід розробляти теорію сексуальних злочинів.

Головний правовий акт Республіки Польща - Конституція РП визначає, що *"Республіка Польща забезпечує захист прав дитини. Кожен має право вимагати від органів державної влади захисту дитини від насильства, жорстокості, експлуатації та деморалізації"*.

У зв'язку з тематикою, що обговорюється, у цьому розділі автор звернувся до групи злочинів проти вільності сексуальної та моральності, передбачених у

розділі XXV Закону від 6 червня 1997 року про Кримінальний кодекс. Внесені поправки до кримінального кодексу спрямовані на пристосування польського законодавства до вимог Організації Об'єднаних Націй та законодавства Європейського Союзу, зокрема Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуального використання та недостойного поведіння в сексуальних цілях.

Положення, які порушують вільність сексуальної, можливі до скоєння через Інтернет, набули чинності з 8 червня 2010 року. Зокрема йдеться про положення, наприклад, ст. 191a §1 KK, яке санкціонує фіксацію наслідком насильства, незаконної загрози або хитрості зображення оголеної особи або особи під час сексуальних дій та поширення такого зображення, а також про положення, наприклад, ст. 200a § 1 та § 2 KK, які санкціонують як кримінальне діяння так званий "грумінг" - спрощено, це зводиться до спокушання дітей через інформаційно-телекомунікаційну систему особою з педофільними схильностями з метою скоєння щодо неї або з її участю інших злочинів проти вільності сексуальної. Крім того, у ст. 200b KK усанкціоновано злочин публічного просування або схвалення поведінки педофільного характеру.

Правові норми, що стосуються сексуального насильства над дітьми, внесли в польське законодавство такі терміни, як інформаційно-телекомунікаційна система або телекомунікаційна мережа. Законодавчі рішення, що стосуються сексуальної експлуатації неповнолітніх, містяться в положеннях Закону - Кримінального кодексу від 6 червня 1997 року, і до них можна віднести: Ст. 200.

§ 1. Хто статеві обіймається з особою, яка не досягла 15 років, або допускає відносно такої особи інші статеві дії або змушує її піддатися таким діям або виконує їх, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 2 до 15 років.

§ 2. (скасовано)

§ 3. Хто показує неповнолітній до 15 років порнографічний контент або надає йому предмети такого характеру або поширює порнографічний контент таким чином, що дозволяє такому неповнолітньому ознайомитися з ним, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі до 3 років.

§ 4. Покаранню, передбаченому в § 3, підлягає той, хто з метою власного сексуального задоволення або задоволення сексуальних потреб іншої особи показує неповнолітньому до 15 років виконання статевих дій.

§ 5. Покаранню, передбаченому в § 3, підлягає той, хто проводить рекламу або просуває діяльність, що полягає в поширенні порнографічного контенту таким чином, що дозволяє неповнолітньому до 15 років ознайомитися з ним.

§ 6. Осуджуючи винуватця, який скоїв злочин, передбачений в § 1, 3 або 4 відносно неповнолітнього до 15 років, який на час вчинення діяння знаходився в залежності від винуватця, зокрема під його опікою, або з використанням критичного положення неповнолітнього до 15 років, суд встановлює покарання у вигляді позбавлення волі, передбаченого для скоєного винуватця злочину, на рівні від нижньої межі законодавчої загрози з урахуванням збільшення на половину.

Зазначено, що за останнім часом в Інтернеті дуже часто відбуваються ситуації, коли педофіли підміняються під дітей, ведуть кореспонденцію, обмінюються фотографіями і, нарешті, спонукають до спільних зустрічей з метою сексуальної експлуатації. Варто зазначити, що польське кримінальне право з плином часу все краще адаптується до міжнародного права.

Як вже зазначалося раніше, з 8 червня 2010 року також криміналізується спокушання неповнолітніх в Інтернеті. Це означає, що каральним є не лише накладання закликів через Інтернет до піддання або виконання статевих дій, але й ініціювання зустрічі з наміром використання їх для сексуальних цілей.

Art. 200a.

§ 1. Хто з метою скоєння злочину, визначеного в ст. 197 § 4 або ст. 200, а також для виробництва або фіксації порнографічного контенту, через інформаційно-телекомунікаційну систему або телекомунікаційну мережу встановлює контакт з неповнолітнім до 15 років, намагаючись, за допомогою зводження його в оману, використання помилки або нездатності до належного розуміння ситуації або з використанням незаконної загрози, на зустріч з ним, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі до 3 років.

§ 2. Хто через інформаційно-телекомунікаційну систему або телекомунікаційну мережу неповнолітньому до 15 років пропонує статеві стосунки, піддатися або виконати іншу статеву дію або взяти участь у виробництві або фіксації порнографічного контенту, і має намір реалізувати це, підлягає штрафу, обмеженню волі або позбавленню волі до 2 років.

Ще одним важливим поправленням є введення до Кримінального кодексу злочину, який полягає у публічному просуванні та похвалі поведінки педофільського характеру. Цей закон не прямо стосується самих дітей, проте він важливий для захисту їх особистої гідності і підкреслює відмову в Польщі від педофільської поведінки.

Art. 200b. *Хто публічно просуває або похваляє поведінку педофільського характеру, підлягає покаранню позбавлення волі до 3 років.*

При обговоренні польських правових регуляцій щодо дитячої порнографії варто спочатку зазначити, що заборонено не лише виробництво або фіксацію (тобто записування або фотографування) дитячої порнографії (з участю неповнолітніх до 15 років), але також володіння такими матеріалами.

Art. 202

§ 1. Хто публічно представляє порнографічний контент таким чином, що може нав'язати його сприйняття особі, яка цього не бажає, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі до 3 років.

§ 2. (скасовано)

§ 3. Хто з метою розповсюдження виробляє, фіксує або ввозить, зберігає або володіє, або розповсюджує або представляє порнографічний контент з участю неповнолітнього або порнографічний контент, пов'язаний з відображенням насильства або використанням тварини, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі від 2 до 15 років.

§ 4. Хто фіксує порнографічний контент з участю неповнолітнього, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі від року до 10 років.

§ 4a. Хто зберігає, володіє або отримує доступ до порнографічних матеріалів з участю неповнолітнього, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі від 3 місяців до 5 років.

§ 4b. Хто виробляє, розповсюджує, представляє, зберігає або володіє порнографічним контентом, що показує вироблене або оброблене зображення неповнолітнього учасника статевих відносин, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі до 3 років.

§ 4c. Покаранню, передбаченому в § 4b, підлягає той, хто з метою задоволення сексуальних потреб бере участь у показі порнографічних матеріалів з участю неповнолітнього.

§ 5. Суд може вирішити про конфіскацію інструментів або інших предметів, які використовувались або були призначені для вчинення злочинів, визначених у § 1–4b, навіть якщо вони не належать до винного.

Слід пояснити, що означають знаряддя злочину та злочини, вказані вище. У випадку комп'ютерів - автоматичне збереження фотографії в кеш-пам'яті вказує на зберігання, тоді як свідоме збереження файлу на диск - на володіння. Той, хто тримає камеру або фотоапарат, фіксує, тоді як той, хто множить, готує обкладинки дисків, записує на носії, - виробляє. Розповсюдження означає зробити доступним для невизначеної групи отримувачів. Ввіз повинен пов'язуватися з перетненням матеріалу державного кордону. Навіть для власного використання не можна фіксувати, володіти, зберігати або ввозити порнографічний контент з використанням особи, яка не досягла 15 років.

Виробництво належить до найважчих злочинів. Особи, які займаються виробництвом матеріалів з дитячою порнографією, здобувають величезні прибутки, зберігають особливі заходи обережності, тому вони стають важко виявими. Ця промисловість пов'язана з торгівлею наркотиками, незаконним переміщенням та вивезенням дітей за кордон. Для ефективного боротьби з вищезгаданими злочинами Кримінальний кодекс процедура кримінального переслідування в ст. 589b-f надає можливість створення спільних слідчих груп із країн Європейського Союзу не єдине. Фахівці груп реагування, що об'єднані в INHOPE, спостерігають динамічні зміни у сфері каналів поширення матеріалів CSAM в Інтернеті. Зменшується значення класичних веб-сайтів, а злочинці все частіше використовують легкодоступні хостингові сервіси, де без жодних спеціалізованих знань у програмуванні можна розміщувати великі колекції матеріалів.

Збільшується роль інтернет-середовища - особливо власників популярних сервісів цього типу - у співпраці з реагуючими групами та правоохоронними органами. Звертається увага на необхідність розробки рішень, спрямованих на зменшення масштабів шкідливого явища або його повного усунення, таких як автоматизація процесу розпізнавання незаконних вмістів (наприклад, служба PhotoDNA - вдосконалений механізм ідентифікації та пошуку відомих раніше зображень, що показують сексуальне зловживання дітьми. Алгоритм програми

дозволяє ідентифікувати зображення навіть після його модифікації та редагування,

а також здійснювати пошук інших зображень з цієї ж серії). Деякі складнощі виникають зі специфіки конкретного сервісу або послуги, тому важливим є ретельне та повне розроблення політики безпеки та процедур реагування на повідомлені випадки зловживання. З огляду на зростаючу доступність безкоштовного простору на хостингових сервісах, їх популярність як місць зберігання значної кількості даних, які раніше зберігалися на зовнішніх фізичних дисках, збільшується. Сервіси надають можливість зберігання приватних документів, високоякісних фотографій та відеофайлів. Існує певна спеціалізація сервісів, деякі ідентифікуються як сервіси хостингу файлів (file hosting). Вони становлять близько 10 відсотків заявлених послуг для поширення матеріалів CSAM в базі INHOPE; інші вважаються хостингом зображень (image hosting) - до 60 відсотків заявок у 2015 році.

В останні часи можна спостерігати розвиток хостингових сервісів, що використовують так звані хмари, які часто дозволяють анонімно розміщувати файли будь-якого формату у віртуальному просторі, а потім їх завантажувати (безкоштовно або за плату) іншими користувачами мережі. Ця технологія легко доступна для кожного і не вимагає спеціалізованих навичок. Для того щоб надати доступ до вмісту іншим користувачам, в сервісі генерується унікальна URL-адреса, яку потім можна опублікувати серед зацікавлених одержувачів. Такий спосіб передачі інформації швидко здобув популярність серед осіб, які шукають незаконних матеріалів. Унікальна URL-адреса складається з випадкових символів, не вказуючи ім'я користувача чи типу опублікованого вмісту - таким чином, забезпечуючи анонімність та обмеження широкого доступу до вмісту. Такий сайт також не індексується в пошукових системах, тому ймовірність випадкового натраплення на даний URL-адрес практично неможлива. Хоча вміст, розміщений на таких сервісах, відносно швидко видаляється постачальниками послуг, достатньо лише кілька годин, щоб він був доступний сотням зацікавлених осіб.

Популярність хостингових сервісів і унікальних URL-адрес, що ведуть до незаконного контенту, призвела до того, що пошук CSAM в Інтернеті значно ускладнився. Особи, які шукають такий вміст, все частіше об'єднуються в анонімних інтернет-спільнотах, які сконцентровані навколо різних видів групового комунікації, таких як чати і форуми. В Інтернеті існує безліч послуг, що пропонують створення анонімного чату з визначеним, іноді навіть дуже коротким терміном існування. Назви конкретних груп не розголошують тему, і випадково на них натрапити важко. Зацікавлені особи використовують конкретні, характерні для цієї закритої групи імена користувачів або ключові слова. На таких каналах відбувається анонімний обмін посиланнями на незаконний контент, також виготовлений за спеціальними замовленнями. Чати з'являються і зникають, форуми переміщаються між серверами в екзотичних країнах, що може ускладнити правоохоронним органам знаходження ідентифікаційних даних користувачів. Окрім посилань на вміст, розміщений на

хостингових сервісах, чати і форуми також використовуються для обміну інформацією щодо технологічних питань, пов'язаних з забезпеченням анонімності чи технік маскуванню веб-сайтів.

Частина веб-сайтів, що демонструють CSAM, використовує маскувальні техніки, щоб приховати нелегальний вміст від сторонніх осіб. Механізм роботи захищених сторінок наступний: після введення URL-адреси в адресний рядок браузера, без виконання попередньо встановлених умов, з'являється сторінка, що відображає легальний матеріал, зазвичай порнографічний з участю дорослих або імітуючи розважальні сервіси. Для перегляду нелегальних матеріалів потрібно виконати певні умови, наприклад, мати спеціальні налаштування браузера, мати зібрані відповідні файли cookie або пройти через конкретний проксі. Більшість "захищених сторінок" потребує запуску за допомогою посилання, що розташоване на іншому, зазвичай легальному, веб-сайті, на основі переданого HTML-заголовка (на основі сайтів, що базуються на посиланнях реферерів). Ризик випадкового відкриття CSAM для звичайного користувача є відносно невеликим. Однак варто звернути увагу на те, що їх головною функцією є обмін нелегальними матеріалами в закритих групах, тому вони слугують точками контакту для людей з педофільними схильностями. У зв'язку з такими небезпеками необхідне створення кадрів та експертного сприяння, а також спільне навчання поліції та прокуратури щодо боротьби з сексуальним використанням дітей через Інтернет. Однак навіть найкращі правові положення ніколи не усунуть загрози, які створює Інтернет.

Розвиток технологій, а отже й кіберзлочинність, яка відбувається в мережі, зумовив необхідність спеціалізації у виявленні та переслідуванні осіб, які діють саме через цей вид каналу.

Саме кіберзлочинність становить одне з найбільших і найбільш розвиваються загроз для безпеки громадян нашої країни. Це наростаюче і небезпечне явище. Ефективна боротьба з загрозами, що впливають з мережі, можлива лише в умовах, коли правоохоронні органи не поступаються кіберзлочинцям як у технологіях, так і в навичках.

Боротьба з кіберзлочинністю повинна базуватися на обмеженні наслідків її впливу на суспільство та виявленні загроз, що походять з мережі. Основною метою є створення безпечнішого кіберпростору.

Центральне Бюро Переслідування Кіберзлочинності (ЦБПК) є структурним підрозділом Поліції, що відповідає за боротьбу з кіберзлочинністю. ЦБПК відповідальне за виконання завдань на всій території країни у таких областях:

1. виявлення та переслідування злочинів, вчинених за допомогою інформаційної системи, телекомунікаційної системи або інформаційної мережі та запобігання таким злочинам, а також виявлення та переслідування осіб, які їх вчинили;
2. надання необхідної підтримки органам поліції в виявленні, запобіганні та боротьбі з такими злочинами.

Центральним Бюро Переслідування Кіберзлочинності керує Комендант Центрального Бюро Переслідування Кіберзлочинності, який підпорядковується Головному Коменданту Поліції. До служби в ЦБПК приймаються переважно особи знанням та вміннями з інформатики та сучасних телекомунікаційних технологій. Функціонери ЦБПК можуть проводити операційно-розвідувальні та слідчо-розшукові заходи на засадах, що випливають із Закону про поліцію.

Серед різних видів злочинів, які можна вчинити за допомогою телекомунікаційної мережі, у цьому дослідженні розглядається проблема злочинів сексуального характеру. Функціонери Центрального Бюро Переслідування Кіберзлочинності провели багато розслідувань, пов'язаних з такого роду злочинами.

Наприкінці серпня минулого року з усіх територіальних підрозділів ЦБПК було сформовано групу поліцейських з досвідом у переслідуванні злочинців, що займаються поширенням матеріалів, що показують сексуальне зловживання дітьми. Їхнім завданням було ідентифікувати злочинців такого роду злочинів та збирати та підготовлювати матеріали для проведення процесуальних дій. Поліцейські співпрацювали з Департаментом з питань Кіберзлочинності та Інформатизації Генеральної Прокуратури, обласними прокуратурами, Європолем, Facebook та Google, а також користувалися досвідом та знанням американської неприбуткової організації Наці

Розвиток нових технологій значно спростив процес поширення вмісту, що є записом сексуальної експлуатації дитини. До епохи цифрової фотографії важче було зафіксувати такі матеріали через витрати та проблематичне викликання зображень. Зараз за допомогою портативних пристроїв (переважно смартфонів) створюються безліч знімків та відеозаписів, які можна легко опублікувати в мережі. Тому так важливі дії на багатьох рівнях, залучаючи освітян та опікунів дітей - які можуть захистити дитину від експлуатації; правоохоронних органів та суду - чия основною метою є переслідування злочинців, а також адміністраторів інтернет-сервісів та самі користувачі, які, натрапляючи на нелегальний вміст, повідомляють про це відповідним установам.ональний центр по виявленню та боротьбі з зниклі і експлуатованими дітьми (NCMEC).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. K. Imieliński red. Seksuologia społeczna, Warszawa 1974, s. 291-292.
2. Filar M. Przestępstwa seksualne w Polskim prawie karnym, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1985, s. 13-27
3. USTAWA z dnia 17 lutego 2005 r.o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne.
4. <https://cbzc.policja.gov.pl/bzc/o-cbzc/podstawowe-zadania/5,Zadania-Centralnego-Biura-Zwalczania-Cyberprzestepczosci.html> <26.03.2024 r.>
5. Staciwa K. Wykorzystywanie dzieci w cyberprzestrzeni, wyd. NASK 2023r.
6. Raport dyzurnet.pl NASK 2022, wyd. NASK 2022 r.

Ірина Тур

*викладачка кафедри права Харківського національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»,
м. Харків, Україна*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТУ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА (СТ. 270-1 КК УКРАЇНИ)

Центральним елементом кримінологічної характеристики злочину беззаперечно залишається особа злочинця. Поряд з аналізом кримінально-правових ознак суб'єкта злочину важливим для розуміння особливостей механізму вчинення злочинного посягання, розроблення заходів протидії та запобігання є дослідження особи злочинця умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства [1, с. 79]. Одним із вагомих аргументів на користь такої позиції слугують вимоги КПК України, адже встановлення даних, які характеризують особу обвинуваченого, є одним із елементів предмета доказування (ст. 91 КПК). До того ж, особа злочинця зумовлює вибір ним конкретних способів, засобів, умов, обстановки вчинення злочину, свідчить про причини обрання ним злочинної поведінки тощо. На думку І. В. Сукач, дані про суб'єктів кримінальних правопорушень мають важливе значення для розкриття змісту злочинної діяльності [2, с. 152]. А це, в свою чергу, впливає на індивідуалізацію кримінальної відповідальності та обґрунтування можливих пропозицій щодо її подальшої диференціації.

Здійснюючи спробу кримінологічного аналізу суб'єкту умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства нами було прийнято рішення розширити межі нашого дослідження судовою та слідчою практикою не лише ст. 270-1 КК України, а також ст. ст. 194, 194-1, 277 КК України, враховуючи не лише їхнє співвідношення як загальної та спеціальних норм, але й тотожність та, в окремих випадках, штучність виділення з загальної зазначених спеціальних норм, в тому числі тих, що стосуються відповідальності за умисне знищення або пошкодження шляхів сполучення або об'єктів електроенергетики. До такого рішення ми прийшли внаслідок декількох причин. По-перше, глибокому дослідженню особи злочинця умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства перешкоджає недостатня судова та слідча практика. На сьогоднішній день в Єдиному державному реєстрі судових рішень розміщено близько 120 вироків, постанов або ухвал стосовно ст. 270-1 КК України. По-друге, ст. 194 КК України є загальною нормою про відповідальність за умисне знищення або пошкодження чужого майна, суб'єктом якого виступає особа з ідентичними ознаками, передбаченими ст. 270-1 КК України, і в Єдиному державному реєстрі судових рішень знаходиться понад 537 вироків за вказаними кримінальними провадженнями, що суттєво підвищує репрезентативність напрацьованих висновків [3]. По-третє, враховуючи схожий характер злочинних посягань на

власність, можна стверджувати про незначні відмінності в особливостях об'єктивної сторони перелічених складів кримінальних правопорушень. В-четверте, аналіз різновидів суб'єктів даних злочинів ще раз підтвердив можливість порівняння вказаних складів злочинів та екстраполяції висновків щодо характеристики особи злочинця, передбачених ст. 194, 194-1, та 272 КК України на особу злочинця, передбаченого ст. 270-1 КК України (зокрема, відповідно до кримінального правового аналізу вищеперелічених складів кримінальних правопорушень можемо констатувати про відповідність ознак об'єктивної сторони, що полягає в умисному знищенні або пошкодженні чужого майна, відповідність суспільно небезпечних наслідків як підстави кримінальної відповідальності, а також кримінально-правових характеристик суб'єкту кримінальних діянь). По-п'яте, як зазначають науковці, які досліджували проблему кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, ст. 194-1, 270-1 та 272 КК України є дещо штучно створеними стосовно загальної норми про відповідальність за умисне знищення або пошкодження чужого майна і в значній мірі не мають відмінностей не лише в об'єктивній стороні, але й стосовно суб'єкту злочину, що потребує безумовного перегляду системи кримінально-правових норм у даній сфері, з можливістю їхнього об'єднання та перенесення до розділу VI Особливої частини КК [4, с. 23]. Таким чином, враховуючи однорідний характер злочинних посягань, передбачених ст. ст. 194, 194-1, 270-1, 272 КК України, їх спрямованість на один об'єкт, ідентичність суб'єктів злочинних посягань, наявність більш розгалуженої судової практики за ст. 194 КК України, а також значну кількість спірних рішень стосовно кваліфікації злочинних посягань за вказаними статтями, нами було прийнято рішення щодо узагальнення характеристик особи злочинця за ст. ст. 194, 194-1, 270-1, 272 КК України, що дозволило виробити не тільки більш репрезентативні висновки, але й врахувати індивідуальні особливості окремих злочинних діянь та осіб, що їх вчинили. Також, у процесі підготовки роботи використовувались результати досліджень кримінологічної характеристики особи умисного знищення або пошкодження майна окремих категорій потерпілих, зокрема працівників правоохоронних органів, суддів, журналістів, депутатів.

Як показав аналіз особи суб'єкта умисного знищення або пошкодження майна, на підставі вивчення матеріалів судової практики, в значній частині випадків злочин, передбачений ст. 270-1 КК вчиняється групою осіб за попередньою змовою. Це кардинально відрізняє вказаний злочин від діянь, пов'язаних із знищенням або пошкодженням майна окремих категорій осіб, зокрема, працівників правоохоронних органів, які практично завжди вчиняються одноосібно [5]. Така відмінність в кількості учасників злочину безпосередньо пов'язана з предметом посягання, визначеного у ст. 270-1 КК України та ціллю, яку переслідують правопорушники, зокрема розукомплектування і подальше викрадення частин об'єктів житлово-комунального господарства. Згідно даних Офісу Генерального прокурора за останні 10 років кількість умисних знищень або пошкоджень майна вчинених групою осіб (ст. 194 КК України) вар'юється в

межах 10-20%. В той же час, скоєння спеціальних складів умисного знищення чужого майна (ст. 194-1, 270-1 КК), в окремі роки перевищувала 80%.

У 80% випадків умисне знищення та пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства вчиняється особами чоловічої статі, тоді як жінки вчиняють такі діяння лише в 20 % випадків.

Важливе значення має також вікова характеристика злочинців. Більшість злочинів у сфері знищення або пошкодження майна вчиняється віковою групою зрілого віку 30-50 років, значна частина з яких є розлученими або не одруженими (60%). Характерною ознакою скоєння зазначеної групи злочинів (194-1, 270-1 КК України) одруженими є наявність в сім'ї малолітніх дітей та намір отримати додатковий дохід від злочинної діяльності. Особи, які є молодшими за 18 років, вкрай рідко вчиняють вказані злочини. Кількість неповнолітніх, які приймають участь в умисному знищенні або пошкодженні об'єктів житлово-комунального господарства є незначною і складає 2-5% від загальної кількості злочинців.

Понад 90% суб'єктів даного посягання на момент вчинення злочину були непрацюючими. Щодо рівня освіти, то за результатами нашого дослідження в 80 % випадків – винні особи мали повну загальну середню, в 12 % випадків – базову вищу освіту, при цьому в 8 % не вдалося встановити відомості щодо освіти винної особи. Проте, виходячи з наявної інформації, можна дійти висновку, що особи, які вчиняють злочини передбачені ст. ст. 194, 194-1, 270-1 КК, належать до категорії злочинців з низьким рівнем освіти.

Стосовно наявності судимості в осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 270-1 КК, то вона наявна у кожного другого (50%). Характерною ознакою осіб з наявною або погашеною судимістю є категорія злочинів за якими останні були засуджені. В усіх випадках попередня судимість пов'язана із вчиненням крадіжок та інших видів незаконного заволодіння чужим майном.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумок розгляду особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 270-1 КК, можна стверджувати, що вона характеризується середньою освітою і низьким рівнем інтелектуальних здібностей, вік таких осіб зазвичай перевищує 30 років, а стать переважно чоловіча. Зазначені особи в своїй більшості не мають постійного доходу, а також мають попередню судимість за злочини, пов'язані з незаконним заволодінням чужим майном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: «Видавничий дім «Кондор»», 2018. 588 с.
2. Сукач І. В. Правові аспекти і криміналістична характеристика злочинів у сфері оподаткування. Вісник Академії адвокатури України. 2011. Ч.1. С. 149-153.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 09.03.2024 р.).

4. Незнайко С.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Суми, 2016. 250 с.

5. Чиж А. П. Криміналістична характеристика умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу: сутність і зміст URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/385/375> (дата звернення 09.03.2024 р.).

Станіслав Цяпкало

*курсант 2 курсу факультету №2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: Дар'я Кіблик - доктор філософії, старша викладачка
кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2 Донецького
державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Кожний зустрічається з поняттями правового режиму та правового регулювання ще під час шкільного курсу з правознавства, та помічає певні характерні риси що збігаються в цих поняттях, через це постає наступне питання: яким є співвідношення між поняттями правового режиму та правового регулювання.

Поняття правового режиму та правового регулювання досить часто зустрічається в різних дослідженнях, наукових працях, серед яких можна виділити дослідження таких вчених, як С.С. Алексєєв, В.К. Бабаєв, В.М. Баранов, Б.Я. Бляхман, В.М. Корельський, Д.Д. Коссе, О.В. Малько, М.І. Матузов, Л.А. Морозова, В.Д. Перевалов, О.С. Родіонов, А.С. Спаській, О.Ф. Скакун, Е.М. Шамсумова та інші.

«Правовий режим» можна розглядати у широкому і вузькому значенні. У широкому значенні правовий режим – це особливий порядок законодавчого врегулювання діяльності, дій або поведінки фізичних і юридичних осіб у різних сферах суспільних відносин або на певних об'єктах, що включає встановлення механізму забезпечення фактичної реалізації системи дозволів, стимулів, нормативів, гарантій, заборон, обмежень, зобов'язань, а також їх компетентне виконання і застосування заходів примусу і притягнення винних до відповідальності.

У вузькому значенні під правовим режимом слід розуміти закріплене у нормах права особливе поєднання юридичного інструментарію. Проблеми реалізації прав у сфері праці та соціального забезпечення. Право та інновації, що характеризується наявністю особливих умов, конкретністю (визначеністю) суспільних відносин, станом відношення до певного об'єкта і переслідує корисну для суспільства і держави мету [1, с.81-82].

Ознаки правового режиму:

1) правовий режим знаходить своє закріплення, як правило на законодавчому рівні, що дає можливість суб'єктам суспільних відносин отримати певні уявлення про сторони правового режиму: як позитивні, так і негативні – у випадку настання відповідальності за його порушення;

2) правовий режим обумовлений законами суспільного розвитку, на які впливають економічні, соціальні, політичні фактори. Юридичний режим є об'єктивним продовженням правового режиму, який встановлюється і забезпечується на законодавчому рівні і обумовлюється інтересами держави, в основі правової політики якої повинні бути відображені і забезпечені права, свободи і інтереси людини, як найвищої соціальної цінності;

3) є динамічним явищем;

4) характеризується раціональністю, оскільки режими відображає і забезпечує відповідний порядок як в державі, в суспільстві цілому, так і різних організаційно-правових формах господарювання зокрема; функціонує відповідно до визначеної мети і завдань, що відображають важливі моменти організації правового життя суспільства. Правовий режим здійснює вплив на формування правосвідомості суб'єктів суспільних відносин, забезпечуючи при цьому необхідну умову ефективного процесу реалізації їх прав та інтересів;

5) створює «правовий клімат», «правову атмосферу», яку спрямовує на ту ділянку відносин, що підлягає правовій регламентації та з цією метою забезпечує допустимий рівень активності суб'єктів та межі їх правової самостійності, наявність обмежень або пільг для реалізації прав і задоволення інтересів суб'єктів суспільних відносин;

6) природа і сутність правового режиму визначається специфікою суспільних відносин, призначенням правових норм і принципів правового регулювання, що забезпечують функціонування і стабільність системи права в цілому;

7) правовий режим є загальнозначущим, оскільки саме він, у відповідності з економічними, політичними, культурними факторами забезпечує соціальну стабільність, забезпечує умови для гідного життя і розвитку особистості, суспільства в цілому [2,с.227].

Правове регулювання - це упорядкування суспільних відносин, що здійснюється державою за допомогою права і сукупності правових засобів, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [3].

Ознаки правового регулювання:

правове регулювання - різновид соціального регулювання;

за допомогою правового регулювання відносини між суб'єктами набувають певної правової форми, яка має споконвічно державно-владний характер, тобто в юридичних нормах держава вказує міру можливої та належної поведінки;

правове регулювання має конкретний характер, тому що завжди пов'язане з реальними відносинами;

правове регулювання має цілеспрямований характер — спрямоване на задоволення законних інтересів суб'єктів права;

правове регулювання здійснюється за допомогою правових засобів, які забезпечують його ефективність;

правове регулювання гарантує доведення норм права до їх виконання [3].

Правовий режим це - особливий порядок правового регулювання, що виражається у визначеному сполученні юридичних засобів та, який створює юридичний стан і конкретну ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів для суб'єктів права [4, с.27].

Зі змісту поняття «правовий режим» можна зрозуміти, що воно повністю охоплюється поняттям «правове регулювання» тобто є родовим поняттям відносно загального «правового режиму».

Наведене вище, згідно логіки говорить про співвідношення підпорядкування поняттю правового режиму щодо правового регулювання.

Відношення підпорядкування існує між родовим поняттям і поняттям, що є одним з видів цього роду. Тобто йдеться про два поняття, обсяг одного з яких становить частину обсягу іншого поняття (включається в обсяг іншого поняття, однак не вичерпує його).

Поняття, що перебувають у відношенні підпорядкування, - такі два поняття, обсяг одного з яких повністю входить до обсягу другого, а обсяг другого - лише частково до обсягу першого [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яковлев О. А. «Правовий режим»: підходи до визначення поняття. Науково-практичне видання «Право та інновації», 2015 р. 139 с.
2. Вакарюк Л. В. Поняття та сутність правового режиму. Журнал «ПУБЛІЧНЕ ПРАВО» №1 (29) / 2018 р. 275 с.
3. Правове регулювання: стаття. URL: [Правове регулювання — Вікіпедія \(wikipedia.org\)](https://uk.wikipedia.org) (дата звернення: 15.02.2024).
4. Коссе Д. Д. Значення та сутність правового режиму в правовій системі України. Часопис Київського університету права 2010 № 2 375 с.
5. Логіка: типи відношень між поняттями: Реферат. URL: [Логіка: типи відношень між поняттями. Реферат – Освіта.UA \(osvita.ua\)](https://osvita.ua) (дата звернення: 15.02.2024).

Напрям № 2

Актуальні питання здійснення правоохоронної діяльності, забезпечення публічного порядку та безпеки в умовах дії воєнного стану

Irena Malinowska

PhD, Pomeranian University of Technology in Starogard Gdański, Poland

Paweł Łabuz

PhD, Pomeranian University of Technology in Starogard Gdański, Poland

SECURITY OF THE INDIVIDUAL - ASPECTS OF THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF NATIONAL AND ETHNIC MINORITIES

The development of European law on the protection of the rights of national and ethnic minorities can be traced back to various documents and legal instruments of the European Union (EU) and other international organisations. The development of European law on the protection of the rights of national and ethnic minorities is a dynamic process that reflects changing societal needs and advances in human rights and equality. It is worth emphasising that the protection of the rights of national and ethnic minorities is one of the fundamental values of the European Union and is an important element of common European policy. At the outset, the Treaty of Maastricht introduced provisions on respect for human rights, including the rights of minorities, as one of the fundamental values of the European Union. The EU Charter of Fundamental Rights (2000) contains articles on non-discrimination, freedom of religion and the protection of minority rights. In particular, Article 21 specifies that any discrimination on the grounds of sex, race, colour, ethnic or national origin, religion, political opinion, disability, age or sexual orientation is prohibited. An important piece of legislation is the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities (1995), which, although not an EU legal act, has played an important role in shaping European Union policy on the protection of the rights of national minorities. This Convention sets out standards for the protection of the rights of national and ethnic minorities in the member states of the Council of Europe. In turn, the Copenhagen Declaration (1993), adopted by EU Member States, sets out principles for respecting the rights of national minorities within the European integration process. In 2011, the European Union adopted the Strategy for the Integration of Roma, which aims to improve the living conditions of this community and to combat discrimination and social exclusion. In addition, the European Charter for Regional or Minority Languages (1992) is under scrutiny. Although Poland has not ratified the European Charter for Regional or Minority Languages, it is an important European Union document that contains principles for the protection of minority and regional languages.

The following section analyses the instruments for the protection of the rights of national minorities, covering the origins of the protection of the rights of national

minorities and the basic demands. A brief overview of Directive 2000/43 and anti-discrimination on the grounds of race and ethnicity is also included. At the European level, a distinction is generally made between the system developed within the Council of Europe and the Organisation for Security and Cooperation in Europe - OSCE (until 31 December 1994 Conference on Security and Cooperation in Europe - CSCE) . Currently, the system for the protection of national minorities within this international organisation is determined by three main documents: Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950 (entered into force on 8 September 1953), European Charter for Regional or Minority Languages of 5 November 1992 (1 March 1998), European Framework Convention for the Protection of National Minorities of 1 February 1995 (1 February 1995).

The organisation builds on its own and the CSCE's acquis on the legal protection of minorities. The CSCE Final Act of 1 August 1975, in Principle VII, emphasises that participating States in whose territories national minorities exist will respect the right of persons belonging to such minorities to equality before the law, will give them full opportunity to exercise their human rights and fundamental freedoms effectively and will thus protect their entitlements in this area . These provisions were confirmed in the final document of the 1983 Madrid meeting. It was not until 1989, in the final document of the Vienna meeting, that the states confirmed the provisions adopted at the Madrid summit and made further commitments regarding persons belonging to national minorities. The Vienna Document became a breakthrough in the work on the regulation of minority rights. On its basis, it also introduced control institutions.

Under the provisions of the 1950 European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter: ECHR), the enjoyment of the rights and freedoms contained in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or any other opinion, national or social origin, membership of a national minority, property, birth or any other ground (Article 14).

In particular, the Convention ensures equality before the law and non-discrimination, the right to assembly and association, freedom of expression, thought, belief and religion. It also ensures the protection of minority languages and cultures and provides for the right to open educational institutions for national minorities. Poland became a party to this Convention on 1 April 2001. Like other documents of international law, this Convention does not contain a definition of a national minority. The reason for this was the inability of the representatives of the states drafting the document to come up with a common definition. States that have ratified the Convention are free to determine the status of groups living on their territory and to recognise them as national, ethnic minorities or to refuse to grant them such status. To a certain extent, the compromise thus worked out works against the essential function of the Convention, since a state, by failing to grant minority status to a particular national or ethnic group, may be denying it its rightfully due rights. Notwithstanding this, it should be emphasised that the Convention is a rather detailed set of fundamental norms and freedoms that states should guarantee to citizens belonging to minorities of origin. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

contains an anti-discrimination clause to guarantee the enjoyment of the rights and freedoms contained in the Convention without any discrimination on the basis of, *inter alia*, race, colour, language, religion, national origin, membership of a national minority or birth (Convention for the Protection of..., Article 14).

This clause was included in the Convention at the request of Hermod Kannung, the Danish delegate of the Consultative Assembly. His proposal was accepted by the Legal and Administrative Committee of the Assembly.

The enactment of the European Charter for Regional or Minority Languages (1992), with the aim of protecting and promoting regional and minority languages in Europe, also had a significant impact on the development of the rights of persons belonging to minorities. Work on its preparation began in 1983 with the Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe. The draft was presented five years later in resolution 192/1988, and was supported by the Parliamentary Assembly in its opinion No. 142/1988.

According to the Charter, regional or minority languages mean languages that are traditionally spoken on the territory of a state by its citizens who constitute a numerically smaller group than the rest of the population of that state and are distinct from the official language of that state. The concepts of minority and regional language do not include dialects of the official language of the state or migrant languages (Article 1). The provisions of the Charter are complementary to the 1950 Convention, its provisions must not be regarded as derogatory and must not affect the more favourable provisions on regional and minority languages under domestic law and international obligations. The Charter regulates the most important spheres of life, such as education, the judiciary, administrative procedures and the public sphere, the media, cultural activities, economic and social life. The Charter does not enshrine the individual or collective rights of linguistic minorities; it merely creates an obligation for states to protect regional or minority languages in all areas of life.

Accession of the EU to the ECHR As the ECHR is the main instrument for the protection of fundamental rights in Europe, to which all Member States have acceded, the accession of the European Communities to the ECHR seemed a logical solution to link the Communities to fundamental rights obligations. The Commission proposed on several occasions (in 1979, 1990 and 1993) the accession of the European Communities to the ECHR. Following a request for an opinion on the matter, the CJEU concluded in 1996, in Opinion 2/94, that the Treaty did not provide for the competence of the Communities to lay down rules on human rights or to conclude international conventions in this field and that accession was therefore not legally possible. The Lisbon Treaty resolved this issue by introducing Article 6(2) obliging the EU to accede to the ECHR. This meant that the EU, like the Member States, would be subject to scrutiny by an external legal body, namely the European Court of Human Rights, for respect of fundamental rights. After accession, EU citizens, as well as non-EU citizens residing in the EU, could, based on the provisions of the ECHR, challenge acts adopted by the EU directly before this court, just as they challenge acts adopted by EU Member States. In 2010, following the entry into force of the Lisbon Treaty, the EU started negotiations with the Council of Europe on a draft accession agreement, which was

finalised in April 2013. In July 2013. The Commission asked the Court of Justice to declare the draft accession agreement compatible with the Treaties. On 18 December 2014. The Court issued a negative opinion, stating that the draft agreement could have an adverse impact on the specificity and autonomy of EU law (Opinion 2/13). After a period of reflection and discussion on how to address the issues raised by the CJEU, the EU and the Council of Europe resumed negotiations in 2019 and these are still ongoing.

The Framework Convention for the Protection of National Minorities (1995)¹⁰, which establishes minimum standards for the protection of national minorities, is considered to be another important piece of European law. It is the first multilateral, legally binding international act devoted entirely to the issue of national minorities. The Convention contains largely programmatic recommendations, leaving states free to decide the order and scope of action to be taken. Legal documents adopted at the Organisation for Security and Cooperation in Europe are also noteworthy. Although political in nature, they have set certain standards for subsequent legal solutions.

The issue of the protection of national minorities was addressed within the framework of the so-called Helsinki Process (CSCE meetings in Helsinki in 1975, Madrid in 1983 and Vienna in 1989 respectively). The CSCE meeting convened in Vienna, where the importance of the issue of human rights protection was emphasised, giving it the name of the human dimension of the CSCE, is considered to be the most significant. In the final document, drawing attention to minority issues, the states then adopted, among other things, the obligation to ensure the protection and fundamental freedoms of persons belonging to national minorities within their territory; to refrain from any discrimination against persons belonging to national minorities; and to protect and create conditions for the promotion of the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of minorities living on their territory.

When referring to the protection of minority rights, one should also bear in mind the tasks of the OSCE High Commissioner on National Minorities. Among his main tasks are the policing of peace and the prevention of conflicts between European states. The office was created in particular in connection with ethnic conflicts in Central and Eastern Europe and Southern Europe. The Commissioner must be alert to even seemingly trivial inter-state tensions as soon as possible, as they can escalate into a larger conflict dangerous to peace on the continent. Should such a situation arise, the Commissioner becomes a mediator for the parties to the dispute or conflict, points out possibilities for resolving the dispute, avoids confrontation, but encourages bilateral talks. It is worth recalling that the OSCE system covers the Euro-Atlantic area, i.e. from the USA to Central Asia.

When considering the protection and rights of persons belonging to minorities, the European Union cannot be overlooked. The European Communities (EC) (now the European Union) was originally established as an international organisation operating mainly in the economic field. Consequently, no clear need was seen for clear provisions on the respect of fundamental rights, which for a long time were not included in the Treaties, and were considered to be guaranteed anyway by the 1950 European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR),

to which the Member States are signatories.

The current EC framework prohibits racial discrimination in employment, training, education, welfare, social benefits and access to goods and services (Directive 2000/43/EC). The scope of protection against discrimination on grounds of religion or belief, age, disability and sexual orientation is limited to employment, work and vocational training (Directive 2000/78/EC). Directive 2004/113/EC extends protection against discrimination on grounds of sex to the area of goods and services, but not to the other areas covered by Directive 2000/43/EC.

Respect for linguistic, ethnic and cultural diversity, based on the recognition of the fundamental rights to equality and human dignity, is a cornerstone of the human rights protection system in Europe and is crucial for the preservation of pluralistic and inclusive democracies. Today, however, a number of challenges threaten the ability to protect the rights of persons belonging to national minorities in Europe. These include declining support for the human rights agenda, intra- and inter-state tensions and sometimes conflicts in which minorities are portrayed as a security threat, and the rise of extreme nationalist discourse and hate speech stigmatising diversity. Wider social, economic or political problems or divisions can exacerbate these problems. People belonging to national minorities need to be able to participate meaningfully in the cultural, social and economic life and public affairs of the country in which they live. However, both national minorities themselves and societies as a whole are diverse and constantly changing. This creates the need for an ongoing dialogue between the state and minorities. There is no doubt, as this chapter makes clear, that by creating more equal opportunities and promoting social mobility, inclusive development can become a priority for racial and ethnic minorities.

REFERENCES:

1. Barcz J., Ochrona mniejszości narodowych w systemie KBWE na tle standardów międzynarodowych, „Sprawy Międzynarodowe”, 1992 nr 7–12 s. 159 i n.
2. Malicka A., Ochrona mniejszości narodowych – standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie, Wrocław 2004.
3. Mikołajczyk B., Mniejszości w prawie międzynarodowym, Katowice 1996.
4. Rotfeld A.D. (red.), Od Helsinek do Madrytu. Dokumenty KBWE 1973-1983, Warszawa 1983.

Mariusz Michalski

PhD, Academy of Applied Sciences prof. Edward Lipiński in Kielce, Poland

BEZPIECZEŃSTWO OSOBISTE POLICJANTÓW W KONTEKŚCIE STOSOWANIA ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO

Każdemu człowiekowi przysługują niezbywalne prawa i wolności. Ich potwierdzenie i zarazem utwierdzenie ich znaczenia znalazło wyraz w najwyższym ustawodawstwie kraju. Każdorazowa próba pozbawienia człowieka przysługujących mu praw jest swego rodzaju zamachem na nie, który to wymusza na jednostce zachowania obronne mające na celu zachowanie swoich praw i wolności. Dlatego też przymus bezpośredni jako forma ograniczenia nie zaś pozbawienia praw i wolności niejednokrotnie postrzegana jest mylnie przez obywateli jako przemoc. Ta zaś jest kojarzona w sposób jednoznaczny jako: czynnościami przebiegającymi z użyciem przeważającej siły fizycznej, przy czym jej użycie przybiera zwykle formę ataku, zachowania agresywnego i polega na zadaniu bólu stan, w którym jednostka wykonująca dane czynności zachowuje się w określony, narzucony jej sposób, nieraz wbrew swojej woli. Przymus jest często rezultatem zachowania zwanego przemocą. Utożsamianie przemocy ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego niejednokrotnie doprowadza do negatywnego postrzegania państwa i jego instytucji jako wroga.

Zasady używania i wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego

Użycie środków przymusu nie może być utożsamiane z ukaraniem osoby, wobec której je zastosowano. Podstawą faktyczną zastosowania środków przymusu bezpośredniego przez policjanta jest niepodporządkowanie się obywatela wydawanym na podstawie prawa poleceniom organów Policji lub jej funkcjonariuszy. Wynika z tego zapobiegawczy i porządkowy, a nie represyjny charakter tych środków. Celem ich stosowania nie jest ukaranie osoby za popełnione czyny, lecz wymuszenie jej zachowania zgodnego z prawem. Podkreślenia wymaga w tym miejscu poruszana już uprzednio kwestia stosowania środków przymusu tylko, w granicach prawem ustanowionych, w celu osiągnięcia zachowań prawem przewidzianych przemoc jest nielegalnym użyciem siły fizycznej, w przeciwieństwie do przymusu będącego legalnym użyciem tej siły. Stosowanie przymusu nie jest odczuciem komfortowym dla osoby wobec, której go użyto jest ono jednak konieczne w celu zapewnienia bezpieczeństwa innym osobom, które stosują się do ogólnie przyjętych norm i zasad panujących w społeczeństwie niejednokrotnie przez sprzeczne z prawem zachowanie zostaje zagrożone osobiste bezpieczeństwo człowieka. Uznać należy jednak, że w społeczeństwie istnieje przyzwolenie na prawne zakreślenie granic praw i wolności oraz stosowanie środków pozwalających na ich utrzymanie dzieje się tak ponieważ: Obywatele godzą się zatem na ingerencję w ich sferę praw i wolności, oczekując w zamian ochrony ich bezpieczeństwa oraz dóbr osobistych. Zatem z jednej strony obywatele obawiają się przymusu postrzegają go jako coś negatywnego z drugiej zaś strony przyzwalają na unormowanie go w przepisach prawa w celu zapewnienia porządku publicznego a zatem bezpieczeństwa im samym.

W zależności od rodzaju zastosowanych środków przymusu różnić będzie się jego odczuwanie przez obywatela. Zawsze będzie to dolegliwość, wynikająca ze sposobu jego wykonania i stosowania. Wiąże się ona z subiektywnym odczuciem osoby, wobec której przymus jest stosowany. Nie zawsze będą to dolegliwości w sferze fizycznej, przymus może przybrać formę również ukarania mandatem. Wtedy stanowi on dolegliwość ekonomiczną. Ważną kwestią wymagającą poruszenia jest stosowanie środków przymusu w stosunku do osób wymagających leczenia psychiatrycznego czy też osób młodocianych osadzonych w ośrodkach poprawczych. Stosowanie środków przymusu wobec osób wymagających leczenia budzi wiele kontrowersji. Niejednokrotnie są to osoby, które nie mają świadomości popełnianych przez siebie czynów z drugiej jednak strony środki te służą ich dobru i czynią zadość Konstytucyjnej zasadzie ochrony życia i zdrowia każdego człowieka.

Co do nieletnich przymus czy też stosowanie środków przymusu bezpośredniego ingeruje w sferę delikatniejszą, niż w przypadku pozostałych obszarów. Spowodowane jest to faktem, że nieletni, którzy trafili do zakładów poprawczych, czy schronisk dla nieletnich wykazują cechy niedostosowania społecznego, zaburzeń osobowości, poczucia odrzucenia i niezrozumienia. To często dzieci lub młodzież, które popadły z różnych przyczyn w konflikt z prawem. Każdorazowe zastosowanie przymusu bezpośredniego wobec nieletniego może przekreślić długoletnią pracę dydaktyczno-wychowawczą nad jego umiejętnościami, czy dostosowaniem społecznym. Przede wszystkim może przekreślić zaufanie podopiecznego do jego wychowawcy, co w procesie resocjalizacji i wychowania nieletnich jest kluczowym elementem - jest podstawą wychowania.

Dlatego też przy użyciu środków przymusu bezpośredniego niezwykle jest omawiana uprzednio zasada proporcjonalności oraz konieczności. Należy stosować tylko środki konieczne i spośród wielu możliwości wybierać te, które są najmniej uciążliwe

w swych skutkach. Przymus bezpośredni ma za zadanie jedynie ograniczenie, zawężenie praw i wolności obywatela, człowieka nie zaś pozbawienie go całkowicie tych dóbr.

BIBLIOGRAFIA:

1. E. Muszyńska, Swoboda, przymus i przemoc w relacjach dziecko-dorośli, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 1998,
2. R. Stefański, Środki przymusu bezpośredniego, wybrane zagadnienia, Wyd. 2, Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 2012
3. Gryniuk, Przymus prawny. Studium socjologiczno-prawne, Wydawnictwo naukowe UMK, Toruń 1994
- A. Tyburska, M. Kaczmarczyk, A. Sęk, Wybrane zagadnienia użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej przez policjantów, Szczytno 2009,
4. Kubanek. Legalność stosowania środków przymusu bezpośredniego w kontekście gwarancji konstytucyjnych. Studium proceduralno - prawne [w:] P. Kwiatkowski (red.) Przegląd prawniczy uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Nr 1 (2012), Wydział Prawa i Administracji UAM, Poznań 2012,

5. S. Pieprzny, Służby i formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej, Rzeszów: RS Druk, Rzeszów, 2010
6. K. Wojtyczek, Konstytucyjny status jednostki w państwie polskim [w] P. Sarnecki (red.) Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej, wyd. 7 rozszerzone i zaktualizowane, C. H. BECK, Warszawa 2008
7. R. Opora, Resocjalizacja. Wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie, Impuls, Kraków 2010,

Veronika Opanasenko

pursuing a master's degree in higher education, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

*Academic supervisor: **Yurii Prykhodko** – candidate of legal sciences, associate professor, associate professor of the Department of Forensic Support and Forensic Examinations of the Educational and Scientific Institute No. 2 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine*

THE FIGHT AGAINST DRUG CRIMES IN UKRAINE DURING THE WAR

The prevailing drug scenario poses a significant obstacle to the advancement of European society. Individuals engaged in drug trafficking may partake in various criminal activities, including homicide, abduction, bribery, extortion and sexual assault. This proceeds from the fierce competition among drug mafias, operating outside legal frameworks. The substantial earnings of drug dealers serve as a potent incentive, driving them to persist in their activities despite the severe health consequences for customers. Recent research determines that drug trafficking is one of the most essential and widespread challenges faced by European countries.

How does drug trafficking cause conflict? The production and transport of illicit drugs is closely connected with violence. As criminal gangs and so-called drug 'cartels' attempt to secure trafficking routes, move drugs, and consolidate and expand territories of control, they regularly clash with rival organizations and the state[1].

What is the main reason for drug trafficking? Economic disparities and lack of employment opportunities in certain regions are among the common causes of drug trafficking. Illicit activities don't just benefit organized crime. They also harm communities by causing more violence, addiction, and social instability [1].

Collaboration among law enforcement, health, and social service agencies can help to reduce demand, which fuels drug trafficking activities, often involving violence and crime. Treating addicts and preventing the onset of drug use can complement law enforcement efforts to reduce supply [2].

Ukrainian law enforcement agencies typically employ a range of measures, including intelligence gathering, inter-agency cooperation, border controls and community engagement.

Interpol as the organization which is engaged in resistance of international crimes assists national, regional and international law enforcement bodies to counter the illicit production, trafficking and abuse of drugs in the following ways:

Global operations against drug trafficking and assistance to ongoing investigations;

Criminal analysis of intelligence on drug trafficking routes, modus operandi and the criminal networks involved;

Comprehensive training for police worldwide to better tackle drug trafficking [3].

United Nations statistics indicate that 35 million people suffer from disorders connected with drug addiction and only one from seven is able to receive treatment.

These concerning figures documented in 2019 continue to rise. Hopefully that law enforcement will eventually stop this increase. By promoting moral norms in society, we can reduce the demand for drugs subsequently diminishing the incentive for organized criminal groups to engage in such activities. Encouraging citizens to report information about drug dealers promptly is crucial fostering a civic stance that significantly supports law enforcement efforts.

The war in Ukraine and its resulting disruption are having a significant impact on drug flows through South Eastern Europe because of an intensified military presence in Eastern Europe, traditional flows of drugs have been, at least temporarily, disrupted. This includes the northern route of opioids from Afghanistan, which supplies large markets across Central Asia, Russia, Ukraine and Belarus. Furthermore, other drug routes such as for cocaine from Latin America to the port of Odesa, have atrophied. Conversely, flows along alternative routes, such as the Balkan route, appear to have intensified [4].

Addressing the drugs issue in Ukraine during wartime requires coordination among law enforcement agencies, humanitarian organizations and medical institutions. Key steps include strict control over the territory, ensuring access to medical assistance for those addicted and intensifying efforts to prevent the spread of narcotics in conditions of instability. International Collaboration: interacting with international organizations for information exchange, sharing experiences and seeking support. Creating Stability: working towards restoring stability in the region, which can reduce social issues and consequently contribute to a decrease in drug consumption.

Fighting drug abuse in wartime is a complex task that requires coordinated efforts and a multifaceted approach.

REFERENCES:

1. How does drug trafficking cause conflict? URL: <http://surl.li/krfpye>
2. Supporting global collaboration to tackle widescale drug trafficking. URL: <http://surl.li/vcsczx>
3. Our role in fighting drug trafficking. URL: <http://surl.li/tkzemm>
4. Disruption or displacement? Impact of the Ukraine war on drug markets in South Eastern Europe. URL: <http://surl.li/qgqpud>

Катерина Балабанова

*курсантка 3 курсу факультету № 2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: **Артем Сахно** - кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ ЗБРОЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Зброя є одним з основних засобів захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз. У період воєнного стану, коли існує підвищена загроза нападу противника, зброя набуває особливої важливості.

Правове регулювання обігу зброї в умовах воєнного стану в Україні здійснюється на основі Конституції України, Наказу МВС №622 від 21 серпня 1998 року «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану".

Згідно п. 4 та п. 5, ст. 18 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» можуть здійснюватися такі додаткові заходи правового режиму під час надзвичайного стану у зв'язку з масовими порушеннями громадського порядку [1], а саме:

- обмеження або тимчасова заборона продажу зброї;
- тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а у підприємств, установ і організацій.

Під час дії воєнного стану в Україні строк дії дозволів, визначених Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженою цим Наказом, продовжується на період до 10 днів після припинення або скасування дії воєнного стану в Україні згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ [№ 195 від 18.03.2022](#) [2].

Основними положеннями правового забезпечення обігу зброї в умовах воєнного стану є такі:

- введення особливих правил щодо обігу зброї;
- можливість обмеження або заборони обігу певних видів зброї;

- можливість вилучення зброї у населення;
- запровадження особливого порядку зберігання та використання зброї.

У період воєнного стану можуть вводитися особливі правила щодо обігу зброї. Ці правила можуть передбачати, зокрема, такі заходи:

- звільнення від необхідності отримання дозволу на придбання, зберігання та носіння зброї;
- зменшення строків видачі дозволів на придбання, зберігання та носіння зброї;
- зменшення вікових обмежень для придбання, зберігання та носіння зброї.

У період воєнного стану можуть вводитися обмеження або заборона обігу певних видів зброї. Ці обмеження або заборона можуть передбачатися, зокрема, для таких видів зброї:

- зброї, яка може бути використана для нападу на військові об'єкти;
- зброї, яка може бути використана для масового ураження людей;
- зброї, яка може бути використана для вчинення терористичних актів.

У період воєнного стану органи державної влади можуть вилучити зброю у населення. Вилучення зброї може здійснюватися за рішенням військової адміністрації.

У період воєнного стану може бути встановлено особливий порядок зберігання та використання зброї. Цей порядок може передбачати, зокрема, такі заходи:

- обов'язкове зберігання зброї в пунктах зберігання;
- обмеження права на носіння зброї поза межами місць проживання;
- запровадження особливого порядку поведінки зі зброєю.

Застосування зброї в період воєнного стану може здійснюватися лише в разі крайньої необхідності для захисту життя, здоров'я або майна.

Правове забезпечення обігу зброї в умовах правового режиму воєнного стану є важливим елементом забезпечення безпеки населення. Особливі правила обігу зброї, які вводяться в цей період, спрямовані на захист населення від нападу противника та запобігання виникненню терористичних актів.

У період воєнного стану зброя може використовуватися не лише для захисту від нападу противника, а й для інших цілей, зокрема, для:

- допомоги органам державної влади та військовим формуванням у виконанні їх завдань;
- забезпечення громадського порядку та безпеки;
- ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1550-14> (дата звернення: 24.01.2024).

2. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : Наказ; МВС України від 21.08.1998 № 622 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0637-98> (дата звернення: 24.01.2024).

Владислав Болотін

*курсант 3 курсу факультету №2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Наукова керівниця: **Ольга Мердова** – кандидатка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

ДО ПИТАННЯ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ІНШІ ПОДІЇ

Ефективне реагування патрульної поліції на повідомлення про події, як про кримінальні правопорушення, так і про інші надзвичайні ситуації, є ключовим фактором забезпечення публічної безпеки. Вдосконалення цієї сфери діяльності поліції має постійно перебувати в фокусі уваги, адже від неї залежить життя та безпека людей.

За даними статистики, значна частина злочинів залишається нерозкритою, а час реагування поліції на повідомлення про події може бути значним. Це свідчить про наявність проблем у цій сфері та потребує вдосконалення системи реагування.

Метою даної статті є окреслення основних напрямів вдосконалення реагування патрульної поліції на повідомлення про події, що призведе до підвищення публічної безпеки та правопорядку.

Правове регулювання напрямів вдосконалення оперативного реагування патрульної поліції на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події здійснюється відповідно до Наказу МВС від 27.04.2020 року №357 «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України», а саме: відповідно до п.2, розділу 1 «Загальні положення»: підрозділ патрульної поліції, який цілодобово забезпечує оперативне реагування на повідомлення про правопорушення або події, у межах компетенції здійснює їх розгляд, а також комплекс превентивних заходів шляхом патрулювання території обслуговування, виявлення та припинення правопорушень, застосування визначених законодавством поліцейських та інших заходів[1];

Напрями вдосконалення:

1) Технічне оснащення:

1. Оснащення патрульних поліцейських сучасними засобами зв'язку, мобільними терміналами та планшетами для отримання та обробки інформації.
2. Впровадження систем відеоспостереження та GPS-моніторингу для відстеження маршрутів патрулів та координат їх дій.
3. Використання безпілотних літальних апаратів для моніторингу публічних місць та реагування на надзвичайні події.

2) Підготовка кадрів:

1. Підвищення рівня професійної підготовки патрульних поліцейських, включаючи знання правових норм, тактики реагування на різні типи подій, надання першої допомоги.
2. Регулярні тренінги та практичні заняття з відпрацювання алгоритмів дій у складних ситуаціях.
3. Психологічна підготовка поліцейських для роботи в умовах стресу та ризику.

3) Координація з іншими службами:

1. Налагодження ефективної взаємодії патрульної поліції з іншими службами екстреної допомоги, такими як швидка допомога, служба порятунку та органи прокуратури.
2. Створення спільних координаційних центрів для оперативного обміну інформацією та спільного реагування на надзвичайні події.

4) Запровадження нових методів роботи:

1. Впровадження програм профілактики злочинності, спрямованих на запобігання правопорушенням.
2. Використання методів community policing, що передбачають співпрацю поліції з громадськістю для забезпечення безпеки в конкретних районах.
3. Застосування принципів відкритості та прозорості в роботі поліції, звітування перед громадськістю.

Вважаємо, що впровадження зазначених напрямів вдосконалення реагування патрульної поліції очікує призвести до: зменшення часу реагування на повідомлення про події; збільшення кількості розкритих злочинів; підвищення рівня публічної безпеки та правопорядку; зростання довіри населення до поліції [2].

Висновки. Вдосконалення реагування патрульної поліції на повідомлення про події є комплексним завданням, яке потребує системного підходу та залучення значних ресурсів. Впровадження зазначених у тезі напрямів дозволить значно підвищити ефективність роботи поліції та забезпечити кращий захист життя та безпеки людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ; МВС України від 27.04.2020 № 357 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0443-20> (дата доступу: 13.03.2024).

2. Обговорення плану заходів на 2022-2024 роки щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки від МВС України. URL: <http://surl.li/agchcy> (дата доступу: 13.03.2024).

Софія Іваненко

*курсантка 2 курсу факультету № 2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: **Артем Сахно** - кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ ГРПП В УМОВАХ, ЩО УСКЛАДНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНУ ОБСТАНОВКУ

Особливості несення служби ГРПП в умовах, що ускладнюють оперативну обстановку стає дедалі більш актуальною проблемою в сучасному світі. Це пов'язано з низкою факторів, таких як: зростання рівня злочинності, поширення стихійних лих та техногенних аварій, політична нестабільність, тощо.

Одна з найважливіших особливостей діяльності Національної поліції України полягає в тому, що така діяльність може відбуватися в обстановці, що швидко змінюється й ускладнюється. Успішне виконання завдань, що раптово виникли, можливе лише за умов максимального використання всіх сил та засобів Національної поліції України, які повинні бути приведені у стан готовності.

Особливі умови – це обстановка, обумовлена надзвичайними природними й соціально-біологічними явищами, яка спричиняє встановлення спеціального правового режиму, характеризується введенням у дію заходів, які посилюють повноваження органів державної влади, із метою відновлення й підтримання належного порядку суспільного життя, захисту населення, його здоров'я, охорони власності, надання допомоги потерпілим і забезпечення переходу до нормального функціонування державних органів і громадських організацій [1].

Надзвичайний стан – це передбачений Конституцією України особливий правовий режим діяльності державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування, підприємств, установ і організацій, який тимчасово допускає встановлені цим Законом обмеження в здійсненні конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб та покладає на них додаткові обов'язки [2].

До особливостей несення служби ГРПП в умовах, що ускладнюють оперативну обстановку відносяться:

- підвищення рівня готовності: Постійне ведення спостереження за обстановкою та прогнозування можливих ризиків: Це включає в себе моніторинг новинних джерел, соціальних мереж, а також аналіз оперативної інформації від інших силових структур. Важливо вчасно ідентифікувати потенційні загрози та вживати заходів для їхнього запобігання.

Підвищення рівня бойової готовності особового складу та техніки: Це означає, що особовий склад ГРПП має бути постійно готовим до виконання завдань в складних умовах. Техніка також має бути в належному технічному стані та готова до негайного використання.

Регулярне проведення тренувань та навчань з відпрацювання дій в екстремальних ситуаціях: Це допоможе особовому складу ГРПП відточити свої навички та краще підготуватися до реальних викликів.

- взаємодія з іншими силовими структурами: Налагодження тісної співпраці з поліцією, Нацгвардією та іншими силовими структурами: Це дозволить об'єднати зусилля та ресурси для більш ефективного виконання завдань.

Спільне планування та проведення операцій з охорони громадського порядку: Це допоможе забезпечити координацію дій та уникнути дублювання.

Обмін інформацією та координація дій для забезпечення максимальної ефективності: Це дозволить силовим структурам краще розуміти ситуацію та діяти більш злагоджено.

- забезпечення мобільності: Використання сучасних транспортних засобів та засобів зв'язку: Це дозволить ГРПП швидко реагувати на події та переміщатися по території.

Забезпечення швидкого реагування на надзвичайні ситуації: Це важливо для того, щоб мінімізувати шкоду та запобігти ескалації конфлікту.

Планування маршрутів патрулювання з урахуванням складної оперативної обстановки: Це допоможе ГРПП бути максимально ефективними та мінімізувати ризики.

- захист особового складу: Використання бронежилетів, касок та інших засобів індивідуального захисту: Це допоможе захистити особовий склад ГРПП від поранень.

Оснащення сучасною зброєю та спецзасобами: Це дозволить ГРПП ефективно виконувати свої завдання.

Дотримання правил особистої безпеки та ведення бою: Це допоможе мінімізувати ризики для життя та здоров'я особового складу.

- інформаційна робота: Проведення роз'яснювальної роботи серед населення про правила поведінки в умовах, що ускладнюють оперативну обстановку: Це допоможе людям краще зрозуміти свої дії та уникнути небезпечних ситуацій.

Створення інформаційних бюлетенів та пам'яток: Це допоможе поширити інформацію про правила поведінки та алгоритми дій в екстремальних ситуаціях.

Використання соціальних мереж для поширення інформації та профілактики правопорушень: Це допоможе охопити широку аудиторію та зробити інформацію доступною для всіх.

- психологічна підтримка: Забезпечення психологічної підтримки особового складу, який несе службу в складних умовах: Це допоможе їм впоратися зі стресом та емоційним вигоранням.

Надання допомоги психологів та психотерапевтів: Це допоможе їм вирішити особисті проблеми та краще справлятися з труднощами служби.

Проведення тренінгів з подолання стресу та емоційного вигорання: Це допоможе їм розвинути стійкість до stresu.

- дотримання законності: Дотримання норм чинного законодавства при

несенні служби: це важливо для того, щоб не допустити порушення прав та свобод громадян [3, с. 331].

Висновки. ГРПП відіграють важливу роль у забезпеченні національної безпеки та громадського порядку. Несення служби в умовах, що ускладнюють оперативну обстановку, стає все більш складним завданням, яке потребує ґрунтовної підготовки та спеціальних знань.

Зростання рівня злочинності, поширення стихійних лих, політична нестабільність, економічні кризи, розширення інформаційного простору, пандемія COVID-19 та зміна клімату - це фактори, які ускладнюють оперативну обстановку та роблять несення служби ГРПП більш ризикованим.

ГРПП, які несуть службу в таких умовах, повинні бути готові до швидкого реагування на надзвичайні ситуації, взаємодії з іншими силовими структурами, забезпечення громадського порядку, захисту населення, роботи в умовах інформаційної війни та дотримання законності та прав людини.

Для підвищення ефективності роботи ГРПП в таких умовах необхідно:

- вдосконалювати систему підготовки та тренування ГРПП.
- покращувати матеріально-технічне оснащення ГРПП.
- підвищувати рівень мотивації та соціального захисту співробітників ГРПП.
- розробляти та впроваджувати нові методи та технології роботи ГРПП.

ГРПП - це висококваліфіковані та мотивовані фахівці, які щодня ризикують своїм життям для забезпечення безпеки та порядку. Важливо, щоб суспільство гідно оцінювало їхню роботу та забезпечувало всі необхідні умови для ефективного виконання ними своїх завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Інструкції про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності : Наказ; МВС України від 10.12.2015 № 1560 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0012-16> .

2. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1550-14> .

3. Поліцейська діяльність : підручник / С. С. Вітвіцький, В. С. Тулінов, О. М. Мердова та ін.; за заг. ред. проф. С. С. Вітвіцького. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с.

Вікторія Карпенко

*здобувачка вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна*

*Науковий керівник: **Юрій Приходько** – кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна*

ВИКОРИСТАННІ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ПІД ЧАС ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Використання безпілотних літальних апаратів (далі-БПЛА) в Україні значно зросла з початком повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року. Ці безпілотні літальні апарати відіграють важливу роль у багатьох галузях, допомагаючи українським силам оборони та іншим організаціям у боротьбі з агресором. Війна стала значним викликом для українського суспільства та держави, і саме БПЛА відіграють важливу роль у цій війні, використовуючись як для військових, так і для цивільних цілей.

Метою наукової роботи є дослідження та аналіз використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) в різних галузях під час повномасштабного вторгнення в Україну.

Завдання наукової роботи є вивчення та аналіз досвіду використання БПЛА в Україні, що може допомогти у кращому розумінні їх потенціалу та можливостей для різних галузей. Провести аналіз існуючих типів БПЛА та їх характеристик. Дослідити використання БПЛА в різних галузях під час війни в Україні, таких як: Збройні сили України, Національна поліція, Служба України з надзвичайних ситуацій, Цивільні організації, Медіа. Визначити основні проблеми та виклики, пов'язані з використанням БПЛА.

Основними методами дослідження є системно-структурний, історичний, а також діалектичний метод пізнання соціально-правових явищ, логічний, конкретно-соціологічний, статистичний методи пізнання.

Під час повномасштабної війни звичайне життя українців змінилось, а відповідно з'явилися нові правила. Серед них і правила щодо можливості користуватися дронами цивільними мешканцями. Нині потрібно чітко знати як використовувати дрони у воєнний час, як не стати правопорушником і не нашкодити країні. Повномасштабна війна росії проти України триває. Попри складні економічні умови, Україна крокує в напрямі становлення верховенства права та демократії, розвитку інформаційно-просвітницької галузі, сфери освіти, культури тощо. У всіх цих сферах не обійтися без новітніх технологій. Тому питання “чи можна користуватися дронами” є досить актуальним у сьогоденні.

Дроном можна назвати будь-який безпілотний літальний апарат, а також безпілотне повітряне судно, безпілотник. Залежно від його характеристик, дрон може набирати різну висоту та швидкість і виконувати різні завдання. До прикладу журналісти-розслідувачі ведуть приховану зйомку, рятувальники

шукають зниклих людей з повітря, пожежники гасять вогонь, фермери оглядають поля – це лише невелика кількість прикладів.

Акутальне питання використання дронів цивільними особами це фото- та відеозйомка для власних цілей або ж професійна робота фотографів, відеографів чи блогерів. Відповідно до Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України», польоти безпілотних повітряних суден масою до 20 кг включно виконуються без подання заявок на використання повітряного простору, без отримання дозволів на використання повітряного простору, без інформування органів управління Повітряних Сил Збройних Сил України та органів об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху України, органів Державної прикордонної служби України, органів обслуговування повітряного руху та відомчих органів управління повітряним рухом. [3]

Однак є певні правила для використання безпілотників, а саме не перетинати державний кордон України, польоти не повинні проходити над скупченням людей на відкритому просторі, над місцями щільної забудови чи об'єктами під державною охороною, швидкість польоту безпілотного повітряного судна складає не більше 160 км/год.

Але необхідно пам'ятати, що право на фото- і відеозйомку не є абсолютним навіть і в мирний час. Проте у довоєнні часи не було усвідомлення значення цих заборон. Наприклад, Закон України «Про державну таємницю» від 1994 року визначає перелік військових об'єктів, щодо яких встановлено обмеження фото- та відеофіксації (розташування підрозділів ЗСУ, про їх особовий склад та інше). [1]

Крім того, діє заборона на використання дронів над атомними станціями, гідроелектростанціями, греблями, важливими державними об'єктами, природними заповідниками, об'єктами або промисловими підприємствами підвищеної екологічної небезпеки. Описані заборони діють на постійній основі.

Користуватися повітряним простором слід лише відповідно до закону як у мирний, так і у воєнний час. З 24 лютого 2022 року захист повітряного простору тим паче став першочерговим завданням для ЗСУ та міжнародних партнерів, а також для кожного громадянина. Заборону або обмеження на використання повітряного простору України може встановити Державіаслужба та органи об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху (Украерорух).

Указ Президента України ввів воєнний стан в Україні із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року. У цей же день Державне підприємство обслуговування повітряного руху України “Украерорух” оголосило про закриття повітряного простору України. Тобто цивільним заборонено літати у повітряному просторі. Це правило стосується і безпілотників. Схожі рішення про заборону користування дронами для цивільних ухвалюють і на місцевому рівні – прикладом є повідомлення Управління СБУ у Львівській області. [5]

Отже, з моменту введення воєнного стану до вже чинних обмежень щодо використання повітряного простору додалися нові. Викинуло питання чи є

винятки із загальної заборони або заборона є абсолютною. Правила використання дронів під час воєнного стану мали б бути зафіксовані у законодавстві. Тоді не виникали б спори щодо використання безпілотників, не існував би ризик притягнення до відповідальності громадян і спричинення шкоди національній безпеці. Та на сьогодні немає єдиного регулювання, до якого б могли звернутися громадяни, тож наразі потрібно обмірковувати кожну дію та слідкувати за офіційними повідомленнями державних установ і внесенням змін до законодавства.

Під час війни обійтися без дронів складно. У сільському господарстві безпілотники допомагають розпилювати добрива над полями, а також є регіони, на яких триває розмінування. Для аграріїв, котрі використовують дрони, Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило окрему Пам'ятку, у якій коротко визначило порядок запуску БПЛА у сільському господарстві. [4]

У пам'ятці вказано: повітряний простір для цивільних користувачів наразі закрито. Проте, “для можливості забезпечення належного використання безпілотних повітряних суден у сільському господарстві суб'єктам господарювання необхідно звернутися до відповідної обласної військової адміністрації на предмет можливості використання на конкретній території (у районі) безпілотних повітряних суден. Рішення щодо можливості використання повітряного простору безпілотними повітряними суднами в конкретній області ухвалює Генеральний штаб Збройних Сил України.

Щодо інших випадків використання безпілотників (у навчальних цілях чи для будівництва) процедура лишається неузгодженою. Отже, щоб уникнути ситуації, коли використання дрону розцінюватимуть як неправомірне, рекомендовано попередньо отримати дозвіл на це у територіальному управлінні СБУ.

З 24 лютого СБУ та її територіальні підрозділи багато разів нагадували та наголошували не забувати про відповідальність, яка може настати для порушників заборони на використання повітряного простору, зокрема за статтями 109, 110, 111, 112, 113 та 114 Кримінального кодексу України (далі-ККУ)

Статті 109 – 114.2 ККУ передбачають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України. Так неузгоджений політ дрона може стати ознакою колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору, диверсії, шпигунства, тощо. А також якщо людина поширила інформацію із розташуванням військових об'єктів, переміщенням зброї або колони ЗСУ, знявши її з дрона, то їй загрожуватиме позбавлення волі на строк від 3 до 5 років. [2]

Якщо ж внаслідок таких фото та відео можна буде ідентифікувати місцевість розташування військових об'єктів, процесу переміщення зброї або колони ЗСУ, то строк позбавлення волі становить вже від 5 до 8 років.

Відповідальність за порушення правил використання повітряного простору існує і в мирний час. Але незважаючи на те, що окремі правила

використання дронів у воєнний час не встановлені, все одно є ризик для оператора бути притягнутим до відповідальності за адміністративне чи кримінальне правопорушення. Жодні дії не мають допомагати ворогу дізнатися про дії ЗСУ, ставити під загрозу життя та здоров'я військовослужбовців чи шкодити ходу операцій.

Використання дронів в Україні має великий потенціал та може приносити численні користі у різних галузях. Україна має сприятливі умови для розвитку дрон-технологій, оскільки вона має велику територію, недоступні місця та потребу в моніторингу різних процесів. Уряд повинен сприяти розвитку цієї галузі, встановлюючи необхідні правила та регуляції, що допоможуть уникнути можливих проблем та забезпечити безпеку використання дронів. Зростання використання дронів сприятиме збільшенню продуктивності різних галузей, зниженню витрат та підвищенню якості послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. . Закон України « Про державну таємницю» : Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Наказ «Про затвердження Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України»: Наказ Державної авіаційної служби України Міністерства оборони України від 11.05.2018 № 430/210 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-18#Text>
4. Пам'ятка «Сільгосптоваровиробникам при проведенні комплексу весняно-польових робіт в умовах агресії російської федерації проти України»: Міністерство аграрної політики та продовольства в Україні URL: <https://apkck.gov.ua/upload/gfv2022.pdf>
5. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Указ від 24.02.2022 № 64/2022 №64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

Анжеліка Попова

*курсантка 2 курсу факультету № 2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: **Артем Сахно** - кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

НАПРЯМИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІЦЕРА ГРОМАДИ

Діяльність поліцейського офіцера громади, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану відіграє одну з найважливіших функцій забезпечення безпеки на територіальних громадах. Одним із основних нормативно-правовим документом є Наказ №650 від 28.07.2017 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад» [1], який регулює завдання, права, обов'язки, напрями та особливості організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад у межах визначеної поліцейської дільниці.

В наукових працях звертається увага, що превентивна діяльність дільничних офіцерів поліції спрямована якраз на: забезпечення публічного порядку та безпеки на поліцейській дільниці; ефективну реалізацію прав і свобод людини та громадянина; реалізацію правового інструментарію, необхідного для досягнення поставлених цілей; недопущення протиправних дій особами, які схильні до вчинення правопорушень; створення відповідних стимулів до правомірної поведінки з боку всіх верств населення шляхом усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень [2, с. 198-199].

Н. О. Левченко також зосереджує увагу, що профілактичні заходи, які може використовувати дільничний офіцер поліції, поділяють на зумовлені організаційно-регламентними вимогами (винесення офіційного застереження про неприпустимість поведінки, залучення осіб й установ до контролю за поведінкою профілактованого, працевлаштування, вилучення зброї та знарядь учинення злочину, перевірка за картотеками й обліками, нейтралізація зв'язків зі злочинним середовищем тощо) та опосередковані психологічними чинниками (профілактичні бесіди, нормалізація стосунків у найближчому соціальному середовищі та Право та державне управління 106 способу життя, проведення дозвілля, консультації психолога тощо) [3].

Якщо розглядати обов'язки та напрями згідно Інструкції з організації ДОП/ПОГ, є:

1) здійснення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання вчиненню кримінальних та інших правопорушень;

2) виявлення причин та умов, що призводять до вчинення кримінальних та/або адміністративних правопорушень, ужиття у межах компетенції заходів для їх усунення;

3) ужиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

4) здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

5) у випадках, визначених законодавством, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечення їх виконання;

6) доставляння у випадках і порядку, визначених законодавством, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

7) вжиття всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я, а також особам, які постраждали від торгівлі людьми;

8) вжиття заходів для запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі і його припинення;

9) здійснення контролю за дотриманням фізичними та юридичними особами порядку зберігання і використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система;

10) взаємодія відповідно до законодавства в межах контрольованих прикордонних районів із дільничними інспекторами прикордонної служби щодо проведення превентивних заходів із протидії нелегальній міграції та іншій протиправній діяльності на державному кордоні, отримання інформації про шляхи проникнення та накопичення контрабандних товарів, а також мешканців населених пунктів, розташованих поблизу державного кордону, які здійснюють незаконні операції з переміщення товарів;

11) вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб), а також заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, здійснення приводу у виконавчому провадженні;

12) участь у межах повноважень, передбачених законодавством, у здійсненні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які звільнилися з установ виконання покарань;

13) провадження превентивної (профілактичної) діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

14) здійснення досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання [1].

Тобто виходячи із нормативної бази, загально ми можемо виокремити що основні напрями превентивної діяльності поліцейського офіцера громади включають: здійснення патрулювання на закріпленій території, взаємодію з громадою для виявлення та вирішення проблем безпеки, проведення інформаційно-просвітницької роботи серед громади на закріпленій поліцейській ділянці, а також ведення аналізу злочинності для розробки ефективних заходів з попередження правопорушень.

Отже, підсумовуючи вище викладений матеріал, можемо зробити висновок що напрями превентивної діяльності поліцейського офіцера громади – це врегульована нормами адміністративного права, діяльність, щодо вчинення профілактичних заходів, з метою запобігання та протидії порушення публічної безпеки та порядку на визначеній поліцейській ділянці, взаємодія з населенням, а також застосування поліцейських заходів примусу у випадках передбачених законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Інструкції з організації діяльності діляночних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : Наказ; МВС України від 28.07.2017 № 650 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1041-17>
2. Парханов Г. Р. Адміністративно-правові засади превентивної діяльності Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 238 с.
3. Левченко Н. О. Психологічні особливості здійснення профілактичних заходів діляночним офіцером поліції. Юридична психологія. 2017. № 1 (20). С. 160-168.

Руслан Степанюк

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності центру Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Якісна організація розслідування кримінального правопорушення є запорукою успіху в досягненні цілей кримінального провадження. В умовах надзвичайної ситуації така організація є особливо актуальною, оскільки впорядкувати розслідування в такому випадку вкрай важко. А отже, створення належних умов розслідування потребує специфічних правових і тактичних підходів.

Пандемія коронавірусної хвороби, яка розпочалась у 2020 році, зумовила внесення змін до кримінального процесуального законодавства багатьох країн. Такі зміни були передбачені й у КПК України. Насамперед зміни були спрямовані на розвиток процедур електронного судочинства, що забезпечує можливість проведення процесуальних дій у дистанційному режимі. Після початку масштабної збройної агресії проти України у 2022 році питання щодо подальшого вдосконалення законодавства у напрямі вдосконалення процедур дистанційного кримінального провадження ще більше загострились, адже війна є однією з найбільш небезпечних надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

Організаційні й тактичні особливості проведення розслідування в цілому й окремих процесуальних дій в умовах надзвичайної ситуації теж визначаються з урахуванням тих типових факторів, які впливають на цю діяльність, і подолання яких є важливими завданням слідчих і прокурорів.

Як видається, варто запропонувати криміналістичну класифікацію чинників, які ускладнюють організацію розслідування кримінальних правопорушень в умовах надзвичайної ситуації, зокрема розподілити їх на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні чинники не мають прямого відношення до процесу розслідування, але безпосередньо впливають на його організацію, оскільки формують умови, в яких проводяться певні процесуальні дії, а отже потребують обов'язкового врахування. Вони насамперед є елементами обстановки, яка склалась в державі в цілому чи на окремій території у зв'язку з надзвичайною ситуацією та заходами, що здійснюються задля подолання її наслідків.

На нашу думку, основними зовнішніми чинниками є: загальний стан безпеки життєдіяльності та виконання функцій органами влади в державі в цілому; вимоги щодо обов'язкових обмежувальних заходів; стан реального дотримання цих заходів у державі; стан правового регулювання процедури розслідування в умовах надзвичайної ситуації; стан технічного забезпечення

можливостей роботи правоохоронних органів.

Внутрішні чинники своєю чергою характеризують безпосередньо умови розслідування конкретного кримінального провадження та поведінку всіх його учасників. Їх варто поділити на об'єктивні, які не залежать від волі суб'єктів та існують на певній території у зв'язку з обмеженнями та загрозами; суб'єктивні, що полягають у діях певних суб'єктів, які впливають на планування та проведення досудового розслідування.

До числа об'єктивних чинників насамперед відносимо загальний стан безпеки життєдіяльності на території, де проводиться розслідування, стан дотримання обмежувальних заходів у конкретному підрозділі досудового розслідування та стан технічного забезпечення дотримання заходів безпеки в конкретному підрозділі. Їх урахування є важливим для створення належних умов розслідування в певному кримінальному провадженні.

Суб'єктивні чинники формуються залежно від поведінки учасників розслідування. На нашу думку, до їх числа варто відносити дотримання заходів безпеки слідчим та іншими суб'єктами владних повноважень, які беруть участь у розслідуванні, контроль за дотриманням цих заходів з боку керівників вказаних вище суб'єктів, а також поведінку інших учасників процесуальних дій (свідків, потерпілих, підозрюваних, спеціалістів, понятих тощо) в умовах обмежень.

Якщо перша група суб'єктів ставиться до дотримання відповідних вимог сумлінно, виникає потреба планувати та проводити розслідування з суворим дотриманням усіх належних заходів безпеки. У протилежних випадках існує загроза невиконання таких заходів, але при цьому проводити окремі процесуальні дії та розслідування в цілому з організаційної точки зору дещо легше. Водночас поведінка інших суб'єктів може бути або сприятливою, або, навпаки, вмещувати елементи протидії, що може значно ускладнити вирішення тактичних завдань розслідування.

Планування розслідування являє собою визначення його тактичних завдань, засобів їх вирішення (процесуальних та інших дій), строків їх проведення та виконавців. Відповідно таке планування в умовах надзвичайної ситуації характеризується наступними особливостями: 1) до тактичних завдань розслідування у певних слідчих ситуаціях може бути включено виявлення та подолання протидії, яка здійснюється з використанням обставин надзвичайної ситуації; 2) обрання часу та місця проведення слідчих (розшукових) дій, а також кола їх учасників, має здійснюватися із урахуванням реальних можливостей дотриматись встановлених вимог безпеки; 3) особливу увагу слід приділяти дотриманню засади динамічності планування, тобто своєчасно вносити зміни до плану з урахуванням обставин надзвичайної ситуації; 4) під час складання плану варто враховувати технічні можливості забезпечення певних процесуальних дій в контексті дотримання вимог безпеки.

У підсумку зазначимо, що організація розслідування кримінальних правопорушень в умовах надзвичайної ситуації характеризується суттєвою специфікою. Насамперед варто враховувати зовнішні та внутрішні фактори об'єктивного та суб'єктивного характеру, які впливають на формування слідчої ситуації, та відповідним чином створювати належні умови розслідування.

Анастасія Чеберяк

студентка 3-го курсу групи ПД-7 спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» Державного університету «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Олександр Грабчук – кандидат наук з державного управління, асистент кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

На сьогоднішній день у контексті продовження військових конфліктів та збройних агресій, Україна все більше відчуває актуальність та нагальність ефективного розслідування військових злочинів. Зі зростанням кількості повідомлень про порушення правил ведення війни та злочини проти людяності, потреба в компетентному, швидкому та всебічному реагуванні стає особливо важливою. Це вимагає від правоохоронних органів України невинного вдосконалення методів розслідування, підвищення професійної кваліфікації співробітників, а також залучення міжнародної підтримки та співпраці для забезпечення ефективності та справедливості процесу розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Поняття «військового злочину» відноситься виключно до сфери національного правопорядку, оскільки воно визначає дії, які порушують установлені в кожній окремій державі правила виконання військової служби та пов'язаних з нею обов'язків. Тому регулювання цього поняття здійснюється винятково через механізми національного (кримінального) законодавства, без залучення міжнародного правового контексту [1, с. 5].

Відповідно до ст. 401 Кримінального кодексу України, військовий злочин – це кримінальне правопорушення, що порушує порядок військової служби, встановлений українським законодавством. Ці правопорушення можуть бути скоєні військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами в процесі служби або під час зборів.

Об'єкт військових злочинів – це порядок несення військової служби, що визначається Конституцією України, військовими статутами та спеціалізованими законами.

Відповідно до норм, викладених у ст. 401 Кримінального кодексу України, обов'язок відповідати перед законом покладається на військовослужбовців таких структур як Збройні Сили України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Національна гвардія України, а також на інші військові формування, створені на підставі українського законодавства, включно з Державною спеціальною службою транспорту, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, та на осіб, які закон визначає як спеціальних суб'єктів правопорушення [2].

Таким чином, виходячи з законодавства України, серед ключових ознак, що є спільними для військових злочинів, можна виділити наступні аспекти:

1. Об'єкт діяльності, яким виступає порядок, встановлений для несення або проходження військової служби.

2. Специфічний суб'єкт таких діянь, до якого входять військовослужбовці Збройних Сил України та інші державні установи, зазначені в ст. 401 Кримінального кодексу України, включаючи військовозобов'язаних та резервістів під час їх участі у зборах.

3. Кримінальна неправомірність діяння, яке кваліфікується як військовий злочин, лише за умови його безпосереднього визначення в XIX розділі Кримінального кодексу України.

Відсутність хоча б одного з цих критеріїв виключає можливість класифікації діяння як військовий злочин. Так, дії, які не утворюють склад військового злочину, включають випадки, що не впливають на порядок виконання військової служби (наприклад, викрадення особистих речей або вчинення актів хуліганства на території військового об'єкта), а також діяння, які можуть порушувати військовий порядок, але здійснені цивільними працівниками або службовцями Збройних Сил України чи інших військових формувань (наприклад, ігнорування розпоряджень, порушення правил керування спецтехнікою тощо), або ті, що не визначені як військові злочини законодавством (наприклад, перехід військовослужбовця на сторону противника під час воєнного стану або вчинення службового шахрайства військовою особою вважаються злочинами загального характеру) [1, с. 6].

Згідно з українським законодавством, під військові злочини кваліфікуються тільки ті дії, які чітко прописані в ст. 402-435 Кримінального кодексу України. При цьому в залежності від безпосереднього об'єкта, на які посягають військові злочини кримінальне право виділяє серед них певні групи:

1. Злочини проти військової гідності та порядку підлеглості: непокора (ст. 402); невиконання наказу (ст. 403); опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404), насильство або погроза щодо начальника (ст. 405); порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406); образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 435¹).

2. Злочини проти порядку проходження військової служби: самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407); дезертирство (ст. 408); ухилення від служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409).

3. Злочини проти порядку збереження та користування військовим майном: викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410); умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411); необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412); втрата військового майна (ст. 413).

4. Злочини проти порядку експлуатації військової техніки: порушення правил поведінки зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що

становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414); порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415); порушення правил польотів або підготовки до них (ст. 416), порушення правил кораблеводіння (ст. 417).

5. Злочини проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб: порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418); порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419); порушення правил несення бойового чергування (ст. 420); порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421).

6. Злочини у сфері охорони державної таємниці: розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422).

7. Військові службові злочини: недбале ставлення до військової служби (ст. 425); бездіяльність військової влади (ст. 426); перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426¹).

8. Злочини проти порядку несення військової служби на полі бою та в районі бойових дій: здача або залишення ворогові засобів ведення війни (ст. 427); залишення гинучого військового корабля (ст. 428); самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю (ст. 429); добровільна здача в полон (ст. 430); злочинні дії військового, який перебуває в полоні (ст. 431); мародерство (ст. 432).

9. Злочини, відповідальність за які передбачена міжнародними договорами та конвенціями: насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433); погане поводження з військовополоненими (ст. 434); незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 435) [2].

Важливо відзначити певні недоліки такого визначення. Зокрема, до недоліків відносяться ситуації, коли деякі з визначених у Кримінальному кодексі військових злочинів мають характеристики «воєнних злочинів» у контексті міжнародного гуманітарного права, особливо це стосується злочинів, передбачених статтями 432-434 (мародерство, вчинення насильства над цивільними у зонах бойових дій, неналежне поводження з військовополоненими, неправомірне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця).

Правоохоронні органи країни, зокрема Служба безпеки України, Національна поліція України, Генеральна Прокуратура України, Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України та Державна прикордонна служба України, вживають рішучих заходів для ідентифікації, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення таких злочинів.

Пріоритетними напрямками діяльності у сфері розслідування військових злочинів є: документування та аналіз випадків порушень правил і норм ведення війни. Це охоплює широкий спектр дій, включно з фіксацією інцидентів навмисного вбивства мирних мешканців, застосування жорстокого поводження та тортур, проведення незаконних арештів, затримань, а також викрадення осіб. Окрім цього, значну увагу приділяють діяльності, спрямованій на виявлення та документування випадків руйнування об'єктів цивільної інфраструктури, що є

порушенням міжнародних гуманітарних прав.

Для ефективного ведення розслідувань правоохоронні органи активно співпрацюють з міжнародними організаціями та інституціями, зокрема з Міжнародним кримінальним судом, Організацією Об'єднаних Націй та Європейським Союзом. Це сприяє обміну інформацією, навчанню українських правоохоронців та залученню міжнародної експертизи у галузі розслідувань.

Однією з ключових задач є забезпечення справедливого правосуддя для жертв військових злочинів. Україна здійснює комплексні заходи для захисту свідків та постраждалих, забезпечуючи їм необхідну психологічну, юридичну та фінансову підтримку.

Водночас в Україні вживаються заходи щодо підвищення обізнаності громадян про важливість їх участі у розслідуванні військових злочинів. Через медіа та освітні програми поширюється інформація про механізми захисту прав та можливості долучитися до процесу документування злочинів.

Завдяки зусиллям правоохоронних органів, значна кількість справ щодо військових злочинів була розслідувана, а винні особи притягнуті до відповідальності. Однак, враховуючи масштаби порушень та складність процесу їх документування, Україна продовжує працювати над зміцненням правової бази, розвитком інституційних можливостей та міжнародною співпрацею у цій сфері.

Статистика останніх років свідчить про збільшення кількості злочинів, що стосуються порушень у сфері несення військової служби. Якщо у 2014 році було зареєстровано 4153 таких випадки, то до 2021 року ця цифра коливалася, досягнувши мінімуму в 3037 випадків. Однак, у 2022 році спостерігається різке зростання до 13766 випадків, а в 2023 році – до 28666.

Поряд з цим, варто зазначити збільшення кількості злочинів проти національної безпеки, що охоплюють дії проти територіальної цілісності України, спроби зміни конституційного ладу силовим шляхом, колабораціонізм, державну зраду, диверсії, допомогу ворогу, перешкоджання діяльності Збройних Сил України та розповсюдження інформації про переміщення військової техніки. У перший рік повномасштабної війни було зафіксовано 17422 таких злочини, а в 2023 році – 6270.

Крім того, злочини у сфері охорони державної таємниці, забезпечення дотримання державних кордонів, а також порушення правил призову на військову службу та мобілізації також показують тенденцію до зростання. Це включає випадки розголошення державних секретів, втрату секретної документації, незаконне перетинання кордону, ухилення від мобілізації, та інше. Якщо у 2014 році було виявлено 959 таких злочинів, то до 2022 року ця цифра зросла до 2624 випадків [3].

Таким чином, в умовах триваючого військового конфлікту та збройних агресій, активізація діяльності правоохоронних органів України у сфері розслідування військових злочинів стає визначальним аспектом забезпечення правопорядку та справедливості. Суттєве збільшення кількості злочинів, пов'язаних з порушеннями ведення війни, вимагає від держави не лише

реактивних заходів, а й стратегічного підходу до попередження та протидії таким правопорушенням. Ефективне розслідування військових злочинів, зокрема, залежить від злагодженої роботи правоохоронних органів, удосконалення законодавчої бази, активної міжнародної співпраці, а також залучення громадянського суспільства до процесу документування та реагування на злочини.

Статистика останніх років підкреслює необхідність посилення заходів у цій сфері, враховуючи значне зростання кількості злочинів проти встановленого порядку несення військової служби, а також злочинів, що стосуються порушень національної безпеки та охорони державної таємниці. Відповідальне розслідування та притягнення до відповідальності винних є ключовими для підтримання морального духу суспільства, відновлення довіри громадян до державних інститутів та підтримки міжнародного іміджу України як країни, що дотримується принципів права та справедливості.

Завдання, що стоять перед Україною в контексті розслідування військових злочинів, вимагають комплексного підходу, включаючи постійне вдосконалення правової бази, підвищення кваліфікації правоохоронців, зміцнення міжвідомчої координації та ефективне використання міжнародної допомоги та співпраці. Важливу роль відіграє також залучення громадянського суспільства та забезпечення прав та захисту жертв військових злочинів. Лише завдяки злагодженим зусиллям всіх зацікавлених сторін можливе досягнення прогресу у цій складній та надзвичайно важливій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Військові злочини за законодавством України. Загальні поняття, відмежування понять військовий та воєнний злочин, кримінально-правова характеристика, нормативно-правове забезпечення, особливості правозастосування під час воєнного стану, актуальна судова практика. / укл.: Коротатнік І.М., Микитюк М.А., Павлюк О.О., Петков С.В. К.: ВД «Професіонал», 2023. 550 с.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.03.2024).
3. Як змінювалась кількість злочинів проти нацбезпеки під час війни в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/25/infografika/bezpeka/yak-zminyuvalas-kilkist-zlochyniv-proty-naczbezpeky-vijny-ukrayini> (дата звернення: 11.03.2024).

Олег Шевцов

*курсант 2 курсу факультету № 2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: Дар'я Кіблик - доктор філософії, старша викладачка
кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2 Донецького
державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕАГУВАННЯ НА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ІНШІ ПОДІЇ

Поняття «оперативне реагування» доволі часто використовується у різних службах, наприклад, у медицині, де оперативність визначається швидкістю та правильністю реагування на повідомлення про те, що прямо зараз необхідно виїхати на місце для допомоги чи порятунку життя. У правоохоронних органах, таких як Національна поліція, Служба безпеки, Державна прикордонна служба, ДСНС та ін., оперативне реагування визначається теж швидкістю та правильністю реагування на повідомлення про правопорушення, події, які потребують негайного втручання цих органів для врегулювання певних ситуацій.

Як можна побачити, то сутність оперативного реагування у різних сферах діяльності звучить однаково. Не дивно, адже саме поняття оперативності означає швидко та правильно виконувати певні дії, а в поєднанні з реагуванням можна сказати, що:

Оперативне реагування – швидка та правильна координація дій уповноважених на реагування підрозділів конкретних органів держави з метою вжиття всіх необхідних заходів для врегулювання певних ситуацій, через які виникла необхідність оперативного реагування.

Для нормального та правильного функціонування оперативного реагування на практиці, можна виокремити декілька принципів, на яких базується це поняття:

- 1) **комплексність** – визначає **чіткість планування**, а також раціональність у використанні засобів для врегулювання ситуацій, що склалися;
- 2) **оперативність** – **швидка, своєчасна та правильна координація дій**.

Саме ці два принципи є фундаментальними складовими оперативного реагування. Наприклад, ви працюєте оперативним черговим у поліції, і вам надходить повідомлення про те, що десь вчиняється правопорушення, і вашою задачею є належним чином відреагувати на цю подію. Принцип комплексності визначає чітку координацію ваших дій, та наряду, який ви відправили на цей виклик. Також комплексність означає і те, що у разі загострення обстановки можуть бути викликані і додаткові наряди. І тепер тут вступає в силу принцип оперативності. Черговому потрібно якомога швидше відреагувати на повідомлення та відправити туди наряд. Від швидкості дій буде залишити те, наскільки обстановка, що склалася, може бути погіршена. Не менш важливою є координація дій, тобто безпосередній зв'язок між нарядом та оперативним черговим, щоб у разі загострення подій, останній міг швидко та своєчасно прийняти відповідне правильне рішення, тому що від правильності рішення

залежить успішність реагування.

Організація оперативного реагування в Національній поліції регламентована Інструкцією з організації реагування на заяви й повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженою наказом МВС України від 27 квітня 2020 року № 357.

Оперативне інформування – це єдина система збирання, опрацювання та подання до чергової служби вищого рівня інформації про правопорушення або подію з метою організації контролю за встановленням і затриманням осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також оперативного реагування на надзвичайні ситуації;

Оперативне реагування – скоординовані дії чергової служби, нарядів патрульної поліції, груп реагування патрульної поліції та інших нарядів, спрямовані на організацію невідкладного прибуття працівників поліції до заявника або на вказане місце події з метою припинення правопорушення, установлення особи та затримання ймовірного правопорушника, збереження слідів правопорушення, а також надання допомоги потерпілим особам у межах повноважень поліції. Усі заяви та повідомлення, що надходять до органів (підрозділів) Національної поліції поділяють на чотири категорії: [1, с. 229]. Повідомлення категорії «Альфа», «Бета», «Гамма» і «Дельта».

Висновки. Отже, оперативне реагування в загальному розумінні це - швидка та правильна координація дій уповноважених на реагування підрозділів конкретних органів держави з метою вжиття всіх необхідних заходів для врегулювання певних ситуацій, через які виникла необхідність оперативного реагування.. Оперативне реагування базується на двох принципах: комплексності, який включає в себе чіткість планування, та оперативності – це швидкість, правильність та координація дій. Ці два принципи між собою взаємопов'язані так, як і їх складові. Якщо один з цих принципів або складових втрачається, то разом з ним втрачається і основна суть оперативного реагування.

З урахуванням отриманої інформації про вид, ступінь тяжкості, стадію та наслідок правопорушення або події, їх завершеності (закінченості), часу, який минув після вчинення правопорушення або виникнення події, місця перебування правопорушника та його суспільної небезпеки, заяви (повідомлення) поділяються чотири категорії «Альфа» (високий ступінь загрози), «Бета» (негайне реагування), «Гамма» (звичайний режим) , «Дельта» (не потребує оперативного реагування). Також, відповідно до Інструкції, передбачені основні завдання органів (підрозділів) поліції щодо реагування на правопорушення або події та оперативного інформування чергових служб вищого рівня.

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поліцейська діяльність : підручник / С.С. Вітвіцький, В.С. Тулінов, О.М. Мердова та ін.; за заг. ред. проф. С. С. Вітвіцького. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с.
2. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ МВС України від 27.04.2020 № 357 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0443-20> .

Напрям № 3

Захист конституційних прав та свобод людини і громадянина у судовій практиці та правоохоронній діяльності

Marta Pietrzykowska

Mgr, Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu, Polska

HANDEL ORGANAMI LUDZKIMI W POLSCE, JAKO JEDNA Z FORM PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Handel narządami ludzkimi to proceder, w którym ludzkie narządy, tkanki lub inne wytwory ciała są sprzedawane, zwykle w celu przeprowadzenia transplantacji.

Handel organami ludzkimi stanowi jedną z najbrutalniejszych form handlu ludźmi, rażąco naruszając podstawowe prawa człowieka oraz zasadę godności i poszanowania osobistej integralności jednostki. W Polsce, podobnie jak w innych krajach, działania zmierzające do zwalczania tego procederu są uregulowane surowymi przepisami prawa karnego oraz międzynarodowymi konwencjami i dyrektywami. Regulacje prawne przedstawione w niniejszej pracy stanowią podstawę prawną definiującą handel ludźmi oraz nakładają sankcje na sprawców tego okropnego przestępstwa.

Jednakże w polskim systemie prawnym kwestia handlu organami ludzkimi jest traktowana nieco inaczej niż inne formy handlu ludźmi, a przepisy dotyczące handlu komórkami, tkankami i narządami zostały uregulowane przede wszystkim w ustawie przedstawionej w niniejszej pracy. Przytoczone przepisy nakładają surowe sankcje na osoby uczestniczące w nielegalnym handlu organami, włączając w to pobieranie, przeszczepianie oraz wszelkie inne czynności związane z nielegalnym obrotem organami ludzkimi.

W przedmiotowej pracy przedstawiona zostanie analiza przepisów prawa karnego dotyczących handlu ludźmi w Polsce, w szczególności w kontekście handlu organami, oraz omówienie przepisów prawa międzynarodowego, które mają na celu zwalczanie tego procederu i ochronę jego ofiar. Dodatkowo, przedstawione zostaną środki karne nakładane na sprawców oraz środki ochrony ofiar, zgodnie z przepisami krajowymi oraz między narodowymi.

Na podstawie art. 115 § 22 pkt 1-6 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

- przemocy lub groźby bezprawnej;
- uprowadzenia;
- podstępu;
- wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania;
- nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności;
- udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą.

W celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji,

pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt 1-6. Zgodnie z art. 189a § 1 k.k. Kto dopuszcza się handlu ludźmi, podlega karze pozbawienia wolności od lat 3 do 20. Natomiast w związku z § 2 wspomnianego przepisu kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Zgodnie z art. 4 pkt a-c Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r., handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły, bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów. Zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie określone niniejszym przepisem nie ma znaczenia, jeśli posłużono się którąkolwiek ze wskazanych wyżej metod. Natomiast werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania jest uznawane za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z tych metod.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW wskazuje w pkt 1, że handel ludźmi jest poważnym przestępstwem, popełnianym często w ramach przestępczości zorganizowanej, i rażącym naruszeniem praw podstawowych, wyraźnie zakazanym przez Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej. W kontekście sankcji za popełnienie przestępstwa handlu ludźmi dyrektywa w pkt 12 dyrektywy stanowi, że jeżeli przestępstwo zostało popełnione w określonych okolicznościach, na przykład wobec szczególnie bezbronnej ofiary, sankcja powinna być surowsza. W kontekście dyrektywy kategoria osób szczególnie bezbronych powinna obejmować przynajmniej wszystkie dzieci. Przy ocenie bezbronności ofiary mogą być brane pod uwagę inne czynniki, takie jak płeć, ewentualna ciąża, stan zdrowia lub ewentualna niepełnosprawność. Jeżeli okoliczności przestępstwa są szczególnie ciężkie, np. gdy prowadziło do zagrożenia życia ofiary lub wiązało się z użyciem poważnej przemocy, takiej jak tortury, wymuszone zażycie narkotyków lub leków, gwałt lub inne poważne formy przemocy psychicznej, fizycznej lub seksualnej, albo wyrządziło szczególnie poważne szkody ofierze, powinno to znaleźć odzwierciedlenie w surowszej sankcji.

Dodatkowo, w kontekście ofiar handlu ludźmi, które ucierpiały już wskutek nadużyć i upokarzającego traktowania zwykle związanych z handlem ludźmi, takich jak wykorzystywanie seksualne, niegodziwe traktowanie w celach seksualnych, gwałt, praktyki podobne do niewolnictwa lub usunięcie organów, należy chronić przed powtórnią wiktymizacją i dalszymi traumatycznymi przeżyciami podczas

postępowania karnego. Należy unikać zbędnego powtarzania przesłuchań w trakcie postępowania przygotowawczego i postępowania sądowego, na przykład, w stosownych przypadkach, poprzez sporządzenie, jak tylko będzie to możliwe w toku postępowania, zapisu wideo tych rozmów. W tym celu ofiarom handlu podczas postępowania przygotowawczego i sądowego należy zapewnić traktowanie odpowiadające ich indywidualnym potrzebom. Oceniając ich indywidualne potrzeby, należy uwzględnić takie okoliczności jak wiek, ewentualna ciąża, stan zdrowia, ewentualna niepełnosprawność i inne okoliczności osobiste, jak również fizyczne i psychiczne konsekwencje działalności przestępczej, której poddana została ofiara. Decyzja o leczeniu i jego trybie powinna być podejmowana na podstawie przesłanek określonych w prawie krajowym, reguł dotyczących swobody uznania sędziego, praktyki i wytycznych, stosownie do okoliczności danego przypadku (pkt 20 dyrektywy).

Kwestia zakazu handlu organami ludzkimi jest dość wąsko przedstawiona w polskim systemie prawnym. Za punkt wyjściowy do tego procederu należy przyjąć ustawę z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów.

Art. 3 ust. 1 ustawy stanowi, że za pobrane od dawcy komórki, tkanki lub narządy nie można żądać ani przyjmować zapłaty, innej korzyści majątkowej lub korzyści osobistej. Ponadto w ustawie, znajdują się regulacje przewidujące sankcje karne, takie jak np.:

art. 43 - kto rozpowszechnia ogłoszenie o odpłatnym zbyciu, nabyciu lub o pośredniczeniu w odpłatnym zbyciu lub nabyciu komórki, tkanki lub narządu, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku;

art. 44 ust. 1 - kto, w celu uzyskania korzyści majątkowej lub osobistej, nabywa, zbywa, pośredniczy w nabyciu lub zbyciu komórki, tkanki lub narządu bądź bierze udział w pobieraniu, przeszczepianiu komórek, tkanek lub narządów, zastosowaniu u ludzi komórek lub tkanek lub udostępnianiu pobranych wbrew przepisom niniejszej ustawy komórek, tkanek lub narządów pochodzących od żywego dawcy lub ze zwłok ludzkich, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 5 lat;

art. 45 - kto, bez wymaganego pozwolenia, prowadzi działalność przewidzianą przepisami ustawy dla banku tkanek i komórek, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku;

art. 46 ust. 1 - kto bez wymaganego pozwolenia lub wbrew przepisom niniejszej ustawy pobiera komórkę, tkankę lub narząd albo przeszczepia komórkę, tkankę lub narząd lub stosuje u ludzi komórkę lub tkankę, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3;

art. 46 ust. 2 - kierownik podmiotu leczniczego, który wbrew szczególnemu obowiązkowi nadzoru nad tym podmiotem dopuszcza do pobierania komórki, tkanki lub narządu, przeszczepiania komórki, tkanki lub narządu lub stosowania u ludzi komórki lub tkanki bez wymaganego pozwolenia, jak również powziawszy wiadomość o pobieraniu komórki, tkanki lub narządu, ich przeszczepianiu lub stosowaniu u ludzi bez wymaganego pozwolenia, nie podejmie prawem przewidzianego postępowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3;

art. 46a - kto, bez wymaganej zgody wywozi z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub wwozi na to terytorium komórkę, tkankę lub narząd, podlega grzywnie,

karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3;

art. 46b - kto, wbrew przepisom ustawy, nie zgłasza potencjalnych biorców narządów lub szpiku lub komórek krwiotwórczych krwi obwodowej lub krwi pępowinowej na listę albo dokonanych przeszczepień komórek, tkanek i narządów do rejestru przeszczepień albo pozyskanych potencjalnych dawców szpiku i komórek krwiotwórczych krwi obwodowej do rejestru szpiku i krwi pępowinowej, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności;

Handel organami ludzkimi jest haniebnym procederem, który rani podstawowe wartości humanitarne oraz godność jednostki. Pomimo surowych przepisów prawa karnego i międzynarodowych instrumentów prawnych, które mają na celu zwalczanie tego przestępstwa, nadal pozostaje on wyzwaniem dla społeczeństwa, organów ścigania oraz instytucji międzynarodowych. W Polsce istnieją przepisy sankcjonujące oraz regulacje prawne dotyczące handlu organami, które mają na celu zapobieganie i eliminowanie tego procederu. Niemniej jednak, skuteczne zwalczanie handlu organami ludzkimi wymaga nie tylko surowych kar dla sprawców, lecz także skutecznych działań prewencyjnych, edukacyjnych oraz współpracy międzynarodowej. Dążenie do eliminacji handlu organami ludzkimi wymaga konsekwentnego działania na wielu frontach jednocześnie oraz silnej determinacji społecznej i politycznej. Tylko poprzez zintegrowane podejście i wspólną mobilizację możemy osiągnąć nasz wspólny cel – zlikwidowanie tej obrzydliwej formy handlu ludźmi oraz ochronę godności i praw człowieka we wszystkich jej aspektach.

W Polsce istnieje całkowity zakaz handlu ludzkimi transplantami⁴. To ważne, abyśmy jako społeczeństwo kontynuowali walkę z tym procederem i promowali legalne i etyczne metody przeszczepiania narządów.

BIBLIOGRAFIA:

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 17).
2. Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 20, poz. 107).
3. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW (Dz. U. UE. L. z 2011 r. Nr 101, str. 1).
4. Ustawa z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1185).

Катерина Балабанова

*курсантка 3 курсу факультету № 2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Наукова керівниця: Ольга Мердова – кандидатка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИМУСОВОЇ ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ З ЗОНИ ВЕДЕННЯ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Діти є особливо вразливою категорією населення, яка потребує особливого захисту під час збройних конфліктів. Одним із заходів такого захисту є примусова евакуація дітей з зони ведення активних бойових дій.

Примусова евакуація дітей є крайнім заходом, який застосовується лише у разі, коли безпека дітей у зоні ведення бойових дій не може бути гарантована в інший спосіб.

Правове регулювання примусової евакуації дітей з зони ведення активних бойових дій здійснюється на основі міжнародного права, зокрема Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року та Додаткового протоколу до Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1977 року.

У міжнародному праві примусова евакуація дітей з зони ведення бойових дій допускається лише у разі, якщо вона здійснюється з метою захисту їх життя та здоров'я. Евакуація повинна проводитися гуманним чином та з урахуванням інтересів дітей [1].

Правове регулювання примусової евакуації дітей з зони ведення активних бойових дій в Україні здійснюється на основі Конституції України, Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану", та інших нормативно-правових актів.

Згідно з ч. 1 ст. 17 Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану", тимчасова чи безповоротна евакуація людей з місць, небезпечних для проживання, з обов'язковим наданням їм стаціонарних або тимчасових жилих приміщень [2].

У практиці інших держав примусова евакуація дітей з зони ведення активних бойових дій здійснюється зазвичай за наступними принципами:

- добровільність;
- гуманність;
- урахування інтересів дітей;
- забезпечення безпеки дітей.

У деяких державах примусова евакуація дітей з зони ведення бойових дій здійснюється лише за рішенням суду.

Правове регулювання примусової евакуації дітей з зони ведення активних бойових дій в Україні є достатньо розвиненим. Однак, на думку автора, воно можна було б удосконалити шляхом внесення наступних змін:

визначення у законодавстві більш чітких критеріїв, за якими може бути прийняте рішення про примусову евакуацію дітей;

запровадження процедури обов'язкової консультації з батьками або законними представниками дітей перед прийняттям рішення про їх примусову евакуацію;

удосконалення механізму захисту прав дітей під час примусової евакуації.

Такі зміни сприятимуть більш ефективному захисту дітей під час збройних конфліктів.

Як було зазначено вище, правове регулювання примусової евакуації дітей з зони ведення активних бойових дій в Україні є достатньо розвиненим. Однак, існує ряд питань, які можна було б вдосконалити для більш ефективного захисту дітей під час збройних конфліктів.

Одним із таких питань є визначення більш чітких критеріїв, за якими може бути прийняте рішення про примусову евакуацію дітей. У чинному законодавстві зазначено, що примусова евакуація дітей допускається лише у разі, коли безпека дітей у зоні ведення бойових дій не може бути гарантована в інший спосіб. Однак, це визначення є досить загальним і потребує більш конкретного роз'яснення.

Реалізація таких заходів сприятиме більш ефективному захисту дітей під час збройних конфліктів та забезпечить їхні права та інтереси.

Правове регулювання примусової евакуації дітей з зони ведення активних бойових дій є важливим питанням, яке потребує постійного удосконалення. Внесення змін до чинного законодавства, про які йшлося вище, дозволить більш ефективно захистити дітей під час збройних конфліктів.

Особливо важливою є консультація з батьками або законними представниками дітей перед прийняттям рішення про їх примусову евакуацію. Це дозволить забезпечити, що рішення буде прийнято з урахуванням інтересів дітей.

Крім того, необхідно розробити спеціальні правила та процедури, які будуть спрямовані на захист прав дітей під час примусової евакуації. Ці правила та процедури повинні передбачати заходи щодо забезпечення безпеки дітей, охорони їхнього здоров'я, доступу до освіти та інших соціальних послуг, а також захисту від насильства та дискримінації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція; ООН від 12.08.1949 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154 (дата звернення: 24.02.2024).
2. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1550-14> (дата звернення: 24.02.2024).

Олександр Більчук

асистент кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ КЕРІВНИКА БАНКРУТА ПРИ ПОКЛАДЕННІ НА НЬОГО СОЛІДАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Після початку роботи Кодексу з процедур банкрутства, тема солідарної відповідальності керівника боржника є однією з найпопулярніших серед правників у тематиці банкрутства.

З моменту початку дії КзПБ пройшов тривалий період за який уже сформувалися, в певній мірі, усталені підходи до роботи з таким інститутом, як солідарна відповідальність керівника боржника.

Глибина і протяжність такої усталеності, на дистанції від відкриття провадження у справі про банкрутство до задоволення вимог кредитора за рахунок майна керівника боржника, залежить від значної кількості факторів, і в першу чергу від структури корпоративного управління та нормативного регулювання ринку на якому він працює. Пов'язано це з тим, що міра відповідальності керівника, його реальна можливість приймати стратегічні рішення та управляти ризиками, одні з основних питань які визначаються засновниками при створенні компанії та наймі менеджменту. Обов'язок керівника боржника контролювати платоспроможність компанії може визначатися спеціальним галузевим законодавством.

Доповідь присвячена такому питанню, як захист керівника боржника при притягненні його до солідарної відповідальності. Відповідно, такі поняття, як «боржник» та «солідарна відповідальність» вживаються в розумінні Кодексу з процедур банкрутства.

Притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника, якого визнано банкрутом має два нормативні компоненти:

- 1) загальні норми законодавства про притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника
- 2) локальні (внутрішні) норми боржника щодо обов'язку керівника боржника контролювати платоспроможність компанії.

Загальні норми про притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника є базовим. Вони визначають рамки, тобто обставини, які потрібно встановити для притягнення до солідарної відповідальності керівника.

Локальні (внутрішні) норми деталізують такі обставини у часовому, фінансовому та суб'єктному вимірах.

Щодо загальних норм, мова йде про частину 6 ст. 34 КзПБ, яка є основною у даному контексті та породжує цілий пласт правовідносин про притягнення до солідарної відповідальності керівників боржників.

Дана норма визначає, що боржник (у контексті статті - компанія щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство) зобов'язаний у місячний строк звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі

перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності), та в інших випадках, передбачених цим Кодексом. Якщо органи управління боржника допустили порушення цих вимог, вони несуть солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Питання порушення органами управління боржника зазначених вимог підлягає розгляду господарським судом під час здійснення провадження у справі. У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду, що є підставою для подальшого звернення кредиторів своїх вимог до зазначених осіб.

Тобто, конструкція норми має наступний вигляд:

- гіпотеза - якщо керівник боржника мав можливість встановити факт загрози неплатоспроможності
- диспозиція - він зобов'язаний був звернутися з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство
- санкція - інакше на нього буде покладена солідарна відповідальність перед кредиторами.

Як вбачається, критично важливими є два питання: перше - ідентифікація органу керівника боржника, як органу управління боржника та друге - встановлення і кваліфікації дій керівника боржника на предмет наявності обставин, які передбачені у ч. 6 ст. 34 КзПБ.

Ідентифікація органу управління, не викликає складнощів ні в практиків, ні в теоретиків. Однак кваліфікація дій органу управління (керівника) має велику кількість проблем при встановленні обставин передбачених ч. 6 ст.34 КзПБ, зокрема наступних:

1. перевищення розміру двох і більше грошових зобов'язань боржника, строк виконання, яких настав (пасив) перед всіма активами боржника за рахунок яких можливо погасити заборгованість (актив);
2. дату на яку пасиви перевищують активи;
3. дату завершення місячного строку для звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство;
4. безспірність зобов'язань строк виконання яких настав;
5. вина керівника боржника у пропуску строку звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Наведені вище обставини, які передбачені частиною 6 ст.34 КзПБ дають розуміння про те, що сутність солідарної відповідальності полягає у залученні керівника боржника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження у справі про банкрутство, до солідарного обов'язку з виконання грошових зобов'язань боржника як правового механізму захисту та відновлення прав кредиторів, які були необізнані з його вини про стан неплатоспроможності боржника, а саме про суттєву диспропорцію між обсягом зобов'язань боржника і розміром його активів, і вступили з ним у правовідносини (хоча могли б не вступати), внаслідок чого були позбавлені можливості задовольнити наявні в них вимоги до боржника [1].

Тобто, солідарна відповідальність керівника боржника є окремим видом цивільного правопорушення. Як і будь-яке правопорушення, останнє, розкладається за класичною схемою правопорушення. Об'єкт правопорушення: права кредиторів та потенційних кредиторів бути вчасно поінформованими про

стан неплатоспроможності боржника. Об'єктивна сторона: дія або бездіяльність. Суб'єкт: орган управління, тобто особа, яка має повноваження приймати рішення про звернення до суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. Суб'єктивна сторона: умисел або недбалість, які полягають в приховуванні інформації про неплатоспроможність (як в активній формі - приховування інформації так і в пасивній формі - уникнення вчинення дій які дозволять встановити інформацію), з метою залучення матеріальних благ (додаткових боргових зобов'язань) у кредиторів.

До вини, як елементу цивільного правопорушення застосовується презумпція вини заподіювача шкоди, тобто керівника боржника.

Відповідно, щоб довести відсутність вини керівника боржника потрібно спростувати таку презумпцію. Спростування презумпції здійснюється методом доведення від супротивного (*reductio ad absurdum*).

Суддя Господарського суду Закарпатської області, Павло Пригуза зазначає, що відсутність однієї з наведених нижче обставин не дозволяє застосовувати солідарну відповідальність до керівника боржника. Саме тому, обов'язок керівника боржника, якого притягують до солідарної відповідальності полягає в тому щоб:

- спростувати факт наявності неплатоспроможності;
- довести відсутність мети приховування неплатоспроможності;
- довести наявності спору про цивільне право щодо вимоги кредитора як причини неплатежу та підстави незвернення із заявою про банкрутство до суду;
- довести здатність боржника задовольнити вимоги усіх кредиторів повністю [2].

Для формування правової позиції у справі, керівнику боржника, доводячи зазначені вище обставини доцільно працювати в наступних аспектах.

Аспект цілеспрямованості дій керівника боржника. Бездіяльність керівника, який ухиляється від виконання покладеного на нього КУЗПБ обов'язку щодо подання заяви боржника про власне банкрутство, є протиправною, винною, спричинює майнові втрати кредиторів і публічно-правових утворень, порушує як приватні інтереси суб'єктів цивільних правовідносин, так і публічні інтереси держави [1].

Застосування ч.6 ст.34 КзПБ в поєднанні з ст.34 цього кодексу та статтями 13 та 92 ЦК України, дають розуміння про те, що у керівника боржника наявний обов'язок турбуватися не тільки про своє підприємство, а і про кредиторів підприємства. Тобто обов'язок подати заяву про банкрутство складається з наступних двох послідовних і взаємопов'язаних обов'язків: 1) з обов'язку періодично фіксувати факт відсутності загрози платоспроможності 2) з обов'язку інформувати кредиторів про фіксування факту загрози неплатоспроможності. Для притягнення до солідарної відповідальності, з боку керівника має існувати зловживання (недобросовістність), яке полягає в приховуванні інформації (як в активній формі - приховування інформації так і в пасивній формі - уникнення вчинення дій які дозволять встановити інформацію), спрямоване на залучення нових матеріальних благ (додаткових боргових зобов'язань) у нових кредиторів.

Таким чином, активна поведінка керівника боржника, яка буде

підтверджувати те, що у нових кредиторів була наявна повна інформація про реальний позитивний фінансовий стан боржника до укладення угоди, буде говорити про спростування презумпції вини керівника.

Часовий аспект. Обов'язок керівника щодо звернення до суду із заявою про банкрутство виникає у момент, коли добросовісний та сумлінний керівник, який перебуває у подібних обставинах, у рамках стандартної управлінської практики, враховуючи масштаб діяльності боржника, мав об'єктивно визначити наявність факту загрози неплатоспроможності [1].

Господарська, бізнесова діяльність є ризикованою і волатильною. На переконання автора, КзПБ говорить не про «момент неплатоспроможності», а про неплатоспроможність, яка має ознаки стійкості та стабільності. У зв'язку з цим, робота з моментом виникнення неплатоспроможності має важливе значення та може принести позитивні результати при формуванні позиції захисту.

Аспект причинно-наслідкового зв'язку між діями керівника боржника та неплатоспроможністю боржника. З позиції захисту керівника боржника важливо розуміти, що потрібно досліджувати і встановлювати кореляцію дії керівника боржника та природу заборгованості, що призвела до неплатоспроможності. Оскільки тягар спростування презумпції вини лежить саме на керівнику боржника.

Доведення обставин про відсутність причинного зв'язку між недостатністю активів боржника для задоволення вимог кредиторів і невиконанням обов'язку керівника боржника подати до суду заяву про банкрутство - говорить про відсутність правопорушення передбаченого ч.6 ст.34 КзПБ.

Таким чином, підсумовуючи, зазначаю наступне. По-перше, для позиції захисту керівника боржника при притягнення його до солідарної відповідальності, критично важливою є робота з моментом виникнення неплатоспроможності та моментом виникнення вини. По-друге, спростування презумпції вини керівника боржника завжди буде мати ситуативний характер та залежати від конкретних обставин справи, перелік цих обставин формує саме керівник боржника або його захисник. По-третє, рішення завжди буде прийматися суддею, а тому роль законодавця та судової практики чітко визначені межі контексту господарської діяльності яка повинна оцінюватися при встановленні складу цивільного правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 09.06.2022 р. у справі № 904/76/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106477436> (дата звернення: 25.02.2024).
2. Пригуза П. Як подолати проблеми практики щодо солідарної відповідальності керівника. *Закон і Бізнес*. 2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/150477.html> (дата звернення: 25.02.2024).

Артур Вітко

*аспірант НДІ ППіП ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
м. Київ, Україна*

Єгор Довгополий

*аспірант кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна», м. Київ, Україна*

Микола Маслов

*аспірант НДІ ППіП ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник: **Владислав Теремецький** – доктор юридичних наук,
професор, провідний науковий співробітник відділу міжнародного приватного
права НДІ ППіП ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (м. Київ, Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення правового режиму воєнного стану 24 лютого 2022 року, спричинене активними бойовими діями РФ на території України, обумовило трансформацію життя українського суспільства у всіх сферах, зокрема і у сфері здійснення судочинства. Забезпечення функціонування судової гілки влади передбачено ст. 64 Конституцією України [1]. При цьому відповідно до положень ч. 2 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] в умовах воєнного стану заборонено скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства. Зазначимо, що позиція законодавця у цьому випадку полягає у забезпеченні гарантій вирішення судових справ та права на доступ до правосуддя. Саме доступ до правосуддя є важливою умовою для ефективної реалізації прав людини, а також для демократії та верховенства права [3, с. 3].

Зауважимо, що положення ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4] передбачають наявність умов, за яких неможливою є реалізація функцій правосуддя з причин введення воєнного чи надзвичайного стану у країні (через стихійні лиха, військові дії тощо). У такому разі територіальна підсудність справ, що розглядаються відповідним судом може бути змінено. Це здійснюється шляхом проведення передачі справи до суду, що знаходиться найбільш ближче територіально до суду, який через об'єктивні причини не може проводити свою діяльність, або до іншого суду, визначеного Вищою радою правосуддя (за неможливості – розпорядженням Голови Верховного Суду). Відтак, зазначене свідчить про створення умов для забезпечення здійснення права на судовий захист в умовах запровадженого правового режиму з відповідними корективами та доповненнями, оскільки реальна ситуація ставить перед судами такі виклики.

Розгляд справи у новому суді, до якого було направлено судову справу через розподіл за територіальною підсудністю, має починатися з вивчення матеріалів з початку, крім випадків, коли до розгляду справи назначено суддю,

який у попередньому суді досліджував відповідну справу. Також існують випадки, коли матеріали справ залишились на окупованій території або були знищені через бойові дії, що обумовило необхідність повторного звернення позивача до суду і, відповідно, нового розгляду спору. Лише за наявності остаточного рішення у справі в суді першої інстанції розгляд в інших інстанціях (апеляція, касація) є можливим.

Слід підкреслити, що в умовах воєнного стану правосуддя має відбуватись за принципами здійснення судового процесу, серед яких: рівність усіх учасників процесу судочинства, відкритість та гласність судового процесу; розумність строків розгляду матеріалів справи, змагальність сторін. Водночас перманентною умовою вчинення судочинства у зазначений період є гарантування безпеки працівникам органів суду та учасникам судового розгляду. Більш ґрунтовно це питання вже розглядалося в науковій літературі [5].

Вважаємо, що забезпечення відкритості та гласності проведення судового процесу є ключовим підґрунтям судочинства в Україні. Це включає такі складові, як: право бути присутнім на відповідних відкритих судових засіданнях, проведення фіксації розгляду справи, обізнаність про місце та час засідання у справі, право на проголошення ухваленого судового рішення. Цей принцип вказує, що право на інформацію про розгляд справи не можна обмежити чи позбавити, учасники справи мають право на результати судового розгляду. При цьому оприлюднення інформації у справі розкривається через обов'язок суду забезпечити гласність розгляду матеріалів судової справи, шляхом розміщення даних про місце і час засідання суду, повідомлення сторін процесу про можливі вимоги і заперечення, забезпечення ознайомлення з матеріалами та виступу учасників справи тощо.

Зазначимо, що за умов мирного часу суди функціонують у звичайному режимі. Однак через значне переміщення населення, викликане повномасштабним вторгненням на українську територію військ країни-агресора, місце реєстрації або проживання осіб зазнало суттєвих змін. Так, за даними Уповноваженого Верховної Ради з прав людини тимчасово переміщеними особами є 8 млн осіб, а 14 млн – взагалі знаходяться за кордоном [6].

Для вирішення зазначеного питання залучено інформаційні ресурси Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, офіційного сайту суду, порталу «Електронний суд», застосунку «Дія» (неофіційне джерело), засоби sms-сповіщення, електронної пошти з метою інформування учасників судового розгляду про час і місце засідання та його результати. Такі можливості були надані для отримання актуальних даних про реалізацію процесу розгляду судової справи в електронному вигляді [7, с. 54-58], що дозволяє громадянам отримувати необхідну інформацію в онлайн режимі. Вважаємо запровадження таких заходів доцільними та безпечними для сторін судового розгляду за сучасних складних умов військових дій. Більш докладно це питання вже розглядалося в науковій літературі [8].

Важливо зазначити, що у зв'язку із запровадженням правового режиму воєнного стану певні зміни торкнулися й питання проведення за таких умов зборів суддів та інформування про розгляд учасників судових справ. Це було врегульовано відповідними змінами до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4] в аспекті гласності та відкритості процесу судового розгляду. Так,

рішення суду, засідання щодо розгляду справ, інформація у справі, є відкритими даними, якщо інше не передбачено законом. Встановлено й заборону обмеження відповідного права на отримання інформації, яка стосується процесу або результатів розгляду його справи органом суду.

Позитивними зрушенням у контексті дослідження є питання запровадження дистанційного режиму проведення зборів суддів через встановлення дистанційного доступу та дистанційної участі у засіданнях засобами відеоконференції системи EasyCon з метою вирішення нагальних питань внутрішньої діяльності відповідного судового органу. Вбачаємо, що за сучасних умов на окремих територіях України це є доцільним заходом, спрямованим на забезпечення безпеки суддів та учасників судового процесу.

За умов воєнного стану для суддів запроваджено рекомендації щодо відкладання судового розгляду за матеріалами справ, крім випадків, які мають невідкладне значення, а також припинення їх розгляду через ті обставини, що значна кількість громадян України не завжди мають можливість направити відповідну заяву про відкладення розгляду, тому що виконують професійні обов'язки та функції в лавах Збройних Сил України, інших військових формувань, на об'єктах критичної інфраструктури або іншим шляхом протидіючи збройній агресії РФ проти України, що унеможливорює їх прибуття до органу суду. Невідкладні справи можуть бути розглянуті лише за наявності згоди усіх сторін провадження у справі, подані у письмовій формі. Отже, учасникам процесу запропоновано утриматись від будь-яких відвідувань органів суду, які можуть бути мішенню для нанесення бойових ударів, та реалізовувати конституційне право на доступ до правосуддя шляхом використання електронних засобів інформування.

Підсумовуючи, зазначимо, що правовий режим воєнного стану вніс значні корективи у життя українського суспільства. Передусім це стосується існуючих гарантій забезпечення здійснення правосуддя. З цією метою було внесено чимало змін до законодавства з метою врегулювання багатьох питань функціонування органів судової влади за таких складних умов. Позитивним підґрунтям для реалізації права кожного на доступ до правосуддя стало запровадження електронного судочинства та дистанційного правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Teremetskyi V., Duliba Ye., Drozdova O., Zhukovska L., Sivash O., Dziuba I. Access to Justice and Legal aid for Vulnerable Groups: New Challenges Caused by the Covid-19 Pandemic. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, Vol. 24, Special Issue 1: Business Ethics and Regulatory Compliance, 1-11. URL: <https://www.abacademies.org/articles/access-to-justice-and-legal-aid-for-vulnerable-groups-new-challenges-caused-by-the-covid19-pandemic-11384.html>
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

5. Teremetskyi V., Zhuravlov D., Boiko V., Stratonov V., Ilchenko O., Glukh, M. Chudyk N. (2023). Organization of courts operation in Ukraine in the period of martial law: comparative and legal research. *Revista de Gestão e Secretariado. Management and Administrative Professional Review*, 14(10), 18976–18991. DOI: <https://doi.org/10.7769/gesec.v14i10.2945>

6. Михайло Д. Скільки українців, які поїхали з країни через війну, планують повертатися – опитування від 15.02.2023. Суспільне новини. Інтернет-видання «Суспільне Мовлення». URL: <https://suspilne.media/386273-skilki-ukrainciv-aki-poihali-z-kraini-cerez-vijnu-planuut-povertatisa-dodomu-opituvanna/>

7. Привиденцев О. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 1 (42). С. 54–58.

8. Teremetskyi V., Boiko V., Malyshev O., Seleznova O., Kelbia S. Electronic Judiciary in Ukraine: Problems of Implementation and Possible Solutions. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Issue 68. P. 33–42. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.3>.

Єлизавета Попович

*курсантка 2 курсу факультету № 1 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: **Артем Сахно** - кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ «CUSTODY RECORDS» В ПОЛІЦЕЙСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Сучасний світ вимагає від правоохоронних органів високої ефективності та прозорості у їхній діяльності. Впровадження інноваційних технологій, таких як система "Custody Records" (записи про утримання), може стати ключовим кроком у забезпеченні цих принципів. Проте, цей процес також стикається з численними викликами та перешкодами, які потребують детального аналізу та розуміння для успішного впровадження та ефективного функціонування. Система «Custody Records» вже ефективно впроваджена у чотирьох ізоляторах тимчасового тримання. Незважаючи на те, що повністю «Custody records» запущена в чотирьох містах, електронна база, яка є основою системи, використовується в кожному ізоляторі тимчасового тримання в країні.

Найближчим часом МВС планує поширити дію цієї системи на всі підрозділи поліції, а не лише на ізолятори тимчасового тримання. У цьому контексті існує нагальна потреба у роз'ясненні принципів, перспектив функціонування цієї системи та проблем її застосування.

Основне завдання системи - гарантувати права і свободи всіх осіб, які звертаються або доставляються до відділку поліції. Система онлайн-реєстрації затриманих дозволяє їм контролювати дії влади в режимі 24/7 з моменту затримання та подавати скарги.

За словами начальника Управління дотримання прав людини, «Custody Records» є системою, в якій поєднано п'ять елементів: робота інспекторів з прав людини, електронна база, належні умови тримання, нормативно врегульовані процедури, ефективний зовнішній контроль [1].

Застосування системи полягає у мінімізуванні можливості незаконного поводження із затриманими, забезпечення дотримання прав і свобод затриманих та захистити персонал ІТТ від неправдивих звинувачень у жорстокому поводженні із затриманими. З метою забезпечення публічної безпеки поліція повинна бути уповноважена затримувати, тимчасово тримати під вартою та допитувати осіб, підозрюваних у вчиненні правопорушень, та інших категорій осіб, визначених законом. Однак реалізація цих повноважень завжди пов'язана з ризиками для затриманих осіб. Оскільки затримані перебувають під контролем держави, Україна автоматично несе відповідальність за забезпечення безпечних умов тримання під вартою та добробуту затриманих під час ізоляції. Держава також зобов'язана враховувати можливі загрози та небезпеки як з боку персоналу та інших представників держави, так і з боку інших ув'язнених.

Поліцейські також перебувають у зоні ризику. Зокрема, перебування з потенційними злочинцями становить ризик для життя і здоров'я поліцейських. В

Україні затримані часто скаржаться на правоохоронні органи та на порушення їхніх прав, такі як застосування незаконних методів досудового розслідування (катування, побиття, психологічний тиск), порушення права на захист та погіршення стану здоров'я. Водночас, оскільки обов'язок довести, що до затриманих не застосовувалися незаконні методи, лежить на поліції, належне документування та фіксація всіх процесуальних дій щодо затриманих є важливим способом захисту працівників поліції від неправдивих звинувачень.

Висновки. Розгляд недоліків та переваг системи "Custody Records" у поліцейській діяльності вимагає глибокого аналізу, спрямованого на ідентифікацію ключових аспектів, які впливають на її функціонування. Детальне вивчення цих аспектів дозволить визначити як позитивні, так і негативні впливи даної системи на ефективність поліцейської діяльності.

Переваги впровадження системи "Custody Records" в поліцейську практику потребують докладного розгляду з метою розкриття їхнього потенціалу для поліпшення роботи правоохоронних органів. Загальний аналіз цих переваг може бути представлений через декілька ключових аспектів:

- Підвищення ефективності оперативної роботи: Система "Custody Records" дозволяє поліції швидко та ефективно вести облік даних про арештованих осіб, забезпечуючи легкий доступ до цієї інформації для виконавчих органів та оперативного персоналу. Це сприяє швидшому реагуванню на надзвичайні ситуації та підвищує загальну ефективність роботи поліцейських підрозділів;

- Покращення якості документації та звітності: Впровадження системи "Custody Records" дозволяє поліції забезпечити більш точну, структуровану та доступну документацію про арештованих осіб, їх утримання та подальші дії. Це допомагає уникнути помилок у процесі збереження даних та покращує звітність правоохоронних органів перед вищими інстанціями та громадськістю;

- Збільшення прозорості та відкритості діяльності поліції: Введення системи створює можливість для громадськості отримувати доступ до об'єктивної та достовірної інформації про арештованих осіб та умови їх утримання. Це сприяє підвищенню довіри громадськості до діяльності поліції та сприяє зміцненню відносин між правоохоронними органами та громадськістю;

Проте основною перевагою системи Custody Records є можливість здійснення постійного нагляду за затриманими особами, що позитивно впливає на забезпечення їхніх процесуальних прав та гарантій, а також на захист прав працівників поліції від безпідставних звинувачень збоку затриманих. Автоматизований облік осіб, утримуваних в ІТТ, дозволяє у разі необхідності отримати повну інформацію щодо особи, яка тримається в органах поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Custody Records – система, що запобігатиме порушенню прав людини в ізоляторах тимчасового тримання. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/prava-lyudini/vprovadzhennya-Custody-Records-vivelo-sistemu-zabezpechennya-prav-zatrimanix-u-derzhavi-na-novij-riven-ruslan-goryachenko/>

2. Моніторинговий звіт системи Custody Records в Україні за 2019 рік <http://www.custodyrecords.com/index.php>.

Напрям № 4

Проблеми здійснення проваджень у справах про адміністративні правопорушення

Наталія Григор'єва

курсантка 2 курсу факультету №2 Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

Науковий керівник: Дар'я Кіблик - доктор філософії, старша викладачка кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ПАТРУЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА СТАТТЕЮ 130 КУПАП

Керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та реакцію водіїв є актуальною та нагальною проблемою сьогодення. Не менш важливим постає питання правильності оформлення адміністративних протоколів патрульною поліцією у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, де працівники правоохоронних органів зазвичай припускаються помилок.

На сьогоднішній день основним нормативно-правовим актом у сфері оформлення порушень правил дорожнього руху є Наказ МВС від 07.11.2015 року № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» [1], яка визначає процедуру оформлення поліцейськими підрозділів поліції та поліцейськими, на яких покладаються обов'язки із забезпечення безпеки дорожнього руху в окремих регіонах та населених пунктах, де тимчасово відсутня патрульна поліція, матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі.

Слід приділити особливу увагу ст. 130 КУпАП, а саме керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції [2]. Так у Наказі МВС від 07.11.2015 року № 1395, розділі X прописані особливості оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 130 КУпАП. А тому, проаналізувавши вище викладений матеріал можна виділити основні аспекти оформлення матеріалів, яких повинен дотримуватися поліцейський:

1) У протоколі про адміністративне правопорушення зазначається, відповідно до Наказу МВС № 1376 від 06.11.2015 року «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції» [3]:

- дата, місце його складання;
- посада, прізвище ім'я та по батькові особи, яка складала протокол про

адміністративне правопорушення;

- відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності, у т.ч. її прізвище, ім'я та по батькові, дата та місце народження, місце фактичного проживання, місце роботи (за наявності);

- суть адміністративного правопорушення, яке вчинила особа;

- обставини, які мають значення для справи;

- розмір штрафу або вид іншого заходу адміністративного стягнення, що пропонується до застосування;

- роз'яснення особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, її права та обов'язки;

2) Особливості проведення огляду на стан сп'яніння:

- огляд на стан сп'яніння проводиться у присутності двох свідків або понятих;

- огляд на стан сп'яніння проводиться у спеціально відведеному місці, яке забезпечує достовірність результатів огляду;

- огляд на стан сп'яніння проводиться за участю лікаря. Результати огляду на стан сп'яніння оформлюються у вигляді акта огляду на стан сп'яніння, який підписується особою, яка його склала і понятими. Якщо особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, відмовляється від огляду на стан сп'яніння, у протоколі про адміністративне правопорушення зазначається така відмова. Також до протоколу про адміністративне правопорушення долучаються: пояснення водія про відмову від огляду на стан сп'яніння, письмові пояснення свідків правопорушення, якщо вони є.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від огляду на стан сп'яніння або якщо результат огляду на стан сп'яніння свідчить про те, що особа перебуває в стані сп'яніння, вона направляється на медичне освідування, результати якого оформлюються у вигляді акта медичного освідування та проводиться в закладі охорони здоров'я за участю двох медичних працівників і підписується особами, які його проводили. А тому у разі наявності достатніх доказів того, що особа керувала транспортним засобом у стані сп'яніння, вона притягається до адміністративної відповідальності за ст. 130 КУпАП.

3) У протоколі про адміністративне правопорушення повинні бути відображені всі обставини, які мають значення для справи, у тому числі:

- зовнішній вигляд особи, яка керувала транспортним засобом;

- запах алкоголю або наркотичних засобів від особи;

- порушення правил дорожнього руху;

- наявність або відсутність у особи ознак сп'яніння.

4) У акті огляду на стан сп'яніння повинні бути відображені такі дані:

- результати огляду на стан сп'яніння з допомогою спеціальних технічних засобів;

- результати огляду на стан сп'яніння за допомогою висновку лікарів.

5) У акті медичного освідування повинні бути відображені наступні дані:

- результати медичного освідування особи;

- висновок лікарів про наявність або відсутність у особи стану сп'яніння.

Якщо ж водій транспортного засобу відмовляється від проведення будь – якого огляду, працівник поліції в присутності двох свідків складає протокол про адміністративне правопорушення, в якому зазначає ознаки сп'яніння і дії водія щодо ухилення від огляду, за статтею 130 КУпАП.

Отже, можемо дійти висновку що, правильне оформлення процесуальних документів працівником поліції, які свідчать про ознаки стану сп'яніння водія – є надзвичайно важливим, для забезпечення правопорядку та безпеки на дорогах, а також для встановлення відповідальності та накладення санкцій, за порушення законодавства у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі : Наказ; МВС України від 07.11.2015 № 1395 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1408-15> (дата звернення: 23.01.2024).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-Х // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10> (дата звернення: 23.01.2024).
3. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : Наказ МВС України від 06.11.2015 № 1376 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1496-15> (дата звернення: 23.01.2024).

Тетяна Кашатіна

*курсантка 2 курсу факультету № 2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Наукова керівниця: Ольга Мердова – кандидатка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАГЛЯДУ ДОП ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Ресоціалізація осіб, звільнених з місць позбавлення волі, є важливим завданням для суспільства. Нагляд ДОП є одним з інструментів, який може допомогти у вирішенні цього питання. Нинішні законодавчі норми, які регулюють нагляд ДОП за особами, звільненими з місць позбавлення волі, не завжди відповідають сучасним реаліям. вони є недостатньо ефективними для досягнення поставлених цілей. Також на сьогодні є висока необхідність вдосконалення практики застосування норм права, які регулюють нагляд ДОП за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Значну увагу проблемам адміністративного нагляду приділено в працях відомих учених у галузі кримінального, а також адміністративного та кримінально-виконавчого права: П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, І. П. Голосніченка, О. М. Джужи, О. Л. Копиленка, В. К. Колпакова, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, Д. О. Назаренка, С. С. Яценка та інші.

Нормативною базою якою керуються ДОП та ПОГ при здійсненні ними нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі є:

Кримінально-виконавчий кодекс України;

Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»;

Наказ МВС України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 04.11.2003 №1303/203 «Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі».

Розглядаючи Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», а саме статтю 1, можемо дати визначення поняття «Адміністративний нагляд».

Адміністративний нагляд – це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами Національної поліції.

Адміністративний нагляд встановлюється з метою запобігання вчиненню злочинів окремими особами, звільненими з місць позбавлення волі, і здійснення виховного впливу на них [1].

Останнім часом щодо правової природи адміністративного нагляду за

особами, звільненими з місць позбавлення волі, в адміністративно-правовій літературі відсутня єдність поглядів. За радянських часів, коли цей нагляд і встановлювався, і здійснювався міліцією, запитань щодо нього практично не виникало. В наш же час, особливо після того, як адміністративний нагляд почав застосовуватися в судовому порядку, в літературі все частіше висловлюються міркування про необхідність перегляду адміністративно-правового характеру цього заходу, оскільки об'єкт правового регулювання в цьому випадку не відповідає галузевій приналежності норм, за допомогою яких він здійснюється [2].

Можна визначити долю істини в даному твердженні, але я не погоджуюсь з тим, що об'єкт правового регулювання є виключно адміністративно-правовим, адже розглядаючи роботу А.Т. Комзюка можемо зазначити, що «заходи адміністративного примусу, яким є і адміністративний нагляд, можуть застосовуватися для боротьби зі злочинами шляхом їх попередження і припинення, а деякі з них саме для цього і використовуються». Отже, дійдемо висновку, що нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, не є суто адміністративним, а має комплексний, міжгалузевий характер, оскільки він встановлюється, продовжується і припиняється судом, і тільки суд притягує до відповідальності піднаглядних, які порушили правила нагляду, а поліція здійснює нагляд за дотриманням піднаглядними встановлених правил та обмежень, здійснює виховний вплив на них та документує факти порушення ними Закону.

На мою думку, удосконалення правового регулювання нагляду ДОП за особами, звільненими з місць позбавлення волі має на своїй меті: покращення ефективності нагляду ДОП у досягненні цілей соціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; забезпечення дотримання прав і свобод осіб, звільнених з місць позбавлення волі, під час проведення нагляду ДОП; підвищення кваліфікації співробітників ДОП та вдосконалення методів їх роботи з особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Для виконання цих завдань слід було б виконати низку комплексних заходів, зокрема: внести зміни до законодавства, яке регулює нагляд ДОП за особами, звільненими з місць позбавлення волі; розробити та впровадити нові методи роботи з особами, звільненими з місць позбавлення волі; підвищити кваліфікацію співробітників ДОП.

Таким чином, можна стверджувати, що адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, є важливим видом заходів адміністративного примусу, які у першу чергу застосовуються поліцією, тому такий нагляд можна вважати «поліцейським наглядом».

Доцільним було б у подальшому здійснити детальний порівняльно-правовий аналіз поліцейського нагляду у державах СНД та Європейського Союзу, на підставі якого внести відповідні зміни до законів України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», прийняти спільний наказ МВС України та Мінюсту України щодо затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами,

звільненими з місць позбавлення волі, скасувавши чинну Інструкцію, що була прийнята у 2003 році МВС України та Державним департаментом України з виконання покарань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/264/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.01.2024).

2. Трубинков В.М. Кримінально-виконавче право України, Харків : Право, 2001. 357 с.

Аліна Ткаченко

*курсантка 2 курсу факультету № 2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: **Артем Сахно** - кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІЛЬНИЧИМИ ОФІЦЕРАМИ ПОЛІЦІЇ ЗА СТАТТЕЮ 173-2 КУПАП

Дільничні офіцери поліції можуть мати повноваження для виявлення, фіксації та оформлення адміністративних правопорушень відповідно до закону. Їм часто доручають патрулювання своєї ділянки, надавання допомоги громадськості та виявлення порушень, таких як порушення правил дорожнього руху, порушення громадського порядку тощо. Особливості оформлення адміністративних правопорушень за статтею 173-2 КУПАП. Стаття 173-2 КУПАП передбачає відповідальність за вчинення насильства в сім'ї. Дільничні офіцери поліції є одними з основних суб'єктів, які здійснюють розгляд справ про адміністративні правопорушення за цією статтею.

Особливості оформлення адміністративних правопорушень за статтею 173-2 КУПАП включають такі моменти:

1. Дільничний офіцер поліції має право скласти протокол про адміністративне правопорушення за статтею 173-2 КУПАП лише за наявності достатніх доказів вчинення цього правопорушення. Достатніми доказами є будь-які фактичні дані, які підтверджують вчинення правопорушення, зокрема:

- Показання свідків. Свідками можуть бути будь-які особи, які безпосередньо бачили, чули або іншим чином сприйняли вчинення правопорушення. Свідки повинні бути опитані дільничним офіцером поліції в порядку, передбаченому статтею 256 КУПАП.

- Речові докази. Речовими доказами можуть бути будь-які предмети, які безпосередньо використовуються при вчиненні правопорушення або є його наслідками. Речові докази повинні бути опечатані та доставлені до органу поліції для подальшого зберігання.

- Висновок експерта. Висновок експерта може бути заключений у разі необхідності встановлення певних обставин, які мають значення для справи. Висновок експерта повинен бути складений у встановленому порядку та підписаний експертом.

- Інші докази, передбачені статтею 251 КУПАП. До інших доказів, передбачених статтею 251 КУПАП, можуть бути віднесені, зокрема, фото- та відеозйомка, записи телефонних розмов, листування тощо 1.

2. Дільничний офіцер поліції повинен роз'яснити особі, яка притягається

до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 КУпАП, її права та обов'язки, передбачені статтею 268 КУпАП. До прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 КУпАП, належать:

- Право знайомитися з матеріалами справи. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право ознайомитися з матеріалами справи, що містять докази вчинення правопорушення, та подавати заяви та заперечення щодо них.

- Право давати пояснення, заявляти клопотання. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право давати пояснення щодо обставин вчинення правопорушення, заявляти клопотання про виклик свідків, проведення експертизи тощо.

- Право на захист. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право на захист своїх прав та інтересів у справі. Це право може бути реалізовано нею самостійно або за допомогою адвоката.

- Право на оскарження постанови про накладення адміністративного стягнення. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право оскаржити постанову про накладення адміністративного стягнення у встановленому порядку 1.

3. Дільничний офіцер поліції повинен зазначити в протоколі про адміністративне правопорушення такі відомості:

- Дату і час вчинення правопорушення. У протоколі про адміністративне правопорушення вказується дата і час вчинення правопорушення у відповідності до вимог статті 258 КУпАП.

- Місце вчинення правопорушення. У протоколі про адміністративне правопорушення вказується місце вчинення правопорушення у відповідності до вимог статті 258.

- Особа, яка вчинила правопорушення. У протоколі про адміністративне правопорушення вказуються прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання особи, яка вчинила правопорушення.

- Опис правопорушення. У протоколі про адміністративне правопорушення повинно бути описано всі деталі правопорушення.

При перевірці документів, що посвідчує особу, дільничному офіцеру поліції необхідно звернути увагу:

- на можливі ознаки підроблення документів та під час перевірки ставити уточнюючі запитання;
- документи для перевірки слід брати в розгорнутому вигляді рукою, якою Ви не дістаєте зброю;
- слід брати тільки в руки документи, не беручи зайві речі (гаманець, портмоне, футляр, гроші та ін.), у разі їх знаходження в документах, запропонувати особі самому викласти зайві речі;
- самостійно не піднімати документи з землі, запропонувавши це зробити підозрюваній особі;
- не оголошуйте свої наміри при підозрюваному (будь-який контакт з особою може призвести до ускладнення ситуації (високого ризику загрози)" 1.

На підставі проведеного аналізу нами було виокремлено типові помилки, які найчастіше допускають органи Національної поліції при складанні протоколів про адміністративне правопорушення:

1. Неправильне визначення суб'єкта правопорушення.
2. Неправильна кваліфікація порушення.
3. Неповно зазначено дані про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності.
4. Не розкрито суті адміністративного правопорушення, а саме - не зазначені конкретні дії особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.
5. Заповнення усіх реквізитів протоколу розбірливим почерком державною мовою.
6. Відсутність у протоколі дати, часу і місця його складення.
7. Вимога про роз'яснення особі, яку притягають до відповідальності, її прав та обов'язків.
8. На момент складання протоколу закінчився строк, визначений статтею 38 КУпАП.

Висновок. Отже, дільничні офіцери поліції повномочні складати протокол про адміністративне правопорушення за ст. 173-2 КУпАП лише за наявності достатніх доказів вчинення такого правопорушення. Крім того, до їх повноважень також належить взяття показань у свідків; вони повинні бути опитані в порядку, передбаченому статтею 256 КУпАП.

Дільничний офіцер поліції уповноважений брати на профілактичний облік кривдника з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства, проводити з ним профілактичну роботу.

Також до його повноважень відноситься винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника терміном до 10 діб, якщо кривдник досягнув вісімнадцятирічного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алгоритм дій дільничного офіцера поліції при документуванні адміністративних правопорушень: наук.-практ. посіб. / Укл. Чайка О.А., Малиновська Т.М., Качинська М.О., Шорохова Г.М. Харків: Харк. нац. ун-т. внутр. справ. 2019. 79 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) : Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80732-10>.

Назар Шамкий

*курсантка 2 курсу факультету № 1 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Наукова керівниця: Ольга Мердова – кандидатка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Провадження у справах про адміністративні правопорушення є одним із видів адміністративного процесу, являє собою регламентовану нормами адміністративно-процесуального законодавства діяльність уповноважених органів, яка спрямована на притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

У порівнянні з іншими адміністративними провадженнями воно більш детально регламентовано в законодавстві України. Основні положення зазначеного провадження зосереджені в розділах IV ("Провадження в справах про адміністративні правопорушення") та V ("Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень") розділах Кодексу України про адміністративні правопорушення [1].

Провадження у справах про адміністративні проступки належить до юрисдикційних проваджень та являє собою, на думку С. Т. Гончарука, – «сукупність здійснюваних компетентними суб'єктами на основі закону процесуальних дій щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення»

[2]. А.Б. Калюта виділяє, окрім вищезазначеного, й інші підходи розуміння адміністративного процесу. Один з них ґрунтується на широкому визначенні адміністративного процесу як сукупності певних процесуальних правил, на підставі яких здійснюється виконавчо-розпорядча діяльність. Зміст іншого підходу полягає у сприйнятті адміністративного процесу як порядку застосування заходів адміністративного примусу [3].

Але, крім вищевказаного нормативного акту процедури провадження в справах про адміністративні проступки врегульовуються «Митним кодексом України» [4] (розділ XIX "Провадження в справах про порушення митних правил") та іншими актами, як правило підзаконними, які врегульовують питання притягнення до відповідальності юридичних осіб.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення (проступки) є самостійним видом адміністративно-юрисдикційних проваджень. На нього поширюються всі загальні ознаки, властиві юрисдикційним адміністративним провадженням. Водночас основні відмінності провадження у справах про адміністративні правопорушення стосуються характеристики суб'єктів, що уповноважені розглядати подібні справи, та змісту окремих стадій, з яких складається зазначене провадження.

У загальнотеоретичному розумінні суб'єктом (від латинського *subjectus* – той, хто знаходиться в основі) визнається носій предметно-практичної діяльності і пізнання (індивід або соціальна група), джерело активності, яка спрямована на об'єкт. Своєю чергою, у теорії права суб'єкт права – це особа (фізична і юридична), що за законом володіє здатністю мати і реалізовувати безпосередньо або через представника права і юридичні обов'язки (тобто правосуб'єктність).

Провадження у справах про адміністративні правопорушення являє собою систему процесуальних дій, що здійснюються уповноваженими на те органами та посадовими особами у зв'язку з вчиненням особою адміністративного правопорушення та направлені на притягнення такої особи до відповідальності у вигляді правообмежень. При цьому провадження у справах про адміністративні правопорушення можна розглядати у декількох значеннях: як самостійний інститут правозастосовної діяльності органів державної влади; як інструмент регулювання суспільних відносин шляхом застосування адміністративних санкцій [5].

Провадження у справах про адміністративні правопорушення має широке коло суб'єктів, яким гарантовано відповідні права і свободи. Детальна регламентація відносин між суб'єктами юрисдикції та учасниками зазначеного провадження є гарантією об'єктивного вирішення правових спорів, які виникають, у точній відповідності до законодавства. Чим легше і безконфліктніше складаються взаємовідносини громадянина з державою в особі її органів і посадових осіб, тим спокійнішим і більш захищеним він себе почуває, внаслідок чого підвищуються його законослухняність, повага до держави та її органів, зростає авторитет останніх [3].

Висновки. Проаналізувавши стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення не виникає сумнівів у складності цього явища. Провадження охоплює декілька стадій, які знову ж являють собою систему об'ємних процесуальних дій. Дане явище, провадження у справах про адміністративні правопорушення, необхідно досліджувати у зв'язках як між самими стадіями, так і між адміністративними провадженнями в цілому.

Шляхами вдосконалення провадження в справах про адміністративні правопорушення є законодавче закріплення можливості касаційного оскарження постанови суду апеляційної інстанції, ухваленої за результатами розгляду справи про адміністративне правопорушення; процедури судового розгляду справи про адміністративне правопорушення, а також можливості зупинити розгляд справи; можливості складання протоколу про адміністративне правопорушення щодо двох правопорушників; участі в розгляді справи виключно адвоката [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>
2. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: Генеза \ Українська академія внутрішніх справ. Київ, 1995. 78 с.

3. Калюта А. Б. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України : дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 \ Харківський національний університет. Харків, 2007. 203 с.

4. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-УІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III// Відомості Верховної Ради.-2001.-№ 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Напряг № 5
Науково-педагогічний підхід у профілактиці правопорушень серед
учнів та студентської молоді

Anna Gorobets

*Forensic Expert of the Information Technology Research Sector of the Kirovohrad
 Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine,
 Kropyvnytskyi, Ukraine*

Oleksandr Kolomoiets

*PhD in Law, Associate professor, Associate professor of the Department of tactical
 and special training of faculty №2 of Donetsk State University of Internal Affairs,
 Kropyvnytskyi, Ukraine*

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN

In Ukraine, the issue of domestic violence has not been the subject of specialized research by sociologists, psychologists, and social workers for a long time. However, recent practice demonstrates a conceptual understanding of this issue at the state level. Evidence of this includes the adoption of legislative frameworks, the establishment of crisis centers for those experiencing domestic violence, and the conduct of forensic psychological assessments.

In general terms, violence is defined as coercive influence over someone. The most common classification of types of violence is based on the nature of the abusive actions. It includes physical, sexual, psychological, and economic violence. In addition to violence from third parties, domestic (or household) violence is identified as a distinct type. Domestic violence, or violence within the family, consists of physical, psychological, and emotional abuse. It affects not only married couples but also cohabitants, parents, and children. [2, с. 7].

Domestic violence is defined as actions (or lack thereof) involving physical, sexual, psychological, or economic violence committed within a family or household, among relatives, or between current or former spouses or cohabitants. This definition applies regardless of whether the perpetrator of domestic violence lives (or lived) in the same place as the victim. It also includes threats to commit such acts. [1].

Generally, there are recognized to be 3-4 main forms of violence against children: physical, sexual, psychological (emotional), and some authors also identify neglectful treatment of a child's needs as a form of violence (moral violence).

Physical violence against a child involves actions that use physical force aimed at causing the child physical suffering, which is prohibited by law. Within the family context, physical violence entails intentionally causing another family member bodily harm, injuries that could lead to death, impairment of physical or mental health, and also infringing upon their honor and dignity.

Sexual violence or molestation involves the unlawful violation of one person's sexual integrity by another. This includes actions of a sexual nature towards a child, such as rape, sexual harassment, indecent proposals, and any other sexual acts.

Psychological violence involves the influence of one person (or group of people) on a child's psyche through verbal abuse, threats, as well as stalking, intimidation, criticism, and manipulation. These actions can lead to the child developing a depressed or chronic anxious state, delays or disruptions in their psycho-emotional, cognitive, social, and physical development. [2, ст. 30].

Special attention must be given to the issue of domestic violence today, as it encompasses all types of violence against children. An important fact is that most violence against children is perpetrated by parents or those in their immediate environment, due to various reasons related to societal understanding of family relationships. For a psychological expert, it is crucial to understand the workflow, and to recognize and understand the indicators that may suggest a child has become a victim of domestic violence.

Children who suffer from prolonged violence can be identified by a number of physical, economic, sexual, and psychological signs:

- Withdrawn behavior;
- Low self-esteem, feelings of guilt;
- Unstable behavior;
- Delayed speech;
- Lack of fear;
- Anxiety;
- Avoidance of peers, preference to play only with younger children;
- Display of fear towards parents;
- Use of alcohol or drugs;
- Depression, suicide attempts;
- Fear of physical contact, reluctance to go home;
- Dirty and damaged clothing inappropriate for the season;
- Neglect;
- Malnutrition;
- Inability to learn, cognitive abilities not matching age norms;
- Feelings of guilt for physical injuries, etc.

It is difficult to identify child domestic violence, especially when it comes to psychological violence. The most common actions by parents in psychological violence against children are intimidation and the use of "adult privileges."

Intimidation can include:

- Threats to abandon the child;
- Using their advantages of height, weight, and strength;
- Cruelty towards other beings;
- Humiliation;
- Shaming the child;
- Using children in conflicts between parents;
- Threats to stop loving the child, etc.

Using "adult privileges" can include:

- Treating children as slaves or servants;
- Treating them as personal property;
- Punishing them and treating them as subordinates;

- Using their authority for personal gain;
- Refusing to inform about decisions regarding visits and custody. [2, с. 12].

Every instance of violence experienced by a child leaves its mark. The severity of the consequences depends, on one hand, on the type and intensity of the violence, and on the other, on the presence of protective factors for the child. Violence is undoubtedly a psychologically traumatic event for the individual. Therefore, there is a need to conduct psychological studies with children who have suffered from domestic violence. Conducting a psychodiagnostic study does not always involve merely identifying signs of violence against the child. Sometimes, it can involve documenting the fact itself. In any case, when organizing and conducting such studies, certain principles of work must be followed.

Knowing the main causes and conditions of domestic violence, it is important to focus on prevention measures, particularly those aimed at preemption. When analyzing preventive measures based on their nature, legal measures play a primary role. These include legislative norms that establish accountability for the perpetrator in cases of domestic violence, such as the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Domestic Violence" (2017) [1], the Code of Ukraine on Administrative Offenses, and the Criminal Code of Ukraine.

Thus, children are most often the victims in situations of domestic violence. This is because children, due to their physical and psychological immaturity, as well as their complete dependence on their parents, are unable to resist and therefore frequently become victims of domestic violence. Moreover, many parents believe that such a style of upbringing is beneficial for the child, that they should not coddle or indulge the child, and they justify their harsh behavior with talk about discipline and strict punishment. Often, young parents lack a sense of parental responsibility. Out of ignorance about how to properly treat a child, a mother or father may start to show aggression and solve all problems in one way—by shouting or beating. Additionally, parents often satisfy their own selfish needs for dominance and aggression in this way. The problem is further compounded by the fact that children cannot independently report instances of violence for several reasons—fear of their parents, not knowing whom to turn to, or simply not realizing that what they are experiencing is actually violence. For a child, the family is the most important environment, which should never commit violence.

REFERENCES:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.17. – Документ 2229-VIII, чинний.
2. Газета «Психолог» № 12 (660), грудень 2019.
3. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. К.: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.

Oleksandr Holovkov

PhD in Law, Lecturer of the department of tactical and special training of Faculty No. 2, Donetsk State University of Internal Affairs., Kropyvnytskyi, Ukraine

Oksana Orlyk

Forensic Expert on Quality Control and Metrological Support of the Kirovohrad Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine

METHODS OF DETECTION AND PREVENTION OF BULLYING IN CHILDREN'S COLLECTIVES

Recently, the issue of bullying has gained significant attention worldwide, although it was first described by Norwegian researcher Dan Olweus in the 1970s. Unfortunately, despite research data from UNICEF Ukraine in 2017 indicating that 67% of children aged 11-17 faced bullying, this problem remains inadequately studied in our country. However, there have been positive developments, such as legislative changes aimed at combating bullying. In 2019, Ukraine implemented a law amending certain legislative acts to address bullying (harassment). This law provides a definition of bullying as actions within the educational process involving psychological, physical, economic, sexual violence, including the use of electronic communications against a minor or underage person, or by such a person against other participants in the educational process, resulting in or likely to cause harm to the victim's mental or physical health [1].

Although bullying is widespread, detecting it can be quite challenging due to its inherent characteristics that contribute to its concealment. Lalak N., Penyak V. in their article highlight these features: «As practice shows, school bullying by its nature is a complex, systemic, and multifaceted socio-psychological phenomenon that develops in situations of hostility, fear, and conflict. It typically occurs outside of class time in places where adult supervision is minimal or absent. These places can include schoolyards, staircases, restrooms, corridors, locker rooms, sports fields, and even off-school premises.» [2, c.134].

However, there are still quite characteristic manifestations that allow you to identify bullying in the children's team. You can recognize a victim of bullying by the following signs:

Signs to recognize a bullying victim in a child's environment:

Lack of friends

Decline in academic performance

Regular appearance of bruises, cuts, injuries

Often spends breaks alone

Appears withdrawn, depressed, or fearful

Regularly comes home in dirty or damaged clothes

Not invited to birthday parties

Low self-esteem in the child

Additionally, signs of a bully in bullying include:

Often behave boldly and aggressively towards adults, including parents and teachers

Impulsive and easily angered

Picky about whom they are willing to communicate with

Enjoys insulting, teasing, or physically harming other children.

There are also general signs of bullying that parents and teachers should pay attention to:

A group of children waiting for something in the schoolyard after classes

No one wants to sit next to a particular student

Someone buys food in the cafeteria with their own money for someone else.

In addition, sociometric measurements contribute to the early detection of bullying—diagnosing interpersonal and intergroup relations, studying the psychological climate, through which problematic relationships and conflict situations can be identified at their inception and promptly addressed.

However, even if this negative phenomenon is not detected in a particular group, it is still important to pay proper attention to bullying prevention. Systematic bullying prevention is implemented at the following levels: individual, group, school-wide, and family.

At the school-wide level, the following areas of prevention are implemented:

creating a favorable and safe environment for the development and socialization of the student's personality;

improving the quality of interaction of all participants in the educational process;

assessment of the psychological comfort and safety of the educational environment at school;

publishing, posting and enforcing the anti-bullying rules adopted by the whole school;

support for high social activity of schoolchildren (clubs, professional hobbies, sports);

ensuring that any of the school staff intervene in the bullying situation as soon as it is noticed;

increasing the competence of teachers in the prevention of bullying and the cohesion of class groups.

At the group level (class collective), the following prevention directions are implemented:

Diagnosis of interpersonal relationships within classes, aimed at identifying cases of bullying.

Implementation of "Community Circles" as a means of positive socialization, allowing participants to gain experience in decision-making, demonstrate an active life stance, and cultivate respectful and sensitive attitudes towards others' needs.

Implementation of preventive programs aimed at strengthening class unity, reducing competition, and teaching children skills of "active friendship".

At the personal level, the following prevention strategies are implemented:

Psycho-correction work with students exhibiting aggressive, violent, and

antisocial behaviors.

Psycho-correction work with students displaying victim-like behavior.

Implementation of mediation procedures and other restorative techniques with participants of school bullying.

When placing bullying participants on preventive records, implementation of individual preventive programs.

At the family level, the following prevention strategies are implemented:

Educational work with parents to shape their stance on preventing bullying.

Targeted informational and educational work with parents (legal guardians).

Organization of meetings with parents of children involved in school bullying.

Consultations and workshops on parenting styles, family conflicts, and psychological characteristics of children of different ages.

When discussing bullying prevention methods in an educational institution, it's important to consider the age of the children. Clearly, bullying prevention among minors varies in content depending on the school grade where it is implemented. For instance, during a class session on bullying prevention at school, a presentation or social video on the topic of bullying can be shown and then discussed with the students. For younger elementary school students, watching animated films like "The Ugly Duckling", "Dumbo", "For the Birds", or "Chicken Little" would be appropriate. For adolescents, a movie such as "Mean Girls" or "Charlie and the Chocolate Factory" would be more suitable.

Therefore, bullying prevention must be implemented simultaneously at all levels because it is a complex issue, and addressing it solely through school efforts is simply impossible. While challenging, preventing the consequences of bullying is worthwhile because they encompass not only interpersonal difficulties and psychological issues among children, but also certain health conditions (such as heart problems, bulimia, anorexia, sleep disorders), and even severe outcomes like school shootings and susceptibility to suicide.

REFERENCES:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
2. Лалак Н., Пеняк В. Шкільний булінг як актуальна педагогічна проблема сьогодення. *ОСВІТА І НАУКА*. 2019. №1. С. 132-136.

Olexander Kolomoiets

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Leading Specialist in Scientific Work Organization Kirovohrad Scientific and Research Expert-Criminalistic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine

Sergiy Kolomoiets

Senior Specialist, "Senior Teacher," History Teacher Ulyaniv Lyceum of Popelna Starytska Village Council, Oleksandriia District, Kirovohrad Region

THE MAIN SIGNS OF BULLYING

The issue of combating bullying in the educational environment, both in our country specifically and globally, is a highly relevant topic today. We disagree with the assertion of some authors regarding the "trendiness" of the bullying topic—this issue is indeed problematic and requires immediate attention and resolution. Bullying in children's environments has been known since ancient times. Both ordinary citizens and the educational community in our country have been aware of it, but only recently has it become the subject of proper attention from educators and law enforcement officials.

However, the heightened awareness of the problem also has its negative side—often, administrations of educational institutions attempt to "handle things internally" to avoid public attention to the issue. According to representatives of educational administration, an even greater problem arises when any participant in a conflict uses the term "bullying." This, in their view, threatens the institution with various inspections and other unpleasant consequences. Therefore, it is necessary to identify and analyze the main characteristics of bullying to distinguish this offense from related misconducts.

The legislator in the Law of Ukraine "On Education" outlines typical signs of bullying: "systematic (repeated) actions; presence of parties - aggressor (bully), victim (target of bullying), observers (if any); actions or inaction of the aggressor resulting in psychological and/or physical harm, humiliation, fear, anxiety, subordination of the victim to the interests of the aggressor, and/or causing social isolation of the victim." [1].

Analyzing the first legislatively defined typical characteristic of the investigated offense, it should be noted that systematicity in the vast majority of cases serves as a key distinguishing feature of bullying from conflicts between participants in the educational process or manifestations of rudeness, undisciplined behavior, or the use of unlawful methods of upbringing.

According to the reference literature, systematicity is defined as: "sequence in actions, deeds; presence of a system in something" [2]; "regularity, methodical nature, systematic approach" [3]; "which represents a system, constructed, organized according to a certain plan, systematized, based on a certain system, strictly methodical, constant, regular" [4].

In some cases, the category of "systematicity" is erroneously used

interchangeably with the terms "repetitiveness" or "repeatedness," which, in our opinion, is incorrect. This issue is also noted by L. Prohonyuk [5, p. 57], who, analyzing a similar situation in criminal law, points out that "in criminal law, repeatedness is generally considered synonymous with repetitiveness and is defined as the commission by a person of two or more acts..." "This understanding of repeatedness among criminal scholars is explained by the fact that both terms are used synonymously and interchangeably. For instance, qualified forms of bribery (Part 2 of Article 368 of the Criminal Code of Ukraine) and giving (Part 2 of Article 369 of the Criminal Code of Ukraine) have changed several times recently from repetitiveness to repeatedness and vice versa. At the same time, the legal essence of the specified qualifying feature remained unchanged" [5, p. 57]. The scholar emphasizes that "the situation regarding the identification of the concepts of repeatedness and repetitiveness that has arisen in the science of criminal law is solely dictated by the position of the legislator, who, by using these terms, describes essentially the same phenomenon. Such a situation is not entirely normal, ... confirmed by the prolonged and unsuccessful attempts of criminal scholars to distinguish these concepts" [5, p. 58].

Accordingly, applying an analogy to the assertion of L. Prohonyuk [5, p. 63], who studied the meaning of the concept of systematicity in labor law, it can be argued that a clear and logically substantiated definition of the concept of systematicity is crucial for the correct qualification of bullying, which includes the element of repeated commission of a certain act by a person (or a moment of inaction).

As mentioned earlier, an act committed for the third time - three or more times - is recognized as such. It is understood that this is associated with general legal practice, where committing an act for the third time specifically confirms its systematic and non-random nature.

Another condition for recognizing systematic actions by the offender (or group of offenders) is that all actions must be identical and/or united by a common intent.

Therefore, systematicity in the context of qualifying bullying is legally recognized as the factual regular (three or more times) commission of actions containing signs of bullying, committed by the offender (bully) or a group of individuals towards the victim (group of victims), united by a common intent and purpose.

The next typical characteristic, as defined by the legislator, is the presence of parties. Mandatory parties involved in bullying are the offender (bully) and the victim (bullying victim), while optional parties may include observers.

In the case of individual perpetration of bullying, the offender (bully) is the person who directly engages in bullying behavior, and the victim (bullying victim) is the person targeted by the actions specified under Article 173-4 of the Code of Administrative Offenses [6]. Given that bullying can occur in various relationships involving "individuals" and/or "groups," and considering the gender component, there are different scenarios possible both for bullies and victims of bullying, such as "individual offender-victim," "individual offender-group," "group of offenders-victim," and "group of offenders-group of victims."

It should be noted that in group bullying, there are typically identified leaders

(often several leaders), as well as one or several active followers (participants). In this context, roles among the bullies may be distributed as follows: leader; instigator; instigator; performer; organizer; accomplice.

Also, when considering the perpetrator (bully), it is important to emphasize that the legislator has made a certain distinction in the category of "minor" (according to Article 3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter - CPC) - "a person aged from 14 to 16 years" [7]), distinguishing this category with an age threshold of 16 years. As a result, there are four categories of persons who can be subject to this offense: a young child (a person under the age of 14); a minor child from 14 to 16 years old; a minor child from 16 years old; a participant in the educational process.

At the same time, the legislator has categorized "victims" into only three groups of persons: a young child (under 14 years old); a minor (from 14 to 18 years old); a participant in the educational process.

The concept of "educational process" as defined by the legislator is elaborated in paragraph 16 of Article 1 of the Law of Ukraine "On Education" and is defined as "a system of scientific, methodological, and pedagogical measures aimed at developing the individual through the formation and application of their competencies." [1].

When discussing the category of "participants in the educational process," it should be noted that it is clearly defined in Article 52 of the same law, according to which "participants in the educational process include: education recipients (wards, students, trainees, course attendees, listeners, interns, postgraduates (adjuncts), doctoral students, and other persons acquiring education in any form and manner); pedagogical, scientific-pedagogical, and scientific workers, specialists; parents of education recipients (persons substituting for them); individuals conducting educational activities; other persons provided for by special laws and involved in the educational process in the manner established by the educational institution (representatives of enterprises, institutions, cooperatives, public organizations)." [1].

When considering the optional aspect of bullying - observers, we propose to include among them individuals who have witnessed bullying but did not participate in the act themselves.

At the same time, the authors of the manual "On Bullying for Children" note that "observers can be indifferent, or take one side or the other" [8], in connection with this, observers are divided into:

"supporters (of bullying, violence) are persons who support the actions of the offender (leader), but do not take an active part in his actions" [8]. Among them are also distinguished:

«active (explicit)» – persons actively and openly support bullying, for example by laughing or drawing attention to the case";

"passive supporters-supporters – this category of people likes bullying, but they do not show obvious signs of support" [8].

Observers, on the other hand, are referred to as defenders of the victim (victims of bullying) – these are people who do not accept harassment. Among them are: active (real) - help or try to help the person being bullied; passive (probable) - they believe that they should help the victim, but do not dare to take active action.

Separately, it is necessary to distinguish the category of "indifferent observers" - these persons are not involved in the process of harassment and do not take a clearly defined position, in many cases do not interfere in the events due to the fact that they are either in the place of the victim, or bear responsibility for participating in the harassment.

In describing the third typical feature of bullying, it should be noted that the legislator, in the very definition of the term under study, envisaged liability both for actual harm to the victim and for the mere possibility of such harm occurring - 'as a result of which harm could have been or was caused' [6], essentially classifying this offense as falling under offenses with what is known as a completed form. At the same time, in the aforementioned para. 31 of Article 1 of the Law of Ukraine 'On Education' [1], which specifies the third typical feature of bullying, harmful consequences are explicitly mentioned - '...resulting in mental and/or physical harm...' [6]. Thus, we observe a certain legal collision where the provision of the corresponding article of the Administrative Offenses Code stipulates liability both for the occurrence of harmful consequences and for the mere possibility of their occurrence, while in the norms of another legislative act, which enumerate the typical signs of the offense and which must be referred to when qualifying the offense under Article 1734 of the Administrative Offenses Code - the Law of Ukraine 'On Education' - one of the signs of bullying is causing harm. Therefore, we propose resolving this collision by clarifying the mentioned characteristic to include the possibility of causing harm.

Analyzing the concepts of mental and physical health, it is important to note that these are two vital aspects of life that are closely intertwined and deeply interdependent. However, as practice shows, in cases where an action is aimed at causing harm to a person's mental health, the perpetrator often does not employ physical force (instead resorting to threats of its use). Conversely, when harm is inflicted on physical health, psychological violence is almost always involved.

As noted by I. Sharonova, "mental health is the level of psychological well-being determined not only by the absence of mental disorders but also by a range of socio-economic, biological, and environmental factors. It encompasses individual characteristics of mental processes and human properties, such as excitability, emotionality, and sensitivity; properties related to thinking, character, and abilities. An individual's mental life consists of needs, interests, motives, stimuli, attitudes, goals, imagination, feelings, and more. All components and factors of mental health determine individual reactions to similar life situations, the likelihood of stress, and affective responses." [9].

In reference literature, physical health is defined as "the normal state of the body characterized by optimal self-regulation, full coordination in the functioning of all organs and systems, and balance between the organism and the external environment in the absence of pathological manifestations." [10]. It is in this sense that we will use it in our study.

Addressing the issue of where bullying occurs, it should be noted that the legislator has not provided norms regarding the location of the offense – its main characteristic is the involvement of the bullying victim (the victim) and the perpetrator

(perpetrators) in the educational process. Thus, the offense itself can occur both within (on the premises) and outside educational institutions.

Therefore, it is necessary to conclude that the essence of the problem lies in the fact that to qualify an act as bullying, the following criteria are needed:

1. Clearly document that the actions exhibited signs of systematic behavior. Based on current practice, this is the third instance of committing the offense. This is only possible through documenting previous instances of misconduct – a statement from the victim (or victims) to the institution's administration or law enforcement, among other authorities, supported by reports from the teaching staff, which is confirmed by witness statements and conflict participants, etc. Therefore, actions cannot be considered systematic if, despite having signs of bullying, they were not officially recorded for various reasons (such as the victim not reporting it, the institution's administration not documenting it, attempting to conceal or resolve conflicts independently, etc.). Expressions like "this is not the first time this has happened" have an indirect legal significance but do not substantiate its content.
2. One condition for recognizing systematic behavior by the perpetrator (or group of perpetrators) is that all actions must be identical and/or unified by a common intent. Committing identical actions towards one victim by different perpetrators cannot be considered bullying unless their joint direction and purpose are proven. Conversely, committing acts of one or different types by different perpetrators, aimed at achieving a single goal and united into one system, can be classified as bullying. Each instance, however, must be legally documented separately.
3. Distinguishing between completed offenses and ongoing ones is one of the primary challenges, as it is not possible to classify, for example, a perpetrator committing three or more identical acts within a short period (such as during a school day, at each break, etc.) against a victim as bullying, even if these acts exhibit typical signs of bullying but constitute ongoing misconduct. As evidenced by practice, effectively resolving this debate involves formally documenting each instance of the offense according to the appropriate procedure.

Furthermore, measures should be taken to educate, train, retrain, or requalify individuals involved in responding to reports of bullying incidents. Such initiatives must be conducted without formalism yet with a creative approach to all forms of education. Practical units of the police with experience and capability in conducting such activities should serve as training bases. Additionally, specialists capable of delivering relevant sessions are crucial. The authors express disapproval of conducting such measures solely at specialized higher educational institutions within the Ministry of Internal Affairs (MIA) system, which may offer strong theoretical preparation but lack practical experience in applying theoretical knowledge to the issue at hand. Ideally, a combination of theory and practice, supported by methodological and educational materials, would be the optimal approach.

Therefore, addressing the issue of responding to bullying incidents requires a

comprehensive approach that involves all possible options and all stakeholders in prevention and child welfare work. The concept of combating domestic violence, which is currently being successfully implemented in our country, can serve as a basis for this endeavor.

The issue of combating bullying remains relevant today, and the authors' affiliation with the cohort of educational professionals makes it essential for them to study and apply it in their practical work. Therefore, research in this field needs to continue as it requires examination from all its aspects.

REFERENCES:

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. №38-39. Ст. 380.
2. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/systematychnistj> (дата звернення - 14.07.2021).
3. Систематичність. Словник українських термінів. URL: <https://ua.waykun.com/articles/sistematichnist-ce.php> (дата звернення 05.07.2021).
4. Словник іншомовних слів. URL: <https://bit.ly/3h6nanB> (дата звернення 05.07.2021).
5. Прогонюк Л. Ю. Зміст та юридичне значення поняття «систематичності» в трудовому праві України. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Право». 2011. Вип. 17. С. 56-64.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 14.02.2021).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
8. Кіцул Ю., Журавель Т., Яковець В. Про булінг для дітей. URL: <https://bit.ly/3h51AzJ> (дата звернення - 18.02.2021).
9. Шаронова І.В. Психічне здоров'я особистості як предмет психологічного дослідження. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2013. Випуск 20. URL: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2017/05/20-68.pdf> (дата звернення 05.02.2021).
10. Здоров'я. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://bit.ly/3h7fDot> (дата звернення - 18.02.2021).

Лілія Рябовол

*доктор педагогічних наук, професор, Воєнна академія імені Євгенія Березняка,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМАТИКА ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Вітчизняні науковці активно розробляють проблематику військової освіти. Насамперед вони акцентують на необхідність впровадження в Україні відповідних стандартів НАТО. Так, О. Злобіна вказує на потребу у суттєвих змінах у сфері військової освіти, що зумовлено необхідністю забезпечення безперервного професійного розвитку військових упродовж військової кар'єри (службової діяльності) для набуття оперативних (бойових, спеціальних) спроможностей виконувати завдання оборонного планування, застосування Збройних Сил України, спільних дій у складі об'єднаних органів військового управління, а також їх сумісності з підрозділами збройних сил держав-членів НАТО до виконання спільних бойових завдань. Вчена виокремила особливості процесу практичної підготовки в рамках програми DEEP з вдосконалення військової освіти. Найбільш значущими заходами наближення системи військової освіти України до євроатлантичних стандартів, на її думку, є: перехід на триступеневу систему освіти (на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях); запровадження «школи оборонного менеджменту», «школи лідерства» як складових професіоналізації освіти; перегляд кваліфікаційних вимог і штатно-посадових категорій до військових посад офіцерського складу з урахуванням освітніх ступенів та рівнів військової освіти; перегляд змісту освіти та фахової підготовки, впровадження в освітній процес процедур і стандартів НАТО тощо [5, с. 278].

Важливим аспектом проблематики військової освіти є питання забезпечення її якості. А. Зельницький, до прикладу, розглянув систему забезпечення якості вищої військової освіти та освітньої діяльності як оригінальний об'єкт з виразними властивостями самоорганізації, саморозвитку й синергетичним ефектом на основі впровадження в педагогічну практику сучасних методів моніторингу з метою підвищення ефективності підготовки здобувачів військової освіти, а також визначив тенденції подальшого удосконалення цієї системи [6]. В. Карпенко визначив показники оцінки якості професійної військової освіти у контексті забезпечення якості освіти, вказав на особливості професійної військової освіти та умови, які впливають на оцінку якості підготовки військових фахівців у цій системі [8]. О. Мітягін також досліджував систему забезпечення якості військової освіти в Україні та досвід країн-партнерів щодо існуючої моделі якості освіти та індивідуальної підготовки, організації системи менеджменту якості освіти в закладах освіти та підготовки, проведення інституційної акредитації, впровадження процесу постійного вдосконалення [9]. А. Слюсаренко, В. Телелим, А. Зельницький та О. Заболотний проаналізували й уточнили категоріальний апарат у сфері

забезпечення якості професійної військової освіти в Україні, структуру системи забезпечення якості професійної військової освіти, показники оцінювання її стану, а також розглянули підходи до здійснення моніторингу якості професійної військової освіти з урахуванням вітчизняного досвіду й досвіду країн-членів НАТО [11]. Стандарти якості професійної військової освіти в закладах військової освіти НАТО вивчала також Н. Вавілова [2] й інші вітчизняні дослідники.

Науковий інтерес дослідників викликає не лише сучасний етап розвитку військової освіти, але й історична ретроспектива. До прикладу, О. Гуляк вивчив особливості військової освіти українського козацтва і виокремив такі її складники, як от: воєнна підготовка; навчання у паланкових, полкових, січових, парафіяльних школах, які функціонували на території Запорізької Січі і, «в яких проводилися заняття з воєнних та загальноосвітніх дисциплін»; військове виховання, що мало забезпечити підготовку козака до свідомого захисту рідної мови та культури. Погоджуємось із вченим у тому, що сучасна вітчизняна військова освіта має враховувати національні традиції [4, с. 127, 128]. На необхідність підтримання її органічного зв'язку з національною історико-культурною спадщиною вказує і Ю. Гикало [3, с. 72], та ін.

У рамках дослідження проблематики військової освіти виокремлюють питання системи військової освіти. В. Артамощенко, до прикладу, розробив модель системи військової освіти на основі ланцюга Маркова та виокремив складові цієї системи за трьома рівнями ієрархії: державний, відомчий та інституційний [1].

Значну увагу питанню системи військової освіти приділив у своїх працях С. Полторак. Систему військової освіти вчений позиціонує як складову частину системи освіти, що: 1) спрямована на підготовку військових з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних ефективно виконувати завдання щодо оборони України, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань упродовж військової служби; 2) охоплює: організовану сукупність освітніх закладів, які реалізують військову освіту; органи управління освітою, що здійснюють керівництво діяльністю цих закладів; інші заклади та установи (наукові, методичні, практичної підготовки), що забезпечують підготовку військових фахівців та сприяють їй [10, с. 311, 312]. Дещо ширше структуру вищої військової освіти розглядають А. Зельницький, О. Заболотний, О. Васильєв та М. Паламар, вказуючи на такі її компоненти, як от: мережа закладів; рівні та ступені вищої військової освіти; галузі знань і спеціальності; освітні програми; стандарти вищої військової освіти; ліцензійні умови провадження освітньої діяльності; органи, що здійснюють управління у сфері вищої військової освіти; учасники освітнього процесу; відповідна нормативно-правова база [7, с. 49]. Загалом, результати аналізу авторських визначень поняття «система військової освіти» та підходів до її структурування дозволяють констатувати, що науковці суголосні у розумінні військової освіти як освітньо-соціального феномену.

Досліджуючи проблематику військової освіти та її системи, вчені також розглядають питання змісту військової освіти та її методичного забезпечення (М. Нещадим), вказують на необхідність підготовки «військових педагогів нової формації» (С. Полторак) [10, с. 312]. Вітчизняні науковці вивчають і такі педагогічні й методичні аспекти військової освіти, як от: забезпечення її практичної спрямованості (Ю. Гикало, О. Злобіна); впровадження у вищу військову освіту компетентнісного підходу, інноваційних освітніх технологій, технологій навчання за стандартами НАТО, формування у здобувачів військової освіти національно-патріотичної свідомості (В. Ананьїн, Є. Іванченко, О. Пучков, О. Уваркіна, В. Ягупов); розвиток у них лідерських якостей з використанням кейс-технології (А. Вітченко); організація самостійної навчальної діяльності (О. Маслій); підготовка за принципом «освіта впродовж службової кар'єри», підвищення рівня володіння англійською мовою (В. Клачко, С. Білявець, О. Діденко, Ю. Дем'янюк) тощо.

У результаті аналізу останніх досліджень і публікацій з проблематики, окресленої темою нашої статті, встановлено, що проблематика військової освіти притягує значний науковий інтерес, різні її аспекти – впровадження в Україні стандартів військової освіти НАТО, система і стандарти якості військової освіти, система військової освіти, відповідні методики і технології – активно розробляються вітчизняними вченими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артамощенко В. С. Модель системи військової освіти на основі ланцюга Маркова. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2023. № 2(47). С. 125-132. DOI: <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2023-47-2-125-132>
2. Вавілова Н. Стандарти якості професійної військової освіти в закладах військової освіти НАТО. Військова освіта. 2023. №12(47). С. 28-34. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1775/2023-01/28-34>
3. Гикало Ю. В. Імплементация національного досвіду практичної спрямованості вищої військової освіти в Збройних Силах України. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. Вип. 3 (46). С. 69-75.
4. Гуляк О. Особливості військової освіти українського козацтва. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 23 квітня 2021 року). Київ, 2021. С. 126-130.
5. Злобіна О. В. Практична підготовка військових кадрів у рамках програми DEEP з вдосконалення освіти у військових закладах вищої освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2023. № 34. С. 277-290. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2023-34.277-290>
6. Зельницький А. Моніторинг системи забезпечення якості вищої військової освіти та освітньої діяльності: теоретичні основи і практичні рекомендації. Військова освіта. 2023. № 2(38). С. 73-88. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1775/2023-02/73-88>

7. Зельницький А. М., Заболотний О. А., Васильєв О. М., Паламар М. І. Вища військова освіта як цілісна система: концептуальні засади її розвитку та управління змінами. Наука і оборона. 2020. № 3. С. 46-55.
8. Карпенко В. Показники оцінки якості професійної військової освіти у контексті забезпечення якості освіти. Військова освіта. 2023. № 2(38). С. 89-96.
9. Мітягін О. Система забезпечення якості військової освіти в Україні. Військова освіта. 2023. № 2(38). С. 176-185. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1775/2023-02/176-185>
10. Полторак С. Т. Перспективні напрямки розвитку державного управління системи вищої військової освіти України. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2017. Вип. 2. С. 309-315.
11. Слюсаренко А. В., Телелим В. М., Зельницький А. М., Заболотний О. А. Забезпечення якості професійної військової освіти: визначення понять і моніторинг поточного стану. Наука і оборона. 2023. № 4. С. 14-22. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2023-23-4-14-22>

Світлана Єфіменко

старший викладач кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та безпечного освітнього середовища комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», м. Кропивницький, Україна

ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ УЧНЯМИ ТА СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ

Інтернет-мережа є невід'ємною складовою життя сучасного громадянина. За допомогою Всесвітньої павутини ми реалізуємо безліч своїх потреб. Так як і в реальному житті, у всемережжі, ми взаємодіємо з іншими людьми, черпаємо та поширюємо інформацію. Проте, ми не завжди замислюємось над тим, до яких наслідків можуть призвести ті чи інші наші дії в онлайновому просторі. А тому, кожен інтернет-користувач навмисне чи внаслідок власної необачності може скоїти правопорушення. Розглянемо приклади протиправних дій, що вчиняються учнями та студентською молоддю за допомогою інтернет-мережі.

Участь у виготовленні порнографії. Залучення неповнолітніх осіб до виготовлення дитячої порнографії відбувається з боку повнолітніх інтернет-користувачів в рамках налагоджених довірливих стосунків. Комунікацію із довірливою неповнолітньою особою налагоджує дорослий/група дорослих осіб з метою сексуального насильства над нею у реальному житті чи онлайн (сексуальне насильство онлайн відбувається шляхом примусу неповнолітньої особи виконати певні відверті дії на камеру під час відеозустрічі), а також з метою отримання інтимних фото/відео матеріалів, подальшого шантажування та вимагання додаткових/відвертіших інтимних матеріалів чи грошей в обмін на нерозповсюдження матеріалів, отриманих раніше. Зі свого боку, неповнолітня особа, за наявності бажання отримати легкі гроші або ж внаслідок шантажу, може бути залученою до виготовлення дитячої порнографії, наприклад, здійснюючи на замовлення інтимну зйомку своїх молодших братиків чи сестричок. Згідно зі статтею 301 Кримінального Кодексу України (ККУ) [4], за створення й поширення порнографічної продукції, а також за примус неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, передбачено кримінальну відповідальність. Також, кримінальну відповідальність передбачено за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями Кодексу (ст. 182 ККУ). Якщо ж зображення дитини або його поширення було вчинено із застосуванням погроз, шантажу, зламу облікового запису, це може бути кваліфіковано як порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 ККУ); вимагання (ст. 189 ККУ); шахрайство (ст. 190 ККУ). Якщо ж вимогою злочинця є виконання неповнолітньою особою певних

відвертих дії сексуального характеру на камеру, зокрема, під час відеозустрічі/стріму, то це може класифікуватись як сексуальне насильство, примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 153, 154 ККУ); розбещення (ст. 156 ККУ).

Протиправні дії щодо наркотичних речовин. Неповнолітні особи можуть бути залучені до протиправних дій щодо наркотичних речовин, зокрема незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 2 ст. 307 ККУ) за допомогою соціальних мереж, месенджерів, електронної пошти тощо. Сучасні засоби інтернет-комунікації дозволяють неповнолітнім особам відправляти замовнику фото «закладки», обговорювати деталі купівлі-продажу, отримувати кошти за допомогою інтернет-банкінгу, приховуючи/змінюючи IP-адресу й використовуючи VPN підключення.

Доведення до самогубства. Одним з популярних контентів серед неповнолітніх користувачів інтернет-мережі є таке змістове наповнення вебсторінок, яке містить пропаганду суїциду: смертельні челенджі («Випий 40 таблеток і подивись, що буде», «Перебігти автомагістраль», «Їстівне-неїстівне», «2 таблетки парацетамолу і алкоголь» тощо), лайфхаки (наприклад, «Знаєш, як швидко потрапити в лікарню на 2-3 місяці?»), напрями (наприклад, суїцидальний Деер TikTok), смертельні ігри («Тихий ліс», «Тихий дім», «Новий шлях», «Синій кит», «Червона сова», «Розбуди мене о 4:20» тощо) та інші. Над розробкою такого контенту працюють як повнолітні, так і неповнолітні особи. Причиною створення смертельного челенджу/лайфхаку може бути, наприклад, бажання отримати якомога більше переглядів у TikTok. А от причиною створення смертельних ігор в соціальних мережах/месенджерах є бажання реалізувати власні садистські фантазії або ж бажання збути замовнику на «чорному ринку» отриманий фото/відеоматеріал, що відображає суїцидальні дії. Суть смертельної гри полягає у виконанні гравцями логічно-послідовних завдань, останнім з яких є самогубство. «Куратори» таких ігор здійснюють на неповнолітніх гравців потужний психоемоційний вплив, що включає підтримку у бажанні піти з життя, поради щодо способів скоєння самогубства, а також шантаж в разі відмови виконувати чергове завдання. В Україні передбачено кримінальну відповідальність за «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, які суперечать його волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, які сприяють вчиненню самогубства» (ст.120 ККУ).

Кібербулінг. Окремого визначення поняття «кібербулінг» в законодавстві України не існує. Однак, існує визначення поняття «булінг». «Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у *тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій*, що вчиняються

стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого (курсив наш) [3, ч. 4. ст.173]. Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) за вчинення булінгу передбачено адміністративну відповідальність як кривдника (з 16 років) чи його батьків (якщо кривднику ще не виповнилося 16 років), так і керівництва закладу освіти за неповідомлення поліції про виявлені випадки булінгу (ч.4 ст.173 КУпАП).

Взаємодія з російськими військовими. Така взаємодія може відбуватись у форматі відеозустрічі, обміну текстовими чи аудіоповідомленнями в приватній переписці чи в чатах груп, спільнот, каналів соціальних мереж/месенджерів. Змістом такої взаємодії може бути виманювання-надання інформації військового значення (військова ситуація в населеному пункті, координати об'єктів стратегічного значення, переміщення й розміщення позицій українських військових, конфіденційна інформація про родичів-військових неповнолітнього тощо), залучення неповнолітнього до виконання спеціальних (таємних) завдань чи доручень. Причинами взаємодії неповнолітніх осіб з російськими військовими можуть бути: необачність (наприклад, підліток не здогадується, що взаємодіє з російським військовим, оскільки йому пишуть зі зламаною обліковою запису родича-військового або з фейкової сторінки в соціальній мережі від імені підлітка, який нібито є внутрішньо переміщеною особою і хотів би просто довідатись про ситуацію в населеному пункті та знайти нових друзів), страх (результат примусу, залякування, шантажування), інтерес, впевненість у безкарності, бажання «легкого» заробітку + відсутність патріотичних почуттів. Наслідком такої взаємодії може бути скоєння злочину, за який передбачено кримінальну відповідальність. Так, правопорушеннями, кримінальна відповідальність за які настає з 14-річного віку, є: диверсія (ст. 113 ККУ), терористичний акт (ст. 258 ККУ), хуліганство (ст. 296 ККУ). Правопорушення, кримінальна відповідальність за які настає з 16-річного віку: колабораційна діяльність (ч. 1. ст. 111 ККУ), пособництво державі-агресору (ч. 2. ст.111 ККУ); несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2. ст. 114 ККУ). Також за ч. 2. ст. 114 ККУ передбачено кримінальну відповідальність за розповсюдження інформації про переміщення, розташування та рух Збройних Сил України, якщо ця інформація не була опублікована у відкритому доступі (наприклад, стрім, селфі, сторіс, відео, які містять таку інформацію).

Охарактеризовані приклади правопорушень, що вчиняються учнями та студентською молоддю за допомогою інтернет-мережі, не є вичерпними. Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології стрімко розвиваються та стають ефективним знаряддям злочинів. Критичне мислення, знання законодавства, повага до прав громадян, патріотичні почуття, усвідомлення наслідків скоєного правопорушення і відповідальності за нього сприятимуть

зведенню нанівець протиправних дій неповнолітніх осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єфіменко Світлана. Безпека неповнолітніх інтернет-користувачів в умовах воєнного стану. *Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія*: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 05-09 лютого 2024 року / уклад. С.М. Єфіменко; за заг. ред. Г.В. Скрипки. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2024. 140 с. (С.132-135). URL: <https://drive.google.com/file/d/1IyUXkuW0c6ZPopyLONLCghnVUsNz6ZD6/view>.
2. Єфіменко С.М. Організаційно-педагогічні умови формування навичок безпечної поведінки школярів в Інтернеті : навчально-методичний посібник. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. 46 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1LpVm8ZF04jg-hsrUUte2Xfa3QZHG_4TX/view.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073¹-Х. Дата оновлення 14.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 25.03.2024).
4. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text> (дата звернення: 25.03.2024).
5. Лугіна Н.А., Савенок К.О., Онофрей В.С. До проблеми застосування норм кримінального кодексу України, пов'язаних з суїцидальними діями неповнолітніх з використанням соціальних мереж. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 1/2022. URL.: http://www.lsej.org.ua/1_2022/62.pdf.
6. Рекомендації щодо онлайн-безпеки для педагогічних працівників. Дьякова А. та ін. ; за заг ред. Дьякова А. #stop_sexтинг, 2020. URL.: https://stop-sexting.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/dovidnyk_dlya_pedagogichnyh_praczivnykiv.pdf.
7. Юшкевич Олена. Залучення неповнолітніх до протиправних дій щодо наркотичних речовин за допомогою цифрового середовища. *Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія*: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 05-09 лютого 2024 року / уклад. С.М. Єфіменко; за заг. ред. Г.В.Скрипки. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2024. 140 с. (С.132-135). URL: <https://drive.google.com/file/d/1IyUXkuW0c6ZPopyLONLCghnVUsNz6ZD6/view>.

Напряг № 6
Проблеми формування й удосконалення окремих
криміналістичних методик та використання спеціальних знань у
кримінальному судочинстві

Alona Bila

*Lecturer of the Department of Law, HEI «Alfred Nobel University»,
Dnipro, Ukraine*

FORENSIC LINGUISTICS FUNCTION IN EVIDENTIARY

The main task of linguistic expertise is to establish whether one person's right to freedom of speech does not violate another's right to honor and dignity. Because, everyone knows the right of one person ends where the right of another begins.

The Constitution of Ukraine defines that a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized as the highest social value in Ukraine, everyone is obliged to strictly adhere to the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine, not to encroach on the rights and freedoms, honor and dignity of other people. That is, honor and dignity are fundamental human rights [1].

Linguistic expertise consists in the expertise by experts of texts of various nature, with the aim of solving questions about the presence in them of statements that dishonor honor and dignity, business reputation, that have signs of slander, threats, extremism, attitude to religion, etc.

Importantly, linguistic expertise is a specialized linguistic study of textual materials and other language objects to clarify issues that may have legal implications. Searching for answers to questions that arise during investigation and court proceedings usually requires special linguistic knowledge.

Research in forensic linguistics is conducted in order to find out the time and place of creation of the document, the scribe and the author of the text, the presence of forceful actions against the scribe in the process of creating the document, and in general to determine whether the document is fake or authentic. Statistical methods of text analysis are widely used in forensic linguistics.

Forensic linguistics has two components: graphology (linguistic-psychological science, which determines the character and mental state of a person by handwriting) and graphometry (linguistic-forensic science, which determines the author of a handwritten text by handwriting). Forensic handwriting, or linguistic expertise, also helps to find out whether a person uses outdated language units, certain idioms, professionalisms, colloquialisms, and to make general conclusions about the level of language proficiency, in particular, the ability to apply grammar rules and correct lexical equivalents in practice.

If we talk about the study of handwriting, which consists of physiography and psychography, it helps to solve a wide range of tasks in forensic linguistics.

Besides, linguistic expertise of written speech is divided into authorial expertise and semantic-textual expertise.

An expert in the field of semantic and textual expertise, without going beyond his special knowledge (basic and special), answers the question about the presence or absence of statements that contain calls for certain actions (specify which actions), threat, offer, promise or giving, acceptance, inducement to provide any benefit (specify which actions), etc. on the basis of special knowledge in the field of linguistics [2].

Most often, in today's conditions, issues related to crimes related to encroachment on peace, national security, and territorial integrity of the country are brought to the expert for decision.

The objects of the research are the texts of oral and written speech, verbal, letter, phonetic and combined notations, as well as paralinguistic sign elements (gestures and facial expressions).

Also, the objects of expert research are publications (text, images, videos), distribution of publications by another author, and comments in social networks or messengers.

Particular importance in linguistic research are materials in cases about the protection of honor, dignity, and business reputation. Texts in printed and electronic mass media, as well as oral speeches of public figures, are often the object of such expert research. Among the main tasks of a linguist is to reveal the content implications hidden in the text and distinguish the legal and linguistic concepts of "assertion" and "evaluative judgment" on the concrete speech material, which in the future will be the proper evidence in a court case.

It can be concluded that the linguistic expertise is effective evidence in the implementation of judicial proceedings in cases related to the protection of honor and dignity, business reputation. After all, the opinion of a court expert is not only a procedural source of evidence, but is also of key importance when rendering a court decision in cases related to the violation of the right to honor and dignity and business reputation.

REFERENCES:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1998), The Constitution of Ukraine No. 254к/96-BP. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (Accessed 23 March 2024).
2. The Ministry of Justice of Ukraine (1998), The Instruction on appointment and conduct of forensic expertise and expert studies No. 53/5. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n180> (Accessed 23 March 2024)
3. Azhniuk L. V. Typolohiya ob"yektiv linhvistychnoyi ekspertyzy i metodyka yikh doslidzhennya [Typology of objects of linguistic expertise and methods of their research]. Linguistics. K., 2016. P. 3-18.

Olga Plam

*Senior forensic expert Sector of investigations in information technologies
Kirovohrad Scientific and Research Expert-Criminalistic Center of the Ministry of
Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine*

Sergiy Dolynskyi

*Deputy Head of the Commodity, Auto-Commodity, Gemological and Economic
Research Department - Head of the Commodity and Gemological Research Sector,
Lviv Scientific and Research Expert-Criminalistic Center of the Ministry of Internal
Affairs of Ukraine, Lviv, Ukraine*

RESOLVING IDENTIFICATION TASKS WHEN THERE ARE CHANGES IN A PERSON'S APPEARANCE

Recently, during pre-trial investigations in criminal proceedings, the need to appoint forensic portrait examinations has become increasingly common. The purpose of appointing forensic examinations is to establish the identity of unknown criminals, witnesses, accused persons, suspects, facts related to identity documents and their owners, and other factual circumstances that are significant for the disclosure and investigation of crimes, as well as the search for criminals and other individuals.

One of the most challenging tasks in the process of solving and investigating offenses is the forensic identification of individuals, that is, the identification (or recognition) of living persons and corpses. Among the various forms of identification (by fingerprints, footprints, DNA profiles, appearance, etc.), the primary role in their establishment, according to statistics, belongs to identification by external features. Identification by external features is based on the individuality of a person's appearance and its relative immutability.

The objects of examination are:

- photographs (special, documentary, artistic, etc.);
- digital images;
- film and video recordings (individual frames are used as static material that conveys information about a person's external features).

Every person possesses a unique set of characteristics that distinguish them from others, including close relatives. Individuality is expressed in the uniqueness of the forms, sizes, and features of external body parts, which in turn also possess a set of characteristics such as size, placement, and configuration. For example, an element of a person's appearance like the mouth has characteristics such as size, position of the mouth opening, contour, and position of the corners of the mouth. The individuality of a person's appearance, its uniqueness, is determined by the number of external features, which is extremely large and variable. All this creates a unique combination of characteristics that allow each person to be distinguished by their appearance from a crowd and identified. The identification significance of individual characteristics depends on how frequently they occur in different people. The rarer a characteristic, the greater its identification significance.

The characteristics that describe a person's external structure are called appearance features. External appearance is purely individual and can be reflected in the material traces of a person's memory as mental images. These appearance features form the basis of forensic research when solving identification and diagnostic tasks. The study of human appearance features, methods, and means of their recording and use for establishing facts that play a significant role in solving and investigating crimes constitutes a separate theory within forensic science known as forensic habitology or habituscopy.

In recent years, plastic surgery has seen significant development in cosmetic hospitals and clinics, where clients can opt for artificial modifications to facial elements (such as the mouth, nose, etc.). Changing one's appearance has always been relevant, and with advancements in medicine, there are now more opportunities to achieve this. Today, not only individual facial elements are changed, but entire appearances are altered, which presents a challenge for portrait examination and requires detailed research.

During the identification of appearance, the possibility of cosmetic surgery on the face should always be considered, particularly in the following cases:

- When a person appears younger in a more recent portrait compared to an earlier one;
- When defects, anomalies, or other deviations are observed on an earlier photo but are absent or less pronounced in a more recent one;
- When there are discrepancies in the appearance of the individuals being compared, and one of the photos shows scars or marks that need to be evaluated to determine if they are related to surgical intervention.

To establish whether the discrepancies and changes in appearance observed in the photographs are the result of cosmetic surgery, it may be necessary to involve surgical specialists. This is because an expert might not always be able to conduct the research by only consulting specialized medical literature; sometimes, a consultation with a specialist is required. In some cases, a commission examination may need to be conducted.

From the experience of law enforcement agencies, there are cases where certain individuals seek assistance from clinics not to remove cosmetic defects but to radically change their appearance. Therefore, attention is drawn to the fact that among such individuals, there may be those who are hiding from justice.

Changes that affect the features of a person's external appearance:

Changes affecting the features of a person's external appearance include:

- Age-related changes: The actual age (chronological age) may not always correspond to the age determined from a photograph.
- Medico-biological changes: These include changes due to injuries, surgical operations, illnesses, and pathologies affecting specific facial elements.
- : Changes made through cosmetic procedures.
- Facial expressions (mimicry): Changes influenced by facial expressions and movements.
- Plastic alterations: Changes resulting from plastic surgery procedures.

Therefore, as a conclusion, it can be said that identifying individuals based on characteristics of appearance who have undergone plastic surgery is a complex type of investigation.

REFERENCES:

1. Методика ідентифікації особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями / укл. Коструб А.М., Павленко О.С., Чашницька Т.Г. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2013. 31.
2. Методичні рекомендації / Токманьова З.М., Пономарьова Т.І., Київ, ДНДЕКЦ МВС України, 2020. 36 с.
3. Ідентифікація особи за ознаками зовнішності: методичні рекомендації. МВС України, НАВС, ДНДЕКЦ; уклад. Ієрусалимов І.О., Садченко О.О., Сокиран М.Ф. Київ, 2011, 50 с.

Mykola Serbin

PhD in Law, Associate professor, leading specialist in the organization of scientific work of the department of ensuring the activity of the center of the Zaporizhzhia Scientific and Research Expert-Criminalistic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Zaporizhzhia, Ukraine

Olga Vanina

expert of the Department of Forensic Research of the Kirovohrad Scientific and Research Expert-Criminalistic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine

CRIMINAL INVESTIGATION OF HUMAN TEETH PRINTS

Forensics is a science that studies the patterns of detection, evaluation, research and use of evidence and techniques, methods and means of investigation of crimes based on the knowledge of these patterns. The number of objects in the forensic "field of vision" is quite large. Among them are traces of human teeth. Examination of traces of human teeth is one of the types of trasological studies, which are carried out for the purpose of identifying a specific person.

As a rule, the traces of teeth on various objects (food and non-food) are studied by criminologists, on the human body by forensic experts. The main goal of forensic research is to establish the identity of human teeth. Forensic doctors, most often, directly study the dental apparatus of a corpse, in order to identify its identity, or the damage left by teeth on a person's body, in order to establish the specified identity. Often, it is most expedient to conduct comprehensive research.

Establishing a person by the traces of teeth is based on the fact that the dental apparatus of a person is individual and sufficiently stable. The stability of identifying signs of teeth is due to the relative strength of dental tissues, especially enamel, to mechanical, chemical and thermal actions (for example, teeth can withstand temperatures up to 150°C without any visible changes and only begin to break down at a temperature of 250°C). Natural changes in the teeth are relatively minor and practically do not affect identification. All this testifies to the probative value of the study of traces left by human teeth. When examining such traces, along with identification tasks, diagnostic tasks can also be solved, which allow obtaining information about the identity of the criminal (his age, gender, profession, etc.).

Therefore, traces of teeth in the form of an overbite or a bite can be found at the scene of the crime, on food and other objects. Usually, during an overbite/bite, traces of the teeth of both jaws remain, sometimes one (in the form of an arch). Such traces can be formed by any group of teeth. They have both dynamic and static elements.

This type of examination has a number of features that are related to the anatomical structure of the dentition, the teeth themselves, the shape of the bite, tooth defects, the presence of crowns, bridges, etc.

Normally, an adult has 16 teeth on the upper and lower jaws, located relatively symmetrically: 4 incisors, 2 molars, 4 small roots (premolars) and 6 large roots (molars). The teeth differ from each other in size, shape, number of roots and structure

of the chewing surface. These features are the basis of the classification of identification features.

To date, there are many such classifications, and the classification of identification features of teeth proposed by G.L. is considered the most complete. Granovsky:

1. General anatomical features of the dentition: size and shape of the jaws; the presence or absence of asymmetry of the branches of the dental row or jaws; the number of teeth (absence or overcrowding); the presence of gaps between the teeth; the presence of prostheses.
2. General functional characteristics of the dentition, taking into account the mutual location of the upper and lower jaws, the shape of the bite: overlapping of one jaw with another; protrusion of one jaw above the other; pathological bite.
3. General anatomical features of individual teeth: size, shape of the tooth crown, chewing surface, cutting edge of the tooth; location of the tooth in the dental row; the number of masticatory tubercles.
4. Separate anatomical features of the teeth: the location, shape and size of the depressions on the cutting edge of the incisors; rotation of the tooth around the axis; peculiarities of tooth structure and defects; presence and magnitude of asymmetry.
5. Separate functional features of the teeth: mutual arrangement of antagonistic teeth, which is observed when closing the jaws.

Abnormalities of dental rows, bite, and individual teeth are of great identification significance.

Traces of human teeth also include traces of prostheses. Especially important for identification is the marking of prostheses, which facilitates the identification of victims of traffic accidents and other disasters.

Therefore, an important task of the forensic specialist during the inspection of the crime scene is to search for traces of the dental apparatus. Before starting to extract or make copies of the discovered traces, they must be photographed according to the rules of forensic photography. This is especially true of bite marks on a person's body, as they can change over time or even disappear as a result of the damage healing. Also, it is necessary to remember that in the course of photographing traces of teeth on easily melting objects, there is a threat of destroying them with the heat of lighting lamps. Casts must also be made with care, using dental materials whenever possible. The recovered traces must be sent to the forensic laboratory for examination as soon as possible.

The considered type of traceological examination requires the expert to be attentive and thorough in his work, and the success of the research depends on the ability to use knowledge not only of forensics, but also, to a certain extent, of its border areas: forensic medicine and dentistry.

REFERENCES:

1. Криміналістика.: Підручник. / П.Д. Біленчук, О.П. Дубовий, М.В. Салтевський, П.Ю. Тимошенко. За ред. Акад. П.Д. Біленчука. – К.: 1998.

Максим Будзієвський

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділу криміналістичних досліджень Запорізького відділення Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Запоріжжя, Україна*

ОСНОВНІ РИСИ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЕЛЕМЕНТІВ ПОЧЕРКУ

Сучасне судове почеркознавство характеризується реалізацією значної кількості різноманітних підходів, що намітилися в наукових розробках, направлених на розвиток теорії і вдосконалення практики судово-почеркознавчої експертизи.

Судове почеркознавство пройшло кілька етапів розвитку, а саме:

- накопичення знань і досвіду;
- становлення теоретичних засад;
- розгортання теоретичних та експериментальних досліджень, математизація знань;
- формування теорії судово-почеркознавчої ідентифікації.

Формування науково-теоретичних положень та завдань судового почеркознавства пов'язане із низкою питань, зокрема й теоретико-методологічного та практичного характеру. Одна з основних складових частин актуальності вироблення такого формування – закономірність виникнення теоретико - наукових положень та засад, їх значення для проведення судової експертизи експертами на практиці. Головним чинником у розробці положень та засад є саме визначення сутності їх як основних понять для кожного експерта. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених дослідженню різних аспектів основних понять, теоретичних та наукових положень та завдань судового почеркознавства й судової почеркознавчої експертизи, необхідно констатувати, що у юридичній літературі так і не сформовано усталених, повноцінних дефініцій цих понять.

У наявній на сьогоднішній момент науково-методичній та навчальній літературі до основних властивостей почерку, важливими з позицій криміналістичних експертиз, відносяться: індивідуальність, динамічна стійкість, варіаційність, вибіркова мінливість.

Індивідуальність почерку. Індивідуальність почерку - це своєрідність, неповторність у почерках різних осіб. У рукописі вона виражається неповторністю комплексу ознак почерку. Властивість притаманна лише сформованому почерку. На перших етапах навчання, коли відсутня автоматизація рухів, а образ знаків відповідає прописам, важко говорити про індивідуальну систему рухів. Таким чином, індивідуальність почерку визначається своєрідністю письмово-рухового (ПРН) функціонально-діагностичного комплексу (ФДК) навичок, в основі яких лежить:

індивідуальність особистості з її комплексом анатомічних, фізіологічних, психічних особливостей. Це внутрішній (суб'єктивний) чинник;

умови формування ФДК, серед яких найважливішою є методика навчання письма. Це зовнішній (об'єктивний) чинник;
система об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Як відомо, на початкових етапах навчання під час виконання письмових знаків велика участь свідомості. З огляду на це відзначається великий вплив психічних властивостей пишучого на формування ПРН: стійкість і точність зорового, звукового сприйняття; властивості уваги, пам'яті; вольові якості, посидючість; ставлення до навчання, перспективи та рівень розвитку естетичних почуттів. При подальшому навчанні рух, при написанні, автоматизуються і багато регуляцій передаються на низлежачі субкортикальні рівні. У зв'язку з цим на індивідуальність, що формується, починають впливати деякі мимовільні моменти: основні властивості нервової системи, особливості темпераменту, пороги чутливості сенсорних рецепторів, розміри кісткових важелів, властивості м'язових груп рухового апарату та ін.

Зовнішні умови утворюють для кожного, хто пише своє "мікросередовище", структура якого унікальна. Найбільш загальними умовами є методика навчання письма, прийнята у загальноосвітній школі, властивості особистості та професійні якості педагога. Крім того, деякі впливи зовнішнього середовища, що стійко повторюються, формують своєрідність почерку. До них належать: необхідність швидко записувати лекції у процесі подальшого навчання, незручна обстановка оформлення документів та ін.

В результаті взаємодії названих внутрішніх та зовнішніх факторів у пишучого формується неповторний, індивідуальний почерк.

Індивідуальність почерку, як суттєва його властивість дозволяє проводити почеркознавчі дослідження рукописів під час вирішення ідентифікаційних завдань експертизи. При цьому індивідуальність проявляється в системі більш приватних властивостей - ознаках, відображення яких у різних рукописах навіть однієї особи неоднакова. Найбільш повне відображення властивостей відбувається у великих за обсягом текстах. Чим менше за обсягом досліджуваний рукопис, тим менше проявляється індивідуальна система властивостей. Причому ця частина не завжди відображає властивості цілого. Звідси виникають дві важливі проблеми:

- непридатність однієї й тієї системи ознак для вивчення рукописів різного обсягу, так як ознаки, розроблені для великих за обсягом текстів, непридатні для дослідження почерку малооб'ємних записів;
- необхідність визначення нижньої межі інформативності почеркового об'єкта.

Динамічна стійкість та варіаційність почерку. Динамічна стійкість - це стандартність (стереотипність) та стабільність (збереження) почерку, які означають:

- незмінність почерку однієї особи як у межах одного рукопису, так і рукописів, виконаних не одночасно;
- стійкість почерку у різних умовах.

Стійкість утворюється із формуванням почерку, так як ця властивість

притаманна виробленій системі рухів. Зазвичай, почерк стабілізується до 25 років і перебуває в цьому стані без істотних змін до літнього віку (60 років). До того часу починають з'являтися зміни почерку. У старечому віці (74 роки та вище) відбувається деградація письмово-рухової навички.

Стійкість почерку проявляється і при дії різних збиваючих факторів, що не перевищують значно "пороги збиваності". Рухова система має значний запас міцності. Так, проведеними дослідженнями виявлено дві фази процесу формування письмово-рухової навички. У початковій фазі корекція рухів відбувається за рахунок зорової аферентації, яка зумовлює участь свідомості у цьому процесі. При цьому переважаючому вигляді регуляції пишучий реагує лише на досить великі відхилення при письмі, які вже вчинені. Така форма контролю "post factum" створює умови для "нищпорення" знаряддя письма листа. Це становище триває до того часу, поки в учня не сформується кінестетична аферентна корекція застосовуваних м'язових напруг і прискорень пишучого приладу. У цьому випадку контроль, що виробляється, попереджає помилку, що назріває, вже в динаміці м'язових напруг. Кінестетична аферентація виникає при підвищенні чутливості та формуванні у підкіркових та кіркових центрах стійких домінуючих вогнищ, відповідальних за підтримання автоматизованих рухів, зумовлених діяльністю пропріоцепторики. Аферентний сигнал за таких умов у більшості випадків свідомості не досягає.

Стійкість почерку не означає його абсолютної стереотипності властивостей. Формами проявлення стійкості є варіаційність та розкид у межах варіанту.

Варіаційність почерку та варіаційність ознак почерку викликані адаптаційними процесами формування та реалізації почерку. Під варіаційністю почерку слід розуміти стійку видозміну почерку однієї й тієї ж особи, відображену в рукописах, що є засобом пристосування до різних умов їх виконання. Під варіаційністю ознак - наявність у рукописах (почеркових реалізаціях) однієї й тієї ж особи різних ознак, що відбивають одну характеристику почерку, як основу систематизації ознак.

Варіаційність надає руховій системі велику пластичність і розширює межі для маневру в обстановці, що постійно змінюється.

Закономірні коливання системи всередині області стійкості можуть бути викликані різними причинами, у зв'язку з цим виділяється два види варіаційності: програмна та корекційна. Слід пам'ятати, що ці найменування умовні, так як варіаційність завжди програмується.

При формуванні письмово-рухової навички пишучий набуває здатності компенсувати вплив факторів, що збивають, за рахунок незначних корекцій механізму письма, внаслідок чого має завжди однаковий результат. Однак вплив цих факторів в окремих випадках виявляється настільки сильним, що компенсації не досягають мети. У цьому випадку людина виробляє і приймає нові рухові образи, що більш відповідають умовам, що змінилися. Таким шляхом проявляється програмна варіаційність.

Корекційна варіаційність властива кожному сформованому почерку.

Однією з основних причин цього виду варіаційності є швидкий і зв'язний лист. Однак, на відміну від програмної, корекційна варіаційність обмежена межами вже вироблених. Наприклад, залежно від контексту попередніх і наступних рухів, знаків, навіть слів і фраз той, хто пише обирає відповідний варіант руху.

Від варіаційності необхідно відрізнити ще один прояв динамізму стійкості - розкид у межах варіантів, під яким розуміють видозміну ознаки в рукописах, виконаних однією особою, в межах одного варіанту. За своєю суттю розкид є корекційною відповіддю на аферентні сигнали про стан виконавчих органів (становище, напрямок, швидкість тощо) і тому на відміну від варіаційності ніколи не планується. Розкид властивий всім динамічним системам із зворотним зв'язком.

Виборча мінливість почерку. При дуже сильному впливі збиваючих факторів, значно перевищуючих поріг сприйняття, але повністю не порушуючих ФДК, корекція відбувається за участю іншого механізму - вибіркової мінливості. Основний канал зворотного зв'язку цього механізму – зоровий. Корекції програмуються ситуативно, під час виконання рукопису.

Підсумовуючи, слід зазначити, що високий рівень розвитку судового почеркознавства не означає відсутності проблем при визначенні основних рис властивостей елементів почерку, які потребують розв'язання. Такі проблеми існують, і їх вирішення сприятиме подальшому вдосконаленню як теоретичних засад судового почеркознавства, так і практики проведення судово-почеркознавчої експертизи.

Віктор Герасімов

*кандидат фармацевтичних наук, судовий експерт Запорізького відділення
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Запоріжжя, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ БАРВНИКІВ ЧОРНИЛ КУЛЬКОВИХ РУЧОК МЕТОДОМ ТОНКОШАРОВОЇ ХРОМАТОГРАФІЇ (ТШХ)

Аналіз чорнил кулькових ручок є складним аналітичним завданням, зважаючи на те що сучасні чорнила являють собою складний комплекс взаємовпливаючих компонентів, як основних, так і допоміжних, спрямованих на покращення характеристик чорнил. Основними та найважливішими компонентами чорнил є барвник та воско-жирова основа. Барвники можуть бути представлені як власне жиророзчинними (або водорозчинними у випадку гелевих ручок) барвниками, так і нерозчинними пігментами або бути їх більш-менш складною комбінацією. Барвники, порівняно з основою-носієм, складають досить невеликий відсоток загальної маси чорнил. Основа, склад якої впливає на характеристики розтікання і висихання чорнил, складається з смол, жирів, олій, восків та розчинників. В менших кількостях в основі присутні речовини, що використовуються для корекції побутових або спеціальних властивостей чорнил (модифікатори в'язкості, змочуваності, стійкості та т.п.), а саме - сикативи, пластифікатори, мастила, консерванти, антиоксиданти, мила, поверхностно-активні речовини (ПАР) та нерозчинні тверді частинки. Саме багатокомпонентний склад чорнил кулькових ручок надає додаткові можливості для діагностичних та особливо ідентифікаційних криміналістичних досліджень. Однак, незважаючи на відносно велику кількість воско-жирової основи, вона є достатньо складним об'єктом дослідження, доступним лише для складних інструментальних методів. Навпаки, жиророзчинні барвники, всупереч їх порівняно невеликому вмісту в чорнилі, є зручним предметом дослідження дешевими та доступними методами, насамперед, методом тонкошарової хроматографії (ТШХ) та її більш розвинутими модифікаціями (високоєфективна тонкошарова хроматографія (ВЕТШХ), хроматографування під тиском, в безперервному потоці елюента, метод ТШХ з керованою газовою фазою, а також в поєднанні зі спектроденситометром або мікрофотометром). Але навіть в своєму класичному інструментальному виконанні тонкошарова хроматографія дає змогу надійно відрізнити схожі за відтінком чорнила шарикових ручок. Недоліки тонкошарової хроматографії чорнил кулькових ручок є загальними недоліками цього метода: це руйнуючий метод дослідження, залежний від умов зовнішньої середовища, хімічної чистоти використовуваних матеріалів, має місце вплив суб'єктивних факторів, пов'язаних з персоналом, та відносна невелика роздільна здатність, пов'язана з обмеженими розмірами хроматографічних пластин та хроматографічних камер [1, с.107-121]. Між тим, використання тонкошарової хроматографії (ТШХ) в модифікації високоєфективної тонкошарової хроматографії (ВЕТШХ) (використання високоякісних

хроматографічних пластин та простого інструментального обладнання) дає змогу позбутися майже всіх вказаних вище недоліків, поряд зі збереженням відносних доступності та дешевизни цього методу.

Досліджувалися 15 кулькових ручки (стрижня) різних найменувань та виробників, доступних в Україні. Для кожного різновиду ручок (стріжнів) досліджувалося їх три аналогічних екземпляра. Хроматографування проводилося як з чорнилами, вилученими з чорнильних записів, зроблених на білому канцелярському папері формату А4 та щільністю 80 г/м², так і з чорнилами відібраними безпосередньо з кулькової ручки (стрижня), шляхом одиночного торкання поверхні чорнила металевою спицею. Кожною з ручок на фрагменті аркуша білого паперу розмірами 10 мм на 20 мм однократно проводили лінію довжиною 10 мм. Після того, як чорнило фіксувалося на папері, його екстрагували (змивали) без подрібнення паперу за допомогою 0,5 мл метанолу в годинниковому склі протягом 15 с. У якості речовини порівняння (контрольного зразка) використовували метанольний 0,05% розчин барвника кристалічного фіолетового (кристал-віолет, crystal violet, CV), у якості холостих зразків використовували 0,5 мл метанолу, та метанол після обробки аналогічного фрагмента чистого білого паперу.

На аналогічних чорнильних записах на тому самому папері проводилися тести на розчинність в різних розчинниках, таких як метанол, етанол, дистильована вода, диметилформамід (ДМФА), бензол, толуол, ацетон, оцтова кислота, хлороформ, етилацетат та н-гексан.

Тонкошарову хроматографію проводили на стандартних пластинах 20 мм х 20 мм з попередньо нанесеним покриттям фірми Merck™, Німеччина, товщиною 0,25 мм, на алюмінієвій пластині, легованій силікагелем (TLC Silica gel 60G F254, Merck) (нерухома фаза), підготовлених шляхом обрізання до потрібних розмірів без активації. Стартова лінія знаходилася в 15 мм від нижнього краю пластини, пробіг фронту розчинника – 170 мм.

У якості рухомої фази використовували наступні системи органічних розчинників: **етилацетат-етанол-дистильована вода (70:35:30)**, етилацетат-етанол-дистильована вода (14:6:7), етилацетат-етанол-дистильована вода (7:3:2), н-бутанол-етанол-дистильована вода (10:2:3), н-бутанол-етанол-дистильована вода (50:15:10), етилацетат-циклогексан-метанол-розчин аміаку (70:15:10:5), етилацетат-бутанол-розчин аміаку (60:35:5), толуол-ацетон-етанол-розчин аміаку (30:60:7:2), етилацетат-метанол-розчин аміаку (5:2:1), трихлоретен-1,1,1-трихлоретан-етилацетат (10:1:1) [2, с.201], [3, с.227]. Проявляючий реагент не використовували. Отримані хроматограми оглядали при денному світлі.

За результатами хроматографування було встановлено, що виділена напівжирним курсивом система органічних розчинників (етилацетат-етанол-дистильована вода (70:35:30)) є найбільш ефективною для розділення всіх аналізованих чорнил кулькових ручок. Для підтвердження повного розділення всіх компонентів досліджуваних зразків було проведено двовимірну (2D) тонкошарову хроматографію (ТШХ) з використанням різних систем розчинників, отримані результати вказують, що вищезгадана одновимірна (1D)

тонкошарову хроматографію (ТШХ) здатна до достатнього розділення всіх присутніх забарвлених компонентів чорнил. Всі досліджені чорнила кулькових ручок містили барвник кристалічний фіолетовий з іншими неідентифікованими (в даному дослідженні) забарвленими сполуками. Також було встановлено, що екстракція чорнил з паперу метанолом порівняно з використанням чорнил, безпосередньо розчинених в ньому, не оказує суттєвого впливу на процес хроматографічного розділення компонентів чорнил в обраній системі органічних розчинників.

Отримання хроматографічної картини з різною кількістю зон, які також відрізняються за R_f (коефіцієнт хроматографічної рухливості), кольором або відтінком кольору, веде до категорично негативного висновку щодо подібності аналізованих чорнил. Однак слід вказати, що отримання схожої картини хроматографічного розділення забарвлених компонентів, особливо якщо їх кількість порівняно невелика (навіть два-три барвника), особливо при відсутності речовин порівняння (стандартних зразків) барвників, не є підставою для виводу щодо спільної родової, а тим більше групової належності, а може лише вказувати на те, що аналізовані чорнила кулькових ручок схожі між собою за складом барвників. Для проведення повноцінної ідентифікаційної експертизи чорнил необхідно дослідження їх безбарвних компонентів (воско-жирової основи) та мінорних компонентів. Найбільш зручними методами аналізу є визначення важколетких сполук (гліцерину, бензилового спирту, феноксіетанолу, бутиленгліколю та інших) методом хромато-мас-спектрометрії або смол та барвників методом ІЧ-Фур'є спектроскопії (епоксидні смоли, алкідні смоли, триарілметанові барвники та т.п.), що потребує відповідного інструментального оснащення лабораторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Куліков А.Ю. Тонкошарова хроматографія: теоретичні основи та практичне використання. Навчально-методичний посібник. Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 264 с.
2. Djozan D., Baheri T., Karimian G., Shahidi M. Forensic discrimination of blue ballpoint pen inks based on thin layer chromatography and image analysis. *Forensic Science International*. 2008. № 179. P. 199–205. URL: <http://forensic.sc.su.ac.th/seminar/seminari52/51312344.pdf> (дата звернення: 26.03.2024).
3. Loong Chuen Lee, Sitti Mariam Nunurung, Ab Aziz Ishak. Forensic analysis of blue ballpoint pen inks on questioned documents by high performance thin layer chromatography technique (HPTLC). *The Malaysian Journal of Analytical Sciences*. 2014, № 18, P. 226–233. URL: https://mjas.analis.com.my/wp-content/uploads/2018/11/LoongChuenLee_18_2_1.pdf (дата звернення: 26.03.2024).

Анастасія Данильченко

*курсантка 3-го курсу групи ДР-144 Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна*

*Науковий керівник: **Олександр Кривопуск** – викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки Дніпропетровського Державного університету
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна*

ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ З УРАХУВАННЯМ НОВІТНІХ ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ

Екологічні злочини завдають непоправної шкоди навколишньому природному середовищу, яке є основою життєдіяльності людини та забезпечує її існування. Забруднення повітря, води, ґрунтів, незаконна вирубка лісів, браконьєрство та інші протиправні дії наносять величезні збитки екосистемам, призводять до вимирання рідкісних видів тварин і рослин, негативно впливають на здоров'я та життя людей. Статистичні дані свідчать про стійку тенденцію до зростання кількості екологічних правопорушень у всьому світі.

Метою дослідження є формулювання теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо покращення криміналістичної методики у галузі розслідування злочинів проти екології та методології окремих криміналістичних досліджень.

На мою думку, розслідування злочинів даної категорії потребує розробки ефективної криміналістичної методики з урахуванням новітніх досягнень науки та техніки, які дозволять підвищити якість процесу збирання, фіксації, вилучення та дослідження доказів. Впровадження інноваційних технологій та наукових методів є невід'ємною складовою успішного розкриття та запобігання екологічним злочинам.

Актуальними проблемами розслідування екологічних злочинів, в умовах сучасності є:

1. Складність виявлення та фіксації слідів екологічних злочинів через їх латентний характер, поширеність у віддалених місцевостях та невідомий вплив на довкілля.
2. Необхідність залучення спеціальних знань з різних галузей науки, таких як екологія, біологія, хімія, геологія та інші.
3. Транскордонний характер окремих видів екозлочинів, що вимагає налагодження міжнародної співпраці та обміну інформацією.
4. Недостатня обізнаність та підготовка правоохоронців у питаннях екологічного законодавства та особливостей розслідування таких злочинів.

Звісно, є екологічні проблеми, які не мають антропогенного чинника, а на які впливають так звані «глобальні зміни клімату», як-то повені чи посухи, аномальні коливання температури повітря, атмосферного тиску, магнітні бурі тощо. В той же час, більшість екологічних злочинів в Україні може бути вирішена на рівні держави [1].

З урахуванням новітніх досягнень ми маємо можливість пришвидшити та зробити більш ефективним процес розгляду справ з питань екологічних злочинів шляхом:

1. Залучення можливостей штучного інтелекту, машинного навчання та аналізу великих даних для обробки значних обсягів інформації [8, 17].

2. Використання сучасних засобів криміналістичної техніки, зокрема безпілотних літальних апаратів, 3D-сканерів, тепловізорів, для фіксації, вилучення та дослідження матеріальних слідів на місці події.

Пропоную рекомендації щодо вдосконалення криміналістичної методики в даній сфері:

1. Здійснення екологічної політики держави має опиратися на основні засади та важелі соціально-економічного розвитку, тобто базуватиметься на реальній економіці і безумовній соціальній орієнтації. Тому в якості основних пріоритетів держава має виділяти найважливіші соціальні цінності – гарантування екологічної безпеки і захист екологічних прав людини, зокрема на безпечне життя і здоров'я.

2. Створення спеціалізованих підрозділів з розслідування екозлочинів у структурі правоохоронних органів з належною підготовкою фахівців.

3. Розробка галузевих методичних рекомендацій із залученням провідних експертів у сфері екології, техніки, природничих наук.

4. Налагодження співпраці з науково-дослідними установами та експертними організаціями для забезпечення доступу до новітніх наукових розробок.

5. Технічне переоснащення криміналістичних підрозділів сучасними засобами фіксації, збирання та дослідження доказів.

6. Посилення міжнародного співробітництва, обміну досвідом та інформацією з питань розслідування екозлочинів транскордонного характеру.

7. Підвищення екологічної свідомості та правової культури громадян шляхом проведення просвітницьких заходів та інформаційних кампаній.

Формування ефективної криміналістичної методики розслідування екозлочинів вимагає врахування новітніх досягнень науки і техніки. Це дозволить підвищити якість виявлення, фіксації та дослідження доказів, а також сприятиме успішному розкриттю та розслідуванню злочинів проти довкілля.

Разом з тим, криміналістичну методику слід розглядати як комплексний інструмент, що поєднує новітні науково-технічні досягнення, спеціальні знання з різних галузей, ефективні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи, а також тісну взаємодію між правоохоронними органами, науковими установами та громадськістю.

Лише завдяки систематичному вдосконаленню й передових розробок буде можливо забезпечити високий рівень розкриття екологічних злочинів, встановити винних осіб та притягнути їх до відповідальності. Впровадження рекомендованих заходів сприятиме підвищенню ефективності боротьби з екозлочинністю та забезпеченню охорони навколишнього середовища в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь.

Також слід підкреслити, що важливого значення набуває активна просвітницька та виховна робота правоохоронних органів щодо формування нетерпимого ставлення у суспільстві до екологічних правопорушень, адже саме зміна суспільної свідомості та переосмислення цінності довкілля здатні суттєво знизити рівень екозлочинності.

Отже, лише комплексний підхід, що поєднує новітні здобутки науки і техніки, належну правову базу, міжвідомчу та міжнародну співпрацю, а також підвищення екологічної культури населення, здатен забезпечити ефективне формування та застосування криміналістичної методики розслідування екозлочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Екологічна свідомість: екологічні права, дотримання яких варто вимагати. Веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/ekologichne-pravo-turistichne-pravo/ekologichna-svidomist-ekologichni-prava-dotrimannya-yakih-varto-vimagati.html> (дата звернення: 13.03.2024).
2. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України(теоретична частина) Методологічні та правові заходи забезпечення екологічної політики Ураїни: веб-сайт. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/48401788.pdf> (дата звернення: 13.03.2024).

Ярина Дідовець

судова експертка сектору дактилоскопічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Чернігівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ СКАНЕРІВ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВПІЗНАНИХ ТРУПІВ

Критерієм ефективності діяльності правоохоронних органів виступає швидке, неупереджене та якісне вирішення поставлених завдань. За час існування дактилоскопія проявила себе як надійний та ефективний метод ідентифікації особи. Однак світ змінюється, невпинно з'являються новітні технології, серед яких і вдосконалення ідентифікації особи за папілярними узорами.

Особливої уваги потребують дактилоскопічні сканери, які вважаються важливим інструментом для збору та аналізу дактилоскопічних даних, що дозволяє ідентифікувати осіб з високою точністю.

В багатьох розвинених країнах вже досить довгий період часу використовують електронні дактилоскопічні сканери для отримання зображень папілярних узорів. В Україні дактилоскопіювання відбувається за допомогою типографської фарби, однак вже з'являються перші кроки до запровадження використання електронних дактилоскопічних сканерів підрозділами Національної поліції України [3].

Запровадження дактилоскопічних сканерів дозволяє правоохоронцям ефективно та швидко встановлювати осіб, які мають проблеми із законом та уникати помилок при ідентифікації, що можуть виникати при використанні інших методів.

За допомогою портативного сканера можна отримати відбитки пальців в електронному вигляді, переслати їх на дослідження та ідентифікувати особу – усе за кілька хвилин і одразу на місці вчинення кримінального правопорушення. Крім того, це стає особливо актуальним для встановлення осіб невідомих трупів в умовах правового режиму воєнного стану.

У 2019 році ГУНП в Донецькій області отримало від регіонального координатора Міжнародного комітету Червоного Хреста з питань судово-медичної експертизи оптичний дактилоскопічний сканер з технологією світло випромінюючих датчиків, що має назву «Kojak 10 print roll scanner». В той же час, у місті Маріуполі на базі відділу експертизи трупів Донецького обласного бюро судово-медичної експертизи працівниками управління карного розшуку та сектору дактилоскопічного обліку управління інформаційно-аналітичної підтримки ГУНП Донецької області разом з представниками міжнародної організації було проведено практичний семінар присвячений використанню сучасних приладів та технологій для ідентифікації невідомих трупів. Під час семінару було проведено дактилоскопіювання трупів, наданих на дослідження до бюро, за допомогою дактилоскопічних сканерів «Kojak 10 print roll scanner»

та «Watsonminiscanner», саме такими пристроями користуються правоохоронці США та європейських країн [4].

Зразки відбитків пальців рук трупів під час семінару отримувалися за допомогою оптичного сканеру «Kojak 10 print roll scanner» шляхом послідовного накладання поверхні нігтьової фаланги пальців рук трупу на екран сканера. Після чого, зображення збережено на карту пам'яті пристрою, та надіслано за допомогою каналів електронного зв'язку до управління інформаційно-аналітичної підтримки ГУНП в Донецькій області, з метою подальшого опрацювання та поміщення до автоматизованої дактилоскопічної ідентифікаційної системи (далі – АДІС).

Вказана процедура тривала всього 17 хвилин. Отримані відбитки пальців рук мали потрібний розмір, а розширення збережених файлів (bmp, png) завантажуються в робочу програму АДІС «Дакто-2000». В результаті чого спеціаліст, що працює з автоматизованою системою, отримує якісні зображення для розставлення інтегральних характеристик, встановлення загальних та індивідуальних ознак папілярних узорів.

В подальшому здійснюється програмне кодування та пошук у дактилоскопічному масиві інформації обласного, а за необхідності, центрального рівнів АДІС «Дакто-2000», з метою визначення переліку кандидатів для порівняння. Загальний час на отримання зразків, завантаження, опрацювання та перевірку за автоматизованим дактилоскопічним масивом АДІС склав до 30 хвилин.

Варто зазначити, що дактилоскопіювання трупів значно відрізняється від дактилоскопіювання живих осіб, зокрема через те, що в м'яких тканинах пальців відбуваються незворотні зміни, які ускладнюють перевірку відбитків звичним способом або ж роблять її неможливою.

Використання методу дактилоскопіювання за допомогою типографської фарби має ряд недоліків в порівнянні із сканерами, серед яких: гірша якість відбитків; більша кількість часу йде на передачу отриманої дактилокарти до підрозділів інформаційних технологій та завантаження до системи АДІС «Дакто-2000», в результаті чого втрачається цінний для розслідування час. Крім того, при застосуванні класичного методу дактилоскопіювання за допомогою типографської фарби можуть знищуватися речові докази на трупі.

Щодо позитивних прикладів застосування дактилоскопічних сканерів можна навести такі практичні ситуації. 24.12.2019 р. о 10:40 год. до чергової частини Кальміуського відділення поліції Центрального відділення поліції ГУНП в Донецькій області надійшла інформація, що на кладовищі, біля входу, на могилі виявлено труп чоловіка з такими ознаками: на обличчі відсутня шкіра, наявні тілесні ушкодження у ділянці черева, схожі на порізи чи укуси собак. З використанням дактилосканера «Кожак» вдалося отримати 2 придатних відбитка пальців лівої руки трупа. Після чого, вони були спрямовані каналами електронного зв'язку до управління інформаційно-аналітичної підтримки ГУНП в Донецькій області. За допомогою дактилоскопічної картотеки встановлено особу померлого, який раніше притягався до кримінальної відповідальності. З

моменту відправлення відбитків до встановлення особи померлого минуло лише 22 хвилини [3].

У вересні 2020 року в місті Коростень, Житомирської області, в затопленому кар'єрі виявлено труп чоловіка з ознаками насильницької смерті, в якому розпочалися гнилісні зміни. Труп тривалий час перебував у воді, а тому проведення дактилоскопіювання за допомогою типографської фарби провести було майже неможливо. За допомогою дактилоскопічного сканера, наданого поліцейськими Донеччини, вдалося відібрати зображення папілярних узорів п'яти пальців рук, придатних до ідентифікації [5].

Необхідно відмітити, що впровадження в правоохоронну систему України дактилоскопічних сканерів підтверджується розробленням в 2021 році методичних рекомендацій «Використання дактилоскопічних сканерів підрозділами Національної поліції України», в яких зокрема також визначено тактику дактилоскопіювання трупів людей [2].

В методичних рекомендаціях пропонується розглядати процес дактилоскопіювання трупа людини з використанням дактилоскопічного сканера, як такий, що складається з трьох етапів: підготовчого, робочого та заключного.

На підготовчому етапі спеціалістами вживаються заходи для забезпечення особистої безпеки та недопущення внесення змін в слідову картину (використовують засоби індивідуального захисту – захисні рукавички); вивчаються руки трупа та стан шкіри. У випадку необхідності, якщо пошкоджений або відсутній епідерміс, здійснюється комплекс маніпуляцій для відновлення шкірного покриву та папілярного узору. Одержання якісних відбитків у цих випадках можливе лише в лабораторних умовах за участю судово-медичного експерта. Якщо ж немає необхідності у проведенні маніпуляцій по відновленню шкірного покриву, руки трупа очищують від бруду, крові тощо, а по можливості спочатку обмивають холодною водою, потім для набрякання – теплою водою, насухо витирають та знежирюють розчинником. Важливо також привести у готовність технічні засоби, а саме дактилоскопічний сканер та комп'ютер, перевірити програмне забезпечення, забезпечити джерело живлення технічних засобів.

На робочому етапі безпосередньо отримуються відображення папілярних узорів пальців рук шляхом їх сканування за допомогою дактилоскопічного сканера (плоским та прокатним способами) відповідно до сигналів дактилоскопічного сканера.

На заключному етапі спеціалістами проводиться оцінка якості та повноти отриманих відображень, у випадку необхідності проводиться повторне сканування. Потім в програму вносяться відомості про труп людини. Отриманні зображення зберігаються у цифровій (електронній) формі у вигляді дактилокарти. Спеціалістами проводиться роздрукування дактилокарти, в якій підписується особа, що проводила дактилоскопіювання. Важливим на заключному етапі є й те, що технічні засоби (дактилоскопічний сканер та комп'ютер) необхідно оглянути, продезінфікувати та очистити. По закінченню складаються необхідні процесуальні документи (протокол та додатки до нього).

Наведені приклади використання дактилоскопічних сканерів для ідентифікації невідомих трупів свідчать про позитивні аспекти впровадження таких пристроїв в діяльність правоохоронних органів України. Окрім зменшення часу для проведення ідентифікації невідомого трупа, використання дактилоскопічних сканерів, дає можливість отримати якісне зображення навіть у тих випадках, коли папілярний узор нестабільний та дублювання його механічним шляхом не можливе, що збільшує також вірогідність ідентифікації. Такий метод є технічно зручним та має очевидні переваги над традиційним методом (застосування типографської фарби): дозволяє отримати відображення папілярного візерунку пальців рук без внесення незворотних змін в слідову картину; дає можливість провести дактилоскопіювання безпосередньо на місці виявлення трупа, що значно прискорює процес обробки отриманої інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку Експертної служби МВС України: наказ МВС України від 11 листопада 2001 р. № 785. Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01#Text>.
2. Антонюк П.Є., Білоус І.В., Крилевич Р.Б., Приходько Ю.П., Саковський А.А., Фурман Я.В., Щербанюк Д.В. Використання дактилоскопічних сканерів підрозділами Національної поліції України: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 30 с.
3. Осуховський, Р.В., Кизименко С.Г. Використання технічних засобів дактилоскопіювання для ідентифікації осіб. Матеріали наукових заходів: «Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів». Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 174-179 с.
4. Поліцейські Донецчини протестували мобільні пристрої для проведення дактилоскопії в режимі онлайн. URL: <https://dn.npu.gov.ua/news/politseyski-donechchini-protestuvali-mobilni-pristroi-dlya-provedennya-daktiloskopii-v-rezhimi-onlayn>.
5. Труп у кар'єрі під Коростенем: правоохоронці встановили особу загиблого, допомоги донецькі колеги. URL: <https://korosten.today/kryminal/trup-u-kar-er-p-d-korostenem-pravookhoronts-vstanovili-osobu-zagiblogo-dopomogi-donets-k-kolegi.html>.

Ігор Зозуля

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна

Максим Єнік

здобувач вищої освіти Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна

Ігор Мудрицький

здобувач вищої освіти Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ОБІЗНАНОСТІ В МЕТОДОЛОГІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Вивчення та розуміння проблем, що виникають у питаннях підвищення результативності та інформованості, є складовою проблематики підвищення ефективності та обізнаності в методології розслідування кіберзлочинності. До того ж, як зазначає О.Ю. Довженко, "слідство щодо кіберзлочинів залишається обмеженим традиційними слідчими методиками, які не завжди застосовні до нового типу правопорушень" [1, с.3], і, на думку Б.М. Головкина із співавторами, "без наявності спеціальних знань доволі складно (а часом неможливо) виявити, зафіксувати і вилучити криміналістично значущу інформацію про кіберзлочин" [2, с.35]. З цієї причини питання підвищення ефективності та обізнаності як слідчого в методології розслідування кіберзлочинів, так і громадян щодо ризиків кіберзлочинності та способів захисту від них, набувають нового значення.

Зазвичай, контекстуальна обізнаність відноситься до рівня знань, розуміння та свідомості фахівців у сфері кібербезпеки щодо сучасних методів, стратегій, технік і інструментів, які використовуються у розслідуванні кіберзлочинів. Це означає, що такі фахівці повинні бути освіченими із загальних принципів розслідування кіберзлочинності, а також ознайомленими зі специфічними методами і технологіями, які допомагають виявляти, аналізувати та реагувати на кіберзлочини. Така обізнаність включає в себе знання про різноманітні види кіберзлочинів, їхні техніки та методи виконання, процеси, стратегії і технології, що використовуються для їхнього виявлення, аналізу та реагування. Означена обізнаність допомагає фахівцям ефективно впроваджувати найкращі практики з існуючих і вдосконалювати методологію розслідування кіберзлочинів для забезпечення більшої ефективності та успішності у боротьбі з кіберзагрозами.

Вказана проблематика включає в себе аналіз ефективності розслідувань, виявлення недоліків у поточних підходах, пошук нових стратегій та технологій для поліпшення процесу розслідування, а також підвищення обізнаності та знань у сфері кібербезпеки. Залежно від виявлених недоліків і потреб, наявні методики

розслідування кіберзлочинності є або унормованими, або ексклюзивними, оскільки розробляються та вдосконалюються окремими фахівцями для більш ефективного виявлення, дослідження та протидії кіберзлочинам.

При цьому, оскільки прагнення до уніфікації накладає певні вимоги до структуризації методик розслідування злочинів, як зазначає О.В. Пчелина, "криміналістична методика повинна відображати особливості (специфіку) злочинної діяльності (її механізму) та криміналістичної діяльності" [3, с.123]. Але, саме в галузі кібербезпеки через швидкий темп змін, різноманітність атак і систем та міжнародний характер кіберзлочинності надзвичайно складно досягти належної уніфікації криміналістичних методик, у тому числі й, на думку О.Ю. Довженко, через потребу "розмежування окремих понять та категорій в методиці розслідування кіберзлочинів" [1, с.5]. До того ж, цілком очевидно, що тільки підготовлений експерт із кібербезпеки може оцінити ту ж саму "дедупліковану структуру обробки доказів, розроблену з урахуванням парадигми Digital Forensics as a Service Framework (DFaaS)", в якій "перед отриманням артефакти хешуються та порівнюються з централізованою базою даних попередньо проаналізованих файлів для виявлення загальних файлів" [4, с.xiii], та яка була спеціально розроблена для виявлення та аналізу цифрових доказів, включаючи дані, які можуть бути пов'язані з кіберзлочинами. При цьому, подібні методики можуть бути експериментальними та нестабільними, мати обмежені можливості у виявленні та аналізі великих обсягів цифрових даних, несумісними з деяким обладнанням або програмним забезпеченням тощо.

Разом із тим, саме криміналістичні методики є стратегічно спланованими підходами та методами, що використовуються правоохоронними органами для виявлення, дослідження та протидії кіберзлочинності. Вони включають в себе різноманітні технічні, аналітичні, юридичні та організаційні заходи, спрямовані на виявлення злочинців, збір доказів, ідентифікацію вразливостей у системах і мережах, а також на запобігання майбутнім кібератакам. Методики розслідування кіберзлочинів можуть включати такі етапи, як аналіз загроз, збір доказів, ідентифікацію злочинців, встановлення зв'язків між злочинами та інші. Вони часто базуються на співпраці між різними правоохоронними органами, урядовими та приватними суб'єктами, а також на використанні сучасних технологій та методів кібербезпеки.

Наразі проблемними щодо підвищення ефективності та обізнаності в методології розслідування кіберзлочинності зазначені:

1. Втрата ефективності заходів боротьби з кіберзлочинами внаслідок недоцільного застосування або недостатньої адаптації науково-технічних засобів, тактичних прийомів і методів розслідування до сучасних методів атак і стратегій кіберзлочинців.

Так, оцінюючи проблематику розслідування кіберзлочинності, А.В. Воронцов каже про потребу "вивчення і оцінку обстановки в мережах", "оцінку ризику кіберзлочинності" та "формування ефективних механізмів боротьби із злочинами у віртуальному світі" [5, с.8, 13–14]. Б.А. Бурбело – що "ефективними способами профілактики кіберзлочинності є вдосконалення науково-технічних

засобів, тактичних прийомів і методів розслідування неправомірного доступу до комп'ютерної інформації" [6, с.180]. Аналогічну точку зору підтримують й інші вчені. Це свідчить про перенесення акценту у боротьбі з кіберзлочинами безпосередньо на підвищення ефективності задіяних засобів і заходів.

2. Неоднаковість результатів і недооцінка загроз через відсутність стандартизованих методів і процедур, чітких та уніфікованих вимог і підходів розслідування кіберзлочинів.

Різні результати та різне трактування одних і тих же фактів пов'язується з використанням різних методів і процедур розслідування кіберзлочинів різними фахівцями та організаціями; брак стандартів призводить до недооцінки серйозності кіберзлочинів або недостатнього розуміння їхніх наслідків; розбіжності в методах розслідування – до неефективного використання ресурсів; відсутність стандартизованих методів – до помилкових висновків у розслідуваннях, появи недовіри до правоохоронних органів і системи судочинства.

Так, станом на сьогодні, як зазначає Є. Джонсон, "у сфері кібербезпеки існує кілька методів для аналізу та моніторингу атрибутів кібервоторгень суб'єктів загрози", серед яких "Diamond Model of Intrusion Analysis є найбільш ефективною моделлю для розслідування та аналізу інцидентів кібербезпеки" [7]. Структурно вона складається з чотирьох компонентів – "Противник" із мотивацією, цілями та тактикою нападу, політичними або фінансовими позиціями, а також інструментами та методами, що використовуються для доступу до цільової системи. Компонент "Інфраструктура" моделі містить інформацію про мережу зловмисника, зокрема IP-адреси, використовувані програмні засоби та методи комунікації з іншими зловмисниками; компонент "Можливості" – технічні здібності та знання зловмисника, включаючи використані уразливості, рівень шифрування та складність використаних інструментів; компонент "Жертва" – інформацію про об'єкт атаки, вразливі точки в його системі, рівень безпеки та можливі наслідки атаки. Перевагою моделі є систематичний підхід до вивчення інцидентів вторгнень, сприяючи виявленню шаблонів і розумінню тенденцій у кібератаках.

Інша модель-концепція – Ланцюг кібератак Cyber Kill Chain – зосереджується на нейтралізації викрадення даних або компрометації системи; орієнтується на запобіжну багатоетапну структуру, що забезпечує кращу видимість кібератак. Етапи включають розвідку, озброєння, доставку, експлуатацію, монтаж, командування, контроль і дії над цілями [8]. Програмний засіб NIST Cybersecurity Framework Національного інституту стандартів та технологій США надає структурований підхід до управління кібербезпекою, включаючи розслідування інцидентів. Містить п'ять елементів-функцій, які можна включити в політику кібербезпеки організації: ідентифікації – для визначення пріоритетів і підтримки критичних функцій і пов'язаних ризиків кібербезпеки; захисту – для зменшення кількості можливих атак, вторгнень або зломів; виявлення – для швидкого виявлення інцидентів кібербезпеки; відповіді – для мінімізації їх впливу та відновлення – для пом'якшення впливу інцидентів

кібербезпеки [9]. Аналогічними є модель Open Source Intelligence (OSINT) – розвідка з відкритих джерел, що здійснює збір і аналіз даних, зібраних із відкритих джерел, створення оперативної розвідки та розслідування кіберзлочинності; MITRE ATT&CK Framework – база знань про класифікацію типових атак, визначення приналежності та цілей атак, оцінку ризиків організації [10].

3. Стагнація розвитку інструментів і технологій для збільшення швидкості, точності та ефективності розслідувань кіберзлочинів внаслідок недостатніх інвестиційних потоків, браку інноваційної активності, незначної уваги до досліджень і розвитку підкреслює необхідність проведення оцінки методик розслідування кіберзлочинності.

Така оцінка є важливим етапом, що допомагає виявити сильні та слабкі сторони вже існуючих підходів і вдосконалити їх для досягнення кращих результатів. Оцінка може включати аналіз ефективності, швидкості, вартості, ступеня складності та інших параметрів методик розслідування. Найбільш важливим елементом означеної оцінки є комплексний підхід, метою якого є покращення ефективності та який досягається шляхом виявлення елементів методики, що добре працюють, і зосередження зусилля на їх посиленні, що призведе до загального підвищення ефективності розслідування. Завдання такого аналізу полягає в забезпеченні максимально точної, об'єктивної та інформативної оцінки, що дозволить виявити сильні та слабкі сторони існуючих підходів. Основні аспекти покращення ефективності оцінки включають: використання таких об'єктивних критеріїв, як час, затрачений на розслідування, кількість вирішених справ, точність отриманих результатів тощо; адаптивність до швидких змін у кіберзлочинності та технологічному прогресі, про що раніше ми вже зазначали [11, с.70]; застосування найкращих практик у галузі кібербезпеки та розслідування злочинів.

Ще одним елементом оцінки є виявлення слабких місць, таких як недоліки в процесі збору доказів, недостатність аналізу цифрових слідів й обмежене спілкування між учасниками. Основні аспекти цього процесу включають аналіз результатів оцінки для виявлення будь-яких розбіжностей між очікуваними та фактичними результатами, у тому числі порівняння прогнозованих та отриманих результатів та ідентифікації відхилень; тестування на практиці методик розслідування для виявлення можливих проблем або обмежень, включаючи симуляцію реальних кібератак або імітацію різних сценаріїв для перевірки ефективності методик; а також розробку резервних альтернативних методів оцінювання або запровадження запасних процедур для уникнення можливих проблем.

Таким чином, у контексті постійно зростаючих загроз кіберзлочинності питання щодо підвищення ефективності та обізнаності стають ключовими як для слідчих, що займаються розслідуванням кіберзлочинів, так і для громадян, які повинні розуміти ризики та знати методи захисту. Ця увага до підвищення компетентності є важливим кроком у забезпеченні безпеки в цифровому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Довженко О. Ю. Основи методики розслідування кіберзлочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2020. 20 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2bd2f8fa-34f6-481f-8aae-f5928e5efacc/content> (дата звернення: 22.03.2024).
2. Кіберзлочинність та електронні докази = Cybercrime and digital evidence: навч. посібник / [Б. М. Головкін, О. І. Денькович, В. В. Луцик, Д. М. Цехан]; за ред. О. Денькович, Г. Шмельцер. Електрон. вид. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 298 с. (Удосконалення магістер. програми з кримін. юстиції = Modernising Master's Training on Criminal Justice. CRIMHUM). URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/08/Cybercrime-and-Digital-Evidence.pdf> (дата звернення: 22.03.2024).
3. Пчелина О. В. Структура методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. Т. 2. № 10-2. С. 122–125.
4. Xiaoyu Du. Alleviating the Digital Forensic Backlog: A Methodology for Automated Digital Evidence Processing: PhD Thesis. UCD School of Computer Science College of Science University College Dublin, September 2020. 135 p. URL: <https://www.markscanlon.co/papers/PhDThesis-MethodologyAutomatedDigitalEvidenceProcessing.pdf> (дата звернення: 22.03.2024).
5. Воронцов А. В. Лекція до теми "Кіберзлочинність: її детермінація та запобігання". Одеса: ОДУВС, 2016. 18 с. URL: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lek-2016-d-z-3-4-kriminologia_ta_profilakt_zloginiv-10.pdf (дата звернення: 22.03.2024).
6. Бурбело Б. А. Криміналістичні основи протидії кіберзлочинності. *Актуальні питання розслідування кіберзлочинів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 10 груд. 2013 р.)*. Х.: ХНУВС, 2013. С. 179–182. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2e884b1d-aecb-4fdb-834a-de077e6d09c4/content> (дата звернення: 22.03.2024).
7. Johnson E. The Diamond Model of Intrusion Analysis. 21.04.2023. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/diamond-model-intrusion-analysis-eva-johnson> (дата звернення: 22.03.2024).
8. What Is the Cyber Kill Chain? Definition & Steps. URL: <https://www.proofpoint.com/au/threat-reference/cyber-kill-chain> (дата звернення: 22.03.2024).
9. NIST Cybersecurity Framework. URL: <https://www.cynet.com/nist-cybersecurity-framework/> (дата звернення: 22.03.2024).
10. What is the MITRE ATT&CK Framework? URL: <https://www.paloaltonetworks.com/cyberpedia/what-is-mitre-attack-framework> (дата звернення: 22.03.2024).
11. Зозуля, І. В., Зозуля, О. І. (2023). Шахрайство через електронні комунікації: зауваження до законопроекту. *Форум права*, 77(4), 63–72. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10512327> (дата звернення: 22.03.2024).

Катерина Катеринчук

докторка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри права та правоохоронної діяльності факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин Державного університету «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна

ПСИХІЧНА ХВОРОБА: ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) в ч. 1 ст. 121 однією з ознак умисного тяжкого тілесного ушкодження визначає «психічну хворобу» [1]. У п. 2.1.5 Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень МОЗ України (далі – Правила) [2], під «душевною хворобою належить розуміти психічне захворювання (психічну хворобу)». Визначення хвороб головного мозку в Міжнародній статистичній класифікації хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям (далі – МКХ-10) містить термін – «психічні розлади». «У кримінальному праві для позначення юридичної моделі психічних аномалій використовуються різні терміни (хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство, інший хворобливий стан психіки, психічне захворювання, психічна хвороба, психічний розлад, розлад психіки та поведінки)» [3]. Враховуючи вищезазначене, констатуємо, що у чинному законодавстві України міститься різна термінологія, що однакова за змістом.

На даний час, продовжується робота над Проектом Кримінального кодексу України (далі – Проект). Новелою Проекту є одна із ознак тяжкої шкоди здоров'ю – стійкий розлад психіки (п. в ч. 3 ст. 1.4.3 Проекту) [4]. Особливістю даної ознаки є те, що авторами конкретизована ця ознака в частині «стійкість», тобто, йде мова про невиліковність, незворотність, «стабільність, постійність; сталість» [5].

На даний час, Правила визначають, що «ушкодження кваліфікується як тяжке тільки тоді, коли воно потягло за собою розвиток психічного захворювання, незалежно від його тривалості і ступеня вилікованості». Тим самим фактично визначено обширний спектр психічних аномалій у людини від травми (тяжких тілесних ушкоджень). У різний час дослідники, що займалися даною проблематикою зазначали, що психічна хвороба може бути: невиліковною; невиліковною та хронічною; хронічні душевні захворювання, тимчасові, виліковні; постійні або тимчасові, однак обов'язково серйозні [6, С. 271-272] та ін.

Тому, аналізуючи Проект та КК України виникає логічне питання, що потрібно розуміти під терміном «стійкий розлад психіки» та як здійснювати кваліфікацію у випадках, коли спричинено «розлад психіки». Адже, стійкими розладами психіки можна вважати слабоумство. До слабоумства, можна віднести розлади психіки: вроджені (недоумство, олігофренія) та набуте слабоумство (деменція) [7], що може бути наслідком органічної травми.

Таким чином, потрібно, щоб чинне законодавство України мало єдину термінологію для недопущення неправильного розуміння і тлумачення даних термінів. Крім того, в Проекті має бути розкритий зміст «стійкий розлад психіки», як ознака тяжкої шкоди здоров'ю, для можливості правильної кваліфікації в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст.131.
2. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень МОЗ України: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січ. 1995 р. № 6. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95> (дата звернення: 15.02.2024).
3. Тищенко О. І. Психічний розлад як юридичний факт: термінологічний аспект. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. Серія ПРОАВО. Випуск 67. С. 257-261.
4. Проект Кримінального кодексу України станом на 25.02.2024 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf> (дата звернення: 15.02.2024).
5. Словник UA. Портал української мови та культури. URL: <http://surl.li/rpyatf> (дата звернення: 15.02.2024).
6. Катеринчук К. В. Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики: монографія. ФОП Маслаков, 2018. 408 с.
7. Фармацевтична енциклопедія. Слабоумство. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/561/slaboumstvo> (дата звернення: 15.02.2024)..

Олександр Кривонуск

*викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна*

ПІДГОТОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ КРАДІЖКИ З РУХОМОГО СКЛАДУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Одне з центральних місць в структурі криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із вчиненням крадіжок з рухомого складу залізничного транспорту займає спосіб його вчинення.

Спосіб вчинення злочину як образ дій злочинців, об'єднаних єдиним наміром і спрямованих на досягнення поставленої мети, структурно містить у собі три елементи: підготовка, вчинення і приховування [1, с. 17-18].

Проведеним дослідженням матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами вчинення крадіжок вантажів, які транспортуються рухомим складом залізничного транспорту встановлено, що частка злочинів, які вчиняються з попередньою підготовкою, складає 91 % від загальної кількості.

За результатами проведеного опитування слідчих Національної поліції, які мали досвід проведення досудового розслідування злочинів досліджуваної категорії, серед основних причин, які впливають вибір способу вчинення злочину, зокрема і підготовчих дій респондентами були названі наступні:

- особливості технологічного процесу транспортування вантажів залізничним транспортом – 87 % опитаних;
- предмет злочинного посягання – 78 % опитаних;
- особливості транспортування окремих номенклатурних вантажів, які перебувають під охороною – 62 % опитаних;
- конструктивні особливості тари (вагон, напіввагон, цистерна, платформа), за допомогою якої здійснюється транспортування вантажу – 54 % опитаних.

Виходячи з викладеного, на підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що на вибір способу вчинення злочину, впливає сукупність факторів, які мають вплив на формування інших елементів криміналістичної характеристики.

Узагальнюючи інформацію, отриману в результаті ознайомлення з матеріалами 124 кримінальних проваджень досліджуваної категорії та 79 обвинувальних вироків суду загальної юрисдикції, серед основних підготовчих дій злочинця, можна виокремити наступні:

1. Вибір об'єкта вчинення крадіжки з урахуванням типу тари, яка використовується для перевезення вантажу. Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у 100 % випадків вчинення крадіжок з рухомого складу залізничного транспорту (у справах, де вчиненню крадіжки передували підготовчі дії), злочинці заздалегідь обирають об'єкт вчинення крадіжки;

2. Підбір та залучення співучасників. Як зазначає П.В. Кудлай, 27,3% випадків крадіжок вантажів з рухомого складу суб'єктом злочину є одна особа, а в 72,7% - група з двох і більше осіб [1, с. 9]. На підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, вказаної категорії, можна дійти висновку, що вибір кола співучасників залежить від об'єкта вчинення крадіжки та конструктивних особливостей тари (вагон, піввагон, цистерна, платформа), за допомогою якої здійснюється транспортування вантажу. За результатами аналізу судово-слідчої практики, співучасниками вчинення злочинів вказаної категорії виступають особи, з числа працівників залізничного транспорту (17 %). Окремо серед співучасників можна виділити працівників охорони залізниці (ВОХР) (21 %).

3. Вибір знарядь подолання перешкод (зламу) запірно-пломбувального пристрою вагона, цистерни або підшукування знарядь відкриття кришки розвантажувальних люків напіввагона. Як показало дослідження матеріалів кримінальних проваджень, знаряддя, які використовуються для подолання перешкод або пошкодження цілісності тари у 73 % випадків використовуються під час вчинення крадіжок вантажів з вагонів або цистерн. Як правило крадіжки вантажів, які перевозяться з використанням напіввагонів або платформ здійснюються шляхом вільного доступу.

4. Підбір та підготовка знарядь для вивантаження та перевезення викраденого майна. Проведеним аналізом судово-слідчої практики встановлено, що у 89 % злочинцями використовується автомобільний транспорт для перевезення викрадених вантажів до місця його зберігання. При цьому, у 34 % використовується вантажний автомобільний транспорт.

5. Вибір та підготовка місця зберігання викраденого майна. Дослідженням матеріалів судово-слідчої практики встановлено наступні місця, які використовувались злочинцями для зберігання викраденого майна: територія приватних домоволодінь (гаражі, інші господарські споруди, відкриті ділянки місцевості розташовані на території) – 23 %; складські приміщення, які перебувають у власності або користуванні третіх осіб, які не мають відношення до вчиненого злочину – 16 %; складські приміщення які перебувають в розпорядженні учасників вчиненого злочину – 21 %; заздалегідь підготовлені місця схованок, які розташовані в лісосмугах чи інших місцях – 22 %; інші місця – 18.

6. Попереднє планування та розподіл ролей між учасниками. Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у всіх випадках вчинення крадіжок з рухомого складу залізничного транспорту вчинених групою осіб, мало місце попереднє планування вчиненого злочину. При цьому, у 73 % попередньо між співучасниками було здійснено розподіл ролей.

7. Імітація працівниками залізниці недбалого виконання службових обов'язків. На підставі проведеного дослідження, до таких дій можна віднести: умисне невстановлення запірно-пломбувальних пристроїв (пломбування вагонів, цистерн), або порушення правил їх встановлення; неякісне закриття

люків цистерн, напіввагонів або дверей вагонів; недоброякісне маркування вантажів, які знаходяться в середині напіввагонів; безпідставне зниження швидкості або повна зупинка машиністом в місці вчинення крадіжки; направлення службовими або посадовими особами залізничних станцій вагонів (піввагонів, цистерн, платформ) на «віддаленні» колії та парки станцій, тим самим «полегшуючи» вчинення злочину; безпідставне, або формально обумовлене «зняття» охорони з охоронюваних об'єктів; умисне пошкодження цілісності конструкції тари тощо.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку про те, що вчиненню крадіжок з рухомого складу залізничного транспорту в переважній більшості випадків передують ретельна підготовка. Маючи в своєму розпорядженні достатній обсяг інформації про вчиненні підготовчі дії дозволяють слідчому встановити повноту картини події злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Порядок та особливості документування та досудового розслідування розкрадання вантажів на залізничному транспорті: методичні рекомендації / [К.О. Чаплинський, І.В. Пиріг, В.В. Єфімов та ін.]. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ, 2017. – 80 с.
2. Кудлай П.О. Криміналістична характеристика та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ. 2010. 17 с.

Віталій Кулик

*курсант 2-го курсу групи ф1-22-202 Харківського національного університету
внутрішніх справ, м. Кам'янець-Подільський, Україна*

*Науковий керівник: **Василь Корнієнко** – кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної
підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: АДАПТАЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК ДО ТРАНСКОРДОННИХ ВИКЛИКІВ

Глобалізація сучасного світу проявляється не лише в розширенні економічних, соціальних і культурних зв'язків між державами, але й у поширенні транснаціональних форм злочинності.

Проблема боротьби з міжнародною злочинністю – є однією з найбільш з найбільш актуальних і, відповідно, досить важливих і складних для людства і держав світового співтовариства. Міжнародна злочинність створює загрозу для існування самого міжнародного співтовариства, оскільки в структурі людського суспільства зараз мають місце організовані і цілеспрямовано діючі кримінальні об'єднання. [1] Злочинні групи та окремі особи використовують нові технології та глобальні мережі для вчинення злочинів, які виходять за межі національних кордонів та національних юрисдикцій. Це вимагає вдосконалення криміналістичних технологій для ефективного протистояння транснаціональним викликам.

Оскільки злочинні групи стають все більш технологічними та розвинутими, вони оперують на міжнародному рівні використовуючи передові технології, складні маршрути пересування та фінансові схеми. Злочинну діяльність все важче виявляти і припиняти. Злочинність вже давно перестала бути виключно національною проблемою тому судово-експертні технології повинні бути адаптовані до транснаціональних викликів глобалізації. Вирішення цієї проблеми вимагає поєднання комплексних підходів і зусиль міжнародної спільноти, правоохоронних органів та експертів-криміналістів для розробки та впровадження нових стратегій боротьби з транснаціональною злочинністю.

Одним із ключових аспектів адаптації криміналістичних методик є розробка та впровадження новітніх технологій, що дозволяють ефективно виявляти, аналізувати та відстежувати транснаціональні злочинні мережі. Це може включати в себе використання комп'ютерної криміналістики, цифрового слідства, аналізу великих даних та спеціалізовані методи аналізу мережі.

Важливим аспектом в боротьбі зі злочинністю потрібно активно співпрацювати між країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією, ресурсами та кращими практиками у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю. Ефективна координація між правоохоронними органами різних країн дозволяє забезпечити успішне розслідування та притягнення до відповідальності злочинців, які діють через кордони, або

намагаються уникнути відповідальності за скоєне кримінальне правопорушення шляхом втечі в іншу країну.

Важливим є розробка спеціалізованих методів збору та аналізу доказів з урахуванням специфіки таких видів транснаціональної злочинності, як контрабанда, кіберзлочинність та торгівля людьми. Крім того, ефективна адаптація криміналістичних методів вимагає підтримки міжнародного співробітництва, обміну досвідом та інформацією між країнами, а також розробки спеціалізованих програм й інструментів для спільного розслідування і руйнування міжнародних злочинних мереж.

Для ефективної боротьби з транснаціональною злочинністю також потрібно адаптувати криміналістичні методи до нових викликів, які представляють кіберзлочини та використання криптовалют як методу розрахунку. Це може включати розробку спеціалізованих програмних засобів для аналізу цифрових доказів, створення спеціалізованих одиниць для боротьби з кіберзлочинами та розвиток нових методів кібербезпеки.

У правоохоронній сфері активно застосовується технологія OSINT. Особливо це стосується протидії терористичним організаціям, незаконному відмиванню та легалізації грошей отриманих злочинним шляхом, боротьбі з розповсюдження наркотичних речовин, зброї тощо. Пошук у соціальних мережах потенційно небезпечних груп та індивідуумів є важливою частиною роботи міжнародних правоохоронних організаціях таких як EUROPOL чи INTERPOL [2]

OSINT (Open source intelligence) – це в перекладі означає “Розвідка на основі відкритих джерел”. Вона складається з концепцій, методологій і технологій добування і використання військової, політичної, економічної та іншої інформації з відкритих джерел, без порушення законів. [3]

Основними завданнями OSINT є:

- виявлення та збір інформації з різних відкритих джерел, пов'язаної з конкретними темами, людьми, організаціями та подіями;
- оцінка та аналіз інформації для виявлення цінних відомостей, тенденцій, зв'язків і потенційних загроз;
- розуміння інформації та визначення її важливості, достовірності та потенційних наслідків;
- передача результатів зацікавленим сторонам для прийняття рішень і подальших досліджень.

Кримінальні мережі, такі як наркотичні картелі, терористичні організації, використовуються в онлайн-середовищі для зв'язку та координації. OSINT дозволяє збирати інформацію з цих відкритих джерел, таких як соціальні мережі, форуми, веб-сайти, для виявлення злочинних мереж, їх структури, зв'язків та діяльності.

Загалом, OSINT є важливим інструментом в боротьбі з транснаціональною злочинністю, оскільки він дозволяє збирати важливу інформацію з відкритих джерел, аналізувати її та вживати заходів для запобігання та припинення злочинних дій.

Крім того, з огляду на широкий спектр культурних, соціальних та правових контекстів у різних країнах, необхідно також адаптувати криміналістичні методики до конкретних кримінальних злочинів та з чим самим вони пов'язані і вимог кожної держави. Це може включати переклад криміналістичних методик на місцеві мови, врахування місцевих правових процедур та нормативів, а також розвиток спеціалізованих методів для роботи з конкретними типами злочинності, що є актуальними для певного регіону.

Узагальнюючи, адаптація криміналістичних методик до транснаціональних викликів злочинності вимагає комплексного підходу, який враховує міжнародне співробітництво, розвиток новітніх технологій та урахування місцевих контекстів і потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз [електронний ресурс] / П. Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, Є.К. Паніотов – URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/411b2b9a-3891-4da9-a47b-f2f42046425a/content>. (дата звернення: 15.03.2024)
2. Михайлов В.О. Питання використання методів OSINT у криміналістиці. питання використання методів OSINT у криміналістиці. *DICTUM FACTUM* URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/207/184> (дата звернення: 15.03.2024).
3. Домчак С. І. Методика використання OSINT в діяльності кіберполіції. *Інформаційні технології в освіті та практиці* : матеріали Науково-практичної конференції (Львів, 16 грудня 2022) / упорядник: Т. В. Магеровська. – Львів : ЛьвДУВС, 2023. – 80 с URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5241/1/16_12_2022.pdf#page=13 (дата звернення: 16.03.2024).

Світлана Лозова

*кандидатка психологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального процесу, криміналістики і експертології
факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна*

Тетяна Качалова

*заступниця завідувача відділу дослідження матеріалів, речовин і виробів-
завідувачка сектору дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин,
їх аналогів та прекурсорів Харківського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України, м. Харків, Україна*

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

На сьогоднішній час, в умовах тривалої війни в Україні, на незаконному ринку наркотичних речовин психотропні речовини займають все більшу частку.

Психотропні речовини (природного чи синтетичного походження) - це лікарські препарати або природні матеріали, що внесені до переліку речовин, які здатні викликати стан залежності та спричиняти депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему (ЦНС), а також порушення сприйняття, емоцій, мислення, чи поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними. Психоактивні речовини належать до шести фармакологічних груп: наркотичних, нейролептиків (аміназин, промазин, левомепромазин, алімемазин, метеразин, етаперазин, алкалоїди раувольфії), транквілізаторів (мебікар, мепробамат, хлордіазепоксид, феназепам, нозепам, амізил, тріоксазин), антидепресантів (ніаламід, імизин, амітриптилін, азафен та ін.), психостимуляторів (фенамін, меридил, індопан та ін.), аналептиків (кофеїн, кофеїн-бензоат натрію) [1].

Більшість нових психоактивних речовин становлять синтетичні канабіноїди (34 %), за якими слідує фенетиламіни (20 %) та синтетичні катинони (17 %). Зростання кількості синтетичних катинонів, про які повідомлялося Управлінням ООН по наркотикам і злочинності останніми роками, відображає динамічний характер ринку нових психоактивних речовин (НПР). Ця динаміка частково може розглядатися як спроба виробників обійти існуюче законодавство. Після встановлення контролю над мефедроном у низці країн на ринку з'явилися альтернативні синтетичні катинони, наприклад МДПВ, і порівняно недавно alpha-PVP [2, с. 5].

Синтетичні катинони – це підгрупа нових психоактивних речовин, яку можна розглядати як структурну похідну катинону, що є головною діючою речовиною рослини кат. Вони, як правило, являють собою білий або білуватий порошок, хоча можуть бути й інших кольорів. Наприклад, мефедрон зазвичай є білим або жовтим порошком або кристалами з характерним запахом, що за описами нагадує запах риби, ванілі або відбілювача (хлорного вапна). Хоча

мефедрон зустрічається в основному у вигляді порошку, іноді він також виробляється у формі різних капсул або таблеток.

За даними європейського центру моніторингу наркотиків і наркоманії (ЄЦМНН), переважна частина синтетичних катинонів, що з'являються на європейському ринку незаконно споживаних наркотиків, синтезується за межами Європи, при цьому Китай і меншою мірою Індія є основними країнами-виробниками. Приблизно з 2006 року на ринку незаконно споживаних наркотиків стався зсув: на зміну вуличним наркоторговцям і магазинам курильного приладдя прийшов більш поширений і легкодоступний віртуальний ринок в Інтернеті. Це істотно змінило характер торгівлі в плані поширення, збуту і просування нових психоактивних речовин [2, с. 11].

Синтетичні катинони зазвичай приймають шляхом інсуфляції (втягування носом) або перорально. Останніми роками повідомлялося також про вживання синтетичних катинонів шляхом ін'єкцій. Дози для прийому через ніс зазвичай становлять від 20 до 80 мг, хоча вони можуть бути як нижчими, наприклад 5 мг, так і вищими в деяких випадках - до 125 мг, при цьому максимальний ефект досягається менш ніж за 30 хвилин. За наявними відомостями, максимальний ефект від мефедрону, при інсуфляції якого потрібна висока доза, настає через 45 хвилин - 2 години після прийому і триває 2-3 години.

Зауважимо, що споживачі нових психоактивних речовин помилково сприймають їх як безпечні та знаходять їх більш привабливішими, ніж традиційні наркотики. Однак токсичність цих продуктів та їхній вплив на здоров'я залишаються до сих пір недостатньо дослідженими.

Деякі синтетичні катинони структурно подібні до стимуляторів амфетамінового ряду - амфетаміну, метамфетаміну і МДМА і, за наявними даними, чинять схожий стимулюючий вплив на центральну нервову систему. Синтетичні катинони викликають різноманітні поведінкові реакції та можуть впливати на рухову активність, терморегуляцію, засвоєння знань і пам'ять. Короточасні несприятливі ефекти, що відзначалися після застосування мефедрону, різноманітні та можуть включати втрату апетиту, неясність зору, тривожність, депресію після застосування препарату, сплутаність свідомості, галюцинації, короточасний психоз і манії. Аналогічним чином, у клінічних повідомленнях зазначається, що застосування МДПВ (MDPV-methylenedioхуровалероне) може викликати тривожність, параною, втрату пам'яті та агресію. Інтоксикація синтетичними катинонами може також призвести до тяжких наслідків, таких як гостра печінкова недостатність, гостра ниркова недостатність, високий кров'яний тиск і тремор. Низка споживачів синтетичних катинонів повідомляли, що при тривалому застосуванні в них розвивалися толерантність, залежність та абстинентний синдром [2, с. 12].

За спостереженнями судових експертів відзначимо, що під час війни збільшується кількість надходження для досліджень синтетичних катинонів (особливо α -PVP і мефедрон), метамфетаміну й аптечного метадону. За показниками Експертної служби МВС України у перший рік війни найбільше зросла кількість випадків дослідження стимуляторів амфетамінового ряду,

зокрема, метамфетаміну та нових психоактивних речовин [3, с. 353].

Відмітимо, що дана тенденція продовжується і в 2024 році. Експертами Харківського НДЕКЦ МВС України найчастіше досліджуються серед синтетичних катинонів α -PVP у вигляді порошкоподібних речовин білого, блакитного чи брудно-рожевого кольору, іноді безбарвних рідин, а також у вигляді нашарувань на предметах дослідження (пляшки, пристрої для куріння, піпетки, лампи розжарювання). Слід зазначити, що наявне змішування різних видів психоактивних речовин рослинного (тютюн, канабіс) та синтетичного походження, а також сильнодіючих лікарських засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Психотропні речовини. Фармацевтична енциклопедія <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1023/psixotropni-rechovini> (дата звернення: 21.03.2024)
2. Recommended methods for the Identification and Analysis of Synthetic Cathinones in Seized Materials. UNITED NATIONS. New York. 2015. 36 с.
3. Лозова С.М., Степанюк Р.Л. Деякі тенденції незаконного ринку наркотиків в Україні в умовах війни. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків, 10.11. 2023). Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. 447 с., с. 352-353

Олексій Лозовий

*аспірант кафедри криміналістики Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна*

*Науковий керівник: **Валерій Шенітько** – доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна*

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДНК-ОБЛІКІВ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

На сьогоднішній час криміналістичні ДНК-обліки набувають усе більшої значущості у вирішенні завдань як кримінального, так і цивільного судочинства.

Відкриття структури ДНК у 50-х роках минулого століття започаткувало нову еру в біології та, крім того, створило передумови для пошуку можливостей ідентифікації конкретного живого організму за його генетичними ознаками. Уперше можливість дослідження індивідуальних ознак людини за ДНК установив англійський генетик Алек Джеффріс у 1984 році, виявивши в структурі ядерної ДНК індивідуальні для кожної особи відмінні за довжиною ділянки, які можна виділити та порівняти. Це дало поштовх розробленню техніки дослідження ДНК людини з метою її ідентифікації, яка була названа ДНК-дактилоскопія (англ.: DNA fingerprinting) [1, с. 11].

Процес створення криміналістичних баз даних ДНК розпочався в середині 1990-х років. Перша така база була створена в Англії та Уельсі в 1995 році, а такі країни, як Нідерланди (1997), Австрія (1997) і Німеччина (1998) наслідували їхній приклад [2, с. 58].

Однією з найбільш ефективних з точки зору розкриття злочинів баз ДНК-профілів є британська NDNAD (UK National Criminal Intelligence DNA Database). Вона стала першою національною базою ДНК у світі і була створена завдяки прийнятому у Великобританії в 1995 році профільному законодавству. У 2016 році вона включала 5 862 642 ДНК-профіля осіб та 519 678 профілів, вилучених з місць події. Це складало більш, ніж 9 % населення країни. Британська база даних може використовуватися тільки для вирішення завдань з попередження та розслідування злочинів, а також ідентифікації померлих людей. До бази вносять інформацію про будь-яку затриману поліцією особу, навіть якщо потім її вина не підтвердиться. Окрім того, у Шотландії передбачена процедура добровільної здачі громадянами держави своїх ДНК-зразків з метою можливої ідентифікації в майбутньому в цивільних справах. Таким чином, у Великобританії створена найбільша колекція генетичної інформації населення держави. У Сполучених Штатах Америки експериментальні бази ДНК були запроваджені в шести штатах і криміналістичних лабораторіях у 1990 році, а в 1994 році був прийнятий закон про примусовий збір зразків ДНК у людей, засуджених за злочини із застосуванням насильства. Таким чином ФБР отримало формальний дозвіл на використання комбінованої системи індексації ДНК CODIS (Combined DNA Index System). Сьогодні вже в усіх 50 штатах передбачений обов'язковий збір

ДНК зразків у осіб, які вчинили злочин із застосуванням сексуального насильства чи вбивство. У 47 штатах збирають ДНК у всіх засуджених злочинців. У 1990 році був створений реєстр даних ДНК усіх військовослужбовців американської армії. Ці дані зберігаються протягом всього строку служби, а після завершення контракту вилучаються й знищуються. Загалом база даних США містить близько 14 мільйонів ДНК-профілів [1, с. 37].

У Канаді національний банк даних ДНК створений в травні 2000 року, хоча ще з 1995 року згідно до рішення суду поліція мала право забирати зразки ДНК у підозрюваних. Зараз же в базі знаходиться 137 тис. зразків. В більшості випадків у базу потрапляють аналізи засуджених за дії, пов'язані з застосуванням насилля, до того ж дозволено зберігати ДНК хуліганів і злодіїв [3, с. 165].

Національна база генетичних профілів Франції (FNAEG) була створена в 1998 році. З самого початку до бази вносилися інформація лише про осіб, засуджених за злочини, що мали сексуальне підґрунтя. З листопада 2001 року дія закону про збір генетичних даних була поширена й на інші злочини, включаючи й «акти тероризму й варварства». Також законом передбачене покарання у вигляді двох років позбавлення волі й штрафу в розмірі €20 тис. за відмову від здачі аналізів. У базі ДНК даних Франції наявна інформація більш ніж на 400 тис. осіб [1, с. 37].

У Таїланді, починаючи з 2004 року, було започатковано спільний проект Центрального інституту судових експертиз та Департаменту виправних справ Міністерства юстиції, яким було запроваджено реєстрацію біологічних зразків ув'язнених осіб за будь-якими категоріями злочинів, які підлягають звільненню в період від чотирьох місяців до одного року. Станом на грудень 2019 року до обліку генетичних ознак людини Центрального інституту судових експертиз Таїланду поміщено 187 464 профілів, що складаються з 16 521 профілю ДНК зі зразків, вилучених з місць подій, 49 210 осіб, пов'язаних зі злочиним, і 121 733 ув'язнених. Бразильське законодавство визначає, що, починаючи з 2012 року, особи повинні бути обов'язково включені до баз даних ДНК у випадку їх засудження за тяжкі злочини або умисні насильницькі злочини. Безпосередньо проект ідентифікації генетичного профілю засуджених розпочався 2018 року. Станом на 28 серпня 2019 року було зібрано близько 79 % ДНК-профілів засуджених [4, с. 124].

Загалом в сучасний період 69 країн світу використовують національні бази даних генетичних ознак та ще 34 країни започатковують процес їх реалізації. Такі бази існують в різних регіонах світу, насамперед в країнах Європи та Північної Америки, а в останні часи спостерігається їх зростання в Азії, зокрема, в Китаї, Індії та Південній Кореї. Наприклад, у Китаї створено найбільшу в світі базу даних ДНК. За її допомогою досить успішно проводяться порівняння ДНК-профілів. Вона також сприяє ідентифікації невідомих трупів і пошуку дітей, які стають жертвами торгівлі людьми [1, с. 37].

В Україні перша експертиза методом ДНК-аналізу за фактом вбивства була виконана в 1992 році. У 1993 році керівництво МВС України прийняло рішення і розпочало роботу зі створення молекулярно-генетичної лабораторії з

метою впровадження методів ДНК-аналізу для розкриття та розслідування злочинів. Проводити експертизи та дослідження за допомогою молекулярно-генетичного методу ДНК-аналізу (встановлення ДНК-профілів) у відділі медико-біологічної експертизи розпочали у 1994 році [5, с. 166-167].

Впорядкування діяльності щодо ведення криміналістичного обліку генетичних ознак людини в Україні відбулося лише в 2009 році з прийняттям Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України, яка була затверджена Наказом МВС України від 10 вересня 2009 року № 390 [6], який регламентує, в тому числі, загальні питання формування та ведення вищезазначеного обліку.

9 липня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [7], який визначає правові засади обробки геномної інформації людини з метою її державної реєстрації в Україні. В ньому унормовуються положення щодо обов'язкової і добровільної державної реєстрації геномної інформації, особливості відбору біологічного матеріалу в окремих категорій осіб, проведення молекулярно-генетичної експертизи і багато інших питань. Даний закон є вкрай важливим для правоохоронної системи та сфери експертно-криміналістичної діяльності і відкриває новий етап в державній реєстрації геномної інформації людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Криміналістичне дослідження ДНК : технології та можливості : навч. посіб. / М-во внутр. справ України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. н.-д. експерт.-криміналіст. центр [Р. Л. Степанюк, С. І. Перлін, В. В. Кікінчук та ін.]. Вид. 2-ге, переробл. та допов. Харків, 2022. 120 с <http://surl.li/lwlaiu>
2. Machado H., Granja R. (2020) DNA Technologies in Criminal Investigation and Courts. In: Forensic Genetics in the Governance of Crime. Palgrave Pivot, Singapore. P.58. https://doi.org/10.1007/978-981-15-2429-5_4. P.58.
3. Петряєв С.Ю., Трофименко М.В. Щодо питання формування національної бази ДНК-даних в Україні. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць. 2010. № 3 (7). С. 164-166.
4. Гусєва В. О. Перспективи впровадження зарубіжного досвіду використання ДНК-обліків у практику України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 2 (119), С. 121-131
5. Дяченко Н. М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України. Криміналістичний вісник. 2011. № 1 (15). С. 165–169.
6. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України: затв. наказом МВС України від 10 вересня 2009 р. № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.
7. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України від 09.07.2022 р. № 2391-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>

Анна Мороз

старша судова експертка сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Полтава, Україна

РОЛЬ ТРАСОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ І ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗБРОЄЮ

В умовах військового вторгнення РФ в Україну та розслідування військових злочинів вчинених на території України, а також злочинів пов'язаних зі зброєю, **актуальним** є визначення можливостей трасологічного дослідження об'єктів вчинення даних злочинів та ролі судово-трасологічної експертизи при їх доказуванні. Розвиток та ефективність діяльності системи судово-експертних установ України в умовах війни, євроінтеграції та процесу реформування національного законодавства вимагають сьогодні удосконалення наявних методів та формування нових підходів трасологічних досліджень об'єктів при збиранні доказів вчинення військових злочинів на території України та злочинів пов'язаних зі зброєю.

Однією з найрозповсюдженіших видів криміналістичних експертиз є трасологічна експертиза, об'єктом дослідження якої є різноманітні матеріально-фіксовані сліди злочинів.

Метою є аналіз об'єктів дослідження та їх інформаційної цінності при трасологічному дослідженні, формування запитань та відповідних завдань судової трасологічної експертизи при розслідуванні військових злочинів вчинених на території України та злочинів пов'язаних зі зброєю.

Судова трасологічна експертиза включає в себе такі експертні спеціальності, як: 4.1 «Дослідження слідів людини та слідів тварини», 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами», 4.3 «Криміналістичне дослідження транспортних засобів», 4.4 «Дослідження ідентифікаційних номерів та рельєфних знаків», 4.6 «Дактилоскопічні дослідження», в межах кожної з яких проводяться дослідження речових доказів вилучених з місць вчинення кримінальних правопорушень при розслідуванні військових злочинів вчинених на території України та злочинів пов'язаних зі зброєю.

Поширеними об'єктами судової трасологічної експертизи, які надаються на дослідження при розслідуванні багатьох видів злочинів є сліди людини (сліди рукавичок та пальців рук), сліди транспортних засобів (протекторів шин), сліди зламу, тоді як для зазначених видів злочинів є характерними об'єкти судової трасологічної експертизи, такі як: вогнепальна зброя та боєприпаси, різноманітні предмети зі слідами, які зазнали їх впливу (предмети побуту, транспортні засоби, одяг і т.п.).

На вирішення судової трасологічної експертизи, призначеної в межах розслідування військових злочинів та злочинів пов'язаних зі зброєю, можуть вирішуватися ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні завдання і відповідно

ставитися запитання: «Чи складали надані на дослідження об'єкти одне ціле?», «Яким способом відокремлено від предмета його частину?», «Який механізм слідоутворення слідів на наданому на дослідження об'єкті?», «Чи вносилися зміни до первинного змісту маркувальних позначень?», «Який первинний зміст маркувальних позначень?» і т.п.

Характерним при розслідуванні злочинів пов'язаних зі зброєю є призначення комплексної експертизи, яка проводиться декількома експертами, які мають різну спеціалізацію (наприклад одночасно призначаються судово-трасологічна, судово-балістична, хімічна (дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу), судова вибухо-технічна експертизи).

Розглянемо специфіку проведення судової трасологічної експертизи на прикладі конкретних об'єктів, які зазнали вогнепальних пошкоджень.

Під час трасологічного дослідження транспортного засобу, який є складеним предметом та виготовлений з різних матеріалів (скло, полімерний матеріал, метал, гума), що впливає на відображення слідової інформації, можливо встановити наявність, локалізацію, форму, розміри та механізм слідоутворення пошкоджень.

Сліди від вогнепальної зброї на склі мають характерні ознаки у вигляді пошкоджень характерної округлої форми (для кульових пошкоджень), у вигляді вищерблювання (відсутності) матеріалу в центрі, з боку вихідного отвору спостерігається поступове розширення отвору у бік руху кулі, розпорошування фрагментів скла зі сторони протилежній удару, від умовного центру пошкодження (наскрізного отвору від кулі) проходять радіальні та концентричні тріщини, які можуть поширюватися на значну відстань від місця удару об скло та дають змогу встановити напрямок нанесення удару (з якого боку було нанесене кульове пошкодження) [1, с.6]. Куля, яка пробила скло з силою, як правило, залишає більше дрібних концентричних тріщин і менше радіальних. Розмір кульових отворів в склі завжди значно переважає калібр кулі, що характерно не лише для скла, а й для інших слідоприймаючих поверхонь, що обумовлено механізмом слідоутворення. Форма вогнепального пошкодження залежить від кута входження кулі в об'єкт, при вистрілі в скло під кутом отвір має більш витягнуту форму та великий ступінь концентрації радіальних тріщин у вигляді пучків, спрямованих в сторону польоту кулі. Поверхневі сліди рикошету в склі мають вигляд односторонніх вибоїн (поглиблень) або наскрізних отворів, які мають незначні розміри, з розбіжними в сторони прямолінійними тріщинами [2, с. 425].

Для прикладу на основі вищезазначених трасологічних досліджень можливо сформулювати наступний висновок: «На поверхні задніх лівих дверцят та їх скла із зовнішнього та внутрішнього боку автомобіля марки «ВАЗ» моделі «21099», д.н.з ВІ 4112 ВВ, є сліди утворені в результаті механічного впливу стороннього предмета на поверхню дверцят та скла направленою із зовнішньої сторони автомобіля під кутом у напрямку ззаду наперед (зорієнтовано по розташуванню частин автомобіля)» (рис. 1-3).

Рис. 1. Локалізація кульових пошкоджень на автомобілі.

Рис. 2. Вигляд кульового пошкодження на склі (з зовнішньої сторони).

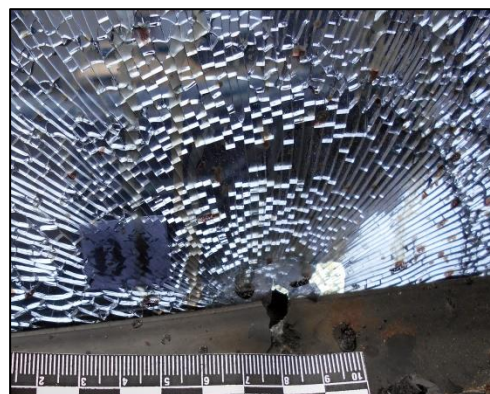

Рис. 3. Вигляд кульового пошкодження на склі (з внутрішньої сторони).

Розповсюдженим явищем є вчинення злочинів з вогнепальної зброї, на якій змінюють або знищують первинний зміст номерного позначення з метою уникнення кримінальної відповідальності. В межах трасологічної спеціальності 4.4 «Дослідження ідентифікаційних номерів та рельєфних знаків» проводяться дослідження з метою виявлення первинних номерів на зброї. З метою встановлення первинних маркувальних позначень на зброї застосовується електрохімічний метод травлення при дотриманні певної послідовності дій, внаслідок чого проявляються первинні маркувальні позначення. На прикладі одного з проведених досліджень проілюструємо послідовність дій при виявленні первинного номеру на пістолеті: спочатку поверхня оброблялася за допомогою дрібнозернистого шліфувального паперу та знежирювалася за допомогою спирту. Подальше дослідження виконувалось за допомогою електрохімічного методу виявлення знищених номерів, що передбачає застосування приладу «Набір для перевірки автентичності номерів на металевих поверхнях «Номер-Детект», в ході застосування якого був виявлений первинний номер. Нижче

проілюстровано послідовність проявлення рельєфного маркувального позначення на наданому на дослідження пістолеті (рис. 4-6) [3].

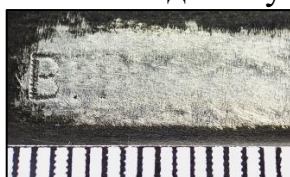

Рис. 4. Початкове

відображення
маркувального позначення
пошкодженого
механічним шляхом.

Рис. 5. Зображення

маркувального позначення,
після оброблення
шліфувальним папером.

Рис. 6. Зображення

маркувального позначення,
після застосування
електрохімічного травлення.

Часто на одязі залишаються сліди та пошкодження утворені внаслідок впливу різними видами холодної чи вогнепальної зброї. У цьому випадку, крім даних отриманих в результаті проведення судово-медичної експертизи, хімічної та судово-балістичної експертиз, додатково можуть бути використані результати трасологічних досліджень ушкоджень одягу, які найчастіше дають додаткову інформацію встановлення виду об'єкта, що завдав пошкодження та умов механізму слідоутворення, а також допомагають сформулювати версію та послідовність дій при вчиненні злочину, підтвердити або спростувати певні версії.

Про вогнепальний характер пошкодження можна судити з наявності на одязі слідів пострілу, які поділяються на основні та додаткові. Основний слід – це саме пошкодження, утворене вогнепальною зброєю (кулею, картеччю, дробом). Додаткові сліди – це сліди динамічної дії слідів вистрілу, таких як: газів, температурного впливу, сліди мастила, кіптяви, порошинок та їх механічного впливу, сліди відкладення металевих пилю з каналу ствола (поясок обтирання).

У вхідному вогнепальному пошкодженні, якщо тільки снаряд не втратив своєї кінетичної енергії, зазвичай спостерігається мінус тканини. Кульовий отвір в тканинах одягу може мати округлу, овальну та зіркоподібну форму. Іноді від отворів розходяться хрестоподібні або Т-подібні розриви тканини. Розміри отворів у тканинах залежить від величини кулі та має дещо більші розміри. Вхідне вогнепальне ушкодження зазвичай округлої форми, краї нерівні, вільним кінцям ниток притаманні ознаки розриву: вони витончені, мають розволокнення. Зі сторони вихідного отвору краї вихідного отвору бувають вивернуті назовні, тобто орієнтовані в сторону руху кулі [2, с.425]. У самому ушкодженні при мікроскопічному дослідженні можуть спостерігатися дрібні частинки ниток від вибитої тканини та на кінцях волокон – сліди продуктів пострілу (рис. 7, 8).

Рис. 7. Вигляд кульового пошкодження на одязі.

Рис. 8. Збільшене зображення пошкоджених волокон матеріалу зі слідами пострілу.

Отже, особливостями механізму слідоутворення вогнепальних пошкоджень є їх утворення в результаті кінетичного руху кулі, внаслідок чого утворюються динамічні сліди механічного впливу слідоутворюючого об'єкта (кулі) (можливі сліди ковзання), з можливим відображенням слідів термічного впливу (порохові газу) та слідів-нашарування (сліди мастила, кіптяви, порошинок), які локалізуються навколо вогнепального пошкодження. Наявність додаткових слідів пострілу свідчать про близьку відстань здійснення пострілу, наприклад наявність штанцмарки навколо вхідного отвору вогнепального пошкодження свідчить про вистріл в безпосередній близькості.

Форма та характер пошкоджень на слідоприймаючому об'єкті також залежать від відстані пострілу.

Також, в межах судової трасологічної експертизи можливе проведення дослідження об'єктів, таких як обріз рушниці, з метою встановлення цілого за частинами. В ході якої проводиться порівняльне дослідження способом зіставлення і суміщення дульного зрізу обрізу рушниці з частиною ствола, за загальними ознаками (матеріалами їх виготовлення та якістю обробки металу (сліди протяжки), конструкцією та розмірними характеристиками, за способом їх розділення, по формі лінії розділення, характером та ступенем корозованості металу) і окремими ознаками (мікрорельєфом площин розділення та слідами експлуатації) (рис. 9-11).

Рис. 9. Загальний вигляд суміщення обрізу рушниці з частиною ствола.

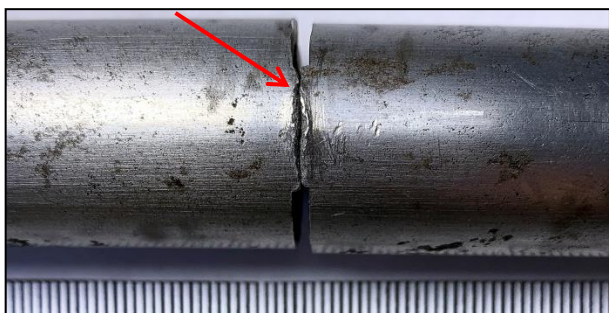

Рис. 10. Збільшене зображення суміщення обрізу рушниці з частиною ствола.

Рис. 11. Співставлення площин розділення обрізу рушниці з частиною ствола.

Підсумовуючи викладене є підстави зробити висновок про необхідність проведення відповідних експертиз, адже зроблені під час трасологічного дослідження висновки мають вагомe значення при аналізі та розслідуванні обставин злочинів. При дослідженні речових доказів з вогнепальними пошкодженнями варто призначати комплексну експертизу (судово-трасологічну, судово-балістичну, судово-вибухо-технічну експертизу та ін.). При розслідуванні військових злочинів і злочинів пов'язаних зі зброєю судово-трасологічна експертиза має широке коло об'єктів дослідження та запитань, які вирішуються в межах її спеціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іваник С.І., Лич Р.І., Майєр М.А., Лопата О.А. Трасологічне дослідження пошкоджень на виробках зі скла: інформаційний лист. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2021. 15 с.: з іл.
2. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Осмотр места происшествия. – К.: РИО МВД Украины, 1994. – 672 с., с ил.
3. Виявлення первинного змісту серійних номерів на зброї із застосуванням методу електрохімічного травлення: методичний лист [уклад. Є.С. Сопіженко, О.В. Завацька]. Київ: ДНДЕКЦ МВС, 2021. 14 с.

Тамара Слободинська

докторка філологічних наук, професорка, судова експертка сектору досліджень у сфері інформаційних технологій Вінницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Вінниця, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ

Мовленнєве спілкування, яке є умовою функціонування як кожної окремої людини, так загалом і людського соціуму, будучи багаторівневим явищем, аналізується в таких аспектах: соціальному, психологічному, комунікативному та лінгвістичному. Загальнотеоретичний підхід до вивчення мовленнєвого спілкування базується насамперед на теорії комунікації (науці про теоретичні концепції стосовно загальних питань людського спілкування), теорії масової комунікації, семіотиці (науці, яка розглядає знак як вільне поєднання значення (змісту) та форми), теорії міжнародних комунікацій тощо.

Однак з моменту повномасштабного вторгнення рф на територію України особливо актуальним стає прикладний підхід до аналізу людського спілкування, висувається чи не на передній план галузь прикладної, а саме криміналістичної лінгвістики (лінгвістичної експертизи), яка проводиться, крім іншого, з метою встановлення об'єктивного змісту різних текстів, стилістичних та інших мовних особливостей письмового або усного (зміст якого надано для дослідження як текстове відтворення) текстів та окремих їхніх компонентів (висловлювань, термінів, понять, слів, словосполучень, фраз), які мають значення для справи, що їй складає актуальність задекларованої в цьому дослідженні проблеми.

Мета дослідження: окреслити лінгвістичні ознаки висловлювання та подати зразки його аналізу в контексті реалізації окремих завдань, які вирішує семантико-текстуальна експертиза.

Своєрідним будівельним матеріалом комунікативних актів загалом та мовленнєвих актів зокрема, які складають мовленнєве спілкування, є висловлювання, яке потенційно може бути зреалізоване різними мовними одиницями.

Як відомо, висловлювання - найменша одиниця мовлення, що містить відносно закінчений фрагмент інформації, відомостей і лінгвістично оформлена як речення повної чи неповної структури [3]. Мовні ж одиниці – це різнотипні елементи мови, кожен з яких представлений певною мовною матерією і виконує тільки йому властиву стилістичну функцію [2, с. 359]. Узагальнюючи, пропонуємо дефініцію Бацевича Ф.С., де «Висловлювання – одиниця Модусу мовлення; речення, актуалізоване у мовленні з конкретною тема-рематичною структурою» [1, с. 338]. Розкриваючи зміст основних термінів поданого вище визначення, Бацевич Ф.С. пропонує таке розуміння людського феномена, найменованого лексемою «мовлення»: «Мовлення – 1) один із модусів існування людської мови (поряд з Мовою і Комунікацією); 2) індивідуальний акт говоріння або письма, який має усну, писемну або друковану форму вияву; 3) постійно повторюваний процес спілкування однією мовою» [1, с. 348].

Практичний досвід роботи автора як судового експерта, який виконує завдання за експертною спеціальністю 20.2 «Семантико-текстуальні дослідження», дає змогу зробити висновок про те, що досліджувані об'єкти найчастіше продукуються мовними одиницями синтаксичного рівня мови, тобто різноманітними в плані семантики і мовної реалізації семантико-синтаксичними конструкціями.

1. Підкріплюючи запропоновану думку, автор наукової розвідки робить спробу проілюструвати сказане, встановлюючи, наприклад, є висловлювання «*Скільки спортсменів вже загинуло, а скільки воює!*» фактичним твердженням чи оцінним судженням, де першим етапом вирішення цього питання, на думку автора (та й відповідно до методики), є наведення лексикографічних дефініцій (тут: за «Словником української мови» в 11 томах):

Скільки – уживається на позначення неозначеної великої кількості кого-, чого-небудь, великої міри чогось (перев. в окличних реченнях).

Спортсмен – той, хто систематично займається спортом (добровільно або в зв'язку з професією).

Вже – уживається для підкреслення, підсилення названої дії або ознаки, обставини і т. ін.

Загинути – умирати, гинути, звичайно передчасно (від нещасного випадку, в бою і т. ін.).

А – поєднує члени речення або й цілі речення, в яких зіставляються одночасні дії; значенням наближається до тим часом, у той же час.

Скільки – уживається на позначення неозначеної великої кількості кого-, чого-небудь, великої міри чогось (перев. в окличних реченнях).

Воювати – брати особисту участь у війні.

Подавши словникові статті лексем, які входять до структури досліджуваного висловлювання, експерт докладно аналізує тип висловлювання, його семантику, та форму вербалізації, зазначаючи, що в досліджуваному висловлюванні «*Скільки спортсменів вже загинуло, а скільки воює!*», яке є стверджувальним за своєю семантикою та продукowane у формі розповідного речення повної структури з окличною інтонацією (як вищого ступеню вияву емоційності мовця), основне смислове навантаження сконденсовано в лексемі «*скільки*», яка в цьому контексті корелює (за своїм значенням) із лексемою «*багато*», що є маркером кількісної оцінки на осі відношень «мало-багато».

В об'єктивному змісті висловлювання міститься загальна оцінка мовцем ситуації (із проекцією на участь спортсменів у бойових діях), яка склалася в період повномасштабного вторгнення РФ на територію України, яке розпочалося 24 лютого 2022 року.

Отже, висловлювання за своїм змістом, лексичним наповненням та граматичною будовою є оцінним судженням.

2. Досліджуючи напис на футболці «*БПК северного флота адмирал харламов*», яку носить певна особа на території України, на предмет наявності у висловлюванні мовних ознак глорифікації осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, експерт подає такий опис аналізу тексту напису та висновок:

Напис на футболці синього кольору «*БПК северного флота адмирал*

харламов» - номінативне речення буттєво-предметної семантики, головний член якого виражений субстантивом-аббревіатурою *БПК*, яка розшифровується як «большой противолодочный корабль». У центрі цього складноскороченого слова перебуває іменник «корабль» у формі називного відмінка. Досліджувана аббревіатура містить залежне від субстантива неузгоджене означення «*северного флота*», виражене прикметниково-іменниковою сполукою, яка вказує на належність «БПК» (большого противолодочного корабля) певному флоту, а саме, «*северному*», ширше – флоту рф, а також прикладку, вербалізовану апелятивом «*адмирал*» та онімом «*харламов*», яка уточнює, конкретизує, виокремлює судно з-поміж інших такого ж типу. У конструкції відсутня будь-яка дієслівна форма, відсутність дієслова в таких семантико-синтаксичних конструкціях є маркером теперішнього часу. У написі (на мовному рівні) наявна проста констатація факту існування такого корабля з вказівкою на його тип.

З огляду на те, що досліджуваний напис (через його лексичні та граматичні характеристики) є доволі лаконічним, а тому малоінформативним, окрім цього, семантика досліджуваного напису не містить жодної оцінки, оскільки в лексичному вмісті напису відсутні будь-які лексеми з оцінно-конотативним значенням, тим більше позитивним, зокрема й такі лексеми, які вербалізують вихваляння, возвеличення, схвалення будь-яких осіб чи об'єктів тощо, можна стверджувати, що в написі, який за своєю сутністю є нейтральним в плані оцінки, відсутні мовні ознаки глорифікації осіб, які здійснюють збройну агресію рф проти України.

Отже, навіть запропоновані увазі фрагменти семантико-текстуальних досліджень засвідчують широкий спектр вирішуваних судовим експертом завдань лінгвістичної експертизи.

Отже, лінгвістична експертиза, зокрема семантико-текстуальні дослідження, спроможні досить-таки успішно вирішувати низку завдань, які висуває складне сьогодення. Проте цьому доволі складному у виконанні виду досліджень, окрім того, що завжди потрібно спиратися на відповідну, вже наявну теоретико-методологічну базу мовознавства, украй необхідно набирати обертів у своєму розвитку через значну кількість різноманітних і складних у вирішенні питань, щоб й надалі розробляти, розбудовувати власні методики, що має стати перспективою подальшої роботи науковців та судових експертів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Дудик П.С. Стилїстика української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2005. 368 с.
3. Пазюриста Х. Лінгвістична експертиза тексту: зразок актуального аналізу. *Studia ukrainica posnaniensia*, vol. IV: 2016, pp. 119-126.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

Анастасія Чемерис

*здобувачка вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна*

*Науковий керівник: **Юрій Приходько** – кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ, Україна*

У сучасному світі тероризм – не нове явище, з утворенням нових терористичних озброєних угруповань з'являються більш жорстокі методи впливу не тільки на владу країни, яка потерпає від дій злочинців, а й на психологічний стан населення, а також на життя людей.

В Україні терористичні акти пов'язані з російською агресією з 2014 року, і максимально збільшились з початком повномасштабного вторгнення з 2022 року. За цей період часу застосування вибухових пристроїв набуло значного розвитку, тому важливо дослідити актуальні проблеми, пов'язані з їхнім використанням на території України.

Ворожі війська використовують заборонені міжнародним законодавством вибухові пристрої. Предмети, залишені злочинцями, можуть бути замасковані під будь-які речі побуту, наприклад, залишений портфель, дитяча іграшка. Також можуть бути замасковані під вогнегасники, ручки для письма, тару під напої. Є випадки і застосування трупів тварин на узбіччі дороги, їх начиняють вибухівкою і в необхідний момент вона застосовується, може бути в радіокерованому варіанті.

Метою наукової роботи є визначення та вирішення проблематики питань щодо замінування об'єктів терористами в зоні проведення бойових дій та тимчасового розташування російських військ на території України, а також дослідження проблеми терористичних актів в Україні.

Завданням наукової роботи є продемонструвати різні способи використання вибухових пристроїв терористами під час вчинення терористичних актів, запропонувати шляхи розмінування та протидії терористичним актам, які вчиненні з метою заподіяння шкоди життю та здоров'ю людей, знищення державного та приватного майна, а також розвитку національного розбрату.

Основними методами дослідження є діалектичний метод пізнання соціально-правових явищ, а також системно-структурний, історичний, логічний, конкретно-соціологічний, статистичний методи пізнання.

Тероризм в його сучасному прояві розвивається досить швидкими темпами, постійно з'являються нові способи нанесення шкоди суспільним та державним інтересам. В Україні терористичні акти набули поширення ще з 2014 року, під час окупації АР Крим, Донецької та Луганської областей. Тоді велика кількість людей загинула від рук сепаратистів та диверсантів, які використовували різноманітні вибухові пристрої. З початку повномасштабного вторгнення 2022 року відбувся значний розвиток з виготовлення нових

пристроїв, та збільшилась кількість їх використання не тільки проти сил спротиву, а й проти мирних громадян України.

Тероризм – явище, яке зараз зустрічається чи не щодень - потужні вибухи, навмисні підпали, захоплення заручників, тощо. Все це є проявами тероризму – політики залякування, оскільки здійснюються замаху на життя й здоров'я людей, зростає масштаб терористичних актів, для яких характерні великі людські жертви, посилюється жорстокість дій терористів. Внаслідок цього у звичайних громадян виникає страх їздити в метро, тролейбусах, потягах, літати літаками, відвідувати культурні та спортивні видовища, просто виходити на вулицю [3].

Виходячи з військових подій 2014 року і до сьогодні, за обсягом замінованої території Україна займає першість. Окупанти активно використовують проти мирного населення та військових, які стали на захист держави, заборонені вибухонебезпечні предмети, які можуть стати не лише причиною каліцтва або контузії, а й призвести до загибелі людей, тварин.

Крім порушення Конвенції про конкретні види звичайної зброї 1980 року, росія показово і свідомо порушує загальноприйняті правила ведення війни, а також інші міжнародні акти, які регламентують порядок використання вибухових пристроїв – Конвенцію про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення 1997 року, Конвенцію про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію 1980 року, Протокол II «Про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв» тощо, які російська сторона підписала, але не дотрималась [4].

Диверсанти (до складу яких входять не лише росіяни, а й значна кількість українців – зрадників та сепаратистів) на території, що не може контролювати, вчиняють демонстративні акти підризу адміністративних будівель, волонтерських організацій, центрів допомоги бійцям, гуманітарних пунктів, залізничних колій. Але до початку повномасштабної війни також були випадки смертей людей – і цивільних осіб, які опинялись на місці вибуху випадково, і військових, політиків, журналістів, які ставали жертвами спланованих злочинів.

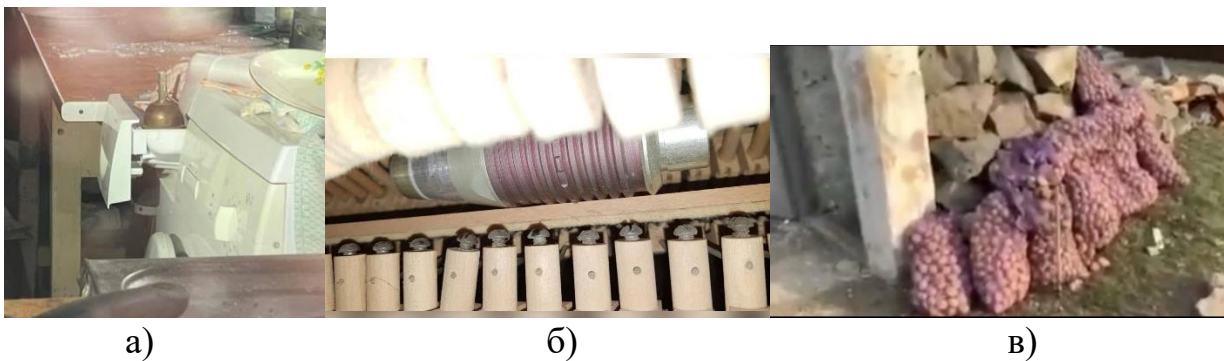
На території України з 2022 року російська федерація продовжила використовувати заборонені вибухові пристрої. Також набули популярності на тимчасово захоплених територіях застосування саморобних вибухових пристроїв, які призначені для завдання ушкоджень мирним мешканцям, особливо дітям, а також тваринам. Оскільки саморобні пристрої не можуть вбити через недосконалість конструкції, малу кількість заряду вражаючої дії, просту складову виготовлення, то спричиняють каліцтво та контузію в осіб, які потрапили під дію вибухового пристрою.

Важливо зазначити, що після окупації російськими військами в період весни 2022 року та використання ними вибухових пристроїв для терору мирного населення, залишилось замінованою понад 160 тис. кв. км земель, яка займає 30% території України. Також відомо про випадки створення саморобних вибухових пристроїв, що застосовуються вкрай рідко – старі броньовані машини

наповнюють декількома тоннами вибухівки, і пускають в хід. Спричинення серйозних пошкоджень таким способом малоімовірно, тому що застосовується переважно на території проведення активних бойових дій, де пристрої через протитанкові міни не досягають цілі [5].

На деокупованих територіях найчастіше можна зустріти протипіхотні міни, гранати, артилерійські снаряди та протитанкові міни. Особливо ці небезпеки можуть приховуватися в: зонах активних воєнних дій або під час обстрілів ракетами чи артилерією; на залишених військових позиціях і в порожніх будівлях; в порожніх контейнерах та упаковках від мін; приховані в різних предметах побутового вжитку; поруч з іншими видами боєприпасів.

Завдяки саме використанню вибухових пристроїв країна-агресор здійснює нищівний вплив на інфраструктуру, психічний стан та моральну витримку громадян, їхнє застосування є важливим пунктом в діях військових злочинців. Одним з красномовних випадків є події 29 листопада 2023 року в Сумській області, де ворог завдав масованого удару з застосуванням мінометів, артилерійських обстрілів та скиданням з безпілотних літальних апаратів вибухових пристроїв (ВОГ). Загальна кількість – 106 зафіксованих вибухів по різних районах лише Сумської області, загинуло 3 особи, в тому числі 7-річна дівчинка. Також від саперів, які працювали після деокупації Київської області, є дані про замінування дитячих іграшок, пральних машинок, мішків з картоплею, шафок і шухляд (див. іл. 1). Розповсюджені випадки мінування тушок загиблих і вбитих домашніх тварин.

Ілюстрація 1. *Випадки використання вибухових пристроїв під час деокупації районів Київської області: а) граната в пральній машині; б) вибухівка в корпусі фортепіано; в) замінована мішки з картоплею.*

Протягом останніх двох років війни надзвичайно важливим питанням є виявлення вибухових пристроїв в місцях, які пов'язані з дітьми, людьми похилого віку, та попередження їхньої детонації. Одним з багатьох гучних випадків є інформація про замінування росіянами під час відступу дитячих ліжок в дитячому садку на території Харківської області. Іншими місцями для закладення вибухівки можуть бути мікрохвильові печі, пляшки з-під енергетичних напоїв, і навіть трупи окупантів, за даними інтерв'ю із сапером 80 ОДШБР ДШВ ЗСУ під час роботи в районі Кліщіївки Донецької області.

Також значною проблемою українсько-російської війни є застосування

протипіхотних мін для замінування великої кількості територій. Для розмінування використовуються колійні трали, мінні трали, що створюють суцільний прохід, коткові мінні трали, ножові мінні трали, бойкові трали, а також комбіновані мінні трали. До розмінування мінно-вибухових загороджень під час українського наступу і розмінування вже звільнених територій залучають інженерно-саперні групи Командування Сил підтримки ЗСУ, ДСНС та інші, в тому числі й міжнародні організації.

Для знешкодження мін військові використовують: персональні та групові комплекти розмінування; металошукачі; щупи; набори для дистанційного знешкодження мін та інші засоби і обладнання. Мінно-вибухові загородження фактично стали основою російського підходу до стримування контрнаступу Збройних Сил України у 2023 році. Українські військові почали діяти малими переважно піхотними групами під прикриттям артилерійського вогню. А розмінування почали здійснювати у багатьох випадках – вручну, бо техніки не вистачає, і вона є пріоритетною ціллю для російських окупантів.

Після вищезазначеної інформації можна зробити висновок, що під час військової агресії РФ проти України велике значення має дослідження використання вибухових пристроїв на території України, та здійснення спеціальних заходів з пошуку, виявлення, вилучення та знешкодження боєприпасів. Для сучасного світу важливо зрозуміти необхідність наявності техніки для успішного розмінування територій, ліквідації вибухових пристроїв тощо. Саме тому потрібно розробити план закупівлі спеціального обладнання для Збройних Сил України та для підрозділів МВС, а також здійснювати підготовку фахівців з вибухотехнічного напрямку роботи на більш досконалому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ярославський А.В., Тьорло О.І., Йосипів Ю.Р., Курляк М.Д., Московчук М.О., Синенький В.М. Класифікація та види саморобних вибухових пристроїв – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 87 с.
2. Прохоров-Лукін Г.В. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху: Посібник / Г.В. Прохоров-Лукін, В.І. Пащенко, В.І. Биков та ін. – К.: ТОВ Еліт Прінт, 2011. – 216 с.: іл.].
3. Кончаковська В. В., Кравчук А. С. Тероризм як злочинне явище: еволюція та заходи запобігання. Право. Випуск 31'2016. Режим доступу URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19042/Konchakovskaya_Kravchuk.pdf;jsessionid=E3664CB2B9C5B9633E4D305DC98D692A?sequence=1
4. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text
5. Розмінування та відновлення землі. Як Україна очищує деокуповані території та скільки для цього потрібно грошей та часу. Режим доступу:

<https://delo.ua/agro/rozminuvannya-ta-vidnovlennya-zemli-yak-ukrayina-ocishhuje-deokupovani-teritoriyi-ta-skilki-dlya-cyogo-potribno-grosei-ta-casu-416191>

6. Фурман Я.В., Приходько Ю.П., Нечеснюк М.В., Харечко Н.В. Дії учасників слідчо–оперативної групи на місці події, пов’язаної з вибухом [Текст] : метод. рек. – К. : Нац. акад. внутр. справ, УкрДГРІ. - 2018. – 45 с.

7. Юсупов В. В., Приходько Ю. П., Фурман Я. В. та ін. Пошук та знешкодження саморобних вибухових пристроїв [Текст] : метод. рек. / – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 31 с.

8. Гнатовський М. М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні: застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини / М. М. Гнатовський ; Агенство США з міжнародного розвитку (USAID) / Україна. – Київ, 2017. – 25 с.

Володимир Юсупов

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту 2 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

В умовах воєнного стану вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 Кримінального кодексу (КК) України, становить підвищену суспільну небезпеку, у тому числі службові розкрадання посадовцями підрозділів логістики Збройних сил. Коли на обороноздатність держави і забезпечення ЗСУ та інших військових формувань витрачаються значні кошти, нагальним постають питання, які стоять перед правоохоронними органами, щодо захисту фінансово-економічних інтересів держави і протидії розкраданням військового майна, предметів озброєння тощо.

Як засвідчують дані офіційної статистики, у державі зберігається тенденція до низької якості розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Зокрема, відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора щодо діянь, передбачених ст. 191 КК України: у 2020 році – обліковано 11160 кримінальних правопорушень, з них повідомлено про підозру – 5676 (що складає 50,8 %), з яких закрито – 1402 (24,7 %); у 2021 році – обліковано 10531 кримінальних правопорушень, з них повідомлено про підозру – 5946 (56,5 %), закрито – 1264 (21,3 %); у 2022 році – обліковано 6284 кримінальних правопорушень, з них повідомлено про підозру – 3017 (48,0 %), закрито – 541 (17,9 %); у 2023 році – обліковано 9222 кримінальних правопорушень, з них повідомлено про підозру – 4171 (45,2 %), закрито – 696 (7,5 %) [1].

Збільшення службових розкрадань в умовах введення воєнного стану в державі певною мірою пояснює те, що за перший рік повномасштабної війни в Україні з'явилося 2863 нових мільйонерів. Зокрема, доходи у розмірі понад 1 мільйон гривень у 2022 році задекларували 12 374 особи, за рік війни кількість офіційних мільйонерів зросла на 16 % [2].

У таких умовах, враховуючи потужний рівень протидії розслідуванню службових розкрадань, вчинених посадовцями, важливого значення набуває своєчасне виявлення злочинної події, кваліфіковані її документування та реалізація оперативних матеріалів, швидке і об'єктивне розслідування. Для забезпечення доказування винуватості запідозрених осіб, науково-методичної допомоги органам досудового розслідування слід звернутися до розкриття окремих проблем використання спеціальних знань у протидії службовим розкраданням в умовах воєнного стану в Україні.

Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні характеризується формами, видами, суб'єктами. Не вдаючись до аналізу наукових підходів та дефініцій категоріального апарату щодо інституту «спеціальних знань у кримінальному процесі», зупинимось на окремому їх виді, що є малодослідженим та не часто використовується під час досудового розслідування. Мова йде про такий вид процесуальної форми використання спеціальних знань як допит обізнаного свідка.

Зокрема, у ч. 7 ст. 95 КПК України зазначено, що якщо особа, яка дає показання, висловила думку або висновок, що ґрунтується на спеціальних знаннях у розумінні статті 101 цього Кодексу, *а суд не визнав їх недопустимими доказами* в порядку, передбаченому частиною другою статті 89 цього Кодексу, інша сторона має право допитати особу згідно з правилами допиту експерта [3]. Такі особи можуть вважатися *обізнаними свідками*.

Обізнаним свідком можна вважати особу, яка стала очевидцем досліджуваних судом обставин і з огляду на наявність спеціальних знань здатна не просто викласти відомі їй факти, а й зробити з них певні умовиводи, висновки чи дати кваліфіковану оцінку сприйнятим подіям, або через виконання службових обов'язків отримала відомості, що мають значення для кримінального провадження. До таких осіб можуть бути віднесені, наприклад: лікар, який надав першу медичну допомогу потерпілому; поліцейський, який першим оглянув місце події; ревізори, бухгалтери, співробітники податкової, митної служб, інших контролюючих і наглядових органів, члени спеціальних комісій, які виявили порушення вимог нормативно-правових актів, відомості про які були внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань [4, с. 23–24]. Показання ревізорів, бухгалтерів, податківців, митників є особливим напрямом збирання інформації, отриманої з використанням спеціальних знань, у кримінальному провадженні про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Про подібні випадки можна вести мову у контексті Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», а саме у випадках виявлення ревізором або аудитором порушень фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації вони повинні передавати правоохоронним органам матеріали ревізій, а також повідомляти про виявлені зловживання і порушення державним органам і органам, уповноваженим управляти державним майном [5].

Якщо свідок володіє спеціальними знаннями, що виходять за рамки звичайних знань, і ці знання допоможуть суду зрозуміти докази або встановити факти, він може давати показання як *обізнаний свідок* за умови, що суд вважає його показання допустимими й достовірними. Цінність показань обізнаного свідка полягає в тому, що завдяки наявним у нього спеціальним знанням отримані в результаті його допиту відомості можуть містити такі деталі досліджуваної події, які залишилися б непоміченими непрофесіоналом [4, с. 25]. Але процедура введення таких даних у кримінальне провадження можлива лише при допиті обізнаного свідка в суді. Тут діє правило, передбачене ч. 3 ст. 101

КПК України, відповідно до якого висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо та ін. [3]

Відносно до кримінальних проваджень, розпочатих за ст. 191 КК України, до обізнаних осіб, щодо яких у подальшому може виникнути можливість допитати у суді, відносяться ревізори, аудиторі або інші особи, які перевіряли певний товар, досліджували надані послуги, вивчали документообіг підприємства, тощо. Наприклад, влітку 2023 року стало відомо, що восени 2022 року Міністерство оборони уклало контракт із турецькою фірмою Vector avia hava araçları на постачання зимового одягу. Вартість була прийнятною як для зимового одягу. Куртки від турків йшли по 86 доларів за одну штуку. Ця фірма лише у жовтні-грудні 2022 року ввезла до України з Туреччини 233 тисяч курток на 20 мільйонів доларів і 202 тисяч штанів на 13 мільйонів доларів. Згідно з турецьким митним рахунком, ціна одягу виявилася втричі менша, ніж у документах Міністерства оборони. Саме на це звернули увагу молдовські митники, коли вантажівки з формою перетинали кордон. Але з Туреччини насправді їхали не зимові, а літні куртки. Куртки у змінених документах перетворилися з «камуфляжних» на «зимові повітрозахисні» і на цьому перетворенні змінювалася ціна з 29 до 86 доларів за штуку. З цього приводу 23 серпня 2023 року відбулося засідання Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики, під час якого обговорили закупівлю Міністерством оборони зимової форми для ЗСУ, що здорожчала втричі під час доставки. У ході засідання глава слідчої комісії Верховної Ради щодо фактів корупції Міноборони розповів про ймовірну схему, згідно з якою, комплект одягу для ЗСУ завозили в Україну за вищою ціною, ніж та, що була до перетину кордону [6]. У даному випадку працівники митниці Республіки Молдова, які вивчали товарно-супровідні документи та перевіряли куртки, що ввозилися в Україну, є обізнаними свідками. Щодо них з урахуванням процедури міжнародної правової допомоги (Розділ IX. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження КПК України) [3] можна провести допит та використовувати їх показання у судовому процесі, за рішенням суду.

Іншим перспективним напрямом при розслідуванні кримінальних проваджень за ст. 191 КК України вбачається комплексне використання спеціальних знань у виді призначення судових експертиз із залученням фахівців різних експертних спеціальностей. Наприклад, у випадках розслідування фактів службових розкрадань під час будівництва доріг, з-поміж питань, які ставилися перед експертами, є питання відповідності вартості (обсягів) фактично виконаних робіт із будівництва (капітального ремонту) автомобільних шляхів державного, місцевого значення вартості (обсягам), визначеним проєктно-кошторисною та/або первинною звітною документацією (акти форми № КБ-2в); вартість фактично виконаних робіт із будівництва об'єктів тощо. Дослідження питання відповідності виконаних будівельних робіт первинній звітній документації передбачає аналізування актів приймання виконаних будівельних робіт форми № КБ-2в, до яких включено роботи з улаштування дорожнього покриття та відомості щодо його конструктивних шарів (товщина шарів, тип

асфальтобетонних сумішей тощо). Для визначення типу асфальтобетонних сумішей необхідно провести лабораторні дослідження фізико-механічних властивостей відібраних зразків дорожнього покриття у вигляді циліндричних або прямокутних кернів, що, своєю чергою, передбачає залучення сертифікованої лабораторії або проведення *комплексної будівельно-технічної та дорожньо-технічної експертизи* [7, с. 338]. Під час проведення комплексних досліджень для аналізу експертові мають бути надані копія технічного паспорту на об'єкт (вулиця, дорога, стоянка тощо), копія проєкту будівництва на об'єкт (за наявності), акт обстеження пошкоджень та руйнувань об'єкту дорожньої інфраструктури [8, с. 240–241].

Також *будівельно-технічна експертиза* може призначатися разом із *товарознавчою експертизою* – для визначення, перевірки обсягів і вартості виконаних будівельних робіт та складеної первинної звітної документації з будівництва та їх відповідність проєктно-кошторисній документації, вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва.

Отже, розглянуті інноваційні підходи до судово-експертного супроводження розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем передбачають використання показань обізнаних свідків під час судового розгляду, залучення у кримінальне провадження більшої кількості фахівців – обізнаних осіб різних експертних спеціальностей. В цілому, це удосконалисть розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України, вчинених в умовах воєнного стану в державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за період 2020–2023 років : статистика Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 19.03.2024)
2. Орлюк М. За перший рік повномасштабної війни в Україні з'явилося майже 3000 нових мільйонерів. *Бізнес. Цензор.НЕТ*. 20.02.2024. URL: https://biz.censor.net/news/3474252/za_pershyyi_rik_povnomasshtabnoyi_viyiny_v_ukrayini_zyavylosya_mayije_3000_novyh_milyioneriv (дата звернення: 19.03.2024)
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 19.03.2024)
4. Мирошниченко Ю. М. Використання спеціальних знань під час судового розгляду кримінальних справ / за ред. проф. М. Г. Щербаковського. Харків : ХНУВС. 2022. 97 с.
5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26 січ. 1993 р. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>. (дата звернення: 19.03.2024)
6. Васьків О., Золбін Д. Відбулось засідання комітету щодо закупівлі

зимової форми для ЗСУ, яка під час доставки здорожчала втричі: деталі. *Суспільне новини*. Дата оновлення 23.08.2023. URL: <https://suspilne.media/556979-skandal-iz-zakupivleu-zimovoi-formi-dla-zsu-v-minoboroni-rozkrili-detali/> (дата звернення: 19.03.2024)

7. Симоненко В., Демузенко І. Щодо застосування методик під час проведення будівельно-технічних експертиз. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 10 лист. 2023 р.). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 337-339.

8. Півньов Є. До проблем методичного забезпечення судової дорожньо-технічної експертизи під час війни. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19 трав. 2023 р.). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 239-241.

Софія Ярещенко

курсантка 3-го курсу групи ф1-21-302 Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник: Василь Корнієнко – кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції завідувач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки, м. Кам'янець-Подільський, Україна

РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИКАХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному світі, коли технологічний прогрес набуває все більшого значення та розвитку у всіх аспектах життя, криміналістика повинна розвиватися на рівні з іншими науками, та не відставати ні на крок. Роль технологій у сучасній криміналістиці є важливою сферою, але водночас вона стикається з низкою викликів.

Технології стають все більш важливим інструментом у виявленні, розслідуванні та розкритті кримінальних правопорушень. Наприклад, цифрові технології дозволяють криміналістам виявляти цифрові сліди та аналізувати кіберзлочини, що набуває все більшого значення в цифрову епоху. Однак вдосконалення технологічних можливостей супроводжується і новими складнощами. Наприклад, злочинці також використовують технології в своїх правопорушеннях для здобуття своїх цілей. Тому криміналістика повинна постійно оновлювати свої методи та інструменти, адже сучасний світ не стоїть на місці та йде все далі з кожним днем і завжди відкриваються нові можливості та технології.

Важливо враховувати етичні та правові аспекти при використанні технологій у криміналістиці. Наприклад, збереження приватності та забезпечення прав людини стають надзвичайно важливими при використанні біометричних технологій чи відеоспостереження.

Технології відіграють важливу роль у розвитку сучасних криміналістичних методик, розробки в різних галузях відкривають нові перспективи для виявлення і розслідування злочинів, які спрощують і покращують роботу правоохоронних органів у виявленні, розслідуванні та розкритті кримінальних правопорушень. Однак слід ретельно зважити на можливі ризики та недоліки цих технологій.

Одним із перспективних напрямів, що надає вагому значення у розслідуванні злочинів, є використання технологій BIG DATA. Цей метод вже успішно впроваджується у практику під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також в методиках розслідування різних категорій злочинів. Він знаходить широке застосування в криміналістичній техніці, допомагаючи виявляти злочини, аналізувати схеми злочинів та ідентифікації злочинців за допомогою обробки та аналізу великих обсягів інформації. Технології BIG DATA можуть допомогти в реагуванні на злочинні події швидше та ефективніше, а також вдосконалити стратегії запобігання

злочинності через передбачення та аналіз тенденцій у злочинності.

Big Data – це сукупність технологій, які покликані здійснювати 3 операції:

1) обробляти значно більші у порівнянні зі «стандартними» сценаріями обсяги даних;

2) працювати з даними, що швидко надходять і змінюються в дуже великих обсягах (даних не просто багато – їх постійно стає все більше і більше);

3) працювати зі структурованими та неструктурованими даними паралельно в різних аспектах. Big Data припускають, що на вхід алгоритми отримують потік не завжди структурованої інформації та що з нього можна витягти більше, ніж одну ідею. Використання алгоритмів Big Data визначає істотне розширення спектра нових технічних джерел оперативно-розшукових даних. Інформаційні системи на основі Big Data «спрямовані на профілактику злочинів шляхом їх прогнозування аж до виявлення приватних осіб, які можуть їх вчинити»[1]

З розвитком технологій злочинці також вдосконалюють свої методи вчинення кримінальних правопорушень. Злочинні дії стають все більш складними та витонченими, вимагають від криміналістів високих технічних знань та навичок. Важливо розвивати технології для виявлення слідів, аналізу їх та розробляти заходи із запобігання різних кримінальних правопорушень.

В першу чергу, варто зазначити, що криміналістична техніка має надзвичайне значення в попередженні та профілактиці злочинів, тому надважливим завданням є розроблення науково-технічних засобів протидії злочинності, які будуть перешкоджати вчиненню злочину або допомагати його виявленню. [2] Дрони та відеокамери дозволяють отримувати доказову базу та відслідковувати злочинців з повітря або з віддалених точок. Однак ця практика породжує серйозні питання щодо приватності та захисту персональних даних. Серед таких засобів можна назвати телекамери, які встановлюються на ділянках доріг з інтенсивним рухом або патрульні гелікоптери над автодорогами як технології, що унеможливають аварійність на дорогах та забезпечують і одразу спонукають водіїв до дотримання правил дорожнього руху. [2]

Використання наукових методів, таких як ДНК-аналіз та аналіз слідів на молекулярному рівні, допомагає ідентифікувати та формування доказової бази у кримінальних справах. Однак, щоб максимізувати ефективність цих методів, необхідно постійно вдосконалювати технології та забезпечувати їх доступність.

Основними напрямками вирішення теоретичних проблем, що мають першочергове значення для подальшого розвитку криміналістичного ДНК-аналізу в Україні, на наш погляд, є:

1) формування теоретичних засад криміналістичного дослідження ДНК як окремої галузі криміналістичної техніки;

2) обґрунтування на підставі передових європейських підходів обсягу надання правоохоронним органам можливостей відібрання зразків ДНК у населення, наповнення та використання автоматизованих банків даних ДНК-профілів у діяльності з розслідування злочинів за умови дотримання прав та свобод людини;

3) подальший розвиток технологій ДНК-аналізу, зокрема фенотипування, секвенування нового покоління тощо. [3]

Постійне вдосконалення технологій ДНК-аналізу та молекулярного аналізу слідів дозволить правоохоронним органам отримувати більш точні та надійні результати. Це включає в себе розробку нових методів аналізу, вдосконалення обладнання та програмного забезпечення, а також постійне оновлення баз даних для порівняння отриманих результатів. Такі заходи сприятимуть підвищенню ефективності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю.

У сучасному світі технології відіграють важливу роль у розвитку криміналістичних методик, що спрощує та поліпшує роботу правоохоронних органів у виявленні, розслідуванні та вирішенні злочинів. Застосування новітніх технологій, таких як біометричні системи, аналіз даних та молекулярна біологія, дозволяє ефективніше ідентифікувати злочинців, встановлювати доказову базу. Забезпечення балансу між використанням технологій та захистом основних прав і свобод людини є ключовим завданням для подальшого розвитку криміналістичної науки та практики. Вдосконалення технологій та їх розумне використання може сприяти більш ефективній боротьбі зі злочинністю та зміцненню правової системи в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інновації у кримінальній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. DSpace at NLU: Home. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18044/1/Shevchuk_146-151.pdf (дата звернення: 16.03.2024).

2. Пилипенко І., Манукян А. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У КРИМІНАЛІСТИЦІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ. URL: http://lsey.org.ua/10_2022/164.pdf (дата звернення: 16.03.2024).

3. Харківський національний університет внутрішніх справ. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/57.pdf (дата звернення: 17.03.2024).

Напрям № 7
Удосконалення організації судово-експертній діяльності:
проблеми теорії та практики

Mykola Bednarchuk

PhD, professor, head of the department of commodity studies, auto commodity studies, gemological and economic studies, Lviv Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, Ukraine

Volodymyr Antonenko

head of the dactyloscopic research sector of the department of forensic types of research of the Kirovohrad Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine

FEATURES OF THE STUDY OF NEGATIVE TRACES OF PAPILARY SAMPLES

As a result of the interaction of the criminal with the objects of the material environment of the scene, various traces remain, most often these are handprints. Identifying, fixing and extracting traces of papillary patterns for the purpose of using them to search for criminals and investigate crimes is an important task of a specialist during an inspection of the scene of an incident and a forensic expert during an examination [1, p. 29].

After analyzing expert practice and studying the classification of handprints, it is possible to conclude that there are often cases of detection and removal of negative traces. Which, in turn, can determine certain features of their further research.

The purpose of the work: to reveal the concepts, signs, mechanism of formation and peculiarities of the study of negative traces of papillary patterns.

Negative traces are traces formed under certain conditions by the layering of the trace substance on the trace-receptive surface from the sunken areas of the skin relief. In some cases, negative traces are formed when the substance of the trace peels off from the trace-receiving surface and is layered on the protruding parts of the relief of the trace-forming object [2].

Traces in which interpapillary grooves are reflected are negative [1, p. 34].

It should also be noted that in expert practice, the expression "negative trace" is used in relation to the traces of reflection of papillary lines, which are lighter than the spaces between them.

At least two objects are involved in the formation of a trace: a trace-maker and a perceiver, and more often three - a trace-maker, a perceiver, and a trace substance. The study of the properties of the substance of the trace is of great traceological importance: it determines the adequacy and the possibility of displaying signs in the traces [1, p. 30].

The condition for the formation of a negative trace when the surface of the hand is in contact with the trace-receiving surface of the object is the presence of a trace-forming substance in the interpapillary grooves and its absence (or a small amount) on the surface of the papillary lines.

Negative traces can be formed as a result of the exfoliation of the substance from the trace-receptive surface onto the papillary lines of the surface of the hand.

Also, in some cases, a significant effort (strong pressure) must be applied to form a negative mark, for this reason it is advisable to familiarize yourself with the information from the surface of the object from which the mark was removed (heavy, bulky objects).

As a result of the analysis of the mechanism of the formation of negative handprints, certain signs can be identified:

1. the display width of papillary line sections is increased and, accordingly, the width of the display of interpapillary grooves decreases;
2. display of pores in the form of dots on areas where papillary lines are located;
3. increased footprint sizes;
4. false interpapillary lines, displayed very rarely;
5. the contrast between papillary lines and interpapillary grooves decreases.

In order to clearly determine the nature of the footprint, in some cases it is advisable to study the footprint in electronic form or on a photographic image.

During the separate examination of negative traces, it is worth paying attention to the fact that the display of general features of the papillary pattern (type, type, steepness of the flow of papillary lines) does not depend on the mechanism of the formation of traces. Individual features of the papillary pattern in negative traces are displayed in reverse (an island is a fragment, the beginning of a papillary line is a branching of a papillary line, etc.).

Photographs of handprints with dark papillary lines are included in the illustrative table, which corresponds to their fingerprints on the fingerprint card. For this purpose, it is necessary to invert the colors in the pictures.

Analyzing the mechanism of the formation of negative traces (a large amount of sebaceous substance, strong pressure...) lead to a significant change, variations in the reflection of the microrelief of the papillary lines, which complicates the possibility of conducting a poroegioscopic examination.

Please note that both negative and positive papillary lines are possible in the same trace. In most cases, a negative reflection occurs in the central part of the trace, and a positive one in the peripheral part.

When conducting a comparative study of individual features of the structure of papillary patterns in such traces, it is advisable to use two images of this trace.

As a consequence of the studied features of the study of negative traces, we suggest placing two images of a handprint in the illustrative table when illustrating the

identification study, if "negative" and "positive" areas are displayed in the trace, for the convenience of indicating the signs that coincide.

REFERENCES:

1. Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В. та ін.. Д149 Криміналістичне дослідження слідів рук: Науково-практичний посібник. / за ред. Я.Ю. Кондратьєва. К.: Атіка, 2000. 152 с.
2. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» [укл. Жолтанська І.І., Кузнецов В.А., Щавелєв А.В., Димитрова Ю.В., Кушніренко Н.В.]. К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 119 с.

Тарас Воліков

кандидат юридичних наук, докторант кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Протидія злочинності у сучасних умовах вимагає використання нових підходів щодо організації розслідування кримінальних правопорушень, удосконалення тактики документування протиправних дій, дослідження різноманітних джерел слідчої інформації. Вагоме місце у цій діяльності займає інформаційно-довідкове забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти власності. Використання різних видів криміналістичних обліків при розслідуванні кримінальних правопорушень залежить від поставлених задач з урахуванням слідчої ситуації, що склалася на певному етапі досудового розслідування. Враховуючи різноманітність криміналістичних обліків та їхнє функціональне призначення у слідчих (дізнавачів) нерідко виникають певні питання щодо використання інформації, яка міститься у них (особливо на початковому етапі розслідування). У правоохоронній практиці досить складно передбачити кожну слідчу ситуацію та дії слідчого щодо їх вирішення, але розробка рекомендацій щодо можливостей використання криміналістичних обліків у типових ситуаціях розслідування є перспективним напрямком підвищення результативності слідчої діяльності в цілому.

Типова слідча ситуація являє собою абстраговану штучну модель, що відображає стан наявної у слідчого інформації про обставини кримінального правопорушення та обставини, що склалися на певному етапі розслідування [1, с. 111]. Інформація, що міститься у криміналістичних обліках використовується переважно на початковому етапі розслідування. Залежно від слідчої ситуації, використовується сукупність інформаційних даних, що містяться у базах даних як інформаційно-довідкового призначення, так і оперативно-розшукових обліках. Розглянемо типові слідчі ситуації розслідування кримінальних правопорушень проти власності та можливість використання інформаційних баз даних для їх вирішення.

У типовій слідчій ситуації, що є найбільш несприятливою для розслідування, а саме: є ознаки злочину (залишені матеріальні сліди, зникло майно), відсутні свідки та очевидці, особа злочинця невідома. Для вирішення основного завдання розслідування – встановлення особи злочинця у такій ситуації використовуються криміналістичні обліки залежно від виду слідів, виявлених на місці події. При виявленні слідів рук, вони перевіряються за дактилоскопічними обліками, а саме автоматизованою інформаційно-

пошуковою системою «Дакто 2000». Якщо особа була раніше засуджена або затримана та її дактилокарта є у базі даних, перевірка слідів, які вилучені на місці події, надають позитивні результати. Залежно від вилучених при огляді місця події слідів, у цій ситуації, поряд з дактилоскопічним використовуються обліки слідів взуття, знарядь зламу та інструментів, транспортних засобів та ін. Усі означені сліди вносяться до інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – ІПП) та перевіряються за даними цієї системи. Облік у цій системі ведеться за такими категоріями: фотозображення слідів рук, слідів підшви взуття, слідів знарядь зламу, слідів структури матеріалу (рукавичок), слідів протекторів шин транспортних засобів, мультимедійна інформація (фото, відеозапис) щодо осіб, які причетні до вчинення кримінального правопорушення; мультимедійна інформація обстановки події, що сталася; інформація про кулі, гільзи і патрони зі слідами зброї; інформація про об'єкти біологічного походження; інформація про інші вилучені матеріальні об'єкти, які були знаряддям злочинних дій та зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються у кримінальному провадженні [2].

При розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності перевірка здійснюється майже за усіма зазначеними категоріями. Проте, недостатньо уваги приділяється слідам біологічного походження, особливо при розслідуванні крадіжок та майнових кримінальних правопорушень, не пов'язаних із застосуванням насилля. Це пов'язано із значною вартістю проведення молекулярно-генетичних досліджень для виділення із слідів біологічного походження профіля ДНК та його внесення в базу даних. Окрім цього, у даній ситуації за даними інформаційних підсистем ІПП «Особа» та «Оперативно-довідкова картотека» перевіряються усі особи, які проживають у районі вчинення протиправних дій та були раніше засуджені за аналогічні злочини проти власності. Серед них особливу увагу приділяють тим з них, які нещодавно повернулись з місць позбавлення волі та не мають постійного заробітку. Також перевіряються за обліками викрадені речі, особливо якщо серед них є номерні речі або культурні цінності, що підлягають реєстрації в окремій інформаційній підсистемі.

Типова слідча ситуація, у якій присутні ознаки кримінального правопорушення, є свідки, які запам'ятали правопорушника та можуть його описати та впізнати, або є його відеозображення, зафіксоване відеокамерою спостереження. У цьому випадку зі слів свідків-очевидців потрібно скласти суб'єктивний портрет підозрюваного за допомогою автоматизованого програмного комплексу «Фоторобот». Складений композиційний портрет може бути перевірений автоматизованою системою портретної ідентифікації «Портрет». Система також дозволяє завантаження зображень, отриманих з

відеокамер спостереження, графічних файлів та сканерів. Незважаючи на відносно невелику вартість та простоту у використанні цієї ідентифікаційної системи, вона поки що не знайшла застосування на центральному рівні. Окремі підрозділи її використовують, але база зображень правопорушників є незначною, а звідси й ідентифікаційні можливості встановлення злочинця за його зображенням зменшуються. Окрім цієї системи, на сьогодні існує достатня кількість програмних продуктів розпізнання обличчя людини, що вже знайшли апробацію на практиці. Наприклад, прикордонники за допомогою американської програми розпізнавання обличчя «Clearview AI» змогли встановити особи понад 10 тисяч осіб, які брали участь у воєнних злочинах російської федерації [3].

Також можливо використання даних інформаційної підсистеми «Розшук» ІППП, що містить інформацію про осіб, які ухиляються від відбування покарання або переховуються від слідства чи зникли безвісти. В інформаційній підсистемі «Пізнання» ІППП містяться відомості про підозрюваних, підсудних та осіб, які ухиляються від вироку суду або відбування покарання; зниклих безвісти; осіб, які не здатні через стан здоров'я чи вік повідомити інформацію про себе; невпізнаних трупів.

Більш сприятливою для розслідування є типова слідча ситуація, коли особу правопорушника встановлено, але не затримано і його місцезнаходження невідомо. У цій ситуації випадку потрібне комплексне використання інформації оперативно-розшукових обліків та інформаційно-довідкових обліків на центральному та регіональному рівнях. Також можуть використовуватись інформаційні бази інших відомств, зокрема: Державної міграційної служби, СБУ, прокуратури, ДБР та ін. Поряд з цим, можливо використання баз даних різних підприємств та організацій, банківської системи, медичних установ, транспортних підприємств та ін.

У сприятливій для розслідування типовій слідчій ситуації коли є ознаки злочинних дій та особу затримано з викраденим майном при його вчиненні. У такій ситуації особа перевіряється для встановлення: можливого вчинення нею інших протиправних дій за інформаційною підсистемою «Особа», вчинення правопорушень у минулому за інформаційною підсистемою «ОДК». Інформація зазначених підсистем при наявності судимості, містить дані про час і місце затримання, прояви агресивності, протидії працівникам поліції, наявності при затриманні викрадених речей, наркотичних засобів, зброї тощо, а також особистісну інформацію: спосіб життя, звички, нахили, стосунки з членами сім'ї, товаришами, колегами по роботі, сусідами тощо.

Виходячи з можливостей використання криміналістичних обліків при розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності, можна зазначити, що об'єм необхідної інформації визначається слідчим залежно від слідчої ситуації, що склалась на певному його етапі, об'єму та значимості вилучених об'єктів та наявності інших фактичних даних, що знаходяться в матеріалах

кримінального провадження. Невідкладне використання інформації, що міститься в криміналістичних обліках, має важливе значення на початковому етапі досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Степанюк Р.Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3. (50). С. 110-115.

2. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». Наказ МВС України від 16.03.2020 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20#Text>.

3. Clearview AI – система розпізнавання обличчя, яка допомагає прикордонникам виявляти людей, причетних до злочинів. URL: <http://surl.li/amljmi> (дата звернення: 27.02.2024).

Галина Гавриш

судова експертка, кандидатка економічних наук, доцентка кафедри фінансів та бухгалтерського обліку Економіко-технологічного інституту імені Роберта Ельворті, м. Кропивницький, Україна

Денис Хомутенко

судовий експерт, оцінювач, Всесвітньо Визнаний Оцінювач WAVO-WRV, аспірант Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, ТОВ «Науково-виробниче підприємство УкрСпецБудЕкспертиза», м. Кропивницький, Україна

Оксана Анурова

судова експертка, м. Кропивницький, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ У ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наразі впровадження електронного документообігу стало звичною практикою в багатьох компаніях та державних установах. На законодавчому рівні використання електронних документів було врегульоване ще в 2003 році. В Законах України «Про електронні документи та електронний документообіг» [6] та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [7] визначені поняття «електронний документ», його ознаки, правовий статус і вимоги до оформлення. Сьогодні сервіси електронного документообігу супроводжують весь життєвий цикл електронного документа — від створення до архівування.

За визначенням, електронним є документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити електронного документа.

Електронні документи, у відповідності до законодавства, мають такий же правовий статус, що й паперові. Їх можна використовувати з такою метою: обміну електронними документами між контрагентами:

- підписання документів онлайн;
- підписання договорів;
- підписання фінансових документів.

обміну електронними документами з контролюючими органами:

- подання звітності в податкову службу;
- подання звітів у казначейську службу;
- подання документів у фонд соціального страхування.
- електронний обмін первинними бухгалтерськими документами:
- товарно-транспортні накладні (е-ТТН);
- видаткові накладні;
- касові ордери.

Основні організаційно-правові засади електронного документообігу та

використання електронних документів в Україні регулюються:

- Цивільним Кодексом України [11];
- Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» [6];
- Законом України «Про електронну комерцію» [9];
- Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [7];
- Типовою інструкцією з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну [10].

Тему використання електронних документів у якості об'єктів дослідження судової експертизи вивчали різні науковці, як вітчизняні та к і зарубіжні: Т.М. Рева, Д. М. Цехан, М. Ю. Літвінов, В. М. Бутузов, М. А. Погорецький, В. Б. Вехов, С. Й. Гонгало, В. О. Голубев, Т. Е. Кукарнікова, М. Я. Сегай, А. В. Лаєвська, М. В. Салтевський, А. Ю. Каламайко, С. С. Чернявський, В. Г. Хахановський, та ін. Зокрема, М. В. Салтевський, визначав інформаційний документ як проміжну форму фіксації інформації за допомогою механічних засобів і як матеріальне джерело та носій інформації, що фіксує інформацію механічним способом, досліджуючи роль електронних документів в інформаційному суспільстві. Для періоду переходу суспільства від індустріального до інформаційного такий вид документа характерний. Проте на той час формування «класу документа електронного», на його думку, перебувало ще на стадії розвитку. Також, дискусійним є й визначення ролі та місця електронних документів у доказовій діяльності. Наявні джерела інформації, з погляду деяких науковців, охоплюються вже відомими процесуальному законодавству засобами доказування і вони мають входити до категорії речових або письмових доказів. Наразі зрозуміло, що дослідження таких засобів доказування потребує використання відповідних технічних засобів. Наголошуючи на цьому, А. Ю. Каламайко виокремив й інші їх ознаки: неможливість безпосередньо сприймати інформацію, що зумовлює необхідність застосування технічних та програмних засобів для одержання відомостей; наявність технічного носія інформації; можливість легко змінювати носій без втрати його змісту; відсутність поняття оригіналу електронних засобів доказування через повну ідентичність електронних копій; наявність специфічних реквізитів, так званих метаданих – інформації технічного характеру, закодованої всередині файлів.

Юридичну силу е-документу дає електронний підпис. Він може бути двох видів: кваліфікований (КЕП) і удосконалений (УЕП). КЕП — це підпис на захищеному носії (токені) або в хмарному сервісі. УЕП — це такий же підпис, але записаний на звичайний носій (флеш-накопичувач, CD-диск тощо). Він має нижчий рівень довіри, але також надає документам юридичну силу.

Необхідно зазначити, що електронні документи захищені від неправомірного підписання. КЕП або УЕП додається до документа в момент його накладання. Сума даних у документі фіксується й зашифровується для

забезпечення конфіденційності електронного документа й захисту його від підробки. Будь-які зміни в документі призведуть до зміни суми даних, а, отже, й невідповідності вже накладеного цифрового підпису. Отже, у вже підписаний електронний документ, на відміну від паперового, неможливо внести будь-які зміни.

Крім того, інформація про накладений електронний підпис відображається в сервісі електронної доставки, підписання документів. Також валідність підпису можна перевірити на сайті Центрального засвідчувального органу. Тут можна отримати повну інформацію про дату підписання документа, прізвища й посади підписантів.

Системи керування електронними документами, використовують хмарні сховища для зберігання електронних документів. Фактично, документи зберігаються у величезних захищених data-центрах, забезпечуючи цілодобовий доступ з будь-якої точки світу.

Відповідно до частини 1 статті 5 [6] електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов’язкові реквізити документа. Частиною 1 статті 6 [6] встановлено, що накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа.

Відповідно, одним з найважливіших реквізитів електронного документа, після чого він отримує статус документа, є накладений на нього електронний підпис. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5] та Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [4], первинні документи повинні мати такі обов’язкові реквізити:

- найменування підприємства, установи, від імені яких складений документ;
- назва документа (форми);
- дата складання;
- зміст та обсяг господарської операції;
- одиниця виміру господарської операції (у натуральному та/або вартісному виразі);
- посади і прізвища осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;
- особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Залежно від характеру операції та технології обробки даних до первинних документів можуть бути включені додаткові реквізити:

- ідентифікаційний код суб’єкта господарювання з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;
- номер документа;
- підстава, для здійснення операцій;
- дані про документ що засвідчує особу – одержувача тощо (п. 2.4 [4]).

Частина 1 статті 8 [6] чітко визначає статус та юридичну силу електронного документа. Так, юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму.

У частині 1 статті 5 [9] закріплено принцип однаковості юридичної сили електронних правочинів та правочинів, укладених в іншій формі, передбаченій законодавством, а згідно з частиною 3 згаданої статті правочин не може бути визнано недійсним у зв'язку з його вчиненням в електронній формі, якщо інше не передбачено законом.

Тобто суб'єкт господарювання має право використовувати у своїй діяльності документи в електронній формі при дотриманні норм законів [6; 7], якими регулюються відносини, пов'язані з електронним документообігом і використанням електронних документів.

В свою чергу Типовою інструкцією визначено порядок документування управлінської інформації в установах, із застосуванням кваліфікованого електронного підпису, кваліфікованої електронної печатки та кваліфікованої електронної позначки часу, крім випадків наявності обґрунтованих підстав для документування управлінської інформації у паперовій формі.

Отже, правовими підставами вважати електронні документи юридично значущими є ч. 1 ст 5, 6 та 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [6], за умови наявності обов'язкових реквізитів документів, зокрема визначених ч. 2 ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5] та інших вимог чинного законодавства.

Необхідно зазначити, що порівняно з паперовими, електронні документи доволі вразливі і перебувають у прямій залежності від апаратного забезпечення та інформаційних технологій. А це формує їх специфічну фізичну та логічну структуру, яка не завжди збігається з традиційним уявленням про документ. Але, зважаючи на швидкий розвиток електронно - інформаційних технологій та програмного забезпечення, доступ до електронних документів, через невідповідність програмно-технічної бази, навіть за наявності фізичного носія інформації можна втратити, коли, наприклад, інформація, записана на перфокартах, не розпізнаватиметься на сучасних портативних комп'ютерах.

Враховуючи ці зауваження та зростання кількості електронних документів у загальному обігу документів, а також їх практичне використання у будь-якій діяльності суб'єктами господарювання та органами владних повноважень, а також судовою владою, і, як наслідок, сторонами судових проваджень, вважаємо за потрібне виокремити проблему дослідження об'єктів експертної діяльності у електронній формі саме при здійсненні судових експертиз.

На жаль, наразі серед законодавчих, нормативних та методичних документів, що регулюють судово-експертну діяльність дуже мало посилянь і дозволів на використання судовими експертами у своїй діяльності електронних документів.

Серед прогресивних норм, які були внесені останнім часом у вигляді таких змін до діючого законодавства можна віднести дозвіл на оформлення клопотання або ж підсумкового документу судового експерта в електронній формі з накладанням кваліфікованого електронного підпису судового експерта (одноразово на кожний файл) із засвідченням його кваліфікованою електронною печаткою (у разі наявності), який надається пунктом 14 розділу III Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах [1] та деякі норми Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, а також Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [2], а саме:

- пункт 4.23 розділу IV «Організація проведення експертиз (досліджень) та оформлення їх результатів» Інструкції [2] передбачає, що «оформлення клопотання експерта, висновку експерта (експертів), додатків до нього та повідомлення про неможливість надання висновку в електронній формі здійснюється з накладанням кваліфікованого електронного підпису експерта із засвідченням його кваліфікованою електронною печаткою експертної установи (одноразово на кожному файлі)»;
- пункт 3.3. розділу III «Економічна експертиза» Науково-методичних рекомендацій [2] містить дозвіл судовому експерту поряд із паперовими носіями, отримати додатково документи на електронних носіях – «якщо ведення бухгалтерського та податкового обліку здійснювалось в електронному вигляді, експерту надаються реєстри бухгалтерського та податкового обліку в роздрукованому вигляді, обов'язково завірені в установленому порядку. Додатково вони можуть бути надані на вимогу експерта на електронних носіях інформації, у формі, придатній для сприймання змісту людиною, та систематизованими в хронологічному порядку (за відповідними періодами)».

Це всі зміни, що відбулись останнім часом та стосуються використання електронних документів судовими експертами у процесі провадження експертної діяльності.

Виходячи з вищевикладеного, вбачається за необхідне запропонувати внести зміни у законодавчі та нормативні документи, які регулюють та регламентують судово-експертну діяльність, якими передбачити:

- визначення розширеного переліку документів, які можна використовувати у електронному вигляді з дотриманням всіх вимог до них;
- введення можливості використання інших документів, які не будуть зазначені у конкретному переліку, але з використанням загальних вимог електронного документообігу;
- встановлення чітких правил використання електронних документів;
- введення судового експерта у перелік осіб, які можуть зареєструватись та використовувати підсистему ЄСІТС «Електронний суд» в якості саме

- судового експерта, а не фізичної особи;
- визначення переліку електронних систем, якими може користуватись судовий експерт, або ж вимог до них;
 - забезпечити однакові можливості для електронно-інформаційного забезпечення при проведенні судових експертиз, як державними спеціалізованих установ, їх територіальних філій, експертних установ комунальної форми власності, так і судових експертів, які не є працівниками зазначених установ.

Запропонований вище перелік змін, спрямований на підвищення якості та достовірності судових експертиз і експертних досліджень, а також на зменшення строків їх проведення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: наказ Міністерства юстиції України від 12.12.2011 р. № 3505/5: станом на 23 червня 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (дата звернення: 24.03.2024).
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5: станом на 27 листопада 2023 року URL: <http://surl.li/rwqlp> (дата звернення: 24.03.2024).
3. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі / А. Ю. Каламайко // [Право та інновації](#). - 2015. - № 2. - С. 127-132. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_2_23.
4. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 року № 88: станом на 09 березня 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 24.03.2024).
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV: станом на 01 січня 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 24.03.2024).
6. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2001р. № 851-IV: станом на 31 грудня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
7. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 22.05.2001р. № 2155-VIII: станом на 01 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 21.03.2024).
8. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 24.03.2024).
9. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-

VIII: станом на 01 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

10. Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 55 : станом на 01 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#n18> (дата звернення: 24.03.2024).

11. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 08.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

Вікторія Грабовська

*судова експертка сектору досліджень у сфері інформаційних технологій
Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС
України, м. Тернопіль, Україна*

РОЛЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПISУ У БОРОТБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Боротьба зі злочинністю визначається як важлива державна функція, що включає дії відповідних державних органів, спрямовані на реагування на злочинність як соціальний феномен, а також на усунення та запобігання негативних наслідків для суспільства.

Рівень злочинності за окремими напрямками значно знизився, порівняно з довоєнним часом, зокрема вбивств поменшало на 15,8%, розбоїв – на 19,3%, грабежів – на 21,8%. Про це повідомив заступник Голови Нацполіції – начальник кримінальної поліції Андрій Небитов під час підсумкової наради щодо результатів роботи у 2023 році. Загалом упродовж 2023 року на території України поліцейські зареєстрували 369 929 кримінальних правопорушень.

Ми живемо в епоху, коли інформаційні технології розвиваються з неймовірною швидкістю, що призводить до створення та вдосконалення нових методів та інструментів для передачі, зберігання та обробки інформації.

Використання сучасних технологій у контексті боротьби зі злочинністю має двосторонній аспект. З однієї сторони, вчинення злочину супроводжується використанням новітніх технологій. З іншої сторони, технології служать інструментом, який не лише дозволяє ефективно боротися з кримінальними правопорушеннями, але й запобігати їх вчиненню.

Таким чином, суспільне життя, що інтенсивно наповнюється різними технічними засобами, сприяло актуалізації розвитку судової експертизи відео-, звукозапису.

Еволюція судової експертизи відео-, звукозапису почалася з 60-х років ХХ ст. завдяки розвитку науки і техніки в таких галузях як акустика, теорія мовотворення і мовосприйняття, інформатика, цифрова обробка сигналів, мовна лінгвістика, фонетика, фонологія тощо. Сутність нового напрямку досліджень полягала у фіксації, дослідженні й використанні у доказуванні за кримінальними справами матеріально закріплених звукових слідів, головним чином голосу і мовлення людини.

Сьогодні судова експертиза відео-, звукозапису є однією з порівняно нових і успішно розвинутих галузей криміналістичної науки. Вона охоплює діапазон досліджень від відновлення розбірливості мовлення, визначення емоційного стану людини, яка говорить до її ідентифікації, а також виявлення ознак монтажу.

Експертиза відео-, звукозапису є криміналістичною експертизою, що, в свою чергу, складається з трьох напрямків: технічне дослідження матеріалів та засобів відео-, звукозапису, дослідження диктора за фізичними параметрами

усного мовлення; акустичних сигналів та середовищ та лінгвістичне дослідження усного мовлення. При проведенні судової експертизи відео-, звукозапису перед експертами ставляться питання щодо оригінальності наданих записів, виявлення ознак монтажу, одночасності запису відеозображення та звуку у відеофонограмі, щодо належності голосу/мовлення, наявного на записі, конкретній людині, встановлення змісту розмов тощо.

Станом на сьогодні у кримінальному провадженні відеозапис починає набувати великого значення серед інших джерел доказів. Так, здійснення відеофіксації у громадських місцях за допомогою камер відеоспостережень, встановлених на будівлях, громадянами за допомогою мобільних телефонів, відеореєстраторів тощо, дозволяє фіксувати події, в тому числі й правопорушення.

Під час розслідування злочинів, паралельно з іншими заходами, правоохоронці можуть проводити такі різновиди процесуальних дій, за яких є потреба застосувати технічні засоби здобуття відео- та аудіоінформації для фіксування слідів злочинів: негласні слідчі (розшукові) дії (гл. 21 Кримінального процесуального кодексу України), які проводяться винятково у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, до яких відносяться: спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) [1]. Проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії полягає у спостереженні з використанням технічних засобів відео- та звукозапису, фотографування особою, яка здійснює спостереження за правопорушниками й іншими причетними до скоєння злочину для їх пошуку та фіксування незаконної діяльності. Іншим важливим заходом також вважають аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) [1]. Заходи щодо фіксування кримінальних правопорушень проводять за допомогою аудіо- та відеозаписувальних технічних засобів. У процесі розслідування злочинної діяльності доволі часто застосовують прихований відеозапис переговорів підозрюваних (утручання у приватне спілкування) або звукозапис їхніх розмов з іншими особами.

Фальсифікація відеозаписів є серйозною проблемою, особливо коли мова йде про правопорушення. Це може вплинути на справедливість судового процесу та вирішення кримінальних справ. Фальсифікація відеозаписів проводиться з різною метою, зокрема приховати факт вчинення злочину. З іншого боку, існують ситуації, коли підозрювані особи можуть стверджувати, що до відеозапису, який є оригіналом та який був визнаний достовірним та допустимим доказом в суді, попередньо були внесені зміни з метою уникнення покарання або ж щоб довести свою неправдиву невинуватість у вчиненні певних правопорушень. Внесення змін до аудіо- та відеозаписів проводиться внесенням до них якісних та/або кількісних змін, зокрема доповненням іншим записом в будь-якому місці запису, стиранням частини запису, перериванням під час фіксування події, заміну мовлення однієї особи мовленням іншої тощо [2, с.140].

Найбільш поширеним способом фальсифікації аудіо-, відеозаписів є монтаж – об'єднання за допомогою технічних засобів окремих частин запису в єдине ціле шляхом видалення, додавання, переривання і переміщення місцями

окремих фрагментів запису.

Завданням експертизи при встановленні ознак монтажу аудіо-, відеозаписів є встановлення присутності/відсутності ознак монтажу і інших редакцій (синтезацій) вихідного запису за ознаками досліджуваного об'єкта (носіїв інформації із записаним на ньому файлі).

Для того, щоб експерт міг надати об'єктивний висновок, потрібно перш за все досліджуються метадані та структура досліджуваних файлів, адже в них може міститися інформація про пристрої, якими були здійснені записи, розмір файлу, дату та час створення або ж внесення змін, програми, за допомогою яких було здійснено запис файлу на носій, наданий на дослідження, а також програми, за допомогою яких здійснювалася обробка аудіо-, відеофайлів або ж внесення змін до них тощо.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – один із найефективніших способів отримання відомостей, якими обмінюються особи, що мають причетність до злочину (ст. 263 КПК України) [1]. Фактичною підставою проведення цієї дії є можливість отримання доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили [3, с. 211]. Накопичена протягом строку проведення негласної слідчої (розшукової) дії корисна інформація в подальшому викладається в протоколі. Таким чином, до протоколу даної дії будуть внесені лише ті фрагменти спілкування, які містять важливі для кримінального провадження дані. До протоколу також долучаються додатки – носії, які містять аудіозаписи, відеозаписи, фотографії, схеми тощо.

Аналогові та цифрові носії інформації можуть бути досліджені для встановлення доказових фактів під час проведення судової експертизи. Так, ототожнити особу, яка брала участь у спілкуванні, можливо за фізичними параметрами голосу та мовлення диктора при проведенні експертизи відеозапису.

Важливо зазначити, що одних лише відео-, звукозаписів, отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, недостатньо. Слідчі повинні також надати зразки голосу та мовлення підозрюваної особи. Зразки голосу та мовлення – це об'єкти, без яких проведення порівняльних (ідентифікаційних) досліджень є неможливим. Вони можуть бути експериментальними, умовно-вільними або вільними. Будь-які з перелічених вище видів зразків повинні мати репрезентативність, тобто достатність у їх кількості та якості і бути порівнюваними – створювати можливість порівняння.

Загалом, перелік завдань, які виконують судові експерти при проведенні судових експертиз відео-, звукозапису не є вичерпним. Звісно ж трапляються непоодинокі випадки, коли на дослідження потрапляють проблематичні об'єкти, які вимагають більше часу та зусиль для їх дослідження. Однак однією з найважливіших умов, що забезпечить якісне виконання дослідження є наявність повної та вичерпної інформації, яку вносять у постанови про призначення судової експертизи, а також наявність усіх об'єктів, вказаних у постанові, задовільних зразків, що надаються на дослідження тощо. Висновки судових

експертів, які є джерелом доказів, допомагають задовольнити потреби слідчої та судової практики щодо вирішення питань, які потребують застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI// База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.03.2024).
2. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. Справ, Харків, 2018. 384 с.
3. Сергєєва Д. Проблемні аспекти використання результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як доказів у кримінальному провадженні // Право України. 2014. № 11. С. 209-218.

Анатолій Дивнич

*заступник завідувача відділу економічних досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
м. Полтава, Україна*

Тетяна Олексієнко

*судова експертка відділу економічних досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
м. Полтава, Україна*

МОЖЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПОКАЗНИКІВ ЧАСОВИХ ВИТРАТ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

До одного із головних завдань, що виконуються підрозділами Експертної служби МВС України, належить забезпечення незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою (п. 3 Положення [1]). Ініціаторами експертизи можуть бути як органи досудового розслідування, судові чи інші державні органи, так і юридичні та фізичні особи. У свою чергу, підрозділи Експертної служби МВС можливо віднести до організаційних формувань, що забезпечують стаке функціонування економіки шляхом експертного забезпечення правосуддя [2, с. 15].

Результативність управлінських рішень залежить не тільки від достовірності та своєчасності надання даних стосовно службової діяльності, а й від їх вірної інтерпретації. Наразі важливим індикативним показником планування діяльності підрозділів Експертної служби МВС виступає динаміка кількості експертних проваджень, що перебувають на виконанні. Отримання таких узагальнених даних не потребує надмірних витрат та має чудову доступність для сприйняття. Шляхом порівняння таких абсолютних величин з певним пороговим значенням (наприклад, усередненими даними у загальнонаціональному розрізі), уможливорює своєчасне вжиття відповідних заходів реагування. Водночас, використання таких агрегованих показників в окремих випадках може призвести до неточних оцінок, що визначає актуальність даного дослідження.

Вітчизняне процесуальне законодавство оперує поняттям розумності строків вчинення процесуальних дій та прийняття необхідних рішень (ст. 28 Кримінального процесуального кодексу України [3], ст. 121 Цивільного процесуального кодексу України [4] тощо). У підрозділах Експертної служби МВС зазначені процесуальні засади забезпечуються регламентацією строків проведення судової експертизи залежно від рівня її складності та завантаженості фахівця (п. 15 розд. I Інструкції [5]).

З власної експертної практики авторами визначено, що за напрямом економічних досліджень розподіл експертних проваджень стосовно рівня складності може бути описано за степеневим законом (рис. 1). При цьому приблизне динамічне співвідношення рівня складності та кількості проваджень

у розрахунку на одного експерта складає 7 простих експертиз : 2 середньої складності : 1 складна / особливо складна експертиза.

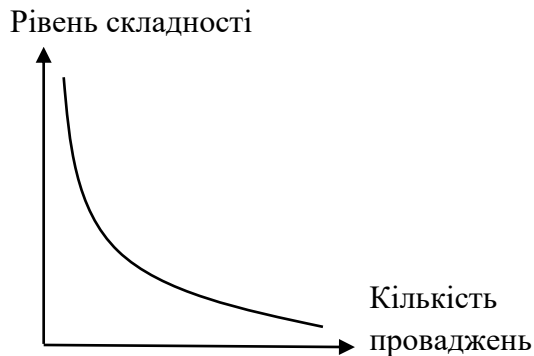

Рис. 1. Типовий розподіл експертних проваджень економічної спрямованості за рівнем складності

Характер та динаміка вказаного співвідношення визначається впливом фактору трудомісткості, і тому здійснює прямий вплив на строк проведення судової експертизи.

У контексті даного дослідження цільова функція оптимізації службової діяльності спрямована на мінімізацію кількості експертних проваджень, які перебувають на виконанні. Прогноз властивостей множини часових атрибутів виконання матеріалів (відповідно до наявних параметрів рівня складності експертного завдання, фонового ступеня завантаженості експерта тощо) зазвичай визначається з урахуванням вихідних даних кількісного характеру в абсолютних величинах. Такі дані включають показники загальної кількості матеріалів на виконанні, їх розподіл за експертними спеціальностями. Відповідно, за наявною кількістю експертних проваджень, що перебувають на виконанні q_t , у цільовій функції F_t в якості критерія оптимальності обирається мінімізація часу їх повного виконання t з урахуванням середнього рівня продуктивності $P_{сер}$ одного судового експерта з правом виконання судових експертиз за i -тою експертною спеціальністю (формула 1):

$$F_t(q_{ti}; P_{серi} | w_i) \rightarrow \min \quad (1)$$

де q_{ti} — кількість експертних проваджень, що перебувають на виконанні, од.;

$P_{серi}$ — середній рівень продуктивності одного експерта;

w_i — чисельність судових експертів у підрозділі, які мають право проведення експертиз за i -тою експертною спеціальністю, осіб (у даному дослідженні прийнято за константу);

i — кількість експертних спеціальностей, за якими визначається загальний строк виконання експертних проваджень ($i = 1, \dots, n$). Так, в межах економічних експертиз $n = 3$ (експертні спеціальності 11.1, 11.2, 11.3).

Загальний час, необхідний для повного виконання наявних експертиз $T_{заг}$

передбачає врахування кількості експертних спеціальностей n , за якими визначається загальний строк виконання експертного провадження, кінцевого строку виконання m , та визначається співвідношенням кількості експертних проваджень, що перебувають на виконанні g_{ti} до середнього рівня продуктивності одного експерта (формула 2):

$$T_{\text{заг}} = \sum_{i=1}^n \sum_{t=0}^m \left(\frac{q_{ti}}{P_{\text{сепі}} \cdot w_i} \right) \quad (2)$$

Урахування вказаних факторів впливу на кінцевий термін виконання експертизи дозволить оптимізувати строки виконання експертного провадження з метою недопущення критичної кількості матеріалів, які залишаються у підрозділі на виконанні.

Отже, зазначений обсяг загального часу виконання експертиз прямо залежить від трудомісткості кожного окремого експертного провадження. На користь розподілу залишку експертиз за рівнем їх складності, порівняно з усталеною практикою порівняння абсолютних узагальнених величин, свідчить значна варіативність строків виконання неоднорідних за трудомісткістю проваджень. Так, з власної експертної практики встановлено, що середнє абсолютне відхилення строку виконання експертиз становить 21,6 календарних днів. Стандартне відхилення строку прийняття рішень в експертному провадженні (з урахуванням складених висновків експерта, повідомлень про неможливість проведення судової експертизи та матеріалів, повернутих на вимогу ініціаторів без виконання) – 35 календарних днів (таблиця 1).

Таблиця 1. Узагальнена інформація про орієнтовні витрати часу в експертних провадженнях економічної спрямованості (з власної експертної практики)

Показник	Значення, календарних днів
Середнє абсолютне відхилення порівняно з:	
- середнім строком прийняття рішення в експертному провадженні	21,474
- середнім строком виконання судових експертиз	21,622
Середнє квадратичне (стандартне) відхилення:	
- строку прийняття рішення в експертному провадженні	35,004
- строку виконання судових експертиз	35,682

Такий суттєвий розкид значень свідчить про високу чутливість визначення статистичного центру розподілу (у нашому випадку – середнього строку виконання) від змісту і обсягу експертного завдання.

Нормативно встановлений граничний строк проведення досліджень визначено у п. 15 розділу I Інструкції [5]). Натомість, усталений «традиційний» підхід прийняття управлінських рішень ґрунтується на узагальнених

середньомісячних показниках продуктивності. Нами проведено ілюстративний умовний розрахунок загального часу, необхідного для виконання наявних експертиз (таблиця 2). Встановлено, що розрахунковий показник загального строку виконання експертиз без розподілу проваджень за рівнем складності (93,75 днів) є більш наближеним до мінімально можливого показника (60 днів), аніж за нормативно дозволеними часовими параметрами (190 днів).

Таблиця 2. Порівняння розрахункового значення трудомісткості виконання експертних проваджень економічної спрямованості з урахуванням типового розподілу за рівнем складності

Показники	Значення
Кількість експертиз на виконанні за типовим розподілом: простих	7
середньої складності	2
складних	1
усього	10
<i>«Традиційний» підхід до прогнозування строків виконання експертиз</i>	
Умове середньомісячне навантаження, експертиз на одного судового експерта	3,2
Умовна кількість днів у місяці	30
Розрахунковий строк виконання ($30 \text{ днів} : 3,2 \text{ експертиз} \cdot 10 \text{ експертиз}$)	93,75
<i>Розрахунок загального строку виконання з урахуванням граничних (максимальних) нормативних значень</i>	
Нормативні строки виконання експертиз, днів (не більше) простих	10
середньої складності	30
складних	60
Загальний можливий строк виконання, днів простих ($7 \text{ експертиз} \cdot 10 \text{ днів}$)	70
середньої складності ($2 \text{ експертизи} \cdot 30 \text{ днів}$)	60
складних ($1 \text{ експертиза} \cdot 60 \text{ днів}$)	60
усього	190
<i>Розрахунок загального строку виконання з урахуванням мінімальних нормативних значень</i>	
Мінімальні строки виконання експертиз, днів простих	1
середньої складності	11
складних	31
Загальний можливий строк виконання, днів простих ($7 \text{ експертиз} \cdot 1 \text{ день}$)	7
середньої складності ($2 \text{ експертизи} \cdot 11 \text{ днів}$)	22
складних ($1 \text{ експертиза} \cdot 31 \text{ день}$)	31

Тобто, розраховані на основі «традиційного» підходу показники можна віднести до таких, що визначені за «оптимістичним сценарієм». Останній не тільки інтенсифікує робоче навантаження порівняно з нормативно закріпленими строками, а й не враховує можливі непередбачувані затримки (наприклад, не включає строк виконання клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, чи можливість подовження строків виконання клопотання ще до 30 днів тощо).

Отже, при прийнятті рішень у судово-експертній діяльності показники часових витрат мають бути актуалізовані, та відповідати необхідним критеріям інформативності. Для вчасного вжиття заходів управлінського впливу може бути корисним врахування максимально можливого строку прийняття рішень в експертних провадженнях. Підхід до визначення обсягу часу виконання експертиз з урахуванням рівня їх складності може бути корисним для застосування щодо усіх наявних експертиз у відповідному підрозділі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1343. Дата оновлення 25.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text> (дата звернення: 14.03.2024).
2. Дивнич А. В., Костюк В.Б., Дивнич О. Д. Менеджмент якості при проведенні судових економічних експертиз за процесним підходом. *Сучасний менеджмент економічних систем в координатах парадигми сталого розвитку*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (18 вересн. 2020, Одеський нац. політехн. ун-т, м. Одеса). Дніпро: Середняк Т. К., 2020. С. 15 – 17. URL: https://economics.opu.ua/files/science/suchasnyy_men/2020/s1.pdf.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення 16.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.03.2024).
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 25.03.2024).
5. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text> (дата звернення: 25.03.2024).

Кристина Зайчик

*наукова співробітниця сектору мистецтвознавчих, лінгвістичних досліджень
лабораторії мистецтвознавчих, лінгвістичних та психологічних досліджень
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 109, СТ. 110 КК УКРАЇНИ

Із початку повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року значно зросла актуальність у проведенні лінгвістичних експертиз мовлення, зокрема надходять запити стосовно встановлення у мовленнєвих об'єктах публічних закликів до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи до захоплення державної влади або публічних закликів до вчинення з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України. Саме лінгвістична експертиза мовлення займає провідне місце під час встановлення змістовних характеристик досліджуваних висловлювань та допомагає слідству у вирішенні питань, шляхом встановлення наявності лінгвістичних ознак тих чи інших мовленнєвих актів заклику, що на сьогоднішній день є досить актуальним та запитаним у процесі притягнення осіб, обвинувачуваних за ст. 109, ст. 110 КК України, до відповідальності перед законом.

Експерт-лінгвіст під час проведення семантико-текстуальної експертизи, не виходячи за межі своїх спеціальних знань у галузі мовознавства (базових та отриманих під час спеціальної підготовки), відповідає на питання саме про наявність чи відсутності висловлювань, які містять заклики до певних дій (вказується, яких саме дій), або також чи містять погрозу, пропозицію, обіцянку / надання, прийняття, спонукання до надання будь-якої вигоди тощо. Висновок експерта за результатами такого дослідження *не є правовою кваліфікацією*, а є констатацією об'єктивного змісту тексту з позиції спеціальних знань у галузі семантико-текстуальних експертних досліджень.

Наразі, під час проведення зазначеної вище експертизи, нерідко постають суперечливі питання, наприклад щодо встановлення того, чи є встановлений заклик закликом *«на порушення порядку, встановленого Конституцією України»* або *«повалення конституційного ладу»*, оскільки органи, які призначають експертизу копіюють текст зі ст. 109, ст. 110 КК України дослівно (наприклад: *«...Публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади ...»*). Звертаю увагу на те, що значеннєве поле цих понять включає в себе оцінку дій особи, які не суперечать нормам і принципам права, тобто відповідають нормативним приписам законів.

Чи має право експерт з лінгвістичного дослідження мовлення

встановлювати оцінку дій особи за досліджуваними висловлюваннями? Це дуже важливий аспект, який постає проблемою під час проведення семантико-текстуальних експертиз мовлення, бо *експерт* – це особа, яка прямо несе кримінальну відповідальність за свій висновок. Основне завдання експерта-лінгвіста полягає у встановленні змісту і типу фраз досліджуваного матеріалу та наявності у змісті мовленнєвих актів, після чого, на підставі проведеного лінгвістичного аналізу, визначення мети дій суб'єкта, встановлення ступеню її злочинності та оцінка дій особи є *завданням слідства та суду*.

Ураховуючи зазначене вище, а також зважаючи на те, що, відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України та п.п. 2.1, 2.2, 2.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами та доповненнями), експерту забороняється вирішувати питання, які виходять за межі його спеціальних знань та стосуються з'ясування питань права [2], встановлення оцінки дій особи у досліджуваних висловлюваннях має визначати тільки уповноважений представник правоохоронних органів (слідчий, слідчий суддя, суд тощо), тому нерідко при вирішенні такого завдання експерт-лінгвіст знімає цю частину питання (щодо встановлення ступеню злочинності та оцінки дій особи) і не вирішує її.

Отже, сучасний етап розвитку лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення потребує розроблення чіткої системи правил виконання поставлених перед експертом завдань, відповідно до меж його компетенції, а також привернення більшої уваги зі сторони органів призначення зазначеного виду експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.12.2022).
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-13#n14> (дата звернення: 14.12.2022 р.).

Дмитро Зубрик

*завідувач відділу біологічних досліджень та обліку Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
м.Запоріжжя, Україна*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЕКСПЕРТНОГО НАПРЯМУ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВПІЗНАНИХ ТІЛ ТА КІСТКОВИХ РЕШТОК

З моменту повномасштабної збройної агресії РФ на території України, сфера молекулярно-генетичної експертизи відчула значне зростання попиту, і як наслідок, стрімке та чимраз більше навантаження, що зумовило поклик у власному розвитку та адаптації. Молекулярно-генетичні дослідження постали вирішальним інструментом з ідентифікації невідомих, безвісти зниклих осіб та надали можливість родичам віднайти, попрощатися зі своїми загиблими близькими, які загинули внаслідок активних бойових дій.

Родичі осіб, які вважаються зниклими безвісти, надають на дослідження свої біологічні зразки для встановлення їх унікального ДНК-профілю, який скеровується до Електронного реєстру геномної інформації людини (ЕРГІЛ), де і порівнюються з раніше встановленими генетичними ознаками невідомих тіл, решток загиблих, далі при виявленні збігу, а саме виявлення можливого успадкування їх генетичних ознак, проводиться розрахунок ймовірності події біологічної спорідненості, з математичним підтвердженням родинного зв'язку. Окремо слід зауважити, що ефективність використання Електронного реєстру геномної інформації людини дозволило оперативно проводити пошук збігів між імовірними родичами та невідомими трупами та забезпечило можливість швидкої ідентифікації особи в найкоротші терміни. Завдяки чому правоохоронювані органи можуть дійти категоричних заключень у завданні з ідентифікації невідомих та безвісти зниклих осіб, навіть в умовах війни.

Від так, на сьогодні актуальним є висвітлення особливостей проведення молекулярно-генетичної ідентифікації загиблих осіб в умовах російської збройної агресії проти України.

Молекулярно-генетична експертиза стрімко розвивається, а її методи перебувають у стані постійної модифікації, видозміни націлених на покращення своїх ключових етапів, а саме: пробопідготовки, процедур виділення ДНК, кількісно-якісного аналізу розчину виділеної ДНК, наданих біологічних зразків, її нормалізації, проведення реакції ампліфікації, тобто примноження числа копій окремої послідовності ДНК (маркерних ділянок ядерної ДНК) строго визначеної для ідентифікації людини, що забезпечується завдяки використанню сучасного, високотехнологічного аналітичного обладнання, аналізу та інтерпретації отриманих результатів у відповідності до методики, а також покращенні автоматизації всього ходу пріоритетного ДНК-профілювання з ідентифікації загиблих та безвісти зниклих осіб. Виведення геномної інформації, визначається за стандартною системою маркерів (далі STR, від Short Tandem Repeats - локуси

із короткими тандемними повторами), рекомендованих міжнародною організацією кримінальної поліції (Інтерпол) та Європейською мережею судово-експертних установ (ENFSI), та встановлюється за допомогою автоматичних генетичних аналізаторів із використанням капілярного електрофорезу, що в свою чергу надає змогу відповідати можливостям та досвіду світової практики.

На сьогодні проводяться молекулярно-генетичні дослідження з ДНК-профілювання за спеціальними наборами генетичної ідентифікації (як приклад «PowerPlex® Fusion 6C System» виробництва фірми «Promega Corporation»), які дають можливість визначити 27 ділянок (локусів/маркерів) ДНК, включаючи статеву належність, що забезпечують надійність у встановленні біологічної спорідненості та ідентифікацію невпізнаних тіл загиблих та зниклих безвісти.

І щоб відповідати на виклик часу обов'язковим на сьогодні є врахування та пристосування до особливостей вихідного трупного матеріалу направлено для ДНК-ідентифікації у значно більшому різноманітті станів ДНК, зокрема таких, що зумовлюють високі рівні деградації ДНК та більш високі рівні інгібіції ПЛР (полімеразної ланцюгової реакції), що стоять на заваді швидкому вирішенні завдання, а іноді і унеможлиблюють його. Частково це пов'язано з циклічними процесами аеробного та анаеробного розкладу тканин трупів.

Поряд з іншими, критичними в умовах війни постають насамперед проблеми, пов'язані із:

1. суттєвим скороченням часу оформлення висновку експерта. Значною мірою вони можуть бути розв'язані через гармонізацію роботи ініціаторів судових експертиз, судово-медичних експертів і судових експертів - молекулярних біологів, зокрема на етапах формування запитань у постановках на проведення судових молекулярно-генетичних експертиз та при відібранні зразків біологічного матеріалу - зразків із невпізнаних тіл (останків), родичів загиблих, зниклих безвісти. Відсутністю відомостей, в реєстраційних картках відбору (при направленні родичів безвісно зниклих), а саме у пункті «Ступінь споріднення з безвісти зниклою особою із зазначенням материнської або батьківської лінії споріднення», щодо уточнення лінії біологічної спорідненості(материнської або батьківської). Так, обов'язковим є зазначення відомостей про родича загиблої особи, чи рідний він по обом з батьків (матері, батькові), чи по одному з батьків, або зазначати якщо двоюрідний (по батьку чи матері);

2. складністю досліджуваного матеріалу, яка зумовлена його значною кількістю, ступенем біологічного розкладу та, як наслідок, не отриманням якісного ДНК-профілю з першої спроби, придатного для подальшої ідентифікації за ним. Що супроводжується значною, а іноді критичною втратою часу для встановлення ідентифікації;

3. необхідністю проведення додаткових та повторних досліджень у пошуках ділянок біологічного зразку невпізнаного тіла, яка зберегла ДНК в необхідній кількості та належному стані, адже не всі ділянки спроможні тривалий час бути резистентними до біотичних та абіотичних факторів;

4. направленням, з метою проведення ДНК-профілювання великої

кількості біологічних зразків невідомих тіл осіб та біологічних слідів зниклих безвісти, за однією постановою про призначення експертизи. Варто зауважити, що об'єкти даної категорії окремо мають складний та тривалий алгоритм досліджень, іноді з необхідністю проведення додаткових та повторних досліджень. Це спричинює наступні негативні наслідки: напруження аналізаторних функцій та сенсорне навантаження експерта-генетика зростає пропорційно до складності поставленого завдання, що збільшує ймовірність виникнення похибки, а тому виникає необхідність у проведенні додаткових дій з перевірки отриманих результатів; зростання терміну встановлення ідентифікації загиблих, через не своєчасне скерування генетичних ознак до ЕРГІЛ, відтермінування проведення досліджень призначених матеріалів, які перебувають в черзі;

5. направленням на дослідження лише одного неякісного зразку біологічного матеріалу невстановленого тіла, як приклад, одного ураженого карієсом зубу, який має ознаки пломбування та штифт або трухлявий фрагмент голівки стегнової кістки. Так, за можливості та з урахуванням стадії гнилісного розкладу, направляти на дослідження доцільно декілька біологічних зразків одного невстановленого тіла (кров, м'які тканини, нігтьові пластини, фрагменти кісток (ребра, великі трубчасті) та зуби (не уражені моляри)), при цьому питання повинно бути в наступній редакції «Прошу встановити генетичні ознаки біологічного зразку невідомого трупу СМЕ №...»;

6. призначенням великої кількості порівняльних молекулярно-генетичних експертиз з ідентифікації загиблих лише за одним з родичів, генетичні ознаки біологічного зразку якого були встановлені лише за одним методом/технологією ДНК. Чого недостатньо для забезпечення категоричності у вирішенні питання по ідентифікації загиблої особи. Виконання такої категорії молекулярно-генетичних експертиз може лише зорієнтувати у напрямку по вирішенню поставленого завдання, але аж ніяк, не поставити фінальну крапку в ідентифікації особи.

Так, за можливості та з урахуванням генеалогічних обставин, родинних зв'язків в межах однієї сім'ї, необхідним та значущим буде встановлення ДНК-профілів не менше двох прямих родичів (батьки/діти) з дослідженням, як за однією, так і за різними ДНК технологіями або ДНК-профілювання одного з прямих родичів за двома технологіями з встановленням генетичних ознак Y-хромосоми або мітохондріальної ДНК.

До повномасштабної збройної агресії ДНК-лабораторія відділу біологічних досліджень та обліку Запорізького НДЕКЦ МВС України не мала готовності до можливих її наслідків. Необхідність швидко проводити ідентифікаційні дослідження по кримінальним провадженням за фактами воєнних злочинів з призначенням великої кількості судових молекулярно-генетичних експертиз за біологічними зразками родичів загиблих, зниклих безвісти осіб, відсоток, яких постійно зростає та вирішувати завдання направлені на стримування загальної криміногенності в регіоні, спонукали до удосконалення організаційних підходів у проведенні досліджень цього

напрямку. Це мало вираження у наступних ключових напрямках:

1. Кадровий потенціал, в саме збільшення штатній чисельності працівників – кваліфікованих судових експертів генетиків та впровадженням гнучкого підходу до роботи з метою цілодобового використання лабораторного обладнання з залученням працівників у вихідні дні.

2. Виробнича, технічна спроможність лабораторного комплексу, а саме забезпечення необхідної кількості аналітичним обладнанням, спроможного збільшити кількісний показник досліджуваних об'єктів з 84 на тиждень до 256-ти. Так, на сьогодні серед іншого не менш важливого, активно використовуються:

- гомогенізатор кісткової тканини TissueLyser II фірми «QIAGEN», дозволяє швидко і ефективно подрібнювати (розмельювати) кісткову тканину, без необхідності використання хімічних реактивів або високих температур (що руйнують ДНК), до необхідної консистенції, суспензії що сприяє якісному виділенню саме нативної ДНК;
- два автоматизовані прилади AutoMate Express DNA Extraction System фірми «Applied Biosystems» - для автоматизованого виділення розчинів ДНК, у загальній кількості 24 об'єкти за 30 хв;
- станція для дозування рідин QIAgility, автоматизована система, що забезпечує швидкісне змішування, дозування, перемішування (міксування) та розподіл рідинних зразків, реагентів наборів Human identification (HID), з точністю та повторюваністю. Підвищує надійність, продуктивність та ефективність у дослідженнях, зменшуючи ручну працездатність та потенційні похибки;
- прилад «7500 Real Time PCR Systems» фірми «Applied Biosystems» - для кількісної та якісної оцінки виділеної ДНК, методом полімеразної ланцюгової реакції у реальному часі, у загальній кількості 84 об'єкти за 90 хв;
- ампліфікатори: VeritPro 96-well Thermal Cycler та два GeneAmp PCR System 2720, для нарощування числа копій ідентифікуючої послідовності;
- три автоматизовані, генетичні аналізатори (3130, 3500 Genetic Analyzers HID та SeqStudio™ Genetic Analyzer), для розділення та детекції флуоресцентно мічених ампліфікованих фрагментів ідентифікуючої послідовності. Забезпечують можливість одночасного дослідження у загальній кількості 16 об'єктів за 45 хв.

Важливо зазначити, що ключовим в структурі ДНК-лабораторії було відокремлення робочих зон, в окремі локалізовані та захищені приміщення для кожного етапу, у відповідності до послідовності переміщення об'єктів дослідження з метою забезпечення чистоти та надійності результатів досліджень, унеможливлення їх втрати та перехресної контамінації. Крім того, строге застосування протоколу чистої роботи в ДНК-лабораторії, серед не менш важливого - щоденна (ранкова та вечірня) дезінфекція робочих поверхонь та додаткова перед початком нового етапу роботи.

З урахуванням високої інтенсифікації дослідницьких робіт, саме такий підхід забезпечує високий рівень чистоти та надійності в лабораторних умовах, що є критично важливим для отримання достовірних результатів досліджень з ДНК-профілювання.

3. Зміна тактики, а саме застосування паралельного підходу, який забезпечив акселерацію на етапі пробопідготовки та процедури виділення ДНК з біологічного матеріалу невідомих тіл та їх решток, тобто пробопідготовка відразу трьох паралельних постановок одного біологічного зразку. В першу чергу це забезпечило скорочення часу, адже складність такої категорії об'єктів зумовлює тривалість процедури виділення, яка триває понад 18 годин, а давність та агресивність умов зовнішнього середовища, додаткових та повторних досліджень. При послідовному підході фіксували непомірно велику втрату часу, що в умовах війни було не раціональним. По друге, уразі отримання не задовільних результатів (недостатня кількість або отримання неповного ДНК-профілю, якість якого унеможливило ідентифікацію за ним), а іноді з характерною ознакою порушення нативну структури ДНК, за трьома постановками, зберігається ефективна можливість отримання позитивного результату за їх концентруванням до однієї постановки (пробірки). На виході, це також сприяє отриманню повного ДНК – профілю, який відповідає вимогам якості з можливістю подальшого скерування його до ЄРГІЛ.

Такий підхід зазвичай є вичерпним та достатнім для позитивного ДНК-профілювання вищенаведеної категорії об'єктів.

Окремо варто зауважити, що поряд з застосуванням традиційних методів виділення ДНК з кісток, з затвердженими такими протоколами як: PrepFiler™ BTA та PrepFiler™ Express BTA Forensic DNA Extraction Kit, на практиці добре себе зарекомендував комбінований протокол *пробопідготовки та виділення ДНК з деградованих кісткових решток* (розробники - працівники ДНДЕКЦ МВС України Аббасов Р. Г., Повх А. С., Романчук С. М., Сірівля А. І., Марійко В. В., Сандалович Б. О., Івасюк М. Р., Костіков І. Ю.). Частота отримання повних ДНК-профілів збільшується в середньому в 6,3 рази в порівнянні з основними протоколами. Його перевага в тому, що він націлений на мішені - остецити, що в свою чергу ізольовані в кристалізованих остецитарних лакунах, завдяки чому зберігається у найменш деградованому стані.

4. Попереднє еліквотування реакційних реагентів, спеціальних наборів для генетичної ідентифікації. На етапі проведення полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР), а саме ампліфікації (наращування) числа копій ідентифікуючої послідовності шуканої ДНК, уповноваженою особою із застосування станція дозування рідин QIAgility або мануально, з розрахунку на робочий тиждень, робляться заготовки - змішуються реакційні реагенти у відповідних пропорціях (reaction-mix без шуканої ДНК, з додаванням ДНК-полімерази, master-mix та primer-set) з подальшим заморожуванням їх порцій. Так, інший дослідник має можливість оперативної постановки (як групової, так і окремої) реакції ампліфікації досліджуваних ним об'єктів, кожного разу не гаючи час на приготування.

Такий підхід забезпечує оперативність, точність всієї підготувати та успішність проведення цього етапу, а головне отримання надійних результатів, з усуненням можливих похибок.

5. Автоматизація робочих процесів у дослідженнях з ДНК-профілювання. Налаштування та впровадження протоколу RDP (Remote Desktop Protocol) для можливості віддаленого доступу до комп'ютерів та систем, які фіксують та збирають за допомогою ліцензованого програмного забезпечення (Data Collection, GeneMapper ID-X) апаратні дані від аналітичного обладнання, використовуючи попереднього захищену локальну мережу (LAN). Основна ідея полягала в забезпеченні можливості одночасної роботи, з інтерпретації отриманих результатів (обробки та аналізу апаратних даних, електрофореграм ДНК-профілів), всіма дослідниками ДНК-лабораторії, одночасно та виключно зі своїми об'єктами. Розширення цієї опції дозволило користувачам – виконавцям дослідницьких робіт підключатися віддалено зі свого робочого місця, де проводиться оформлення висновків експерта та експертних досліджень, а саме швидко, зручно проводити аналіз отриманих даних та автоматично скеровувати всі встановлені ДНК-профілі до інформаційно-пошукової системи («ЕМСІЛАБ»). На предмет обов'язкової та невідкладної перевірки їх унікальності або можливого збігу за накопиченим масивом, а саме обліком генетичних ознак людини.

Такий підхід забезпечує свого роду електронне відстеження всіх отриманих результатів, гарантує точність, безпеку в обробці та зберіганні встановлених ДНК-профілів.

Додатково варто зауважити, ще донедавна з урахуванням обмеженої кількості комп'ютерів з вищенаведеним ліцензованим програмним забезпеченням, які йдуть в комплекті з генетичними аналізаторами, багатооб'єктність потоку дослідницького процесу, розширення штатної чисельності працівників відділу та їх неспроможність одночасної роботи, на фінальному етапі встановлення генетичних ознак, мали свою критичність та ірраціональність. Як наслідок, простежувалась велика черговість у доступі до лабораторних комп'ютерів та відтермінування виконання ідентифікаційного завдання в цілому. Це стало ключовим поштовхом з усунення вищенаведеної перепони. Вирішення цього завдання забезпечило можливість мультисесії користувачами-дослідниками, суттєво зменшити час, необхідний для отримання результатів досліджень.

Поряд з тим, розроблено та впроваджено програмний пакет «Photo_mclab_auto_compression» для автоматичного стискання ілюстративного матеріалу об'єктів дослідження, що супроводжує експертне провадження по його виконанню. Скрипт відпрацьовано мовою програмування Python, зорієнтовано на обтискання та перезapis фото до 640x480 пкс, з розміром файлу від 20-56 КБ. Справа в тім, що виконавці експертних проваджень кожного разу витрачали велику кількість часу на ручне редагування, підрізання та зменшення розміру ілюстративного матеріалу. Це необхідно було проводити, адже з урахуванням надходження великої кількості призначених молекулярно-

генетичних експертиз по кримінальним провадженням за фактами воєнних злочинів та наслідками російської агресії проти України та зростання чим раз більшої кількості всього ілюстративного матеріалу по ним, мало свої негативні наслідки з перевантаження інформаційно-пошукової системи «ЕМСІЛАБ», в якій здійснюється оформлення виконаних експертних проваджень. Вирішення цього аспекту забезпечило вивільнення часу на проведення лабораторних досліджень виконавцями експертних проваджень.

Така інтеграція програмних засобів постала вагомим інструментом у дослідженнях з ДНК-профілювання, а саме ідентифікації невідомих, безвісти зниклих осіб та ефективно сприяє продуктивності роботи із зосередженням фокусу дослідницької діяльності.

З огляду на вищенаведене, можна зазначити, що наведені вище етапи молекулярно-генетичного дослідження універсальні та націлені на успішну та швидку ідентифікацію невстановлених осіб. Проте в умовах сучасної війни в Україні на кожному етапі простежуються специфічні риси, від яких залежить успіх процедури ідентифікації останків людей, які загинули внаслідок воєнних дій.

Таким чином, експериментально-дослідницька процедура з ідентифікації невідомої особи має своє завершення отриманням унікального ДНК-профілю особи за STR-локусами або SNP (від Single-Nucleotide Polymorphism) маркерні послідовності, що містять сайти з одонуклеотидним поліморфізмом, а послідує аналітична процедура - встановленням збігу генетичних ознак невідомої особи зі спорідненими або ідентичними генетичними ознаками близьких родичів.

Підсумовуючи, на сьогодні можна впевнено констатувати, що актуальні підходи молекулярно-генетичної експертизи доводять свою ефективність, мають невичерпний стрімкий розвиток та допомагають близьким віднайти своїх загиблих родичів.

Дар'я Кононенко

*судова експертка відділу криміналістичних досліджень Запорізького відділення
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Запоріжжя, Україна*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАДАННІ ПОРІВНЯЛЬНИХ ЗРАЗКІВ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ СУДОВИХ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Незважаючи на значний розвиток цифрових технологій, сьогодні почеркознавча експертиза є однією із затребуваних криміналістичних експертиз. Це пов'язано з тим фактом, що у сучасному повсякденному житті кожна особа взаємодіє із цивільно-правовими відносинами: від підписання бухгалтерських документів до складання та підписання договорів.

Так, почеркознавчою експертизою є комплекс заходів, що спрямовані на встановлення приналежності почерку й підпису конкретній особі. Зазвичай почеркознавча експертиза призначається для визначення справжності підпису або виявлення підробки документа [8].

Відповідно до мети проведення почеркознавчої експертизи (ідентифікаційних або діагностичних завдань) проведення дослідження вимагає залучення порівняльних зразків передбачуваного виконавця спірного підпису. Саме від повноти та якості наданих порівняльних зразків залежить результат почеркознавчого дослідження, адже саме недостатня кількість та/або неналежна якість наданих зразків може стати відмовою експерта для подальшого надання висновку експертизи.

В чинному законодавстві України процедура відібрання порівняльних зразків, необхідних для проведення почеркознавчої експертизи закріплена в ст. 245 Кримінального процесуального кодексу України, в ст. 107 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 102 Господарського процесуального кодексу України, в ст. 105 Кодексу адміністративного судочинства України та в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998).

Традиційно в почеркознавстві виділяють три види порівняльних зразків почерку та підпису, які необхідні для порівняльного дослідження: вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки [7].

Вільними зразками є почерк та підписи, які виконанні достовірно виконані передбаченою особою, не в рамках досудового розслідування або судового розгляду та не пов'язані із спірним документом.

Основними вимогами до вільних зразків є:

належна якість: порівняльні вільні зразки мають бути співставними із досліджуваними рукописом за часом написання, за матеріалом письма (наприклад гелевий або капілярний пишучий прилад, тип бумаги), за змістом та цільовим призначенням (наприклад чеки, нотаріально завірени документи), за

способом виконання (наприклад стилізованим штрифом) тощо;

достовірність: достовірність порівняльних вільних зразків встановлюється за описом зазначеному в документі про призначення експертизи, протоколах виїмки, порівнянні між собою вільних та експериментальних зразків, засвідчувальним написам органу, який призначив експертизу.

Крім того, не менш важливим є питання достатності вільних зразків, так як належний об'єм наданих зразків дозволяє експерту виявити в достатній кількості ідентифікаційні ознаки, простежити їх частоту зустрічальності та стійкість ознак в межах їх варіаційності. На даний час не встановлено єдиних вимог щодо кількості вільних зразків, в кожному окремому випадку можна оцінювати достатність вільних зразків по-різному, але за загальними вимогами бажано надавати не менше 15 аркушів для буквеного та цифрового письма та по можливості не менше 15 документів для підписів [7].

Умовно-вільними зразками є почерк та підписи, які виконані особою після відкриття досудового розслідування або судового розгляду та пов'язанні із спірним документом, але не пов'язанні із призначенням судової почеркознавчої експертизи. Найпоширенішими документами, які надаються в якості умовно-вільних зразків є протоколи допиту, протоколи отримання зразків, заяви та клопотання до суду або органу досудового дослідження тощо.

Експериментальні зразки почерку та підпису відбираються органом, що призначив почеркознавчу експертизу безпосередньо для проведення порівняльного дослідження за постановою слідчого або у судовому засіданні. Експериментальні зразки мають відбиратись в присутності слідчого або судді та завіряються органом, який відбирав дані зразки та по змозі надаватись на 5-8 аркушах кожного виду. [7].

Крім того, як і вільні зразки, експериментальні зразки повинні відбиратись з урахуванням їх відповідності досліджуваному рукопису за матеріалом письма та умовами виконання досліджуваного рукопису. В ситуаціях, коли, наприклад, відомо, що досліджуваний рукопис виконаний із зміною привичної пишучої руки (з право-ручної на ліво-ручне виконання або навпаки) експериментальні зразки слід відбирати з урахуванням даного факту, а тому слід відбирати також і спеціальні експериментальні зразки, які виконані із зміною звичної пишучої руки тощо.

Необхідність надання експериментальних зразків полягає в тому, що вони дозволяють провести додаткову перевірку витребуваних вільних зразків для встановлення достовірності останніх, а також дають змогу провести порівняльне дослідження якщо серед вільних зразків відсутні відповідні до досліджуваному почерку або підпису варіанти рукопису (наприклад варіанти з'єднання окремих літер або виконання із зміною привичної пишучої руки). Якщо експертом буде встановлена неспівставність між собою вільних та експериментальних зразків слід заявляти клопотання органу, який призначив почеркознавчу експертизу.

На практиці судові експерти стикаються із наступними найпоширенішими проблемами неналежно оформлених порівняльних зразків при призначення почеркознавчої експертизи:

орган, який призначив почеркознавчу експертизу не залучає для консультації отримання порівняльних зразків осіб, які мають спеціальні знання в галузі дослідження почерку та підписів з метою відібрання зразків належної якості;

отриманні порівняльні зразки не завіряються належним чином органом, який призначив почеркознавчу експертизу та у документі про призначення експертизи доволі часто бувають відсутні посилання на документи, які є порівняльними зразками;

в документі про призначення експертизи не зазначаються данні, які наприклад про хворобливий стан передбачуваного виконавця або умови виконання об'єкта дослідження.

Як приклад розглянемо випадок із практики судових експертів Запорізького відділення Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (далі - ЗВ Дніпропетровського НДІСЕ).

За ухвалою судді для дослідження надійшов кредитний договір. Для порівняльного дослідження наданні вільні зразки підпису К. в кількості 15 аркушів та експериментальні зразки підпису К. в кількості 5 аркушів. Порівняльні зразки в ухвалі зазначені із посиланням на аркуші сторінок в матеріалах справи.

При попередньому ознайомленні експертом із наданими порівняльними зразками підпису К. встановлено, що вільні зразки за своїм змістом та виглядом ймовірно відносяться до експериментальних, оскільки підписи були виконані К. на білих аркушах формату А-4 в три стовпчики в кожному з яких виконано по вісім підписів. На підставі вищезазначеного експертом заявлено клопотання про надання додаткових матеріалів, а саме надати вільні зразки підпису К. в кількості 10-15 документів, виконаний в наближений до досліджуваного документа період.

Клопотання експерта суд не задовольнив, жодної відповіді із суду не надходило, а тому дану почеркознавчу експертизу залишено без виконання.

Слід відмітити, що розглянуто не всі проблеми з яким стикається експерт при проведенні почеркознавчої експертизи, в тому числі й з відбором порівняльного матеріалу. Підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновок, що одним із рішень по даному питанню є доцільність залучення спеціаліста або консультації із експертом, який володіє спеціальними знаннями на етапі підготовки матеріалів для призначення почеркознавчої експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ. Поточна редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Поточна редакція від 16.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2024).

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Поточна редакція від 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2024).

4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. Поточна редакція від 14.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2024).

5. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. Поточна редакція від 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2024).

6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. Поточна редакція від 27.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2024).

7. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. Поточна редакція від 27.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2024).

8. Почеркознавча експертиза в цивільному процесі. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/> (дата звернення: 26.03.2024).

Сергій Крекотень

*старший судовий експерт з транспортно-товарознавчих досліджень
Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС
України, м. Суми, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Сучасний стан подій в Україні потребує своєчасного реагування на неправомірні дії агресора та чіткої регламентації нормативно-правової бази. Цілком очевидно, що внаслідок вчинення агресором обстрілів та інших злочинних дій зростає потреба в експертизах за багатьма видами експертних спеціальностей. Транспортно-товарознавча (автотоварознавча) експертиза призначена для проведення незалежної оцінки пошкодженого транспортного засобу компетентними спеціалістами, які володіють як теоретичними, так і практичними знаннями та навичками. Ефективність експертного забезпечення значною мірою залежить від повноти вирішення експертних завдань, теоретичної бази щодо проведення експертиз та використання слушної методики здійснення товарознавчої експертизи. Перш ніж визначити проблеми, що постають перед експертом щодо оцінки транспортного засобу, визначимо основні теоретичні поняття. Оцінка транспортних засобів визначається, як «комплекс досліджень із визначення ринкової вартості транспортного засобу на конкретну дату виникнення правовідносин між фізичними і юридичними особами або державою, що пов'язані з реалізацією права власності на транспортні засоби, розпорядженням і використанням транспортних засобів» [1, с.167]. Проте, призначення такої експертизи часто відбувається з метою оцінки матеріальних збитків внаслідок пошкодження транспортного засобу (ТЗ) [2, с.71]. Оцінюючи збитки, завдані власнику пошкодженого транспортного засобу або державі, варто розрізняти види шкоди: пряму або непряму. Якщо пряма шкода полягає у знищенні або пошкодженні ТЗ, порушенні його комплектності чи цілісності, то непряма – у втрачанні можливої потенційної вигоди від ТЗ. Отже, при розрахунках збитків, слід враховувати обидва види, хоч підстави для відшкодування мають бути вагомими та документально підтвердженими [3, с.265].

Під час проведення транспортно-товарознавчої експертизи до поняття «оцінка транспортного засобу» входить: визначити ціну ТЗ, оцінити складові ТЗ, враховуючи додаткове обладнання, встановити вартість пошкодженої частини, дати висновок про якість та цінність ТЗ на дату оцінки [1, с.169]. Окрему увагу слід приділити методичним підходам, які окреслені процесуальним правом України [1, с.172-173] та описані в таблиці 1:

Таблиця 1. Основні методичні підходи до проведення оцінки транспортного засобу

Назва підходу	Сутність	Методи
Витратний	передбачає визначення	метод прямого

підхід	поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінки з подальшим коригуванням їх на суму зносу (знецінення)	відтворення та метод заміщення калькуляція витрат на відновлення пошкодженого або розукомплектованого ТЗ
Дохідний підхід	вартість об'єкта оцінки визначається як поточна вартість очікуваних доходів від найбільш ефективного використання об'єкта оцінки, включаючи дохід від його можливого перепродажу	пряма капіталізація доходу та непряма капіталізація доходу (дисконтування грошового потоку).
Порівняльний підхід	підхід передбачає аналіз цін продажу та пропозицію подібного майна з відповідним коригуванням відмінностей між об'єктами порівняння та об'єктом оцінки.	Коригування вартості здійснюється шляхом додавання або вирахування грошової суми із застосуванням коефіцієнта (відсотка) до ціни продажу (пропонування) шляхом їх комбінування.
Звірення	полягає в аналізі отриманих результатів, їхньому зіставленні і виборі остаточної величини оціночної вартості.	експерт робить висновок про вартість, у якому остаточно формулює думку про величину обумовленої вартості.

Виконуючи дії, передбачені методикою, експерт стикається з проблемами, що пов'язані як з воєнним станом, так і з особливостями розвитку сучасної економіки, які варто проаналізувати та окреслити шляхи їх вирішення.

По-перше, транспортний засіб може бути або цивільним або військовим. Якщо відсутня інформація про цивільний транспортний засіб, цілком можливо знайти певні дані за рахунок закордонних довідкових матеріалів та інформаційних джерел. З іншого боку секретність та відсутність інформаційних джерел щодо військового транспортного засобу унеможливило роботу експерта.

По-друге, слід відзначити таку проблему, як старіння інформації, що дуже впливає на цінність висновків: система оцінки збитків не відповідає реальним умовам відновлення транспортного засобу [3, с.266].

Третя проблема, що постає перед експертом під час оцінювання ТЗ – специфіка досліджуваних автомобілів, адже оцінка імпортованих автомобілів ускладнюється розширюванням її ринкової бази: експертові потрібні не лише каталоги фахових ресурсів з України, але й їх закордонні та комерційні аналоги [2, с.71]. Імпортовані автомобілі, зазвичай, вже зазнали відновлюваного ремонту,

тому точність експертного висновку залежить від реальних даних про митну вартість транспортного засобу та вартості ремонтних робіт та заміненних запчастин. Звідси витікає ще одна досить важлива проблема – скорочення джерел інформації для визначення вартості за минулий період (від кількох місяців до кількох десятків років), бо після повномасштабного вторгнення кількість суб'єктів, що здійснюють торгівельно-економічні відносини, значно зменшилась, що змінило сферу публічних закупівель для забезпечення потреб суспільства. Отже, первинна вартість ТЗ визначається згідно ринковим цінам з урахуванням порівняльної інформації щодо цінових пропозицій різних джерел: даних з мережі Інтернет, веб-сайтів підприємств, що виробляють продукцію подібного асортименту. В останню чергу слід зазначити зростання навантаження на експертів автотоварознавчого напрямку, бо проведення судових експертиз вимагає часу, а кількість пошкоджених внаслідок російської агресії транспортних засобів невпинно збільшується. Виходячи з цього, варто звернути увагу на збільшення кількості експертів, що якісно підвищить рівень проведення експертиз та кількісно забезпечить можливість економічного зростання України.

Що стосується можливостей удосконалення оцінки транспортних засобів, слід зазначити, що об'єктивність результатів підвищиться, якщо експерт користуватиметься показаннями тахографа, електронного пристрою, що здійснює фіксацію швидкісних даних ТЗ, відстежує маршрут руху та час роботи водія. В.О. Бушмін та Є.О. Царинний підкреслюють, що цінність показань тахографа для автотоварознавчої експертизи у тому, що під час його встановлення на ТЗ фіксується його ідентифікаційний номер, що є додатковим джерелом інформації. Крім того, можливо встановити ще ряд факторів: чи було несанкціоноване втручання в об'єкт, фіксація кодів помилок функціональних систем ТЗ, доступ до інформації з діагностичного устаткування [2, с.72].

Визначення ціни імпортованих транспортних засобів потребує зміни методичного підходу та розширення інформаційних даних. Імпорт вживаних автомобілів, особливо з США та Канади значно зріс завдяки суттєвим перевагам ціни та якості таких ТЗ, проте визначення ціни при митному оформленні потребує вдосконалення методик автотоварознавчої експертизи та застосування специфічних методів її проведення [4, с.167].

Розв'язати проблеми зі старінням інформації могла б допомогти модернізація законодавства та науково-методологічної бази за рахунок вчасної актуалізації інформації стосовно автотоварознавчої експертизи [3, с.266]. Крім того, створення бази даних електронного накопичувача з ціновими пропозиціями за минулі періоди допомогло б скоротити час експерта на пошуки інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра, 2023. Вип.3. 366 с.
2. Бушмін В.О., Царинний Є.О. Специфіка судової транспортно-товарознавчої експертизи транспортних засобів, ввезених з-за кордону. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики*. Харків,

2022. С. 71-74

3. Бузина С, Лук'янова В. Проблеми оцінки вартості колісних транспортних засобів в рамках транспортно-товарознавчої експертизи. *Молодий вчений*, 3 (91), 2021. С. 264-266. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-55>

4. Микитин О.З. Особливості автотоварознавчої експертизи транспортних засобів, що ввозять із США та Канади. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Технічні науки*. №23, 2020. С. 166-174. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1221-2020-23-22>

Анатолій Міняйло

кандидат сільськогосподарських наук, доцент, судовий експерт Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ, м. Київ, Україна

Людмила Дмитренко

судова експертка Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ, м. Київ, Україна

СУДОВА ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ВИЗНАЧАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ДОВКІЛЛЮ

Коли ми говоримо про війну, то передусім згадуємо про загиблих та поранених, біженців та внутрішньо переміщених осіб. Однак, варто не забувати і про так звану «мовчазну жертву» бойових дій – екологію [4, 9].

Злочини проти довкілля можуть бути менш помітними одразу, однак у довгій перспективі матимуть досить сумні наслідки. Коли йдеться про хімічне забруднення ґрунтів, водних об'єктів, руйнування екосистем і зменшення біорізноманіття.

Обстріли окупантами інфраструктури призвели до хвилі негативних наслідків цих дій для довкілля. Зокрема, розпочалося відкриття кримінальних справ за фактом «екоциду», про загальні екологічні та економічні збитки, про нанесення непоправних втрат для довкілля та загрози рівня екологічних катастроф. Фіксація фактів екологічної шкоди від російського вторгнення здійснюється в рамках функціонування інформаційної панелі «ЕкоЗагроза» та роботи оперативного штабу Міністерства захисту довкілля та Державної екологічної інспекції станом на 31 грудня 2022 року було зафіксовано 1000 подій, що несуть загрозу для довкілля України. [3].

23 березня 2023 року, Уряд України, Група Світового банку, Європейська Комісія та Організація Об'єднаних Націй презентували звіт «Друга швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення України» (Second Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment - RDNA2) [7, 12].

У зазначеному звіті представлені висновки щодо втрат України від війни з росією у період з 24 лютого 2022 року до 24 лютого 2023 року. Отже, прямі збитки України за рік повномасштабної війни оцінюються в понад 135 млрд доларів США. Економічні збитки, а саме порушення економічних потоків, виробництва та додаткові витрати, пов'язані з війною, сягають 290 млрд доларів США.

Зокрема потреби України на реконструкцію та відновлення оцінюються приблизно в 411 млрд доларів США. Водночас у 2023 році Україні необхідно 14 млрд доларів США на реалізацію швидкого відновлення, зокрема відновлення енергетичної, житлової, критично важливої та соціальної інфраструктури, базових послуг для найбільш вразливих верств населення, розмінування та розвиток приватного сектору [9, 11].

Згідно з даними фахівців Держекоінспекції, загальна сума розрахованих збитків довкіллю у період 24.02.2022 по 03.03.2023 по земельним та водним ресурсам, а також атмосферному повітрю становить майже 1,9 трлн гривень, або 52 млрд доларів [2, 9].

Відповідно до даних українського Генштабу, російські війська у перші дні війни запускали по території в Україні в середньому 10-14 ракет щодоби. Відтак, протягом 100 днів війни 1600 ракет було випущено по наших містах. Кожна з них яких несе від 400 до 600 кг небезпечного тротилу [10].

Рисунок 1.1. Стадіон ім. Юрія Гагаріна у місті Чернігові після бомбардування у березні 2022 року.

За оцінкою фахівців неурядової організації Mines Advisory Group, понад 40% території України забруднено мінами та снарядами, масштаб вибухонебезпечного забруднення настільки великий, що перевершує навіть показники Сирії чи Афганістану. Тому російське вторгнення перетворило Україну на найбільш заміновану країну у світі [6, 11].

Крім того, на сайті Державної служби із надзвичайних ситуацій (ДСНС) сьогодні створено інтерактивну мапу територій, які потенційно можуть бути забруднені вибухонебезпечними предметами. На цій мапі відображуються місця, на яких вже виявлені або ймовірно знаходяться вибухонебезпечні предмети, та ступінь загрози від них згідно наявної у ДСНС інформації (похибка локалізації становить до 30 м) [3].

Опції мапи також дають змогу оперативно сповістити співробітників ДСНС про виявлення вибухонебезпечних предметів, викликати саперів для знешкодження небезпечних знахідок.

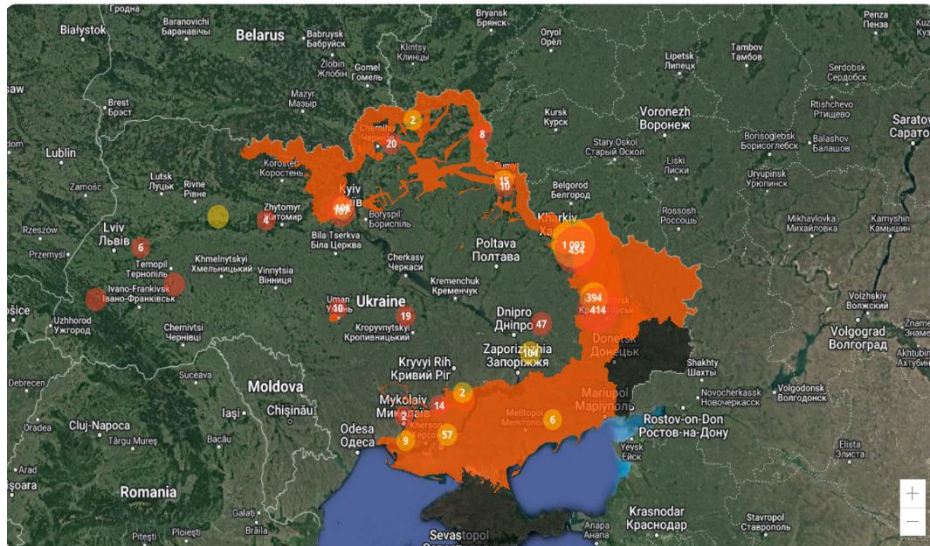

Рисунок 1.2 Території України, які частково або повністю заміновані (зображення із офіційного сайту ДСНС України).

Ще один страшний наслідок війни – знищення найбільш родючих чорноземів півдня та сходу України. Адже розмінування це один аспект, а от подальший обробіток земель під час якого забруднені ґрунти перемішуються з умовно чистими, забруднюючи землі все глибше та масштабніше.

Знищення верхнього родючого шару ґрунту, який формувався протягом століть, відбувається внаслідок вибухів ракет, артилерійських снарядів різних типів, фугасних авіабомб, безпілотників, снарядів різних типів РСЗО, «вакуумних» бомб тощо. Це при тому, що за останні 100 років вітчизняні ґрунти втратили близько 30% гумусу. Війна прискорює цей процес. Ґрунти втрачають родючість через зміну фізичних, хімічних та фізико-хімічних властивостей. [1]

Зрозуміло, що вирощувати будь-що на таких ґрунтах буде неможливо протягом довгого часу. Після Першої світової війни посівні площі в Європі скоротилися на 22,6%. Яке скорочення чекає Україну після завершення воєнних дій, зараз ще важко прогнозувати.

Забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами та іншими нафтопродуктами під час воєнних дій – важливе та актуальне питання сьогодні.

Шкода, завдана земельним ресурсам, включає всю шкоду від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням земельних ресурсів, оцінюються з урахуванням таких показників [8]:

1. шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок забруднення ґрунтів речовинами, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості;
2. шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок засмічення земельних ділянок сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами;
3. витрати на рекультивацію земель, які були порушені внаслідок бойових

дій, будівництво, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону;

4. збитки, завдані власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення;

5. витрати на відновлення меліоративних систем.

Факти забруднення ґрунтів та засмічення земель, а також їх рівень можуть встановлюються уповноваженими особами Держекоінспекції шляхом:

1. огляду земельних ділянок;

2. даних дистанційного зондування землі;

3. досліджень, отриманих зразків проб ґрунтів;

4. опрацювань висновків будь-яких експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з будь-яких джерел, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб.

Звісно, що з практичної точки зору працівники Держекоінспекції не завжди мають можливість зробити огляд земельної ділянки через мінування чи триваючі бойові дії [8].

Міндовкілля доклало максимум зусиль, щоб відобразити ці нові підходи у методиках визначення шкоди та збитків внаслідок збройної агресії та бойових дій. Зокрема, станом на кінець 2023, затверджено та зареєстровано в Міністерстві юстиції 7 методик, які дозволяють визначати шкоду та збитки завдані землі, ґрунтам, атмосферному повітрю, водним ресурсам, природно-заповідному фонду щодо втрат лісового фонду, акваторії та надр, а саме:

– порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації постанова від 20.03.2022 № 326, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326;

– методику визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджено наказом Міндовкілля від 05.10.2022 № 414, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 24.10.2022 за № 1308/38644 (зі змінами, внесеними наказом Міндовкілля від 26.10.2022 № 450, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 31.10.2022 за № 1339/38675);

– методику визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях, затверджено наказом Міндовкілля від 19.08.2022 № 309, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 17.10.2022 за № 1253/38589 (зі змінами, внесеними наказом Міндовкілля від 24.10.2022 № 443, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України від 26.10.2022 № 1320/38656);

– методику визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами, затверджено наказом Міндовкілля від 21.07.2022 № 252, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 09.08.2022 за № 900/38236;

– методику визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок

надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану, затверджено наказом Міндовкілля від 04.04.2022 № 167, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11.04.2022 за № 406/37742;

– методику розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди, затверджено наказом Міндовкілля від 13.04.2022 № 175, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 16.04.2022 за № 433/37769;

– методику визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами затверджено наказом Міндовкілля від 15.09.2022 № 366, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 28.10.2022 за № 1337/38673;

– методику визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджено наказом Міндовкілля від 13.10.2022 № 424, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 16.11.2022 за № 1416/38752.

Екологічна шкода, завдана російською військовою агресією в Україні, є більш помітною, ніж в інших збройних конфліктах. Дуже важливо, щоб міжнародне співтовариство перетворило цю видимість у значущі політичні заходи та механізми підзвітності для запобігання, мінімізації та усунення подальших наслідків для навколишнього середовища та людей, які залежать від цього.

Під час війни Україна стала перед новими викликами, які змусили країну шукати нові підходи до відповідальності агресора за шкоду довкіллю.

Наслідки від війни будуть спостерігатися ще багато років. Тому, дуже важливо вже сьогодні забезпечити проведення інженерно-екологічних експертиз і збору доказів та дослідження територій які зазнали шкоди (збитків, втрат) для отримання максимальних репарацій від країни-терориста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вплив нафти та нафтопродуктів на ґрунтовий покрив. URL: www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2010/02/189.pdf. (дата звернення 20.03.2024).

2. Вплив російської війни в Україні на клімат: Проміжна оцінка викидів парникових газів. Автори: Ленард де Клерк (Irota EcoLodge), А. Шмурак (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України), О. Гасан-Заде (Carbon Limits), М. Шлапак (консультант зі зміни клімату та охорони довкілля, Україна), К. Томляк (ТОВ «КТ-Енергія»), А. Кортуїс (Climate Focus). URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/vplyv-ros-viyny-na-klimat-promizh-otsinka-parn-haziv.pdf> (дата звернення 20.03.2024).

3. Дайджести ключових наслідків російської агресії для українського довкілля. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/news> (дата звернення 20.03.2024).

4. День охорони довкілля в умовах війни. URL: www.pravda.com.ua/columns/2022/06/5/7350341/ (дата звернення 20.03.2024).

5. [Державної екологічної інспекції Столичного округу](#): URL:

www.stolreg.dei.gov.ua (дата звернення 20.03.2024).

6. Міністерство аграрної політики та продовольства України, URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення 20.03.2024).

7. Міністерство фінансів України. URL: www.mof.gov.ua (дата звернення 20.03.2024).

8. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 04.04.2022 № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>. Офіційний вісник України 2022. 22 квіт.

9. Наслідки забруднення ґрунтів у внаслідок збройної агресії російської федерації. Лук'янюк Л.В., Міняйло А.А. Збірник матеріалів доповідей IX Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. К. 2023. С. 48. URL: <https://dglip.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c84a7b86-c35d-4d5a-9a09-549d5ac7ca4e/content#page=48> (дата звернення 20.03.2024).

10. Періодичні звіти Міндовкілля щодо зареєстрованих та досліджених випадків шкоди довкіллю внаслідок військових дій. URL: <https://mepr.gov.ua/topics/novyny/zbytky-dovkilliyu-vid-vijny/> (дата звернення 20.03.2024).

11. Climate Change Risk Profile: Ukraine, USAID, 2016. URL: https://www.climatelinks.org/sites/default/files/asset/document/2016_USAID_Climate%20Change%20Risk%20Profile_Ukraine.pdf (дата звернення 20.03.2024).

12. Majkut, Joseph, and Allegra Dawes (2022) Opportunities and Challenges for Renewable Energy Generation in Ukraine. Center for Strategic and International Studies, September 26, 2022. URL: <https://www.csis.org/analysis/opportunities-and-challenges-renewable-energy-generation-ukraine> (дата звернення 20.03.2024).

Ганна Москаленко

заступниця завідувача відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України – завідувачка сектору товарознавчих та гемологічних досліджень, м. Суми, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО РИНКУ

У зв'язку з швидким розвитком технологій сучасні товари стають все складнішими та інноваційними. Наприклад, в електронній індустрії нові моделі смартфонів, комп'ютерів та інших пристроїв постійно вдосконалюються з використанням новітніх технологій, таких як штучний інтелект, машинне навчання та розширена реальність. Це створює необхідність для судових експертів ознайомлюватися з новими технічними рішеннями та методами випробування продуктів. Більш того, зростання кількості технологічних компонентів у товарах підвищує ймовірність виникнення дефектів, які можуть бути результатом несправностей у цих компонентах або помилок в їх проектуванні та виробництві.

На споживчому ринку існує широкий асортимент товарів, що відображає різноманітність сфер економіки та індустрій. Наприклад, в галузі медицини є велика кількість медичних пристроїв та обладнання для діагностики та лікування, кожен з яких має свої унікальні характеристики. Така різноманітність вимагає від судових експертів широкого спектру знань та навичок, а також здатності адаптуватися до різних видів продуктів і ситуацій. Крім того, зростання глобалізації та міжнародної торгівлі призводить до того, що судові експерти можуть стикатися з продуктами з різних країн, які можуть відрізнятися за технічними стандартами та вимогами безпеки. Тому важливо мати розуміння міжнародних регуляторних рамок та відповідати вимогам щодо міжнародного співробітництва та стандартизації.

На даний час на ринку широко представлені нові технологічні гаджети, які швидко змінюються та постійно вдосконалюються. Смартфони, планшети, портативна електроніка та інші пристрої стають все більш складними та функціональними, що ставить перед судовими експертами завдання постійного оновлення їхніх знань та навичок.

Кухонні пристрої також не залишаються осторонь. Кавоварки, мультиварки, холодильники з інтегрованою технологією та інші різновиди кухонного обладнання стають все більш розумними та автоматизованими.

Крім того, побутові товари, такі як побутова техніка, меблі, текстильні вироби та інші, також піддаються постійним змінам та інноваціям. Судові експерти повинні мати розуміння щодо якості матеріалів, з яких виготовлені ці товари, а також знати характеристики та властивості кожного конкретного продукту.

Крім того, на ринку присутні також різноманітні види обладнання, зокрема

генератори електроенергії, які використовуються у різних галузях промисловості, будівництва, сільського господарства та побуту. Ці пристрої можуть мати різну потужність, конструкцію та технічні характеристики, що вимагає від судових експертів глибокого розуміння їхнього принципу роботи, особливостей взаємодії з іншими системами та можливих дефектів, які можуть виникнути в процесі експлуатації.

Різноманіття товарів на сучасному ринку динамічно змінюється, відображаючи розвиток різних галузей технологій, економіки та промисловості. Це означає, що судові експерти повинні мати широкі та глибокі знання в різних областях, щоб ефективно проводити експертизи і вирішувати різноманітні питання.

Наприклад, розуміння технологічних процесів та інженерних рішень може бути необхідним для визначення причин технічних несправностей у складних пристроях або обладнанні. Знання економічних та фінансових аспектів може стати важливим при визначенні ринкової вартості продуктів.

Крім того, розуміння особливостей різних галузей промисловості дозволить судовим експертам адекватно оцінювати якість, безпеку та відповідність стандартам продукції. Наприклад, у випадку дослідження нафтопродуктів, знання хімічних процесів може бути необхідним для складання достовірного висновку.

Отже, розширення знань в різних сферах технологій, економіки та індустрій є важливим для сучасних судових експертів, оскільки це дозволяє їм ефективно виконувати свої обов'язки та вирішувати складні задачі. Судовим експертам потрібно мати глибокі знання про роботу багатьох пристроїв, їхню конструкцію та можливі проблеми, що можуть виникнути в процесі експлуатації.

Через швидку зміну технологій та постійне оновлення асортименту товарів на ринку виникають проблеми вдосконалення та оновлення методичної бази для проведення судової товарознавчої експертизи. Методи судової товарознавчої експертизи та знання судових експертів потребують актуалізації.

Одним із способів вирішення цієї проблеми є постійне оновлення методичної бази через проведення досліджень та розробку нових методик, а також співпрацю з науковими установами та промисловими партнерами. Застосування передових технологій у проведенні експертиз також може сприяти покращенню методології судової товарознавчої експертизи.

Оновлення методичної бази забезпечить високу якість та надійність результатів досліджень.

Виокремимо деякі напрями, які можна розглянути в цьому контексті:

1. Розробка нових методик та підходів: постійний розвиток технологій та наукових досягнень вимагає розробки та впровадження нових методик та підходів до проведення судових експертиз. Це може включати використання новітніх аналітичних методів, розробку спеціалізованого обладнання та програмного забезпечення, а також вдосконалення методів обробки та інтерпретації даних.

2. Стандартизація процедур: важливо розробити стандартизовані

процедури проведення судових експертиз, які б забезпечували об'єктивність, надійність та повторюваність результатів. Це допоможе уникнути суб'єктивних оцінок та забезпечити консистентність у роботі судових експертів.

3. Підвищення кваліфікації судових експертів: забезпечення можливостей для постійного професійного розвитку та підвищення кваліфікації судових експертів є ключовим аспектом удосконалення методичної бази. Це може включати проведення навчальних семінарів, тренінгів, майстер-класів, а також співпрацю з науковими та професійними організаціями.

4. Міжнародне співробітництво та обмін досвідом: важливо співпрацювати з міжнародними організаціями та партнерами для обміну найкращими практиками та досвідом у сфері судової товарознавчої експертизи. Це дозволить використовувати передовий досвід та методики, а також уникати дублювання робіт та втрати ресурсів.

Таким чином, вдосконалення та оновлення методичної бази проведення судової товарознавчої експертизи вимагає комплексного підходу, який враховує новітні технології, міжнародний досвід та потреби професійного співтовариства. Тільки за умови постійного вдосконалення можна забезпечити високу якість проведення судових експертиз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дослідження ринків. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynkat> (дата звернення 18.03.2024)
2. Моніторинг основних подій в економіці України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=d5c3b1e3-0438-462b-994f-d53fdafdece1&tag=MonitoringOsnovnikhPodiiVEkonomitsiUkraini> (дата звернення 18.03.2024)

Алла Павлюк

завідувачка сектору біологічних досліджень та обліку Чернігівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру України, м. Чернігів, Україна

Ольга Бикова

головна судова експертка сектору трасологічних досліджень та обліку Чернігівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Чернігів, Україна

ДАКТИЛОСКОПІЯ ТА ГЕНЕТИКА: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

На даний час велика увага приділяється розвитку генетики та дактилоскопії. Ці два напрямки тісно взаємопов'язані між собою.

Наука, що вивчає папілярні лінії та візерунки пальців рук, долонь та стоп людини називається дерматогліфіка (від грецької *derma* – шкіра, *glipho* – графую). Залежно від можливостей застосування, дерматогліфіка поділяється на: дактилоскопію (від грецької *dactylos* – палець), яка займається вивченням малюнків на шкірі пальців рук; пальмоскопію (від грецької *palma* – долоня), яка вивчає характерні особливості долоні; плантоскопію (від грецької *plantos* – підошва), вивчає малюнки підошви людини.

У майбутньої дитини на третьому місяці внутрішньоутробного життя відбувається закладка шкірних візерунків на пальцях та долонях. Вони формуються остаточно наприкінці четвертого місяця та не змінюються протягом всього життя. Розвиток малюнку на шкірі обумовлений формуванням особливостей нервової системи, а також цілим рядом генів, які перебувають у різних хромосомах [4, с. 456].

Відомо, що діти наслідують риси своїх батьків: форму обличчя, колір і форму очей, колір волосся тощо. Не виняток, що діти можуть наслідувати і особливості папілярних узорів пальців рук. У медичній генетиці вивчення папілярних узорів є допоміжним методом для діагностики хромосомних хвороб. Метод дерматогліфіки на ранніх етапах онтогенезу дозволяє діагностувати схильність до розвитку патологій чи визначити особливості темпу та меж, що обумовлює нормальний розвиток організму [1, с. 52].

Для більш детального встановлення схильності до розвитку патологій та проведення ідентифікації осіб слід проаналізувати методику отримання відбитків пальців та долонь [3, с. 346].

Бувають випадки, коли при проведенні порівняльного дослідження між слідами та відбитками пальців рук, не може точно встановити особу, що залишила сліди. Це, як правило, викликано умовами слідоутворення або недостатньою якістю дактилоскопіювання особи, що перевіряється. Тому для отримання експериментальних відбитків пальців та долонь існують певні правила:

- перед дактилоскопіювання особа, що перевіряється, має вимити руки з милом і насухо їх витерти;

- використовується чорна типографська фарба, валик і скло;
- фарба за допомогою валика наноситься на скло рівномірно і якомога тоншим шаром;
- прокатку пальців правої руки роблять справа наліво для великого пальця і зліва направо для вказівного, середнього, безіменного і мізинного пальців (із незручного положення у зручне). Прокатка пальців лівої руки робиться навпаки;
- відбитки пальців рук мають бути розташовані в певній послідовності: спочатку пальці правої руки від великого до мізинного, а потім пальці лівої руки від великого до мізинного;
- як по склу так і на папері кожен палець прокатують лише один раз, при цьому будь-які зрушення не допустимі;
- якщо відбитки на дактилокарті подвійні, змазані, процес їх отримання слід повторити.

Для папілярних узорів характерні такі властивості: індивідуальність, незмінність, відновлюваність [2, с. 87].

Індивідуальність означає, що неможливо знайти двох однакових узорів пальців рук людини, оскільки існує дуже багато різноманітних форм і поєднання елементів узорів. Відомі випадки, коли у людей були зовсім відсутні папілярні лінії на пальцях рук (мешканці Швеції Андреас Даніельсон та його донька Марі, мешканці Бангладешу Апу Саркер та його батько Амал Саркер), що вважається рідкісним генетичним відхиленням. Хоча навіть відсутність папілярних ліній є індивідуальною ознакою, проте в час, коли розвивається використання біометричної інформації, це може стати для людини серйозною проблемою.

Незмінність папілярних узорів полягає в тому, що структура папілярних узорів не змінюється протягом життя, а лише збільшується в розмірах з віком та під дією умов праці.

Відновлюваність вказує на заживання пошкоджень. З часом пошкоджений епідерміс відновлюється, а на місці пошкоджень утворюються рубці і шрами, які в дактилоскопії експерти використовують як додаткові ознаки для ідентифікації особи.

Серед папілярних узорів рук розрізняють три основні типи: дугові, петльові, завиткові. Якщо узор не належить до жодного з основних типів, його відносять до атипового (аномального) узора.

Дугові папілярні узори є найпростішими, утворені двома потоками, які беруть початок біля одного бічного краю пальця та продовжуються до другого, та не мають у своїй будові дельти. Власники дугових узорів на пальцях рук чесні і відверті, вони не прислухаються до чужої думки і наполягають на своєму. Часто такі люди стають керівниками.

Петльові папілярні узори утворені трьома потоками та мають дельту – місце з'єднання всіх потоків. В середині малюнка має бути хоча б одна вільна петля. Люди з петльовими узорами мають широкий круг інтересів, не люблять рутинної роботи, контактні, терпимі та витривалі.

Завиткові папілярні узори – найскладніші за будовою, утворюються трьома потоками папілярних ліній та мають у своїй будові дві (іноді три-чотири)

дельти, одна з яких розміщена праворуч, а інша – ліворуч. Завитки можуть за формою нагадувати еліпси, овали, замкнуті і розімкнуті спіралі, бути схожими на раковини равликів. Люди з десятьма завитками ледарі і лежні, їм важко довести справу до кінця, їм притаманно перебільшення проблем.

Папілярні узорі достатньо нерівномірно поділяються за типами: близько 7 % – зустрічаються дугові узорі, 30 % – завиткові узорі, 63 % – петльові узорі.

Отже, малюнок папілярних ліній, сформований в період внутрішньоутробного життя, зберігається в незмінному вигляді навіть після смерті людини, до повного розкладання м'яких тканин його трупа, тому проведення дактилоскопіювання особи сприяє кращому розслідуванню кримінальних правопорушень та проведенню ідентифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Медична генетика. Підручник для вузів / В.М. Запорожан, Ю.І. Бажора, А.В. Шевеленкова, М.М. Чеснокова. Одеса: ОДМУ, 2005. 260 с.
2. Криміналістичні дослідження слідів рук: Науково-практичний посібник. / За ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ: Атіка, 2000. 152 с.
3. Разумов Э.А. Практическое руководство по криминалистике: учеб.-практ. пособ. / под ред. И.П. Красюка. Київ: ООО «Элит Принт», 2011. 465 с.: ил.
4. Сергієнко Л.П. Основи спортивної генетики. Київ: Вища шк., 2004. 631 с.

Іван Старенький

судовий експерт лабораторії досліджень об'єктів інформаційних технологій, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса Україна

Олександра Донченко

старша судова експертка лабораторії досліджень об'єктів інформаційних технологій, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ QBTTORRENT ДЛЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ LINUX

Одним з аспектів проведення судових експертиз зі спеціальності «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів» є дослідження програмних продуктів (ПП) для обміну файлів, які для своєї роботи використовують мережу Інтернет, та працюють за варіантом побудови архітектури «Peer-to-Peer» [1], або «P2P» за протоколами BitTorrent, Gnutella, Gnutella2, eDonkey2000, eMule та ін.

Для реалізації P2P-архітектури, що буде працювати за певним протоколом, може використовуватися певний спектр програмного забезпечення (ПЗ), наприклад, за протоколом BitTorrent працюють наступні ПЗ – «uTorrent», «BitTorrent», «qBittorrent», «Deluge», «Vuze», «Transmission», «Tixati» та ін., а для організації роботи за протоколом eMule – «eMule», «aMule», «MLDonkey», «eMule Plus» та ін.

В розрізі порушення законодавчих норм України, такі ПП зазвичай використовуються для завантаження з мережі та поширення у мережі Інтернет файлів, що містять зображення оголених людей, зокрема дітей. Такі дії підпадають під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.301-1 Кримінального Кодексу України [2].

В даній роботі, авторами наведено основні аспекти проведення експертного дослідження ПЗ «qBittorrent» [3] для операційної системи (ОС) Linux, виявлення слідів встановлення та зазначено розташування системних тек даного ПЗ.

При роботі з ОС сімейства Linux, в першу чергу необхідно перевірити інформаційний вміст файлів «.bash_history», що містяться в теках користувачів системи

Так, рядок про встановлення ПЗ «qBittorrent» через CLI (Command Line Interface) може мати наступний вигляд:

- `sudo apt install qbittorrent` для Ubuntu, Debian, Mint;
- `sudo dnf install qbittorrent` для Fedora;

- sudo yum install qbittorrent для CentOS, RHEL;
- sudo pacman -S qbittorrent для Arch Linux;
- sudo zypper install qbittorrent для openSUSE;
- sudo apk add qbittorrent для Alpine Linux.

В ОС Linux, ПЗ «qBittorrent» має дві теки, в яких зберігаються файли (конфігураційні та log-файли), що пов'язані з роботою даного ПЗ, це «home/user_name/.config/qBittorrent/» та «home/user_name/.local/share/qBittorrent/».

Нижче наведено приклад файлового наповнення теки «home/user_name/.config/qBittorrent/»:

```
-rw-rw-r-- 1 jj jj  4 Oct 18 16:16 categories.json
-rw-rw-r-- 1 jj jj 6765 Nov 24 15:16 qBittorrent.conf
-rw-rw-r-- 1 jj jj 192 Nov 24 15:16 qBittorrent-data.conf
drwxrwxr-x 2 jj jj 4096 Nov 24 15:16 rss
-rw-rw-r-- 1 jj jj  4 Oct 18 16:16 watched_folders.json
```

Особливу увагу під час дослідження необхідно приділити файлу «qBittorrent.conf», так як в даному файлі міститься наступна інформація:

- вказано теку, в яку зберігається інформація щодо історії завантажень, див. Ілюстрацію 1;
- вказано теку, в яку буде здійснюватися завантаження контенту, див. Ілюстрацію 2;
- вказано теку, в якій зберігаються log-файли ПЗ «qBittorrent», див. Ілюстрацію 3.

```
DialogSize=@Size(900 673)
DownloadPathHistory=/home/vladimir/Torrent/TMP
Enabled=true
```

Ілюстрація 1 – Приклад фрагменту файлу «qBittorrent.conf» з адресою зберігання історії завантажень за допомогою ПЗ «qBittorrent»

```
[BitTorrent]
Session\DefaultSavePath=/home/vladimir/Torrent
```

Ілюстрація 2 – Приклад фрагменту файлу «qBittorrent.conf» з адресою зберігання контенту, що буде завантажуватися за допомогою ПЗ «qBittorrent»

```
FileLogger\Enabled=true
FileLogger\MaxSizeBytes=66560
FileLogger\Path=/home/vladimir/.local/share/qBittorrent/logs
```

Ілюстрація 3 – Приклад фрагменту файлу «qBittorrent.conf» з адресою зберігання log-файлів щодо діяльності ПЗ «qBittorrent»

Файловий вміст теки «home/user_name/.local/share/qBittorrent/» наведено

нижче:

```
drwxrwxr-x 2 jj jj 4096 Nov 24 15:16 BT_backup
drwxrwxr-x 2 jj jj 4096 Nov 2 08:39 GeoDB
drwxrwxr-x 2 jj jj 4096 Nov 24 15:04 logs
drwxrwxr-x 3 jj jj 4096 Oct 18 16:16 rss
```

Інтересом для дослідження є інформаційне наповнення файлів, що розташовані в теках «BT_backup» та «logs».

Приклад файлового вмісту теки «BT_backup» наведено нижче:

```
-rw-rw-r-- 1 jj jj 39846 Nov 24 15:16 file_name_1.fastresume
-rw-rw-r-- 1 jj jj 771724 Oct 18 16:25 file_name_1.torrent
-rw-rw-r-- 1 jj jj 2673 Nov 24 15:16 file_name_2.fastresume
-rw-rw-r-- 1 jj jj 19754 Oct 18 16:19 file_name_2.torrent
-rw-rw-r-- 1 jj jj 5110 Nov 24 15:16 file_name_3.fastresume
-rw-rw-r-- 1 jj jj 68818 Nov 14 18:31 file_name_3.torrent
-rw-rw-r-- 1 jj jj 11446 Nov 24 15:16 file_name_4.fastresume
-rw-rw-r-- 1 jj jj 194525 Nov 9 00:31 file_name_4.torrent
```

Файли з розширенням «*.fastresume» зазвичай пов'язані з торрент-клієнтами і використовуються для прискорення процесу відновлення завантажень з торрент-файлів. У контексті торрент-клієнтів, таких як BitTorrent або µTorrent, файли «*.fastresume» використовуються для збереження стану завантаження та інших метаданих для кожного завантаження.

Основна ідея полягає в тому, що файли з розширенням «*.fastresume» дозволяють клієнту швидше відновлювати роботу з раніше завантажених торрент-файлів, не перевіряючи повністю всі файли. Замість цього, вони містять інформацію про те, які блоки чи частини файлів вже були завантажені, і які ще потрібно завантажити. Це дозволяє користувачеві зберігати стан завантаження, навіть якщо процес завантаження було призупинено.

Файли з розширенням «*.fastresume» зазвичай зберігаються поруч із торрент-файлами та містять важливу інформацію для відновлення сеансу завантаження. Їх можна використовувати тільки в тому самому торрент-клієнті, який створив даний «*.fastresume»-файл.

Такі файли допомагають уникнути перевірки всього торренту на наявність завантажених блоків, щоб зекономити час при відновленні сеансу завантаження після перезапуску або відключення.

Нижче наведено частину інформаційного наповнення файлу з розширенням «*.fastresume».

```
d11:active_timei2075e10:added_timei1709583721e10:allocation6:sparse15:ap
ply_ip_filteri1e12:auto_managedi1e12:banned_peers6:AË2=K13:banned_peers60:14
:completed_timei1709583987e11:disable_dhti0e11:disable_lsdi0e11:disable_pexi0e1
```

9:download_rate_limiti-1e11:file-format22:libtorrent resume file12:file-versioni1e13:file_priorityli1ee13:finished_timei1810e9:httpseedsle9:info-hash20:.T7>‘±~U-CᵀPm&hKЖ1H10:info-hash232:
 13:last_downloadi33906e18:last_seen_completei1711478424e11:last_uploadi41751e
 18:libtorrent-version7:2.0.5.015:max_connectionsi100e11:max_uploadsi4e12:num_completei16
 рыђ.ʔЧлльЛ>¶2-s<M22-\\3O<Ци~YI<»2Y[ЛпXшZ\гъ-ёЦ\шшчой^ЦЕ-kэ_.asЭ_NA-
 cp_<·EE№mB*>Я3IIWŷǎyX« Ġ~
 6:peers60:6:pieces1517: 12:qBt-category0:17:qBt-contentLayout8:Original16:qBt-
 downloadPath0:26:qBt-firstLastPiecePriorityi0e8:qBt-name0:14:qBt-ratioLimiti-
 2000e12:qBt-savePath31:D:/Retro_Games/PS2/God_of_War_214:qBt-
 seedStatusi1e20:qBt-seedingTimeLimiti-2e8:qBt-
 tagsle9:save_path31:D:\Retro_Games\PS2\God_of_War_29:seed_modei0e12:seedin
 g_timei1810e19:sequential_downloadi0e10:share_modei0e15:stop_when_readyi0e13
 :super_seedingi0e16:total_downloadei3187763121e14:total_uploadedi7880704e8:tr
 ackersll23:http://bt4.t-
 ru.org/annel31:http://retracker.local/announceee11:upload_modei0e17:upload_rate_li
 miti-1e8:url-listlee

Приклад файлового вміст теки «logs» наведено нижче:

```
-rw----- 1 jj jj 49441 Nov 24 15:16 qbittorrent.log
-rw----- 1 jj jj 66782 Oct 26 15:43 qbittorrent.log.bak52
-rw----- 1 jj jj 66748 Nov 9 00:40 qbittorrent.log.bak53
-rw----- 1 jj jj 66750 Nov 9 00:56 qbittorrent.log.bak54
-rw----- 1 jj jj 66750 Nov 9 01:07 qbittorrent.log.bak55
-rw----- 1 jj jj 66760 Nov 9 01:16 qbittorrent.log.bak56
```

Файл «qbittorrent.log» є log-файлом ПЗ «qBittorrent» та містить інформацію щодо діяльності даного ПП, а саме: повідомлення про стан; помилки та попередження; діагностична інформація; інша інформація.

Приклад інформаційного вмісту файлу «qbittorrent.log» наведено нижче:

```
(N) 2024-03-26T20:17:29 - ИД пира:-qB4410-
(N) 2024-03-26T20:17:29 - HTTP User-Agent: qBittorrent/4.4.1
(I) 2024-03-26T20:17:29 - Поддержка DHT [ВКЛ]
(I) 2024-03-26T20:17:29 - Обнаружение локальных пиров [ВКЛ]
(I) 2024-03-26T20:17:29 - Поддержка PeX [ВКЛ]
(I) 2024-03-26T20:17:29 - Анонимный режим [ОТКЛ]
(I) 2024-03-26T20:17:29 - Поддержка шифрования [ВКЛ]
(I) 2024-03-26T20:17:29 - Поддержка UPnP / NAT-PMP [ВКЛ]
(I) 2024-03-26T20:17:29 - База данных геолокации IP загружена. Тип:
DBIP-Country-Lite. Время построения: пт март 1 03:21:18 2024.
(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: 192.XX.XX.80,
порт TCP/15757
```

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: 192.XX.XX.80, порт UTP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: 192.XX.XX.1, порт TCP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: 192.XX.XX.1, порт UTP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: 127.0.0.1, порт TCP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: 127.0.0.1, порт UTP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: fe80::dfdd:4033:XXXX:ceb2%14, порт TCP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: fe80::dfdd:4033:XXXX:ceb2%14, порт UTP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: fe80::c6af:4ce6:XXXX:5ffe%16, порт TCP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: fe80::c6af:4ce6:XXXX:5ffe%16, порт UTP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: ::1, порт TCP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Успешное прослушивание IP: ::1, порт UTP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - Обнаруженный внешний IP: XX.XX.XX.XX

(I) 2024-03-26T20:17:29 - UPnP/NAT-PMP: Проброс портов прошёл успешно: successfully mapped port using NAT-PMP. local: 192.XX.XX.80 external port: TCP/15757

(I) 2024-03-26T20:17:29 - UPnP/NAT-PMP: Проброс портов прошёл успешно: successfully mapped port using NAT-PMP. local: 192.XX.XX.80 external port: UDP/15757

(N) 2024-03-26T20:17:29 - «God of War II [SCUS-97481] [FullRUS] [SoftClub].7z» возобновлён.

Файли з розширенням «*.log.bak» є резервною копією журналу подій (log) ПЗ «qBittorrent», який містить записи про події, які відбуваються в програмі під час її роботи.

Таким чином з log-інформації, що міститься в файлах «qbittorrent.log» та файлах з розширенням «*.log.bak», можна зробити висновок щодо поширення певних файлів, що є елементами торрент-роздач, в мережі Інтернет за допомогою ПЗ «qBittorrent».

Аби формувати такий висновок, під час дослідження log-файлів ПЗ «qBittorrent» необхідно звернути увагу на наступні параметри «total_downloaded», «total_uploaded», «added_time», «completed_time», «last_download», «last_seen_complete», «savePath».

Так, за допомогою параметрів «total_downloaded» та «total_uploaded» можна встановити який об'єм інформації (в байтах) певного файлу, було

завантажено в пам'ять накопичувача інформації (параметр «total_downloaded»), та який об'єм інформацію було вивантажено в мережу Інтернет (параметр «total_uploaded»).

Значення параметрів «total_downloaded» та «total_uploaded» наведеного в даній роботі прикладу наступні - «i3187763121e14» та «i7880704e8», відповідно.

Літерами «i» та «e» позначається початок та кінець значення параметрів. Також літерою «i» визначає тип даних значення параметра, в даному випадку «i – integer», що означає «цілий тип даних».

Таким чином 3187763121 байт (параметр «total_downloaded») це 3040,04 МБ (2,97 ГБ), а 7880704 байт (параметр «total_uploaded») це 7,5 МБ.

Отже можна зробити висновок, що з 2,97 ГБ «file_name» 7,5 МБ було завантажено в мережу Інтернет за допомогою ПЗ «qBittorrent».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Peer-to-Peer. *Вікіпедія: вільна енциклопедія.* URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Peer-to-peer> (дата звернення 26.03.2024).
2. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#> (дата звернення 26.03.2024).
3. qBittorrent. *Вікіпедія: вільна енциклопедія.* URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/QBittorrent> (дата звернення 26.03.2024).

Костянтин Чаплинський

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна*

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ

При розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості використовуються як процесуальні, так і не процесуальні форми використання спеціальних знань. Втім вагомого значення набуває така форма, як участь спеціаліста під час проведення процесуальних дій.

Спеціальні знання спеціаліста являють собою систематизовану інформацію з різних галузей теоретичної і практичної діяльності, котру набувають спеціалісти в результаті навчання та досвіду з певної спеціальності, застосовують на основі умінь і навичок в процесуальній або непроцесуальній формі з метою збирання, дослідження, оцінки доказів, встановлення підстав для прийняття уповноваженими особами процесуальних й тактичних рішень у кримінальному судочинстві [1, с. 65].

Розглядаючи кримінальні правопорушення у сфері нерухомості слід наголосити, що процес набуття права власності на нерухомість супроводжується певною кількістю визначених дій, що включають в себе оформлення низки документів у різноманітних установах, що мають відношення до оформлення угод щодо нерухомості. Внаслідок чого у змісті таких документів залишається важлива інформація, що допоможе встановити деякі деталі здійснення правочинів щодо об'єктів нерухомості та виявити дії, які є незаконними. Отримати доступ до таких документів, а також інших предметів та документів, які мають відношення до незаконних дій у сфері нерухомості, можна у різний спосіб. Найбільш поширеними такими способами одержання доказової інформації є проведення тимчасового доступу до речей та документів та проведення обшуку. До того ж, відіграє велику роль слідчий огляд таких речей та документів, оскільки вже на момент їх вилучення слідчий може уявити обставини вчинення кримінального правопорушення за даною категорією кримінальних проваджень та вчасно вжити відповідних заходів.

Якісний огляд документів дозволяє встановити у них протиріччя, що виникають при їх недоброякісному складанні або при скоєнні протиправних дій. Подальше дослідження протиріч у документах надає можливість з'ясувати причини їх походження, механізм їх утворення, вид (матеріальний або інтелектуальний) підроблення, а також коло осіб, які мали відношення до їх складання, а також відношення певних осіб до однієї й тієї ж господарської операції та містять у собі інформацію про неї.

Як свідчить аналіз матеріалів судово-слідчої практики та юридичної літератури, сьогодні злочинці широко використовують сучасну оргтехніку, яка,

в разі виявлення, повинна підлягати обов'язковому вилученню в установленому законом порядку. При цьому неприпустимі спроби миттєвого отримання інформації з наявної бази даних, адже сучасні засоби захисту передбачають можливість швидкого пошкодження, або повного знищення інформації при несанкціонованому допуску. Якщо такий доступ було здійснено незаконно, докази, отримані у такий спосіб, можуть у подальшому визнаватися недопустимими [5, с. 211-214].

Особливості обшуку засобів комп'ютерної техніки полягають у тому, що після прибуття на місце обшуку слідчий, насамперед, має вжити всіх заходів, спрямованих на запобігання можливому пошкодженню і знищенню інформації. Для цього забезпечується контроль за безперебійним електропостачанням електронно-обчислювальних машин та їх мереж, припиняється доступ сторонніх осіб на об'єкт, де проводять обшук тощо [2, с. 132].

На тлі бурхливого розвитку науки і техніки йде активне використання їх досягнень для вчинення кримінальних правопорушень, що різко підвищує роль фахівця в проведенні процесуальних дій, у тому числі й обшуку. Ця обставина знайшла своє відображення і в чинному КПК, де у ст. 236 Кодексу, з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Виходячи з цього, злам можливих захисних систем повинен здійснюватися тільки висококваліфікованим спеціалістом в особливих умовах.

Під час вилучення комп'ютерної техніки слідчий повинен взяти під контроль приміщення, де встановлена техніка, а також електроцит. Не можна дозволяти нікому, окрім компетентного спеціаліста, доторкатись до техніки і пристроїв електроживлення. Виключені пристрої не варто вмикати. Всю підключену до комп'ютера периферію слід сфотографувати або описати в протоколі, щоб було зрозуміло, які були з'єднання. Також варто звернути увагу на місце, де знаходиться комп'ютерна техніка, поруч можуть бути записані паролі, мережеві адреси та інші дані, – нерідко такі записи знаходяться неподалік, приклеєні до монітора або висять на стіні. Якщо принтер щось друкує, дочекайтеся закінчення друку. Усе, що знаходиться у вихідному лотку принтера, описується і вилучається на ряду з іншими носіями комп'ютерної інформації. Після цього комп'ютери треба вимкнути, це повинен зробити спеціаліст [3, с. 65].

Важливою є допомога спеціаліста й при вилученні інформації, що міститься в електронних реєстрах. У юридичній літературі пропонується два способи фіксації інформації, що знаходиться на web-сторінці:

- візуальна форма, в ході якої здійснюється лише візуальний огляд зображення на дисплеї пристрою: роздруківка web-сторінки (web-скріншот) та її огляд; фіксація особою контенту, що міститься на веб-сайті, шляхом його збереження на відповідних носіях (CD, DVD, магнітні диски) та ін.

- технологічна форма фіксації: отримання довідок від провайдерів (log-файли); миттєва фіксація web-сторінок за допомогою приватних онлайн-сервісів. За такої фіксації здійснюється фіксація не тільки візуального відображення, а й вихідного коду, URL-адреси web-сторінки та часу здійснення такої фіксації;

використання сервісу Internet Archive. WaybackMachine, який здійснює фіксацію змісту окремих web-сторінок [4; 5, с. 211-214].

Як свідчить практика, існує два основних способи вилучення комп'ютерної інформації: вивчення всієї комп'ютерної інформації безпосередньо під час обшуку з подальшим вилученням тільки тієї інформації, що уявляє інтерес для провадження, або вилучення всіх виявлених засобів комп'ютерної техніки з подальшим вивченням наявної на них інформації. Разом з тим, слід зазначити, що у ч. 2 ст. 168 КПК України йдеться, що вилучення таких інформаційних систем здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі слідчого судді, суду. Якщо електронні носії інформації не вказані в ухвалі, а їх вилучили, законодавець розцінює це як грубе порушення норм кримінального процесуального законодавства.

При вилученні об'єктів слід забезпечити, щоб було вилучено саме те, що має значення для кримінального провадження. Тому в разі, якщо планується вилучення документів, значення яких слідчий самостійно визначити не може, для участі в цій слідчій дії слід запрошувати фахівця відповідного профілю (бухгалтера, податківця, фахівця в галузі комп'ютерних технологій, експерта в галузі будівництва тощо). Проте, слідчі не завжди повністю використовують можливість залучення фахівців при підготовці та проведенні вилучення документів. Унаслідок цього суттєво знижується результативність і доказове значення таких слідчих дій, що загалом впливає на перспективи розслідування і судового розгляду кримінального провадження [2, с. 132].

При розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості використання спеціальних знань у різноманітних формах є вагомим інструментом для здобуття доказів. Залежно від способу вчинення шахрайських посягань слід залучати спеціалістів у вузьких галузях, нерідко групи фахівців відділів криміналістичного забезпечення слідчих управлінь Національної поліції, експертних та інших установ, зокрема, в галузі криміналістичного документознавства, ІТ-технологій та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Щербаковский М.Г., Кравченко А.А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с.
2. Попова І.М. Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла: дис. на здоб. наук. ступ. к.ю.н. зі спеціальності 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2011. 250 с.
3. Щербюк Х.В., Пядишев В.Г. Особливості вилучення комп'ютерної техніки під час проведення обшуку. *Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 23 листоп. 2016 р.). м. Кропивницький, 2016. С. 64-65.
4. Фіксація змісту веб-сторінки в мережі Інтернет як елемент здійснення права на захист авторських прав на твори, розміщені в мережі Інтернет: URL: <https://protocol.ua> (дата звернення: 12.03.2024).

5. Коршун О.В. Особливості залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 211-214.

6. Коршун О.В. Проведення обшуку та тимчасового доступу до речей та документів при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. *Юридична наука*. 2020. № 3. С. 199-204.

Напрям № 8

Сучасні проблеми нормативно-правового регулювання сфери техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення правосуддя

Поліна Антонюк

кандидатка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Катерина Кахнич

судова експертка сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Тернопіль, Україна

Ольга Улещенко

заступниця завідувача відділу забезпечення діяльності центру Київського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Київ, Україна

ЩОДО НАЛЕЖНОГО ОФОРМЛЕННЯ ДОДАТКІВ ДО ПРОТОКОЛУ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Відповідно до ст. 105 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «особою, яка проводила процесуальну дію, до протоколу долучаються додатки. Додатками до протоколу можуть бути: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерних даних та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків» [1, ст. 105].

Саме беззаперечне дотримання таких вимог щодо оформлення додатків до протоколу процесуальної дії, на думку законодавця, гарантуватиме допустимість використання в подальшому фактичних даних, що вони містять, як доказів. Важливість дотримання визначених вимог пояснюється тим, що згідно ст. 99 КПК України складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, належать до документів [1, ст. 99]. Документи, в свою чергу, відповідно до ст. 84 КПК України є

процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні. Таким чином, допустимість доказів, що містяться в протоколах процесуальних дій і додатків до них, визначається, перш за все, неухильним порядком їх складання (виготовлення), визначеним КПК України [1, ст. 93].

Важливо усвідомлювати, що законодавець не робить виключень для будь-яких додатків до протоколів, з урахуванням їх природи, сутності фактичних даних, що в них містяться, або механізму виникнення. Вимоги щодо оформлення додатків до протоколу процесуальної дії є однаковими для всіх видів додатків і мають бути дотриманні при долученні всіх об'єктів як додатків до протоколів процесуальних дій, що, власне, і забезпечить допустимість оперування ними (фактичними даними, що в них містяться) під час доказування.

За таких обставин доречно проаналізувати зміст вимог до оформлення додатків до протоколу процесуальної дії, що визначаються КПК України.

Так, по-перше, додатки до протоколів «повинні бути належним чином виготовлені» [1, ст. 105]. Належність виготовлення додатків, на нашу думку, повинна забезпечити відображення в них фактичних даних, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, у відповідній формі (придатній для подальшого сприйняття або безпосередньо учасниками кримінального провадження, або за допомогою технічних засобів), на відповідному матеріальному об'єкті.

Упакування додатків до протоколу «з метою надійного збереження» [1, ст. 105], на наш погляд, повинно забезпечити: 1) неможливість доступу до них сторонніх осіб; 2) збереженість для подальшого експертного дослідження з урахуванням природи додатку.

Така вимога щодо належного оформлення додатків до протоколів процесуальних дій, як засвідчення додатків «підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків» [1, ст. 105], вочевидь є гарантією підтвердження: процесуального шляху появи об'єктів, що долучаються як додатки; безсумнівності їх причинно-наслідкового зв'язку з фактами чи обставинами, що встановлюються під час кримінального провадження; законності їх вилучення/виготовлення; повноти їх форми та неупередженості їх змісту тощо.

В аспекті проведеного нами стислого аналізу вимог щодо належного оформлення додатків до протоколів процесуальної дії у кримінальному провадженні вважаємо за необхідне критично поставитися до правової позиції Касаційного кримінального суду Верховного суду України, викладеної у Постанові колегії суддів Третьої судової палати від 01.11.2023 по справі № 347/222/21 провадження № 51-5145км23 [2].

Так, звертаючись до Касаційного суду, захисник вбачав, що суд використав недопустимі докази – відомості, що містилися в «протоколі огляду місця події, оскільки фототаблиці до цього протоколу не засвідченні підписами понятих і слідчого (*а лише спеціаліста-криміналіста – примітка автора*), а в самому протоколі слідчої дії не зазначено, що фототаблиці є додатком до цього протоколу» [2].

Верховний Суд вважає ці доводи необґрунтованими. Свою позицію Верховний Суд обґрунтував наступним чином: «Відповідно до ч. 3 ст. 105 КПК додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

У зазначеній правовій нормі законодавець, не використовуючи сурядні сполучники, перелічує суб'єктів, які мають своїм підписом засвідчити додатки до протоколів. При цьому наявний безсполучниковий зв'язок у цій синтаксичній конструкції речення вказує на те, що закон у даному випадку не вимагає, щоб одразу всі перелічені суб'єкти засвідчували відповідні додатки. Навпаки, за змістом цієї статті, додаток до протоколу має бути засвідчений або слідчим, або прокурором, або спеціалістом, або іншими особами, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків (хоча це не виключає й можливості засвідчення додатку кількома особами).

Як зазначено вище, фототаблиця до протоколу огляду місця події була засвідчена підписом спеціаліста-криміналіста, який її виготовив, а тому, всупереч твердженням захисника, порушень вимог КПК в даному випадку допущено не було» [2].

Ознайомившись з правовою позицією суду, ми категорично не погоджуємося з таким тлумаченням відповідної кримінальної процесуальної норми! Більш того, варто зазначити, що при такому підході до оформлення додатків до протоколів процесуальних дій взагалі будь-які вимоги до них втрачають сенс, оскільки не усувають підстави для розумного сумніву щодо процесуального шляху появи додатків, їх причинно-наслідкового зв'язку з подією правопорушення, повноти їх змісту, і, як результату, - їх правової природи в цілому. Якщо додатки до протоколу не повинні бути засвідчені всіма суб'єктами, що приймали участь у їх вилученні /виготовленні, то що заважає несумлінним учасникам кримінального провадження замінити такі додатки, змінити їх зміст, замінити їх, зруйнувати частково або повністю тощо? Відповідь очевидна: ніщо не заважає. І, висловлюючи відповідну правову позицію, суд не може не усвідомлювати це. Тому дуже прикро спостерігати, коли суд замість того, щоб вживати заходів для забезпечення прав і свобод людей і гарантувати об'єктивне правосуддя відповідно до загальних засад кримінального провадження, своїми рішеннями створює підґрунтя для зловживань державою своєї влади та уповноваженими нею особами під час здійснення своїх функцій, особливо в такій чутливій сфері суспільних відносин як кримінальне провадження.

Дотримуючись формату викладення окресленої проблематики та уникаючи глибокого аналізу відповідності наведеної нами правової позиції суду іншим положенням КПК України в частині прав і повноважень учасників кримінального провадження, хочемо лише зазначити на те, що сама її наявність також створює умови для зловживань стороною обвинувачення під час доказування у кримінальному провадженні. Така позиція суду «покриває» та

узаконює існуючу хибну негативну практику органів досудового розслідування щодо невідповідного оформлення протоколів процесуальних дій. Мова йде про таку сталу практику, коли фототаблиця (ілюстративна таблиця) до процесуальної дії по результатах застосування технічних засобів фіксації під час її проведення долучається до протоколу як додаток не на момент складання протоколу, а вже після його оформлення та підписання всіма учасниками (в переважній більшості випадках). Але в самому протоколі процесуальної дії слідчим, дізнавачем, прокурором зазначається, що до протоколу долучена фототаблиця (ілюстративна таблиця). Відповідно, на такому додатку до протоколу не може бути підписів понятих (якщо тільки фототаблиця не виконана в момент проведення процесуальної дії, що цілком можливо за умов наявності відповідних технічних засобів), а наявний лише підпис спеціаліста, який її склав, та слідчого, який долучив фототаблицю до протоколу.

По факту, мова йде про службове підроблення як кримінальне правопорушення – слідчий, прокурор вносять завідомо неправдиві відомості в офіційний документ, зміст якого має юридичне значення. Оскільки до протоколу процесуальної дії не долучається фототаблиця, і суб'єкт складання протоколу усвідомлює це. Якщо немає технічних можливостей виготовити фототаблицю по результатах застосування технічних засобів фіксації безпосередньо під час проведення процесуальної дії та оформлення протоколу, то необхідно долучити до протоколу технічний носій інформації. В подальшому необхідно провести огляд такого технічного носія інформації як відповідну слідчу (розшукову) дію, скласти протокол огляду, виготовити фототаблицю (ілюстративну таблицю) та долучити її до протоколу огляду відповідно до порядку, визначеного КПК України, з дотриманням всіх процесуальних вимог як щодо складання протоколу, так і щодо оформлення додатків до протоколу процесуальної дії. Саме такий порядок гарантуватиме допустимість використання як доказів всіх фактичних даних, що містяться у визначених законодавцем процесуальних джерелах доказів.

Таким чином, не дивлячись на наявну правову позицію суду щодо належності оформлення додатків до протоколу процесуальної дії, заснованої на однобічному (синтаксичному) тлумаченні змісту ст. 105 КПК України [2], вважаємо за необхідне наголосити на обов'язковому посвідченні всіх додатків до протоколів процесуальних дій підписами всіх учасників відповідної процесуальної дії, а не будь-кого з них, або лише стороною обвинувачення.

Саме такий підхід до оформлення додатків до протоколів процесуальних дій, на наше обґрунтоване переконання, здатний забезпечити допустимість зібраних доказів та відповідність доказування загальним засадам, визначеним в ст. 7 КПК України. В протилежному випадку об'єктивність доказування ставиться під сумнів, що при наявній правовій позиції суду повністю підриває таку засаду кримінального провадження як змагальність сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р.

№ 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

2. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 01.11.2023 у справі № 347/222/21 (провадження № 51-5145км23). Єдиний державний реєстр судових рішень: офіційний веб-портал. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114726892> (дата звернення: 12.03.2024).

Напряг № 9

Проблемні аспекти методології та методики судової експертизи

Mariia Bobrova

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Natural Sciences and Methods of Their Education, Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vynnychenko, Kropyvnytskyi, Ukraine

PECULIARITIES OF DETERMINING THE SOURCES OF GENERATION OF REACTIVE OXYGEN SPECIES BY DIFFERENT COMPARTMENTS OF THE CELL

The formation of reactive Oxygen species (ROS) is a marker, initiator and indicator of cell damage [2-4]. Evaluation of the level and sources ROS generation was performed by spectrophotometric NBT test. For analysis, 0.1 g of tissue was homogenized with glass sand in 0.9 cm³ of phosphate buffer (pH = 7.4, composition per 1 dm³ of a solution – 5.37 g of KH₂PO₄ · 12 H₂O, 8.5 g of NaCl, 1.5 g NaOH). 0.05 cm³ of homogenate was taken in 3 tubes: 0.05 cm³ of buffer solution was added to I (to determine the total main unstimulated activity); in AI was added 0.05 cm³ of NaF solution (w = 0.01%, stimulation of Ca²⁺ messenger system); in III – 0.05 cm³ of yeast solution (w = 1%, stimulation of oxidative explosion), in IV – 0.05 cm³ of NADH solution (w = 3%, stimulation of mitochondrial generation), in V – 0.05 cm³ of NADPH solution (w = 3%, stimulation of microsomal generation). The samples were shaken for 2 min, added to each of 0.05 cm³ NBT, stirred, incubated in a thermostat at 24°C. After 30 minutes (for test tubes I– III) and after 10 minutes. (for IV–V tubes), 2 cm³ of solvent (dimethyl sulfoxide-chloroform in a volume ratio of 2:1) was added, shaken for 1 minute, and centrifuged for 5 minutes at 1500 rpm. From the obtained centrifugal, a colored supernatant was taken and photometered against the appropriate control at 540 nm on a microphotoelectrocolorimeter in a 1 cm³ cuvette 0.5 cm thick. To prepare the reagent control, the following solutions were poured into three tubes: 0.05 cm³ of a buffer, 0.05 cm³ of water, and 0.05 cm³ of NBT. Added: in I – 0.05 cm³ of water; in II – 0.05 cm³ of NaF solution (w = 0.01%); in II – 0.05 cm³ of yeast solution (w = 1%), in IV – 0.05 cm³ of NADH solution (w = 3%), in V – 0.05 cm³ of NADPH solution (w = 3%) were incubated min, for test tubes I–III, 10 min. for test tubes IV–V) in a thermostat at 24°C and eluted color. To build a standard calibration graph in test tubes typed 0.01, 0.02, 0.05, 0.07, 0.1, 0.2 cm³ NBT (w = 0.2%), 0.1 cm³ KOH (C (KOH) = 1 mol /dm³) and 0.1 cm³ of AK solution (18 mg /10 cm³), stirred and incubated for 10 min at 24 °C. The color of 2 cm³ of the solvent was eluted, the extinction (E) of each sample was determined and a calibration graph was plotted. According to the schedule, superoxide production was found in nmol per sample (n nmol •O₂⁻) and translated into nmol per g of tissue per second of incubation [1].

Biochemical analysis was carried out on the seeds of onions, which are in a state of rest and during the activation of germination processes. The analysis revealed the enhanced generation of superoxide in onion seeds of all studied varieties, which may

be explained by the fact that the seeds belong to the generative organ formed directly from the pistil of the flower. It should be noted that the seed cells are at rest, so the level of $\bullet\text{O}_2^-$ in them is lower compared to the flower. Attention is drawn to the experimentally established fact of the growth of $\bullet\text{O}_2^-$ generation at the initiation of seed germination, which confirms the participation of ROS in the start of germination processes. It should be noted that the detected increase in the level of $\bullet\text{O}_2^-$ is observed both when stimulated with NAD $\bullet$ H and under the action of NADP $\bullet$ H, NaF, and yeast in all experimental varieties of onions. The results of the analysis show that the largest increase in $\bullet\text{O}_2^-$ is observed when stimulated with a solution of NAD $\bullet$ H and NADP $\bullet$ H, which means that the largest contribution to increasing the concentration of $\bullet\text{O}_2^-$ when starting seed germination processes are mitochondria and microsomes, and for onion seed tissues "Globus" is dominated by microsomal generation, and for "Donetsk Golden" – mitochondrial. When comparing the increase in the level of $\bullet\text{O}_2^-$ under the action of NaF and yeast, it was found that stimulation by yeast enhances the generation of $\bullet\text{O}_2^-$ to a greater extent than the Ca^{2+} -messenger system.

REFERENCES:

1. Посібник з експериментально-клінічних досліджень в біології та медицині. Під ред. І. П. Кайдашева, О. В. Катрушова, В. М. Соколенко, О.І. Цебржинського. Полтава, 1996. 271 с.
2. Bobrova, M., Holodaieva O., Koval S., Kucher O., Tsviakh O. The effect of hypothermia on the state of the prooxidant-antioxidant system of plants. *Revista de la Universidad del Zulia*. 33. 2021. P. 82-101.
3. Marrocco I, Altieri F, Peluso I. Measurement and Clinical Significance of Biomarkers of Oxidative Stress in Humans. *Oxid Med Cell Longev*. 2017: 6501046.
4. Halliwell B. Reactive species and antioxidants. Redox biology is the fundamental theme of aerobic life. *Plant Physiol*. 2006;141:312–322.

Andriy Lozovyi

*head of the research sector in the field of information technologies of the Kirovohrad
Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine,
Kropyvnytskyi, Ukraine*

Oleksandr Yaroviy

*head of the automotive research sector, Lviv Research Expert Forensic Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, Ukraine*

BASIC METHODS FOR DETECTING SIGNS OF DIGITAL IMAGE EDITING

The rapid development of modern computer technologies and software not only contributes to the positive solution of various complex tasks that arise in all spheres of society, but also has a number of negative aspects, in particular, it creates an opportunity for digital editing of photo images. In today's reality, people can easily make changes to the image without leaving home with the help of a computer and software. A skilled user using special software designed for photo editing (for example, Photoshop, Gimp, Corel, etc.) can produce a fairly high-quality fake. Increasingly, the capabilities of digital photo editing are being used for criminal purposes. Therefore, law enforcement agencies are faced with the task of identifying such fake photographs. The study of photographic images and the detection of signs of making changes to them require certain knowledge from specialists, first of all, about the ways of making changes.

In general, common changes made to digital photographs are framing, retouching, collage of an image from several images, adding a new element or object to a photo image, removing an object or image element from a photo image using masking [1, p. 170].

Digital images of which there are doubts about their authenticity are examined on the monitor under magnification, which facilitates the search for signs that would indicate the presence of changes in them. In order to identify signs of falsification in a photo, a specialist must have an idea of exactly how and with which tools certain changes could have been made to it. This will make it possible to search for signs using certain software tools in the future. Even with a fairly high level of falsification of photo images, it is possible to detect and prove the presence of signs of photomontage.

The collage method is used in most cases when it is necessary to combine several images into one so that the combined image does not arouse suspicion. The beginning of the study of such a photo image is the analysis of possible ways of mounting the photo image and the determination of how many fragments or photos it could have been formed from. When examining such a photo in an enlarged view, first of all, you should pay attention to the objects, including their contours, depicted in the photo. Blurred contours of objects, blurred edges in certain places, different relative sizes of objects that actually have the same dimensions, the presence of a contour stroke of a different color than the background or object are signs of the presence of changes to it.

You should also pay attention to the presence of a shadow from the object, by which you can determine the location of the light source. So, if the light source in the image was at one point (for example, the photo was taken outdoors in sunlight), and the shadows from objects (or on objects) are at different angles, this is a direct sign of the presence of montage in the photo. A composite image may also show signs of missing certain elements of the subject that should actually be there. Also, one of the main features of the montage is the multi-angle location of the shadows from the objects.

A digital image as an object can be studied using the method of evaluating changes in the noise background of the image itself. Original photos are full of noise, which arises both from the matrix of the camera or scanner, from compression algorithms, and due to ordinary natural causes. Graphic editors do not create this noise, their tools often "smear" the noise of the original image. In addition, two images often have different levels of noise. Image retouching has gained significant popularity in the practice of image processing. Retouching mostly distorts the noise background of the image and can therefore be detected by noise analysis. A change in the noise background occurs in certain cases (photo montage, retouching, etc.), in the corresponding areas of the image in the case of applying digital editing tools and techniques to it. In many cases, the noise component of the image can be used as a sign that can indicate image editing, since usually the original images have a homogeneous noise background and can be disturbed in case of changes [2, p. 633].

The framing method is most often used when it is necessary to cut off a part of a photo image and thus hide some of its elements. This method is usually used to cut off the part of the image where the date and time of the photo was stamped by the digital camera, so in this way some people try to hide the time of photography.

The correctness of displaying the date and time of shooting on the photo image depends on the camera settings. In the settings of most digital cameras there is a section where the date and time are set. These settings are stored in the device's memory until the battery is removed for an extended period of time, in which case the date and time settings are lost and set to default the next time the battery is plugged in. Therefore, for a more complete and comprehensive study of photographs, it is desirable to submit the technical device with which they were made to the study together with them, and by analyzing the date and time settings of the device to determine the exact date of the photograph.

In general, the date and time of photo creation, as well as other parameters by which it was created, can be found in a special Exif file, which is created by the camera during shooting and is attached to the photo [2, p. 101].

However, despite the fact that Exif files provide a complete and comprehensive description of the process of obtaining an image, it is not worth relying on them as an evidence base, since any information can be entered into them with the help of special programs-editors of Exif files about the process of taking photos (although the information placed in Exif files can be edited by a rather narrow circle of people who have special skills in such manipulations).

Therefore, in order to detect signs of falsification in photographs, it is necessary not only to examine the information about the image in the Exif files, but also to

conduct a detailed enlarged review of the photograph for the presence of changes to them. Of course, it is becoming more and more difficult to detect high-level changes, which are becoming more and more common these days. To detect such changes, it is necessary to use the latest technologies and specialized software.

REFERENCES:

1. Біленчук П.Д. (2013). Деякі методи дослідження підроблених електронних фотозображень. Криміналістичний вісник. (1). 170-176.
2. Матвієнко М., Гринько Л. (2020). Дослідження цифрових фотозображень з метою виявлення ознак монтажу. Матеріали конференцій МЦНД, С. 100-102.

Петро Баранов

доктор геологічних наук, професор, старший судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Дніпро, Україна

Олена Сливна

кандидатка геологічних наук, судова експертка відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Дніпро, Україна

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ПРАЙС-ЛИСТІВ НА КУЛІ ТА НАМИСТА-КУЛІ З БУРШТИНУ

Прайс-листи на вироби з бурштину мають особливу актуальність при експертній оцінці, де об'єктивність і повнота досліджень є основними принципами судової експертизи. Тому створення прайс-листів, заснованих на економічних і зрозумілих розрахунках, стало головним завданням цих досліджень.

Відсутність Державних цін на вироби з бурштину дозволяють ринку формувати свою цінову політику щодо них, що, своєю чергою, викликає значні коливання цін з розбігом до 10 разів.

Відомо, що для визначення вартості виробу необхідно знати ціни на сировину і витрати на виготовлення виробу.

Для розв'язання поставленого завдання використовувалися преїскуранти ДГЦУ (Державного гемологічного центру України) без ПДВ [1], де визначено такі параметри: сорт, розмір фракції, вартість у \$/кг (державний документ, яким керуються офіційні служби України).

Витрати на виготовлення куль та їх реалізацію визначено на основі опрацювання експериментальних даних, отриманих під час проведення багатофакторних експериментів, та інших параметрів технологічного процесу (вихід придатного). Усе це показує, що вартість сировини для виготовлення куль у середньому становить 30% від вартості виробу, а вихід придатного 30% (це нижня межа, нижче за яку виготовлення куль стає не рентабельним).

Подальший розрахунок вартості виробів здійснювався за допомогою спеціального програмного забезпечення "AMBER-3". У результаті обробки аналітичних даних отримано таблицю (прайс-лист) з такими даними: вага зразка (фракції), вага кулі в грамах; розмір кулі (діаметр) у см і результати розрахунків вартості куль для чотирьох сортів бурштину (табл. 1).

Наведені результати демонструють, як параметри кулі впливають на її вартість, тобто вони перебувають у прямій залежності. Причому, у зразках з невисокою вагою вартість куль дуже низька, а в зразках з вагою понад 200 г вона різко зростає. У будь-якому разі, отримані результати дають ключ до розуміння формування цін на кулі з бурштину.

Таблиця 1. Прайс-лист на кулі з бурштину

Маса зразка, г	Маса кулі, г	Діаметр кулі, см	Вартість кулі, \$			
			1 сорт	2 сорт	3 сорт	4 сорт
1	0.3	0.83	0.2	0.07	0.03	0.03
2	0.6	1.05	0.4	0.13	0.07	0.07
2	0.6	1.05	1.2	0.87	0.69	0.43
5	1.5	1.42	3.0	2.17	1.73	1.08
5	1.5	1.42	5.8	4.17	3.33	2.08
10	3	1.79	11.7	8.33	6.67	4.17
10	3	1.79	29	21	17	10
20	6.01	2.26	58	42	33	21
20	6.01	2.26	120	86	69	43
50	15.02	3.06	301	215	172	108
50	15.02	3.06	394	282	225	141
100	30.03	3.86	789	563	451	282
100	30.03	3.86	980	700	560	350
200	60.06	4.86	1960	1400	1120	700
200	60.06	4.86	2485	1780	1424	890
300	90.09	5.56	3728	2670	2136	1335
300	90.09	5.56	4018	2870	2296	1435
500	150.15	6.6	6697	4783	3827	2392

Як видно з таблиці 1, вартість зразків однієї й тієї самої маси з різних фракцій сильно різниться. Наприклад, вартість зразка масою 2 г з фракції 2-5 г перевищує вартість такого ж зразка з фракції до 2 г у 3 рази. Водночас не зрозуміло, скільки коштуватиме, наприклад, куля вагою 3 г або 4 г, тобто ті кулі, які знаходяться між крайніми значеннями фракції. Для того, щоб дізнатися вартість таких куль (масою 3 г або 4 г, 15 г, 25 г тощо), складемо таблицю з інтервалом маси зразків в 1 г, а вартість фракції розіб'ємо на рівні частини (табл. 2). Наприклад, вартість фракції 2-5 г починається з 60 \$/кг (або 0,060 \$/г) і закінчується 182 \$/кг (або 0,182 \$/г) [1]. З останнього значення віднімаємо перше і ділимо на три інтервали, в результаті отримуємо вартість, на яку буде збільшуватися кожен інтервал $(182-60)/3 = 40,6$ \$/кг. І таким чином визначаємо вартість усіх інтервалів фракцій масою до 500 г.

Таблиця 2. Розрахунковий прайс-лист на кулі з бурштину

Маса зразка, г	Діаметр кулі, см	Вартість кулі, \$			
		1 сорт	2 сорт	3 сорт	4 сорт
1	0.81	0.20	0.07	0.03	0.03
2	1.02	0.40	0.13	0.07	0.07
3	1.17	1.00	0.56	0.41	0.28
4	1.29	1.88	1.24	0.96	0.61
5	1.39	3.03	2.17	1.73	1.08

Маса зразка, г	Діаметр кулі, см	Вартість кулі, \$			
		1 сорт	2 сорт	3 сорт	4 сорт
6	1.48	4.30	3.08	2.46	1.54
7	1.55	5.81	4.15	3.31	2.08
8	1.62	7.55	5.39	4.29	2.69
9	1.69	10	6.78	5.40	3.39
10	1.75	12	8.33	6.67	4.17
11	1.81	15	11	8	5
12	1.86	18	13	10	6
13	1.91	22	16	13	8
14	1.96	26	19	15	9
15	2.00	31	22	18	11
16	2.05	35	25	20	13
17	2.09	41	29	23	14
18	2.13	46	33	26	16
19	2.17	52	37	30	19
20	2.21	58	42	33	21
22	2.28	69	49	39	25
24	2.34	80	57	46	29
26	2.41	92	66	52	33
28	2.47	105	75	60	37
30	2.52	119	85	68	42
32	2.58	133	95	76	47
34	2.63	148	106	84	53
36	2.68	165	117	94	59
38	2.73	182	130	103	65
40	2.78	199	142	113	71
42	2.82	218	156	124	78
44	2.87	237	169	135	85
46	2.91	258	184	147	92
48	2.95	279	199	159	100
50	2.99	301	215	172	108

Знаючи вартість однієї кулі, можна розрахувати й вартість намиста-куль, тобто кількість намистин у нитці помножити на вартість кульок з урахуванням складання бус. У таблиці 3 наведено результати розрахункової вартості намиста-куль різних сортів. Коефіцієнт кореляції Пірсона становить 0,78, що відповідає міцному зв'язку між розміром намистин і вартістю намиста.

Якщо порівняти розрахункові ціни на намиста-кулі з їхніми ринковими цінами, то виходить, що вартість перших значно нижча за другі. Наприклад, середня розрахункова вартість намиста-куль (розмір намистин від 0,63 до 2,63 см) становить 937 \$, а їх вартість у ТМ "Янтар Полісся" (розмір намистин від 0,7 до 2,5 см) складає 2255 \$ (без урахування кольору бурштину, як і в преїскурантах ДГЦУ), тобто існує значна різниця – у 2,4 раза.

Таблиця 3. Прайс-лист на намисто-кулі з бурштину

Довжина нитки, см	Діаметр намистини, см	Вартість намиста-куль, \$			
		1 сорт	2 сорт	3 сорт	4 сорт
48	0.64	7.59	2.53	1.27	1.27
48	0.81	12	4.02	2.01	2.01
48	1.02	19	6.38	3.19	3.19
48	1.17	41	23	17	12
48	1.29	71	47	36	23
50	1.39	111	80	64	40
50	1.48	153	106	85	53
50	1.55	199	136	109	68
52	1.62	261	176	140	88
52	1.69	320	213	169	106
52	1.75	394	253	202	126
52	1.81	471	309	248	154
52	1.86	555	371	297	184
52	1.91	644	436	349	215
52	1.96	738	504	405	250
52	2.00	836	578	463	287
52	2.05	941	655	525	326
52	2.09	1049	737	590	367
52	2.13	1163	821	658	410
52	2.17	1281	910	728	454
52	2.21	1403	1002	802	502
52	2.28	1601	1143	914	572
52	2.34	1809	1291	1032	646
52	2.41	2026	1448	1155	724
52	2.47	2253	1609	1284	805
52	2.52	2490	1777	1418	889
52	2.58	2735	1952	1557	976
52	2.63	2990	2135	1701	1067

При чому розрахункова вартість намиста з намистинами маленького розміру дуже низька, що не можна сказати про ринкові ціни таких намист. Про це ми писали в попередніх статтях [2], де наголошується, що розрахункова вартість сировини не сходиться з цінами преїскурантів ДГЦУ. Звідси випливає, що вартість намиста, яке складається з намистин малого діаметра, є значно завищеною.

Водночас ринкові та розрахункові ціни на намиста з великими намистинами практично збігаються. У результаті аналізу встановлено, що намиста з діаметром намистин понад 2 см на ринку бурштину зустрічаються вкрай рідко, тоді як намиста з невеликим діаметром намистин - у надлишку.

Результати проведених досліджень, як зазначалося раніше, було отримано за допомогою програмного продукту "Amber-3", що забезпечує єдиний підхід до

розрахунків і підвищує об'єктивність досліджень. Також ця програма дає змогу залучити й інші параметри - задати будь-яку вагу зразка (фракції), будь-який інтервал між зразками й отримати прогнозні ціни на нові вироби з бурштину, тобто таким чином сформувані прейскуранти на товар.

Висновки.

1. Об'єктивність визначення вартості куль і намиста-куль з бурштину заснована на чинних прейскурантах ДГЦУ та технологічних параметрах, які було експериментально встановлено при виготовленні виробів.

2. Алгоритм визначення вартості виробів з бурштину дозволяє розробити прайс-листи на кулі та намиста-кулі, та отримати вдосконалені прейскуранти на бурштинову сировину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Довідник цін коштовного та декоративного каміння. 2021. № 1(48).
2. Kirin, R., Baranov, P., Shevchenko, S., & Korotayev, V. (2022). Method of price formation of amber samples on the basis of gemmological-consumer indicators. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 31(2), 321-332. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112230>

Микола Беднарчук

кандидат технічних наук, професор, завідувач відділу товарознавчих, автотоварознавчих, гемологічних та економічних досліджень Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Львів, Україна

Сергій Долинський

заступник завідувача відділу товарознавчих, автотоварознавчих, гемологічних та економічних досліджень – завідувач сектора товарознавчих та гемологічних досліджень Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Львів, Україна

Олександр Яровий

завідувач сектора автотоварознавчих досліджень, Львівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Львів, Україна

ВСТАНОВЛЕННЯ ЧИСЛОВИХ ЗНАЧЕНЬ КОЕФІЦІЄНТІВ КОРИГУВАННЯ НА ТОРГ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ВЗУТТЯ ЗИМОВГО ДЛЯ ЖІНОК

Актуальним товарознавчим дослідженням, яке спрямоване на виконання вимог Закону України «Про судову експертизу» в частині проведення судовими експертами повного дослідження і надання обґрунтованого та об'єктивного письмового висновку [1] – є встановлення числових значень коефіцієнтів коригування на торг, які потрібно використовувати судовим експертам товарознавцям при встановленні ринкової вартості окремих видів товарів [2].

Дане дослідження здійснено на прикладі взуття зимового для жінок та є складовою частиною комплексу робіт з обґрунтування, дослідження і встановлення зазначених коефіцієнтів для побутових виробів зі шкіри.

Встановлення числових значень коефіцієнтів коригування на торг, які потрібно використовувати судовим експертам товарознавцям при встановленні ринкової вартості зазначеного взуття, здійснено за авторським алгоритмом [3] і анкетною [4] з використанням платформи електронної торгівлі (онлайн-оголошень) OnLine eXchange (OLX), на якій наявна дуже широка аудиторія продавців [5], що відповідає вимогам маркетингових досліджень [6], і цю платформу найчастіше використовують судові експерти товарознавці для пошуку об'єктів порівняння при визначенні ринкової вартості товарів [7].

Для встановлення числових значень коригувальних коефіцієнтів досліджено усі пропозиції товарів за запитом «Взуття зимове жіноче шкіряне на OLX купити» в межах пошуку «Львів» та досліджено рубрику «OLX.ua - оголошення Львів - жіноче зимове взуття» станом на 26.01.2024 [8].

Загальний аналіз зазначеної пропозиції показує, що вона розміщена на 5 сторінках; складається із 175 оголошень, з яких 16 некоректні – одяг зимовий,

устілки для зимового взуття тощо; досліджуваний масив взуття зимового для жінок складає 159 пропозицій; оголошена продавцями ціна коливається в межах від 100 грн (№ 118) до 4700 грн (№ 82); пропозиції майже порівну складаються з товарів, які були у вжитку, та нових виробів, які не були у вжитку (табл. 1); окремі пропозиції нового взуття (№ 92, 84, 117, 121, 128, 140, 151) некоректні, оскільки у заголовку пропозиції автори пишуть, що взуття нове, а у тексті уточнюють, що одягали його один (чи кілька) разів, але взуття «має стан нового»; усі оголошення виставлені чи оновлені у 2023-2024 роках; окремі пропозиції повторюються на різних сторінках (наприклад, оголошення № 44 про дрібногуртовий продаж нових кросівок торговельної марки «Nike» моделі «Air Jordan» ціною 2399 грн).

Таблиця 1. Дані про взуття зимове для жінок і результати торгу

№	ЦС	НОТ	ТС	РТФ	№	ЦС	НОТ	ТС	РТФ
1	860-Г		н	50(5,9)	81	235			35(14,9)
2	250-Г		н	0	82	4700-Г	+	н	200(4,3)
3	1399			99(7,1)	83	3490-Г		н	190(5,5)
4	400			25(6,3)	84	400			50(12,5)
5	820		н	20(2,5)	85	500	+		100(20,0)
6	1200		н	150(12,5)	86	1500		н	100(6,7)
7	595			95(16,0)	87	743-Г		н	43(5,8)
8	1000	+	н	100(10,0)	88	1200		н	100(8,4)
9	600		н	50(8,4)	89	2200	+		300(13,7)
10	469-Г		н	69(14,8)	90	200	+		50(25,0)
11	400		н	20(5,0)	91	1000-Г		н	100(10,0)
12	700	+		100(14,3)	92	499			99(19,9)
13	500-Г		н	50(10,0)	93	400		н	50(12,5)
14	2300			300(13,1)	94	1900	+		200(10,5)
15	500-Г		н	50(10,0)	95	2490-Г		н	190(7,7)
16	1250-Г		н	150(12,0)	96	550			50(9,1)
17	1100-Г		н	100(9,1)	97	1260-Г		н	160(12,7)
18	880-Г		н	80(9,1)	98	300	+		100(33,4)
19	749-Г		н	49(6,5)	99	429-Г		н	29(6,8)
20	500	+		100(20,0)	100	420			20(4,8)
21	500-Г		н	50(10,0)	101	800	+		100(12,5)
22	950	+	н	150(15,8)	102	900			50(5,6)
23	850		н	50(5,9)	103	2100			100(4,8)
24	560			60(10,8)	104	990		н	40(4,1)
25	2150-Г		н	150(7,0)	105	1900	+	н	100(5,3)
26	1250-Г		н	150(12,0)	106	400	+		100(25,0)
27	1300-Г		н	520(40,0)	107	2000-Г		н	200(10,0)
28	1750-Г		н	250(14,3)	108	999-Г	+	н	199(19,9)
29	950		н	50(5,3)	109	899			99(11,2)
30	500		н	50(10,0)	110	200			0
31	220			20(9,1)	111	2750-Г		н	275(10,0)
32	235			35(14,9)	112	2800		н	100(3,6)
33	1400		н	100(7,2)	113	850			100(11,8)
34	1050-Г	+	н	150(14,3)	114	1800		н	0
35	600	+		100(16,7)	115	1000			100(10,0)
36	2490-Г		н	190(7,7)	116	550			50(9,1)
37	995			95(9,6)	117	3500			200(5,8)

38	1000			100(10,0)	118	100		0
39	340			40(11,8)	119	799-Г	Н	99(12,4)
40	950	+	Н	150(15,8)	120	2100		100(4,8)
41	1000	+	Н	150(15,0)	121	1400		200(14,3)
42	950			100(10,6)	122	1500-Г	Н	150(10,0)
43	300		Н	0	123	1900-Г	Н	200(10,6)
44	2399-Г		Н	199(8,3)	124	1100		200(18,2)
45	2000			150(7,5)	125	2100-Г	Н	200(9,6)
46	2500		Н	250(10,0)	126	1500	+	200(13,4)
47	2400		Н	100(4,2)	127	3000-Г	Н	200(6,7)
48	1000	+		150(15,0)	128	599		99(16,6)
49	259	+		59(22,8)	129	2400	Н	100(4,2)
50	799-Г			49(6,2)	130	320	+	70(21,9)
51	908		Н	58(6,4)	131	850-Г	Н	50(5,9)
52	1400		Н	100(7,2)	132	3400-Г	Н	200(5,9)
53	1080-Г		Н	180(16,7)	133	1400		200(14,3)
54	320			20(6,3)	134	2250-Г	Н	150(6,7)
55	500	+		100(20,0)	135	1800	Н	50(2,8)
56	420			70(16,7)	136	2590-Г	Н	190(7,4)
57	240			40(16,7)	137	1500		100(6,7)
58	500			50(10,0)	138	2950-Г	Н	150(5,1)
59	1200			100(8,4)	139	3290-Г	Н	190(5,8)
60	1500	+	Н	200(13,4)	140	900	+	100(11,2)
61	2250-Г		Н	250(11,2)	141	500		100(20,0)
62	880	+		180(20,5)	142	2000		150(7,5)
63	550	+		150(27,3)	143	2999	Н	199(6,7)
64	500		Н	50(10,0)	144	750	+	150(20,0)
65	1599	+	Н	199(12,5)	145	2500		200(8,0)
66	900			50(5,6)	146	600		100(16,7)
67	799-Г		Н	49(6,5)	147	3150	+	250(8,0)
68	200	+		50(25,0)	148	450		50(11,2)
69	3990			190(4,8)	149	1750	Н	150(8,6)
70	111			11(10,0)	150	630-Г	Н	80(12,7)
71	400	+		100(25,0)	151	1500		100(6,7)
72	1000			100(10,0)	152	850		100(11,8)
73	1350-Г		Н	150(11,2)	153	550		50(9,1)
74	900		Н	50(5,6)	154	699	+	149(23,0)
75	240			40(16,7)	155	1190		190(16,0)
76	500		Н	50(10,0)	156	1500	Н	вз
77	800			100(12,5)	157	2470-Г	Н	170(6,9)
78	450			50(11,2)	158	3500		200(5,8)
79	520-Г		Н	70(13,5)	159	2500	+	300(12,0)
80	1250			150(12,0)	Разом	34	80	111,7(10,7) ¹⁾

Примітка: У табл. 1 прийняті такі умовні позначення:

№ – умовний порядковий номер оголошення про продаж (зразка товару, що пропонується до продажу) на платформі OLX, який присвоєний кожному порядковому номеру, обраному генератором випадкових чисел;

ЦС – ціна на сайті оголошень про продаж сумочок жіночих шкіряних, грн.;

НОТ – наявність в оголошенні про продаж пропозиції про торг або умови, що ціна «Договірною»;

ТС – товарний стан: н – виріб не був у використанні (експлуатації), новий;
б/в – виріб був у використанні (експлуатації), уживаний;

РТФ – фактичний результат торгу (зменшення ціни) після розмови з продавцем (анкетування), грн(%);

г – дрібногуртова партія товару;

вз – відсутній телефонний зв'язок (комунікація) з продавцем;

¹⁾середнє арифметичне значення РТФ.

Встановлення числових значень результатів торгу і відповідних коригувальних коефіцієнтів здійснено у два етапи.

На першому етапі, що не передбачав особистого спілкування з продавцями, проведено аналіз змісту оголошень про продаж взуття зимового для жінок на предмет: чи оголошена продавцем ціна є «договірна»; чи є у тексті оголошення пряма пропозиція продавця про торг та пропозиції про додаткові, специфічні тощо форми і розміри знижок. В результаті цього встановлено (табл. 1):

а) кожен п'ятий продавець (34 продавці, або 21,4%) у момент виставлення свого товару для продажу висловив бажання домовлятися з потенційним покупцем про іншу (меншу) ціну, ніж означена в оголошенні, тобто, надавав можливість потенційному покупцеві здійснити торг, торгуватися;

б) вагому залежність між товарним станом пропонованого до продажу взуття та пропозицією його продавців про торг, оскільки торг передбачали лише 32,4% (або 11) продавців нового взуття та 67,6% (або 23) продавці взуття, яке було у використанні;

с) у текстах окремих оголошень міститься додаткова інформація продавців про непрямі знижки, інші форми та розміри знижок тощо. Наприклад, у пропозиції № 17 оголошена ціна складає 1100 грн, а у тексті – 1000 грн, у пропозиції № 141 – відповідно 500 грн та 400 грн, що вказує на надану продавцем знижку на товар без торгу; у пропозиції № 27 вказано про розпродаж і знижку, яка складає 40% від ціни на коробці; у пропозиції № 46 вказано, що покупцю взуття додається сумочка в подарунок, а в пропозиції № 93 – що при купівлі взуття продавець дарує покупцю щось зі своїх інших оголошень (очевидно, що зазначені подарунки також мають ринкову вартість, яку необхідно розцінювати як знижку); у тексті оголошення № 111 вказано, що при купівлі 2 пар взуття надається знижка 10%, а у тексті оголошення № 142 – про надання знижки на останню пару.

На наступному етапі проведена безпосередня телефонна розмова (торг) за авторською анкетой [4] особисто з кожним продавцем взуття зимового для жінок (крім тих, з ким не вдалось встановити телефонний зв'язок – продавець № 156) про можливість зменшення ціни, оголошеної на сайті (сторінці OLX), при умові купівлі відповідного товару. В результаті цього підтверджено (табл.1), що усі без винятку продавці, які у пропозиції про продаж взуття зимового для жінок заздалегідь зазначили, що оголошена ними ціна «Договірна», передбачають (закладають у процес купівлі-продажу) можливість торгу і надають її кожному

потенційному покупцеві ще до початку процесу купівлі-продажу; це практично однаково стосується виробів дорогих і дешевих, нових і уживаних та дозволяє стверджувати, що в умовах ринку пропозиція про торг продавців взуттєвих товарів, до яких відноситься взуття зимове жіноче, практично не залежить від оголошеної ними початкової ціни товарів і їх товарного стану.

Також встановлено, що із 159 продавців взуття зимового для жінок лише 5 (№№ 2, 43, 110, 114, 118), або 3,2% відмовились зменшити оголошену ціну при умові купівлі їхнього товару. Товарознавчий аналіз цих пропозицій (органолептичне дослідження за фотографічними зображеннями на сайті та описанням у тексті оголошення) дозволяє стверджувати, що основними причинами відмови вказаних продавців від зменшення заявленої ціни є невисока вартість товарів (від 100 грн (№ 118) – до 300 грн (№ 43), товарний стан (№ 2 – виріб новий) та специфічні умови продажу (у пропозиції № 114 у тексті оголошення про продаж зазначена неможливість торгу, оскільки пропонується до продажу за 1800 грн нове (не бувше у використанні) взуття, яке було придбане продавцем за 7500 грн). Під час анкетування не вдалось встановити телефонний зв'язок і, відповідно, опитати лише одного продавця (№156) взуття зимового для жінок.

Таким чином, результати анкетного опитування продавців взуття зимового для жінок на платформі OLX переконливо доводять, що після проведення процедури торгу знижку потенційним покупцям готові надати 96,9% опитаних або 96,2% загальної кількості зазначених продавців. Це варто вважати достатньо переконливим доказом доцільності та можливості використання коригування на торг у практичній діяльності судових експертів товарознавців при визначенні ринкової вартості взуттєвих товарів.

Не зважаючи на переважно невисоку ціну (середнє значення складає 1234 грн) продажу взуття зимового для жінок (табл. 1), абсолютна знижка, яку продавці погоджуються надати в результаті торгу, коливається в межах від 11 грн (№70) - до 520 грн (№ 27) і найчастіше (60,1%) складає до 100 грн включно. Відсоток знижки, який продавці погоджуються надати в результаті торгу, коливається в межах від 2,8% (№135) до 40,0% (№ 27) і найчастіше (72,6%) становить від 5,0% до 15,0%. На розмір знижки (абсолютний і відносний) не має суттєвого впливу кількість одиниць товару, яку бажає придбати покупець, оскільки у даній рубриці практично кожен третій продавець (28,3% або 45 продавців) надає дрібногуртові пропозиції, а розмір знижки, яку готові надати ці продавці, коливається в межах від 29 грн до 520 грн (або 5,8% - 40,0%). Середнє арифметичне значення знижки, яку опитані продавці взуття зимового для жінок надали в результаті торгу, становить 111,7 грн або 10,7%.

Отже, при визначенні судовими експертами товарознавцями ринкової вартості взуття зимового для жінок необхідно застосовувати коефіцієнт коригування на торг, числове значення якого становить 10,7%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судову експертизу. Закон України. Документ 4038-XII, Відомості

Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст.232.
 URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 10.01.2024).

2. Заяць Я. І., Беднарчук М. С. Про доцільність використання коригування на торг у судовій товарознавчій експертизі. Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 5.11.2019). Київ: КНДІСЕ Мініюсту України, 2019. С. 188-193.

3. Заяць Я. І., Беднарчук М. С. Обґрунтування гіпотези про доцільність використання коригування на торг у практиці оціночної діяльності. Актуальні питання експертної та оціночної діяльності : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Старобільськ – м. Полтава, 27–28 листопада 2019 року). Полтава : ПУЕТ, 2019. С.30-33.

4. Yaroslav Zaiats, Natalia Popovych, Mykola Bednarchuk (2023). Questionnaire for studying the process and result of the trading for the needs of forensic commercial examination and evaluation activity. Економіка і регіон № 1 (88). Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Полтава: Видавничий дім «Гельветика». С. 56-60. DOI: 10.26906/EiR.2023.1(88).2872 .

5. OnLine eXchange. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/OLX> (дата звернення: 10.01.2024).

6. Сенишин О. С., Кривешко О. В. Маркетинг. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка. 347 с.

7. Roman Zaiats. Legal aspects of the use of internet resources for adjustment of bargaining in the activities of forensic experts. Quality and certification of products. Articles from a international scientific and practical conference Dedicated to 100 years from Establishment of University of Economics (Varna, 13.05.2020). Издательство „Наука и икономика“ Икономически университет-Варна, 2020. С. 82-87.

8. Жіноче зимове взуття. Львів. URL:<https://www.olx.ua/uk/lvov/q> (дата звернення: 10.01.2024).

Ольга Гуржій

кандидатка технічних наук, завідувачка відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих та отруйних лікарських засобів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Дніпро, Україна

Катерина Щербак

судова експертка сектору дослідження наркотичних засобів відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих та отруйних лікарських засобів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Дніпро, Україна

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЩО ВИПУСКАЮТЬСЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЮ ПРОМИСЛОВІСТЮ

Незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин (НЗПР) – надзвичайно складне, багатогранне та водночас суспільно небезпечне явище у сучасному світі. З однієї сторони, вони є вкрай важливими та необхідними медичними препаратами, а з іншої сторони – їх незаконний обіг та зловживання ними заподіюють величезну шкоду. Насамперед це й деградація особистості наркомана, і потяг до вчинення різноманітних злочинів, і зниження матеріально-технічного та інтелектуального потенціалу суспільства, і погіршення його генофонду, і викривлення внаслідок «відмивання наркокоштів» законного розподілу матеріальних благ, і проникнення злочинців у державні та владні структури, і їх вплив на формування політики держав у злочинних інтересах, і багато чого іншого.

Існує широкий перелік лікарських препаратів, які реалізуються в аптечних пунктах, який підпадає під поняття «аптечні наркотики». Важливою особливістю цього списку є те, що перелік наркотиків постійно змінюється та доповнюється. Через необґрунтоване та неправильне застосування, ліки, які допомагають вилікувати ті чи інші захворювання, стають небезпечними наркотичними засобами, що викликають залежність – лікування аптечної наркоманії є дуже складним та тривалим процесом. Основними ефектами, які отримують після вживання аптечних наркотиків, є уявні: розслаблення, апатія, підвищена розумова працездатність, ейфорія, підвищена активність, психічні реакції у вигляді галюцинацій. При передозуванні настає повна апатія, байдужість, що змінюються депресивними станами.

Найчастіше в рекреаційних цілях вживаються лікарські засоби, які містять у своєму складі метадон, бензодіазепіни, барбітурати, опіати. На дослідження можуть надходити такі торгівельні назви лікарських засобів: метафін, сібазон,

бупрен, актик, ефіна та ін. У зв'язку з цим експерт повинен володіти техніками застосування специфічних підходів до оцінки зовнішнього вигляду та визначення тотожності цих об'єктів, що включає в себе візуальний огляд, аналіз стану упакування, перевірку номерів серій, дозування та іншого маркування. Вищевказані дії можуть відрізнятися від методів, які використовуються при аналізі наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, виготовлених нелегально.

Перед проведенням якісного дослідження наданих на експертизу зразків варто провести морфологічне дослідження наявних об'єктів, визначити їхню тотожність та здійснити групування за однаковими ознаками. Потім з кожної групи відібрати репрезентативну пробу та провести її попереднє якісне визначення.

Відповідно до керівництва з відбору репрезентативних проб (ООН) існує декілька методів відбору проб, серед яких найбільше використання отримали гіпергеометричний та байєсівський. Кожен з цих методів має певні обмеження щодо застосування, залежно від питань, які поставлені експертові, кількості наданих об'єктів та можливості їх ототожнення.

Задля визначення подальшого ходу дослідження на початковому етапі експертом проводиться визначення морфологічних ознак наданих об'єктів. На цій стадії експертизи проводять зважування одиниці лікарського засобу (таблетки, вмісту ампули, капсули тощо), за необхідністю визначення його геометричних параметрів, вивчення наявних тиснень, наявності оболонок і т.д.

Після проведення ототожнення та відбору репрезентативних проб проводиться процедура пробопідготовки для подальшого аналізу. У зв'язку з тим, що в наданих на дослідження лікарських засобах підконтрольні речовини знаходяться у невеликих кількостях, а також в сумішах з іншими додатковими речовинами, дослідження методом крапельних кольорових реакцій та тонкошарової хроматографії може бути не результативним через низьку чутливість даних методів.

Під час дослідження лікарського засобу, який у своєму складі може містити невідомий НЗПР, враховуючи форму та агрегатний стан лікарського засобу (таблетки, капсули, спреї, каплі, рідини в ампулах, креми, гелі, сиропи, емульсії, трансдермальні пластри, желатинові форми) можливі різні варіанти пробопідготовки (подрібнення, гомогенізація, центрифугування, розчинення, екстракція, переекстракція, відстоювання, нагрівання, висушування, дериватизація та інш.). Зважаючи на хімічну структуру досліджуваної речовини, яка ймовірно міститься у складі лікарського засобу, який є об'єктом дослідження для екстракції, використовують розчинники різної полярності, серед яких найбільш доступними та відносно безпечними є метанол, гексан, хлороформ та дихлорметан.

Для швидкої попередньої ідентифікації наданих на дослідження лікарських засобів, які ймовірно у своєму складі можуть містити НЗПР можна використовувати метод інфрачервоної спектроскопії. Даний метод має ряд переваг, серед яких:

1. Швидкість аналізу: інфрачервона спектроскопія дозволяє проводити аналіз швидко, що особливо важливо для великого обсягу зразків.
2. Не деструктивність: зберігає цілісність зразків, тобто не змінює їхню структуру чи властивості.
3. Можливість аналізу нативних зразків: при певних умовах не потребує спеціальної підготовки зразків перед аналізом, що зменшує час та витрати.
4. Комплексний аналіз: Можливість одночасного визначення різних компонентів у складі препаратів.

Проте, існують певні недоліки, які можуть приводити до помилкової інтерпретації спектрів, особливо у складних зразках з численними компонентами, серед яких найсуттєвішими є :

1. Складність інтерпретації: інфрачервона спектроскопія може бути складною в інтерпретації, особливо коли в зразках присутні різні компоненти або домішки. Це особливо важливо у випадку наркотичних засобів, де можуть бути присутні різні речовини або їхні похідні.
2. Неоднорідність зразка: у випадку фармацевтичних препаратів може виникати проблема неоднорідності зразка, коли різні компоненти розташовані в різних частинах таблетки або капсули. Це може ускладнити аналіз та зробити його менш точним.
3. Обмежена чутливість: інфрачервона спектроскопія може мати обмежену чутливість до деяких типів сполук, що може зробити її менш ефективною у виявленні деяких наркотичних засобів, особливо у низьких концентраціях або в складних матрицях.

Отже, з огляду на вищевказане даний метод дослідження в контексті експертизи лікарських засобів, які містять НЗПР має певні обмеження і може застосовуватися лише в певних випадках, коли на думку експерта це буде максимально ефективно.

Найбільш поширеним та точним методом дослідження таких об'єктів є проведення газорідинної хроматографії (ГРХ) або газової хроматографії (ГХ) з подальшим детектуванням за допомогою мас-селективного чи полум'яно-іонізаційного детекторів. Цей метод дійсно вважається одним з золотих стандартів у дослідженні НЗПР, які надходять у вигляді фармацевтичних препаратів. Ось деякі переваги, які роблять ГРХ таким ефективним методом в цій області:

1. Висока чутливість: ГРХ та ГХ може детектувати дуже малі кількості речовин, що робить його ефективним для виявлення навіть слідових кількостей наркотиків у фармацевтичних препаратах.
2. Висока роздільна здатність: ГРХ та ГХ здатна розділити різні компоненти у складних зразках, що робить його ідеальним для аналізу складних фармацевтичних препаратів, включаючи ті, що містять наркотичні речовини.
3. Точність та відтворюваність результатів: ГРХ та ГХ є досить точним та відтворюваним методом, що дозволяє отримувати надійні результати, які можуть використовуватися в доказовій базі під час судового процесу чи

інших правових контекстах.

4. Широкий діапазон застосування: ГРХ та ГХ може бути використаний для аналізу різних класів НЗПР, включаючи опіоїди, кокаїн, канабіноїди тощо.
5. Можливість кількісного аналізу: ГРХ та ГХ дозволяє виконувати кількісний аналіз, що означає, що він може бути використаний для визначення концентрації НЗПР у фармацевтичних препаратах.
6. Невелика кількість зразка для дослідження: дозволяє прискорити процес аналізу та заощаджує час, необхідний для підготовки та проведення експерименту; сприяє економії реагентів, розчинників та інших матеріалів, що використовуються під час хроматографування.

У разі надходження лікарських засобів із дуже низькою концентрацією діючої речовини, чутливість ГХ з мас-селективним детектором можна підвищити зміною режиму приладу з режиму хроматографування за повним іонним струмом (SKAN) на режим сканування за вибраними іонами (SIM).

Тож, експертиза наркотичних засобів та психотропних речовин, що випускаються фармацевтичною промисловістю має певні особливості та часто потребує нестандартного підходу до процедури відбору проб та підготовки до проведення аналізу, а також високих професійних навичок експерта щодо ідентифікації отриманих результатів.

Ольга Донцова

головна судова експертка лабораторії економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна

Олександра Мануленко

старша наукова співробітниця лабораторії економічних, товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ОЦІНКИ ТОВАРІВ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Актуальність даної статті визначена необхідністю висвітлення окремих положень загальних методик у період дії воєнного стану, єдиних підходів та методів з питань призначення та проведення судових товарознавчих експертиз у справах про незаконний обіг гуманітарної допомоги, оскільки на даний час відсутні методичні матеріали з вирішення проблемного питання з оцінки товарів гуманітарної допомоги.

Розгляд актуальних проблемних питань на останніх засіданнях секції судової товарознавчої експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, показує, що до цього часу у повній мірі не усунена проблема методичного регулювання з оцінки товарів гуманітарної допомоги.

В ході проведення численних експертиз з оцінки певних груп товарів, призначених правоохоронними органами, ставилися питання з визначення якості та вартості наданих та не наданих на дослідження товарів гуманітарної допомоги. Проблема вирішення цих питань полягає саме у ідентифікації такої продукції з маркуванням на іноземній мові. В методичних матеріалах, раніше які використовувались в експертній товарознавчій практиці, продовольча продукція маркована іноземною мовою приймалась такою, що не задовольняла за реквізитами маркування вимогам ДСТУ та законодавству України і реалізації на території України не підлягала [1, с.261]. Але на момент дії воєнного стану, ситуація на ринку певних видів продовольчих та непродовольчих товарів, машин, обладнання, сировини змінилась, реалізація імпортованих певних видів товарів з маркуванням на іноземній мові стала можливою за умов, наведених у законних та підзаконних документах, зокрема ПКМ від 9 березня 2022 р. № 234 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ України № 922 від 19.08.2022) Про заходи щодо забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів, Законі України від 15.03.2022. № 2120-ІХ Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. У

справах про незаконний обіг гуманітарної допомоги, а саме, у справах з кваліфікуючими обставинами злочину про привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, будь-які із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 185-187, 189-191, 262 КК України або за попереднім зговором групою осіб; у великих розмірах тощо, правоохоронні органи звертаються до експертних установ з проханням провести товарознавчі дослідження споживчих товарів, машин, обладнання, сировини та інших товарів з гуманітарної допомоги.

У багатьох випадках, відсутність методичних матеріалів з цього актуального питання, перешкоджає судовим експертам-товарознавцям у скорочені терміни провести такого роду товарознавчі дослідження.

Так, з практичного досвіду експертів-товарознавців Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України буде у перше розроблений алгоритм визначення ринкової вартості гуманітарних товарів з урахуванням експертного прийому, який полягає в застосуванні методу масової оцінки, а саме у визначенні загальної вартості майна, з використанням стандартної методології та стандартного набору вихідних даних. На сьогоднішній день перед експертами дуже часто постає задача щодо визначення ринкової вартості великих масивів товарів іноземного походження. При чому така масова оцінка проводиться, як правило, в умовах досить обмеженого терміну часу (а подекуди і вихідних даних), проте потребує достатньо високого рівня достовірності та точності.

Найбільш типовою є задача, коли протягом до 10-30 днів експерту необхідно визначити вартість декількох тисяч одиниць товару, маючи у своєму розпорядженні лише дату оцінки, перелік такого майна у форматі таблиці Microsoft Excel із зазначенням узагальнених характеристик товару: найменування товару та виробника, дата виробництва або кінцевого терміну використання та основні характеристики; об'єм, маса тощо [2].

Загальний алгоритм експрес-розрахунку ринкової вартості досліджуваного майна на дату оцінки у такому випадку виглядатиме наступним чином:

1. Розподіл всього оцінюваного товару на декілька окремих груп (споріднених за своїми характеристиками), з урахуванням його класифікаційних та узагальнених товарних характеристик (найменування, цільового призначення об'єктів оцінки) тощо за ідентифікаційними ознаками.

2. Підбір конкурентоспроможних аналогів.

3. Визначення діапазону цін на функціональні аналоги.

4. Визначення ринкової вартості майна, зазначеного в переліку по справі, виходячи з споживчих властивостей наданих або не наданих для дослідження об'єктів, з урахуванням основних принципів, передбачених в Національному стандарті № 1 Загальні засади оцінки майна і майнових прав, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р. N 1440, а саме: «6. Принцип попиту та пропонування відображає співвідношення пропонування та попиту на подібне майно. Відповідно до цього принципу під час проведення оцінки враховуються ринкові коливання цін на подібне майно та інші фактори,

що можуть привести до змін у співвідношенні пропонування та попиту на подібне майно. 7. Принцип заміщення передбачає, що за придбання майна не сплачується сума, більша від мінімальної ціни майна такої ж корисності, яке продається на ринку» [3].

Акцент при визначенні вартості товарів гуманітарної допомоги по суті полягає у тому, що за придбання майна не сплачується сума, більша від мінімальної ціни майна такої ж корисності, яке продається на ринку. У представленому алгоритмі експрес-розрахунку ринкової вартості оцінюваного майна найбільшу складність для експертів-товарознавців становить саме ідентифікація товарів іноземного походження та підбір аналогів [4, с.21].

Усунути це проблемне питання в експертній судовій товарознавчій практиці, допоможе науково-дослідна робота за темою: «Розробка методичних рекомендацій з судово-експертних досліджень товарів у справах про незаконний обіг гуманітарної допомоги», яка запланована відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України на 2004-2005рр.

У результаті виконання теми будуть розроблені методичні рекомендації з проведення судово- експертизи з судово-експертних досліджень товарів у справах про незаконний обіг гуманітарної допомоги; встановлені межі компетенції експертів - товарознавців при проведенні судово-товарознавчих експертиз у справах про незаконний обіг гуманітарної допомоги; визначені предмет та завдання даної судової експертизи; запропоновано декілька підходів та методів з проведення судово-товарознавчої експертизи з судово-експертних досліджень товарів у справах про незаконний обіг гуманітарної допомоги з метою визначення вартості гуманітарних товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Донцова О. С. Судова товарознавча експертиза. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта/авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків. Право, 2016. С. 246-301.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. (зі змінами та доповненнями) : затв. наказом Міністерства юстиції України URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (дата звернення 04.03.2024)
3. Національний стандарт №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р. № 1440 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.03.2024)
4. Методика визначення вартості майна. Реєстраційний код № 12.1.15. С. 21-32.

Євген Киричек

*завідувач сектору вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень
Чернігівського НДЕКЦ МВС України, м. Чернігів, Україна*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІДНЕСЕННЯ УНІФІКОВАНИХ ЗАПАЛІВ РУЧНИХ ГРАНАТ МОДЕРНІЗОВАНИХ УЗРГМ (УЗРГМ-2) ДО КАТЕГОРІЇ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ПРИ ВИКОНАННІ ВИБУХОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Із набуттям Україною незалежності в Експертній службі МВС були створені вибухотехнічні підрозділи, першочерговим завданням яких стала розробка методичної бази, проведення експертиз та досліджень на належному науково-технічному рівні. У період 90-х рр. одна із перших проблем, яка постала перед експертами – це невідповідність та не узгодженість науково-методичної літератури з нормативно-правовою базою Експертної служби України.

Починаючи з 1992 р. єдиними актуальними джерелами залишилися роботи Ю. М. Дільдіна, В. В. Мартинова, А. Ю. Семенова, А. А. Шмирьова. Лише у 2011 році спільними зусиллями фахівців ДНДЕКЦ, КНДІСЕ та інших експертних установ України було розроблено Методику комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху [1]. Однак, не зважаючи на це, в експертній практиці виникло безліч суперечливих та проблемних питань.

Так, під час проведення класифікаційних досліджень одним із головних питань, яке ставиться органами досудового розслідування на вирішення експерта під час дослідження уніфікованих запалів ручних гранат модернізованих УЗРГМ (УЗРГМ-2) (далі – запал УЗРГМ (УЗРГМ-2)), є: «Чи відноситься наданий на дослідження предмет до категорії боєприпасів або вибухових пристроїв?», а на сьогоднішній день серед судових експертів-вибухотехніків немає єдиної думки щодо належності вказаних запалів до категорії вибухових пристроїв.

Відповідно до Методики комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху [1], вибуховий пристрій – спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом пристрій одноразового застосування, який за певних обставин спроможний до вибуху з утворенням уражаючих факторів за допомогою використання енергії хімічного вибуху.

Належність об'єкта до вибухового пристрою промислового виготовлення визначається за наявністю в нього сукупності таких загальних криміналістичних ознак:

- призначення для ураження цілей факторами вибуху, що уражають;
- придатність для поразки цілей шляхом здійснення вибуху.

Призначення для ураження цілей визначається за наявністю в об'єкта сукупності конструктивних ознак, характерних для певного типу, виду, зразка вибухового пристрою промислового виготовлення.

До основних конструктивних ознак вибухових пристроїв промислового виготовлення слід віднести:

- наявність заряду вибухової речовини;
- наявність засобу підриву;
- поєднання в єдину конструкцію заряду вибухової речовини та засобу підриву.

Придатність для ураження цілей обумовлюється:

- наявністю складових частин вибухового пристрою, що забезпечують можливість здійснення вибуху;
- здатністю під час вибуху створювати уражаючі фактори з забезпеченням їх кількісних параметрів, достатніх для ураження цілі [1].

Запали УЗРГМ (УЗРГМ-2) складаються з ударного (накольного) механізму та власне запалу [1; 2]. При цьому власне запал складається з втулки сповільнювача, капсуля-запалювача, сповільнювача і капсуля-детонатора, який споряджений ініціюючими та бризантними вибуховими речовинами (зображення 1, 2) [2].

Зображення 1.

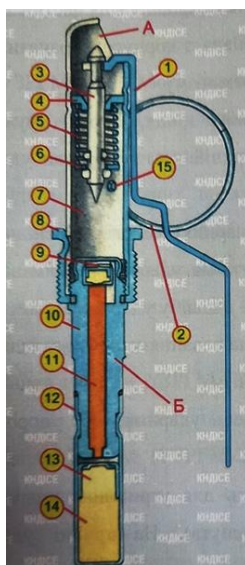

Рисунок 39. Запал гранати УЗРГМ (УЗРГМ-2):

А – ударний механізм; Б – власне запал;
 1 – спусковий важіль; 2 – кільце; 3 – ударник;
 4 – напрямна шайба; 5 – бойова пружина; 6 – шайба ударника; 7 – трубка ударного механізму;
 8 – з'єднувальна втулка; 9 – капсуль-запальник;
 10 – втулка сповільнювача; 11 – піротехнічний сповільнювач; 12 – гільза; 13 – ініціюючий заряд детонатора; 14 – бризантна вибухова речовина детонатора; 15 – запобіжна чека.

Зображення 2.

Зображення 1, 2. Вигляд запалу УЗРГМ (УЗРГМ-2) з інформаційного джерела [2] та його будова

Отже, розглянувши конструкцію запалів УЗРГМ (УЗРГМ-2), можна стверджувати, що вони мають всі основні конструктивні ознаки вибухових пристроїв промислового виготовлення - заряд вибухової речовини та засіб підриву, які поєднані в єдину конструкцію.

Варто вказати, що хоча за своїм прямим призначенням запал УЗРГМ (УЗРГМ-2) призначений для підриву розривного заряду гранат типу Ф-1, РГД-5, РГ-42 [2], але при його підриві, окремо від корпусу гранати, утворюються уражаючі фактори, а саме уламки від корпусу власне запалу, бризантна і фугасна дії та інше, яких достатньо, щоб за певних умов нанести ураження людині та спричинити травми, у тому числі несумісні з життям.

Проте, відповідно до згаданої Методики [1], запали УЗРГМ (УЗРГМ-2),

ураховуючи їх призначення, до категорії вибухових пристроїв не відносяться, а являються засобами підризу (детонування), хоча в інших інформаційних джерелах [2], прямо вказано, що дані запали є вибуховими пристроями промислового виготовлення, і навіть імітаційні запали даного типу, які замість ініціюючих і бризантних вибухових речовин споряджені зарядами димного пороху типу ДРП № 1, № 2 або № 3, являються вибуховими пристроями малої потужності.

Одночасно з наведеними вище протиріччями, які містяться в інформаційних джерелах [1, 2], в абзаці другому пункту 4.8.2 Методики комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху [1] зазначено, що питання щодо віднесення до вибухових пристроїв промислового виготовлення деяких потужних засобів підризу (електродетонаторів, капсуль-детонаторів, запалів до гранат, підривачів) вирішується у кожному випадку індивідуально, залежно від конструктивних особливостей наданих на дослідження об'єктів та наявності у них достатніх уражаючих факторів вибуху, що притаманні вибуховому пристрою. Водночас у самій Методиці [1] відсутні критерії визначення достатності уражаючих факторів вибуху, притаманних вибуховим пристроям.

Наявність вказаних вище протиріч створює розбіжності в підходах судових експертів до вирішення питань віднесення запалів УЗРГМ (УЗРГМ-2) до категорії вибухових пристроїв і висновок за результатами дослідження складається з урахуванням практичного експертного досвіду експерта та використаних інформаційних джерел.

Таким чином, з метою забезпечення єдиного підходу судових експертів до вирішення питань щодо віднесення запалів УЗРГМ (УЗРГМ-2) до вибухових пристроїв промислового виготовлення, необхідно переглянути основні визначення таких термінів, як вибуховий пристрій промислового виготовлення та боєприпас, призначення і придатність до вибуху, які наведені в Методиці [1] та привести у відповідність з їх технічними ознаками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху /Прохоров-Лукін Г.В., Пащенко В.І., Биков В.І., Радкевич Д.А. та ін. Київ: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. 216с.
2. Методичний посібник. Технічні характеристики та матеріальна частина ручних гранат, гранатометів і боєприпасів до них /С.Г. Луценко, Ю.П. Приходько В.П. Багрій та ін. УкрДГРІ, 2019. 291с.

Ярослав Крупка

*судовий експерт лабораторії електро та пожежнотехнічних,
трасолого-балістичних, фізичних, хімічних, біологічних досліджень та
досліджень питань безпеки життєдіяльності Одеського науково-дослідного
інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Одеса, Україна*

ПЕРВИННІ СЛІДЧІ ДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НАДЗВИЧАЙНИХ ПОДІЙ У ГІРНИЧІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ. ОГЛЯД І ВИЛУЧЕННЯ ДОКУМЕНТІВ

Практика проведення судових гірничотехнічних досліджень щодо фактів порушень правил охорони праці на підприємствах гірничої промисловості свідчать про те, що порядок огляду й вилучення документів при розслідуванні злочинів даної категорії має винятково важливе значення при призначенні експертизи й у процесі підготовки висновку.

Основною задачею своєчасного вилучення й огляду документів є запобігання можливості їхнього знищення, внесення в них виправлень, дописок, заміни оригіналів і так далі. Перераховані вище видозміни документів, що регламентують ведення гірничих робіт, при виконанні яких допущені порушення техніки безпеки, значно утруднюють дослідження механізму події, встановлення її причин і обставин, пошук винних осіб, а в окремих випадках виконання цих робіт стає неможливим. Суттєвою умовою правильного вирішення поставлених перед експертом завдань є надання експерту належних матеріалів справи.

У відповідності до вимог ст. 69 КПК [1], слідчі і судді зобов'язані надати експерту право знайомитись з матеріалами справи, що відносяться до експертизи.

Як показує експертна практика, для встановлення причин і умов нещасного випадку або аварії експерту потрібна вичерпна інформація про сам нещасний випадок (аварію) і фактичні дані про подію й обставини, що передували йому. У відповідності до вимог Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві [2], така інформація міститься в наступних документах і матеріалах спеціального розслідування нещасного випадку:

- копії рішення Кабінету Міністрів України або наказ органів державного нагляду за охороною праці про організацію спеціального розслідування нещасного випадку;
- акті спеціального розслідування нещасного випадку;
- протоколи огляду місця, де стався нещасний випадок;
- ескізи місця нещасного випадку, аварії;
- планах, схемах, ескізах, фотознімках та відеозйомках місця нещасного випадку, пошкодженого об'єкта, обладнання, устаткування тощо;
- протоколах рішень комісії із спеціального розслідування про розподіл функцій між членами цієї комісії, які беруть участь в розслідуванні, призначення

експертної комісії;

- приписі посадової особи органу державного нагляду за охороною праці за формою Н-9 (якщо він видавався) [2];

- копії акту за формою Н-1 на кожного потерпілого окремо [2];

- медичному висновку про заподіяну смерть або характер травми потерпілого, а також про наявність у його організмі алкоголю чи наркотиків;

- висновках лікувально-профілактичного закладу про розслідування випадків виявлення гострих професійних захворювань (отруєнь), результатах вимірів і лабораторних досліджень виробничих факторів трудового процесу;

- протоколах опитувань та пояснювальних записках потерпілих, свідків та інших осіб, причетних до нещасного випадку;

- копіях документів про проходження потерпілими навчання та інструктажів з охорони праці;

- копіях приписів, що стосуються нещасного випадку, виданих роботодавцеві державними інспекторами до настання нещасного випадку і під час його розслідування;

- копії наказу роботодавця про здійснення запропонованих заходів щодо запобігання виникненню подібних випадків, а також про притягнення до відповідальності працівників, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці. Цей наказ складається після розгляду акту спеціального розслідування.

- повідомленні роботодавця про нещасний випадок (про груповий нещасний випадок, нещасний випадок із летальним наслідком, випадок смерті, а також зникнення працівника під час виконання ним трудових обов'язків), які той направляє.

у відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду за формою, що встановлюється цим Фондом;

якщо потерпілий є працівником іншого підприємства, на це підприємство;

у разі нещасного випадку, що стався внаслідок пожежі, у відповідні органи державної пожежної охорони;

у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння), у відповідні установи (заклади) державної санітарно-епідеміологічної служби;

- фотознімках місця нещасного випадку, пошкодженого об'єкта, устаткування, інструмента, які зобов'язаний зробити роботодавець;

- результатах необхідних лабораторних досліджень і випробувань, технічних розрахунків та інших робіт, проведених роботодавцем;

- обґрунтованих рекламаціях, які роботодавець зобов'язаний скласти у випадку аварії та направити проектній організації, заводові - виготовлювачу устаткування, конструктивні, технологічні або інші недоліки якого обумовили надзвичайну ситуацію, а їх копії - органам, до сфери управління яких належить підприємство, проектна організація або завод-виготовлювач (у разі його відсутності - відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування). За видами робіт і устаткування, на які видається дозвіл (ліцензія) на проектування або виготовлення, копія рекламації також

надсилається органів, який видав дозвіл (ліцензію) на проектування або виготовлення устаткування;

- письмовій інформації про здійснення заходів, запропонованих комісією з розслідування, яку роботодавець подає організаціям, представники яких брали участь в розслідуванні, у терміни, зазначені в акті розслідування аварії;

- журналі реєстрації аварій;

- відомості щодо втрат, викликаних аварією, що сталася;

- матеріалах розслідування відповідних державних органів нагляду за безпекою праці;

- висновках державних органів нагляду за безпекою праці про нещасний випадок й осіб, які допустили порушення нормативних актів;

- заявах потерпілого чи особи, яка представляє його інтереси;

- скаргах, або інших документах, які складаються при незгоді з висновками розслідування обставин та причин нещасного випадку;

- приписах посадових осіб Державного комітету України з нагляду за охороною праці за формою Н-9 ;

- матеріалах оскарження приписів посадових осіб Державного комітету України з нагляду за охороною праці (у разі незгоди роботодавця з приписом) та результатах розгляду матеріалів оскарження;

- повідомленнях про професійне захворювання (отруєння) за формою П-3;

- картах обліку гострого професійного захворювання (отруєння) за формою П-5;

- санітарно-гігієнічній характеристиці умов праці, яка складається відповідною установою (закладом) державної санітарно-епідеміологічної служби за участю спеціалістів (представників) підприємства, профспілок та робочого органу виконавчої дирекції Фонду;

- журналі обліку професійних захворювань (отруєнь);

- акті розслідування професійного захворювання (отруєння) за формою П-4.

Одною з перших слідчих дій є виїмка наступної документації:

- книги нарядів ділянки, на якому працював потерпілий або відбулася аварія, й наряд-путівок гірничих майстрів, що підтверджували б факт відповідності виконуваної роботи в момент травмування або аварії виданому виробничому завданню;

- загальношахтної книги нарядів у диспетчера шахти;

- дані про професії і кваліфікацію у відділі кадрів;

- технічні та технологічні умови і заходи виконання незвичайних для даної ділянки робіт, розроблені головним інженером шахти (доставка засобами внутрішахтного транспорту великогабаритних деталей, спуск по стволу конструкцій понад припустимі габарити, розгазовування довгих підготовчих виробок за рахунок загальношахтної депресії і таке інше).

Якщо нещасний випадок або аварія відбулися внаслідок вибуху метаноповітряної суміші або пожежі, які виникли в ході проведення буровибухових робіт, крім перерахованих документів, необхідно зробити виїмку:

книги нарядів на ділянці вентиляції і техніки безпеки (ВТБ); наряд-путівок гірничих майстрів ділянки ВТБ; паспорта буровибухових робіт на ділянці, де відбулася аварія; книги видачі вибухівки і вибухових речовин на ділянці буровибухових робіт (БВР), для того щоб встановити, які з них у дійсності використовувалися, тобто їх відповідність паспортів БВР.

При обрушеннях гірничих порід та виробок роблять виїмку: паспорта кріплення гірничих виробок; паспорта керування покрівлею; наряда та ескіза стану вибоїв, складений начальником ділянки на основі звітів гірничих майстрів (положення на ділянці в період, що передує обрушенню); бухгалтерських документів про витрату кріпильного матеріалу.

По справах про аварії на внутрішаштотному транспорті роблять виїмку: журналу огляду електровозів і зарядки батарей; журналу огляду канатів і їхнього іспиту на міцність; журналу огляду зчіпок.

По справах про порушення пилогазового режиму роблять виїмку: журналу замірів кількості рудничного повітря; результатів аналізів рудничного повітря, проведених працівниками гірничорятувальних загонів; журналу перевірки сланцевих заслонів; журналу осланцювання виробок; журналів приписів посадових осіб Держпраці та працівників гірничорятувальних підрозділів. Огляд і вилучення інших документів може бути викликаний конкретними особливостями тієї або іншої справи.

При проведенні досліджень судові експерти, як правило, стикаються з необхідністю дослідити технічні й організаційні причини нещасних випадків і аварій. При дослідженні представлених матеріалів експерту необхідно звернути увагу на такі причини нещасних випадків і аварій, як незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, засобів виробництва, у тому числі відсутність, недостатність або несправність запобіжних та огорожувальних пристроїв. Таким чином, у слідчих органів мають бути об'єктивні, закріплені в законодавчому порядку, передумови для своєчасного вилучення необхідних для розслідування і встановлення істини документів. При розслідуванні справ даної категорії документи, що підлягають вилученню й оглядові, умовно можуть бути розділені на необхідні для дослідження будь-якого злочинного порушення правил охорони праці й на такі, вилучення яких обумовлено специфічними умовами конкретного виду події [3].

До першої групи документів, що підлягають вилученню й оглядові, зокрема, належать: книга реєстрації аварій і нещасних випадків на даному підприємстві, а також акти спеціального розслідування і накази по допущеним раніше аналогічним подіям; облікова картка потерпілого, а при необхідності посвідчення і протокол екзаменаційної комісії, що приймала в нього екзамен із присвоєння кваліфікації або по безпечних методах роботи; книги первинного і поточного інструктажів з безпечних методів робіт, документи (накази, розпорядження керівництва підприємства), що можуть свідчити про стан техніки безпеки в цілому на підприємстві; книги нарядів ділянок і наряд-путівки гірничих майстрів, у змінах яких допущені ці події; технічна і технологічна документація виконання робіт і процесів, при яких допущені порушення;

технічна документація і протоколи обстеження технічного стану устаткування, що використовувалося при виконанні роботи, при якій допущена досліджувана подія; книги розпоряджень контролюючих організацій і нагляду підприємства по усуненню порушень вимог охорони праці, зафіксованих ними на об'єкті, де допущена подія.

Перелік підлягаючих вилученню документів другої групи залежить від конкретного виду події й у кожному конкретному випадку різний. Для визначення переліку цих документів, як правило, потрібні спеціальні знання в області гірничої справи і бажана консультація фахівця, що володіє цими знаннями. Така консультація не суперечить діючим процесуальним нормам, і з дозволу особи або органу, який назначив експертизу, експерт має право бути присутнім при проведенні допитів і виконанні інших слідчих дій, задавати питання і заявляти клопотання, що стосуються експертизи [4]. Вилучення й огляд документів проводиться з дотриманням кримінально-процесуального законодавства України й обов'язковим складанням протоколу.

Таким чином, вилучення й огляд документів є одним з найважливіших первісних слідчих дій при розслідуванні злочинів про порушення законів і правил з охорони праці та техніки безпеки на підприємствах гірничої промисловості та в підземних умовах. Своєчасне виконання цієї слідчої дії дозволяє одержати необхідні для розслідування докази, а при призначенні гірничотехнічної експертизи скоротити термін її проведення, підвищити якість і повноту відповідей на поставлені питання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 20.03.2024).

2. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року № 337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.03.2024).

3. Крупка А. А. Уніфікований алгоритм призначення та проведення судових гірничо-технічних експертиз. *Вісник прокуратури*. 2010. № 3. С. 42–48.

4. Бордюгов Л. Г., Дружинін Г. М., Дузь Л. Є., Кир'янов Ю. А., Кривченко Ю. О., Крупка А. А., Моїсєєв О. М. Судова гірничотехнічна експертиза: організаційні та методичні основи. Донецьк : Донеччина, 2005. 429 с.

Клавдія Соловчук

кандидатка технічних наук, судова експертка відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Полтава, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАЗВИ ДОСЛІДЖУВАНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Одним із завдань, що вирішуються в рамках проведення комп'ютерно-технічної експертизи, є виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях [1]. Проблема у слідства виникає в тому, як правильно вказати яке саме програмне забезпечення цікавить. Наприклад коли питання сформульоване так: «Яка переписка міститься в месенджері?». Судовий експерт, як правило, розуміє, що слідство просить дослідити програмне забезпечення з назвою «Messenger» («Facebook Messenger») [2]. «Facebook Messenger» – програма для обміну миттєвими повідомленнями та відео, створена Meta. Вона інтегрована із системою обміну повідомленнями у соціальній мережі «Facebook» та побудована на базі відкритого протоколу MQTT (див. рис. 1). Натомість слідчий мав на увазі переписку у програмах з назвами «Viber», «WhatsApp», «Telegram» або інших програмах для обміну миттєвими повідомленнями. Такий тип програм на теренах Інтернету отримав загальну назву «месенджери», але треба при цьому пам'ятати, що не існує офіційної документації з переліком «месенджерів», тому в формулюванні питання фраза «переписка в месендерах» потребує уточнення назв програмного забезпечення, яке викликає інтерес слідства.

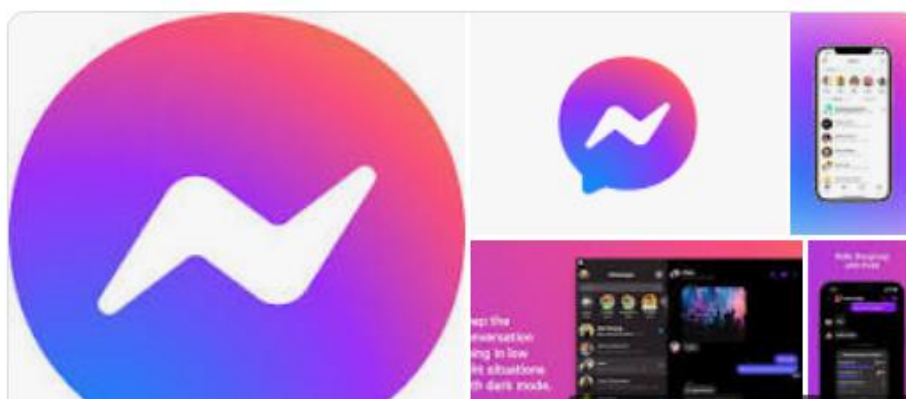

Рисунок 1. Загальний вигляд логотипу та інтерфейсу «Messenger».

У деяких випадках можуть виникнути проблеми або непорозуміння навіть коли в питанні вказана назва програмного забезпечення. Такі непорозуміння пов'язані з тим, що різні програми можуть мати однакову або дуже схожу назву. Така ситуація не рідко виникає при дослідженні об'єктів, пов'язаних з гральним бізнесом. Інший приклад – програма з назвою «R-Studio» [3]. «R-Studio» – група повнофункціональних утиліт для відновлення даних, що включає як версії для Windows, так і програми, що працюють в середовищі macOS і Linux. Дані можуть

відновлюватися з жорстких дисків, твердотілих пристроїв, флеш-пам'яті та аналогічних зовнішніх та внутрішніх накопичувачів даних, рис 2.

Рисунок 2. Загальний вигляд логотипу та інтерфейсу «R-Studio».

З іншого боку все більше набуває популярності мова програмування «R». Для програмування цією мовою існує програма з назвою «RStudio» [4]. «RStudio» – вільне середовище розробки програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом для мови програмування R, яка призначена для статистичної обробки даних та роботи з графікою, рис.3.

Рисунок 3. Загальний вигляд логотипу та інтерфейсу «RStudio».

З викладеного вище можна зробити висновок, що під час формулювання запитань для проведення комп'ютерно-технічної експертизи для усунення непорозумінь треба вказувати назву досліджуваного програмного забезпечення, а в деяких окремих випадках і короткий опис функціоналу програмного забезпечення аби відрізнити від ПЗ названого аналогічно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Комп'ютерно-технічна експертиза (загальна частина): Методика / ДНДЕКЦ МВ України; Уклад. К.М. Ковальов, С.М. Корнійко, В.О. Княздвірський. – К., 2007. – 24 с.
2. Messenger URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.facebook.orca&hl=ru&gl=US>
3. R-Studio URL: <https://www.r-studio.com/uk/>
4. RStudio URL: <https://rstudio-education.github.io/hopr/starting.html>

Андрій Фролов

доктор філософії, провідний науковий співробітник лабораторії інженерно-транспортних та дорожньо-технічних досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна

Віталій Варлахов

завідувач лабораторії інженерно-транспортних та дорожньо-технічних досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна

Владислав Федорченко

старший науковий співробітник лабораторії інженерно-транспортних та дорожньо-технічних досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АВТОТЕХНІЧНИХ ТА ТРАНСПОРТНО-ТРАСОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МЕТОДУ 3D-СКАНУВАННЯ

Відомо, що всебічність та об'єктивність дослідження обставин і механізму дорожньо-транспортних пригод залежить від фактичних даних, отриманих під час огляду місця події, а саме комплексу інформативних ознак до яких відносяться: кінцеве розташування транспортних засобів та їх механічні пошкодження, сліди шин транспортних засобів, розташування ділянок осипу уламків скла транспортних засобів, розташування на дорожньому покритті ділянок осідання пилу та дрібних частинок ґрунту, що осипалися з нижніх частин крил, бамперів, днищ, сліди коліс транспортних засобів до моменту їх контакту, а також сліди від кузова або пошкоджених деталей підвіски, ходової та інших частин транспортних засобів після взаємодії (контакту) та інше. Проблема вдосконалення методів фіксації обставин дорожньо-транспортних пригод та їх подальшого дослідження шляхом використання сучасних науково-технічних засобів постійно перебуває в полі зору судових експертів. Отримання точних розмірів об'єктів на місці дорожньо-транспортної пригоди із застосуванням фото-, відео- фіксації доволі складний процес і не завжди можливий. Технологія 3D- сканування дозволяє виконувати вимірювання безпосередньо за хмарою точок і таким чином одержувати розміри усіх видимих об'єктів на місці дорожньо-транспортної пригоди. Застосування 3D сканування дозволяє фіксувати пошкодження транспортних засобів, які утворилися як в результаті дорожньо-транспортних пригод, так і в результаті злочинного повномасштабного вторгнення рф на територію України. Під час дослідження механічних пошкоджень транспортних засобів 3D-сканування дозволяє сканувати геометрію поверхні об'єкта дослідження та відтворювати його в

тривимірній копії. Відскановані тривимірні копії пошкоджених транспортних засобів дозволяють провести взаємне їх співставлення з урахуванням наявних механічних пошкоджень, а в результаті визначити взаємне положення транспортних засобів в момент їх зіткнення та величину кута між повздовжніми осями в момент первинного контактування.

Потужний вбудований процесор і акумулятор забезпечують абсолютну свободу рухів в процесі сканування, на прикладі сканеру Artec Leo. Відсутність необхідності підключати його до комп'ютера і електромережі, дозволяє знімати, безперешкодно рухаючись навколо об'єкта тримаючи сканер в одній руці, не зачіпаючи ні дроти, ні допоміжне обладнання. Вбудований акумулятор, сенсорний екран і можливість бездротового підключення портативного сканера Artec Leo виводять 3D-сканування на новий рівень.

Рис. 1 – Застосування 3D-сканеру Artec Leo

Рис. 2 – Співставлення транспортних засобів з урахуванням їх відсканованих механічних пошкоджень

Більш того, бездротовий адаптер і вбудований процесор сканера дозволяють підключати до нього різні пристрої, що істотно розширює можливості при проведенні дослідження. У конструкції 3-D сканеру застосовується технологія структурного підсвічування. Проекція світла лягає на об'єкт, що сканується, формуючи численні паралельні промені. За допомогою сітчастої проекції сканер здатний сканувати викривлення або деформування поверхні під будь-яким кутом, а потім методом тріангуляції обчислити відстань до певних точок на об'єкті. Отримані тривимірні координати служать для створення цифрових копій реальних об'єктів.

Використання сканера позбавляє необхідності вимірювання рулеткою вибраних відстаней із подальшим нанесенням розмірів у пропорції або масштабі на схему, оскільки усі необхідні розміри з більш високою точністю можна визначити безпосередньо зі сканів. Скановані зображення механічних пошкоджень транспортних засобів можуть бути використані під час моделювання їх взаємного розташування на момент первинного контактування.

Ефективність застосування методу 3D-сканування полягає в тому, що на противагу фотографічним і графічним методам, коли експерти роблять знімки й фіксують об'єкти дослідження, керуючись власним баченням ситуації на місці огляду, метод 3D-сканування забезпечує високоточне, зручне та ефективне дослідження механічних пошкоджень з урахуванням їх фактичних розмірів, що в свою чергу дає можливість в подальшому провести натурне співставлення з урахуванням наявних механічних пошкоджень, а в результаті визначити взаємне положення транспортних засобів в момент їх зіткнення та величину кута між повздовжніми осями в момент первинного контактування. Застосування сканування також дає змогу скласти більш об'єктивну картину розташування об'єктів після дорожньо-транспортної пригоди, точно визначити відстані та розміри для подальшого моделювання розвитку механізму дорожньо-транспортної пригоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Метод лазерного сканування під час дослідження обставин дорожньо-транспортних пригод. Практичний посібник. М-во внутр. Справ України. Експертна служба, Харківський наук.-дослід. Експерт.-криміналіст. Центр. С.О. Шевцов, С.В. Данець. Київ. ДНДЕКЦ МВС України, 2023.
2. <https://www.artec3d.com> (дата звернення 25.03.2024).
3. <https://www.koda.ua/ukr/products/desc.html?id=1156> (дата звернення 25.03.2024).

Дмитро Хамула

кандидат культурології, старший науковий співробітник лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ СКАСУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПОРНОГРАФІЯ» У ЗАКОНОДАВСТВІ І МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ МЕТОДИКАХ

Наразі, Закон України «Про захист суспільної моралі», в якому містилося визначення поняття порнографії, на підставі Закону № 2849-IX від 13.12.2022 втратив чинність. Нині діє Закон «Про медіа», де поняття порнографії відсутнє [1]. Таким чином, постала проблема із визначенням корекції цього поняття у нині діючих мистецтвознавчих методиках [2; 3]. Так нині впроваджена «*Методика судово-експертного мистецтвознавчого дослідження продукції порнографічного характеру (зі змінами)*» [3], яку було рекомендовано до впровадження в експертну практику рішенням вченої ради Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» (протокол № 1 від 30.01.2013). Внесення змін рекомендовано рішенням секції судових мистецтвознавчої та історико-археологічної експертиз Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України (протокол від 08.12.2023 №18) (у змінах, що пропонуються).

У розділі мистецтвознавчої методики в редакції 2024 р. [3] «Методи, що застосовуються для вирішення завдань» зазначено, що «Головним змістом і методами матеріалізації (втілення) порнографії є: – зображення сексуальних стосунків, що грубо порушують моральні норми, які склалися в суспільстві (норми статевої моралі)», але не роз'яснюється, що саме відноситься до моральних норм, а також норм статевої моралі. А також не розшифровується вислів «порушення глибинних культурних приписів». Можливо, в тексті методики доцільно було б навести якісь конкретні поняття зі сфери мистецтвознавства, або психології мистецтва, культурології, естетики, а також приклади, роз'яснення таких понять, як ті ж самі глибинні культурні приписи. Щоб у експертів не було двозначного сприйняття відносно понятійного апарату, що відносяться до тих чи інших культурних норм, які укорінені саме в українській ментальності, яка орієнтована на складний синкретизм філософсько-релігійного пласту свідомості, що складався на межі західного та східного світосприйняття.

Наразі автором, звичайно лише у робочому порядку, пропонується варіант визначення порнографії, як такої. У мистецтвознавчому дискурсі до порнографії слід відносити такі зображення, які характеризуються принциповою естетичною недостатністю, а саме: відсутністю художньої образності, фізіологічним натуралізмом, превалюванням форми над змістом, деіндивідуалізацією та депсихологізацією образів; тобто зображення такого роду, які естетично та

художньо випадають із поля споживання мистецтва (мистецтво споживається лише не утилітарно, – у полі естетичного милування та духовного розвитку), а саме таке, яке спрямоване на утилітарну потребу (окрім наукових цілей, які можна розглядати, як утилітарно-прикладні) емоційно-чуттєвої сторони потреб людини. Також до порнографічних пропонується відносити такі зображення, які вирвані із свого історико-культурного контексту та перенесені на нове контекстуальне культурне, або субкультурне тло, яке є невідповідним до цих перенесених історико-художніх цитат художніх творів минулих епох, та прямо, або закамуфльовано натякає на вульгаризований контекст.

Особливо треба зазначити проблематику відокремлення справжнього мистецтва і не-мистецтва (елітарне мистецтво і масова культура, порно-мистецтво) та їх споживання, які дедалі стають все більш поглибленими, особливо на тлі культури поставангардного світосприйняття. Вирішення багатьох питань етико-естетичного характеру стають все більш складними, що потребують знань у різних сферах соціо-гуманітарних дисциплін.

Коли на сучасному етапі розвитку культури ми вступаємо на територію, яку ми назвемо територією мистецтва та культури, ми цілком можемо загубитися, оскільки тут все ніби розмите, через повну втрату цілепокладання й тих утримуючих орієнтирів, які колись плекали мистецтво. Відповідно, коли ми сьогодні вимовляємо слово мистецтво, ми повинні розуміти, що маємо справу з гештальтами, з областю, яка перекручена з підсвідомістю, з красою та вульгарністю, естетикою та огидним, образністю та неодмінно з потворним напротивагу тим критеріям, які, наприклад, були виявлені в античному мистецтві Г. Лесінгом. Так, він виявив, що потворне, огидне, та те, що зображує страждання, і таким чином спотворює першообраз, не може бути предметом зображення образотворчого мистецтва. Проте така чітка структурна уява про мистецтво давно втратила сенс. У наш час процеси розмежування припустимого і неприпустимого у мистецтві постали особливо складними, особливо коли йдеться про так звані історико-художні цитати сучасних митців, які використовують класичні сюжети та міфо-епічні сцени, іноді у вульгарному контексті сучасного масового споживання у поп-культурі. Так підходячи до масової культури чітко простежується ланцюжок до проблеми утилітаризації у мистецтві.

У сучасній культурі склався творчий напрямок Арт-поп-класік, тобто реконтекстуалізація, що відкриває горизонти до нових парадигм. Цей напрямок характеризується нестандартним чином переміщених ідей та образів попередніх часів у новий контекст. Одним із яскравих митців цього напрямку є італієць М. Батальджині, що створює цілий філософський дискурс через постійний діалог епох. Батальджині дуже полюбляє творчість В. Бугро та змальовує майже всі його картини, де фігурують «Венери» та амури. Так, відому картину Бугро «Народження Венери» (1879 р.) він бере за основу для свого полотна, яке називає «Не забувай завжди бути сміливим», де ми бачимо зображення амурів та інших міфологічних персоналій, проте, які завдяки їх перенесенню в інший, новий контекст, зчитуються глядачем зовсім інакше, часто доволі суперечливо, іноді

навіть вульгарно. Можна зауважити, що майстер, хоча і є скандальним взірцем контемпорарі-арту, проте, у певному контексті він ставить перед суспільством філософське питання про глобальну проблему кризи системи цінностей, намагається застерегти людей від «закату» європейської ідентичності та тотального переходу мистецтва у площину утилітарного споживання мистецтва, як реклами, мистецтва, як порнографії.

Робота видатного чеського фотохудожника Я. Саудека «Чорна вівця & біла ворона» навіює думки про сім'ю повій. Причому «чорна вівця» тут виступає як провідна сила, що репрезентує перед глядачем «білу ворону», як ту чи іншу жертву, можливо, якихось соціальних потрясінь або ж з метою присоромити її спосіб життя. У будь-якому випадку, не знаючи точного підтексту чи контекстуального поля, яке має на увазі фотохудожник, складно судити про негативний сенс цієї фотороботи. Можливо, в образі «чорної вівці» художник хотів представити в алегоричній формі наш час, розпусне суспільство і т.д.; чи наше буття, яке тяжіє і пригнічує свідомість людини, у той час, як «біла ворона» може бути уособленням пригніченої свободи, невинності, яку хочуть затягнути в прірву розпусти не тільки фізичної, а скоріше духовної.

Так, тема контексту у мистецтві постала доволі давно. Наприклад, про мистецький контекст висловлювався П.Ж. Прудон у «Філософії прогресу», коли писав про картину Г. Курбе «Купальщиці», виставлену в Салоні 1853 р., а саме: «Зображення пороку та чесноти належить до галузі образотворчого мистецтва, так само як і поезія: кожне зображення, прекрасне потворне, залежно від тлумачення художника, може відповідати цілям мистецтва». Для експертів-мистецтвознавців особливо важливу роль повинно мати питання контексту або контекстуального поля того чи іншого зображення. У дослідженні зображень треба використовувати не тільки іконографічний аналіз, а й саме за для вирішення цієї проблематики, у першу чергу семантичний та іконологічні сенси творів, які можна встановити через авторські концепції. Лише таким чином можна встановити істинну природу твору, який з першого погляду може здаватися вульгарним, а також проаналізувати контекст, у якому цей твір репрезентується.

Важливою є проблема утилітаризму у мистецтві. Утилітарність протягом століть була обумовлена наслідками праці суворих буднів, залежністю людей від практичних обставин. Розбіжність утилітаризму мистецтва і порномистецтва полягає у тому, що утилітаризм предметів декоративно-ужиткового мистецтва полягає у тому, що присвоєння цих предметів лежить певною мірою абстрактно від безпосередньої користі вживання. Наприклад, орнамент, що прикрашає фразе, безпосередньо приймає участь у годуванні людини, проте лише матеріалізованою даністю, а зовсім не абстрактною ідеєю орнаменту як такого. Ми завжди відокремлюємо цю «користь» орнаменту від користі самого ужиткового предмету. Кажучи про образотворче мистецтво як таке, у його універсальній якості культурного феномену, мови про утилітаризм не йдеться. Картина може бути утилітарно корисна хіба що заради прикривання дірки на стіні. Словом кажучи, ми б ніколи не мали перед такою картинністю пістету,

який взагалі характерний для високого образотворчого мистецтва. Тобто ми хочемо сказати, що чисте мистецтво як таке утилітарно не може бути вживане, бо воно обслуговує інші, тонкі шари духовної сфери. Мистецтво – є їжею для душі, її споконвічною потребою, так само важливою для здорового існування душі та духа людського, як і їжа тілесна. З точки зору грубої утилітарності мистецтво виглядає зовсім беззахисним. Це добре пояснює Н.В. Хамітов, кажучи про мистецтво так: «Граючи за своїми трагічними правилами, мистецтво, як канатоходець над ринковою площею, рухається, ризикуючи впасти у буденність і розбитися. Релігія та філософія захищені від буденності піднесеною зневагою, мистецтво завжди обеззброєне сумом. І тому воно постійно опускаються в інферно буденності і живе там, звільняючи всіх, хто прийшов до нього. І в той же час воно перебуває над буденністю – високо на канаті, що простягається в небі» [4, с. 7].

Важливим елементом у сприйнятті культури та мистецтва залишається їх принципова здатність задовольняти духовні потреби людини, результатом чого може бути формування або генезис її світогляду, а також, що доволі важливо – це довге почуття естетичного задоволення у пам'яті про побачене, почуте, прочитане, або простіше кажучи від зустрічі із прекрасним. Усе це залишає глибокий слід у свідомості, та може підживлювати духовний світ людини протягом років, або навіть усього життя. Саме таким є споживання мистецтва і воно, звісно, стоїть дуже далеко від прямого утилітарного споживання.

Теж саме відноситься і до культури в цілому. Хамітов зазначає: «Все, що робить культура – у пізнанні, у почуттях, щодо відносин людей один до одного, – надмірно, безпредметно, непрактично, не функціонально, непридатне до справи. Культура або повинна прикинутися товаром для продажу себе (вдягнувши на себе маску речі серед речей, товару серед товарів і почати поводитися в цьому ринковому світі за його законами), або культуру повинні принизити до товару, розтоптати, перетворити на засіб для досягнення кінцевих цілей [4, с. 51]. Надмірність та принципова нездатність до комерціалізації є головною ознакою культури. Так, тотальна комерціалізація може призвести до загибелі культури, а також і до загибелі мистецтва.

Безпосередньою категорією культури і мистецтва є естетичність, яка є лише особистісною мірою вираженої небайдужості людини до світу. І саме культура допомагає сформуванню в людині ідею досконалості в її творчій і естетичній діяльності, надмірної над-утилітарної якості.

Справді, утилітарне – це не просто груба корисність, а корисність, що містить у собі іманентне вираження задоволення, тобто, доведена до певної досконалості та функціонального завершення її в самому акті присвоєння. Причому саме ця досконалість зовсім не означає зовні пристебнутий «елемент краси» як певне заповнення обмеженості самого корисного, аби усвідомлюючи його, потрібно притягувати естетику.

Поняття «твір мистецтва» у строгому значенні слів вказує не так на іменник, як на дієслово, на живий процес. «Виробляти» (творити, робити) мистецтво, очевидно, означає найближчим чином відтворювати певного роду

ставлення, бачення світу як естетичне переживання людини.

Найбільш важливою категорією мистецтва є катарсис, який став критерієм художнього вирішення протиріччя і морального очищення, а також зводить до купи всі площини художнього феномену діалектики [4, с. 49]. «Катарсис – це чарівна реакція перетворення на спробу художника підняти завісу над глибинними протиріччями людського життя, стан духовного оргазму» [4, с. 52]. Таким чином катарсичне в мистецтві здатне формувати сферу трансцендентного у культурі не тільки як сферу знання, а й загалом – буття. Таким чином мистецтво може виступати художнім вирішенням протиріччя та творити в результаті свою художню реальність, яка відмежована від прірни буденного та вульгарного.

Те, що ми називаємо порнографією, так чи інакше, було складовою культури, іноді кажуть симулякром культури. Проте споживається вульгаризоване, або порнографія, зовсім інакше, – ці продукти потребують регулярного «прийому». Буквально кажучи порнографія споживається людиною так само, як споживається їжа для підтримки життєдіяльності організму. Так само порнографія обслуговує людину в її не реалізованих або збочених фізіологічних потребах, визиваючи фізіологічний оргазм під час перегляду. Проте, нажаль, багато напрямів сучасного мистецтва теж мають тенденцію до фізіологічної спрямованості [5, с. 306] та межують із масовою культурою. У проблемі відокремлення порнографії від еротики це питання стоїть гостро, оскільки багато культурних і звичних для нас кодів, які увійшли до нашої свідомості разом з культурно-релігійним контекстом, при його умовному знятті можуть здатися нам вже не цілком прийнятними і навіть почасти навіть «вульгарними».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про медіа» (у чинній редакції від 08.12.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2478> (дата звернення: 08.03.2024).
2. Долуда А.О. Методика судово-експертного мистецтвознавчого дослідження продукції порнографічного характеру. Харків, ХНДІСЕ, 2013. 58 с.
3. Долуда А.О. Методика судово-експертного мистецтвознавчого дослідження продукції порнографічного характеру (зі змінами). Харків, ХНДІСЕ, 2024. 14 с.
4. Хамитов Н. Освобождение от обыденности: искусство как разрешение противоречий жизни. К.: Наукова Думка, 1995. 120 с.
5. Хамула Д.В. До проблеми походження фізіологічності у сучасному мистецтві / Зб. мат. Міжнар. н.-пр. конф. «Ароцкерівські читання та 105-річчя від дня народження М.В. Салтєвського», Харків, 19 травня 2023 року. Харків, 2023. С. 306-308.

Ольга Холодова

кандидатка технічних наук, доцентка, судова експертка, яка не є працівником державних спеціалізованих установ, м. Дніпро, Україна

РОЛЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТОВАРУ ВІДПОВІДНО ДО УКРАЇНСЬКОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТОВАРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Останнім часом, у процесі контролю правильності заявленого декларантом або уповноваженою ним особою коду товару виникають суперечності щодо тлумачення положень Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі - УКТ ЗЕД), вирішення яких потребує додаткової інформації, спеціальних знань, проведення досліджень тощо.

Для цілей класифікації товарів під товарами з ідентичними характеристиками розуміються товари, які мають однакові характерні для них ознаки (фізичні характеристики, хімічний склад, призначення та порядок застосування тощо) і відмінності між цими товарами не впливають на характеристики, визначальні для класифікації таких товарів за одним класифікаційним кодом згідно з УКТ ЗЕД [1].

Оскільки всі види класифікацій товару мають між собою логічний, науковий, технологічний, економічний зв'язок тощо, то для визначення класифікаційних ознак товару за будь-якою класифікацією товарів і послуг у більшості випадків необхідно володіти знаннями наукової дисципліни товарознавство. Так, відповідно до термінів і визначень з ДСТУ 3993-2000 «Товарознавство. Терміни та визначення» [2] в п. 5 «Об'єкти товарознавства», підп. 5.1 «Товар як об'єкт товарознавства», підп. 5.1.9 регламентовано наступне: «Класифікаційна ознака товару – це об'єктивна особливість товару, що її вибирають як основу для впорядкування розподілу товарів за незалежними один від одного підрозділами, або в логічній послідовності і підпорядкованості». Також у цьому ДСТУ в підп. 7.1 передбачено, що «класифікація товару – це упорядкований на основі певних ознак розподіл товарів на класи і дрібніші підрозділи, незалежні один від одного, або такі, що перебувають у логічній послідовності і підпорядкованості».

Товарознавча експертиза - це оцінка експертом однієї або декількох основних товарознавчих характеристик шляхом проведення експертних досліджень товарів і встановлення відповідності цих характеристик вимогам нормативних документів і / або вимогам, прийнятим в практиці, або суджень експерта [3].

Першим етапом вищевказаної експертизи є ідентифікація об'єкта дослідження, тобто присвоєння їй унікального найменування, номери, знаку, умовного позначення, ознаки або набору ознак та ін., які дозволяють однозначно виділити його з інших об'єктів.

У даній публікації розглянуто роль ідентифікації для визначення характеристики товару «Поліетиленовий ламінований тент (тарпаулін, накриття,

навіс) прямокутної форми, виробник компанія K.LTD, що ввезений в Україну, відповідно до вимог УКТЗЕД.

Визначення яким характеристикам відповідає товар відповідно до УКТЗЕД здійснено технічним прийомом, який дозволяє представити об'єкт, що класифікується, у вигляді групи знаків (товарної підкатегорії або код товару), встановленої цим класифікатором на підставі його детального опису, з урахуванням матеріалу виготовлення та цільовим призначенням.

Органолептичним методом дослідження встановлено, що поліетиленовий ламінований тарпаулін (накриття, навіс), який надано на дослідження, являє собою захисне покриття у вигляді полотна прямокутної форми, розміром 2 x 3 м, ширина стрічки 3 мм, блакитного кольору. Краї полотна загнуті та запаяні, всередині запаяних країв проходить шнур, по всьому периметру та на кутах виробу встановлені металеві кільця (люверси). Намет виготовлений зі стрічкових ниток з поліетилену, які з обох боків покриті прозорою плівкою. Усі шари скріплено термічно. Поверхня гладка, без ворсу, не махрова, не рельєфна, без малюнків та написів, не клеїться. Наданий на дослідження виріб являє собою полотнище, яке упаковане в індивідуальну упаковку – прозорий поліетиленовий пакет. Товар містить етикетку, на яку нанесене споживче маркування товару, у тому числі, малюнки з прикладом застосування та правила поводження з виробом.

Основні характеристики товару зазначені також в наданій на дослідження документації: коносаменті, інвойсі, контракті, відповідно до цих документів товар має наступне призначення і технічні характеристики: товар являє собою захисне покриття прямокутної форми різних розмірів для укриття і зберігання, яке використовується в сільському господарстві, в будівництві та в інших сферах. В даній поставці тенти являють собою готові вироби у вигляді полотна прямокутної форми із зовнішньою стороною помаранчевого кольору, внутрішньою стороною зеленого кольору, щільністю 60см/м² та полотна прямокутної форми блакитного кольору, щільністю 40см/м². Краї полотна загнуті та запаяні, всередині запаяних країв проходить шнур, по всьому периметру встановлені металеві кільця (люверси). Намет виготовлений з тканини зі стрічкових ниток з hрde поліетилену високої щільності (середній шар), яка покрита з обох боків (зовнішній і внутрішній шари) суцільними прозорими шарами ldrе поліетилену низької щільності відповідного кольору. Поверхня без ворсу, не махрова, не рельєфна, без малюнків та написів, не самоклеїлка.

У листі-описі товару від виробника K.LTD зазначено: товар: тент/тарпаулін виготовлений з поліетилену. Технологія виготовлення наметів: поліетиленова технологія плетіння Woven. Структура товару: 1 шар - hрde (поліетилен високої щільності), плетений посередині, і 2 шари LDPE (поліетилен низької щільності) з двох сторін. Використання тентів: у сільському господарстві для накриття зібраного урожаю і с/г техніки; у побуті для укриття будівель, автомобілів, човнів, басейнів, садових меблів; у будівництві укриття будівельних матеріалів та під час будівельних робіт.

У ході дослідження необхідно врахувати основні критерії ідентифікації. Основним критерієм, що визначає належність товарів - «Поліетиленовий ламінований тент (тарпаулін, накриття, навіс) прямокутної форми, виробник компанія K. LTD, що ввезений в Україну, згідно з УКТЗЕД товарній підкатегорії, є матеріал, з якого виготовлено товар, та його функціональне призначення.

Закон України «Про Митний тариф України» від 19.10.2022 № 2697-IX у Групі 63 [1] не містить такого товару як «Накриття», натомість є товар «Брезентове покриття».

У Поясненнях до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, що затверджені наказом Державної митної служби України від 14.12.2022 № 543 [4] визначено, що «Брезентові покриття. Переважно використовуються для запобігання псуванню від непогоди товарів, які зберігаються під відкритим небом або завантажені на судна, у вагони, вантажівки і т.д... Брезентові покриття з полотна переважно обробляються смолою або хімікатами для надання їм водонепроникності чи для попередження гниття».

В Українській радянській енциклопедії визначено, що «Брезент (від голл. presenning) - густа лляна, напівлляна (з додаванням лавсану чи бавовняного волокна) або бавовняна тканина, просочена водотривкими і протигнільними речовинами. Виготовляють з товстої пряжі. З брезенту шують спец. одяг, взуття, намети тощо» [5].

Відповідно до Пояснень до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності передбачено: «Навіси та зовнішні сонцезахисні пристрої (наприклад, штори, вертикальні маркізи тощо) (для магазинів, кафе і т.д.). Вони призначені для захисту від сонця; виготовлені переважно з міцної одноколірної чи смугастої парусини і можуть бути змонтовані на валиках або складних механізмах» [4].

Таким чином, визначено, що тенти, які виготовлені з тканини полотняного переплетення з стрічкових ниток з поліетилену, двосторонньо покритої напівпрозорою плівкою з поліетилену та призначені для захисту від опадів, за способом виготовлення не ідентифікуються з брезентовими покриттями, які виготовляються з полотна, що переважно обробляються смолою або хімікатами для надання їм водонепроникності, а також не ідентифікуються з навісами, що використовуються для захисту від сонця.

У висновку Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень Держмитслужби ідентифіковано матеріал виготовлення об'єкту як матеріал, що складається із 3 шарів, які повністю закладені в полімерні матеріали або повністю покриті ними по обидва боки, а також визначено умову, що такі покриття видно неозброєним оком, однак до об'єкту дослідження при прийнятті

Враховуючи правила Класифікація товарів в УКТЗЕД [1], перевага надається тій товарній позиції, в якій товар описується конкретніше порівняно з товарними позиціями, де дається більш загальний його опис.

Отже, враховуючи, що тенти виготовлені із поліетилену, що в товарній позиції 3926 класифікуються вироби з інших матеріалів товарних позицій 3901-3914, до яких відносяться полімери етилену в первинних формах (товарна

позиція 3901), що до цієї товарної позиції включаються текстильні тканини та неткані матеріали, повністю закладені в полімерні матеріали або повністю покриті ними по обидва боки, за умови, що такі покриття видно неозброєним оком, надані на дослідження товари класифікуються у групі 39 «Пластмаси, полімерні матеріали та вироби з них».

Доцільно зазначити, що за результатами проведеної ідентифікації наданого зразку товару, які були встановлені при дослідженні та керуючись Основними правилами інтерпретації УКТЗЕД, встановлено, що товар – «Поліетиленовий ламінований тент (тарпаулін) прямокутної форми, виробник компанія K.LTD, що ввезений в Україну, виготовлений із полімерних матеріалів, складається із 3 шарів, повністю покриті ними по обидва боки, і покриття видно неозброєним оком, при цьому шари не відділяються один від одного без руйнування, за визначальними характеристиками цей виріб відповідає коду 3926 90 97 90 класифікації згідно з вимогами УКТЗЕД, Група 39 «Пластмаси, полімерні матеріали та вироби з них», товарної позиції 3926 «Інші вироби з пластмас та вироби з інших матеріалів товарних позицій 3901-3914».

Таким чином, ідентифікація є обов'язковою процедурою, яка проводиться в ході судової товарознавчої експертизи щодо визначення характеристик товарів відповідно до УКТ ЗЕД, що надає можливість реалізувати основні принципи судово-експертної діяльності, визначені ст. 3 ЗУ «Про судову експертизу» [6], а саме: законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17> (дата звернення: 12.03.2024).
2. ДСТУ 3993-2000 Товарознавство. Терміни та визначення.
3. Батутіна А.П., Ємченко І.В. Експертиза товарів. Навчальний посібник - К.:ЦУЛ, 2003.-278 с.
4. Про затвердження Пояснень до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності : Наказ; Держмитслужба від 14.12.2022 № 543 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MK220083?ed=2022_12_14 (дата звернення: 12.03.2024).
5. Бажан М. П. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. — 2-ге вид. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974–1985, 542 с.
6. Про судову експертизу: Закон України // Відом. Верхов. Ради України.- 1994. - № 28. - ст.232 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4038-12> (дата звернення: 12.03.2024).

Одарка Чабанюк

кандидатка економічних наук, доцентка, судова експертка сектору економічних досліджень лабораторії товарознавчих та економічних досліджень Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, доц. кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування Львівського торговельно-економічного університету, м. Львів, Україна

НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ПИТАНЬ РОЗРАХУНКІВ З БЮДЖЕТОМ ЗА ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Податкові експертизи у багатьох випадках призначаються для розслідування порушень, пов'язаних із ухиленням від сплати податку на додану вартість (ПДВ). Оскільки ставки ПДВ визначаються у відсотках від вартісного обсягу, це створює можливість, за допомогою заниження обсягів реалізації або завищення обсягів придбання товарів, зменшувати надходження коштів до бюджету. Ухилення від сплати податку на додану вартість (ПДВ) може мати місце шляхом неподання податкової декларації чи включення в неї завідомо неправдивих відомостей та документів, які служать підставою для обчислення і сплати ПДВ.

Неподання податкової декларації в більшості випадків стає можливим, коли в підприємства відсутні бухгалтерський і податковий облік. Також це може відбуватися при приховуванні виду діяльності, який підлягає оподаткуванню ПДВ. Додатково, підприємство, яке перебувало на спрощеній системі оподаткування, може не перейти на загальну систему у випадку перевищення встановленого обсягу доходу чи провадження видів діяльності, які не дозволяють застосовувати спрощену систему, і т.д. Підприємство може використовувати право на звільнення від оподаткування операцій при фактичній відсутності такого права та інші ситуації.

Введення неправдивих відомостей до податкових декларацій та інших документів спрямоване на зменшення суми податку на додану вартість (ПДВ), яка підлягає сплаті в бюджет, шляхом заниження податкової бази та/або завищення суми податкового відшкодування. Заниження податкової бази може здійснюватися шляхом невідображення в обліку операцій з реалізації товарів (робіт, послуг) та майнових прав. Завищення податкового відшкодування відбувається при відображенні в обліку фіктивного придбання товарів (робіт, послуг), яке, як правило, відбувається через "підставні" фірми, що не здійснюють реальної фінансово-господарської діяльності.

Під час проведення судової податкової експертизи у кримінальній справі про ухилення від сплати податку на додану вартість (ПДВ), на початковому етапі можуть виникнути кілька експертних ситуацій:

Перша експертна ситуація. У матеріалах кримінальної справи відсутня інформація про конкретні операції, невідображення (викривлення) яких

призвело до несплати ПДВ у бюджет. В цьому випадку експерт-економіст повинен дослідити фінансово-господарську діяльність підприємства стосовно оподаткування ПДВ за певний період, визначити операції, які були об'єктом оподаткування і вплинули на розрахунок податкового відшкодування, а також розрахувати суму ПДВ, яка підлягає сплаті в бюджет. Така експертна ситуація, як правило, виникає у випадках:

- підприємство здійснювало діяльність, що підлягає оподаткуванню ПДВ, проте не визначало податок і не подавало податкові декларації, або подавало "нульові" декларації;
- підприємство представляло викривлені ненульові декларації, але слідство не вдалося встановити конкретні операції, які б призвели до ухилення від сплати ПДВ;
- сума ПДВ була викривлена безпосередньо у податковій звітності під час її заповнення.

Друга експертна ситуація виникає при поданні недостовірної інформації про операції з реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) або основних засобів, що призводить до того, що ці операції не включаються в податкову базу з ПДВ.

Третя експертна ситуація виникає при поданні недостовірної інформації про операції з придбання товарів (робіт, послуг), що призводить до незаконного відшкодування ПДВ.

Найбільш популярною схемою незаконного відшкодування ПДВ є проведення безтоварних операцій через фіктивні підприємства за підробленою фінансово-господарською документацією. Суть цієї схеми полягає у створенні мережі суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, чия діяльність спрямована на безпідставне формування податкового кредиту з ПДВ для реальних підприємств шляхом проведення безтоварних операцій. Службові особи цих підприємств, заповнюючи декларації з ПДВ, вносять до них завідомо неправдиві відомості про податковий кредит з ПДВ та заявляють до відшкодування з бюджету. На всіх етапах функціонування цієї схеми підробляють документи з подальшим відображенням у них недостовірних відомостей.

Тому при проведенні експертних досліджень доцільно звертати увагу на запропоновані складові експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воронко Р. М., Чабанюк О.М. Особливості судово-бухгалтерської експертизи та окремі питання її нормативно-правового регулювання /Р. М. Воронко, О. М. Чабанюк, М. Ю. Чік, Воронко О. С. // Вісник Львівського торговельно-економічного університету / [ред. кол.: Куцик П. О., Семак Б. Б. та ін.]. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2022. – Вип. 67. – 92 с. – (Економічні науки). DOI: 10.36477/2522-1205 DOI: 10.36477/2522-1205-2022-67 Електронна версія : <http://www.lute.lviv.ua/education/nauk-vydan/visnyk-ekon/> (с. 13-20).

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак

неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06> (дата звернення: 22.01.2024).

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” : наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73 : [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 22.01.24).

4. Бухгалтерський облік : Навч. посіб. / Н. О. Лобода, О. М. Чабанюк. К. : Алерта, 2022. 224 с.

Напряг № 10
Міжнародний досвід і перспективи розвитку
судово-експертної діяльності

Andriy Odarchenko

*Deputy Director of the Kirovohrad Scientific and Research Expert-Criminalistic
Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine*

Serhiy Oleksienko

*teacher of the Department of tactical and special training of faculty №2 of Donetsk
State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine*

**REGARDING THE ISSUE OF IMPLEMENTING THE EXPERIENCE OF
ORGANIZING TECHNICAL INSPECTION OF VEHICLES**

The issue of resuming mandatory technical inspection of personal vehicles in Ukraine from time to time becomes issue №1 in the mass media and social networks, prompting opponents and supporters to "break spears" when proving the correctness of their statements.

We would like to remind you that mandatory technical inspection for certain categories of vehicles was canceled in accordance with the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Elimination of Excessive State Regulation in the Field of Road Transport" [1], and the main reason for the adoption of this law, according to its authors, the fact was that "the current system of technical inspection does not allow to ensure real control over the technical condition of vehicles", and this is due to the fact that "... in most cases (according to experts, about 90%) the owners of vehicles receive a ticket for passing a technical inspection without carrying out an inspection, with the help of established corruption schemes. According to experts, the volume of such unofficial payments is about one billion hryvnias every year" [2]. Subsequent sociological surveys proved the potential veracity of the suspicions, and the authors of the law and their followers made up the first, most numerous group of the discussion we mentioned, who considered the corruption component as the main reason for canceling technical inspection.

Analyzing the point of view of their opponents, it should be noted that it basically boils down to the thesis that the inability of the authorities to fight corruption in a particular field forces them to recognize it at the state level and act in such a drastic and almost illegal way. At the same time, they predicted an increase in the number of road accidents due to the malfunction of vehicles and also referred to the experience of many developed countries of the world, where such a problem has been solved and the system of passing technical inspection of all vehicles functions at the proper level without any problems.

That is why, in our opinion, it is urgent to carry out an analysis of the legislation regulating the field of technical inspection of motor vehicles in some developed countries of the world.

Turning, first of all, to the experience of the member states of the European Union, it should be noted that the European Union Directive 2014/45 of April 3, 2014 [3] obliges all member states to conduct periodic safety and emission inspections (operational inspections) of most types motor vehicles, including passenger cars, trucks, trailers, tractors with an estimated speed of more than 40 km/h and from January 1, 2022 - motorcycles with an engine volume of more than 125 cm³. It also defines the minimum requirements for these inspections and their intervals. For vehicles up to 3.5 t and tractors, the first inspection must take place no later than 4 years after the first registration and with a frequency of up to 2 years thereafter. Vehicles weighing more than 3.5 tons must be inspected no later than 1 year after first registration and every year thereafter.

Analyzing the procedure for passing a technical inspection of cars in Germany, it should be noted that the technical inspection itself was introduced in Germany back in 1951 to "check the safety of the operation of vehicles. In 2010, conducting studies of exhaust gases that affect the environment was added to the mandatory parameters of the inspection - the technical inspection was supplemented by the Abgasuntersuchung (AU) exhaust gas emission control, which was previously carried out separately [4].

You can contact any authorized service center (Werkstatt) for technical inspection service in Germany. If the vehicle does not pass the technical inspection, its owner receives a list of defects that must be corrected in a month. After that, the car is inspected again by specialists" [5].

The peculiarities of the national legislation of Germany are that "new cars pass for the first time only after four years of operation, and then every two years. The date of the next mandatory inspection can be checked on a special token attached to the rear license plate of the car. Its color means the year, and the number indicates the month of the next review [5]. During the technical inspection, the service worker checks the car in its entirety - the inspection of the vehicle takes place according to the principle of the conveyor, when the vehicles are checked on test stands one by one. Particular attention is paid to whether the vehicle is ready for safe participation in road traffic - safety belts, light devices are in good working order, tires, steering and braking mechanisms are checked, etc. The acquisition of actual vehicle data and comparison with target values is partially automated, while lighting equipment tests at a number of technical control stations are performed by a robot.

Revealing the issue of corruption, which is relevant for our country, such risks are excluded in Germany, since violations in the field of motor vehicles are severely punished with fines, and if the car has not been inspected by the scheduled date, its driver cannot participate in traffic.

In Poland, technical inspection is mandatory for all cars, with the exception of light trailers. The observation stations are private, it is not difficult to find them, because anyone who wants to can use the online map and choose the most advantageous location for themselves. All stations are also inspected and certified accordingly.

The price policy is also indicated on the sites. Therefore, before going to the station, customers are already informed in advance about the cost of the service. For

passenger cars, the first technical inspection must be performed within three years from the date of first registration, the second - within two years, each subsequent inspection of the technical condition of the car is carried out at least once a year.

The technical procedure of passing is almost identical to that carried out in Germany - first of all, the emission of exhaust gases is checked. If everything is fine, then the car goes to the second round - a direct check of the technical condition of the car itself. An important part of the technical inspection is checking the mechanical condition and functioning of the brake system, all pads, cables and discs, etc. Based on this, the steering system is evaluated, including the angles of installation of the wheels. The inspector will definitely pay attention to the field of view of the car, the condition of the glass, mirrors, lights and electrical equipment. Next - axles, wheels, tires and suspension, chassis, engine operation, as well as the condition of the cabin and body. Finally, safety belts and airbags and, traditionally, the presence of an emergency triangle, a first-aid kit. If malfunctions are detected, 14 days are given for their elimination. Until the defects are eliminated, driving such a car is prohibited [6].

In the case of defects that do not pose a significant threat to safety (in simple words - the technical inspection has not been passed, but operation is not prohibited) - the driver will receive a conclusion about the negative result of passing the maintenance and a list of detected defects that must be eliminated within 14 days. Then - again to the control station, where during diagnosis, only the malfunctions recorded in the prescription will be checked [7].

Information about malfunctions and general results of technical inspection is immediately sent to the Central Registry (Polish: Centralna Ewidencja Pojazdów). This will allow other companies, if the driver decides to change the station, to learn about the reasons why this car did not pass the technical inspection [6].

The owner of the car will also be able to undergo a full technical inspection again after the end of 14 days, but already at another station and will have to pay for it in full. Even if someone "disagrees" with the conclusion of the controller and wants to use the services of another, then all subsequent stations will see the data of the preliminary review by entering this database.

Under such a mechanism, there is no possibility to eliminate the malfunction during the technical inspection - if the specialist detects any defect in the operation of the car that caused the refusal to pass the technical inspection, he will be obliged to report it to the central register, indicating the malfunction code. There is also no possibility to interrupt the inspection if a serious malfunction is detected, therefore, the driver will not be able to demand a refund of the money spent.

According to the public, the stimulation of fines for the passing of technical inspection of cars is an effective mechanism, because drivers are expected to be fined for delaying the technical inspection.

Analyzing Japan's experience in the researched field, it should be noted that after a certain period of time in Japan, a vehicle serviceability check (the so-called "Shaken" check) is mandatory for any vehicle, new or used. The inspection is carried out to identify any defects and illegal modifications of the TK. The competent body in this system is the Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism of Japan [8].

The said Ministry conducts a vehicle inspection to check whether all vehicles used on the road are in good condition and safe to drive. Also, during such an inspection, any illegal modification of the TK is checked. If a violation is detected, the movement of such vehicles is prohibited. Vehicle inspection must be carried out at an authorized service garage or at the Transport Bureau. Shaken must be carried out at least one month before the expiration of the preliminary inspection.

The inspection of the vehicle includes an inspection of: Appearance - checking whether too many modifications have been made to the vehicle. The appearance must comply with the Japanese Transport Law; speedometer; headlights; brakes; wheel alignment - checking whether the wheels are correctly aligned; chassis; exhausts - checking for proper emission of carbon monoxide and hydrocarbons; the interior of the vehicle must also comply with the Japanese Transport Law; the passenger and driver side must be in good condition [8].

After a successful inspection, a new Shaken certificate is issued to the vehicle owner. The sticker is placed on the windshield of the vehicle. The vehicle is sent for repair and re-inspection if it does not pass one of the component parts of the inspection.

So, after considering only a few examples of the procedure for passing a technical inspection of a car in the developed countries of the world, it is necessary to conclude that:

1. Vehicle inspection is a necessary element of public safety and is mandatory in the vast majority of the world's leading countries.

2. It is necessary to analyze the experience of the leading countries of the European Union and the world in the researched field, adapt it to Ukrainian realities by developing a domestic legislative act that would comprehensively cover the problem, as well as the implementation of individual norms of international legislation into current and prospective legislation.

3. For this, a number of measures must be implemented at the national level, including anti-corruption examination of current and prospective legislation in the researched area; introduction of a two-level system of technical service stations; involvement of experts (conducting expert research) in all cases, without exception, provided for by the norms of current legislation, during traffic accidents; involvement of the widest spectrum of society in the discussion of prospective legislation.

It should be noted that almost each of the proposals we have given requires its own comprehensive research, which we plan to do in the future.

REFERENCES:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення надмірного державного регулювання у сфері автомобільних перевезень. Закон України від 05.07.2011 №3565-VI Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, N 5, ст.34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3565-17> (дата звернення – 20.04.2021).

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення надмірного державного регулювання у сфері автомобільних перевезень». URL:

<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=40171&pf35401=189806> (дата звернення – 20.04.2021).

3. Директива Європейського парламенту і Ради 2014/47/ЄС від 3 квітня 2014 року про технічну придорожню перевірку придатності до експлуатації комерційних транспортних засобів, що пересуваються в Союзі і визнання Директиви 2000/30/ЄС такою, що втратила чинність. URL: <https://bit.ly/3uJb1Ij> (дата звернення – 23.04.2021).

4. DEKRA розповіла навіщо потрібен техогляд автомобіля і як це працює в цивілізованих країнах? Трансмагістраль. URL: <https://www.transmagistral.com.ua/why-you-need-a-car-inspection/> (дата звернення – 23.04.2021).

5. Техогляд по німецьки: на першому місці безпека водія. URL: <https://bit.ly/3fFYwZK> (дата звернення – 23.04.2021).

6. Фотофіксація та єдиний реєстр: як у Чехії та Польщі здійснюють технічний стан авто та чого чекати українцям. Дзвін. URL: <https://bit.ly/2RV1qkB> (дата звернення – 23.04.2021).

7. Як проходять обов'язковий техогляд у Польщі та скільки він коштує. URL: https://auto.24tv.ua/tag/zakonodavstvo_tag73 (дата звернення – 23.04.2021).

8. Кулик О. Реформування процедури обов'язкового технічного контролю транспортних засобів в Україні на основі кращих європейських практик. Дослідження. К.: ГО «Український центр європейської політики», 2019. 68 с.

Michał Sakwa

Msc., Jan Kochanowski University in Kielce Poland, Poland

CONCEPTS OF CRIMINAL ANALYSIS IN POLISH LEGISLATION

According to the definition of the International Criminal Police Organization INTERPOL, Criminal Intelligence Analysis is divided into: operational (or tactical) and strategic analysis. Although the basic skills required are similar, the two categories differ in terms of the level of detail and the type of customer for which the products are designed.

Operational analysis aims to achieve a specific law enforcement outcome. This may be arrest, confiscation, forfeiture of property or money obtained from criminal activity, or "disruption" of a criminal group.

Operational analytical support includes:

Identification of connections between suspects and their involvement in crimes and criminal activities;

Identification of key investigative or information gaps;

Providing or preparing profiles of known or suspected criminals (a task intended for so-called profilers).

For comparison purposes, a definition of strategic analysis will also be provided: Strategic analysis aims to inform higher-level decision-makers

and brings benefits in the long run. The aim is to provide early warning of threats and support senior decision-makers in setting priorities to prepare their organizations to deal with emerging criminal justice issues. This may include allocating resources to different types of crime or increasing training in a particular crime-fighting technique. Strategic analysis includes the identification of:

Mode of action;

Crime trends and patterns;

Emerging threats;

What potential external factors such as technology, demographics or economics may have to influence criminal activity.

It should be recognized that the above definition of criminal (operational) analysis is the most universal and accurate that can be found internationally.

However, due to the fact that INTERPOL definitions are not a source of law in Poland, it is necessary to check whether there are translations in the Polish system of legal acts. and elaborations on crime analysis.

The first attempts to define criminal analysis in Poland took place in 2002, when Order pf-16 of the Police Commander in Chief was issued on September 4, 2002 on the methods of cooperation by the Police with personal sources of information and the use of special facilities and the forms of performing operational activities. reconnaissance. In the above-mentioned act, criminal analysis is described as an activity related to searching for connections between information regarding the phenomenon of a crime and the people who commit it and their identification.

The next legal act (it is still an internal act) was the Ordinance No. 1012 of the

Police Commander in Chief of September 23, 2004 on the use of criminal analysis by the Police, which regulated the procedure for using criminal analysis and provided the tasks of units dealing with criminal analysis matters, but there was still no clear definition of criminal analysis. It only states when criminal analysis is used, quote: "Criminal analysis is used in particular in multi-threaded cases with a large territorial scope and in which the manner of committing the crime indicates high specialization of criminal activity or the developmental nature of the case."

Order No. 1012 of the Police Headquarters was another legal act of the Police relating to criminal analysis, which confirms that the Polish Police was the leader in the use of criminal analysis. Although other services (Military Police, Central Anticorruption Bureau, Internal Security Agency, Military Counterintelligence Service, Intelligence Agency, Border Guard) trained their officers at the Police Academy in Szczytno, which was the only training facility in this field, it was only in later years, organizational units for crime analysis began to be established in these services. For example, in ABW the Analysis Center was established only in 2007, i.e. after 5 years from the establishment of the service.

A complete and understandable definition of criminal analysis (for the Border Guard) was introduced by Order No. 26 of the Commander-in-Chief of the Border Guard of April 15, 2013 on the performance of criminal operational analysis and electronic processing of criminal information by the Border Guard, which reads:

§ 2. 1. Criminal operational analysis, hereinafter referred to as "KAO", is an operational and reconnaissance or investigative activity performed based on a logical and creative thought process aimed at identifying existing and searching for new, internal connections between information relating to a crime and any other data obtained from available sources in order to use them as part of other operational, reconnaissance or investigation activities.

2. KAO is performed in particular in multi-threaded, priority, complicated cases and in which the manner of committing the crime indicates high specialization of criminal activity or criminal activity of a developmental nature.

3. KAO is divided into supporting, accompanying and initiating.

4. Supporting KAO consists in the ad hoc and individual performance of analysis, commissioned at various stages of operational records or preparatory proceedings and carried out for precisely defined purposes corresponding to a specific stage of the operational records or preparatory proceedings.

5. The accompanying KAO consists in the possibly constant performance of an analysis ordered on the basis of one application, which may be submitted at various stages of operational records or preparatory proceedings, and carried out taking into account the dynamics of a given case of operational records or preparatory proceedings.

6. The initiating KAO involves performing an analysis based on all available data sources in order to initiate new operational and reconnaissance or investigative interests."

The detail and completeness of the above description deserve praise from the Border Guard, as it is currently the only Polish legal act in which criminal analysis is

described in this way.

Due to the fact that criminal analysis is used during the detection process in multi-threaded cases conducted by law enforcement agencies as one method, it should be included in the provisions on criminal proceedings.

The currently applicable Code of Criminal Procedure Act is dated June 6, 1997, and despite 160 amendments and the introduction of 146 implementing acts, analysts and investigators have not yet defined criminal analysis in criminal proceedings. There are no regulations related to this. All activities related to the use of criminal analysis and analysts during a criminal trial are based on the provisions regulating the institution of a specialist witness or expert, but at the same time there is a dispute among commentators/criminal experts regarding whether the analyst is an expert and whether criminal analysis constitutes evidence in the case.

As for the second part of the above sentence, it should be assumed that in accordance with Art. 7 of the Code of Criminal Procedure:

"The bodies of the proceedings form their convictions on the basis of all the evidence presented, freely assessed, taking into account the principles of correct reasoning and indications of knowledge and life experience"

That is, to explain, it should be assumed that evidence is what the Court recognizes as evidence.

The first part of the dispute, related to the recognition of an analyst as an expert or not, has as many supporters as opponents. The concept of an expert is included in Art. 193 § 1 of the Code of Criminal Procedure:

"If the determination of circumstances that are important for resolving the case requires special knowledge, the opinion of an expert or experts shall be sought."

The key here is the statement of "special knowledge", proving that the expert must have such knowledge. And this statement is the source of dispute among opponents and supporters of calling analysts experts, because opponents believe that the analyst does not have the special knowledge that an expert must have. Such an opinion is presented by Michał Gabriel Węglowski in his study: "some similarities can be found between the status of an expert and the status of an analyst. However, it seems that what crucially prevents the analyst from being recognized as an expert is precisely the fact that the former does not provide the trial authorities with special information, unlike an expert."

The above-quoted statement was met with the reaction of Piotr Chlebowicz, an outstanding expert and researcher on topics related to crime analysis, who commented on M. G. Węglowski's words as follows: "A crime analyst, thanks to his technical skills, is able to combine individual data to create a new quality - information that has evidentiary value. "Finding out" data from thousands of others and collating them, thanks to which the evidence makes sense, is an activity that characterizes the work of an expert. This is the essence of the statement that information analysis, especially criminal analysis, is a creative activity (...) In my opinion, a prosecutor or an officer of another service without prior preparation and training will not be able to independently In my opinion, a prosecutor or an officer of another service without prior preparation or training will not be able to independently prepare a criminal analysis."

Despite many existing disputes and ways of presenting one's argument, so far no one has taken the initiative to place criminal analysis in a legal act at the level of an Act, which is a source of law in Poland (note: the legal acts indicated in the text of the article are not a generally applicable source). Its status is still is not clear and specified, similarly to analysts who, in the eyes of some institutions, are ordinary employees without any special skills.

To sum up, taking into account the acts of internal law of services using criminal analysis, it should be considered that this is quite an important and important method of work, because it is intended for multi-threaded and high-level cases. The problem is the lack of regulation under generally applicable law, which would enable analysts to be granted a uniform status, and criminal analysis could be defined *ex officio* as evidence, similarly to the case of an expert opinion.

BIBLIOGRAPHY:

1. M. Gabriel - Węglowski, Criminal analysis in the prosecutor's work 2016, Prosecutor's Office and Law.
2. P. Chlebowicz, J. Kamińska, Operational criminal analysis in the police services, Warsaw 2015. Difin.
3. P. Chlebowicz, Comments on the article by M. Gabriel - Węglowski "Criminal analysis in the prosecutor's work", 2017, Prokuratura i Prawo.
4. INTERPOL, FACT SHEET, Criminal intelligence analysis, COM/FS/2014-05/CAS-01.
5. Order No. 1012 of the Chief Commander of the Police of September 23, 2004
6. Order No. 26 of the Commander-in-Chief of the Border Guard of April 15, 2013.
7. Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997.

Григорій Беляєв

*завідувач відділу транспортно-технічних досліджень лабораторії інженерно-транспортних та товарознавчих досліджень Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
кандидат технічних наук, м. Київ, Україна*

Юрій Приходько

*доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент, м. Київ, Україна*

ЕКСПЕРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУЧАСНІ МЕТОДИ ОТРИМАННЯ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ ПРО ПАРАМЕТРИ РУХУ АВТОМОБІЛІВ ПЕРЕД ПОДІЄЮ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ

Належний рівень судово-експертного супроводження кримінальних проваджень за фактами дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) безпосередньо залежить від встановлення достовірних (фактичних) даних про параметри руху транспортних засобів безпосередньо перед пригодою та в процесі розвитку її механізму. Найбільш ефективним способом аналізу обставин ДТП на сьогодні залишається судова інженерно-транспортна експертиза за рахунок використання в процесі дослідження сучасних науково-технічних засобів, новітніх програмних продуктів та актуалізованих науково-методичних матеріалів.

Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій та їх впровадження в конструкцію колісних транспортних засобів (далі – КТЗ) дозволяє значно розширити діапазон даних, які можна отримувати (зчитувати) та використовувати для проведення інженерно-транспортних експертиз. Перспективним напрямком у реконструкції дорожньо-транспортних ситуацій, особливо за умов недостатності даних щодо характеру руху автомобілів (швидкості, траєкторії, маневрування або застосування екстреного гальмування), є дослідження електронних систем КТЗ. Більшість сучасних КТЗ обладнані модулями керування системою безпеки (далі – модуль КСБ) з функцією запису та збереження в енергонезалежній пам'яті об'єктивної інформації про зазначені вище параметри руху, а також про технічний стан систем.

Отримання (зчитування) цифрової інформації з модуля КСБ дозволяє дослідити фактичні данні про параметри руху КТЗ й працездатності систем, які впливають на безпеку його руху. Тож, КТЗ в процесі свого руху та під час розвитку механізму ДТП реєструє кількісні та якісні показники вихідних параметрів через отримання інформації з різноманітних датчиків (сенсорів), її обробки та зберігання в енергонезалежній пам'яті модуля.

Шляхом застосування спеціальних апаратно-програмних комплексів

можна отримати достатньо широкий діапазон даних, серед яких найбільш важливими

є наступні якісні та кількісні показники:

- технічні показники КТЗ (ідентифікаційний номер кузову, пробіг, цикли запалювання, дата та час ДТП, оберти двигуна, положення селектору КПП, статус системи контролю тиску в шинах тощо);
- параметри руху КТЗ (швидкість, кут повороту рульового керма, положення педалі гальма та акселератора, статус роботи систем допомоги водію, повздовжнє та бічне прискорення/сповільнення, швидкість обертання навколо вертикальної вісі, послідовність контактів автомобіля з іншими об'єктами від первинного контакту до повної зупинки);
- параметри роботи системи пасивної безпеки (час та статус спрацювання елементів пасивної безпеки, присутність пасажирів в салоні автомобіля, величина зміни повздовжньої та бокової швидкості Дельта-V, алгоритм спрацювання датчиків та елементів системи пасивної безпеки КТЗ тощо).

Зазначена вище інформація фіксується модулем КСБ в часовому діапазоні відносно первинного контакту автомобіля під час розвитку механізму ДТП, а саме:

- 1) за деякий час до первинного контакту (зіткнення або наїзду);
- 2) в момент зіткнення або наїзду;
- 3) після зіткнення або наїзду до кінцевої зупинки.

Зафіксовані модулем КСБ фактичні дані слід вважати достовірними даними, використання яких дозволяє провести реконструкцію дорожньо-транспортної ситуації та встановити її дійсні обставини.

Сфера застосування цих даних не обмежується експертною аналітикою дорожньо-транспортних пригод, а може поширюватися на:

- розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних зі страховим шахрайством;
- вирішення питань щодо встановлення працездатності системи пасивної безпеки автомобіля;
- визначення додаткових ознак для судово-медичної експертизи (наприклад - можливої фальсифікації щодо втрати свідомості водієм КТЗ, що призвело до ДТП).

Потенційними «споживачами» цих даних можуть бути:

- експертні установи в системі МВС та Мінюсту (встановлення фактичних даних для реконструкції механізму ДТП);
- судово-медичні експертні установи (встановлення напрямку та величини інертних сил, що діють на водія та пасажирів, формування статистичних даних про тяжкість тілесних ушкоджень в залежності від категорії ДТП, визначення швидкості руху КТЗ в залежності від характеру тілесних ушкоджень та відкидання тіла пішохода);
- органи досудового розслідування: поліція, прокуратура, державне бюро

розслідувань тощо (можливість встановлення об'єктивних та виключення суб'єктивних даних);

- страхові компанії (об'єктивне розслідування страхового випадку);
- виробники КТЗ (удосконалення систем пасивної безпеки, встановлення причини можливого браку тощо);
- інші урядові та суспільні організації.

Сьогодні одним із доступних інструментів, який дозволяє зчитувати та аналізувати інформацію з модулів КСБ сучасних автомобілів є програмно-апаратний комплекс Bosch CDR. Даний комплекс не є сервісним діагностичним сканером, а представляє собою криміналістичне обладнання, що лише зчитує інформацію та виключає можливість внесення будь-яких змін в систему.

Апробація програмно-апаратного комплексу Bosch CDR в лабораторії інженерно-транспортних досліджень Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (далі – ДНДЕКЦ МВС) підтвердила його високу ефективність в рамках проведення інженерно-транспортних експертиз

у кримінальних провадженнях за фактом дорожньо-транспортних пригод.

Подальше впровадження комплексу Bosch CDR в експертну практику було позитивно оцінено органами досудового розслідування, особливо в умовах невизначеності щодо механізму дорожньо-транспортної пригоди. Як показує експертна практика, достатньо часто зчитування цифрових даних з модулів керування системою безпеки КТЗ може бути єдиним джерелом фактичних даних, які неможливо відновити або відтворити за відсутності:

- 1) зафіксованої слідової інформації на місці ДТП;
- 2) осіб, що спостерігали за розвитком дорожньо-транспортної ситуації;
- 3) об'єктивних даних, заснованих на показаннях водіїв КТЗ та учасників ДТП.

Слід зазначити, що на сучасному етапі в державах Європейського союзу органи досудового розслідування (і не тільки) почали активно використовувати інформацію, отриману з модулів КСБ (або реєстраторів даних про подію «Event Data Recorder»), та її використання при розслідуванні ДТП.

Об'єм інформації, зафіксованої модулем КСБ, залежить від моделі пристрою, комплектації КТЗ та законодавчих обмежень. Наприклад, робота та обробка даних з модулів КСБ у Сполучених штатах Америки регламентується федеральними правилами, прийнятими Національною адміністрацією безпеки дорожнього руху.

Враховуючи позитивний досвід використання цих приладів у Сполучених штатах Америки, на початку 2015 року в Європейському союзі була створена відповідна робоча група з дослідження та вирішення цього питання. Результатом роботи групи стало впровадження Правил №160 Організації об'єднаних націй, яке регламентує збереження та надання інформації з реєстраторів даних про подію (модулі КСБ) органам досудового розслідування.

Таким чином, проведені багаторічні дослідження в США та Європі, а

також емпіричний досвід, з огляду на експертну практику ДНДЕКЦ МВС, підтверджують надійність, високу точність та об'єктивність використання даних з модулів керування системою безпеки сучасних автомобілів.

Тож, використання та впровадження в експертну практику новітніх технологій

є необхідною умовою сьогодення, що дозволяє підвищити ефективність традиційних методів дослідження та мінімізувати вплив суб'єктивних факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Electronic Code of Federal Regulation. Режим доступу: <https://www.ecfr.gov/current/title-49/subtitle-B/chapter-V/part-563>.
2. Gabriel, Nowacki. The use of event data recorder (EDR) – black box/Advanced in Science and Technology Research Journal. – 2014. – Vol 8, Iss 21. – Pp. 62-72. Режим доступу: <https://bibliotekanauki.pl/articles/103284>
3. DOT HS 810 935. Marco P daSilva. Analysis of Event Data Recorder Data for Vehicle Safety Improvement 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nhtsa.gov/DOT/NHTSA/NRD/Multimedia/PDFs/EDR/Research/811>.
4. Testing and Analysis of Toyota Event Data Recorders. Режим доступу: <https://pressroom.toyota.com/exponent-report-testing-and-analysis-of-toyota-event-data-recorders>.
5. Кашканов А. А., Кашканова Г. Г., Грисюк О. Г. Оцінка невизначеності вимірювання швидкості автомобіля при автотехнічній експертизі дорожньо-транспортних пригод. [Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Технічні науки](#). - 2016. - № 2. - С. 85-93.

Наталія Колеснік

судова експертка відділу дактилоскопічних досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Дніпро, Україна.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Міжнародний досвід у галузі судово-експертної діяльності відображає різноманітні підходи та практики, які сприяють підвищенню якості та об'єктивності експертних висновків.

В першу чергу, слід зазначити, що правовий статус експерта у різних правових системах світу регламентується по-різному. У різних країнах статус експерта може варіюватись від категорії «свідок», «специфічний свідок» до «суддя фактів», «науковий суддя». В українському законодавстві, як відомо, існує поняття «судовий експерт», що передбачено Законом України «Про судову експертизу» та іншими процесуальними кодексами України. Судовий експерт в Україні визначається як учасник процесу, який володіє певними чіткими правами та обов'язками, при цьому керуючись найважливішим принципом незалежності (відсутності зацікавленості у результатах експертного дослідження, які могли б вплинути на результат експертизи). У США, наприклад, прийняте поняття «expert witness» - «експерт-свідок», яке передбачено Федеральними правилами про докази (The Federal Rules of Evidence - FRE). Тобто «expert witness» - свідок, який виступає як експерт і чия думка приймається судом як доказ. Докази «expert witness» можуть спростовуватись доказами інших «expert witness» чи іншими показаннями та фактами. В польському законодавстві відсутнє визначення поняття «експерт» чи «судова експертиза». В Польщі умовно прирівнюється експерт до «зовнішнього засобу фахових знань», до якого звертаються суд чи прокурор у разі необхідності для прийняття правильного рішення. В Польщі існує чотири основні концепції, що вказують на статус експерта у кримінальному провадженні:

- 1) концепція «наукового судді»;
- 2) концепція «судовий експерт – помічник суду»;
- 3) концепція «судовий експерт – свідок»;
- 4) концепція «судовий експерт – самостійний учасник судочинства».

У Швеції окремі експерти (економісти, фахівці в галузі податків) мають широку компетенцію (участь у складі суду, який розглядає кримінальну справу), що дає підстави називати їх «суддями фактів». Це запроваджено з метою економії часу суду на вивчення та оцінку обставин справи.

В Україні з моменту заснування та становлення судово-експертна діяльність зазнала значного розвитку і в наш час передових технологій, інноваційного прогресу продовжує вдосконалюватися та ще більше закріплюватися під час досудового розслідування та судового розгляду.

Так спочатку визначимось з поняттям, що таке «судово-експертна

діяльність» вперше на законодавчому рівні термін «судово-експертна діяльність» застосовано у Законі України «Про судову експертизу». Хоча у самому Законі не міститься чіткого визначення цього поняття, під ним розуміється «діяльність держави, юридичних і фізичних осіб з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки, техніки, мистецтва та ремесла.». На думку І. В. Пирога, «через відсутність теоретичного підґрунтя цього поняття, виникають проблеми в діяльності правоохоронних органів, що здійснюють судочинство, з приводу видів, форм експертної діяльності, вирішуваних завдань та інших актуальних питань».

На національному рівні здійснення судово-експертної діяльності регулюється Законами України «Про судову експертизу», «Про захист персональних даних», Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України тощо та підзаконними нормативними актами. Відповідно до статті 7 Закону України «Про судову експертизу» експертну діяльність можуть здійснювати державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань. При цьому, право здійснення судово-експертної діяльності, пов'язаної з проведенням судових експертиз та досліджень, призначених за фактами вчинення кримінальних правопорушень, надається виключно державним спеціалізованим установам. Характеризуючи засади судово-експертної діяльності в рамках національного законодавства, необхідно відмітити, що вона є однією із складових державної політики у реалізації основних засад незалежності судової системи, однак до сьогодення в судових експертів не налагоджена система самоврядування. На даний час в Україні судові експертизи здійснюють науково-дослідні установи, які функціонують при Міністерстві юстиції України, Міністерстві внутрішніх справ України, Міністерстві оборони України, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України, Міністерстві охорони здоров'я України та Державному бюро розслідування [1]

Судово-експертна діяльність в Україні є невід'ємною складовою судової системи. Вона включає в себе проведення різноманітних експертиз, таких як криміналістична, медична, фінансова та інші, з метою з'ясування обставин справи та подання об'єктивної експертної думки. Проте, існують деякі серйозні проблеми, які перешкоджають ефективному функціонуванню цієї системи.

По-перше, існує проблема недостатньої кваліфікації судових експертів. Багато експертів не мають достатнього рівня професійної підготовки та досвіду, що може призводити до неточних експертних висновків та помилкових рішень суду.

По-друге, система судових експертиз потребує модернізації та стандартизації. Відсутність єдиної методології проведення експертиз, а також недостатня обладнаність лабораторій та матеріально-технічні ресурси ускладнюють якісне здійснення експертиз та можуть впливати на їх

об'єктивність.

Тенденції Розвитку незважаючи на існуючі проблеми, в галузі судово-експертної діяльності спостерігаються позитивні тенденції у розвитку судово-експертної діяльності. Однією з таких тенденцій є зростання уваги до підвищення кваліфікації судових експертів через проведення спеціалізованих навчальних курсів та конференцій, круглих столів. Це сприяє покращенню професійного рівня експертів та забезпеченню об'єктивності їхніх висновків.

Іншою важливою тенденцією є впровадження сучасних технологій в сферу судових експертиз. Використання сучасних аналітичних та технічних засобів дозволяє підвищити точність та швидкість проведення експертиз, що сприяє збільшенню ефективності судового процесу.

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновок, що для подальшого вдосконалення судово-експертної діяльності в Україні необхідно приділити увагу кільком ключовим напрямкам:

По-перше, важливо забезпечити постійне підвищення кваліфікації судових експертів та забезпечити їхній доступ до сучасних методик та технологій.

По-друге, необхідно провести стандартизацію процесу проведення судових експертиз та впровадити єдині стандарти та методології, що дозволить підвищити якість проведених досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судово-експертну діяльність: Проект Закону №6284 від 05.11.2021. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://bit.ly/3IunnP8> (дата звернення: 03.12.2022).

Ольга Недашківська

*старша судова експертка сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності Житомирського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України,
м. Житомир, Україна*

Олександр Гунько

*директор Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України, м. Житомир, Україна*

**ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В РАМКАХ
ПОСИЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ**

В умовах подальшого ускладнення суспільних відносин на усіх рівнях, тотальної цифровізації, поглиблення процесів маргіналізації та відповідно перманентного удосконалення прийомів злочинного світу значно зростають вимоги до судового експерта, галузі судової експертизи загалом і якості висновку експерта зокрема [1]. Практика роботи судових експертів у державних експертних установах підтверджує актуальність зазначеної проблеми.

Тенденція до подальшого прискорення науково-технічного прогресу є фактором, що зумовлює потребу в створенні динамічного мультифункціонального механізму із забезпечення належного рівня якості судових експертиз як маркера, який відображає розвиток галузі загалом [2].

Ключовими елементами такого механізму є:

1. Використання сучасних технологій і методів аналізу через упровадження новітніх технологій (можливостей молекулярної біології, комп'ютерної томографії, штучного інтелекту тощо) для покращення точності й об'єктивності судових експертиз.

2. Адаптація до сучасних викликів шляхом розробки методик, спрямованих на виявлення й аналіз слідів цифрових злочинів, використання біометричних технологій для ідентифікації осіб та інші інноваційні можливості у сфері кримінальної юстиції.

3. Мультидисциплінарний підхід, що являє собою залучення фахівців різних галузей знань (медицина, біологія, інженерія, інформаційні технології та ін.) для розробки комплексних методик судових експертиз.

4. Створення фахових лабораторій та центрів (наприклад, біологічних, цифрових), що спеціалізуються на проведенні судових експертиз у вузьких сферах.

5. Підвищення ефективності методів ідентифікації з використанням можливостей встановлення особи за допомогою біометричних даних, DNA-аналізу, використання алгоритмів ШІ для розпізнавання облич, а також аналізу інших біологічних параметрів [3].

6. Розробка та вдосконалення системи цифрових доказів у сфері

кіберзлочинності, включаючи аналіз параметрів електронної пошти, мобільних додатків, соціальних мереж та інших цифрових слідів.

7. Створення динамічних механізмів безперервного оновлення й адаптації методик судових експертиз відповідно до змін у технологіях, науці та суспільних потребах.

8. Створення баз даних і ресурсів для обміну досвідом та найкращими практичними прийомами у сфері судових експертиз.

9. Формування спеціалізованих комплексних груп з метою проведення науково-практичних досліджень, розробки новітніх методик у сфері судових експертиз для пропозицій щодо подальшого впровадження в практичну роботу судових експертів.

10. Міжнародне співробітництво у сфері розробки, застосування та валідації методик судових експертиз в актуальних умовах.

Важливими аспектами для комплексного підвищення якості проведення судових експертиз є:

1. Регулярне проходження спеціалізованих курсів і тренінгів з метою актуалізації знань і вмінь судових експертів у відповідності з останніми технологічними та науковими досягненнями.

2. Участь судових експертів у конференціях, семінарах та майстер-класах з питань судової експертизи для обміну досвідом та використання кращих практик у професійній діяльності.

3. Сертифікація додаткових кваліфікаційних знань та компетентностей судового експерта відповідно до міжнародних стандартів.

4. Менторство та підтримка з боку більш досвідчених колег для пришвидшення професійного зростання та уникнення помилок у роботі судових експертів.

5. Активна участь у наукових дослідженнях та публікаціях як свідчення розвитку аналітичних і дослідницьких навичок судового експерта.

6. Впровадження інноваційних методів і технологій в практичну роботу для досягнення максимальної достовірності експертних висновків.

7. Застосування системи внутрішнього контролю якості та компетентної взаємоперевірки результатів експертизи для забезпечити максимальної якості й об'єктивності експертних висновків.

8. Систематичний внутрішній аудит і обговорення результатів експертної роботи з колегами як один з методів підвищення кваліфікації судового експерта.

9. Ознайомлення судових експертів з останніми науковими розробками та технологічними інноваціями для використання у практичній роботі.

10. Безперервна самоосвіта та саморозвиток як ознака високої кваліфікації судового експерта.

11. Належний рівень матеріального забезпечення, фінансової підтримки та особистої безпеки судового експерта [4,5].

Таким чином, враховуючи тенденцію до подальшого прискорення та ускладнення рівня науково-технічного прогресу, суспільно-політичних процесів

у світі, очевидним є розширення спектру вимог до якості проведення судових експертиз, що вимагає від судового експерта використання комплексного підходу, який охоплює різні методи та засоби.

Такий комплексний підхід являє собою синтез стандартизації та уніфікації процесу проведення судових експертиз, забезпечення підвищення кваліфікації та навчання експертів, співробітництва з метою обміну досвідом на міжнародному рівні, акредитації експертних установ, систематизації механізму внутрішнього контролю якості, організації колегіальних обговорень та експертних консенсусів, впровадження аналітичного програмного забезпечення та спеціалізованих баз даних, належного рівня матеріального забезпечення судового експерта, а також особистої безпеки.

Ефективне функціонування комплексного підходу на практиці в цілому, а також кожного елемента окремо стає можливим, якщо забезпечено співпрацю між зацікавленими сторонами, а також підтримку на державному рівні та за сприяння міжнародних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шостко О.Ю., Подільчак О.М. Сучасні світові тенденції злочинності. Проблеми законності. Харків, 2020. № 148. С. 184–200. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.148.193805>.

2. Судова експертиза : проблеми сьогодення та перспективи розвитку : колективна монографія / Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз. Дорогобич : «ПОСВІТ», 2020. 406 с.

3. Шевчук В.М. Сучасні проблеми дослідження криміналістичних інновацій: поняття, властивості та суттєві ознаки. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків, 2020. Вип. 21. С. 25–45. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_02.

4. Кофанова О.С. Окремі аспекти реорганізації та оптимізації проведення деяких судових експертиз. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (Харків, 15 – 16 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 44 – 45.

5. Шерстюк В. М. Організаційно-правові та морально-психологічні засади судово-експертної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. : 12.00.09. Харків, 2007. 20 с.

Альона Рубленко

старша судова експертка сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Дніпро, Україна

Альона Ясенюк

старша судова експертка сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Дніпро, Україна

ВАЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Криміналістичну техніку прийнято розглядати як систему наукових положень і заснованих на них технічних засобів, прийомів та методів, що призначенні для збирання та дослідження доказів у процесі кримінального судочинства, а також інших заходів, щодо розкриття та запобігання правопорушень. Розглядаючи зміст техніко-криміналістичного забезпечення можна стверджувати, що саме криміналістика дає можливість реалізувати всі вимоги, у ході здійснення кримінально-процесуальної діяльності за допомогою використання певних прийомів, методів та технічних засобів. Значення техніко-криміналістичних засобів і прийомів, відіграють величезну роль у підвищенні результативності багатьох слідчих дій. Техніко-криміналістичні засоби дозволяють більш повно фіксувати обстановку місця події. Аналізуючи сучасні наукові дослідження техніко-криміналістичного забезпечення практики боротьби зі злочинністю встановлено, що його основними напрямками є не тільки впровадження новітніх розробок, а й удосконалення практики застосування комплексу техніко-криміналістичних засобів [1]. В умовах воєнного стану особливої значимості набуває тенденція посилення практичної спрямованості криміналістичних розробок, інноваційних продуктів, їх прагматична орієнтації на вирішення практичних завдань. На теперішній час наука криміналістика перебуває у розвитку та розширенні власних меж. Цьому сприяє міжнародне співробітництво, використання інноваційних та сучасних технологій, а також науково-технічних засобів, що в свою чергу дає змогу набуття українськими судовими експертами та криміналістами європейського досвіду щодо інноваційних положень криміналістики.

За час війни, яка ведеться на території нашої країни, нашій державі була надана значна кількість допомоги, яка стосується саме інноваційного обладнання, яке активно використовується спеціалістами для подальшого розслідування та фіксації злочинів, які вчиняє РФ на нашій території. Криміналісти Національної поліції опанували новітні 3D-сканери для огляду місць бойових дій та терактів у рамках проєкту «Польська допомога», а саме вперше були застосовані новітні 3D-сканери Z+F Imager 5016, які спрямовані для фіксації наслідків ракетних ударів, артилерійських обстрілів та інших воєнних правопорушень. За допомогою цих пристроїв можна зафіксувати воєнні

кримінальні правопорушення в короткі терміни та мінімізувати використання людського ресурсу. Криміналісти на сьогодні фіксують в 3D-моделі наслідки ракетних ударів по житлових будинках та критичній інфраструктурі, артилерійських обстрілів, бомбардувань та інших воєнних кримінальних правопорушень росіян [2]. Окрім цього, Люксембург надав Україні 3D-сканери для допомоги у розкритті воєнних злочинів російських військ. Надано також інноваційне програмне забезпечення для сканування великих територій з всіма знайденими там об'єктами. Надалі комп'ютерна програма обробляє знайдену інформацію, а 3D-моделі є копією місць обстрілу [3]. Відбувається точна фіксація всіх речових доказів на місці події, дозволяє сканувати предмети у стінах та недоступних місцях. Окрім 3D-сканерів, які використовуються на практиці, значну допомогу під час розслідування воєнних кримінальних правопорушень криміналісти отримують від використання квадрокоптерів. З'явилася можливість здійснювати панорамну зйомку, досліджувати напрямки завданих ударів, визначати сектор обстрілу з мінімальною похибкою. За допомогою комп'ютера та інтерактивної дошки геодезисти наносять на карти інформацію про розташування російських військ, знімки з фотокамери дозволяють встановити характер пошкоджень від удару. Також Національна поліція отримала від американських партнерів технічну допомогу для документування воєнних злочинів росії. В рамках проекту міжнародної технічної допомоги «Посилення спроможності Національної поліції України у боротьбі із вторгненням російської федерації» українським поліцейським була надана допомога у вигляді дронів, ДНК-лабораторій та 3D-сканерів. Позитивні результати застосування ДНК-лабораторій були отримані під час використання на місцях масових поховань у містах Ірпінь, Буча, Ізюм та під час роботи на місці масштабних обстрілів у Кременчузі та Вінниці.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день важливе та необхідне використання інноваційних криміналістичних науково-технічних засобів при розслідуванні військових кримінальних правопорушень. Необхідно застосовувати новітні науково-технічні засоби при огляді місця події внаслідок ракетних ударів, руйнувань внаслідок застосування безпілотних літальних апаратів. Окрім цього пріоритетним є навчання й обмін практичним досвідом із фахівцями правоохоронних органів країн Євросоюзу та США. Всі ці заходи необхідні для прискорення та поліпшення роботи правоохоронних органів України та Експертних центрів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Криміналістика: підручник. за ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.
2. Поліція застосовуватиме 3D сканери для фіксації наслідків воєнних злочинів росіян URL: <http://surl.li/vdqqub> (дата звернення: 12.03.2024).
3. Люксембург надіслав в Україну 3D-сканери URL: <http://surl.li/hrfpah> (дата звернення: 12.03.2024).

Марія Ярмусь

судова експертка сектору дактилоскопічних досліджень Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Тернопіль, Україна

Галина Іляш

судова експертка сектору дактилоскопічних досліджень Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Тернопіль, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Правоохоронний сектор будь-якої держави є окремим механізмом, кожний елемент якого виконує свою функційну роль, забезпечуючи справедливість, захист і безпеку населення здійснюючи правоохоронну діяльність. Однак, такі уповноважені особи не мають змоги вирішувати складні питання, які потребують специфічних професійних знань, умінь і навичок, тому задля їх вирішення правоохоронні органи взаємодіють зі спеціальними суб'єктами, до повноважень яких належить проведення судових експертиз, а саме про судово-експертні установи.

Судово-експертна діяльність безпосередньо пов'язана із практичною діяльністю судового експерта, проте її не доцільно розглядати з позиції організації праці чи з позиції діяльності інших учасників досудового розслідування, певним чином пов'язаних із її проведенням. Тобто, специфікою експертної діяльності можна назвати те, що її досліджують стосовно пізнавальної діяльності судового експерта та його практичної діяльності. У професійній діяльності судового експерта проявляються, по-перше, властивості, характерні будь-якій діяльності – її суспільний характер, цілеспрямованість, плановість, систематичність, засоби та прийоми здійснення; по-друге, властивості, які характеризують роботу судового експерта як особливий різновид, пов'язаний з проведенням судових експертиз. Особливий характер виконуваних експертом функцій, спеціальна мета проведених експертом досліджень, правове регулювання основ та порядку їх проведення відрізняє експертну діяльність від інших видів людської діяльності. Усе це повинно визначати специфіку в підготовці та підборі експертних кадрів, у порядку призначення на посаду тощо [2, с. 46-47].

Судово-експертна діяльність в Україні є важливою для сучасного судочинства. Завданням судових експертів - встановлення обставин, які мають значення для справи, тим самим впливаючи на прийняття судових рішень. В українському законодавстві існує поняття «судовий експерт», що передбачено Законом України «Про судову експертизу» та іншими процесуальними кодексами України. Судовий експерт в Україні визначається як учасник процесу, який володіє певними чіткими правами та обов'язками, при цьому керуючись найважливішим принципом незалежності (відсутності зацікавленості у

результатах експертного дослідження, які могли б вплинути на результат експертизи).

У різних правових системах світу правовий статус експерта регламентується по-різному- від категорії «свідок», «специфічний свідок» до «суддя фактів», «науковий суддя». Наприклад, у США прийняте поняття «expert witness» - «експерт-свідок», яке передбачено Федеральними правилами, тобто, свідок, який виступає як експерт і чия думка приймається судом як доказ, а в Польщі експерт прирівнюється до «зовнішнього засобу фахових знань», до якого звертаються суд чи прокурор у разі необхідності для прийняття правильного рішення.

У багатьох європейських країнах експертні установи діють спільно з поліцейськими організаціями під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ. Наприклад, у Великобританії у структурі МВС діє експертно-криміналістична служба (The Forensic Service - FSS), яка є важливим органом у роботі британської поліції з розслідування, розкриття та запобігання злочинам. Співробітники FSS беруть участь в слідчих діях, оперативно-розшукових заходах та згодом виконують експертизи та експертні дослідження для регіональних поліцейських підрозділів Англії, а також Королівської прокуратури, митної і акцизної служб, інших правоохоронних органів, приватним компаніям, як у самій країні, так і за кордоном. Такі співробітники запрошуються до слідчих дій з метою подальшого проведення експертизи, однією зі сторін процесу, а саме обвинувачення чи захисту [3, с. 132].

Також, в деяких європейських країнах офіцери поліції можуть бути одночасно і судовими експертами, але їх діяльність обмежена. Наприклад, у Німеччині діє принцип вираження недовіри до роботи експерта, який брав безпосередню участь у процесі розслідування відповідного злочину, до якого має відношення експертиза, однак інститут приватної експертизи успішно функціонує і виступає конкурентом державними експертними установами. В даній країні побутує думка, що лише експерт, який входить до служби, яка відокремлена від підрозділів розслідування, може проводити достовірне дослідження та експертизи.

Є ряд Європейських країн, в яких система організаційного підпорядкування судово-експертних установ дуже схожа з українською, наприклад у Литві.

У більшості країн Європейського Союзу судово-експертні установи підпорядковані державним правоохоронним відомствам чи Міністерству внутрішніх справ або Міністерству юстиції. З погляду багатьох науковців «відомча підлеглість судових експертів не має вагомого значення при їх призначенні для проведення судової експертизи або дослідження, якщо відомства забезпечують судовим експертам реальний статус незалежності та безсторонності і не чинять ніякого впливу на проведення ними експертиз і досліджень» [3, с. 134]. Саме тому вдосконалення правового регулювання експертної діяльності в Україні та подальший розвиток її організаційних форм під час кримінального провадження є дуже важливим.

В нашій країні судово-експертні установи підпорядковуються

Міністерству внутрішніх справ або Міністерству юстиції, але є незалежними від системи правоохоронних органів.

Одним з важливих напрямів діяльності Експертних установ України є міжнародне співробітництво, що великою мірою сприяє розвитку експертної діяльності, зростанню ефективності проведення експертно-криміналістичних досліджень, упровадженню системи управління якістю, розширенню низки використання наукових методів, обміну передовим досвідом експертної практики тощо.

Реформаційні процеси в нашій державі не стоять на місці, особливо в теперішній час євроінтеграції, Україна робить нові впевнені кроки щодо покращення діяльності судових та правоохоронних органів, в тому числі, й щодо залучення експертів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Саме тому актуальним і як ніколи важливим є питання запозичення міжнародного досвіду організації діяльності роботи експертних установ.

Міжнародну діяльність Експертна служба МВС України здійснює вже більше 15 років як в межах співпраці з експертно-криміналістичними підрозділами ближнього і дальнього зарубіжжя, так і європейської інтеграції, насамперед, шляхом співпраці в Європейській мережі судово-експертних установ (ЄМСЕУ-ENFSI), яка нині об'єднує 64 провідні криміналістичні лабораторії з 36 країн Європи, членом якої Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (далі – ДНДЕКЦ) МВС України є з 2002 року. Під патронатом цієї авторитетної міжнародної організації здійснюються заходи щодо акредитації лабораторій експертної служби за міжнародним стандартом ISO/IEC 17025 та впровадження системи управління якістю.

З 2007 року ДНДЕКЦ МВС України є учасником Міжнародної програми підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування (ICITAP) Департаменту Юстиції США, яка реалізується в рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Урядами Сполучених Штатів Америки та України. Метою зазначеної програми є надання методичної та технічної допомоги підрозділам Експертної служби МВС України в розвитку різноманітних видів експертизи, а також акредитація за міжнародним стандартом ISO/IEC 17025.

Також, судові експерти Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України неодноразово брали участь в міжнародних конференціях з метою розвитку своєї експертної діяльності та обміном досвіду з міжнародної практики.

Ураховуючи, що постійні ділові контакти з колегами-експертами із зарубіжних країн є стимулюючим чинником розвитку як науково-методичної, так і зміцнення матеріально-технічної бази експертного забезпечення розслідування і розкриття злочинів, міжнародна діяльність експертних установ України й надалі сприятиме проведенню заходів, спрямованих на продовження розвитку міжнародного співробітництва та підвищення ефективності співпраці з експертно-криміналістичними підрозділами та інституціями країн ЄС і світу [4, с. 46-47].

Основними стратегічними напрямками міжнародного співробітництва

судово-експертних установ, враховуючи вищесказане, мають стати:

- вдосконалення та актуалізація нормативно-правового законодавства з питань судово-експертної діяльності задля забезпечення повноцінної реалізації верховенства права, законності, об'єктивності та незалежності;
- створення довідково-інформаційних баз даних міжнародних судово-експертних організацій;
- підготовка висококваліфікованих судових експертів, які б вільно володіли іноземними мовами, отримали додаткову підготовку в області міжнародної судово-експертної співпраці та мали необхідні базові знання в галузі міжнародного гуманітарного права та інших міжнародноправових дисциплін;
- розвиток міжнародного співробітництва в галузі розроблення і виробництва судово-експертного дослідного устаткування і матеріалів;
- впровадження, забезпечення функціонування та вдосконалення системи управління відповідно до міжнародних стандартів;
- поглиблення співпраці із судово-експертними установами інших країн з метою запровадження в Україні світового досвіду, новітніх технологій;
- інтеграція у світову систему співпраці судових експертів з проведення спільних міжнародних досліджень [5 ст. 290-291].

Отже, для підвищення ефективності діяльності експертних служб в Україні, разом із загальноприйнятими нормами та принципами, доцільним є врахування світового досвіду функціонування експертних структур. Звідси слідує, що для будь-якої країни важливим є удосконалення правового регулювання організаційних форм судово-експертної діяльності, так як підвищення якості надання експертних послуг повинно забезпечуватись конкурентними умовами між учасниками судово-експертної діяльності, що досягається через активний розвиток незалежної судової експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038–11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
2. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко, Київ-Маріуполь, 27.02.2018р. https://dsun.edu.ua/upload/doc/konf_27.02.2018_3.pdf
3. Стаття «Досвід Польщі стосовно участі судового експерта у кримінальному провадженні», Дуфенюк О.М., Науковий вісник
4. Яковенко О.П. Міжнародна діяльність експертної служби мвс України: сучасний стан і перспективи розвитку 2015 3 арк.
5. Стаття «Актуальні напрями розвитку міжнародного судово-експертного співробітництва» Юридичний науковий електронний журнал DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/71>.

Напрям № 11

Питання вдосконалення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації фахівців експертних установ та працівників поліції

Viktoriia Hmyria

PhD, Associate Professor, leading research scientist State Scientific Research Institute of Armament and Military Equipment Testing and Certification

Oleksandr Kostyuk

PhD in Computer science, Research Assistan at the State Scientific Research Institute of Armament and Military Equipment Testing and Certification

Anna Nikitchenko

Junior Research at the State Scientific Research Institute of Armament and Military Equipment Testing and Certification

TRAINING OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF DEFENCE OF UKRAINE

In today's conditions, the scientific personnel policy in the Armed Forces of Ukraine (hereinafter – AFU) is a practical tool and means of strengthening the defense capability of the State, an auxiliary means of complying with the standards of ethical behavior of military personnel and employees, as well as the basis for the rational use of scientific personnel resources in public administration. Taking into account the outdated principles of scientific staffing, the level of service discipline and professionalism of the AFU personnel, there is an urgent need to introduce an updated system of scientific staffing that would meet the current realities and principles of reforming the AFU and would meet NATO standards.

Employees of the Armed Forces of Ukraine are divided into:

1. Specialists covered by the Law of Ukraine “On Civil Service”. Such employees fill positions of specialists in military bodies, such as military enlistment offices, operational commands, commands of branches of service, the General Staff of the Armed Forces of Ukraine and the apparatus of the Ministry of Defence. They are recruited on a competitive basis in accordance with the legislation of Ukraine on public service.

2. Employees who are not covered by the Law of Ukraine “On Civil Service”. These are the positions of specialists and workers (who do not perform state functions) in military units, formations and military bodies mentioned in the previous paragraph. Such employees are appointed in accordance with the procedure established by the Labor Code of Ukraine.

To date, the Armed Forces of Ukraine have 21 training centers for training, retraining and advanced training of privates, sergeants and officers, which train specialists in 200 specialties and can train up to 14,000 people at a time.

Basic general military training for privates is designed to provide citizens called

up for military service with the primary knowledge, skills and abilities necessary to perform combat missions and is conducted in training centers for up to three months.

Special courses in military units are measures of professional theoretical and practical training of servicemen under the combat training program for contract service in a specific position using regular weapons and military equipment.

A properly organized system of training of high-quality scientific personnel for the Armed Forces of Ukraine (hereinafter – the AFU) depends primarily on a high level of organization of the administration of this process. The training of scientific personnel for the AFU is carried out in higher military educational institutions and scientific institutions of the Ministry of Defence of Ukraine (hereinafter – MDU).

The quality of training of motivated highly qualified scientists depends on the correct formulation of the tasks and their consolidation in the relevant legal framework. A study of the current state of the legal framework regulating this issue reveals that its norms contain general tasks and functions of the subjects of officer training for the AFU.

The main goal of higher military educational institutions and research institutions, as the main subjects of training scientific personnel for the AFU, is to create favorable conditions for obtaining the appropriate level of education and training of qualified specialists. Some believe that in general terms these tasks do not differ from the tasks of any higher education institution or research institution that trains specialists for various spheres of life, but there is a specificity in the tasks of higher military education institutions and research institutions as subjects of training future scientists, and this specificity is distinguished by the very nature of their subordination, because they are subordinated not only to the Ministry of Education and Science of Ukraine, but also to the Ministry of Defence of Ukraine. An honorary doctorate awarded to some scientists for their long and fruitful scientific work. Among them are doctoral degrees in natural sciences, humanities, law, etc.

Higher military educational institutions and research institutions of the MDU train scientific personnel for the Land Forces, Airborne Forces, Air Force and Navy. The specificity of training of scientific personnel in higher military educational institutions and research institutions is primarily in the fact that a civilian who enters such an institution takes a military oath and is assigned the military rank of “soldier”, and therefore the cadet has all the rights and obligations of a military serviceman.

Determining the place and role of higher military educational institutions and research institutions in the system of scientific personnel policy in the Armed Forces of Ukraine, it is possible to define their main functions in this area, in particular: training of highly qualified scientific personnel, who in turn will be able to transfer the experience gained during the training of subordinate personnel, conducting scientific research on urgent issues of military service, training of scientific and pedagogical personnel in the relevant specialties.

According to the results of the study, it is possible to note the high level of importance of studying international experience (on the example of the US Armed Forces) and implementing its positive experience in reforming the modern military scientific personnel policy of Ukraine. It has been found that the US Armed Forces

have successfully implemented a fully voluntary principle of recruitment. Today in Ukraine, there are a number of negative phenomena in military scientific personnel policy, such as the level of financial support, imperfect legislation on service, including dismissal, bureaucratization of career development, problems with housing, rather long service periods for the right to retirement, etc.

An important characteristic of the formation of scientific personnel is the sectorial structure of postgraduate and doctoral training, which needs to be constantly improved in line with the requirements of the country's economy, global trends in scientific and technological development, etc. An analysis of postgraduate training by field of science shows that in 2022, as in previous years, the largest number of postgraduates studied in engineering and economics. The top five sciences chosen by PhD students also include law, pedagogy, and medicine. The majority of doctoral students also study in technical and economic sciences, and the top five most attractive sciences include physical and mathematical sciences. Military sciences remain less attractive for future scientists.

To improve the quality of training of researchers and academic staff in the Armed Forces of Ukraine, it is proposed to introduce an improved system of intellectual capital organization in higher military educational institutions and research institutions of the Ministry of Defence of Ukraine, which will significantly affect the quality of training of military specialists and can be the basis for reforming the system of training and advanced training of researchers and academic staff.

In most developed countries, the training of highly qualified personnel is carried out within the third level of higher education and contains a significant educational component. The experience of forming scientific competencies in applicants from the moment they enter a higher education institution until the moment they defend their PhD thesis or research work is noteworthy. Taking into account the practice of doctoral training in the leading countries of the world and the needs of national military science, it is advisable to choose the following areas of reforming the national system of training of scientific personnel:

- improving the organizational structures of postgraduate and doctoral studies (creation of structured doctoral programs and doctoral schools);
- increasing responsibility for the quality of training of scientists by introducing criteria for evaluating training at all stages and levels;
- formation of a system of selection and training of scientific personnel, from school to doctoral studies, based on ensuring the continuity of educational and research programs of master's, postgraduate, and doctoral studies.

Volodymyr Kibalnyk

colonel Head of the Research Laboratory for Ground-based High-Tech Weapons and Military Equipment Testing of the Research Department for High-Tech Weapons and Military Equipment Testing of the High-Tech Weapons and Military Equipment Training and Research Test Site

Kostantyn Fesenko

Lieutenant Junior Researcher of the Research Department of Range Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

Vasul Homa

major, Senior Research Scientist - Senior Test Engineer of the Research Laboratory for Range Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment in Electronic Warfare of the Research Department for Range Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

LEGAL FRAMEWORK FOR UKRAINE-NATO COOPERATION

Ukraine began developing its relations with NATO in the first years after its independence. In 1991, Ukraine and NATO launched joint cooperation in science and environmental protection. In early 1992, Ukraine began participating in the North Atlantic Cooperation Council, and in March of the same year, it joined NATO's Partnership for Peace programmer.

This cooperation was an important step on the path of Ukraine's integration into Euro-Atlantic structures. The Partnership for Peace programmer has enabled Ukraine to participate in a wide range of joint activities, including military exercises, scientific research and environmental protection projects. Participation in the programmer also contributed to the reform of Ukraine's Armed Forces in line with NATO standards.

Gradually, relations between Ukraine and NATO expanded and took on new forms. Since the early 2000s, Ukraine has been actively involved in peacekeeping operations under the auspices of NATO, such as missions in the Balkans and Afghanistan. An important milestone was the signing of the Charter on a Distinctive Partnership between Ukraine and NATO in 1997, which laid the foundation for in-depth cooperation in the political and security spheres.

Ukraine's relations with NATO have always been of strategic importance for the country's national security and European integration. Today, in the context of Russia's military aggression, cooperation with NATO is a key element in maintaining Ukraine's defence capability and independence.

As of the beginning of 2021, Ukraine has developed a certain system of legal and regulatory support for the implementation of NATO standards. The legal framework for the implementation of NATO standards in the activities of the Ministry of Defence of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine can be classified into three

levels: general legislative level, strategic regulatory level and operational bylaws.

General legislative level. The implementation of NATO standards at this level is defined by the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" of 21 June 2018, No. 2469-VIII (hereinafter - the Law on National Security). This law lays the foundation for the integration of NATO standards into the national security system.

Strategic normative level. This level is represented by strategic defence documents of Ukraine:

1. Military Doctrine of Ukraine of 5 September 2015. This document defines the basic principles of the state's defence policy.
2. Strategic Defence Bulletin of 6 June 2016. The Bulletin outlines the main directions of development of Ukraine's defence capabilities.
3. National Security Strategy of Ukraine of 14 September 2020. This strategy identifies key threats to national security and means to neutralise them.

Operational bylaws. This level is represented by documents that regulate the interaction between Ukraine and NATO, as well as some departmental acts of the Ministry of Defence of Ukraine and the General Staff of the Armed Forces of Ukraine. These documents regulate the technical aspects of implementing NATO standards and define specific steps and procedures for their implementation.

This approach to the classification of the legal framework for the implementation of NATO standards ensures a comprehensive and systematic process of integration into NATO standards, which contributes to improving defence capabilities and cooperation with partners.

The basis of the operational bylaws is the Comprehensive Assistance Package (CAP) to support Ukraine, which was approved following the NATO-Ukraine Summit on 8-9 July 2016 in Warsaw. According to the then Minister of Defence of Ukraine, the approval of the CAP was a "breakthrough" in the development of the Ukrainian Armed Forces.

In accordance with the content of the CAP, 13 main directions of reforming the security and defence sector of Ukraine were outlined. These areas cover a wide range of reforms aimed at improving the defence capability and effectiveness of the Armed Forces of Ukraine.

Key areas of reform:

1. Improving operational capabilities. This includes improving command, control and coordination of military operations.
2. Reform of the logistics system. Introduction of modern standards in the field of supply and support of troops.
3. Development of cybersecurity. Protection of information systems and networks from cyber threats.
4. Modernization of weapons and military equipment. Introduction of new technologies and modern equipment.
5. Education and training of military personnel. Introduction of new standards of training and exercises in accordance with NATO standards.

Transition to NATO standards (STANAG)

One of the most important and challenging tasks defined by the CAP is the

transition of the Armed Forces of Ukraine to NATO standards, which are denoted by the universal acronym STANAG (Standardization Agreement). These standards include:

- Operational procedures. Unified approaches to planning and conducting military operations.
- Technical standards. Requirements for weapons, vehicles and equipment to ensure their interoperability with NATO forces.
- Training programmers. Training standards for military personnel, including instructions and training methods.
- Communication protocols. Unified standards for communication and information exchange.

The introduction of STANAG standards contributes to improving the interaction of the Armed Forces of Ukraine with NATO forces and increasing the overall effectiveness of Ukrainian troops. It is also an important step towards Ukraine's full integration into Euro-Atlantic security structures.

Ukraine has established the basic legal framework for the implementation of NATO standards in the functioning of the Armed Forces of Ukraine, and there is a steady trend towards continuing work in this direction. The most urgent task of lawmaking regarding the implementation of NATO standards in the functioning of the Armed Forces of Ukraine should be the development of regulatory mechanisms for:

1. Accelerating the technical re-equipment of the Armed Forces of Ukraine.
2. Optimisation of the military command and control system of military bodies, units and subunits.

3. Re-equipping the national military-industrial complex.

Main directions of implementation of NATO standards

Technical re-equipment of units

To ensure a modern level of combat capability, it is necessary to:

- Purchase of the latest equipment and weapons in accordance with NATO standards.

- Modernization of existing weapons systems to meet NATO requirements.

- Implementation of the latest technologies to increase the effectiveness of combat operations and reduce losses.

Optimization of the military command and control system

To achieve effective management of military operations, it is necessary to:

- Development and implementation of unified command procedures.

- Upgrading the qualifications of military personnel through training in accordance with NATO standards.

- Improving the system of communication and information exchange between units and the command.

Re-equipping the military-industrial complex

It is important to maintain the country's defence capability:

- Modernisation of production facilities for the manufacture of equipment and machinery in accordance with NATO standards.

- Creating new production lines for the manufacture of modern weapons.

- Attracting foreign investment and cooperation with international partners to develop military technologies.

Developing and implementing regulatory mechanisms to accelerate technical re-equipment, optimize the military command and control system, and re-equip the military-industrial complex are key tasks to ensure Ukraine's effective integration into NATO. These measures will contribute to improving the combat capability of the Armed Forces of Ukraine, ensuring national security and achieving the strategic goals of the state in the field of defence.

Ukraine has created the basic legal framework for the implementation of NATO standards in the functioning of the Armed Forces of Ukraine, and there is a steady trend towards continuing work in this direction. The most urgent task of lawmaking regarding the implementation of NATO standards in the functioning of the Armed Forces of Ukraine should be the development of regulatory mechanisms for:

1. Accelerating the technical re-equipment of the Armed Forces of Ukraine.
2. Optimisation of the military command and control system of military bodies, units and subunits.
3. Re-equipping the national military-industrial complex.

Mykola Kostashchuk

colonel Leading Researcher - Leading Test Engineer of the Research Department of Field Testing of Mine Clearance, Ammunition, Explosives of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

Vadim Rahulin

colonel Senior Researcher - Senior Test Engineer of the Research Laboratory for Flight Test of High-Tech Aviation Systems of the Research Department for Flight Test of High-Tech Weapons and Military Equipment of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

Yurii Dzhumaniazov

major Researcher - Test Engineer of the Research Laboratory for Range Testing of Underwater and Surface High-Tech Weapons and Military Equipment of the Research Department for Range Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

DEFENCE INDUSTRY AND ITS ROLE IN ENSURING NATIONAL SECURITY

Ukraine's defence industry inherited from the Soviet Union not only knowledge-intensive technologies, production facilities and skilled engineers, but also chronic inefficiency and low competitiveness, typical of a planned economy. Ukraine has been living with this difficult legacy for three decades and has been trying to remain a prominent player in the international arms and military equipment market.

The legacy of the Soviet era gave the Ukrainian defence industry access to significant technological and scientific potential, including the development of advanced weapon systems and specialised equipment. It also inherited a well-developed infrastructure that allowed for the production of a wide range of products, from tanks and armoured personnel carriers to aircraft and missile systems.

However, the Soviet economy also left behind a number of problems, including chronic inefficiencies in production processes, dependence on centralized planning, and a lack of incentives for innovation and productivity. This has had a negative impact on the competitiveness of the Ukrainian defence industry in the global market, where competition for quality, innovation and price is fierce.

Despite these challenges, Ukraine has been able to maintain its place among arms exporters due to several key factors. Firstly, it has successfully modernized old Soviet models of equipment, which allows it to offer relatively affordable solutions to the market. Secondly, the development of its own innovative projects, such as unmanned aerial vehicles and new types of armored vehicles, which are of interest to foreign buyers.

In addition, the active participation of Ukrainian companies in international arms exhibitions and cooperation with foreign partners help to maintain competitiveness and

develop the industry. However, to achieve more sustainable success, the Ukrainian defence industry needs to overcome the residual problems of the planned economy, in particular through structural reforms, attracting investment and introducing modern production management technologies.

Thus, Ukraine's defence industry continues to adapt to the conditions of a market economy, trying to maximise the use of available technological and human resources to remain competitive in the international arms and military equipment market.

The top 10 companies in the domestic defence industry by revenue in 2021 include nine state-owned companies. Motor Sich is the undisputed leader in the industry, and it is still a non-state enterprise, with revenues of UAH 11.4 billion. Antonov is in second place with UAH 7.5 billion. The third position is occupied by the State Design Bureau "Luch" - UAH 3.8 billion. The top five is rounded out by SE ZMKB Progress named after Academician Ivchenko with revenue of UAH 2.1 billion and SE Morozov Design Bureau with UAH 1.4 billion.

PJSC Motor Sich became the No. 1 exporter in 2021, with revenues of UAH 3.1-3.7 billion. The undisputed leadership is due to the company's specialisation in the production of aircraft and spacecraft. Thus, along with manufacturing engines for military aircraft, the company is also involved in key global space programmes. The company's main markets are China (up to 65% of exports) and the United Arab Emirates (up to 10%). Up to 95% of the goods sold are turbojet, turboprop and other gas turbines.

The second place is taken by the private company PJSC Fed with annual exports of UAH 106-158 million. The geography of exports is more than 90% concentrated in China. The remaining 10% is shared by France, the UAE, Korea and the Czech Republic. Engines and power plants account for more than 90% of the company's exports. The top three is rounded out by Okean Shipyard LLC, with UAH 100-150 million in export revenue. It comes from just two countries - the Netherlands (60%) and Panama (40%). All of the company's international contracts involve the sale of ships, ferries, barges and other floating craft.

In fourth and fifth place are SE ZMKB Progress named after Academician Ivchenko with UAH 87-92 million and SE Morozov KMDB with UAH 72-83 million. The former receives up to 95% of its export revenue from contracts with Turkey for the supply of turbojet, turboprop and other gas turbine engines. The second one - from Korea (60%), Italy (25%), Germany (10%) and the United States (5%). The main export items of the Morozov Design Bureau are titanium products (60%), engines and power plants (25%), and instruments and equipment for automatic regulation or control (10%).

The defence industry has changed during the hostilities in Ukraine. In 2023, Ukrainian defence companies tripled their production capacity. In 2023, Ukroboronprom increased production of mortar ammunition by 42 times and artillery ammunition by 2.8 times. In particular, Ukraine started producing ammunition for small arms, 73 mm, 125 mm, VOG-17, VOG-25 shells and ammunition for drones. Despite the constant missile threat, state-owned enterprises are exceeding production targets. Production of new types of weapons has begun: self-propelled artillery,

ammunition, kamikaze drones, etc.

Domestic enterprises produce several analogues of Russian "Shaheds". For example, as part of the Black Box project of the Come Back Alive Foundation, private companies are assembling kamikaze drones that have caused \$900 million in damage to Russia. Ukroboronprom has launched the Lyutyi UAV into mass production. It is known that it is produced in dozens per month and has already had a combat flight of up to 1,000 km.

Stugna anti-tank missiles are produced by the hundreds every month. Water drones for hunting Russian ships are mass-produced by several companies. Ukrainian producers of the Bogdan UAV are capable of producing a dozen vehicles a month.

FPV drones, reconnaissance drones, and electronic warfare systems are made by dozens of companies and hundreds of engineers. The restoration and production of armoured vehicles continues.

Priority tasks should include creating a favourable investment climate, intensifying and developing innovation processes, and reducing import dependence in those areas of production that are strategically important for national security and defence.

Oksana Kuvshinova

Major, Junior Researcher at the Scientific and Organizational Department of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

Danylo Shabanov

colonel Senior Researcher - Senior Test Engineer of the Research Department of Field Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

Yevhen Porynos

Colonel, Head of the Research Department for the Training of Experimental and Combat Units of the Educational and Scientific Test Site of High-Tech Weapons and Military Equipment

BLOCKCHAIN IN THE DEFENCE SECTOR

Blockchain is indeed a promising area in scientific and technological research in the field of armaments and military equipment. Its application can have a significant impact on various aspects of the defence industry. Let's look at the components of blockchain:

Cybersecurity and data integrity are critical aspects of national security, especially in the context of growing cybercrime threats. Blockchain technology represents a powerful tool for preventing cyber attacks and ensuring data integrity, thanks to its decentralised and distributed nature.

Blockchain's potential for cyber defence

1. Preventing cyber attacks:

- Decentralisation. Blockchain uses a distributed network of nodes, making it difficult for attackers to access the entire network through an attack on a single node. This reduces the risk of large-scale data breaches, such as the theft of 235 GB of classified information by the DPRK in 2017.

- Data immutability. Data recorded on the blockchain cannot be altered or deleted without the consent of the majority of network participants. This ensures a high degree of data integrity, which is critical for storing confidential and sensitive information.

2. Reducing the economic impact of cybercrime:

- Increased security. Blockchain can reduce economic losses from cybercrime, which have increased fivefold in the last four years. Blockchain technology provides a more secure environment for exchanging and storing data, which reduces the risk of leaks and attacks.

- Distributed backups. The absence of a centralised point of storage means that even if an individual node is attacked, other nodes can continue to function, ensuring continuity of data access.

3. Resistance to attacks:

- Horizontal data exchange. Blockchain enables horizontal data exchange, where each node has a copy of the entire transaction ledger. This creates a more resilient

environment for digital communication, where the hacking of one node will not affect the overall security of the network.

- Intrusion detection. Blockchain technology allows for real-time detection of unauthorised access attempts, as all transactions are transparent and can be verified by any network participant.

Examples of real-world use of blockchain for cyber defence

- European Commission. With the European Commission reporting more than 4,000 attacks per day in 2017, blockchain can be used to improve the cybersecurity of critical infrastructure and government agencies, reducing the risk of successful attacks.

- The US federal government. With the U.S. federal government having been the target of more than 60,000 cyberattacks, blockchain adoption could help protect critical sectors such as energy from similar threats.

Conclusion.

Integrating blockchain into cyber defence and data management systems in the defence sector can significantly increase security and resilience to attacks. The distributed and immutable nature of the blockchain creates a strong barrier to cybercriminals, protecting critical information and reducing the economic impact of cyberattacks. This is especially important in the face of ever-increasing cyber threats and the growing number of cybersecurity incidents.

Supply chain management is a key element of military logistics, where tracking and securing supplies is crucial. Blockchain technology offers unprecedented opportunities to improve the transparency, security and efficiency of supply chains in the defence sector.

Transparency and traceability

1. Tracking the origin of weapons:

- Transparency of supply. Blockchain allows tracking every stage of production and delivery of military equipment and weapons, from manufacturing to the end user. Each transaction is recorded in real time and is accessible to all network participants, reducing the risk of counterfeiting and unauthorised changes.

- Date stamps. Thanks to the use of blockchain technology, each transaction contains a date stamp, which makes it easy to track the history of the movement of goods. This is especially important for verifying the legitimacy of weapons and military components.

2. Preventing counterfeiting:

- Provenance of origin. Blockchain can be used to verify the origin of every element that makes up military hardware and equipment. This includes processors, circuit boards, and software components, which is important to prevent the use of counterfeit or dangerous elements.

Integration with other technologies

1. Combination with artificial intelligence (AI):

- Data analysis. Using AI in conjunction with blockchain allows for the automatic analysis of large amounts of data coming from different supply chains to identify anomalies or potential threats. This helps to identify problems faster and take appropriate action.

2. Quantum computing:

- Processing speed. Quantum computing can significantly speed up the process of processing and encrypting data in a blockchain, increasing the overall efficiency and security of the system.

3. Augmented Reality (AR):

- Process visualization. AR technologies can be used to visualise supply chains in real time, making it easier to monitor and manage supply processes. This is particularly useful for training staff and ensuring rapid response to incidents.

Improved security.

1. Protection against intentional vulnerabilities:

- Component transparency. Blockchain provides full transparency of the supply chain, allowing you to track the origin of each component. This helps to identify and prevent the use of components with intentional vulnerabilities that can be exploited by malicious actors.

2. Food and pharmaceutical safety:

- Preventing spoilage and infections. Tracking the supply chain of food and pharmaceuticals using blockchain helps prevent food spoilage and infectious disease outbreaks. This is critical for ensuring the safety of military units in the field.

The integration of blockchain technology into supply chain management in the defence sector can significantly increase its transparency, security and efficiency. The use of blockchain allows for accurate tracking of the origin and movement of each item, which reduces the risk of counterfeiting and the use of unsafe components. Combining blockchain with other advanced technologies, such as AI, quantum computing and augmented reality, can further improve the overall efficiency and reliability of supply chain management systems.

Sustainable communications are a key element for the successful conduct of military operations. In today's multi-level conflicts, where the enemy can attack the electromagnetic spectrum and manipulate data, blockchain technology can ensure the reliability and security of communications. The Ukrainian army, like many other military structures, needs advanced technologies that can provide a significant tactical and strategic advantage. Below, we look at how blockchain can provide sustainable communications and how its implementation can improve Ukraine's defence capabilities.

Benefits of blockchain for sustainable communication

1. Decentralisation and resistance to attacks

- Decentralised network. Blockchain works on the principle of a decentralised network where data is stored on many nodes. This means that the hacking or failure of one node will not affect the functioning of the entire system.

- Resistance to attacks on the electromagnetic spectrum. In an environment where an adversary can attack satellites, submarine cables, or tactical data links, blockchain ensures resilient communications through its distributed architecture.

2. Data protection and integrity of communications

- Cryptographic protection. Blockchain uses powerful cryptographic algorithms to protect data. This provides reliable protection against manipulation and unauthorised access.

- Data immutability. Transactions on a blockchain are immutable and can be

verified by any participant in the network. This is important for ensuring data integrity and preventing an adversary from altering it.

3. Real-time data generation and exchange

- Secure data exchange. Blockchain enables secure and efficient data exchange between different military units. This is especially important for rapid response to changes in the combat situation.

- Real time. Thanks to blockchain technology, data can be updated and shared in real time, enabling rapid information transfer and decision-making based on up-to-date data.

Implementation of blockchain in the defence industry of Ukraine

1. Cyber defence and data integrity

- Prevention of cyber threats. The use of blockchain to store and transmit critical information can significantly reduce the risk of cyber threats and data leaks.

- Protecting communications. In the face of ongoing cyber threats, blockchain can help protect communication channels from attacks and interception.

2. Supply chain management

- Transparency and traceability. Blockchain allows for accurate tracking of every stage of the supply of military equipment and materials, which reduces the risk of smuggling and counterfeiting.

- Process optimization. The use of blockchain can optimise supply chain processes, reducing administrative costs and increasing efficiency.

3. Sustainable communication

- Reliable communications: Due to the decentralised nature of the blockchain, reliable communication is ensured even in the face of attacks on the electromagnetic spectrum.

- Continuity of operations. In the event of a failure of individual nodes, blockchain ensures continuity of communications, which is critical for military operations.

Establishing cooperation with blockchain developers

- Investing in research and development. It is important to invest in blockchain research and development to create cutting-edge solutions that can be applied to the defence sector.

- Cooperation with technology companies. Establishing cooperation with leading companies and start-ups developing blockchain solutions can significantly accelerate the adoption of this technology in Ukraine's defence industry.

- Education and training. Training in blockchain and cybersecurity is a key element for the successful integration of this technology into the defence sector.

The introduction of blockchain technology into Ukraine's defence industry could provide significant benefits in the areas of cyber defence, supply chain management and reliable communications. This will contribute to the country's overall defence capability and national security.

Overall, the integration of blockchain into the defence sector can significantly improve the security, efficiency and reliability of military operations. Global experience shows that this technology has great potential and can be useful in many aspects of defence activities.

Anna Kyrylchuk

Cadet of the 105th Training Platoon, Faculty №2 of Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine

*Academic advisor: **Oleksandr Kolomoiets** - PhD in Law, Associate professor, Associate professor of the Department of tactical and special training of faculty №2 of Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine*

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SCIENTIFIC ACTIVITIES: ALL THE PROS AND CONS

Artificial intelligence, as one of the most significant innovations of modern times, has enormous potential for transforming various sectors of the economy and social life. It has been established that through the integration of knowledge from different scientific disciplines and the application of advanced machine learning methods, artificial intelligence is capable of solving complex problems, automating processes, and enhancing efficiency in many areas. Artificial intelligence is used in almost every sphere of human life, especially in the educational process. The implementation of artificial intelligence in the educational process offers a wide range of advantages. For example, it improves the quality of education, provides an individualized approach to each student, analyzes large volumes of work, and more.

Today, the use of artificial intelligence in the educational process is a relevant topic for discussion. While artificial intelligence was once a dream for humanity, it has now become an everyday reality. In this scientific work, we will take a closer look at what artificial intelligence is, the areas of human life in which it is used, its advantages and disadvantages, and more.

Analyzing the definition provided in the textbook by D.V. Lubka and S.V. Sharov, "Methods and Systems of Artificial Intelligence," we can note that the authors propose understanding this concept as "the science and technology of creating intelligent machines (software complexes) capable of taking on certain functions of human intellectual activity (for example, selecting and making optimal decisions based on previously acquired experience and rational analysis of external influences)." [1, c. 14]. At the same time, scientists analyze another definition, in which artificial intelligence is understood as "a scientific direction within which tasks of hardware or software modeling of those types of human activities that are traditionally considered intellectual are set and solved. It is in this sense that the term artificial intelligence was introduced by John McCarthy in 1956 at the Dartmouth University conference." [1, c. 14].

Today, we are surrounded by artificial intelligence almost everywhere: when we type text using T9, the Siri device is on almost every smartphone, and ChatGPT is used by students and pupils during the educational process.

The use of artificial intelligence opens up new possibilities for us. We can use artificial intelligence in scientific activities to diversify knowledge and skills. Let's consider one example of the interaction between artificial intelligence and scientific activity:

- Rapid data analysis and processing: AI helps scientists quickly and efficiently

analyze large volumes of information, saving time and resources. It aids in uncovering more widely hidden patterns, relationships, and trends, contributing to a deeper understanding of scientific phenomena.

- Modeling methods: AI allows for the planning and forecasting of complex models and their various developmental scenarios, which is crucial for use in more precise scientific fields.

- Planning and forecasting: AI assists in planning and forecasting research results, as well as in substantiating the necessary information to enhance the productivity of scientific work. [2].

However, there are also disadvantages to using artificial intelligence. To support this thesis, we propose considering a number of works by scientists who adhere to this position, specifically:

"Artificial intelligence systems can unintentionally support and amplify biases present in the data. This is particularly problematic in education, as biased algorithms can lead to unfair treatment of students. For example, an AI-based admission system might discriminate against certain demographics, or an AI grading system might favor certain writing styles or cultural references. To mitigate bias, AI developers must use diverse and representative training data and apply algorithms designed to minimize bias. Regular audits and checks of AI systems are necessary to ensure fairness and transparency. Additionally, stakeholders in education should advocate for the ethical use of AI and promote awareness of potential biases that may arise." [3, c.211].

So, we can draw the following conclusion:

First, the use of artificial intelligence in the educational process opens new horizons for improving the quality of education and increasing the efficiency of educational systems. Based on the conducted research, several key conclusions can be made.

Second, artificial intelligence has the potential to significantly individualize the learning process by adapting educational materials and methods to the needs of each student. This enhances students' motivation and engagement in learning, as well as improves their academic performance.

Third, the implementation of artificial intelligence in educational processes promotes the automation of routine tasks such as grading, schedule management, and providing feedback. This allows educators to focus on more creative and analytical aspects of their work, such as developing new teaching methods, conducting research, and working individually with students.

Overall, artificial intelligence has significant potential to transform the educational process, making it more adaptive, efficient, and student-centered. However, the success of its implementation depends on a balanced approach that takes into account both technological and ethical aspects. Further research and experiments in this field will help identify the best practices and methods for using artificial intelligence in education, allowing for the maximization of its positive impact on the learning process.

REFERENCES:

1. Методи та системи штучного інтелекту: навч. посіб. / укл. Д.В. Лубко,

С.В. Шаров. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 264 с.

2. Академічна доброчесність, відкрита наука та штучний інтелект: як створити доброчесне освітнє середовище : збірник есе програми підвищення кваліфікації / упорядники: А. Артюхов, М. Віхляєв, Ю. Волк. 18 вересня – 18 жовтня 2023 року

3. Симоненко С.В. Етичні проблеми використання штучного інтелекту в освіті. Технології доброчесного використання штучного інтелекту у сфері освіти та науки : матеріали всеукраїнського науковопедагогічного підвищення кваліфікації, 31 липня – 10 вересня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 209-212.

Volodymyr Larin

PhD, Associate Professor, Head of the scientific and organizational department State Scientific Research Institute of Armament and Military Equipment Testing and Certification

Irina Yachna

Head of the scientific and organizational group Training and Research Testing Ground of High-Tech Armament and Military Equipment

Liudmyla Romanovska

Senior researcher State Scientific Research Institute of Armament and Military Equipment Testing and Certification

METHODOLOGICAL ASPECTS OF TRAINING DOCTORS OF PHILOSOPHY IN THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF DEFENCE OF UKRAINE

The development of the state policy in the field of science and technology is the integration of science and knowledge-intensive production with the aim of prioritizing the development of scientific research and creating innovative developments in the relevant sectors of the country's activities.

Ukraine has the opportunity to approach the technological level of the developed countries of the world, but the question arises of training the intellectual potential that would ensure this development. It is higher education and research institutions that can provide training of highly qualified, intellectually developed, professional scientific personnel.

The issue of evaluation and training of scientific personnel in military higher education institutions has been considered in the scientific works of many domestic scholars. However, the issue of evaluating the training of scientific personnel in the scientific institutions of the Ministry of Defence of Ukraine has not been sufficiently considered, so this study is relevant at this stage.

The world practice of training scientific personnel in the system of military education is clearly guided by the regularity of the development of research work in various branches and services, which is based on ensuring the national security of the country and protecting territorial sovereignty. National security is an important component of the existence and development of higher military education. Therefore, it is safe to say that higher military education in modern realities is considered not from the classical position, but from the point of view of the Armed Forces' use of the military-technical component of national security support.

Military education in the leading countries of the world is formed under the influence of the following main components: national interests of the country; ensuring the national security of the country; national requirements for the training of officers; patterns, trends and principles of military education in various fields and specializations; the purpose of higher military education; system of higher military

education; financial support for higher military education; educational and qualification requirements for military personnel; innovation and technological component of military personnel training; material and technical base for the training of scientific personnel in the military sphere; quality control of military education; monitoring of military education activities; adjustment of the process of training military specialists.

The main objectives of the educational and scientific program for the training of PhD graduates in scientific institutions subordinate to the Ministry of Defence of Ukraine are:

- increasing the country's defense capability, the authority of the army in society, and the creation of material, intellectual and spiritual values;
- meeting the educational needs of the individual, society and the country in the training of military specialists capable of effectively performing their tasks in peacetime and wartime;
- training of specialists capable of solving significant problems of military-technical policy, taking into account the strategic course of the country;
- balancing knowledge and skills in research, testing, scientific and practical, scientific and organizational activities, as well as ensuring his professional development as a military specialist-scientist;
- improvement of the system, priority support for it as a structure that ensures the reproduction of personnel potential by military formations.

The regularities of the educational and scientific program are predetermined:

- educational needs of the individual;
- national interests, national security and defense interests;
- scientific and technical capabilities of the country;
- national traditions, national and international experience;
- needs of the troops;
- efficiency of management activities, coherence of functioning of all structural components;
- the state of military theoretical and testing research;
- the level of scientific and pedagogical potential and the state of the infrastructure of research institutions;
- the state of moral and psychological, financial, economic, logistical and informational support of the system of training of scientific personnel.

Structure and content of higher military education. Most countries in Europe and the world (the United States, Japan) do not classify military education institutions according to accreditation levels and educational qualifications. Ukraine also does not have a clear division of educational institutions. Therefore, institutes may still be called, for example, military or naval schools, although they are attended by graduates of academies who have served for several years in various officer ranks, etc. The structure of educational institutions is divided into primary military education (military lyceums, schools, military units, training centers), secondary military education (military schools, colleges, schools, academies, training centers, courses), and higher military education (military universities and academies, research institutions, courses).

The growing need for scientific training of military specialists has arisen in accordance with modern military and professional requirements that form competencies in the decision-making process and attract a higher intellectual level of military personnel.

The content of the educational and scientific program for the preparation of PhD graduates is formed for the future, determining the main components of the development of military education in the direction of the purpose, tasks of types and branches of the armed forces. Considerable attention is paid to innovative and integrated training, when comprehensive programs are implemented based on the integration of several academic disciplines.

The quality training of future doctors of philosophy in military education depends on the organization of scientific and pedagogical conditions. First of all, a research institution should regularly carry out research and development (R&D), scientific and educational projects, etc. that require the involvement of adjuncts. Such research should determine the timing of implementation, the composition of the research topic manager and performers, and the intermediate and final results formed and specified. In addition, research must comply with the priority thematic areas approved by the research institution on the basis of which the PhD is being trained.

In the training of doctors of philosophy in the scientific institutions of the Ministry of Defence of Ukraine, an important role is played by the existing experimental base for conducting scientific research at the appropriate levels of organization of the educational and scientific process, in particular in the field of military education in the areas of training. An important condition for the quality training of doctors of philosophy is the involvement of leading scientists and industry experts in the scientific supervision of adjuncts.

The substantiated methodological approach to assessing the training of scientific personnel in scientific institutions in the system of the Ministry of Defense of Ukraine makes it possible to determine the real level of compliance of the preparedness of PhD candidates with the established regulatory requirements at all stages of mastering the educational and scientific program. The proposed approach to assessing the components allows developing diagnostic tools and obtaining objective results of testing the competence of applicants. However, given the changes in the educational sphere, it can be argued that this approach is basic for a certain stage of training of PhD candidates and can be improved in accordance with the requirements of the educational process.

Volodymyr Shendryk

Major, Junior Researcher of the Research Department for the Training of Experimental and Combat Units of the Educational and Scientific Test Site of High-Tech Weapons and Military Equipment

Serhii Bogdan

Major, Researcher of the Research Department for the Training of Experimental and Combat Units of the Educational and Scientific Test Site of High-Tech Weapons and Military Equipment

Viacheslav Matiushchenko

major, researcher - Test Engineer of the Research Department for Field Testing of Mine Clearance, Ammunition, Explosives of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

**NATO STANDARDS AND THEIR IMPLEMENTATION IN THE
ACTIVITIES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE**

In Ukraine, the mechanism for adopting NATO standards is set out in the Procedure for the Development, Adoption, Amendment, Cancellation, Renewal, Promulgation, Implementation and Application of Military Standards. Based on this document, the Armed Forces of Ukraine are adopting NATO standards, which are unified for all NATO members and partner countries.

It is worth emphasising that the Alliance's partners are only entitled to adopt NATO standards that have already been published and entered into force.

The most important stage in the process of adopting and implementing NATO standards is the study and comparative analysis of the NATO standard with the national legal and regulatory framework. It is at this stage that common areas and significant differences, feasibility of implementation, time parameters, financial costs, procedure for conducting activities, etc. are identified. Based on this analysis, a decision is made on the feasibility and scope of implementing the NATO standard.

The following options exist for NATO member states and partner countries to adopt and implement NATO standards:

1. Adoption and implementation: used when the requirements of the NATO standard fully meet the interoperability criteria and a clear date of its implementation is determined.
2. Adoption and implementation with reservations: the requirements of the NATO standard generally meet the interoperability criteria, but there are some limitations and reservations that do not allow full implementation. These may be restrictions related to national legislation, or some requirements of national military standards are stricter than the corresponding requirements of the NATO standard, or lack of sufficient financial resources.
3. Adoption and future implementation: The requirements of the NATO standard fully meet the interoperability criteria, but a clear date for its implementation

cannot be determined at this time. For example, in Ukraine, the NATO standard for search and rescue operations requires significant financial resources to upgrade aircraft, create relevant units and train personnel. Experts estimate that Ukraine will be able to implement this standard only in 2025, as NATO was informed.

4. Adoption and implementation in the future with reservations: the requirements of the NATO standard generally meet the interoperability criteria, but there are limitations and reservations that do not allow for full implementation of the standard, and a clear date for its implementation cannot be determined at this time.

5. Non-adoption: indicates that there is no need to apply the NATO standard. For example, the Armed Forces of Ukraine do not have aircraft carriers and submarines, which currently indicates that it is not appropriate to adopt the relevant NATO standards for Ukraine's needs.

It is important to note that the introduction of a NATO standard is not only the development of a relevant national document based on it, but also its practical application.

The introduction of NATO standards for the Ukrainian defense industry will open up new opportunities for the development, production and sale of weapons and military equipment. This will facilitate the organization of new areas of cooperation with Western partners, including the creation of joint ventures and production facilities, the transfer of technologies for the production of components and assemblies to complete weapons systems for the national Armed Forces, and the joint production of weapons and military equipment to enter third-country markets.

The introduction of NATO standards in the combat training of troops, as well as in the training of officers and NCOs, will significantly improve the combat readiness of the Ukrainian army. This will provide an opportunity to adopt the experience of the world's best armies and achieve interoperability with them.

It is also important to bring the social package of Ukrainian servicemen in line with NATO standards, which will make military service attractive, prestigious and promising. NATO social standards include not only decent salaries for military personnel, but also the implementation of their social guarantees in line with the best international practices.

Hennadii Zgoda

colonel Head of the Research Laboratory for Range Testing of Underwater and Surface High-Tech Weapons and Military Equipment of the Research Department for Range Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment of the High-Tech Weapons and Military Equipment Training and Research Test Site

Viktor Sapon

colonel Senior Researcher - Senior Test Engineer of the Research Laboratory for Ground Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment of the Research Department for Ground Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

Yuryi Slobodenyuk

colonel Leading Researcher - Leading Test Engineer of the Research Laboratory for Range Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment in Electronic Warfare of the Research Department for Range Testing of High-Tech Weapons and Military Equipment of the Training and Research Test Site for High-Tech Weapons and Military Equipment

MILITARY SECURITY AS AN INTEGRAL PART OF NATIONAL SECURITY

National security in the modern world is a key task for every state, as it ensures stability, development and protection of the nation's interests. In the context of globalization and new security challenges, the state must develop a comprehensive strategy that includes several key aspects.

Key aspects of national security

1. Political security: Strengthening political institutions, ensuring political stability and preventing internal conflicts. Democratic processes and the rule of law are important elements of political security.
2. Economic security: Ensuring sustainable economic development, overcoming economic crises and ensuring energy independence. The fight against economic crime and corruption is also important.
3. Social security: Protecting human and civil rights and freedoms, ensuring access to education, healthcare and social services. Social stability helps to reduce poverty and social inequality.
4. Military security: Protection from external threats, strengthening the armed forces and defense capabilities of the state. It is also important to develop international military cooperation and participate in peacekeeping missions.
5. Information security: Protection of the information space from cyberattacks, propaganda and disinformation. This includes both technical means of protection and educational programmers to increase media literacy.

Challenges and globalization trends

1. Cyber threats: In today's world, cyber-attacks are becoming increasingly

common and sophisticated. States must invest in cybersecurity and develop strategies to protect critical infrastructure.

2. **Terrorism:** Globalization facilitates the spread of terrorist ideologies and activities. International cooperation in the fight against terrorism is a prerequisite for national security.

3. **Climate change:** Global environmental problems affect national security by causing migration crises, conflicts over resources and natural disasters. States should develop strategies to adapt to climate change.

4. **Economic crises:** Global economic shocks can destabilize national economies. Integration into the global economy requires effective risk and crisis management.

National security is a multidimensional category that covers various aspects of state and society. Modern security challenges and globalization trends require a comprehensive approach to ensuring it. Effective national security is possible only if all state institutions combine their efforts, international cooperation and active participation of civil society.

Ukraine's national security is a key aspect, especially in the context of military security. One of the most important documents regulating this area is the Military Security Strategy of Ukraine (hereinafter referred to as the Strategy). This document aims to prepare in advance and ensure comprehensive defense of Ukraine. The main principles of the Strategy are deterrence, resilience and interaction, which ensure military security, sovereignty and territorial integrity of the state in accordance with the Constitution of Ukraine and within the state border.

The Strategy also promotes Ukraine's integration into the Euro-Atlantic security space, envisaging NATO membership. In addition, the document envisages Ukraine's active participation in international peacekeeping and security operations, which underscores its readiness to cooperate in the international arena and its contribution to global security.

Thus, the Military Security Strategy of Ukraine is a comprehensive document that takes into account not only the internal needs of national defense, but also international obligations and aspirations for integration into Euro-Atlantic security structures.

The strategic guidelines of the state in the sphere of ensuring the national security of Ukraine include several key areas:

Development of own capabilities: Ukraine must develop sufficient domestic capabilities that will become the basis for ensuring its security. This involves both the development of military power and support for economic, political and social aspects that will contribute to the overall sustainability of the state.

Create a system of strategic analysis: An important element is the creation of a system of comprehensive strategic analysis of military threats. This will allow for a comprehensive analysis of potential threats to national security, which will facilitate a timely response to them.

Development of joint intelligence capabilities: The defense forces should have joint intelligence capabilities to receive complete and reliable information. This is

necessary for making timely and informed decisions to ensure the military security of the state.

Adaptation to changes in the security environment: Ukraine must be able to adapt quickly to changes in the security environment. This includes effective counteraction to military threats, uninterrupted functioning of state structures before and during a military conflict, and rapid recovery after the conflict.

These strategic guidelines reflect a comprehensive approach to national security, where not only military aspects are important, but also other factors that contribute to the overall resilience and ability of the state to respond to threats.

Анжела Гельбак

кандидатка психологічних наук, завідувачка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Сьогодні ми всі спостерігаємо включення психологічної науки у вирішення величезного кола практичних завдань, що пов'язані з російською військовою агресією. Виклики сьогодення вимагають привернення уваги до змісту професійної психологічної підготовки майбутніх поліцейських. На думку вітчизняних науковців О. Скляра, Х. Бойка «психологічна підготовка підрозділів Національної поліції вимагає кращого підходу, так як, згідно усного опитування поліцейських, останні психологічно не були готові до повномасштабної війни в країні, не всі поліцейські здатні були оперативно приймати тактично правильні рішення в екстремальних ситуаціях, не всі правоохоронці готові були застосовувати зброю тощо» [3].

У Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України зазначається, що «система психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, – це комплекс організаційних, методичних, просвітницьких, психопрофілактичних, практичних, психологічних заходів, спрямованих на запобігання впливу ризиконебезпечних чинників професійної діяльності, збереження фізичного та психічного здоров'я, підвищення психологічної стійкості, надійності та готовності. Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, проводять заходи із психологічного супроводження освітнього процесу з метою набуття курсантами необхідних професійно-психологічних якостей» [1].

Специфіка сучасної правоохоронної діяльності вимагає від працівників органів внутрішніх справ не тільки ґрунтовних юридичних знань, а й розвиненої психологічної культури, сформованих умінь і навичок. Елементи психологічної підготовки в навчанні працівників внутрішніх справ мали місце з самого початку введення обов'язкової професійної підготовки, що було пов'язано з професійною необхідністю: проведенням складних оперативних дій, що прямо залежать від психологічних знань співробітників, прийняття важливих рішень. Проте, з початком повномасштабної війни виникла необхідність озброєння поліцейських глибокими психологічними знаннями, які стосуються аспектів збереження ментального здоров'я, розвитку емоційної стійкості, алгоритмів взаємодії з населенням на деокупованих територіях, методів надання першої психологічної допомоги тощо [2].

Теоретична основа вивчення психологічного аспекту професійного

становлення майбутнього правоохоронця під час його навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання представлена у роботах Є. Климова, психологічні основи професійної відповідальності та проблеми компенсації професійно-психологічної невідповідності досліджували Е. Зеєр, В. Бодров, М. Глуханюк, Є. Ільїн, О. Борисова та інші. Проте, аналіз організації освітнього процесу в закладах вищої освіти МВС України дає підстави вести мову про недостатню психологічну готовність курсантів до роботи в екстремальних ситуаціях, про їх невміння долати наслідки впливу підвищених навантажень на психіку та протистояти стресогенним факторам, не змінюючи рівень працездатності.

Метою нашого дослідження є аналіз впливу війни на окремі аспекти психологічної підготовки майбутніх працівників поліції у закладі вищої освіти системи МВС України.

Психологічна підготовка розпочинається вже в межах первинної професійної підготовки курсантів під час якої викладаються зокрема й такі спецкурси психологічного спрямування як «Стресостійкість», «Професійна етика. Ефективна комунікація», «Офіційне спілкування. Техніка опитування». Надалі психологічна підготовка курсантів передбачає вивчення таких освітніх компонент, як «Психологія», «Юридична психологія», «Професійно-психологічна підготовка поліцейського».

Зауважимо, що для підвищення ефективності психологічної підготовки курсантів необхідно комплексно підходити до питань підготовки та будувати освітню систему, яка визначається сукупністю взаємопов'язаних структурно-функціональних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, освіти й навчання молоді та дорослих.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Психологія» є розкриття фундаментальних положень психології, їх значимості в професійній діяльності працівника НП, розкриття соціально-психологічних умов ефективної діяльності людини і колективу в різних сферах діяльності, прищеплення та покращення соціально-психологічної культури фахівця.

Завданнями «Юридичної психології» є формулювання обґрунтованих власних суджень курсантів у аспекті юридичної психології; опанування знань та вмінь щодо розвитку стресостійкості й профілактики професійного вигорання; набуття навичок ефективної комунікації (взаємодії) з колегами, громадянами, представниками інших державних органів та в конфліктному середовищі; розвиток умінь ефективної самоорганізації професійної діяльності.

При опануванні навчальною дисципліною «Професійно-психологічна підготовка поліцейського» розвивається уміння самостійного підходу до формування професійно-психологічної готовності до правоохоронної діяльності, здатності критично оцінювати власний потенціал, закладаються цінності та визначаються шляхи самовдосконалення безперервного особистісного та професійного зростання майбутніх працівників НП.

Аналіз помилок і огріхів поліцейських при виконанні службових завдань доводить необхідність вдосконалення методів формування емоційної стійкості

майбутніх правоохоронців до фрустраційного і стресогенного впливу екстремальних ситуацій професійної діяльності. Саме активне застосування тренінгових технологій вчить курсантів правильній поведінці в конфліктних ситуаціях, алгоритмам налагодженню контактів з різними групами населення (дітьми, жінками, представниками засобів масової інформації та державними службовцями тощо), технікам саморегуляції тощо. Таким чином, ефективна психологічна підготовка курсантів можлива за умов комплексного підходу до цього питання, застосування активних форм, методів та прийомів навчання. Формування готовності до виконання складних завдань полягає в моделюванні умов майбутньої діяльності і обговоренні оптимальних дій та їх послідовності.

Висновки. Саме психологічна підготовка вчить курсантів ідентифікувати власні емоції, шукати ресурси та знаходити способи збереження психічного здоров'я, що, в свою чергу, формує стійкість до зовнішніх впливів екстремальних ситуацій та етичні принципи в цілому, адже емоційна стійкість та готовність надавати допомогу іншим стають ключовими якостями для поліцейських у воєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0260-16>.
2. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС України № 88 від 06.02.2019. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/383027_755369.
3. Скляр О.С., Бойко Х.О., Сизихін С.В. Важливість психологічної підготовки поліцейських для вирішення тактико оперативних завдань в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. Збірка наукових праць*. Харків : ХНУВС, 2022. С. 255-258.

Анастасія Чемерис

студентка 401 навчальної групи навчально-наукового інституту № 2

Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Юрій Приходько - доцент кафедри

криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ №2 НАВС,

кандидат юридичних наук, доцент, м. Київ, Україна

РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку обороноздатності держави виникає потреба визначити та узагальнити важливість забезпечення кваліфікованими працівниками сектору оборони та національної безпеки України, до якого входять перш за все Збройні Сили, підрозділи Міністерства внутрішніх справ та Міністерства оборони, Національна Гвардія, Державна прикордонна служба тощо.

Зважаючи на актуальність проблеми забезпечення кадрами через російську військову агресію, яка безпосередньо виступає головною причиною втрати досвідчених працівників військової та правоохоронної структури, необхідно розвинути алгоритм надання знань та навичок мотивованій молоді.

Для ефективного здійснення функцій захисту національних інтересів держави Україна має не лише залучати свідомих співробітників до оборонної діяльності, а й запроваджувати належну професійну підготовку нових компетентних суб'єктів. Саме для цієї мети і працюють заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Їхнім завданням є не тільки забезпечення вищої освіти, а й виховання в здобувачах морального та фізичного духу, задля гідного виконання своїх обов'язків, а в разі необхідності без сумнівів стати на захист держави. Але для випередження російської сторони збройного конфлікту необхідно впроваджувати в навчання досвід більш розвинутих у військовому плані країн, та переймати їхній досвід для забезпечення ефективності оборонної здатності України.

Інтеграція зарубіжних методів підготовки кадрів, зокрема для Міністерства внутрішніх справ, активно практикується і підтримується низкою держав, які досягли значного успіху при забезпеченні внутрішньої та зовнішньої безпеки. Для співпраці із закладами вищої освіти, що здійснюють підготовку кадрів правоохоронної та оборонної структури існує достатньо значна кількість договорів про міжнародне співробітництво, які передбачають не лише взаємну участь у науково-практичних конференціях та семінарах, а й проходження стажування та залучення фахівців для обміну досвідом у практичних підрозділах. Здобуті знання та досвід під час тренінгів, наукових та практичних заходів викладаються у навчальних виданнях, та активно застосовуються під час освітнього процесу.

Під час воєнного стану в Україні становище здобувачів вищої освіти стало ускладненим через те, що велика кількість не лише офіцерів запасу, а й курсантів

залучаються до оборони держави на контрольованих Україною прикордонних територіях. Захист населення та контроль за дотриманням законності в областях, що піддалися тимчасовій окупації, та були звільнені українськими військами, забезпечується сумісно територіальними силами оборони та поліцейськими, залученими з різних міст та органів.

З вказаного вище можна зробити висновок, що заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які готують фахівців для сектору оборони та безпеки України, мають важливе та безпосереднє значення для забезпечення функцій захисту національних інтересів. Варто забезпечити належну фізичну та моральну підготовку курсантів та студентів, які братимуть участь у оборонній та правоохоронній діяльності держави.

Також необхідно зазначити, що важливим аспектом є розвиток не лише професійної компетентності, а й мотивації для захисту народу України та збереження територіальної цілісності. На сучасному етапі російсько-української війни наявність військової освіти є потрібною та престижною, саме тому потрібно покращити якість навчального процесу та збільшити кількість зацікавлених осіб в захисті та обороні нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» : увед. в дію указом Президента України від 08.06.2012. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.
3. Сокурєнко В.В. Підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони як передумова забезпечення національної безпеки України. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 209-218.
4. Горовенко В.К., Тютюнник В.П. Актуальні проблеми сектора безпеки та оборони України. *Наука і оборона*. 2014. № 4. С. 20-25.

Напрям № 12

Економічна безпека та державне регулювання економіки

Віктор Гайдак

старший науковий співробітник Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки, м. Київ, Україна

Вікторія Іванова

старша наукова співробітниця Навчально-науковий випробувальний полігон високотехнологічного озброєння та військової техніки, м. Київ, Україна

Данило Шабанов

старший науковий співробітник Навчально-науковий випробувальний полігон високотехнологічного озброєння та військової техніки, м. Київ, Україна

СКЛАДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Національна безпека країни являє собою складну багаторівневу систему, що формується під впливом безлічі чинників: геополітичних, економічних, соціальних, духовних, військових тощо. Вона виступає у вигляді узагальненого критерію, що характеризує здатність країни захищати свої національні інтереси від внутрішніх і зовнішніх загроз, зберігати територіальну цілісність, суверенно розв'язувати політичні, економічні, соціальні та інші питання, а також виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин.

Життєво важливі інтереси будь-якої держави ґрунтуються на національному надбанні та національних цінностях, забезпечуються можливостями економіки, політичної та військової організації держави, духовно-моральним та інтелектуальним потенціалом суспільства. Тому дуже важливо проаналізувати потенціал воєнної безпеки держави.

Поняття “потенціал” визначається як “джерела, можливості, засоби, запаси, що можуть бути використані для вирішення будь-якого завдання, досягнення певної мети; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній галузі”.

Потенційні можливості держави визначаються сукупністю тих потенціалів, які характеризують її міць. Сукупний потенціал є найважливішим показником, що характеризує ту чи іншу державу з погляду її можливостей у цілому. Він включає: економічний, соціальний, політичний, науково-технічний, духовний потенціали.

Неважко помітити, що практично всі вони тісно пов'язані між собою. Наприклад, вибір варіанта технічного оснащення збройних сил зумовлений тим, які військово-політичні рішення буде ухвалено щодо їхньої чисельності, які можливості промисловості з розроблення та виробництва озброєння і військової техніки. Зв'язок між потенціалами має, як правило, обопільний характер. Ба

більше, різні складові сукупного потенціалу воєнної безпеки держави можуть певною мірою виступати як альтернативні в процесі її забезпечення, а недостатній рівень одного з потенціалів частково компенсуватися за рахунок інших. Так, недостатній рівень технічного оснащення збройних сил може бути частково компенсований їхньою більшою чисельністю та вищою якістю військово-професійної і морально-психологічної підготовки особового складу і навпаки.

Потенціал воєнної безпеки держави, його складові частини не є величиною постійною. Вони змінюються залежно від етапу розвитку суспільства, його можливостей, характеру наявного режиму, зрілості політичної еліти, яка прийшла до влади, і багатьох інших умов. Реально функціонуюча, реалізована частина сукупного потенціалу країни виступає як сукупна міць держави. Вона являє собою всі матеріальні та духовні, соціальні та природні сили і засоби, які використовуються і можуть бути використані для вирішення завдань, що стоять перед суспільством.

Відповідно до цього, військова (оборонна) міць – це складова частина сукупної могутності країни, що використовується або може бути використана у воєнно-політичних цілях; це сукупність тих матеріальних і духовних сил та засобів суспільства, що можуть бути використані державою для досягнення мети війни або розв’язання інших політичних завдань воєнними засобами, зокрема Оборонна міць держави фокусується у бойовій могутності збройних сил. Остання, будучи ядром оборонної могутності, являє собою сукупність матеріальних і духовних чинників, що визначають стан і здатність збройних сил виконати певні завдання. Оборонна міць держави і бойова міць збройних сил можуть проявлятися в кількох основних станах: потенційному (нереалізована можливість), дійсному (реалізована можливість) і функціональному (ступінь військової готовності).

Потенційна оборонна міць держави безпосередньо втілюється у власне воєнному потенціалі, що має інтегрований характер. Формуючись у всіх сферах суспільного життя, воєнний потенціал охоплює лише певний бік кожного з потенціалів, що безпосередньо “працюють” на воєнну сферу. Тому воєнний потенціал можна уявити як сукупність воєнно-економічного, воєнно-соціального, воєнно-політичного, воєнного науково-технічного, воєнно-духовного та інших потенціалів.

Військовий потенціал виражає можливості держави утримувати й удосконалювати збройні сили, підвищувати їхню бойову міць і забезпечувати всім необхідним в інтересах воєнної безпеки. Військовий потенціал знаходить своє вираження в бойовому потенціалі та бойовій потужності збройних сил. Ці поняття відображають потенційні та реальні можливості армії розв’язувати поставлені завдання в мирний і воєнний час. Крім того, характеристикою військового потенціалу виступають військово-мобілізаційні можливості держави, спрямовані безпосередньо на зміцнення бойової потужності армії.

Дійсна (реальна) оборонна міць держави та бойова міць збройних сил найповніше проявляється в період війни та незначною мірою тоді, коли держава

веде обмежені воєнні дії або використовує їх як фактор стримування в мирний час. Слід враховувати, що динаміка перетворення потенційної оборонної могутності на реальну постійно змінюється.

Розрив між потенційною та реальною оборонною міццю фактично скоротився до мінімальних меж. Механізм перетворення першої на другу, по суті, показує ступінь нарощування військової сили, тобто кількості та якості збройних сил і озброєнь.

Держава з метою своєї воєнної безпеки повинна мати можливості розпочати воєнні дії в разі потреби тими силами, які є в наявності та перебувають у певному стані. Для оборонної могутності держави таким функціональним станом виступає військова готовність (готовність країни до війни), а для бойової могутності збройних сил – їхня бойова готовність.

Таким чином, воєнна безпека є цілісним взаємозв'язком економічного, соціального, політичного, науково-технічного, духовного і власне воєнного потенціалів, що відрізняються один від одного якісною своєрідністю і внутрішньою структурою. Виокремлення цих потенціалів, що утворюють у своїй взаємодії сукупний потенціал воєнної безпеки, дає змогу зорієнтувати процес її розвитку в такий спосіб, щоб потенційні можливості держави і суспільства перетворити на активно діючий чинник, який відповідає вимогам, що пред'являються до воєнної безпеки.

У наш час посилюється якраз самостійна цінність економічних, науково-технічних, культурних та інших чинників у зміцненні національної безпеки, а також, особливо, авторитету, впливу, ваги держави на світовій арені, ефективності її політики за стійкої тенденції зниження ролі військових можливостей, хоча це не можна розуміти спрощено. Не можна впадати в крайнощі в підході до забезпечення воєнної безпеки країни, бо однаково шкідливі як надмірна мілітаризація суспільства, штучне роздмухування “образу ворога”, так і легковажне ставлення до оборони держави в умовах, коли можливість війни не можна віднести до розряду абстрактних. І сьогодні спостерігається парадоксальне явище – протиріччя між тенденцією зниження питомої ваги воєнного потенціалу в гарантованому забезпеченні воєнної безпеки країни та все ще наявним традиційно пріоритетним соціальним замовленням на воєнну силу у розв'язанні спірних проблем.

Своєю чергою, недооцінка значущості ефективної воєнної безпеки може стимулювати агресію з боку інших держав. Стрімке наростання воєнної небезпеки через незначні розбіжності та перетворення її на безпосередню воєнну загрозу за умов зневажливого ставлення до безпеки країни практично підводить її на край катастрофи.

Насамкінець зазначимо, що національна безпека та її воєнна складова – найважливіші умови збереження цілісності нації, її суверенітету, конституційних засад суспільного життя. Гуманістична цінність воєнної безпеки зберігається за будь-яких умов соціального розвитку, бо вона визначає стан суспільства, держави та особистості.

Олексій Горлачук

*кандидат економічних наук, судовий експерт сектору економічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних,
екологічних досліджень та оціночної діяльності Тернопільського науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
м. Тернопіль, Україна*

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Економічні відносини є системоутворюючою базою формування і розвитку всіх інших видів діяльності. Державне регулювання економічних відносин та забезпечення на цій основі економічної безпеки в сукупності представляють фундаментальні взаємопов'язані елементи національного розвитку та державотворення.

Про важливість вказаного питання свідчить те, що в основному законі держави, у статті 17 Конституції України зазначено, що забезпечення економічної безпеки є однією із найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу [3]. Серед ключових завдань у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року визначено гарантування національної економічної незалежності та здатності до захисту національних економічних інтересів, зокрема у високотехнологічній сфері [5].

Таким чином, надання вектору розвитку економічній системі (економіка представляє собою сукупність багатьох взаємодіючих підсистем) на сьогодні є виключним правом держави. Економічна система представляє собою сукупність взаємопов'язаних і відповідним чином упорядкованих елементів: продуктивних сил, економічних відносин, механізму господарювання. У свою чергу система економічних відносин складається з техніко-економічних (відносини щодо створення та використання знарядь та предметів праці), організаційно-економічних (відносини з приводу застосування способів і методів організації та управління суспільним виробництвом) та соціально-економічних (відносини власності в економічному значенні цього поняття) відносин [4, с. 204].

Для забезпечення розвитку економічної системи держава, з однієї сторони, повинна володіти певною інформативною базою даних, яка є необхідною для прийняття управлінських рішень щодо підтримування економічної системи (її підсистем) у збалансованому стані, перш за все регулювання відносин власності. З іншої сторони, прерогативою держави також є використання судово-правової системи щодо захисту економічних інтересів всіх учасників економічних відносин, і перш за все держави, яка згідно Конституції уособлює інтереси Українського народу.

Державне регулювання економіки у своєму класичному вигляді здійснюється за такими найважливішими напрямками [2, с. 323]: 1) регулювання системи продуктивних сил загалом і кожного його елемента зокрема; 2)

регулювання відносин економічної власності, в тому числі окремих її форм (акціонерної, державної та ін.); 3) регулювання техніко-економічних відносин, в тому числі концентрації виробництва, його спеціалізації тощо; 4) регулювання організаційно-економічних відносин і передусім менеджменту. Тобто, державне регулювання економіки передбачає, насамперед, регулювання економічних відносин.

За умов збалансованого державного регулювання забезпечується економічна безпека, що передбачає вирішення цілого комплексу державотворчих питань, що сьогодні набуває ключового значення. При глобальних соціально-економічних змінах, котрі зумовлені факторами ендогенного та екзогенного характеру (низькі національні бар'єри або ж їх відсутність для проникнення міжнародного капіталу, масштабне поширення інформаційних технологій, економічна взаємозалежність між країнами щодо володіння природними ресурсами, інформаційними та наукоємними технологіями та ін.), які набули надзвичайного прискорення в останні роки і крім позитивного ефекту можуть мати й негативний вплив на економічну безпеку, значення і роль держави як регулюючого та контролюючого органу значно зростає.

На забезпечення економічної безпеки впливає сукупність різноманітних факторів. Разом з тим розрізняють фактори, які мають дестабілізуючий вплив і в найбільшій мірі це стосується економічних злочинів, частота яких значно зростає в умовах турбулентності економіки. З економічними порушеннями в опосередкований спосіб пов'язана судово економічна експертиза, яка досліджує їх економічну сторону.

Господарські операції, які в кінці ХХ ст. прискорилися в результаті застосування інформаційно-комунікаційних технологій на сьогодні зазнають більш інтенсивного прискорення в режимі реального часу внаслідок стрімкої динаміки цифровізації процесів господарського життя та використання штучного інтелекту, що у недалекій перспективі видозмінить форму економічних відносин та поставить перед судовою економічною експертизою, безумовно, нові завдання на основі використання нових методів дослідження. Мається на увазі, що певна їх частина у відомій мірі може бути вирішена за допомогою штучного інтелекту.

Становлення та розвиток судової економічної експертизи залежить від рівня розвитку економічних відносин (з ними безпосередньо пов'язані економічні науки, які породжуються економічними відносинами та одночасно впливають на них): сформованість ринкової інфраструктури, домінантна роль держави у регулюванні економічних процесів та суспільного виробництва в межах функціонування економічної системи;

Однак визначальна роль у розвитку судової економічної експертизи як необхідного елемента судово-правової системи та державного інституту у захисті інтересів учасників економічних відносин відводиться, безперечно, державі. При цьому слід виділити наступну залежність: кількість проведених судових економічних експертиз зменшується із зниженням рівня економічної

злочинності (на фоні зростання економічної безпеки) і навпаки, їх кількість зростає із збільшенням економічних злочинів (на фоні зниження економічної безпеки).

В контексті останнього твердження зазначимо наступне. Стан економічних відносин визначається рівнем економічної безпеки, в чому держава є особливо зацікавленою. Судова економічна експертиза як елемент судово-правової системи крім свого процесуального характеру в певній мірі виконує і превентивні функції шляхом надання пропозицій судово-слідчим органам щодо упередження економічних порушень в сфері економічних відносин. Вона є одним із опосередкованих індикаторів стану національної економіки.

Економічна безпека безпосередньо пов'язана із питанням власності, результати порушень прав володіння якої (матеріальні збитки, недоотримана вигода, нестачі тощо) в економічній площині є предметом дослідження судової економічної експертизи, котра призначається судово-слідчими органами.

Питання власності та співвідношення її видів (державна, колективна, приватна, комунальна, змішана) в національній економіці є одним із ключових факторів прогресу суспільного розвитку (судова-економічна експертиза має опосередкований зв'язок із ними через судово-слідчі органи) та є об'єктом державного регулювання.

Згідно ст. 13 Конституції України «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією» [3].

В цьому контексті надзвичайно важливим є те, що переведення підприємств природних монополій, а також великих підприємств у державну власність дозволить зрівноважити баланс між державною, приватною та комунальною власністю. Продукція природних монополій бере участь у всіх без винятку виробничих процесах та задовольняє першочергові потреби житлового сектору [1, с. 70].

Виконання державою найважливішої економічної ролі у забезпеченні економічної безпеки вже передбачає перетворення її на основного учасника економічних відносин. Крім цього, глобальний характер останніх не завжди означає позитивні результати для національної економіки. В сучасних умовах на захисті національних економічних інтересів завжди повинна стояти держава, яка від імені Українського народу його уособлює. Функціональне призначення судової економічної експертизи у цих процесах, як елементу судово-правової системи, полягає у захисті (в опосередкований спосіб) економічних інтересів Українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базилевич В.Д., Філюк Г.М. Природні монополії. Київ: Знання, 2006. 367 с.

2. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т.1 / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ, 2000. 864 с.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.03.2024).
4. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т.1 /за ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. 616 с.
5. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11.08.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text> (дата звернення: 26.03.2024).

Юрій Джуманязов

*науковий співробітник Навчально-науковий випробувальний полігон
високотехнологічного озброєння та військової техніки, м. Київ, Україна*

Ірина Гайдак

*науковий співробітник Державний науково-дослідний інститут випробувань і
сертифікації озброєння та військової техніки, м. Київ, Україна*

Володимир Шендрик

*молодший науковий співробітник Навчально-науковий випробувальний полігон
високотехнологічного озброєння та військової техніки, м. Київ, Україна*

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У ХХІ столітті основним змістом розвитку людства прийнято вважати перехід до так званої постіндустріальної стадії розвитку суспільства, яка нині набула форми інформаційного суспільства. Узагальнивши наявні визначення поняття “інформаційне суспільство”, можна дати таке його трактування: інформаційне суспільство – це суспільство нового типу, що сформувалося в результаті розвитку та конвергенції інформаційних і телекомунікаційних технологій, де умови благополуччя і людини, і держави залежать від знань, здобутих унаслідок безперешкодного доступу до інформації та від уміння з нею працювати.

Сьогодні по-новому звучить загальновідома істина: хто володіє інформацією, той володіє світом. У рамках інформаційного суспільства це речення можна перефразувати в інше твердження: “хто володіє найпередовішими інформаційно-комунікаційними технологіями, що ґрунтуються на науковому досягненні, той не тільки володіє, а й управляє світом”.

Становлення інформаційного суспільства визначає початок нової ери соціально-політичного та економічного устрою. Нові якісні детермінанти, що сповіщають про народження нової епохи, диктують власні уявлення про світ, власні способи використання часу, простору, логіки та причинності. Звісно ж, найбільшим досягненням інформаційного суспільства стало подолання просторово-часових бар'єрів, що роз'єднують людей, що сприяло значному прискоренню темпів соціального розвитку на всій планеті: приміром, знання, яке від самого початку було приватним продуктом, тобто результатом духовно-пізнавальної діяльності однієї людини, за мить перетворюється на суспільне надбання, носієм якого може стати будь-який суб'єкт цього. Водночас вважається, що глобальне інформаційне суспільство – це відкрите суспільство, яке сприяє встановленню демократії в суспільстві, де можливий найбільший ступінь свободи, без порушення соціальної справедливості. Так, наприклад, вважається, що інформаційне суспільство, пов'язане широкосмуговими

мультимедійними мережами, стане джерелом творчої та демократизуючої комунікації, що, у свою чергу, дасть змогу кожній людині, за допомогою простих у використанні пристроїв, одночасно поширювати свої ідеї на багатотисячну аудиторію.

Знання в інформаційному суспільстві стає основою економіки, а освіта перетворюється на безпосередню виробничу силу. Знання – це важливий чинник удосконалення особистості, її морально-естетичного та раціонального розвитку. Знання – це унікальний ресурс, який збільшується в процесі його використання, а під час передачі знань їхня кількість у того, хто їх передає, не зменшується. З цієї причини багато вчених інформаційне суспільство почали розглядати як “Суспільство знань” (“Knowledgeable Society”).

В інформаційному суспільстві перспективи державного розвитку напряму пов’язані зі здібностями держави підтримувати і захищати національну систему цінностей. Розвиток усіх сфер життєдіяльності суспільства, таких як: політична, культурна, економічна зумовлені станом свідомості (розуму), ціннісними орієнтаціями як окремого громадянина, так і нації в цілому.

В умовах становлення інформаційного суспільства основний зміст і сутність проблеми національної безпеки зберігаються. Національна безпека, як і раніше, є багаторівневою системою, що містить у собі безпеку особистості, безпеку суспільства і безпеку держави. Найчастіше і в інформаційному суспільстві національну безпеку або безпеку нації визначають як захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує сталий поступальний розвиток країни.

Однак у рамках формування інформаційного суспільства у сфері національної безпеки особливого значення набуває інформаційна безпека, що має базуватися на зміцненні та підвищенні науково-технічного потенціалу і поліпшенні якості освіти.

В інформаційному суспільстві національна безпека має бути побудована на засадах загального доступу до якісної та безперервної освіти, збереження культурного та мовного розмаїття, на дотриманні прав людини.

Також у рамках національної безпеки в інформаційному суспільстві має бути організовано ефективну інноваційну систему, яка об’єднала б воєдино державу (як організатора і координатора), економіку, наукові дослідницькі центри та навчальні заклади.

Тому саме система освіти має стати фундаментом майбутнього благополуччя і національної безпеки держави, оскільки саме вона впливає на розвиток як матеріального, так і духовного виробництва. Система освіти також впливає на всі процеси зміни соціальної структури, є найважливішим засобом передання підростаючому поколінню тих моральних цінностей, що їх виробили попередні покоління; формує політичні орієнтації та ідеали, закладає основи політичної та правової культури; а також створює певний буфер для захисту індивідуальної та суспільної свідомості від різного роду маніпулювання; формує стійкість населення держави до інформаційно-психологічного впливу і т.д.

Очевидно, що без висококваліфікованих кадрів неможливі ні військова, ні економічна, ні технологічна, ні політична безпеки.

Зрозуміло, що національні системи освіти не можуть розвиватися, не використовуючи творчо позитивний досвід інших країн, а процесам глобалізації, інформатизації, реформуванню у сфері освіти опиратися безглуздо. Проблема полягає в тому, щоб ці реформи не були “нав’язаними” і не “ламали” підвалини держави, виходили із самих потреб суспільства, системи освіти та національної безпеки. На наш погляд, одним із найактуальніших завдань, що стоїть перед сучасним урядом України, є формування цілеспрямованої та чітко вивіреної за пріоритетами державної політики в галузі освіти, що сприяє збереженню національної безпеки.

Наталя Жук

докторка філософії з економіки, старша викладачка кафедри фінансово-економічної безпеки навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України, м. Київ, Україна

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Глобалізаційні процеси, всезростаюча конкурентоспроможність, світових і вітчизняних криз, пандемічні явища, військова російська агресія та інші форс-мажорні обставини зумовлюють невизначеність, нестабільність, ризики і загрози, непередбачувані умови господарювання та вносять свої корективи у реалізацію бізнес-процесів та управлінську діяльність підприємницьких структур з максимальною спрямованістю на їх фінансово-економічну безпеку. Вищезазначене є одночасно джерелом виникнення загроз і ризиків та чинниками впливу на фінансово-економічну безпеку країни загалом та суб'єктів господарювання зокрема.

В таких умовах, все більша увага звертається на безпеко-орієнтоване управління у практичній діяльності бізнес-структур. Це є складний і безперервний процес, який потребує компетентного системного управлінського підходу з врахуванням умов сьогодення та курсу нашої держави на виконання цілей сталого розвитку. Складність процесу зумовлюється надзвичайно великою кількістю та різноманітністю чинників, а безперервність – тенденцією нестабільного й мінливого середовища, в якому функціонує підприємство, так званого світу VANI (V — brittle (крихкий), A — anxious (тривожний), N — nonlinear (нелінійний), I — incomprehensible (незрозумілий)). Попри складні умови й різноманіття чинників, що впливають на фінансово-господарську діяльність та безпеку підприємства і досягнення ним цілей, важливе значення має управлінська діяльність, парадигма якої в умовах сьогодення спрямована на забезпечення сталого розвитку.

Необхідність здійснення управління досліджуваного процесу та явища є доведеним й беззаперечним. Загальновживаним є розуміння управління як «процес або ж діяльність, що пов'язані з впливом керуючого суб'єкта на керований об'єкт з метою досягнення певних результатів» [1].

Гарантування стабільного і максимально ефективного функціонування в певний період часу та досягнення стійкого, стабільного або ж зростаючого потенціалу в майбутньому – це мета фінансово-економічної безпеки підприємства, яка визначає візію, завдання, засади однойменного управління.

Під управлінням фінансово-економічною безпекою підприємства розуміють: «систему принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з забезпеченням захисту його пріоритетних фінансових інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [2]; «впорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдину функціональну цілісність, призначену для встановлення та підтримки оптимального рівня фінансової

безпеки» [3, с. 22]; «свідомий, цілеспрямований вплив з боку суб'єктів управління підприємством і системою його безпеки на об'єкти безпеки (організація й управління фінансами, планування, контроль і аналіз фінансів, інформаційні ресурси, зовнішньоекономічна діяльність, персонал тощо), який здійснюється для спрямування їх дії на зниження рівня загроз і ризиків, а також попередження небажаних результатів діяльності» [4, с. 79].

Отже, управління фінансово-економічною безпекою підприємства є процес впливу суб'єктів на об'єкт управління, що створює необхідні умови для досягнення певного (оптимального, необхідного) рівня безпеки, який забезпечується стійким фінансовим станом нині та його підтриманням та підвищенням в майбутньому в умовах сталого розвитку. Такий управлінський процес є складним і потребує окремої уваги щодо визначення складових або ж механізму його здійснення.

Елементами системи управління фінансово-економічної безпеки підприємства, які визначають механізм її забезпечення є: об'єкт; суб'єкт; фінансові інтереси підприємства; концепція та стратегія фінансової безпеки підприємства; цілі функціонування системи; завдання, поставлені відповідно до цих цілей; функції суб'єкта; засоби, інструменти, способи та методи виконання цих функцій та завдань і досягнення поставлених цілей, а також важелі забезпечення фінансової безпеки підприємства; засади функціонування системи; ризики; чинники впливу на ефективність її функціонування; загрози; критерії оцінювання фінансової безпеки та ефективності управління нею; індикатори стану фінансової безпеки підприємства; забезпечуючі системи фінансової безпеки (рис.1.).

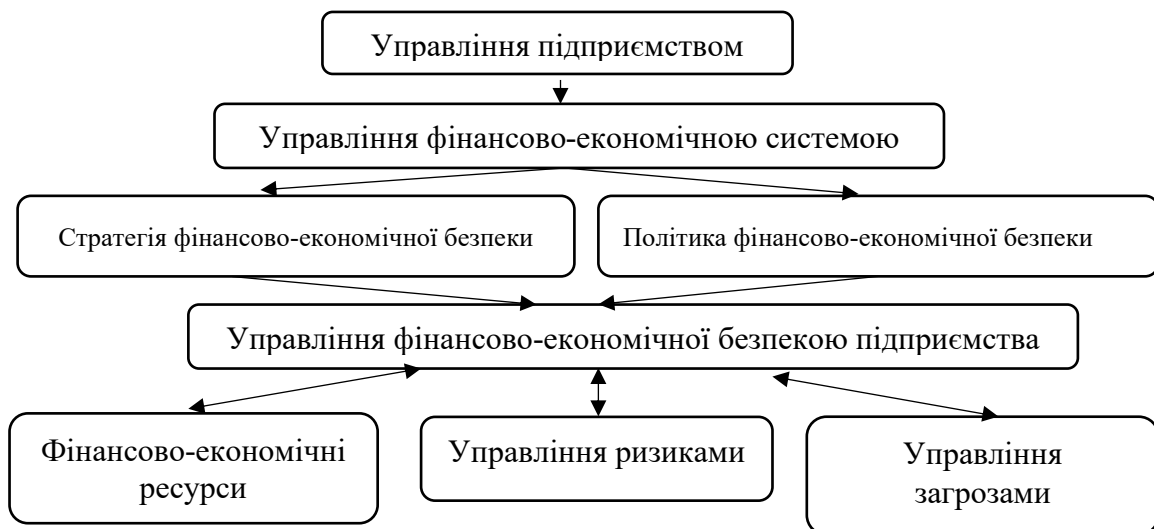

Рис. 1. Управління фінансово-економічною безпекою в системі управлінської діяльності підприємств в умовах сталого розвитку *

*Розроблено автором самостійно

Оскільки фінансово-економічна безпека визначається станом підприємства, то конкретним об'єктом її управління є фінансовий стан суб'єкта господарювання. Відповідно, суб'єктами управління є структурний підрозділ,

керівники, менеджери різних відділів та рівнів, власники, інвестори, зовнішні зацікавлені суб'єкти, а також працівники, які є виконавцями оперативних завдань стратегічних рішень. Крім того, треба відзначити, що в «умовах непередбачуваності та бурхливості умов сьогодення економічна безпека підприємств великою мірою залежить від вмінь менеджерів досліджувати та використовувати можливості, що відкриваються перед підприємствами протягом усього ланцюжка створення вартості» [5, с.167].

Концептуальними основами фінансово-економічної безпеки є «формування засад системи управління фінансовою безпекою, спрямованої на створення умов стабільного і поступального розвитку, а також функціонування підприємства та задоволення його потреб у фінансовій безпеці» [6].

Важливість стратегічної спрямованості управління фінансової безпеки підприємства обґрунтовується Н. Пойдою-Носик, «що полягає у формуванні довгострокових цілей безпечного розвитку підприємства, виборі найбільш ефективних шляхів їх досягнення, а також адекватному коригуванні форм та способів захисту інтересів при зміні умов функціонування підприємства внаслідок впливу зовнішніх факторів» [7]. Досягнення мети, на думку науковців, можливе виконуючи наступні завдання: «а) визначення пріоритетних фінансових інтересів, які потребують захисту в процесі розвитку підприємства; б) ідентифікація і прогнозування загроз та оцінка їх рівня з точки зору нанесення можливих збитків підприємству; в) здійснення ефективних заходів для попередження загроз та усунення їх наслідків» [7].

Управлінськими цілями системи фінансово-економічної безпеки підприємства є: а) захист фінансових інтересів підприємства, його структурних підрозділів та працівників; б) відновлення та забезпечення фінансової рівноваги підприємства у довгостроковому періоді; в) збереження та ефективне використання не лише фінансових, але й матеріальних та інформаційних ресурсів [8]. Зауважимо, що не слід виділяти виключно фінансові інтереси власників (максимізація їх добробуту), адже вони часто не співпадають із фінансовими інтересами працівників і навпаки.

У процесі управління фінансовою безпекою, окреслюють наступні завдання: «здійснення постійного моніторингу зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємства з метою виявлення та оцінка загроз його фінансовій безпеці; здійснення превентивних заходів по усуненню чи недопущенню виникнення загроз і нівелюванню негативного впливу факторів на фінансову безпеку; здійснення заходів по мінімізації наслідків негативного впливу факторів; контроль за ефективністю управління фінансовою безпекою тощо» [9, с.24; 11;12].

Щодо функцій управління фінансовою безпекою підприємства, то загальними класичними функціями управління загалом та, відповідно, фінансово-економічною безпекою є: планування, в тому числі програмування і прогнозування; організація і регулювання; облік; контроль, аналіз і аудит.

Розуміння фінансово-економічної безпеки як складової управлінської діяльності підприємства є найприйнятнішим, якщо міру її реалізації й

забезпечення встановлювати відповідно до результативності управління підприємством загалом. Таке розуміння має стратегічний характер. В свою чергу, результативність управління фінансово-економічною безпекою підприємства залежать від достатньо великої кількості чинників та комплементарності функціональних складових, які носять адаптивний характер. Враховуючи те, що адаптивність передбачає пристосування до мінливих умов, то функціональні складові управлінської діяльності є інструментом забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства в умовах «впливу взаємовідносин «середовище – об’єкт», що передбачає взаємодію «елементів всередині підприємства в рамках середовища, яке формується самим підприємством й на організаційну поведінку підприємства в цілому в ринковому середовищі» [10, с.168].

Отже, управління фінансовою безпекою забезпечує та підтримує максимально високий рівень фінансово-економічної безпеки підприємства у поточному та перспективному періоді, що є безперервним і досить складним процесом, який потребує наукових розвідок. В умовах нестабільності та непередбачуваності, завдання, предмет, методи дослідження значно розширюються і набувають особливого значення у прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балабаниць А.В., Мацука В.М. Сучасна парадигма механізму управління фінансово-економічною безпекою держави. *Економіка та суспільств*, Випуск 39. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1412/1361>
2. Ареф'єва О. В., Пілецька С. Т., Кравчук Н. М. Адаптивне управління фінансовою стійкістю підприємства при забезпеченні його економічної безпеки / Проблеми системного підходу в економіці. 2020. Вип. 1(1). С. 80-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2020_1%281%29_14
3. Парфентій Л. А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності : монографія. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 184 с.
4. Кириченко О., Кім Ю. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 238.
5. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 384 с.
6. Кириченко О.А. Кудря І.В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 10. С. 22-26.
7. Пойда-Носик Н.Н., Черленяк І.І. Управління фінансовою безпекою на макро-та мікрорівнях: теоретико-методологічні засади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»* № 1(57) (2021) URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/235724>
8. Вівчар О.І. Прагматизм прискорення бізнесу при моніторингу його

економічної безпеки в контексті трансформаційних змін. *Сталий розвиток економіки*. Міжнародний науково-виробничий журнал. 2014. № 1. С. 194–199.

9. Парфентій Л. А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності : монографія. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 184 с.

10. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. 2-ге вид., пере - робл. К. : НІСД, 2015. 348 с

11. Жукевич С., Жук Н. Аналіз стратегії фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського Союзу* : зб. праць учасників міжнар. наук.-практ. конф. (10 листоп. 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С.36-39 DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.21699275.v1>

12. Жукевич С., Жук Н. Аналіз та оцінка основних детермінант фінансової безпеки підприємства. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10 вер. 2019 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 225-228

Сергій Замуренко

*магістрант Донецького державного університету внутрішніх справ,
м.Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: **Ольга Габорець** – доктор філософії, доцентка, доцентка
кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
факультету №3 Донецького державного університету внутрішніх справ,
м.Кропивницький, Україна*

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному світі концепція сталого розвитку набуває все більшої актуальності та значення у контексті глобальних економічних, соціальних та екологічних викликів. Сталий розвиток економіки держави, який забезпечує збалансоване задоволення потреб сучасних генерацій без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби, стає ключовою складовою забезпечення економічної безпеки країни.

Економічна безпека держави - це стан захисту національних інтересів в економічній сфері, що забезпечує стабільний розвиток економіки, її захист від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність ефективно реагувати на економічні виклики, мінімізуючи ризики для соціальної стабільності та добробуту населення.

Сталий розвиток економіки включає в себе широкий спектр аспектів, від ефективного використання природних ресурсів до інновацій у технологічному секторі, від забезпечення соціальної справедливості до гарантування економічної стабільності. У цьому контексті, важливим є розуміння того, як синергія між сталим розвитком та економічною безпекою може сприяти досягненню більш високого рівня життя, зменшенню бідності та нерівності, а також забезпеченню довгострокової стабільності та процвітання держави.

Вступ до обговорення сталого розвитку економіки держави як складової економічної безпеки має висвітлювати історичну еволюцію цих понять, аналізувати сучасний стан та виклики, а також обговорювати потенційні стратегії та політики, що можуть сприяти подальшому інтегрованому розвитку цих двох важливих сфер. Зрозуміло, що ефективне управління економічними ресурсами, інноваційні підходи до економічного зростання, а також залучення широкого кола зацікавлених сторін є критично важливими для досягнення цих цілей.

У зв'язку з глобалізацією економік та зростанням взаємозалежності держав, проблематика сталого розвитку та економічної безпеки набуває нових вимірів. В цьому контексті, особлива увага приділяється не тільки внутрішнім, але й міжнародним аспектам економічної взаємодії. Міжнародна співпраця в області сталого розвитку може сприяти не тільки покращенню економічного стану окремих країн, але й забезпеченню глобальної стабільності та безпеки.

Трансформація до сталого розвитку вимагає інтеграції екологічних,

економічних та соціальних політик. Важливим елементом такої трансформації є перехід до "зеленої" економіки, яка передбачає зменшення впливу на навколишнє середовище, ефективне використання ресурсів, та створення нових робочих місць у сферах, пов'язаних зі сталістю. Такий підхід не тільки сприяє збереженню екологічних ресурсів, але й відкриває нові можливості для економічного росту та розвитку.

Однак, необхідно зазначити, що перехід до сталого розвитку представляє собою складний процес, що вимагає значних інвестицій, як в технологічні інновації, так і в підготовку кадрів, розвиток інфраструктури та формування нових ринків. Крім того, ефективна реалізація цих завдань потребує активної участі та підтримки з боку держави, приватного сектору, неприбуткових організацій, а також широкого кола громадян.

У контексті економічної безпеки, сталий розвиток дозволяє не тільки забезпечити довгострокову стабільність та процвітання країни, але й зміцнити її позиції на міжнародній арені, забезпечивши енергетичну незалежність, зниження залежності від імпорту критично важливих товарів, а також покращення конкурентоспроможності національної економіки. Таким чином, інтеграція принципів сталого розвитку в стратегії національної безпеки може слугувати ефективним інструментом для досягнення цих цілей.

Враховуючи вищевикладене, сталий розвиток економіки держави як складова економічної безпеки вимагає комплексного підходу, що об'єднує економічні, соціальні та екологічні аспекти. Це передбачає не тільки розробку та впровадження відповідних політик і стратегій на національному рівні, але й активну участь у міжнародній співпраці та діалозі, спрямованому на вирішення глобальних викликів сталого розвитку.

Алла Тарасюк

кандидатка економічних наук, доцентка кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки Херсонського національного технічного університету, м. Хмельницький, Україна

Катерина Приємець

студентка Херсонського національного технічного університету, м. Хмельницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ХЕРСОНЬСЬКОМУ РЕГІОНІ

Соціальне підприємництво для України набуває особливої актуальності. В умовах, коли активні воєнні дії на території України продовжуються більше двох років, втрачено частину економічного потенціалу, держава послідовно провадить численні реформи у різних сферах, спрямовані на стабілізацію економіки і підтримку економічних суб'єктів. Застосування соціального підприємництва в Херсонському регіоні, який зазнав значних втрат актуальне та вимагає додаткових досліджень.

Проблеми використання соціального підприємництва в економіці України знайшли своє відображення в роботах вітчизняних вчених Белова Д, Бігняка О., Долуди Л., Кірсанової Ю., Назаренко А., Назарука В. та ін. Економічні, соціальні і політичні реалії актуалізують вивчення можливостей застосування соціального підприємництва в регіонах, що особливо постраждали в ході воєнних дій, як проблематику, що має теоретико-прикладне значення.

Метою дослідження є вивчення особливостей застосування соціального підприємництва в умовах Херсонського регіону.

Як показують наукові роботи та практичні аспекти досліджень соціальне підприємництво є значним ресурсом у вирішенні багатьох проблем, особливо в умовах полікризи (одночасного загострення проблем економічного, соціального, екологічного характеру) яка стала викликом для Херсонського регіону. Саме тому соціальне підприємництво, може стати основою для післявоєнної відбудови та розвитку Херсонщини.

Вивчення досвіду соціального підприємництва у Європі, де існує два мільйони соціальних підприємств (що складає 10% від усього європейського бізнесу) на яких зайнято понад 11 мільйонів співробітників (біля 6% працюючих осіб у регіоні), свідчить про високу ефективність використання цього методу господарювання для регіонального розвитку.

Європейська комісія виділяє чотири основні сфери, в яких традиційно працюють соціальні підприємства і вони надзвичайно актуальні як для Херсонського регіону, так і України в цілому:

Перший напрям це робоча інтеграція. — навчання та інтеграція людей з обмеженими можливостями та безробітних. В результаті активних бойових дій значна частина економічно активного населення Херсонщини евакуювалась. На

місцях, в основному, залишилися люди пенсійного віку, та значна кількість людей з інвалідністю. Крім того, інвалідизація серед населення регіону зросла в результаті поранень отриманих в продовж військових дій. Тому навчання та інтеграція людей з обмеженими можливостями та безробітних надзвичайно болюча проблема, особливо для Херсонщини, та потребує нагального вирішення.

Другий напрям - особисті соціальні послуги. До таких послуг, зазвичай, включають:

- здоров'я. Медична допомога в багатьох населених пунктах Херсонщини, на сьогодні, на жаль, залишається недоступною, але життєво необхідною. Оскільки здоров'я населення за два роки війни значно погіршилось. А в результаті воєнних дій існуюча мережа ФАПів та лікарень знищена. Тому єдиною можливістю отримати кваліфіковану медичну допомогу на місцях є послуги спеціалізованих виїзних бригад;

- послуги для людей похилого віку та паліативна допомога, на сьогодні ця проблема особливо загострилась в селах;

- надання послуг з догляду за дітьми, практично третя частина всіх дошкільних закладів Херсонщини зруйновано або потребує відновлення;

- допомога малозабезпеченим людям, кількість яких в регіоні значно зросла.

Третій напрям - місцевий розвиток територій, що знаходяться в особливо важких умовах – соціальні підприємства в віддалених сільських районах, схеми розвитку/реабілітації, допомога у розвитку та співпраця з третіми країнами;

– інше – включаючи переробку, захист навколишнього середовища, спорт, мистецтво, культуру та історичне збереження, науку, дослідження та інновації, захист прав споживачів та любителів спорту.

Актуальним для Херсонщини є досвід німецьких соціальних підприємств, які вирішують проблеми незахищених верств населення: мігрантів та біженців, безробітної молоді та людей з інвалідністю. Так, міжнародна платформа Кірон дає змогу біженцям здобути освіту і кваліфікацію дистанційно. Також вже понад 20 років у Німеччині діє організація Social impact, яка підтримує і консультує соціальні підприємства, позиціонуючи себе як «агентство соціальних інновацій». Уваги заслуговує запроваджена агенцією інкубаційна програма Social Impact labs, що стала платформою для соціальних підприємств та фрілансерів, особливо цінним буде застосування в Україні досвіду кредитування соціальних підприємств федеральними банками, венчурними фондами, та застосування краудфандингу і групових інвестицій. Застосування таких способів інвестування соціального підприємництва в Німеччині забезпечило створення близько 100 тисяч соціальних підприємств на яких зайняті понад 2,5 мільйона працівників (це утричі більше, порівняно з автомобілебудівною галуззю, що динамічно розвивається, де працює 750 тисяч робітників).

Проведене дослідження дало можливість встановити, що в Україні набули поширення три основні форми соціального підприємництва:

- некомерційні організації, що займаються підприємництвом у сфері своєї

основної діяльності;

- некомерційні організації відкривають власні підприємства, частина доходів яких йде на фінансування їх соціальних програм;

- підприємства для людей з обмеженими можливостями (згідно з законодавством компанія звільняється від сплати податку на прибуток, якщо більше 50% її співробітників – люди з обмеженими можливостями).

Підсумовуючи викладене приходимо висновку, що соціальне підприємництво в країнах Європи є дуже значним ресурсом для суспільства та держави у вирішенні нагальних проблем розвитку і життєзабезпечення. В умовах Херсонського регіону соціальне підприємництво може стати ефективним механізмом залучення додаткових інвестицій і вирішення регіональних проблем, соціально-значущих проблем та можливостей розвитку неприбуткової діяльності. В нинішніх умовах ця тема дуже актуальна для України, адже сучасні виклики українського суспільства, а саме військові дії створюють додаткові причини щодо активізації соціальних ініціатив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белов Д.М., Форкош Е.Р. Соціальне підприємництво: здійснення конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність. Аналітично-порівняльне право. № 6. 2022. С. 47–51.

2. Соціальне підприємництво: опорний конспект укл. Овсянюк Бердадіна О.Ф. Тернопіль: Вектор, 2021. 74 с.

3. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування / Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Київ, ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92 с.

4. Соціальне підприємництво: Ефективний інструмент подолання соціальних викликів в Україні? URL: https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/sotsial-ne-pidpryiemnytstvo (дата звернення: 01.03.2024).

Петро Тимкович

*старший науковий співробітник сектору економічних досліджень лабораторії
товарознавчих та економічних досліджень Львівського науково-дослідного
інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Львів, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ ЕКСПЕРТИЗОЮ ДОКУМЕНТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВ ЩОДО ОПЕРАЦІЙ З ОБ'ЄКТАМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ

Дослідження документів бухгалтерського обліку щодо відображення господарських операцій з об'єктами інвестиційної нерухомості, як і інших господарських операцій суб'єктів господарювання відноситься до нормативно визначених завдань судово-економічної експертизи [1], відповідно до яких перед експертом з економічного виду досліджень можуть ставитися питання на предмет документального підтвердження відповідності вимогам чинного законодавства [2, 3] відображення в бухгалтерському обліку здійснених господарських операцій із використання підприємствами об'єктів інвестиційної нерухомості.

Вищевказані запитання можуть включати в себе інші взаємопов'язані завдання, а саме: в частині обґрунтованості нарахування амортизації, визначення прийнятої до обліку вартості об'єкта інвестиційної нерухомості, документального підтвердження показників, які характеризують стан розрахунків за договорами оренди і ін.

У поставлених на вирішення експертизи запитаннях повинні зазначатися ті обставини, які конкретизують досліджувані господарські операції. Як правило це: визначення періоду господарської діяльності, реквізити документів цивільно-правового характеру (договори, угоди), згідно яких така діяльність здійснювалася, посилання на матеріали справи чи облікові документи відповідного суб'єкта господарювання.

Вирішення питань щодо обґрунтованості документування підприємством в бухгалтерському обліку операцій з інвестиційною нерухомістю здійснюється експертом методом співставлення [4] інформації, що міститься у первинних документах із даними облікових регістрів синтетичного та аналітичного обліку, у яких методом подвійного запису здійснюється систематизація даної інформації на відповідних рахунках бухгалтерського обліку.

Перелік об'єктів дослідження, дані яких використовуватимуться експертом в процесі проведення досліджень, визначатиметься сукупністю облікових документів, в яких відображається стан виробничої та фінансової діяльності підприємства. Вказаний обсяг документальних даних, як складова загальної системи бухгалтерського обліку підприємства, формується за загальними правилами систематизації інформації про фінансово-господарську діяльність в наступній послідовності: первинні бухгалтерські документи, облікові регістри, внутрішня звітність, бухгалтерська (фінансова) звітність.

У зв'язку із відсутністю нормативно затверджених механізмів щодо документування суб'єктами господарювання в бухгалтерському обліку операцій із об'єктами нерухомості незалежно чи то інвестиційної, чи операційної, тому дослідження експертом проводяться в межах нормативно затверджених форм бухгалтерських документів по обліку основних засобів.

Зміст експертних досліджень вищевказаних документів бухгалтерського обліку, а також інших документів суб'єкта господарювання полягає в узагальненні вартісних показників об'єктів інвестиційної нерухомості та їх співставленні із даними облікових реєстрів.

Вказані дослідження проводяться з метою документального підтвердження наступних даних щодо відображення в документах бухгалтерського обліку об'єктів інвестиційної нерухомості:

- наявності і надходження об'єктів інвестиційної нерухомості;
- переведення інших активів до складу інвестиційної нерухомості;
- показників прибутку від зміни справедливої вартості об'єктів інвестиційної нерухомості;
- показників вигод від відновлення корисності об'єктів інвестиційної нерухомості при умові, що облік здійснюється за первісною вартістю;
- показників витрат пов'язаних з модернізацією, модифікацією, добудовою, дообладнанням, реконструкцією об'єктів інвестиційної нерухомості, що призводять до збільшення майбутніх економічних вигод, первісно очікуваних від їх використання;
- вибуття об'єктів інвестиційної нерухомості;
- переведення об'єктів інвестиційної нерухомості до складу інших активів;
- показників збитку від зміни справедливої вартості при умові, що облік інвестиційної нерухомості здійснюється за справедливою вартістю;
- показників втрат від зменшення корисності об'єктів інвестиційної нерухомості при умові, що облік здійснюється за первісною вартістю.

Структура алгоритму проведення експертом досліджень облікових документів по операціях з використання об'єктів інвестиційної нерухомості визначатиметься:

- перевіркою наданих на дослідження облікових документів за формою та змістом при підтвердженні документування операцій з об'єктами інвестиційної нерухомості у відповідності із вимогами чинного законодавства щодо ведення бухгалтерського обліку та чинного податкового законодавства;
- співставлення даних первинних документів щодо вищевказаних господарських операцій із даними облікових реєстрів, які в свою чергу зіставлятимуться із даними документів фінансової та податкової звітності [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за №705/3145 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби». Затверджено наказом Міністерства Фінансів України 27.04.2000 №92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Інвестиційна нерухомість». Затверджено наказом Міністерства Фінансів України 02.07.2007 №779. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2024).

4. Методи, способи та прийоми, які використовуються при проведенні судово-економічних експертиз (реєстраційний код згідно Реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України – 11.0.08) / Н. Водоп'ян, Т. Саніна, Т. Хрущ, Н. Кушакова, Н. Дондик, Є. Сидоренко, Т. Гузенко, О. Мороз, К. Раковець, А. Лисенко. - Дніпропетровськ: Дніпропетровський НДІСЕ, 2003.

5. Проведення економічних експертиз по господарських операціях з інвестиційною нерухомістю, (реєстраційний код згідно Реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України – 11.0.49) / П. Тимкович . - Львів: Львівський НДІСЕ, 2016.

Напрям № 13**Сучасні проблеми та перспективи обліку, оподаткування, аналізу, аудиту, фінансів, менеджменту, інформаційної економіки*****Світлана Жукевич***

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри обліку і оподаткування Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Фінансовий аналіз як комплекс робіт, пов'язаний із дослідженням фінансово-економічних процесів, що впливають та визначають фінансовий стан підприємства, його спроможність вчасно погасити зобов'язання, підвищити ефективність використання активів та фінансово-господарської діяльності.

Виконуючи важливу функцію в управлінській діяльності, фінансовий аналіз повинен досягати поставленої мети та завдань, бути ефективним, тобто продукувати певну кількість якісної інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих, своєчасних управлінських рішень. Однак, досягнення продуктивності можливе лише за умови організації фінансового аналізу, як процесу дослідження.

Для більш глибокого розуміння та окреслення проблематики, розглянемо категорійні розуміння. Сам термін «організація», як процес вважається «діяльністю із створення або удосконалення взаємозв'язків між частинами та елементами з метою внесення впорядкованості в процеси та підвищення їх ефективності» [1]; «сукупністю цілеспрямованих дій, що призводять до утворення необхідних кількісних і якісних просторово-часових зв'язків» [2]. Організація є універсальною функцією, оскільки має безпосередній вплив на формування, функціонування, розвиток і відображення всіх процесів, які відбуваються на підприємствах, визначаючи сферу його діяльності. Вона відображає об'єктивні та суб'єктивні процеси або системи в матеріальному, інтелектуальному або комбінованому вираженні.

Організація як процес організування, є однією із функцій управління, під якою розуміється «сукупність повторюваних управлінських дій, об'єднаних єдністю змісту» [3]. Зважаючи на те, що управління впливає на систему й забезпечує надання їй необхідних властивостей або станів, неабияку роль мають його функціональні складові, серед яких – організація, планування, облік, аналіз, контроль. Позаяк організаційна діяльність охоплює всі функції управління, зокрема й аналітичну, то вона забезпечує структуру, порядок дій, побудову системи аналітичного дослідження.

Відтак, організація фінансового аналізу – це «технологічний процес, в якому необхідні аналітичні процедури здійснюються у встановленому порядку і реалізуються за допомогою сукупності організаційних, методичних і технічних засобів, способів і прийомів» [4].

Організація аналітичного процесу, на думку Ю. Цал-Цалка, це «система

раціональних, скоординованих дій вивчення об'єкта дослідження відповідно до визначеної мети» [5, с.58]. Ефективність здійснення фінансового аналізу визначається організацією, продуманістю й компетентним плануванням.

Висвітлюючи питання організації фінансового аналізу, відмітимо деякі загальні особливості організації в її генезисі, де актуальними є питання первинності: «організація як система чи організація як процес».

В контексті цього існують декілька стверджувальних положень: - результатом процесу організації є система, проте не кожен процес завершується створенням системи; організація має об'єктивно-суб'єктивну природу, що визначає її становлення і розвиток; логічна послідовність виникнення, становлення і розвитку об'єктивних, суб'єктивних та змішаних взаємозв'язків у матеріальному та інтелектуальному вираженні.

Відтак, ключовими категоріями в організації фінансового аналізу є процес, система, суб'єкт, об'єкт, зв'язки.

У процесі організації фінансового аналізу основними пріоритетними питаннями є: - порядок (етапи здійснення фінансового аналізу), залежно від поставленої мети чи окремих локальних завдань дослідження; - терміни та періодичність надання необхідної інформації, яка згенерована фінансовим аналізом для управління; - виконавці (суб'єкти, аналітики), які будуть здійснювати аналіз та взаємодія планової, облікової, аналітичної і контрольної підсистем; - методологічна складова здійснення аналізу; - користувачі (менеджери різних рівнів) та форма подачі необхідної результативної аналітичних висновків; - джерела отримання інформації для здійснення фінансового аналізу; - технічні засоби та програмне забезпечення формування аналітичної інформації.

Фінансовий аналіз є цілісна система дослідження фінансово-господарської діяльності та фінансового стану підприємства, ефективність якого залежить від чіткої упорядкованої послідовності, технології і методики його здійснення, механізму інтерпретації аналітичної оцінки, і, що найважливіше, компетенції та професійності аналітика-дослідника [6].

Слід відзначити, що організаційна система здійснення фінансового аналізу визначається певною організаційною структурою управління, яка, на думку науковців обумовлена сукупністю різноманітних чинників, зокрема: очікування власників суб'єкта господарювання; масштаби діяльності; специфіка діяльності та усталений тип бізнесу; стан галузі; рівень стабільності та визначеності зовнішнього середовища; корпоративні традиції; тенденції розвитку суб'єкта господарювання (стадія життєвого циклу складових бізнесу) та стратегія діяльності [7; 276].

Аналітичні дослідження супроводжують всі етапи управління - розробку, прийняття, коригування та виконання управлінських рішень і дій. Відповідно, процес фінансового аналізу умовно можна структурувати наступним чином: попередній етап формування моделі аналітичного дослідження; безпосередній етап дослідження в статичній та динамічній фінансовому стану та чинників, що на нього впливають, визначення типу стійкості, резервів та можливостей досягнення ефективності діяльності; інтерпретація результатів аналітичного

дослідження та формування аналітичних висновків; розроблення системи альтернативних та прийняття управлінських рішень, контроль їх ефективності та внесення коректив.

Початковим та визначальним етапом організації фінансового аналізу є процес формування моделі та розроблення методики його здійснення. Він охоплює визначення мети, завдань, об'єктів, окреслення інформаційної бази, складання плану й графіку, визначення методології, алгоритмів розрахунків, прийомів та інструментів здійснення аналітичного дослідження.

Другий структурний етап організації охоплює процес власне фінансового аналізу, тобто зведення і групування даних, їх опрацювання за допомогою необхідних методів (логічних, математичних, евристичних) та обчислення системи показників, побудову таблиць і графіків. Цей етап, як основний, потребує професійного підходу кваліфікованих аналітиків, оскільки, як стверджує Е. Хелферт: «фінансовий аналітик часто зазнає спокуси розрахувати все, що тільки можливо, від початку до кінця, однак в більшості випадків декілька правильно вибраних коефіцієнтів містять в собі ту інформацію і той зміст, які в дійсності йому необхідні». Відтак, формування необхідної, оптимальної кількості показників слід здійснювати на засадах їх достатності, поставлених завдань та глибини здійснюваного фінансового аналізу, враховуючи взаємозв'язки між показниками та їхні значення.

На етапі інтерпретації результатів аналітичного дослідження та формування аналітичних висновків дають оцінку фінансовому стану та ефективності фінансово-господарської діяльності, їх потенційним можливостям; окреслюють сильні та слабкі сторони діяльності, узагальнюють досягнення і недоліки, визначають резерви та дії щодо їх залучення; інформують про результати аналізу зацікавленим особам (менеджери, керівники, власники). Оприлюднення може здійснюватися у різних формах: усна доповідь, презентація, письмовий аналітичний висновок, експрес-довіді, презентація тощо. Спільним є – чітка інтерпретація одержаних результатів із зрозумілим, доступним, наглядним поясненням та висвітленням.

Для виконання завдань та вищевикладених етапів організації фінансового аналізу, необхідним є залучення кваліфікованого персоналу, який володіє необхідними знаннями та навиками, що може здійснюватися наступним чином: створення та функціонування окремого структурного підрозділу, що виконує весь комплекс аналітичних робіт; суміщення посад чи виконання посадових (функціональних) обов'язків аналітика в складі існуючої структурної одиниці (бухгалтерська, організаційно-планова служба); надання послуг сторонніх, зовнішніх консультантів-аналітиків, аудиторів та спеціальних фірм, які компетентні в цих питаннях.

Організація фінансового аналізу потребує системного підходу у всіх аспектах її реалізації. Системність передбачає єдність та цілісність фінансового аналізу як галузі знань, наукової сфери та практичної діяльності. Відмітимо, що «система – це організоване складне ціле, сукупність або комбінація предметів або частин, що створюють комплексне, єдине ціле..., під системою розуміється наявність безлічі об'єктів з набором зв'язків між ними і між їх

властивостями» [2].

Організація фінансового аналізу як системного утворення має риси, які характеризується наявністю: компонентів чи елементів, які спрямовані на досягнення цілей; зв'язків як між компонентами системи, так із зовнішнім середовищем; структури, елементні зв'язки якої забезпечують стійкість та стабільність; взаємодії компонентів й елементів між собою, які уможливлюють процеси сприяння досягненню результатів; взаємодії процесів, що відбуваються внаслідок здійснення фінансового аналізу змінюють інформаційні ресурси, що входять в систему, перетворюючи їх в результативний продукт – аналітичний висновок для прийняття управлінського рішення; цілісності та ємкостності, що є результатом взаємодії компонентів фінансового аналізу; можливості ідентифікації фінансового аналізу з-поміж інших функцій управління; чинників та явищ зовнішнього середовища, що мають істотний вплив на систему фінансового аналізу; концептуальності спрямованості, що відображає місію, мету та цінності фінансового аналізу та їх інтеграцію в управління підприємством.

Фінансовий аналіз, незалежно від суб'єктів його здійснення, реалізується на засадах системності в методиці, структурних етапах, зв'язках і змісту.

Отже, організація фінансового аналізу є технологічним процесом, в якому необхідні аналітичні процедури здійснюються у встановленому порядку і реалізуються за допомогою сукупності організаційних, методичних і технічних методів, способів і прийомів. Розглянуті аспекти організації фінансового аналізу є пріоритетними у підвищенні продуктивності системи управління за засадах цільової спрямованості, системності, конвергенції та інтеграції процесів на підприємстві для забезпечення стійкості, ефективного функціонування й розвитку суб'єкта господарювання в ринковому конкурентному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вікіпедія. Електронний ресурс. [URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/](https://uk.wikipedia.org/wiki/) (дата звернення: 13.02.2024).
2. Свидрук І.І., Миронов Ю.Б., Кундицький О.О. Теорія організації. Підручник. Львів: Новий Світ-2000, 2013. 175 с. URL: <https://kerivnyk.info/teoriya-organizacii>
3. Теорія організації: конспект лекцій. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/retrieve/19253/%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97.pdf> (дата звернення: 13.02.2024).
4. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз : теорія, методологія, практика : дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.04. Тернопіль : ТДЕУ, 2006. 434 с.
5. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник. Київ : ЦУЛ, 2008. 566 с.
6. Лучко М.Р., Жукевич С.М., Фаріон А.І. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 304 с.
7. Олійник О.В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2008. 653 с.

Тетяна Портоварас

кандидатка економічних наук, докторантка кафедри обліку і оподаткування
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль, Україна

ЗВІТНІСТЬ ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО АНАЛІЗУ: СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА СПЕЦИФІКА

Управління суб'єктом господарювання є щоденним процесом діяльності, який передбачає прийняття комплексу заходів, що забезпечують цілісність, розвиток та синергізм його фінансово-виробничої системи. Важливим аспектом ефективної діяльності підприємства при цьому виступає якісно сформована звітність, яка є його показником загальної економічної ситуації. Загалом, звітність є засобом забезпечення інформацією та основним інструментом управління діяльністю суб'єкта господарювання (рис.1).

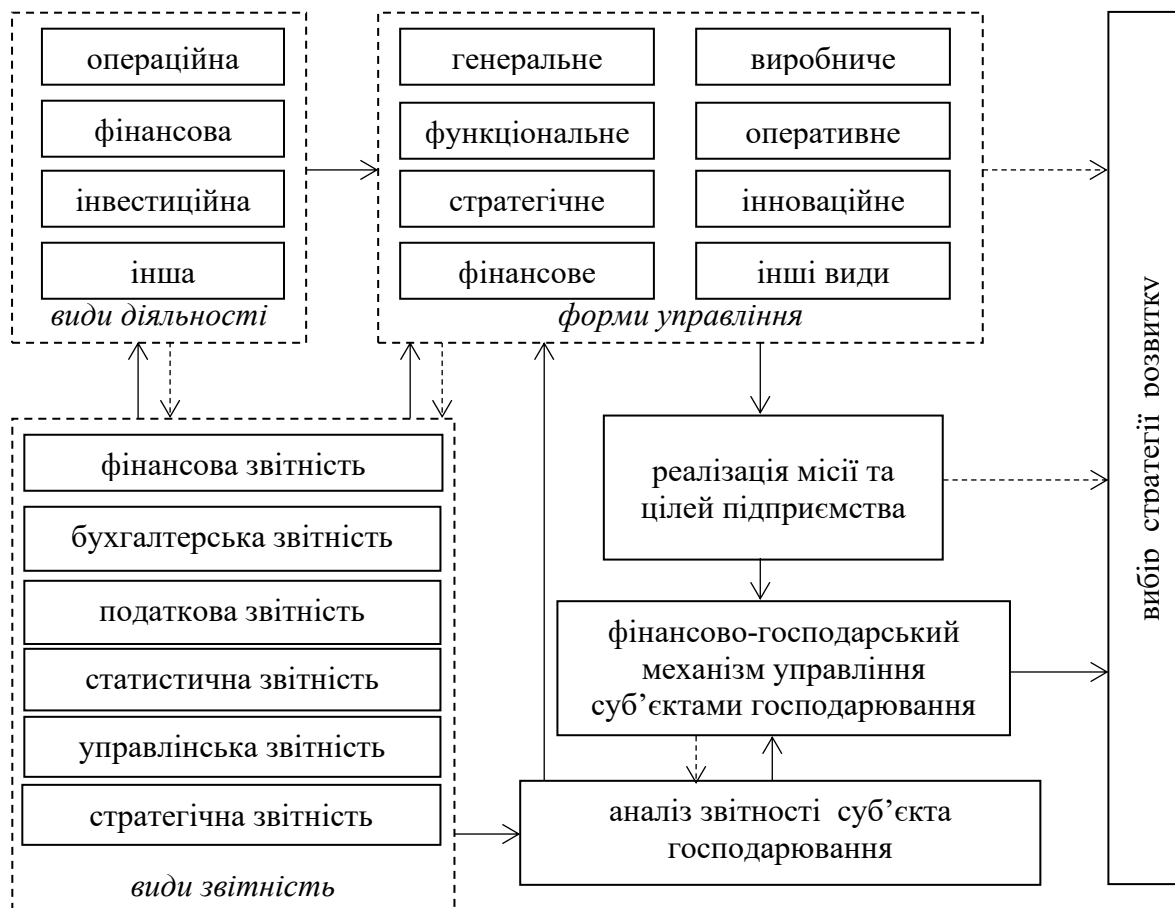

Рис. 1. Місце звітності у виборі стратегії розвитку суб'єкта господарювання

Джерело: сформовано автором самостійно

Науковець П. Я. Хомин відзначив, що "звітність є самостійною системою подання даних, необхідних для інформаційного забезпечення менеджменту і в

жодному разі не може вважатись складовим елементом бухгалтерського обліку” [3, с.14].

Попри певну суперечливість позиції автора з класичною обліковою теорією, у якій звітність вважається елементом бухгалтерського обліку, науковець справедливо виокремлює її, роблячи акцент на вагомості, значимості й самостійності.

Проведення аналізу різних видів звітності суб'єкта господарювання, дозволяє оцінити результативність і напрями його діяльності, виявити проблеми функціонування в конкурентному середовищі. Проте, основними видами звітності, які є інформаційними джерелами для прийняття управлінських рішень суб'єкта господарювання виступають фінансова та управлінська звітності.

Слід відмітити, що основу для прийняття управлінських рішень аналітики беруть з даних фінансової звітності, оскільки там відображається рівень економічного розвитку та потенціал підприємства. Так, фінансова звітність є показником рівня діяльності суб'єкта господарювання, тоді як управлінська – визначає напрями управлінських процесів з метою стабілізації розвитку.

Колос І.В. вважає, що “під управлінською звітністю потрібно розуміти звітність, яка складається менеджерами різних рівнів управління і містить оцінку результатів діяльності та прогностичні напрями її розвитку” [1, с.30].

Науковці Нагірська К.Є. та Герус Я.Є. управлінську звітність розуміють, як “результат збору, ідентифікації, реєстрації, узагальнення та систематизації фінансової та нефінансової інформації у вигляді сукупності внутрішніх документів (звітів) для зацікавлених користувачів з метою оцінки, аналізу, контролю та планування діяльності підприємства і його структурних підрозділів” [2, с.30].

Процес формування управлінської звітності потребує, передусім, ідентифікації системи показників, здатних описувати й характеризувати економічні процеси на різних рівнях управлінських ланок підприємства. Оскільки такі показники відграватимуть роль інформаційної системи для прийняття управлінських рішень в бізнесі, то варто зважено й серйозно здійснювати обґрунтування їх переліку. Лише за такої умови управлінська звітність матиме високі критерії оцінки та буде ефективною, оскільки чітко описуватиме рівень розвитку суб'єкта господарювання за відповідними напрямками. Враховуючи сучасний стрімкий розвиток інформаційних технологій, автоматизація формування системи управлінської звітності є необхідною умовою ефективної та якісної генерації її показників. Вона дозволить швидко проводити оцінку даних діяльності та оперативно знаходити управлінські рішення щодо усунення проблемних ситуацій на підприємстві.

В перспективі дослідження цього питання та його розвиток уможливить оперативне та якісне формування управлінської звітності, її аналіз і розробку заходів з удосконалення діяльності суб'єктів господарювання, ефективну реалізацію соціальної, екологічної та інших важливих складових сталого розвитку. Окрім цього, перспективним напрямом досліджень також слід вважати формування єдиної методики та стандартів подання управлінської звітності. Це

питання актуалізується у зв'язку з тим, що підприємства самостійно приймають рішення щодо форми управлінської звітності, орієнтуючись на свій практичний досвід та особливості діяльності. Однак вироблення орієнтовних структурних її елементів, безумовно, матиме позитивні наслідки, оскільки сприятиме порівняльності і стандартизації показників, що дозволить здійснювати їх об'єктивні оцінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колос І.В. Звітність як елемент системи управління підприємством. *Економіка та держава*. 2006. № 8. С. 26–31.
2. Нагірська К.Є., Герус Я.Є. Принципи та вимоги до формування звітності підприємств: управлінський аспект. *Економічні науки. Серія: «Облік і фінанси»*. 2013. Вип. 10(2). С. 176–183. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10\(2\)_25.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10(2)_25.pdf) (дата звернення: 21.03.20243).
3. Хомин П. Я. Облікове забезпечення звітності про фінансові результати має бути методологічно обґрунтованим. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2004. №6. С. 9-15.

Наталія Радіонова

докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри фінансів та бізнес-консалтингу Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ ФУНКЦІЄЮ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ НА РІВНІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Класично у якості основного завдання внутрішнього аудиту розглядають можливість забезпечення ефективності функціонування всіх підрозділів компанії та захист законних майнових інтересів компанії та його власників. Внутрішній аудит спрямований для задоволення потреб власників та представників управлінської ланки а з огляду на різноманітність форм та видів діяльності вимоги до функціональних обов'язків працівників служби внутрішнього аудиту у різних суб'єктів господарювання можуть мати значні відмінності.

Слід зазначити, що специфіка діяльності компаній страхового сектору обумовлює залежність інтересів значного кола контрагентів страхової компанії в її стабільності. Отже, ефективно налагоджена система внутрішнього контролю страхової компанії буде мати цінність не тільки для неї, оскільки в фінансовій спроможності та сталому розвитку страховика зацікавлена значна кількість стейкхолдерів [3].

З 01.01.2024 набрав чинності новий Закон України «Про страхування» [1], який регулює питання внутрішнього аудиту у страхових компаніях. Основні організаційні підходи до створення підрозділу внутрішнього аудиту чи посади внутрішнього аудитора (для страховиків, які не є значимими) розкривають положення статті 32 зазначеного Закону [1].

Закон надає працівникам підрозділу внутрішнього аудиту під час виконання своїх функціональних обов'язків широкі повноваження. Так, зазначено, що вони: «мають право на ознайомлення з документами, інформацією, письмовими поясненнями з питань діяльності страховика, включаючи діяльність всіх підрозділів страховика незалежно від їх місцезнаходження, та афілійованих осіб страховика, мають право на доступ у режимі перегляду до всіх інформаційних систем страховика, що необхідні для проведення внутрішнього аудиту, на вибірку та вивантаження необхідної інформації для її подальшого аналізу, консультаційну підтримку з питань функціонування таких систем та на отримання інформації, документів та письмових пояснень від керівників і працівників страховика з питань, що виникають під час проведення внутрішнього аудиту та за його результатами» [1].

Цілком логічно, що до фахівців з такими повноваженнями мають бути застосовані відповідні вимоги. На нашу думку, внутрішній аудитор повинен знати принципи організації та управління, володіти знаннями у сфері бухгалтерського обліку, фінансів, права, оподаткування, мати базові знання з основ контролю (ревізій, аудиту), аналізу господарської діяльності, інформаційних технологій тощо. Якщо передбачається, що на підприємстві

працюватиме один внутрішній аудитор, то він повинен легко орієнтуватися в багатьох галузях. Але володіти усіма цими знаннями одночасно дуже складно. Тому на практиці більш поширеною формою організації роботи є відділ (служба) внутрішнього аудиту, при формуванні якого виходять із принципу, щоб кожен із фахівців мав кваліфікацію за кожним потрібним напрямом.

Доцільно, щоб правові відносини між адміністрацією та внутрішнім аудитором регулювалися трудовим законодавством, закріплювалися в письмовому договорі (контракті) [4, с. 115].

Ефективне управління підрозділом внутрішнього аудиту є необхідним для забезпечення відповідності Стандартам внутрішнього аудиту, а також для додання цінності страхової компанії. Важливим аспектом в управлінні діяльністю з внутрішнього аудиту є правильне позиціонування підрозділу внутрішнього аудиту для:

- спрямування його роботи на підтримку досягнення цілей страхової компанії;

- налагодження співпраці з усіма структурними страхової компанії;

- максимізації використання ресурсів, доступних підрозділу внутрішнього аудиту;

- забезпечення постійного професійного розвитку внутрішніх аудиторів [2, с. 8].

Виконання обов'язків керівника підрозділу внутрішнього аудиту вимагає ряду особистих якостей.

Управління діяльністю підрозділу внутрішнього аудиту в страховій компанії буде ефективним, якщо:

- підрозділ внутрішнього аудиту забезпечує виконання основних завдань, визначених Порядком та внутрішніми документами з питань внутрішнього аудиту;

- підрозділ внутрішнього аудиту забезпечує досягнення цілей та результатів, визначених стратегічним та операційним планами;

- діяльність підрозділу внутрішнього аудиту здійснюється відповідно до Стандартів, Порядку та внутрішніх документів з питань внутрішнього аудиту;

- працівники підрозділу внутрішнього аудиту дотримуються Кодексу етики внутрішніх аудиторів;

- діяльність із внутрішнього аудиту здійснюється з урахуванням стратегії та цілей компанії, ризиків та проблем, які можуть мати негативний вплив на виконання функцій і завдань страхової компанії;

- працівники підрозділу внутрішнього аудиту відповідають вимогам щодо професійної компетентності та проявляють професійну ретельність під час виконання аудиторських завдань;

- забезпечується постійний професійний розвиток працівників підрозділу внутрішнього аудиту;

- діяльність із внутрішнього аудиту сприяє вдосконаленню системи управління, внутрішнього контролю та управління ризиками, запобіганню фактам незаконного, неефективного й нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності державного

органу, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління.

Для підвищення ефективності внутрішнього аудиту страхова компанія має організувати наступне:

уточнення очікувань керівництва страхової компанії щодо діяльності підрозділу внутрішнього аудиту (міцні та довірчі відносини, засновані на ефективному комунікаційному процесі, значною мірою стають відправною точкою для успішного функціонування страхової компанії).

чітке визначення функцій внутрішнього аудиту та спрямування діяльності підрозділу на їх досягнення (важливо, щоб функції внутрішнього аудиту охоплювали всю діяльність компанії та мали прикладне значення для підвищення рівня ефективності роботи кожного структурного підрозділу).

створення прозорої моделі вимірювання ефективності роботи служби внутрішнього аудиту (ключові показники ефективності (КПЕ) дозволяють керівнику підрозділу внутрішнього аудиту відстежувати та оцінювати результати діяльності. Крім того, КПЕ повинні ініціювати постійний процес удосконалення, оскільки низькі значення показників вказують на можливості вдосконалення).

Недостатнє розуміння ризиків, невизначеність вимог до капіталу і недостатня прозорість і порівнянність фінансової звітності підсилюють проблеми, з якими в своїй діяльності стикаються страхові компанії. Аудит фінансової звітності страхових компаній і спеціалізованих страховиків є невід'ємним елементом нагляду за їх діяльністю. Внутрішній аудит, безсумнівно, є дієвим механізмом контролю за ефективністю діяльності страхових компаній, адже він підтримує і регулює управлінські процеси, зокрема, в галузі фінансів, бухгалтерського обліку та управління ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «[Про страхування](#)» від 18.11.2021 р. № 1909-ІХ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#n690> (дата звернення: 06.03.2024).
2. Радіонова Н.Й. Особливості управління функцією внутрішнього аудиту на рівні страхової компанії/Н.Й. Радіонова, В. П. Левченко // «Формування ринкових відносин в Україні» — 2023. — №10— с. 5-12.
3. Френзель В. Ю. Оптимізація діяльності страхового сектору через впровадження ефективної системи внутрішнього аудиту/В. Ю. Френзель Т. Л. Слюніна // Економіка та суспільство. – 2021. – Вип. № 31. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/699> (дата звернення: 06.03.2024).
4. Шірінян Л. В. Фінансовий аудит страховика як метод контролю і регулювання діяльності страхової компанії / Л. В. Шірінян // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 7 (134). – С. 114-119.

Роман Яковенко

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та економіки Економіко-технологічного інституту імені
Роберта Ельворті, м. Кропивницький, Україна*

Максим Іванченко

*здобувач другого (магістерського) рівня освіти, студент групи ММ-23
Економіко-технологічного інституту імені Роберта Ельворті,
м. Кропивницький, Україна*

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасному бізнес-середовищі взаємин на ринку компанії стикаються з необхідністю розробки та впровадження унікальних цінностей для визначення власного ідентичного стилю серед конкурентів та залучення нового таланту в свої ряди. На сьогоднішній день детально розроблена корпоративна культура стає дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності організації.

Сформована належним чином корпоративна культура надає компанії унікальний вигляд у очах клієнтів і партнерів, що стає критичним фактором у сучасних умовах конкуренції на ринку.

Корпоративна культура використовується для прогнозування та пояснення різноманітності поведінки в організаціях, будучи ключовим фактором як в успішних, так і в невдалих випадках. Значна кількість великих і малих організацій зверталися до програм зміни культури в намаганні вирішити виклики свого внутрішнього середовища. Щоб досягти цього, менеджерам і науковцям з управління доводилося витрачати значний час на усвідомлення того, наскільки важливою може бути роль софт-проблем з людськими ресурсами у визначенні успіху чи невдачі будь-якої організації.

Корпоративна культура представляє собою систему цінностей, норм і правил, визначених керівництвом компанії, які отримують загальне визнання серед всіх її працівників і формують психологічний контекст у колективі. Спеціалісти визначають процес формування корпоративної культури як аналогічний становленню суспільства, з його власними принципами та нормами поведінки [1, с. 82-83]. Культура компанії виявляється у дизайні інтер'єрів, в культурі спілкування та етиці, на корпоративних заходах, у корпоративному стилі, а також в одязі. Зміни в корпоративній культурі найчастіше розпочинаються з впровадження нових атрибутів, оновлення офісу, зміни іміджу та рекламних слоганів. Трансформації впливають на всі аспекти корпоративного середовища, включаючи навіть таблички для офісу [2, с. 329]. Створенню бажаної корпоративної культури сприяють різноманітні компоненти:

- визначення місії та принципів роботи;
- впровадження корпоративного кодексу;
- встановлення стандартів роботи;

- видання корпоративної газети;
- створення музею історії компанії;
- організація заходів для згуртування колективу [3, с. 58].

У наш час існують два основних підходи до розуміння термінів «організаційна культура» і «корпоративна культура». На нашу думку, корпоративна культура є одним з фундаментальних елементів організаційної культури. Організаційна культура фірми включає в себе різноманітні явища, такі як дисципліна праці, внутрішні трудові правила, організація та нормування праці, гуманізація праці, мотиваційна та соціальна політика, кадровий документообіг. Вони закріплені у відповідних локальних нормативних актах. Таким чином, організаційна культура існує в будь-якому підприємстві у вираженій формі, навіть якщо вона не описана окремим документом.

ТОВ «Онікс-Системз» – це аутсорсингова ІТ-компанія з міста Кропивницький, яка займається розробкою та підтримкою програмного забезпечення, веб-ресурсів та додатків для IOS та Android. Компанія налічує близько 400 співробітників і 23 технічних та нетехнічних департаментів. Напрямки роботи:

- WEB (Node.js, Vue JS, React, Python, PHP, Java, ML, Ruby);
- DevOps;
- Mobile (Android, iOS, Flutter);
- Design;
- Unity/3D;
- Project Management;
- QA;
- Sales/[LeadGen](#);
- Marketing;
- HR;
- Finance [4].

Однією з визначальних рис корпоративної культури досліджуваного товариства є глобальний орієнтир. Розташовуючись в Україні, майже всі клієнти компанії є іноземцями, що сприяє розширенню горизонтів та поглибленню розуміння різноманітних ринків. Така відкритість для нових ідей, культурних взаємодій і технічних викликів стала невід’ємною частиною робочого середовища. Звертаючись до технічної складової, компанія вирізняється високим стандартом розробки. Зосереджена на створенні додатків для платформ Android та iOS, компанія використовує передові технології та кращі практики для забезпечення високоякісних продуктів.

Вивчаючи корпоративну культуру ТОВ «Онікс-Системз», відзначається, що ця компанія втілює найсучасніші підходи в управлінні та розробці продуктів. Її корпоративна культура заснована на принципах інновацій, соціальної відповідальності та ефективної співпраці, створюючи неповторне середовище для творення продуктів високої якості та постійного професійного росту. Компанія виховує серед своїх працівників культуру постійного навчання та творчого підходу до вирішення завдань, що сприяє створенню інноваційних

рішень та продуктів, конкурентоспроможних на глобальному ринку. Компанія прагне до створення командного духу та взаємодії між усіма рівнями працівників. Це визначається не лише в робочих процесах, а й у регулярних комунікаційних заходах, спрямованих на зміцнення взаєморозуміння та підтримки між колегами.

Однак існують потенційні недоліки, зокрема в області організації тимбілдингів та командних заходів. Важливо забезпечити баланс фінансових обмежень, систематично оцінювати ефективність ініціатив, а також враховувати зміни у розмірах та структурі компанії для підтримки відповідності таких заходів поточним потребам та очікуванням працівників.

Недоліком є стандартизація подарунків, орієнтація на матеріальні заохочення та відсутність глибоких форм визнання. Можна запропонувати такі варіанти для поліпшення цих аспектів. Потрібно розглянути можливість індивідуалізації подарунків, дозволяючи працівникам обирати або зазначати свої уподобання. Необхідно вивчити інтереси та хобі співробітників, щоб забезпечити більш персоналізовані та цінні подарунки. Також варто розробити баланс між матеріальними та нематеріальними подарунками, необхідно впроваджувати більш глибокі форми визнання, таких як особисті слова подяки від керівництва, нагороди за внесок у проект, або можливості професійного зростання.

Далі пропонуємо щоквартальні розмови з психологами та впровадження механізмів для збору фідбеку, таких як анонімні анкети, електронні платформи або регулярні обговорення на засіданнях команд. Потрібно забезпечити різноманіття способів висловлення проблем та думок співробітників. Довідникову базу можна поліпшити вдосконаливши інтерфейс та пошукові можливості довідкової бази, а також проводити тренінги для співробітників з ефективного використання ресурсу. Доцільно забезпечувати актуальність та доступність інформації і кожному колезі при приході на роботу розповідати та демонструвати принцип роботи цього сервісу.

Зустріч із директором компанії також потребує певних поліпшень: потрібно забезпечувати більшу активність учасників, наприклад, через питання та відповіді, анкети або регулярні обговорення конкретних питань. І постійно визначати, чи всі працівники відчувають зручність та можливість висловлювати свої думки. У процесі компенсації навчальних процесів необхідно створити прозорий механізм обговорення та прийняття рішень щодо вибору курсів та їх бюджету.

У аспекті «навчання та розвитку» виділимо можливість розширення програм Onix Academy та Talents Mining Process на екстерні аудиторії, сприяючи загальному розвитку місцевої ІТ-спільноти. Компанія має забезпечити прозорість та відкритість процесів набору персоналу, а також можливість розгляду інших пропозицій та партнерств для розвитку міста, саме тоді це буде потужним інструментом у розвитку спільноти міста Кропивницький.

Потрібно провести аналіз і на основі нього здійснити модернізацію або видалення тих елементів, що викликають стрес і є непотрібними. Керівництву

компанії варто забезпечити чіткі та прозорі процедури для подання запитів на перегляд рівня знань та зарплати, з уникненням можливості маніпулювання даними. Це в компанії вже є, але весь цей процес потрібно постійно поліпшувати. Загальний підхід має полягати в забезпеченні балансу між внутрішнім розвитком та зовнішніми ініціативами для сприяння розвитку глобального ІТ-середовища.

Зараз спостерігається ситуація, коли колеги не хочуть працювати на волонтерських проектах, бо там платять в рази менше, ніж на певних комерційних проектах. Саме для цього потрібно вводити додаткову систему стимулювання: бонуси чи премії, таким чином колеги самі хотітимуть займатися волонтерськими проектами, а компанія буде будувати позитивну думку про себе у суспільстві. Можемо зробити невеликий висновок, що шляхом різноманіття та стимулювання, а також впровадження об'єктивних оцінок, компанія може забезпечити більш рівномірний розподіл участі та визначення внеску працівників у волонтерські ініціативи.

Такий аспект корпоративної культури, як проведення тимблдингів та інших зустрічей є найбільш обговорюваним серед співробітників компанії та керівництва. Щоб вирішити питання з фінансових обмежень потрібно зробити кілька простих вчинків: збільшити бюджет на такі зустрічі та створити систему пропозицій, де працівники зможуть подавати пропозиції та брати участь у виборі заходів, це допоможе враховувати різноманіття інтересів. Також можна спробувати запровадити онлайн чи комбіновані формати зустрічей, це допомогло б вирішити питання доступності у будь-якому контексті.

Щоб вирішити питання щодо відсутності зворотного зв'язку, варто просто забезпечити системи опитувань та збору зворотного зв'язку для оцінки задоволення та виявлення можливостей удосконалення сценаріїв проведення зустрічей. Також, було б непогано створити майданчик для обговорення та обміну враженнями після тимблдингу для сприяння відкритому діалогу.

Ці рекомендації обрані на основі їхньої потенційної ефективності у впровадженні та здатності впливати на різні аспекти корпоративної культури. Гнучкі формати та фінансова підтримка тимблдингів є ключовими для створення задоволення та командної співпраці, а онлайн формат, зворотний зв'язок та участь працівників у виборі ініціатив допоможуть адаптувати культуру до потреб сучасного робочого середовища та індивідуальних уподобань співробітників.

В жодному разі не можна намагатися впроваджувати всі зміни одночасно, оскільки це може негативно вплинути як на результат, так і на колег, оскільки для них це може бути надто різко, може виникнути сильний стрес через зміни тощо. Саме тому необхідно проранжувати всі зміни у порядку важливості та реалізовувати їх за принципом SMART цілей, тобто, всі цілі впроваджувати поступово і переходити до наступних лише після повного виконання попередніх цілей.

Отже, були виділені основні цілі, які ми б рекомендували ТОВ «Онікс-Системз» впровадити в першу чергу. Найголовнішою з них є: поліпшити процес організації тимблдингів, а саме, чітко вказати бюджет, прописати в яких

випадках і на що доступна компенсація, а на що компенсація не поширюється, також необхідно з часом, після вирішення будь-яких операційних проблем вносити зміни в існуюче положення та визначати шляхи вирішення потенційних нюансів тощо. Це є найголовнішим аспектом, тому що він підвищує командний дух та є важливим з погляду фінансів.

Наступною рекомендацією буде автоматизація процесу компенсації навчальних процесів, оскільки це теж є важливою складовою процесу корпоративної культури компанії. Покращити цей процес можна за рахунок зменшення кількості кроків та учасників, які беруть участь у цьому процесі. Третьою ціллю, яку ми б рекомендували поліпшити буде розширення та стабільність навчальних програм і бази практики.

У ході аналізу корпоративної культури організації були виявлені як позитивні, так і аспекти, які можуть бути потенційно удосконалені. Зокрема, важливими елементами позитивного характеру виявились виражена сприятлива атмосфера в колективі, підтримка та засвоєння спільних цінностей. Однак, зокрема, в аспекті символіки та визнання працівників, виявлено деякі недоліки, які вимагають уваги та корекції. У підсумку, впровадження рекомендацій сприятиме не лише удосконаленню корпоративної культури, а й поліпшенню комунікації, задоволенню співробітників та створенню більш динамічного та ефективного робочого середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фіщук Н. Ю., Ломачинська І. В. Корпоративна культура організації: сутність, види, принципи та вплив на розвиток організації. *Зб. наук. праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 1(56). Том 4. С. 81-85.
2. Чернишова А. О., Немченко Т. А. Деякі аспекти корпоративної культури організації. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 328–330.
3. Юрченко В. В., Мельник Ю. В., Богданова Н. В. Корпоративна культура організації : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2014. 144 с.
4. Онікс-Системз : офіційний сайт компанії. URL: <https://onix-systems.com/> (дата звернення: 14.03.2024).

Напрям № 14

Медична допомога і медична послуга: проблеми і перспективи правового регулювання

Олена Бабкіна

докторка медичних наук, професорка, завідувачка організаційно-методичним відділом Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи, професорка кафедри патофізіології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Микола Бабенко

студент Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ДНК-ІДЕНТИФІКАЦІЇ БЕЗВІСТІ ЗНИКЛИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років, в умовах міжнародного збройного конфлікту на території України, постійно збільшується кількість безвісті зниклих осіб. Згідно з базою даних МВС України станом на 23 лютого 2022 року в Україні зниклих безвісті налічувалось 6726 осіб, на 5 вересня 2023 року дана цифра збільшилась в понад 5 разів і становить 35114 осіб. Серед них чоловіків у 6 разів більше, ніж жінок. Статистичні дані станом на вересень 2023 року вказують на два найбільший підйоми кількості зниклих безвісті осіб залежно від посилення бойових дій, а саме: у 2014 році було 756 зниклих осіб, а в 2022-му – 18 811[1].

Одним із найдостовірніших засобів ідентифікації зниклих безвісті осіб є судова молекулярно-генетична експертиза. Провідними міжнародними організаціями, профілем яких є розшукування та ідентифікація зниклих безвісті є Червоний хрест (програма Missing Persons Global Response), Інтерпол (система I-Familia), Міжнародна комісія з питань зниклих безвісті (International Commission on Missing Persons - ICMP) [2, 3, 4].

З 2014 року ICMP - самостійна міжнародна організація, створена на договірній основі зі штаб-квартирою в м. Гаага, Нідерланди, до компетенції якої входить забезпечення співпраці урядів та інших органів влади у пошуку осіб, зниклих безвісті внаслідок конфліктів, порушень прав людини, катастроф, організованої злочинності, нелегальної міграції та інших причин, а також надати підтримку у виконанні відповідних заходів. Це єдина міжнародна організація, уповноважена працювати виключно над питанням зниклих безвісті, яка керується Радою комісарів. ICMP створена в 1996 році за дорученням президента США Білла Клінтона на саміті G7 в м. Ліон, Франція, з метою вирішення проблеми розшуку та ідентифікації зниклих безвісті внаслідок різних конфліктів з 1991 по 1995 рік, що мали відношення до Боснії і Герцеговини, Республіки Хорватія та Югославії. В даний час ICMP має в своєму розпорядженні три центри судової експертизи, офіси в Сараєво, Тузлі, Баня-

Луці, Багдаді, Ербілі та Приштині. До кінця серпня 2011 року зусиллями ICMР за допомогою зіставлення ДНК було ідентифіковано 16289 осіб з колишньої Югославії. З метою надання Філіппінам допомоги у розпізнанні осіб після урагану Франк, який забрав життя понад 1000 громадян, Інтерпол запропонував ICMР працювати спільно з ним, у зв'язку з чим вперше було підписано відповідну угоду про спільне реагування на надзвичайні ситуації. ICMР брала участь в розслідуванні наступних світових подій: цунамі в Тайланді, 2004; ураган Катріна, США, 2005; Ірак, 2003; громадянська війна в Колумбії, 2008, додаткове її розслідування, 2016; Чилі, 2015; Лівія, 2011 [4].

З моменту створення в листопаді 2001 року, система ідентифікації ДНК зниклих безвісти ICMР була еталоном технічних інновацій і продуктивності в цій галузі. Система доповнює судово-археологічні та антропологічні методи найсучаснішим процесом зіставлення ДНК (DNA matching), що призвело до експоненціального зростання кількості та швидкості ідентифікацій. Система ДНК-ідентифікації ICMР базується на інтегрованих лабораторіях ДНК-тестування в м. Гаага. ДНК-лабораторії мають високорозвинені можливості для отримання профілів ДНК із дуже складних випадків неопізнаних людських останків, таких як зразки кісток із масових поховань, які зберігались у них десятиліттями. ICMР провела найбільшу в світі програму ДНК-тестування зниклих безвісти осіб, успішно перевіривши понад 50 000 зразків кісток і створивши базу даних із майже 100 000 ДНК-профілів родичів для допомоги в ідентифікації майже 20 000 зниклих безвісти осіб. У широкомасштабному тестуванні ДНК використовується різноманіття ядерних аутосомних STR (Short Tandem Repeat)-систем, а також тестування Y-хромосомної ДНК, коли це необхідно для остаточної ідентифікації особи. Наразі ICMР однією з перших почала використовувати технології Massively Parallel Sequencing (MPS) з метою ідентифікації зниклих безвісти, що значно розширює коло проблем, які можна вирішити. Основою ідентифікації ДНК є зіставлення ДНК-профілів неопізнаних людських останків із профілями ДНК членів їх сімей. Великі бази даних обох видів ДНК-профілів порівнюються за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення ICMР, що дозволяє ідентифікувати осіб з дуже високим рівнем статистичної достовірності [4,5].

ICMР використовує спеціалізовану систему обробки даних для зберігання та аналізу інформації про зниклих безвісти та членів їхніх сімей, зокрема їхніх генетичних даних. Ця система – iDMS (Integrated Data Management System) — розміщена на власних серверах ICMР при штаб-квартирі організації у м. Гаага. Вона містить реєстр зниклих безвісти та пов'язану з цим інформацію, інформацію та зразки ДНК від сімей зниклих безвісти, дані про судово-археологічні операції та виявлення людських останків і доказів, антропологічні експертизи та описи справ, лабораторні обробки ДНК, бази даних ДНК-профілів, інформацію про зіставлення ДНК. Існує високий ступінь контролю над доступом до конфіденційної інформації. Кожен користувач має доступ лише до авторизованих частин бази даних, а конфіденційні дані зберігаються та аналізуються в анонімній закодованій формі на багатьох етапах процесу [4].

Висновки. На сьогодні, в Україні, виникла необхідність розширення співпраці українських та іноземних спеціалістів/організацій у питанні ідентифікації зниклих безвісти. У світі існує декілька міжнародних організацій, які допомагають ідентифікувати зниклих безвісти осіб, серед яких ICMP (Міжнародна комісія з питань зниклих безвісти), яка відзначена у допомозі багатьом державам, впроваджує найсучасніші технології в свою практику, має високий ступінь контролю над доступом до конфіденційної інформації, та, відповідно, може надати значну допомогу в ідентифікації багатьох зниклих безвісти громадян України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зник і не знайдений: як змінювалася кількість зниклих безвісти до та під час війни. YOU-CONTROL. URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/znyk-i-ne-znaydenyyyak-zminiualasia-kilkist-znyklykh-bezvisty-do-ta-pid-chas-viyny/> (дата звернення: 14.02.2024).
2. Tracing and Registration Services. International Committee of the Red Cross. URL: <https://missingpersons.icrc.org/search-process/tracing-and-registration> (дата звернення: 14.02.2024).
3. Interpol unveils new global database to identify missing persons through family DNA. INTERPOL. URL: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2021/INTERPOL-unveils-new-global-database-to-identify-missing-persons-through-family-DNA> (дата звернення: 14.02.2024).
4. Accounting for the Missing is an Investment in Peace. URL: <https://www.icmp.int/> (дата звернення: 14.02.2024).
5. Carratto, T. M. T., Moraes, V. M. S., Recalde, T. S. F., Oliveira, M. L. G., & Teixeira Mendes-Junior, C. (2022). Applications of massively parallel sequencing in forensic genetics. *Genetics and molecular biology*, 45(3 Suppl 1), e20220077. <https://doi.org/10.1590/1678-4685-GMB-2022-0077>

Олена Бабкіна

докторка медичних наук, професорка, завідувачка організаційно-методичним відділом Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи, професорка кафедри патофізіології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Інесса Холоділова

завідуюча відділення судово-медичної цитології Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи, м. Київ, Україна

ЦИТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ

В останній час, при розслідування злочинів, постійно піднімається питання про необхідність проведення цитологічних судово-медичних досліджень з метою підвищення інформативності, обґрунтованості і об'єктивності висновків експерта [1-3]. Судово-цитологічні дослідження проводяться для визначення групової і статевої приналежності: крові й виділень (слини, виділень піхви), волосся; мікрочастинок органів (тканин) людини: визначення наявності мікрочастинок тканин людини або тварини; встановлення групової, статевої й органо-тканинної характеристики при експертизах клітинних накладень на знаряддях травми; визначення клітинного складу піднігтьового вмісту рук людини з вирішенням вищеперерахованих питань; дослідження слідів крові з метою встановлення її походження зі статевих шляхів жінки; вивчення клітинного складу секрету молочних залоз з метою встановлення вагітності або факту колишніх пологів, годування груддю, тощо[4].

Слід зазначити, що лікарі-судово-медичні експерти-цитологи та експерти-цитологи-судові окрім знань загальної судової медицини, мають володіти певним об'ємом знань із загальної біології, цитології, цитогенетики, імунології, гістології та інших дисциплін.

Проведення експертиз у відділенні судово-медичної цитології включає обов'язкові пошукові, допоміжні та невід'ємні на першому етапі експертизи затверджені методи, які при обліку кількості об'єктів дослідження лише умовно визначені, як імунологічні, а саме: визначення регіонального походження слідів (клітин) - метод Барсегянц: ферментативна реакція наявності слини у мікротваріанті (для мікрослідів) використовується лише у відділенні судово-медичної цитології; при дослідженні рукояток знарядь травми визначається наявність поту з подальшим визначенням групової належності поту; пошук мікрослідів крові та біотканин на знаряддях травми – важливий стереомікроскопічний метод пошукового дослідження; пошук ділянок накладень виділень – обов'язковий пошуковий метод візуального дослідження предметів-носіїв в ультрафіолетових променях. Методи пошуку мікрослідів крові та біотканин на знаряддях травми (стереомікроскопічний метод пошукового дослідження) та метод пошуку ділянок накладень виділень (обов'язковий пошуковий метод візуального дослідження предметів-носіїв в

ультрафіолетових променях) також обов'язково використовують як пошукові методи у відділенні судово-медичної криміналістики, тому їх назва «імунологічні» лише умовна.

Додатково слід зазначити про необхідність максимального збереження частини матеріалу для його можливого подальшого дослідження ДНК-аналізом. Важливо підкреслити той факт, що за допомогою ДНК-аналізу в біологічному матеріалі/слідах виявляється генетичний профіль особи, яка залишила сліди. Проте, саме вміст біологічного матеріалу/слідів (тобто, з чого вони складаються), що має важливе значення при розслідуванні статевих злочинів (чи то крові, в тому числі менструальної, сперми, слини, елементів калу, клітин порожнини рота, піхви, прямої кишки – як свідків статевого акту, а також клітин епідермісу і крові – як свідків боротьби), визначається судово-цитологічними дослідженнями.

В ході проведеного нами статистичного аналізу і узагальнення проведених судово-цитологічних досліджень за 2020-2023 роки в Київському міському клінічному бюро судово-медичної експертизи було виявлено збільшення кількості судово-цитологічних досліджень, що свідчить про необхідність наявності цитологічного відділення в структурі судово-медичної служби. Детальний аналіз експертиз за 2020-2023 роки показав зміни їх кількості по видах предметів дослідження: цитологічні дослідження піднігтьового вмісту рук порівняно з 2022 роком збільшилося на 28%; недопалків сигарет у 2023 році збільшилося на 42% (у тому числі пристрій для куріння) експертиз; змивів з рук за 2023 рік збільшилося на 68%; одягу потерпілих та підозрюваних збільшилося на 23%; змивів речовини біологічного походження за 2023 рік збільшилося на 91%; змивів з статевого члену за 2023 рік збільшилося на 43%; предметів постільної білизни (простирадла, фрагменти оббивки, наволочки, одноразові простирадла, пледи, підковдри) у 2023 році надходили у великій кількості. Кількість експертиз/досліджень взагалі по статевим злочинам у 2023 році збільшилась у чотири рази.

Висновки. В зв'язку зі збільшенням кримінальних злочинів, випадків насильства в умовах збройного конфлікту в Україні, актуальністю питання неупередженого проведення слідчих дій, цитологічні дослідження мають велике значення при розслідуванні кримінальних злочинів. Проведення цитологічних судово-медичних досліджень необхідно для підвищення інформативності, обґрунтованості і об'єктивності висновків експерта у випадках комплексного вивчення дослідження мікрослідів крові, ізольованих клітин, мікрочастин ушкоджених тканин та органів на знаряддях травми, в піднігтьовому вмісті та інших речових доказах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вуйма А. Г. Використання спеціальних знань під час розслідування вбивств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Харківський національний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх

2. Дудич А. В. Експерт як учасник кримінального провадження: дис.... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 253 с.
3. Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.
4. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної цитології бюро судово-медичної експертизи: затв. наказом МОЗ України №6 від 17.01.1995 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-95#Text> (дата звернення: 14.02.2024).

Тарас Вайда

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної фізичної та вогневої підготовки Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса, Україна

ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВООХОРОНЦЯМИ (РЯТУВАЛЬНИКАМИ) МІШКА ДИХАЛЬНОГО РУЧНОГО ТИПУ АМБУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ РЕАНІМАЦІЇ ПОТЕРПІЛИХ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Актуальність проблеми. Під час несення працівниками поліції служби із забезпечення публічної безпеки, при припиненні правопорушень громадського порядку та в боротьбі із злочинністю потерпілі особи в багатьох випадках можуть отримувати різного роду травми, які нерідко спричиняють настання таких критичних для людини станів, як тимчасове призупинення дихання (його відсутність або дихання в особі є неефективним) [1; 2]. Домедична допомога травмованій особі в цих ситуаціях передбачає застосування поліцейськими (рятувальниками ДСНС, працівниками підрозділів екстреної медицини (далі – ЕМД), пересічними громадянами тощо) в першу чергу прийомів штучної вентиляції легень (далі – ШВЛ), у тому числі з використанням медичних засобів – приладів та приладдя для реанімації (кисневої та дихальної терапії).

Одним із поширених медичних засобів в системі серцево-легеневої реанімації (далі – СЛР) є *мішок Амбу*¹ – ручний апарат для штучної вентиляції легень, що застосовується для надання домедичної допомоги потерпілим з порушенням/відсутністю дихання. В українській медичній літературі та практиці домедичної допомоги цей медичний засіб ще називають *помпою для штучної вентиляції легень, мішком ручної легеневої реанімації, дихальним міхом, мішком дихальним реанімаційним, мішком PMR*², *апаратом дихальним ручним*.

Дихальний мішок типу Амбу входить до складу медичного обладнання як медичних закладів та їх підрозділів (реанімаційних спецавтомобілів швидкої допомоги бригад ЕМД; застосовується у стаціонарних відділеннях інтенсивної терапії та анестезіології лікарень), так і поліцейських – портативний апарат для ШВЛ типу Амбу входить як обов'язковий елемент аптечки медичної автомобільної для підрозділів патрульної поліції [3] та підрозділів поліції особливого призначення, які беруть участь у боротьбі з тероризмом [4].

Історія створення мішка Амбу. У 1953 році нім. інженер і лікар Хольгер Гессен (Dr. Holger Hesse) спільно зі своїм партнером датським анестезіологом Хеннінгом Рубеном (Henning Ruben) проводили розробку інноваційного всмоктуючого насоса для технічних потреб. Згодом дослідники вирішили пристосувати свій винахід для безпосереднього медичного застосування – вчені

¹ *AMBU (абрєв.)* – Automatic Manual Breathing Unit (англ.) – автоматичний ручний дихальний блок.

² *PMR (абрєв.)* – Puritan Manual Resuscitator (англ.) – пуританський ручний реаніматор.

розробили концепцію та креслення першого в світі ручного переносного апарату для ШВЛ [5]. За задумом вчених, спеціальна сумка-помпа з клапанами мала мати гнучку маску з її фіксацією на дихальних шляхах пацієнта. Свій винахід лікарі назвали Ambu bag (сумка або мішок Амбу (автоматичного ручного дихального блоку)). Згодом (в 1956 році), коли цей дихальний апарат був готовий до виробництва, розробники відкрили компанію, назвавши її на честь цього медичного апарату (Ambu – уточнено нами), і почали продавати цей медичний засіб ШВЛ на світовому ринку.

Оскільки для медицини того часу ця розробка дихального мішка була справжнім проривом в галузі ЕМД, а медичний засіб такого призначення був представлений широкій публіці вперше, то назва Амбу мимоволі стала називною³. Ця назва (аббревіатура – *уточнено нами*) медичного виробу прижилася в медичній термінології і, незважаючи на те, що з того часу пройшло вже майже сімдесят років, вищезазначений медзасіб зберігає свою важливу роль у системі ЕМД та медицини катастроф, зокрема, незамінний при проведенні реанімації життєвих показників (дихання) у потерпілих осіб. У наші дні практично всі реанімаційні ручні мішки будь-якого бренду та/або виробника за вже усталеною практикою називають «мішком Амбу» чи портативним апаратом для штучної вентиляції легень типу Амбу [5].

Основне призначення дихального мішка Амбу – надати можливість потерпілій особі нормально (а значить ефективно) дихати до моменту підключення травмованої особи до автономного електричного апарату ШВЛ. Основною перевагою ручного дихального мішка Амбу є те, що у порівнянні із проведенням ШВЛ способами рот-в-рот/рот-в-ніс зазначений вище медичний засіб є більш гігієнічним, простим і ефективним (за рахунок відсутності у вдихуваному повітрі вуглекислого газу, часток слини і можливих інших шкідливих мікроорганізмів, що попадають у легені травмованої особи) [6, с. 192-193].

Показання до застосування мішка дихального ручного типу Амбу. Як зазначалось нами вище, мішок дихальний ручний типу Амбу (апарат Амбу) призначений для проведення ШВЛ, що виконується:

1) рятувальниками (в діяльності підрозділів поліції, рятувальних служб ДСНС та медицини катастроф тощо) вручну за умови дихальної недостатності в потерпілого на місці події;

2) для підтримання (в першу чергу працівниками служби швидкої медичної допомоги (ЕМД)) функцій дихання в потерпілих під час їх евакуації з місця події до лікувального закладу; цей медичний засіб також використовується для безперебійної подачі кисню та штучної допоміжної вентиляції легень в умовах евакуації потерпілих з місця події до лікувального закладу;

3) у оперативній роботі з потерпілими особами/пацієнтами таких стаціонарних підрозділів лікарень як інтенсивна терапія, реанімація та хірургія, в їх приймальних відділеннях.

³ Називний – термін, який уживається як типове узагальнення, втілення певних властивостей, якостей тощо.

При виготовленні вищезазначеного медичного засобу передбачено три основні комплекти мішків дихальних ручних типу Амбу, визначений вибір та застосування якого враховується під час реалізації його (медзасобу – *уточнено нами*) на практиці при наданні домедичної допомоги (проведенні заходів реанімації з потерпілими):

1) комплект «Дорослий» призначений для дорослих і дітей (маса тіла – 40 кг і більше);

2) комплект «Педіатричний» призначений для дітей та немовлят (маса тіла – 10-40 кг);

3) комплект «Немовля» – призначений для немовлят та новонароджених (маса тіла – до 10 кг) [7, с. 2].

Під час застосування рятувальниками цього медичного засобу реанімації дихання у потерпілих осіб варто враховувати наступні його конструктивні особливості:

1) медичний прилад має спеціальну форму для зручного захоплення приладу та текстуровану зовнішню поверхню, щоб уникнути його вислизання з рук рятувальника;

2) мішок дихальний типу Амбу оснащений клапаном обмеження тиску (в комплекті «Дорослий» тиск обмежується значенням 60 см H₂O (гПа), в комплектах «Педіатричний» і «Немовля» – 40 см H₂O (гПа)), що робить неможливим нанесення пацієнту баротравми при наданні допомоги рятувальниками;

3) засіб ШВЛ типу Амбу може бути підключений до зовнішнього джерела кисню за допомогою трубки кисневої, яка стійка до злипання внутрішніх поверхонь при її перегибах;

4) конструкцією апарату передбачено спеціальний канал (діаметром 30 мм) повітря, що видихається, для під'єднання додаткового приладдя, такого як ВЕЕР-клапан або фільтр [7, с. 3].

Основними матеріалами для виробництва апарату є високоякісні екологічно чисті речовини (силікон, поліхлоропрен, поліпропілен, ПВХ). Мішок дихальний типу Амбу упаковано в зручний для перенесення кейс з ручкою, який виготовлено з поліпропілену. За попереднім замовленням доступна додаткова комплектація апаратів згідно потреб користувача.

Принципи дії мішка дихального типу Амбу. Принцип дії заснований на примусовій подачі повітря в легені за допомогою лицевої маски шляхом стиснення дихального мішка, резервуар якого далі розпрямляється та знову наповнюється повітрям.

Дихальний об'єм повітря, яке подається в легені особи, залежить від ступеня стиснення мішка, а частота подачі повітря і хвилинна вентиляція залежить від інтенсивності дій оператора (рятувальника).

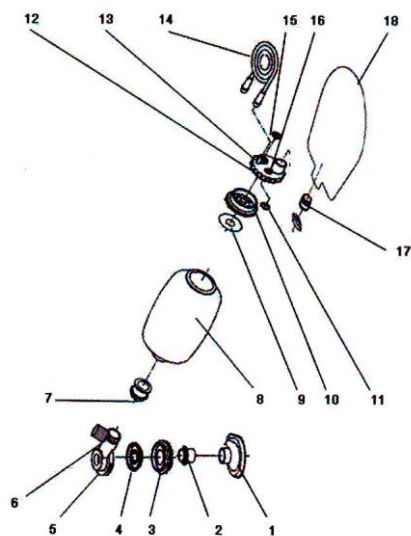

Рис. 1 *Складові частини мішка дихального ручного типу Амбу*

надлишкового тиску (силікон); 16 – з'єднувач (поліхлоропрен); 17 – з'єднувач мішка допоміжного (поліхлоропрен); 18 – мішок допоміжний (ПВХ) [7, с. 3].

У комплектацію мішка дихального ручного типу Амбу (комплект «Дорослий») входять такі *компоненти медзасобу*, як: 1) мішок дихальний типу Амбу (1 шт); 2) трубка киснева (1 шт); 3) мішок допоміжний (1 шт); 4) маска силіконова № 3, багаторазова, двохкомпонентна, дитяча велика (1 шт); 5) маска силіконова № 4, багаторазова, двохкомпонентна, доросла (1 шт); 6) кейс з поліпропілену (1 шт); 7) інструкція з використання (1 шт). При необхідності мішки дихальні ручні типу Амбу можуть комплектуватися відсмоктувачем медичним ручним та іншими додатковими аксесуарами в залежності від потреб користувача [7, с. 3].

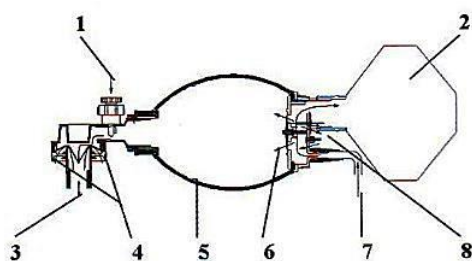

Рис. 2 *Мішок дихальний ручний типу Амбу в зібраному виді*

6) отвори для входу повітря; 7) трубка для кисню; 8) отвір для виходу надмірного кисню [7, с. 5].

Заходи безпеки при використанні мішка дихального типу Амбу. Після того, як мішок дихальний ручний типу Амбу був розпакований і зібраний, рятувальникові треба провести його функціональну перевірку з дотримання заходів безпеки. Не слід використовувати мішок дихальний Амбу в токсичній або

До складових частин апарату ШВЛ типу Амбу входять наступні *комплектуючі елементи* (див. рис. 1), які виготовлені з наступних матеріалів: 1 – маска дихальна багаторазова (силікон); 2 – з'єднувач маски (поліхлоропрен); 3 – кришка клапана випускного (поліхлоропрен); 4 – клапан випускний (силікон); 5 – клапан пацієнта (поліхлоропрен); 6 – клапан обмеження тиску (поліхлоропрен); 7 – з'єднувач мішка дихального (поліхлоропрен); 8 – мішок дихальний (силікон); 9 – мембрана клапана випускного (силікон); 10 – клапан впускний (поліхлоропрен); 11 – мембрана другого клапана впускного (поліхлоропрен); 12 – кришка клапана впускного (поліхлоропрен); 13 – з'єднувач трубки (поліхлоропрен); 14 – трубка киснева (ПВХ); 15 – клапан

Функціональну послідовність взаємного розміщення складових частин мішка дихального ручного типу Амбу в зібраному виді зображено на рисунку (див. рис. 2). Медичний засіб складається із наступних компонентів: 1) клапан обмеження тиску; 2) мішок допоміжний; 3) місце встановлення маски дихальної; 4) отвори для повітря, що видихається (в клапані потерпілого); 5) мішок дихальний;

небезпечній атмосфері. Масло і мастило не можна застосовувати в безпосередній близькості до кисневого устаткування, тому що це може призвести до пожежі. Заборонено палити і використовувати відкрите полум'я при використанні дихального мішка, оскільки це також може призвести до загорання.

Мішок дихальний ручний типу Амбу повинен використовуватися лише рятувальниками (медперсоналом), який пройшов навчання методики ШВЛ та СЛР. Перед тим, як застосовувати мішок дихальний ручний типу Амбу, рятувальникові необхідно прочистити дихальні шляхи потерпілого. Завжди необхідно завчасно перевіряти, чи правильно працює мішок дихальний ручний типу Амбу, зокрема, варто оцінити правильність роботи клапана обмеження тиску.

Також потрібно з'ясувати, чи виконується вентиляція легень у потерпілої особи. Для цього, під час використання мішка дихального ручного типу Амбу правоохоронцю потрібно спостерігати, чи відбувається чергування піднімань та опускань грудної клітки потерпілого, а також спостерігати за кольором губ та обличчя цієї особи.

Підготовка дихального апарату до роботи. Спочатку треба повністю розпрямити мішок дихальний ручний типу Амбу. Перед тим, як його використовувати, рятувальникові варто спочатку переконатися, чи правильно працює клапан, коли правоохоронець стискає мішок дихальний. Далі необхідно встановити з'єднувач для маски у впускний отвір маски. Якщо проводиться штучна вентиляція легень із застосуванням високої концентрації кисню, то тоді потрібно повністю розпрямити кисневу трубку та прикріпити її до джерела кисню. Необхідно відрегулювати подачу кисню так, щоб потік не перевищував 15 л/хв, або ж так, як рекомендовано медичним працівником/лікарем в залежності від стану здоров'я потерпілого.

Наведемо значення параметрів концентрації кисню в залежності від деяких умов застосування мішка дихального типу Амбу (див. табл. 1) [7, с. 7].

Таблиця 1

Значення параметрів концентрації кисню в мішку дихальному типу Амбу в залежності від умов застосування медичного засобу (стану потерпілого)

Концентрація кисню					
Потік, літрів/хв	3	5	10	10	4
Частота дихання потерпілого, за хв	12	12	12	20	30
Об'єм наповнення, мл	500	500	500	250	40
З резервуаром, %	60	86	98	98	98
Без резервуару, %	34	47	66	70	85

Розглянемо порядок перевірки працездатності мішка дихального (завчасно, на макеті грудної клітки). Користувачеві (рятувальникові) спочатку необхідно під'єднати тестову «легеню» об'ємом 1,5 літри до з'єднувача маски. Далі потрібно кілька разів стиснути і відпустити мішок та перевірити, чи наповнюється тестова «легеня». Під час безперебійної вентиляції повинно бути чітко видно її розширення і спад. Якщо цього не відбувається, то користувачеві дихального мішка треба

перевірити мембрани впускного клапану і клапана пацієнта.

Далі потрібно закрити клапан обмеження тиску, затулити великим пальцем руки з'єднувач маски та стиснути мішок дихальний. Після цього відкрити клапан обмеження тиску і з'єднувач маски. Тепер повинен активуватися клапан обмеження тиску і має бути чути, як виходить повітря.

Потім операторові необхідно підгодовувати медичний апарат для використання кисню: 1) під'єднати кисневу трубку до мішка дихального типу Амбу та другим кінцем – до джерела кисню; 2) відрегулювати подачу кисню на рівні 3 л/хв. При цьому варто перевірити, чи наповнюється допоміжний мішок. Якщо кисень не поступає в цей додатковий резервуар засобу, то операторові треба перевірити такі елементи мішка дихального як: 1) цілісність двох мембран клапана; 2) чи не порваний допоміжний мішок; 3) чи не забилась киснева трубка.

Порядок надання поліцейським невідкладної допомоги потерпілому з використанням мішка дихального ручного типу Амбу.

1. Спочатку треба відкрити рот потерпілого, очистити дихальні шляхи від чужорідних часток і рідини. Також в цій ситуації рекомендується використовувати відсмоктувач ручний портативний. Для цього необхідно повністю нахилити голову потерпілого назад, витягуючи тим самим шию, аби відкрити дихальні шляхи (див. рис. 3) [6, с. 185].

Рис. 3 Способи забезпечення прохідності дихальних шляхів та проведення ШВЛ у потерпілої особи

2. Для того, щоб провести штучну вентиляцію легень потерпілого, в окремих випадках може знадобитися використання повітроводу (штучну трахею), який необхідно правильно вставити в ротову порожнину. Рятувальникові варто при цьому бути обережним – не допустити під час поміщення повітровода в ротову порожнину прощтовхування язика, який внаслідок цього може перекрити дихальне горло потерпілої особи.

3. Далі операторові необхідно міцно притиснути маску до обличчя потерпілої особи, покриваючи її рот і ніс (в напрямку з перенісся до ротової порожнини), нахилити голову особи повністю назад, при цьому рука рятувальника, яка утримує маску, повинна піднімати та стискати щелепи травмованої людини. Після цього рятувальником проводиться ритмічне і сильне стискування мішка дихального та огляд, чи розширюються груди потерпілого.

4. На наступному етапі рятувальникові треба швидко скинути (зменшити) тиск у мішку (відпустити мішок дихальний) і дати грудній клітці потерпілого видихнути (виштовхати) повітря, яке знаходилось в легенях. Повторювати такі рухи потрібно з частотою 12-20 разів на хвилину, у випадку з немовлятами – 30 разів [8, с. 10].

Якщо правоохоронцем відчувається опір подачі повітря до легень

потерпілого, то рятувальникові варто перевірити: 1) чи не забиті у травмованої особи дихальні шляхи; 2) змінити нахил її голови назад для випрямлення дихального горла. Якщо за допомогою мішка дихального ручного типу Амбу не досягається потрібна вентиляція повітря у легенях потерпілого, то рятувальникові треба негайно повернутися до використання штучного дихання методом рот-в-рот або рот-в-ніс.

5. Рятувальникові слід дотримуватися тієї частоти штучної вентиляції легень, яка рекомендована національними і міжнародними нормативними документами.

6. Якщо під час вентиляції легень у потерпілого розпочинається блювота, то рятувальникові потрібно негайно очистити дихальні шляхи особи від блювотної маси, а потім, перш ніж відновлювати вентиляцію легень у потерпілого, необхідно кілька разів стиснути мішок дихальний.

7. У комплекті «Дорослий» медзасобу клапан обмеження тиску відкривається при створенні мішком дихальним тиску більше 60 смН₂О (гПа). В комплекті «Педіатричний» і «Немовля» клапан обмеження тиску відкривається при створенні тиску більше 40 смН₂О (гПа). Рятувальникові потрібно бути уважним: в момент, коли відкривається клапан, може чути звук, подібний до свисту [7, с. 7].

8. Якщо потрібний вищий тиск для подачі повітря/кисню у легені потерпілого, то операторові треба натиснути мішок дихальний і повернути клапан обмеження тиску у той час, коли рятувальник стискає мішок дихальний ручний. Тоді клапан обмеження тиску блокується. Правоохоронцям треба бути в цій ситуації обережним: у деяких потерпілих високий тиск при вентиляції легень може призвести до розриву легень або розтягування шлунку.

9. Подачу кисню треба відрегулювати відповідно до технічних характеристик або згідно рекомендацій медичних працівників/лікарів [6, с. 189].

Основні технічні характеристики мішка дихального ручного типу Амбу нами подано в табл. 2 [7, с. 7].

Таким чином, знаючи конструктивну будову, технічні характеристики та методику застосування мішка дихального ручного типу Амбу, рятувальник може ефективно використовувати цей медичний засіб в системі проведення штучної вентиляції легень потерпілого з ознаками порушеного/відсутнього дихання [9, с. 344].

Висновки. Провівши аналіз спеціальної літератури з піднятої нами проблеми забезпечення ШВЛ з допомогою мішка дихального типу АМбу, можемо зробити деякі узагальнення.

1. У складних умовах несення служби працівниками поліції та виконання ними завдань із припинення правопорушень громадського порядку, при боротьбі із злочинністю в деяких критичних випадках виникає необхідність надання правоохоронцями домедичної допомоги потерпілим, зокрема, підтримання рятувальником/поліцейським функцій дихання у потерпілої особи. Одним із медичних засобів для виконання таких дій з проведення ШВЛ може слугувати мішок дихальний ручний типу Амбу.

Таблиця 2

Технічні характеристики мішка дихального ручного типу Амбу

Параметр		Комплект «Немовля»	Комплект «Педіатричний»	Комплект «Дорослий»
Маса тіла потерпілого		≤ 10 кг	10 кг-40 кг	≥ 40 кг
Об’єм за 1 такт		150 мл	400 мл	800 мл
Максимальний дихальний об’єм		280 мл	600 мл	1650 мл
Розміри мішка дихального (довжина x діаметр)		135 x 75 мм	146 x 100 мм	212 x 131 мм
Маса апарату Амбу, не більше		320 г	390 г	570 г
Спрацювання клапана обмеження тиску		40 см H ₂ O (гПА)	40 см H ₂ O (гПА)	60 см H ₂ O (гПА)
Мертвий простір (клапан потерпілого), не більше		65 мл	65 мл	65 мл
Опір вдиху	При витраті 5 л/хв	< 5 см H ₂ O (гПА)	—	—
	При витраті 50 л/хв	—	< 5 см H ₂ O (гПА)	< 5 см H ₂ O (гПА)
Опір видиху	При витраті 5 л/хв	< 5 см H ₂ O (гПА)	—	—
	При витраті 50 л/хв	—	< 5 см H ₂ O (гПА)	< 5 см H ₂ O (гПА)
Об’єм мішка допоміжного		1600 мл	1600 мл	2000 мл
З’єднувач маски		ISO5356-1 : Ø 22/15 мм		
Робоча температура, що рекомендується: від -18°C до +50°C				
Температура зберігання: від – 40°C до + 60°C				

2. При застосуванні правоохоронцями мішка дихального ручного типу Амбу варто пам'ятати про необхідність забезпечення підбору відповідного розміру дихальної маски антропометричним параметрам голови потерпілої особи (комплект масок «Немовля», «Педіатричний» та «Дорослий»).

3. У процесі проведення штучної вентиляції легенів у потерпілої особи рятувальник має враховувати масу тіла людини для встановлення адекватного об'єму (максимального дихального об'єму) та частоти подачі повітря мішком дихальним ручним в залежності від вікових особливостей людини/дитини.

4. Працівникам поліції у процесі професійного навчання у ЗВО МВС України чи на заняттях зі службової підготовки в територіальних органах/підрозділах поліції потрібно вивчати і добре знати матеріальну частину мішка дихального ручного типу Амбу, постійно удосконалювати свої навички щодо застосування

цього медзасобу інтенсивної терапії для належної підтримки функції дихання у травмованих осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами в редакції від 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 15.02.2024).
2. Про норматив прибуття бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги на місце події: постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 року № 1271. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1271-2020-%D0%BF#n15> (дата звернення: 18.02.2024).
3. Про затвердження норм належності медичного забезпечення для підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 20.05.2016 № 396 (в редакції від 20.07.2018 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0796-16#Text> (дата звернення: 24.02.2024).
4. Норми належності медичного забезпечення для підрозділів поліції особливого призначення, які беруть участь у боротьбі з тероризмом : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.05.2016 року № 396 (у редакції наказу Міністерства внутрішніх справ України від 18 червня 2018 року № 513). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0797-16#n4> (дата звернення: 27.02.2024).
5. Історія виникнення мішка Амбу. URL: <http://surl.li/djaaxu> (дата доступу: 14.02.2024)
6. Вайда Т.С. Долікарська допомога : навч. посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 864 с.
7. Мішок дихальний ручний «БІОМЕД» типу АМБУ: інструкція з використання. Паспорт. Київ: ТОВ «БІОМЕД ЛТД». – 12 с.
8. Вайда Т.С. Пам'ятка працівникові Національної поліції з надання домедичної допомоги : практ. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ЗВО МВС України та працівників підрозділів Національної поліції / Тарас Степанович Вайда. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 56 с.
9. Вайда Т.С. Довідник поліцейського з домедичної допомоги : довідкове видання для курсантів, студентів та слухачів ЗВО МВС України / Тарас Степанович Вайда. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 424 с.

Богдан Гайдук

аспірант кафедри обліку і оподаткування Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА АНАЛІЗ МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ ЯК ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

Аналіз медичного обладнання є важливим напрямком дослідження рівня якості забезпечення населення, зокрема й армії України, медичними послугами. Враховуючи те, що держава перебуває у стані війни основним завданням аналітиків виступає проведення якісного аналізу медичного обладнання, що дозволить визначити: 1) необхідну кількість закупівель медичного обладнання; 2) ідентифікувати складові частини обладнання й деталі, які найчастіше потребують ремонту або заміни; 3) потребу в закупівлі нових видів обладнання з метою якісного встановлення діагнозів (що першочергово потребує населення держави та військові).

В сучасних умовах важливим є не тільки своєчасне внесення змін до чинного законодавства з питань охорони здоров'я, яке відповідає теперішнім викликам [1], а й активне використання аналітичного інструментарію підвищення ефективності обладнання.

Враховуючи сучасний стан держави та зовнішні виклики, необхідно особливу увагу приділити аналізу рівня якості медичного обладнання, яке, передусім, призначене для надання першої медичної допомоги солдатам у зоні бойових дій. Так, медичне обладнання стандартно ділиться на три групи (рис.1), які в комплексі дають якісну медичну допомогу пацієнту.

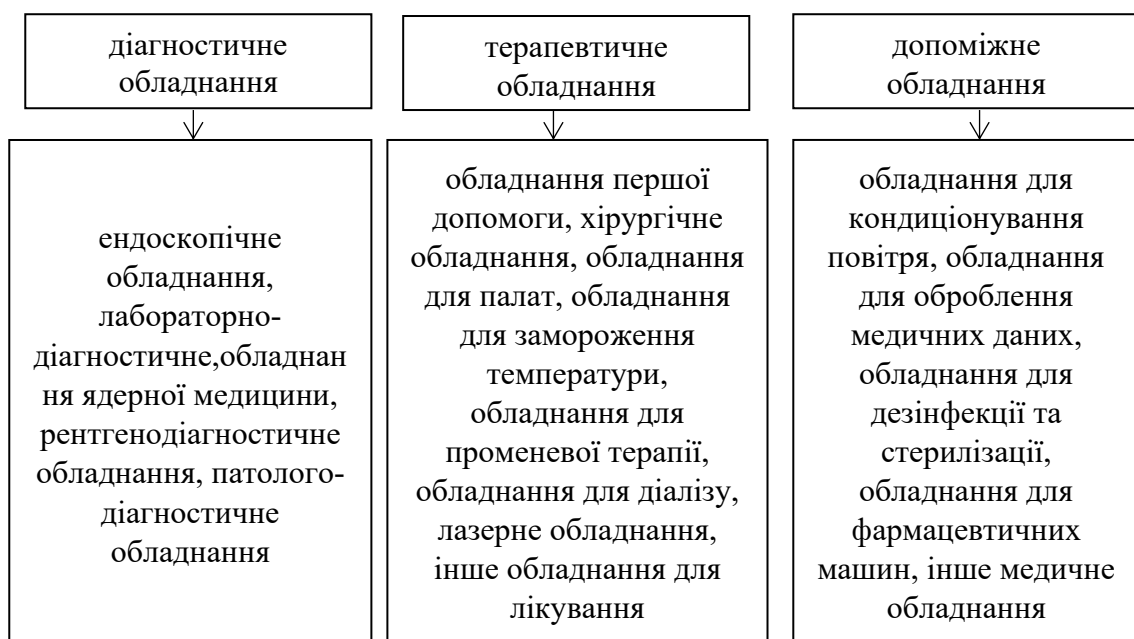

Рис.1. Класифікація видів медичного обладнання

Примітка: авторське узагальнення на основі чинної практики

Відповідно, за такими групами доцільно проводити й аналіз. Його

показники мають бути не лише кількісні (структура, ефективність використання (фондоозброєння, фондovіддача), динаміка та ін.), а й якісні (задоволення користувачів, частота поломок, простота обслуговування та ін.).

Також слід відмітити, що медичне обладнання розподіляється відповідно до галузі його використання. Відповідно, його поділяють за такими категоріями:

1) хірургічне обладнання, яке передбачає медичну техніку, необхідну для проведення операцій різних рівнів складності;

2) стоматологічна техніка, яка передбачає наявність крісла для пацієнта, інструментальних наборів, пристроїв для охолодження матеріалів, автоклавів тощо;

3) офтальмологічна техніка, яка передбачає наявність діагностичної медичної техніки та техніки для проведення лікувальних процедур (рефрактометри, офтальмоскопи, лазерні системи та інше медичне устаткування);

4) фізіотерапевтична техніка, яка передбачає проведення фізіотерапевтичних процедур за допомогою медичних апаратів електрофорезу, магнітотерапії, інгаляторів та іншого;

5) пристрої, що відображають показники життєдіяльності й розроблені за допомогою програмного забезпечення, які відображають інформацію на моніторах, датчиках, електрокардіографах тощо;

6) устаткування для забезпечення життєдіяльності – являє собою медичну техніку для проведення невідкладної реанімації та інтенсивної терапії (зокрема, пристарої для переливання крові, апарати для штучної вентиляції крові, дефібрилятори та інше);

7) діагностичне обладнання, що являє собою медичні пристрої для ідентифікації стану організму пацієнта та визначення його діагнозу (рентген, УЗД, томографи тощо);

8) терапевтичне обладнання, що передбачає медичні прилади, які є необхідні для терапевтичних відділень (вимірювач тиску, фонендоскоп, вага тощо);

9) лабораторні пристрої, призначені для проведення лабораторних досліджень організму пацієнта. На даних пристроях проводять аналіз сечі, крові, мазків та інших матеріалів дослідження організму пацієнта та визначають його стан;

10) обслуговуюче обладнання передбачає обладнання з надання соціальних благ пацієнту у процесі проходження медичного лікування та реабілітації в медичному закладі (інвалідні крісла, пральні машини, проти пролежневі системи, техніка для стерилізації тощо).

З іншого боку, для цілей аналізу медичне обладнання також може бути класифіковане за такими ознаками як:

1) функціональність (діагностичне, терапевтичне, моніторингове);

2) медичний профіль (операційне, діагностичне, лікувальне);

3) місце використання (стаціонарне, портативне);

4) технологія (аналогове, цифрове).

Наведені вище типи класифікації можуть використовуватися як індивідуально (окремо), або ж комплексно, в поєднанні один з одним для забезпечення більш повного аналізу медичного обладнання.

А загалом класифікація медичного обладнання для цілей аналізу важлива з таких основних причин:

1) вона забезпечує структурування даних, що сприяє упорядкуванню та систематизації даних для аналізу;

2) досягається краща можливість для порівняння й відбору (з'являється перспектива реалізації порівняльного аналізу різних видів обладнання в межах одного типу або між різними класами, що допомагає вибрати найкраще обладнання для медзакладу;

3) уможлиблюється виявлення ефективності і продуктивності завдяки встановленню стандартів оцінки використання медичного обладнання і можливості визначення півня відповідності обладнання потребам і цілям діяльності медичного закладу;

4) з'являється краща база для планування й розподілу обладнання, а також оптимізації його використання, що сприяє раціоналізації витрачання фінансового забезпечення діяльності медичного закладу;

5) покращується система впровадження інноваційних технологій (на основі класифікації вдається краще визначити потреби закладу охорони здоров'я щодо нового обладнання і технологій, здатних максимально й ефективно задовольняти потреби в медичних послугах).

Отже, класифікація медичного обладнання відіграє важливу роль у плануванні, аналізі та управлінні медичними ресурсами для забезпечення найкращого можливого надання медичних послуг. Вона забезпечує кращу структурованість аналізу, його більшу інформаційність. Окрім того, вона суттєво полегшує сам процес аналізу, що важливо для досягнення його оперативності й своєчасного надання необхідних даних для управління, адже від цього залежить встановлення правильного діагнозу пацієнта та його лікування. В умовах сьогодення даний процес є якісний та швидкий, оскільки існує велика кількість медичного обладнання та частина з них працює із використанням програмного забезпечення, що пришвидшує оцінку організму. Розвиток інформаційних технологій дозволив удосконалити проведення діагностичних і лікувальних процедур пацієнтів та вирішує медичні завдання, які раніше вважалися складними і нездійсненими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ринок медичних виробів, косметичної продукції та дезінфекційних засобів у 2023 р. Чого чекати операторам? 2024. Пресслужба «Щотижневика АПТЕКА». URL: <https://www.apteka.ua/article/655675>
2. Mui E. EvaluateMedTech World Preview 2018, Outlook to 2024. Evaluate. 7th Edition – September 2018. 24 p. URL: <http://www.evaluate.com/MedtechWorldPreview2018>.

Напрям № 15

Проблемні питання діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану

Катерина Балабанова

*курсантка 3 курсу факультету № 2 Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький, Україна*

*Наукова керівниця: Ольга Мердова – кандидатка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна*

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Як відомо 24 лютого 2022 р. у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента введено воєнний стан строком на 30 діб, надалі строк було продовжено.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться по всій державі або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію в установленому порядку указом Президента України, утворені відповідно до законів України військові формування залучаються разом із правоохоронними органами до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності, закріплено в частині першій статті 16 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану».

Національна поліція України – правоохоронний орган держави, який покликаний забезпечити захист прав і свобод людини, протидіяти злочинності та підтримувати публічний порядок та громадську безпеку.

Після введення особливого правового режиму були внесені відповідні зміни в ЗУ «Про Національну поліцію», а саме на час воєнного стану, правоохоронцям розширили наступні повноваження:

1) за письмовим запитом органи поліції безоплатно одержують від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб

державної форми власності інформацію, необхідну для виконання своїх завдань і повноважень, зокрема про військовополонених. Запит підлягає виконанню у триденний

термін, а в разі неможливості – не пізніше десятиденного строку з дня отримання. У випадку виникнення причин, що перешкоджають виконати запит, поліції мають бути повідомленні ці причини. (ч. 36 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію»);

2) конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охорона їх у залі суду (ч. 37 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію»);

3) поліція може утримувати в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, щодо яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, а також обвинувачених і засуджених (ч. 38 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію»);

4) оперативне розмінування: виявлення, знешкодження та

знищення вибухонебезпечних предметів (ч. 39 ст. 23 ЗУ «Про

Національну поліцію»). Відтепер поліція у межах компетенції, проводить розмінування оперативного характеру в частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень;

5) техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, у тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухо технічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху (ч. 41 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію»);

6) представництво та виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі (ч. 42 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію»);

7) співробітництво з Європейським поліцейським офісом (Європол) (ч. 43 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію»). Поліція здійснює представництво та виконання зобов'язань України перед Інтерполом та Європолом, а також безпосередньо забезпечує співробітництво та обмін інформацією з такими органами. Між тим поліція організовує взаємодію правоохоронних органів України з Інтерполом та Європолом, а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності таких органів; 8) збір біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання (ч. 45 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію»).

Поліції дозволено здійснювати збирання біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання, у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

9) адміністративний нагляд відповідно до закону (ч. 46 ст. 23 ЗУ «Про

Національну поліцію»). Також відповідно до частини одинадцятої статті 35 ЗУ

«Про Національну поліцію» запроваджено додаткову підставу зупинення транспортного засобу – якщо наявна інформація, яка свідчить про те, що водій або пасажир транспортного засобу є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених. Під час дії режиму воєнного стану поліцейські отримали право застосовувати заходи примусу передбачені статтею 42 ЗУ «Про Національну поліцію» відносно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України без врахування установлених вимог та заборон щодо застосування фізичної сили, зброї тощо.

Раніше поліцейський за жодних обставин не міг застосовувати заходи примусу, що не визначені Законом.

Варто зазначити, що здійснення органами Національної поліції наведених вище додаткових повноважень, сприятиме стабілізації оперативної обстановки з огляду на особливий правовий режим виконання службових обов'язків. Переважна більшість заходів, що вживаються поліцейськими в межах реалізації додаткових повноважень, мають оперативний характер, окремі заходи – превентивний та профілактичний характер, проте всі вони спрямовані на забезпечення публічного порядку та прав громадян.

Відповідно пункту 24 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», органи поліції беруть участь відповідно до покладених на них повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості. Стаття 24 вказаного закону визначає додаткові повноваження органів поліції під час введення воєнного стану, а саме, органи поліції беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. Під визначенням «забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану» можемо виділити наступні заходи:

- 1) посилений режим охорони публічного порядку та безпеки;
- 2) боротьба з диверсійно-розвідувальними силами;
- 3) охорона стратегічно важливих об'єктів і комунікацій життєдіяльності;
- 4) забезпечення взаємодії суб'єктів територіальної оборони;
- 5) сприяння діяльності військової адміністрації, судів, прокуратури, судових органів в період дії воєнного стану.

Працівники Національної поліції зосереджують свою діяльність над внутрішньою загрозою воєнного стану в Україні, особливо соціальною криміналізацією, розвитком «тіньової економіки», різними проявами тероризму, неналежним правопорядком та низьким рівнем безпеки. Тому основною функцією правоохоронних органів щодо забезпечення воєнного стану є реагування на загрози, що досягається шляхом вирішення таких питань, як боротьба із злочинністю, тероризмом у всіх його формах, забезпечення громадської безпеки тощо. Також варто зазначити, що особливо підвищена увага з боку органів поліції має приділятися саме оперативному та своєчасному

наданню якісних поліцейських послуг у сфері охорони та захисту прав громадян під час воєнного стану.

Пріоритетні напрямки діяльності органів поліції під час правового режиму воєнного стану:

- 1) фіксація та кваліфікація воєнних злочинів в Україні;
- 2) розслідування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій;
- 3) розмінування територій і будівель;
- 4) охорона публічного порядку та забезпечення публічної безпеки;
- 5) виявлення випадків учинення протиправних дій стосовно дітей;
- 6) використання сучасних інформаційних технологій, систем і засобів захисту інформації;
- 7) психологічне забезпечення діяльності органів поліції в умовах воєнного стану та надання поліцейськими первинної психологічної допомоги різним категоріям громадян.

Забезпечення громадського порядку та безпеки є першочерговою функцією держави, реалізація якої передбачає об'єднання зусиль усіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та громадян. Важлива роль у забезпеченні громадського порядку та профілактиці правопорушень належить саме органам Національної поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція; ООН від 12.08.1949 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154 (дата звернення: 24.01.2024).
2. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1550-14> (дата звернення: 24.01.2024).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 24.01.2024).
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 24.01.2024).

Всеволод Гришин

студент 4-го курсу групи 6.02.072.090.20.2 Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна

*Науковий керівник: **Вікторія Тищенко** – докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри митної справи і фінансових послуг*

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

Протягом січня та лютого 2023 року, завдяки послідовному відновленню стабільної діяльності бізнесу та заходам, проведеним Державною митною службою для управління митними платежами, індикативні показники надходжень митних зборів до державного бюджету були досягнуті на рівні 106 відсотків в порівнянні з планованими. Замість запланованих 61,3 мільярда гривень до бюджету було перераховано 65,0 мільярда гривень [6].

На 31 серпня 2023 року митні органи повідомили, що до державного бюджету було перераховано 42,56 мільярди гривень з митних та інших платежів, сплачених українськими компаніями та громадянами в результаті митного оформлення імпорту та експорту товарів. Контроль за цими платежами покладено на Державну митну службу України [1].

У порівнянні з минулим місяцем, у серпні спостерігалася тенденція до зростання обсягів оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, зібраного для державного бюджету (+ 4,0 мільярди гривень порівняно з липнем 2023 року).

Збільшення надходжень митних платежів стосувалося імпорту різних товарів, серед яких:

- нафтопродукти (бензин, дизельне паливо) – на суму 1 479 мільйонів гривень;
- комп'ютери, ноутбуки та їх компоненти – на 280 мільйонів гривень;
- легкові автомобілі – на 274 мільйони гривень;
- добрива з трьома поживними елементами N, P, K – на 231 мільйон гривень;
- бурове обладнання – на 229 мільйонів гривень;
- прокат плоского металу із вуглецевої сталі – на 171 мільйон гривень;
- сигари, сигарилі та сигарети – на 164 мільйони гривень;
- труби, трубки і шланги з пластмаси – на 147 мільйонів гривень;
- електричні акумулятори та їх сепаратори – на 110 мільйонів гривень;
- нові гумові шини та покришки – на 108 мільйонів гривень [6].

У той же час, сезонне зменшення обсягів імпорту деяких видів сільськогосподарської продукції, транспортних засобів та інших товарів призвело до зменшення відповідних митних платежів. Наприклад, у серпні порівняно з липнем 2023 року спостерігалось зменшення надходжень митних платежів за імпортом:

- деяких видів транспортних засобів (тягачів, тракторів, причепів

- (напівпричепів) та мотоциклів) – на 222 мільйони гривень;
- сільгосптехніки – на 136 мільйонів гривень;
- простих ефірів, ациклічних та їх похідних – на 122 мільйони гривень;
- овочів (включаючи помідори, моркву, буряк) – на 101 мільйон гривень;
- фруктів та горіхів (включаючи диню, кавуни, абрикоси, банани) – на 156 мільйонів гривень;
- міцних алкогольних напоїв, пива та вина – на 76 мільйонів гривень.

У лютому 2023 року митні органи передали до державного бюджету 33,4 мільярда гривень, що становить 100,4 відсотка від індикативного показника, визначеного Міністерством фінансів [6].

У цьому місяці основними товарами, що утворили бюджетні надходження, були:

- продовольчі товари та сільськогосподарська продукція – на них надійшло 4,7 мільярда гривень митних платежів;
- нафтопродукти (бензини та дизпаливо) – 4,6 мільярда гривень;
- фармацевтична та хімічна продукція (добрива, гербіциди) – 4,5 мільярда гривень;
- побутове та промислове обладнання, інструменти – 2,7 мільярда гривень;
- легкові автомобілі – 2,3 мільярда гривень;
- електричне обладнання, аудіо- та відеотехніка – 2,2 мільярда гривень.

Дані та розрахунки базуються на оперативних даних митних декларацій станом на 1 березня 2023 року [5].

У той же час, важливо відзначити кілька об'єктивних факторів, які негативно вплинули на обсяги податкових надходжень до бюджету. Наприклад, порівняно з лютим 2022 року, спостерігалась зменшення обсягів оподаткованого імпорту, з фізичними обсягами, які зменшилися понад удвічі (з 4,34 мільйонів тонн у лютому 2022 року до 1,99 мільйонів тонн у лютому 2023 року) [1].

Варто відзначити, що в липні та серпні 2023 року прогнозовані суми митних платежів до бюджету збільшилися на 24% (+ 8,5 мільярдів гривень) та 29% (+ 10,1 мільярд гривень) відповідно в порівнянні з червнем 2023 року.

У той же час, обсяги оподаткованого імпорту у серпні зросли на 3,3%, що складає 0,15 мільярдів доларів (з 4,29 мільярда доларів у червні до 4,58 мільярда доларів у серпні). Ефективна ставка оподаткування зросла на 2 відсоткові пункти, зокрема за рахунок відновлення оподаткування пального, підвищившись з 23% у червні до 25% у серпні [4].

Обсяги імпорту товарів «за вартістю» зменшилися на 22 відсотки порівняно з лютим 2022 року, з 5,3 мільярда доларів у лютому 2022 року до 4,1 мільярда доларів у лютому 2023 року.

Також зауважується збільшення пільг щодо сплати митних платежів при імпорті товарів. Обсяги наданих пільг для товарів, що були поміщені у митний режим «імпорт (випуск для вільного обігу)», зросли на 15,7 відсотків, з 12,2 мільярда гривень у лютому 2022 року до 14,1 мільярда гривень у лютому 2023 року [5].

З початку 2023 року введено нову пільгу щодо сплати ПДВ при імпорті

природного газу, що призвело до зниження фактичних надходжень у лютому 2023 року на 2,3 мільярда гривень [3].

Загалом, з 14,1 мільярда гривень наданих пільг у лютому 2023 року, 93 відсотки припадають на:

- пільги щодо сплати акцизного податку при імпорті підакцизних товарів (головним чином тютюну) для виробництва інших підакцизних товарів – 3,5 мільярда гривень;
 - пільги (преференції) з оплати ввізного мита, надані в рамках угод «про вільну торгівлю» – 2,7 мільярда гривень;
 - пільги при імпорті товарів «оборонного призначення» – 2,5 мільярда гривень;
 - пільги з оплати ПДВ при імпорті природного газу – 2,3 мільярда гривень;
- пільги надані при імпорті товарів для боротьби з COVID-19 (включаючи імпорт електрогенераторів) та для відновлення енергетичної інфраструктури – 2,2 мільярда гривень. Крім того, митними органами в лютому 2023 року, за заявами імпортерів, надано відстрочки сплати податків на суму понад 342 мільйони гривень [7].

Зменшення оподаткування імпорту пального за зниженими у 2022 році ставками вплинуло на рівень надходжень податків до бюджету, збільшивши обсяги очікуваних умовних недоотримань акцизного податку та ПДВ у лютому 2023 року на 5,5 мільярда гривень.

Отже, загальна сума неприбуткових митних платежів у лютому 2023 року становить 19,9 мільярда гривень, що становить 59 відсотків від загальної суми сплачених митних платежів (33,4 мільярда гривень) [2].

Крім того, постійні обстріли від країни-агресора портової інфраструктури дельти Дунаю, транспортних вузлів та виробничих потужностей підприємств, які займаються зберіганням та перевалкою товарів, включаючи нафтопродукти, значно ускладнили логістику зовнішньої торгівлі та призвели до несвоєчасної доставки загальних (консолідованих) вантажів, що відбилося на рівні надходжень податків до бюджету [1].

Серед інших факторів, що призвели до зменшення надходжень митних платежів, слід відзначити зростання обсягів пільг при сплаті митних платежів під час митного оформлення імпорту товарів. У серпні було надано пільги на загальну суму 14,9 мільярдів гривень, що на 2,3 мільярди гривень більше, ніж у липні цього року, зокрема:

- пільги при сплаті мита та ПДВ на імпорт товарів оборонного призначення у серпні склали 6,3 мільярда гривень, що на 0,5 мільярда гривень більше, ніж у липні 2023 року;
- пільги на імпорт електромобілів у серпні становили 0,84 мільярда гривень, що на 0,02 мільярда гривень більше, ніж у липні 2023 року;
- пільги при сплаті акцизного податку на імпорт сировини для виробництва інших підакцизних товарів у серпні перевищили 4,7 мільярда гривень, що на 1,7 мільярда гривень більше, ніж у липні 2023 року;
- пільги, надані в рамках угод про вільну торгівлю, у серпні склали 2,5

мільярда гривень, що на 0,03 мільярда гривень менше, ніж у липні 2023 року [6].

Важливо відзначити, що внаслідок впровадження змін до податкового та митного законодавства у 2022 році ефективна ставка оподаткування імпорту товарів при митному оформленні, що сплачується хоча б одним податком, знизилась з 25 відсотків у лютому 2022 року до 22 відсотків. Ефективна ставка оподаткування імпорту товарів розраховується як відношення сплачених митних платежів при імпорті до митної вартості цих товарів у відсотках [5].

Індекс сприйняття роботи митниці, який був отриманий під час опитування у 2022 році, свідчить про те, що бізнес у загальному оцінює ситуацію на митниці нейтрально-позитивно, хоча різні аспекти її роботи оцінюються по-різному. Значення цього індексу склало 0,37, що свідчить про переважання позитивних оцінок ефективності митниці над негативними. Навіть у контексті війни та значних змін у всіх сферах життя та бізнесу в Україні, індекс сприйняття роботи митниці залишався на рівні 2021 року (0,36). Підприємства, що займаються лише експортом, оцінюють роботу митниці краще, ніж ті, які здійснюють лише імпорт або комбіновану діяльність. Крім того, збільшення розміру опитуваних підприємств сприяє покращенню оцінок роботи митниці [6].

Більшість учасників опитування вважає, що робота митниці ефективна. 54,7% вважають, що робота митниці в цілому ефективна і зміни потрібні лише незначні, а 5% вважають, що всі процеси ефективні і жодних змін не потрібно. Обидва ці показники практично не змінились порівняно з даними за 2021 рік.

Найбільш поширеною проблемою у роботі митниці, на думку опитаних експортерів та імпортерів, є черги на кордоні. Цю проблему вказали 55,2% учасників опитування 2022 року. Це вперше, коли ця проблема була включена до переліку проблем на митниці, але в попередніх опитуваннях підприємства також зазначали, що черги на кордоні затримують проходження митних процедур [5].

Отже, згідно з результатами незалежного опитування, оцінка діяльності митних органів є важливим аспектом для підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Виявлено, що більшість опитаних підприємств мають позитивне ставлення до роботи митних органів, але в той же час існують певні аспекти, які потребують удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митна справа : підручник / А. Крисоватий та ін. ; за ред. А. Крисоватого. Тернопіль : ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. 540 с.
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45, 46–47, 48. Ст. 552.
3. Основні аспекти становлення та розвитку митної справи України. Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. Сухомлинського. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Випуск 23. С. 506–511. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/98.pdf> (дата звернення: 14.02.2024).
4. Положення про Державну митну службу України, затверджене

постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <http://surl.li/ioingv> (дата звернення: 14.02.2024).

5. Результати роботи Держмитслужби у напрямку забезпечення надходжень митних платежів до державного бюджету. URL: <http://surl.li/uzlzal> (дата звернення: 14.02.2024).

6. Результати роботи митних органів у напрямку адміністрування митних платежів у травні 2023 року. URL: <http://surl.li/izpxfh> (дата звернення: 14.02.2024).

7. Шульга М.Г. Митний режим транзиту. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5961/1/SHylga.pdf> (дата звернення: 14.02.2024).

Михайло Король

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

Вікторія Кравцова

курсантка I курсу факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕННЯ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-ЖІНОК В УКРАЇНІ**

Правовий статус військовослужбовця в Україні визначається нормативно-правовими актами, які регламентують його права, обов'язки, відповідальність, пов'язані з проходженням військової служби, а також встановлюють юридичні гарантії, та механізми охорони і захисту його правового статусу. На теперішній час в Україні склалася система нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регулюють питання соціального та правового захисту військовослужбовців, їх конституційних прав і свобод, гарантій щодо їх реалізації.

В цьому контексті варто відмітити, що правовий статус військовослужбовця базується, насамперед, на нормах Конституції України [1] та закріплений у Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]. Так, у вищезгаданому законі, передбачено забезпечення державою правових і соціальних гарантій для військовослужбовців, а також членів їх сімей. Він включає в себе положення стосовно того, що військовослужбовці та члени їх сімей користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування [2].

Існуюче законодавство в цій сфері, використовуючи, в більшості випадків, загальне поняття «військовослужбовці», все ж таки виділяє окремі особливості правового статусу «військовослужбовців-жінок».

Жінки у Збройних силах України присутні на більшості бойових посад та добровільно беруть участь у національно-визвольній боротьбі як військовослужбовці-жінки та волонтерки попри те, що дискримінаційні законодавчі обмеження на доступ українок до всіх бойових професій було скасовано лише у 2018 році під тиском жіночого ветеранського руху [3]. В Україні один із найвищих показників кількості жінок у збройних силах серед армій світу, включаючи армії НАТО [4]. Як наслідок, державні органи, органи структури Міністерства внутрішніх справ України вирішують питань проходження військовослужбовцями-жінками служби, проблем визначення та реалізації їхнього правового статусу.

В цілому, як ми вже зазначали, правовий статус військовослужбовців-жінок не має характерних відмінностей від правового статусу військовослужбовців-чоловіків. Наразі у Збройних Силах України скасовано всі обмеження щодо військових спеціальностей, які можуть мати військовослужбовці-жінки.

У 2020 році на сайті ОБСЄ було представлено «Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України» [5], створений у рамках проекту «Посилення демократичного контролю над Збройними Силами України». Він є результатом поєднання практичного досвіду і роботи вчених у цій сфері щодо набуття гендерної компетентності. Там зазначено 10 напрямів роботи щодо гендерної інтеграції у Збройних Силах України.

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», військовослужбовці-жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками, що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу. Жінки, які мають спеціальність та/або професію, споріднену з відповідною військово-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Міністерством оборони України, та придатні до проходження військової служби за станом здоров'я та віком, крім зазначених в абзаці першому частини 11 статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», беруться на військовий облік військовозобов'язаних за їх бажанням [6].

Хоча деякі законні винятки все ж таки є і ці особливості військової служби жінок пов'язані, насамперед, з питанням охорони дитинства і материнства.

Так, згідно із п. 19 статті 10¹ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», передбачено, що під час дії воєнного стану військовослужбовцям-жінкам надається: відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами [2]. Ця відпустка є оплачуваною відповідно до п. 9 розділу I «Загальні положення» Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам, затвердженого наказом Міноборони від 07.06.2018 №260, військовослужбовцям-жінкам, які відповідно до медичного висновку до вибуття їх у відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами призначені на рівнозначні (у тому числі з меншим обсягом роботи) і нижчі посади за станом здоров'я, зберігається виплата грошового забезпечення за попередньою посадою, але не більш як до дня прибуття з відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами [7].

Також, ще одним з винятків в розрізі особливостей правового статусу військовослужбовців-жінок, є відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та в разі якщо дитина потребує домашнього догляду – тривалістю, визначеною в медичному висновку, але не більш як до досягнення нею шестирічного віку (якщо обоє батьків є військовослужбовцями, – одному з них за їх рішенням).

Правозахисники також зазначають, що вагітні військовослужбовці-жінки за їхнім клопотанням та відповідно до медичного висновку, а також жінки, які мають дітей віком до трьох років, за їхнім клопотанням, при неможливості

виконання обов'язків на займаних посадах, можуть бути призначені на посади з меншим обсягом роботи — рівнозначні або нижчі. Не допускається переведення на нижчі посади військовослужбовців без їхньої згоди із мотивів, пов'язаних із вагітністю, вихованням дітей віком до трьох років (до шести — за медичними показниками), або у зв'язку з тим, що вони є самотніми матеріями (батьками) та мають дітей віком до чотирнадцяти років чи дітей-інвалідів. Відповідні особливості існують і при відрядженнях для вагітних військовослужбовців-жінок і тих, які мають дітей віком до чотирнадцяти років, зокрема воно можливе лише за їхньої згоди, а до складу добового наряду військовослужбовці-жінки призначаються з дотриманням законодавства з питань охорони материнства і дитинства [8].

Ці положення закріплені у статті 269 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, де передбачено, що військовослужбовці призначаються до складу добового наряду, за виключенням вагітних військовослужбовців-жінок [9].

Спеціалісти з вирішення проблемних питань у військовій службі зазначають, що однією з проблем забезпечення правового статусу військовослужбовців як і жінок так і чоловіків, є проблеми з наданням компенсації за несення служби цілодобово та у нічний час. Хоча це прямо обмежує конституційні права людини на відпочинок та на оплату праці. Тому на їх думку, варто внести зміни у Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та передбачити виплати або компенсувати відпочинком за несення служби цілодобово або в нічний час.

Також, однією з теперішніх проблем є те, що військовослужбовців-жінок мають проблеми з отриманням військового одягу відповідного розміру та з врахуванням анатомічних особливостей і як наслідок, жінки змушені пристосовувати її (купувати) за власний рахунок. Військова форма чи спорядження повинні відрізнятися за гендером.

Таким чином, можна стверджувати, що в Україні правове регулювання проходження військової служби для військовослужбовців-жінок має ряд особливостей. Законодавство України забезпечує рівність прав між жінкам і чоловіками під час несення служби, однак і враховує фізіологічні особливості та потреби. Це включає в себе встановлення спеціальних умов під час вагітності чи безпосереднього материнства, надаються додаткові відпустки у зв'язку з вагітністю чи пологами, які оплачуються. Разом з тим правозахисники вказують на прогалини в чинному законодавстві України в цій сфері, наприклад, порушення конституційних прав людини на відпочинок та на оплату праці та на не досконале матеріальне забезпечення військовослужбовців-жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://surl.li/gdyl> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <http://surl.li/djhqu> (дата

звернення: 26.03.2024).

3. Жінки в Збройних силах України. URL: <http://surl.li/mmjkr> (дата звернення: 26.03.2024).

4. У нашому війську служить понад 31 тисяча жінок. URL: <http://armyinform.com.ua> (дата звернення: 26.03.2024).

5. Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України. URL: <http://www.osce.org> (дата звернення: 25.03.2024).

6. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <http://surl.li/ppuk> (дата звернення: 25.03.2024).

7. Порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам : затверджений Наказом Міністерства оборони України від 07.06.2018 №260. URL: <http://surl.li/pkvny> (дата звернення: 25.03.2024).

8. І. Дмитренко. Права жінок на військовій службі. URL: <http://surl.li/rzrea> (дата звернення: 25.03.2024).

9. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : затверджено Законом України від 24.03.1999 № 548-XIV. URL: <http://surl.li/bukaf> (дата звернення: 25.03.2024).

Катерина Нестеренко

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри державно-правових дисциплін факультету №2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Євроінтеграція України в умовах війни має свій, унікальний характер. Захищаючись від збройної російської інтервенції, потерпаючи від колосальних людських і фінансово-економічних втрат, наша країна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, продовжує проєвропейські реформи в різних сферах, поглиблює секторальне співробітництво з Брюсселем, виконує на практиці положення Угоди про асоціацію і рекомендації Єврокомісії.

Важливою особливістю нинішнього етапу євроінтеграції є нова якість відносин Україна-ЄС, що обумовлено набуттям Україною кандидатського статусу, безпрецедентною інтенсивністю контактів на високому та вищому рівнях, високим рівнем довіри, лібералізацією торгово-економічних відносин, спільним протистоянням російській експансії. Саме політико-дипломатична підтримка, військово-технічна, фінансово-економічна, гуманітарна допомога країн ЄС є критично важливими для України [1].

Умовами успішного просування України на євроінтеграційному шляху є імплементація цінностей і норм ЄС, виконання пакета рекомендацій Єврокомісії, успішна реалізація базових реформ, передбачених Угодою про асоціацію. В контексті реалізації рекомендацій Єврокомісії хотілось звернути увагу на окремі важливі заходи української сторони і деякі проблемні аспекти.

Реформа Конституційного Суду України (КСУ). Кроком уперед у реалізації реформи КСУ стало набуття чинності законом щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду суддів КСУ [2]. Однак, залишається питання узгодження структури дорадчої групи і відповідно відкладається процедура обрання суддів КСУ [3]. Ці обставини ускладнюють як роботу КСУ, так і обрання його голови. Очевидно, завершення реформи КСУ потребує додаткових зусиль усіх гілок влади для забезпечення повноцінної і ефективної його роботи.

Реформа судової системи, що триває, є одним з важливих і водночас складних напрямів проєвропейських трансформацій. Нині триває процес відбору кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККС). Відбувається оновлення складу ВРП.

Боротьба з корупцією. Варто зазначити, що саме стан формування повноцінного складу антикорупційних органів, зокрема, САП і НАБУ, має безпосередній вплив на динаміку процесу боротьби з корупцією, у т.ч. на високому рівні, шляхом ефективних розслідувань. Влада останніми місяцями зробила ряд важливих кроків, а саме:

- Верховна Рада ухвалила Закон про засади державної антикорупційної

політики, яким затверджена Антикорупційна стратегія до 2025р.[4]

- Указом Президента створено спеціальну робочу групу представників НАБУ та САП з метою узгодження українського законодавства з Конвенцією ОЕСР щодо боротьби з хабарництвом.

Отже загалом є підстави говорити про позитивні зрушення щодо боротьби з корупцією, але ця сфера потребує додаткових зусиль української влади.

В галузі боротьби з відмиванням коштів. одним з актуальних завдань є визначення державного органу, відповідального за формування та реалізацію політики щодо бенефіціарної власності [5]. А ухвалення Закону про приведення у відповідність національного законодавства по боротьбі з відмиванням грошей до стандартів Групи з фінансових заходів (FATF). має вдосконалити подання юридичними особами інформації про кінцевих бенефіціарних власників та структуру власності до Єдиного державного реєстру. Документ «дасть змогу підвищити ефективність проведення фінансового моніторингу, сприятиме виконанню міжнародних зобов'язань України у відповідній сфері» [6].

Отже, на напрямках, визначених Єврокомісією, спостерігаються помітні здобутки і прогрес. І цей прогрес має особливу вагу і значення з огляду на широкомасштабну війну в Україні, яка містить загрозу не лише її євроінтеграційному курсу, але й її державності загалом. Водночас очевидне й те, що реалізація цих завдань ЄС ще потребує додаткових зусиль влади та українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Україна-ЄС: шлях до політичної асоціації. — Центр Разумкова, 2021 р., с.106 URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
2. ЄС чекає від України зміни закону про КСУ, ухваленого всупереч рекомендаціям «Венеційки». — Європейська правда, 23 грудня 2022 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/23/7152991> (дата звернення: 25.02.2024).
3. Троє суддів КСУ пішли у відставку. — Укрінформ, 7 грудня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3629508-troesuddiv-ksu-pisli-u-vidstavku.html> (дата звернення: 25.02.2024).
4. Верховна Рада ухвалила Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки. — НАЗК, 20 червня 2022 р. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/verhovna-rada-uhvalyla-antikoruptsiynu-strategiyu-na-2021-2025-roky> (дата звернення: 25.02.2024).
5. Потрібно для вступу в ЄС: Рада змінила законодавство про боротьбу з відмиванням грошей. — Європейська правда, 6 вересня 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/6/691192> (дата звернення: 25.02.2024).
6. Чи склав парламент іспит від ЄС? Аналіз виконання Україною критеріїв Єврокомісії. — Європейська правда, 14 грудня 2022 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/12/14/7152454> (дата звернення: 25.02.2024).

Денис Олейніченко,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Центральноукраїнського національного технічного університету,
м. Кропивницький, Україна*

Олександр Бартось

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Центральноукраїнського національного технічного університету,
м. Кропивницький, Україна*

*Науковий керівник: Ірина Смірнова –кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри аудиту, обліку та оподаткування Центральноукраїнського
національного технічного університету, м. Кропивницький, Україна*

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТЕРМІНУ «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ»

За сучасних умов питання модернізація та розвитку інститутів, механізмів й моделей публічного управління є актуальною проблемою теорії та практики як для розвинених країн, так і для країн перехідного періоду, до яких, зокрема, відноситься і Україна. Тому процес становлення нашої держави як повноцінного конкурентоспроможного партнера у світовому цивілізаційному та формаційному просторі зумовлює потребу наукового обґрунтування засад публічного управління та адміністрування.

З метою визначення сутності терміну «публічне управління», перш за все, необхідно визначитись із розумінням терміну «управління». Традиційно вважається, що управління — це складова частина функціонування систем організації різної природи: біологічних, технічних, соціально-економічних. З огляду на це виокремлюють соціальне, технічне, публічне, державне та інші види управління. Воно передбачає здійснення цілеспрямованого, організуючого впливу суб'єктом (-ами) на певний об'єкт (-и) з метою забезпечення їх дієвого розвитку із використанням низки принципів, функцій, методів, інструментів, форм тощо.

Відповідно, можна стверджувати, що публічне управління — цілеспрямовуючий, організуючий і регулюючий вплив суб'єктів (державних і недержавних інституцій) на об'єкт (сфери суспільної життєдіяльності), який здійснюється як безпосередньо (у формах самоуправління), так і за допомогою спеціально створених структур (державного апарату, органів місцевого самоврядування, партій, спілок, асоціацій, фірм, громадських об'єднань та ін.), що пов'язаний із реалізацією влади та зумовлює зміну стану об'єкта, а також налагодження із ним зворотного зв'язку [3].

За іншим підходом, публічне управління — це управління, що здійснюється на основі волевиявлення громади (колективу людей) та реалізується суб'єктами, визначеними громадою, для задоволення потребі досягнення цілей громади як об'єкту управління [5].

До того ж, сьогодні наближеним до розуміння сутності публічного

управління є розуміння сутності державного управління деякими українськими вченими. Державне управління з наукової точки зору - діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами [6, с.16].

Бакуменко В.Д. та Надолішній П.І. зазначає, що розуміння сутності державного управління зазнало еволюції внаслідок розвитку демократії та громадянського суспільства у світі та зокрема в Україні. Відтак сьогодні аспект взаємодії держави і громадянського суспільства в державному управлінні є дуже важливим на відміну від традиційного бачення державного управління як організуючого і регулюючого впливу держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, зберігання або перетворення, що спирається на її владну силу [1, с. 150].

Зважаючи на вищезазначене, можемо констатувати, що новий зміст, що вкладається у термін «державне управління», є наближеним до змісту, що вкладається у такий новий термін, як «публічне управління».

На думку, Оболенського О.Ю., характерними ознаками публічного управління є:

1. Забезпечення взаємодії інтересів держави і народу.
2. Основа – державний уряд, який підтримує та забезпечує публічне управління.
3. Залучення суспільства до участі в соціальноекономічних і соціальних, соціально-політичних процесах.
4. Стосується всього суспільства та поза його межами сфери міжнародної політики.
5. Держава наділяє публічне управління системною якістю.
6. Здійснюється в контексті верховенства права, завдяки законодавчо-врегульованому та практично-дієвому механізму контролю суспільства за всіма органами державної влади та місцевого самоврядування.
7. Публічне управління функціонує системно, поєднуючи функціонування таких структур, як механізм держави, державний апарат, державна служба та публічні прояви суспільства [2].

Отже, публічне управління – це наука про управління громадською думкою, а не лише встановлення та підтримання добрих відносин між державою, організаціями та громадськістю. При цьому останнім часом у розвинених країнах суттєву роль в публічному управлінні починає відігравати реалізація основних функцій держави.

Необхідно відмітити, що у нашій країні не закріплено законодавчо поняття «публічне управління», а термін «public» (публічний), що застосовується в іноземній науковій літературі, в Україні досить часто автоматично підміняється терміном «державний» («state»). Однак, на нашу думку, публічне управління, як модель управління справами суспільства, має інше сутнісне наповнення.

Крім того, у теорії публічного управління існує велика кількість

тотожностей і нечітких тлумачень, що призводить до ускладненого розуміння та використання термінів та понять. З одного боку, це пов'язано з різним тлумаченням поняття «public administration»: «публічне управління», «публічне адміністрування», а з іншого – з ототожненням в деяких джерелах цього терміну з державним управлінням [4].

Отже, можна констатувати, що розуміння сутності публічного управління в Україні є наближеним до розуміння сутності державного управління. Однак, на нашу думку, публічне управління, як модель управління справами суспільства, має інше сутнісне наповнення. Державна влада й публічне управління є своєрідними характеристиками, що відображають «статичку» та «динаміку» єдиного феномена – управлінської сфери діяльності держави. Об'єднуючим елементом для цих понять є виконавська спрямованість, яка полягає у забезпеченні безпеки громадян, суспільства, держави; створенні умов для реалізації громадянами й організаціями їх прав і свобод для вільного політичного, економічного, соціального, духовного життя; а також створенні умов для добробуту громадян, суспільства, розвитку економіки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бакуменко В.Д. Надолішній П.І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: навч. посіб. К.: Міленіум, 2003. 256 с
2. Оболенський О.Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія та напрями освіти. Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Київ, 26 листоп. 2014 р.): у 2-х томах. Київ: НАДУ, 2014. Вип. 1. 150 с.
3. Організаційно-правові засади публічного управління та адміністрування : конспект лекцій / Укладач А.Л. Помаза-Пономаренко. Х. : НУЦЗУ, 2020. 54 с.
4. Публічне управління та адміністрування : навч. посібник / Скидан О. В., Якобчук В. П., Даций Н. В., Ходаківський Є. І. [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Скидана. Житомир : ЖНАЕУ, 2017. 705 с.
5. Синявіна М. В. Публічне управління та публічна служба як результат демократизації державного управління. Х.: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління, 2011. № 3 (7). С. 48–53.
6. Сурмін Ю.П., Бакуменко В.Д., Михненко А.М та ін. Енциклопедичний словник з державного управління: за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К.:НАДУ, 2010. 820 с.

Лілія Попова

докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри фінансів, обліку та безпеки бізнесу Харківського національного університету міського господарства ім. О.М. Бекетова, м. Харків, Україна

Анатолій Хромов

кандидат історичних наук, голова Державної архівної служби України, м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ

В умовах повномасштабної війни російської федерації на території України Державна архівна служба України (далі – Укрдержархів) здійснює моніторинг збереженості документів Національного архівного фонду (ділі – НАФ), фіксує ті культурні та матеріальні цінності НАФ, що були пошкоджені, знищені, або викрадені з території нашої країни. Пошкодження чи втрата архівів є втратою унікальних свідчень історії, що належить не лише одній країні, а людству. Крім того, при викраденні українських архівних документів існує ризик фальсифікації та перекручування фактів історії з боку країни-агресора. Саме тому існує, безумовно, необхідність у вживанні відповідних заходів щодо правильної організації обліку та збереження архівних документів.

У 2023 році в умовах продовження ведення агресивної війни російської федерації проти України основними напрямками діяльності Укрдержархіву щодо збереження та обліку документів НАФ стали: 1) сприяння державним архівам з проведення їхньої евакуації із зон бойових дій та небезпечних територій через небезпеку для життя та здоров'я працівників архівних установ, а також знищення, викрадення, або вивезення за межі України архівних документів; 2) щомісячний моніторинг стану збереження культурних цінностей – документів НАФ державних архівів в умовах війни; 3) посилення матеріально-технічної бази архівів у тому числі із залученням міжнародної гуманітарної допомоги та фінансових ресурсів донорської спільноти для забезпечення потреб державних архівних установ в умовах воєнного стану; 4) прискорення темпів оцифрування архівних інформаційних ресурсів, із подальшим їх оприлюдненням [1].

Безумовно, життя та здоров'я людини – є найвищою соціальною цінністю, про що зазначено в статті 3 Основного Закону нашої держави – Конституції України. Тому сприяння з проведення евакуації працівників архівів із зон бойових дій та небезпечних територій через небезпеку для життя та здоров'я є надважливим завданням Укрдержархіву. Крім того, керівництво Укрдержархіву повинно зробити все можливе задля попередження знищення, викрадення, або вивезення архівних документів за межі України, своєчасної їх евакуації, що також передбачає ряд вимог до умов зберігання документів НАФ. Саме тому доводиться здійснювати заміну архівних приміщень, шукати можливість надання додаткових приміщень, забезпечувати температурно-вологісний режим

в архівосховищах тощо.

Щомісячний моніторинг збереженості культурних і матеріальних цінностей НАФ, що були викрадені, втрачені або знищені внаслідок агресивної війни російської федерації проти України є надзвичайно важливим напрямом діяльності Укрдержархіву, що дозволяє фіксувати такі факти та вживати відповідних заходів. Станом на 01.01.2024 року усі центральні державні архіви та більшість державних архівів областей не зазнали пошкодження, знищення, чи викрадення документів НАФ. Проте, найбільших втрат і пошкоджень культурних цінностей зазнали державні архіви, що розташовані на тимчасово окупованих, деокупованих територіях та територіях активних бойових дій і прилеглих до них територій. У 2023 році внаслідок ворожих обстрілів країни-агресора постраждали будівлі державних архівних установ Дніпропетровської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської областей; пошкоджена, вкрадена або знищена частина документів НАФ у Запорізькій, Луганській, Сумській, Чернігівській областях тощо. Через підрив російськими окупантами Каховської ГЕС з'явилась загроза затоплення другого корпусу Державного архіву Херсонської області, що потребувало негайного переміщення біля 100 тис. архівних справ [1]. При цьому, потрібно розуміти, що до облікових документів висувається вимога їх збереження у сейфі або металевій шафі, що опечатується (у робочій кімнаті керівника архіву, або особи, відповідальної за архів), а користування обліковими документами повинно здійснюватися у приміщенні архіву в присутності керівника архіву, що не завжди може відповідати вимогам воєнного часу.

Облік архівів є одним з основних архівних процесів і на практичному рівні виконує ряд важливих для архівної галузі нашої країни функцій, зокрема, фіксує належність документів до певних класифікаційних комплексів, забезпечує їхню організаційну впорядкованість, єдину систему реєстрації, адресний пошук та контроль за наявністю і станом [2]. Обліку підлягають усі документи, що зберігаються в архіві установи, у тому числі неописані і непрофільні, страхові копії документів, копії фонду користування (за наявності), описи справ. Тому важко переоцінити роботу працівників архівів.

Одним з найнадійніших методів збереження архівів є їх оцифрування, оскільки навіть викрадений росіянами паперовий архівний документ може бути відновлено у разі його попереднього оцифрування. Тому після початку повномасштабного вторгнення більшість держархівів нашої країни продовжили процес оцифрування даних. Темпи оцифрування українськими архівістами паперових документів вражають своїми обсягами. За даними Укрдержархіву, у 2022 році вдалося зберегти набагато більше архівної спадщини (ризика втрат архівних документів сягають біля 2%), ніж у 2014 році, коли почалося російське вторгнення на територію України та внаслідок тимчасової анексії А Р Крим і міста Севастополя, окупації окремих районів Донецької, Луганської областей, було втрачено біля 8% усього НАФ [3]. За останні п'ять років темпи оцифрування архівів зросли майже в 16 разів, а порівняно з 2022 роком – майже в 2,5 рази. Тільки за 2023 рік працівники українських архівів за підтримки

партнерів, українських й міжнародних інституцій, оцифрували понад 21 мільйон архівних аркушів. [4]. Доцільно зазначити про законодавче урегулювання питання оцифровізації архівних документів. Так, наказом Міністерства юстиції України від 15 серпня 2023 року № 2941/5 «Про внесення змін до деяких нормативно-правих актів Міністерства юстиції України щодо оформлення архівних довідок (копій, витягів)» [5] були легалізовані цифрові копії у фонд користування на рівні з паперовими оригіналами, що надало можливість користувачам за відсутності паперового оригіналу документу отримувати офіційні документи, довідки, витяги тощо. Проте на законодавчому рівні потребують подальшого доопрацювання низка питань в сфері обліку та збереження архівних документів, зокрема потребує перегляду Порядок державного обліку документів Національного архівного фонду, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 27.09.2013 р. № 2045/5 у розрізі оцифрування архівних документів.

В умовах сьогодення оцифрування та переведення в електронний формат повинні підлягати не всі архівні документи, оскільки мова йде про тисячі й тисячі документів, та, відповідно, мільйони сторінок. Пріоритетом оцифрування, перш за все, повинні мати унікальні та особливо цінні історичні документи [6]; по-друге, документи, які перебувають у стані, що викликає занепокоєння стосовно їх збереженості; по-третє, документи, що мають великий суспільний запит, оцифрування яких дозволить задовольнити потреби широкого кола користувачів [7] тощо.

Таким чином, облік і зберігання архівних документів є взаємопов'язаними поняттями, оскільки облік архівів здійснюється з метою збереженості та контролю за наявністю і їх рухом. А в воєнних умовах, що склалися на території нашої країни, досить важливо захищати та оберігати не тільки населення і територію нашої держави, а й культурне та історичне надбання нашої країни. Для цього Укрдержархів визначив основні напрямки своєї діяльності щодо збереження та обліку документів НАФ та впевнено досягає поставлених цілей. У подальших наукових роботах доцільно дослідити Порядок державного обліку документів Національного архівного фонду, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 27.09.2013 р. № 2045/5 у розрізі оцифрування архівних документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2023 році та пріоритети на 2024 рік. Офіційний веб-сайт Кабінету міністрів України. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_archiv_2023.pdf
2. Облік документів у державних архівах України: Інструкція /Укрдержархів. УНДІАСД. Київ, 2014. 171 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/instr-oblik-doc.pdf>
3. Музика А. Як у Кривому Розі та Миколаєві рятували державні архіви

від війни. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2023/12/04/yak-u-kryvomu-rozi-ta-mykolayevi-ryatuvaly-derzhavni-arhivy-vid-vijny/>

4. Рекорди оцифрування та інші підсумки роботи державних архівів у 2023 році. Офіційна веб-сторінка Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/rekordi-otsifruvannya-ta-inshi-pidsumki-roboti-derjavnih-arhiviv-u-2023-rotsi>

5. Про внесення змін до деяких нормативно-правих актів Міністерства юстиції України щодо оформлення архівних довідок (копій, витягів) : Наказ Міністерства юстиції України від 15.08.2023 № 2941/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1418-23#Text>

6. Попова Л. М., Хромов А. В. Проблема правової визначеності унікальних документів Національного архівного фонду. *Наше право*: науково-практичний журнал. Харків: ХНУВС, 2021. № 1. С. 5–13. URL: http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/5-Popova_Hromov.pdf

7. Попова Л. М., Хромов А. В. Інформатизація суспільства: основні тенденції та загрози національній безпеці. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 27-й річниці створення Харків. нац. ун-ту внутр. справ (м. Харків, 19 листоп. 2021 р.) / МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Харків : ХНУВС, 2021. – 340 с., с. 77-79.

Юрій Приходько

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Володимир-Андрій Лапка

судовий експерт відділу автотехнічних досліджень лабораторії автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів Київського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. В сучасних реаліях, війна - це все менше про зброю і оперативні й тактичні зіткнення та перемоги, а все більше - про гібридність. Гібридні конфлікти передбачають наявність різних складових, в тому числі й інформаційної, яка набуває подекуди більш важливого значення, аніж військова. Перевага в інформаційній сфері створюється системою заходів щодо переведення інформаційної безпеки держави на рейки воєнного стану.

Метою даного дослідження є розкриття актуальних питань інформаційної безпеки під час війни.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.

Дане питання дотично розкривали в своїх дослідженнях В. Бондаренко Ю. Горбань, М. Дмитренко, Ф. Медвідь та ін.

Виклад основного матеріалу. Л. Наливайко трактує інформаційну безпеку, як сукупність засобів забезпечення інформаційного суверенітету України, захист інформаційної сфери від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз. Ця безпека має включати ефективну протидію сукупності інформаційних загроз.

Л. Харченко, В. Ліпкан, О. Логінов визначили, що інформаційна безпека - це складник національної безпеки, процес управління загрозами та небезпеками, державними й недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується інформаційний суверенітет України. О. Литвиненко під інформаційної безпекою розуміє єдність трьох складників: забезпечення захисту інформації; забезпечення захисту й контролю національного інформаційного простору; забезпечення належного рівня інформаційної достатності.

Можна також зустріти дещо інші концептуальні підходи до розуміння інформаційної безпеки, а саме:

- 1) статичний (безпека як стан захищеності інформаційного середовища/інформації, система гарантій тощо);
- 2) діяльнісний (безпека як процес її забезпечення, здатність держави ефективно захистити національні інтереси й цінності);
- 3) комплексний (безпека як стан і процес).

Як бачимо, поширення набули структурний підхід до розуміння поняття

«інформаційна безпека», за яким воно розглядається в контексті національної безпеки як її складник; діяльнісний підхід, що дає змогу розглядати інформаційну безпеку як процес, функцію держави, діяльність органів державної влади; підхід, згідно з яким інформаційна безпека розглядається в статичному стані, як певний стан захищеності чи стан правових норм; підхід, що дає змогу розглядати інформаційну безпеку як суспільні відносини [1, с. 33].

Узагальнюючи вищезазначені трактування, варто зазначити, що інформаційна безпека - це стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує його формування і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання; стан інформаційної інфраструктури, процесів, за яких інформація використовується суворо за призначенням і не впливає негативно на інформаційну чи інші системи як самої держави, так й інших країн при її використанні. Також потрібно зауважити, що безсумнівно, інформаційна безпека українського суспільства як важлива складова національної безпеки передбачає системну превентивну діяльність органів державної влади по наданню гарантій інформаційної безпеки особі, соціальним групам і суспільству в цілому і спрямована на досягнення достатнього для розвитку державності та соціального прогресу рівня духовного та інтелектуального потенціалу країни [2, с. 126].

В умовах воєнного стану країни особливо актуальним постало питання необхідності єдиної інформаційної політики. У зв'язку із цим Президент України підписав Указ № 152/2022, яким увів в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони (РНБО) України «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану».

Раніше РНБО України, «ураховуючи пряму військову агресію з боку рф, активне поширення державою-агресором дезінформації, викривлення відомостей, а також виправдовування або заперечення збройної агресії рф проти України, з метою донесення правди про війну, забезпечення єдиної інформаційної політики в період дії в Україні правового режиму воєнного стану», вирішила: «Установити, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач, на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації - цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини».

Таким чином, головним інструментом боротьби України проти російської дезінформації під час воєнного стану є правда, яку потрібно доносити не лише до внутрішньої, а й до закордонної аудиторії. Також велике значення мають медіакультура та медіаграмотність суспільства [3, с. 21].

З моменту оголошення воєнного стану, приймаються зміни до нормативно правових актів з врахуванням реалій війни. Вони стосуються врегулювання деяких аспектів інформаційних правовідносин щодо заборони поширювати певну інформацію, враховуючи її суспільно-небезпечний характер;

врегулювання важливих моментів щодо технічного фіксування інформації в умовах воєнного стану; встановлення чи посилення відповідальності за поширення певної інформації; врегулювання процесуальних дій щодо вилучення інформаційних даних. Так, Верховна Рада ухвалила законопроект про кримінальну відповідальність за незаконну фото- та відеозйомку переміщення Збройних сил України та міжнародної військової допомоги під час воєнного стану. 22 березня 2022 р. набув чинності Закон України, яким спрощено проведення слідчих дій та тимчасових доступів до речей і документів, слідчий може здійснити фіксацію комп'ютерних даних на місці обшуку, навіть якщо про це не сказано в дозволі: зміни до КПК. Посилено кримінальну відповідальність за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» [4, с. 153].

До проблем забезпечення інформаційної безпеки України відносять загрози національним інтересам і національній безпеці в інформаційній сфері: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації. Для формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів в інформаційній сфері, створення розвиненого і захищеного інформаційного середовища слугує організація функціонування системи інформаційної безпеки, складовими компонентами якої є національні інтереси в інформаційній сфері, загрози та небезпеки цим інтересам, сама інформаційна безпека як інструмент зі створення сприятливих умов для їх реалізації, які в сукупності є об'єктом управління органами державного управління, система забезпечення інформаційної безпеки, тобто суб'єкт управління, більше того, основні напрями політики національної безпеки в інформаційній сфері, а також внутрішнє та зовнішнє середовище. Інформаційна безпека забезпечується комплексом заходів системи забезпечення національної безпеки України, що включає сукупність державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян [2, с. 127].

Висновки. У зв'язку з посиленням негативного зовнішнього впливу на інформаційний простір України, що загрожує розмиванню суспільних цінностей і національної ідентичності, недостатніми залишаються обсяги вироблення конкурентоспроможного національного інформаційного продукту. Наближається до критичного стан безпеки інформаційно комп'ютерних систем у галузі державного управління, фінансової і банківської сфери, енергетики, транспорту, внутрішніх та міжнародних комунікацій.

Забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки

держави передбачає забезпечення інформаційної безпеки при інтеграції до структур глобального інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шемчук В.В. Інформаційна безпека та інформаційна оборона в контексті розвитку вітчизняної доктрини й законодавчої основи. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 30 (69) № 4 2019*. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/8.pdf (дата звернення: 18.02.2024).
2. Нашинець-Наумова А.Ю. Теоретико-правові основи забезпечення інформаційної безпеки українського суспільства. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4 (20)*. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/download/35970/32243/67879> (дата звернення: 18.02.2024).
3. Залєвська І. І., Удренас Г. І. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/6.pdf> (дата звернення: 18.02.2024).
4. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 1. 2022. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/25.pdf (дата звернення: 18.02.2024).

Ірина Смірнова

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри аудиту, обліку та оподаткування Центральноукраїнського національного технічного університету, м. Кропивницький, Україна

Надія Смірнова

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри аудиту, обліку та оподаткування Центральноукраїнського національного технічного університету, м. Кропивницький, Україна

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ» ТА «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ»

Для потреб державного управління важливе значення мають питання формування термінологічного забезпечення. З цією метою, зокрема, доцільно розглянути питання розмежування понять «публічне адміністрування» та «публічне управління».

Oxford Wordpower Dictionary (1998 p.) пропонує таке тлумачення поняття «адміністрування» – це контроль як функція управління чимось (наприклад, системами, організацією або бізнесом). Власне кажучи, адміністрування, з одного боку, забезпечує надання суспільству адміністративних послуг у межах чинного законодавства, а з іншого – реалізацію обраного типу державної політики [3].

Публічне адміністрування – це керування діяльністю апарату управління підприємством, установою чи організацією неприватної форми власності, у тому числі органу державної влади, органу місцевого самоврядування, суб'єкту громадянського суспільства [5].

Публічне адміністрування з певних наукових позицій може ототожнюватись зі складовою частиною системи державного управління. Його часто плутають з публічним управлінням.

Публічне управління – це процес колективного прийняття та реалізації стратегічних рішень на основі узгодження і координування мети і дій усіх ключових учасників [6, с. 28].

Публічне адміністрування – це регламентована законами та іншими правовими актами, діяльність суб'єктів публічного адміністрування, що спрямована на: прийняття адміністративних рішень; надання адміністративних послуг; здійснення внутрішнього адміністрування суб'єкта публічного адміністрування. У вузькому сенсі, публічне адміністрування передбачає взаємодію суб'єктів з виконавчою гілкою влади, а в широкому сенсі – з усіма трьома гілками влади на різних рівнях прийняття рішень (державний, регіональний, муніципальний) [1, с. 8].

Розглядаючи співвідношення управління і адміністрування слід зазначити, що їх у публічному адмініструванні потрібно розглядати у органічній єдності. Науковці продовжують сперечатись, яке із понять ширше, проте зазвичай до ширшої категорії відносять управління, а адміністрування у публічному

адмініструванні розглядають як функціональну ланку [2, с. 10]).

Так, управління у широкому розумінні - це системи типів відносин і явищ, управління в неживій, живій природі та суспільстві; у вузькому розумінні - технологія організації об'єкта управління задля досягнення мети, визначеної суб'єктом управління. Адміністрування у широкому розумінні представляє собою адміністративно-державне управління: теорія та практика соціально-політичного менеджменту, політика управління суспільно-економічним життям у чітко структурованому вигляді. У вузькому розумінні – це розробка концепцій і вироблення стратегічних цілей, які відповідають певній організаційній політиці.

Розглядаючи управління і адміністрування у контексті категорії «публічність» виокремлюють мовну специфіку. За першим підходом Public administration перекладають як державне управління, ототожнюючи ці поняття. Це відповідає європейському підходу до розуміння цього визначення. На відміну від такого розуміння за другим підходом поняття державного і публічного управління розрізняють, при цьому інколи виділяючи в окрему категорію «публічне адміністрування». Таке тлумачення термінів відповідає американському підходу.

На нашу думку, при визначенні понять «публічне адміністрування» та «публічне управління» необхідно використовувати висновок групі авторів (А.О. Дегтяр, О.А. Дегтяр, Х.І. Калашнікова, М.К. Гнатенко) [4, с.7-8], які на підставі проведеного аналізу співвідношення базових понять відповідно до аналізу їх сутності стверджують, що, по-перше, категорія «публічне управління» ширша за категорію «державне управління», а по-друге, поняття «адміністрування» значно вужче ніж поняття «управління».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бакуменко В.Д. Надолішній П.І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: навч. посіб. К.: Міленіум, 2003. 256 с., с. 8/
2. Менеджмент для публічної влади : навч. посібник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. П. Бутка. Ніжин : ТОВ "Видавництво "Аспект- Поліграф", 2011. 360 с.
3. Організаційно-правові засади публічного управління та адміністрування : конспект лекцій / Укладач А.Л. Помаза-Пономаренко. Х. : НУЦЗУ, 2020. 54 с.
4. Публічне управління та адміністрування : навчальний посібник / А.О. Дегтяр, О.А. Дегтяр, Х.І. Калашнікова, М.К. Гнатенко. Харків : НАУ «ХАІ», 2021. 28
5. Синявіна М.В. Публічне управління та публічна служба як результат демократизації державного управління / М. В. Синявіна // Публічне управління: теорія і практика. Х.: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління, 2011. № 3 (7). С. 48–53.
6. Pollitt C. Bouckaert G. Public Management Reform: A Comparative Analysis. Oxford: University Press, 2004. 240

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**Збірник матеріалів
засідання № 7 постійно діючої Міжнародної
науково-практичної конференції
(м. Кропивницький, 29 березня 2024 року)**

Редактор Коломоєць О.Д.

Верстка Чудна С.М.

Зверстано в ТОВ «Центрально-Українське видавництво»
Україна, 25006, м. Кропивницький, вул. Т. Карпи, 69
т.: (0522) 24-25-96, 0979641741, ел. пошта: zuv2@ukr.net

Надруковано на власному обладнанні Кіровоградського НДЕКЦ МВС

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції від
15.12.2011 р., серія ДК № 4234

Підписано до друку 07.06.2024 р. Формат 60х84 1/16

Папір офсетний.

Гарнітура Cambria

Ум. друк, арк. 6,6

Наклад 200 примірників.